

तमसो मा ज्योतिर्गमय

SANTINIKETAN
VISWA BHARATI
LIBRARY

2,52.11

P

V. I

Pali Text Society.

THE
SUMANGALA-VILASINI,
BUDDHAGHOSA'S COMMENTARY
ON THE
DIGHA NIKĀYA.

EDITED BY
T. W. RHYS DAVIDS
AND
J. ESTLIN CARPENTER.

PART I.

LONDON:
PUBLISHED FOR THE PALI TEXT SOCIETY,
BY HENRY FROWDE,
OXFORD UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE, AMEN CORNER, E.C.
—
1886.

HERTFORD:
STEPHEN AUSTIN AND SONS, PRINTERS.

PREFACE.

THE edition of the *Sumāngala Vilāsīni*, of which the following pages contain about one-third, has been thus far prepared from six MSS., of which five are written in Sinhalese, and one in Burmese characters. The ownership of these MSS. and the letters by which we have distinguished them in our notes will be apparent from the following list:—

S^c A MS. belonging to Professor Carpenter. It was sent from Ceylon in 1885, to Professor Rhys Davids, by Gooneratne Mudaliyar.

S^d A MS. belonging to Professor Rhys Davids. It was copied for him in Galle in 1884, by the kind intervention of the Atapalatu Mudaliyar.

S^g A MS. of the *Sāmaññaphala-Sutta-Vaṇṇanā* (on paper) belonging to the British Museum (Childers collection). It originally belonged to Professor Rhys Davids, and was copied for him about 1871, near Galle.

S^h A MS. belonging to the British Museum, and purchased from Mr. Hoy in 1847.

St The MS. copied, probably in Kandy, for the Hon. G. Turnour about 1830. It is now in the India Office Library.

All the above are in Sinhalese writing, and, with the exception of S^g, on palm leaves.

B^m* The MS. from the Royal Library at Mandalay, now in the India Office Library. It was very possibly copied for the late king's father (who was a good Pāli scholar), but may of course be older.

For the loan of S^t and B^m our best thanks are due to Dr. Rost.

PREFACE.

Of these MSS. our own and the Turnour MSS. (S^e S^d and S^t) have been collated from the close of the historical introduction (at page 25 of the present edition) to the end. S^h has been collated from page 25 to page 278, and in a few passages (where it will be found specially referred to in notes) in the subsequent 42 pages. Dr. Morris was kind enough to lend us a transcript of a part of this MS. (extending from page 25 to page 132 of our edition) made by Dr. Frankfurter, and though very incorrect this transcript saved us some labour. S^e has been collated for the commentary on the *Sāmaññaphala* (pages 132–238). B^m has been collated throughout.

For the first 25 pages we had the use of a transcript made by Mr. Childers from a Sinhalese MS. This was so correct, and Buddhaghosa's words in this portion of the work follow so closely the words of his *Samanta Pāśādikā* as already edited by Professor Oldenberg, that we did not think it necessary to collate the other Sinhalese MSS. for that portion of our text.

We have therefore used as our authorities—

1 For pp. 1–25 being the
Historical Introduction	$\left. \begin{array}{l} \text{Childers's transcript, Olden-} \\ \text{berg's edition of (nearly)} \\ \text{the same matter in the} \\ \text{Samanta Pāśādikā, and } B^m. \end{array} \right\}$
2 For pp. 26–131 being the
Commentary on the Brah-
majāla	$\left. \begin{array}{l} S^e S^d S^h S^t \text{ and } B^m. \end{array} \right\}$
3 For pp. 132–238 being the
Commentary on the <i>Sā-
maññaphala</i>	$\left. \begin{array}{l} S^e S^d S^e S^h S^t \text{ and } B^m. \end{array} \right\}$
4 For pp. 238–278 being the
Commentary on the Am-
baṭṭha	$\left. \begin{array}{l} S^e S^d S^h S^t \text{ and } B^m. \end{array} \right\}$

5 For pp. 278-320 being the shorter commentaries on the 4th, 5th, 6th, and 7th Suttas

We trust that our plan of publishing the whole of the commentary side by side with the whole of the text needs no justification. In the present state of Pāli scholarship commentaries seem to us essential. It is only aggravating to have little scraps of the commentary, and those fragments taken from a single MS., and therefore more often than not incorrect, or even corrupt and unintelligible.

In the Dīgha we have the most essential points of Buddhism, the details of Arahatship, not only set out in full, but compared with the Brahman ideal on the one hand and with the ordinary morality of good laymen on the other. The exposition is enforced from every variety of point of view, and with a wealth of illustration that renders it as interesting to the student of contemporary life as to the student of Buddhist ethics. On both sides—on the ethical terms and on the names of things in use in *Āsāvaka*—we are in constant want of Buddhaghosa's learning to help us to understand the exact meaning of what is said. For these reasons we have determined to give, as an auxiliary to our edition of the text of the dialogues, the text also of the whole of his commentary upon them.

There seemed indeed at first to be a serious difficulty in the way. To judge from the specimens of commentaries already published it was evident that they had been less carefully preserved than the Piṭaka texts. Copies of them were more difficult to procure, and the copyists of those we had had been subject to the very great disadvantage of copying a work in which the sense did not run on, so that they had been led into very frequent and sometimes

very absurd blunders. So many passages in our first transcript were quite unintelligible that it was a question whether it would be worth while to proceed any further with our plan.

Careful study, however, of the most difficult cruxes, aided by industrious collation, brought us to the conclusion that it would be possible to arrive, if not at the very words written by the great commentator, at least at a fairly correct and very ancient version of his work. And we trust that the result of our labours, as now laid before the members of our Society, will convince them that the right method is not to give mere scraps of commentary taken from only a single MS., but to treat the standard works of Buddhaghosa and Dhammapāla with as much care as we should treat the ancient texts which they explain, and to edit the whole of each commentary unabridged.

The commentaries are, it is true, much later than the Piṭaka texts; but they are much older than the bulk of the so-called classical Sanskrit literature. We owe their preservation, it is true, to the industry of scholars in Ceylon; but the authors of those best known to us were born in India. Buddhaghosa was born in Magadha and wrote at Anurādhapura, while Dhammapāla was born at Kānchipura, and wrote at Nālandā. They give us the traditional interpretations handed down, no doubt, in Ceylon; but at the time when they were written handed down also, not only in the great schools at Nālandā and Takkasilā, but also in other seats of Buddhist learning in India. Mahānāma in the 37th chapter of the Mahāvaṇī claims no doubt an especial excellence for the great school at the Mahā Vihāra in Anurādhapura; and he may possibly be right in this. But, the general circumstances of the case, and the precise statements of Fa Hian and Yuan Thsang are quite conclusive

as to the maintenance of the Buddhist traditional schools in India through the times of which we are speaking. It may be convenient, but it is no less a misleading and inaccurate description, to speak of the beliefs our Pāli books inculcate as Southern Buddhism. The principal focus of those beliefs may be found at the present moment in the island of Ceylon. But modern geography need not be used to darken ancient history. The Buddhism, alike of the Piṭakas and of the Commentaries upon them, is the outcome of the civilization which developed in the valley of the Ganges, in and about the Holy Land, the "Middle Country," of India. And it will not be till Indianists of all schools learn to give full weight to this important fact that they will be able to understand the literary history of India, to trace the progress of thought and the development of ideas in India.

Takkasīlā is scarcely more than a name, Nālandā is not even mentioned, in the current so-called histories of Indian literature. The whole of the Buddhist literature, though it flourished in India for centuries, and deeply influenced all the ideas of later times, is either ignored in them, or dismissed with scant courtesy in a few curt words. This will be remedied, we may venture to hope, in future. All the records of those two ancient seats of learning may have perished, but we have preserved for us in Ceylon a great portion of that part of the learning taught in them which had no special reference to ritualistic observances.

The belief in Ceylon is that the tradition has remained unbroken since the sixth century B.C. That is not by any means impossible; but all that we know is that when Buddhaghosa wrote, about A.D. 430, he had older materials before him. In the opening words of his commentary on the Vinaya, the Samanta Pāsādikā, he mentions by name

three previous works, and refers also to others without naming them—"the Mahā Āṭṭhakathā, the Mahā Paccarī, the Kurundi, and others." Professor Minayeff, at p. vii of his edition of the Pātimokkha, quotes from the Vajira Buddha Tīkā an explanation of the word 'others,' which makes it include the Culla Paccarī and the Andha Āṭṭhakathā; and according to Corneille Wijesinha Mudaliyar's article in the "Journal of the Royal Asiatic Society" for 1871, two other sub-commentaries, the Sārattha Dīpanī and the Vimati Vinodanī, explain it as meaning the Saṅkhepa Āṭṭhakathā and the Andha Āṭṭhakathā. In the Kambojan MS. quoted by Professor Fausböll in his preface to the fourth volume of the Jātaka Commentary a lost Porāṇatṭhakathā is referred to, and Wijesinha says (*loc. cit.*) that another lost commentary, the Mūla Āṭṭhakathā, is mentioned "at the end of the Dīgha and Majjhima Nikāyas." There may be some mistake in this last expression, and one book may perhaps be referred to under two of these five, and apparently distinct, titles. But it is at least clear that before Buddhaghosa's time there already existed distinct works or commentaries in which the traditional interpretation of the Piṭaka texts was handed down.

The learned Mudaliyar is of the opinion that each of the seven works known to him was a commentary on the whole of the texts contained in the Three Piṭakas. This seems to be at present uncertain. Buddhaghosa often quotes the very words (except that he gives in Pāli what was before him in Sinhalese) of the older commentators. But he, unfortunately, does not give the name of the particular work from which he quotes. "The ancients," he says, say this or that (see the Index to the present volume under the word *Porāṇa*). The use of that word is sufficient to

show that the opinions he is quoting had been expressed long before his time. How long we do not pretend to decide. His own belief, as expressed in the verses on page 1 below, was that the traditional interpretation had been rehearsed at the three Great Councils, and then translated by Mahinda (about 250 B.C.) into Sinhalese. Now we know that at the time when the Pitaka texts were put together, the habit of commentating was already established in India. We actually still have one commentary so old that it is even incorporated into the Sacred Canon itself—the Old Commentary on the Pātimokkha. As Buddhism spread among the various tribes and peoples of India, its disseminators would naturally, and almost of necessity, construct and hand down commentaries on their Pitaka Texts to explain their meaning to the foreign converts. Why should we hesitate to believe that they did so also in Ceylon, where Pāli was absolutely unknown? Whether the works which Buddhaghosa studied under Saṅghapāli were really those first commentaries may be another matter. But it is really extremely likely that they were, just as it is extremely likely that the Andha Aṭṭhakathā was a commentary originally written for the use of Buddhist converts in the Andhra country.

As to the Sumāngala itself, there is a marked difference between the text as handed down in Ceylon and the text (so far as we can judge from our one Burmese manuscript) as handed down in Burma. The variations are more frequent than important. It will be seen on referring to our notes that they amount on the average to at least five or six words on each printed page, but that there

are only about half a dozen cases in the whole volume in which the variations make any substantial difference in the sense. The variations do not therefore constitute what could fairly be called another recension. One synonym is used for another, one particle for another of closely similar sense, a word of no particular importance for the context is added or admitted, a rare or difficult word is replaced by a more common or easy one, an historical present is used instead of a past tense or vice versa, an active is put in the place of a medial form of a verb, or slight alterations in the order of words are introduced for the sake of supposed improvement in the style.

In the majority of cases it is easily intelligible how the Burmese reading could have arisen out of the Sinhalese, but not so clear how the Sinhalese could have arisen out of the Burmese. It is the greatest pity that we have not yet been able to get any manuscripts from Siam in the Kambojan character. No doubt they would throw light on many of these variations. At present it is scarcely possible to attempt to do more than give the Sinhalese tradition as our text, and to add the Burmese readings in our notes. And it is to make this perfectly clear and easy to the reader that we have adopted the plan of naming the Sinhalese MSS. not D. T. etc., but S^d, S^t, etc. When we are able to quote MSS. in Kambojan characters, we shall designate them on the same principle as K^d, K^t, etc. We have of course put the various readings under the text to which they refer, and have furthermore arranged them in columns so that the reader by a mere glance at the foot of the page can find all the MS. authority on a particular word without the least trouble.

The Burmese readings give a whole series of variations in spelling which recur wherever the words recur. The

Mandalay MS., though irritatingly unsatisfactory in difficult passages, is most carefully and beautifully written; the long vowels are always marked quite clearly (so that there can be no doubt as to the curious spellings of Nos. 31, 45, 56, etc., below, which are quite constant); and, although we had only one Burmese MS. of the commentary, its spellings are generally confirmed, as will be seen by our notes to the next volume, by the Burmese MSS. of the text. As therefore the correct spelling of Pāli words for the time of Buddhaghosa may differ from the correct spelling for the time of the Piṭaka texts, and as neither the one nor the other is at present settled beyond the reach of controversy, we annex here a list of the principal variants.

SS	B ^m
1. -āpeti (in causals)	-apeti.
2. -īya (both in adj. & passives)	-iya or iyya.
3. -iÿa	ika
4. -isu and usu	īsu and ūsu (loc. pl.).
5. ññ	ñ.
6. vy (sometimes by)	, by (always).
7. double	single consonants.
8. hiatus	contraction.
9. agghañika	agghanika.
10. acci	acchi.
11. añjana	añcana.
12. atthagamo	atthaṅgamo.
13. addhatiya	addhateyya.
14. anejja	aneñja.
15. apekkho	apekho.
16. āmenđitam	āmeditam.
17. āvi-bhavati	āvī-bhavati.
18. āvi-karoti	āvī-karoti.

SS	B ^m
19. īdiso	ediso (sometimes ī).
20. evām evam (mostly)	evam eva.
21. evam hi .	evañ hi.
22. upakkutṭha	upakutṭha.
23. upatṭhāko	upatṭhako.
24. kabaliñkāro	kabañikaro.
25. kīdiso	kiñdiso.
26. kirāta	kirāta.
27. kīlati .	kīlati.
28. kīlā	kīlā.
29. kūṭa	kuṭa.
30. kulūpaka or -ga	kulupaka or -ga.
31. Komārabhañḍa	Komārabhacca.
32. khip°	khip°.
33. godhūma	godhuma.
34. cakkavāla (often l)	cakkavāla.
35. cātummahā-	cātumahā.
36. culla	cūla.
37. colaka	cołaka.
38. jivikā	jīvitā.
39. thīna	thina.
40. nahāna	nhāna, etc.
41. nikkujjati	nikujjati.
42. nīharati	niharati.
43. nipanno	nippanno.
44. niyyāteti	niyyādeti.
45. nīravo	niravo.
46. nīla.	nila.
47. paccathika·	paccattika:
48. paccūsa	paccusa.
49. pañikkula	pañikula.
50. pañhavi	pathavi.

SS

B^m

51. pañamati	panamati.
52. paññāsa	paññāsa.
53. patimāneti	paṭimāneti.
54. parigañhāti (rarely gg)	pariggañhati.
55. parigahīto	pariggahito.
56. parivuto	parivutto.
57. parissāv°	parisāvana, etc.
58. pavisati	pavisati.
59. pāruto	pārupito.
60. pitī-	pitu- (in comp.).
61. pīti	piti.
62. punappuna	punappunam.
63. puñḍarīka	puñḍarika.
64. purato	pūrato (in front of).
65. pure	pūre.
66. matta	maṭṭha.
67. maṇḍūka	maṇḍuka.
68. mānusaka	mānuṣsaka.
69. māla	māla.
70. bahunnam	bahūnam.
71. Brāhmaṇa	Brahmaṇa.
72. bhujissa (often ñj)	bhūjissa.
73. rattindiva	ratti-diva.
74. rasmi	rañsi.
75. vaccasi	vacchasi.
76. vañjha	vañcha.
77. vānijjā	vānijjā.
78. vāluka	vālika.
79. vihet̄heti	vihedheti.
80. vimaiñ°	vimaiñ°.
81. viriya	vīriya.
82. venu	velu.

SS	B ^m
83. <i>vetanam</i>	vettanam.
84. <i>vissajjati</i>	visajjati.
85. <i>yossajjati</i>	vosajjati.
86. <i>votthappana</i>	vothabbana.
87. <i>sammiñjetvā</i>	samiñjitva.
88. <i>sineha</i>	sneha (see 40).
89. <i>sukumāla</i>	sukhumāla.
90. <i>suriya</i>	sūriya (see 81).
91. <i>sumsumāra</i>	susumāra.

We have followed Professor Fausböll in marking speeches by inverted commas, and in marking the union of two vowels in the three cases of long a, long i, and long u by a circumflex accent (â ï û), and in pointing out the elision of a short a or a short i by the addition of a comma. In all other cases we leave sandhi unnoticed by any diacritical mark. We have made a somewhat frequent use of hyphens—a habit which has given us much trouble, but which may, we trust, save trouble to our readers.

The whole work, that is to say Dīgha and Sumangala, will take about six volumes of the size of the present one; and the subsequent volumes will, we trust, appear in quick succession. About one-half of the second volume, which will be the first third of the Dīgha, is already nearly ready for the press.

CONTRACTIONS USED IN THE NOTES.

- A. Aṅguttara Nikāya.
- B. Buddhavaṇsa.
- C. Cullavagga.
- C. P. Cariyā Piṭaka.
- D. Dīgha Nikāya.
- Dhp. Dhammapada.
- Dhp. Com. Dhammapada Commentary.
- Dhs. Dhamma Saṃgaṇi.
- Div. Divyāvadāna.
- J. Jātaka Commentary.
- Kacc. Kaccāyana.
- M. Mahāvagga.
- M. P. S. Mahā Parinibbāna Sutta.
- Mhv. Mahāvaṇsa.
- Mil. Milinda Pañha.
- P. or Pug. Puggala Paññatti.
- S. Saṃyutta Nikāya.
- S. N. Sutta Nipāta.
- S. P. Samanta Pāśādikā.
- Th. 1. Therā Gāthā.
- Th. 2. Theri Gāthā.
- Ud. Udāna.
- V. or Vv. Vimāna Vatthu.

TABLE OF CONTENTS.

	PAGE
General Introduction	1-15
History of the settlement of the Canon at the Council of Rājagaha.	2
Various modes of division of the Canon	15
I. Commentary on the <u>Brahmajāla</u>	26-131
On 'Evam me sutam'.	26-31
On 'Ekam samayam'.	31-33
On Buddha's daily habits	45-48
On Reason and Works	55-59
On the word Tathāgata	59-68
On the Culla-Sīla	69-80
• On the <u>Majjhima-Sīla</u>	81-91
On the <u>Mahā-Sīla</u>	91-98
On the 62 wrong views	99-123
The 4 Sāssata-vādā	104
4 Ekacca-sassatikā, etc.	109
4 Antānantikā	115
4 Amarā-vikkhepikā	115
2 Adhicca-samuppanikā	118
32 Uddham-āghātanikā	119
7 Uccheda-vādā	120
5 Dīṭṭha-dhamma-nibbā- na-vādā.	121
• On the right view: Arahatship	126
II. Commentary on the <u>Sāmaññaphala</u>	132-138
Jīvaka's birth	132
History of Ajātasattu	133-139
The Six Unbelievers, his previous } teachers	142-144 } 159-168

	PAGE
<i>Journey to Buddha at night</i>	145-153
Teaching of the Buddhas	162-180
On Sati-sampajañña	180-203
On Arahatship	204-227
On Saranāgamanam	229-234
The Lay disciple	235
 III. Commentary on the Ambaṭṭha	 239-278
Buddha's Journeyings	239-243
The Learning of a Brahman	247
On Vivattacchado	251
Legends of the Sākyas	257-262
Brahman Ascetics	269
Reciting of the Vedas	273
 IV. Commentary on the Soṇadanda	 279-293
Description of a Typical Brahman	280
Compared with Gotama	283-288
The Arahat the true Brahman	289
Reason and Works	291
 V. Commentary on the Kūṭadanta	 294-308
On the Buddhist idea of Sacrifice	296-302
Things better than Sacrifice	303-306
The highest of all—Arahatship	307
 VI. Commentary on the Mahāli	 309-316
The Music of the Heavens	311
The Excellent Way	313
 VII. Commentary on the Jāliya	 317-320
Story of Ghosita	318

SUMAṄGALA-VILĀSINĪ.

1. i. Karuṇāśitalahadayam paññāpajjotavihatamohatamam
Sanarāmaralokagarum vande sugataṁ gativimuttam.
2. Buddho pi buddhabhāvam bhāvetvā c'eva sacchi-
katvā ca
Yam upagato gatamalam vande tam anuttaran dham-
mam.
3. Sugatassa orasānam puttānam mārasenamathanañam
Atṭhakam pi samūham sīrasā vande ariyasāṅgham.
4. Iti me pasannamatino ratanattayavandanāmayaṁ
puññām
Yam suvihatantarāyo hutvā tassānubhāvena
5. Dīghassa dīghasuttamkitassa nīpuṇassa āgamavarassa
Buddhānubuddhasamvaṇṇitassa saddhāvahaguṇassa
6. Atthappakāsanatham atṭhakathā ūdito vasisatehi
Pañcahi yā saṃgītā anusaṃgītā ca paechā pi
7. Sīhaļadipam pana ābhātātha vasinā Mahā-Mahindena
Thapitā Sīhaļabhūsāya dīpavāśīam atthāya.
8. Apanetvāna tato 'ham Sīhaļabhūsam maneramam bhāsam
Tantinayāucchavikam āropento vigatadosam.
9. Samayam avilomento therānam theravamsappadipānam
Sūnipuṇavinicchayānam Mahāvihārādhivāśīnam
10. Hitvā punappunāgatam attham attham pakusayissāmi
Sujanassa ca tutṭhattham ciraṭhitatthañ ca dhammassa.
11. Silakathā dhūtadhammā kammatthānāñ c'eva sebbāni
Cariyāvidhānasahito jhānasamāpattivitthāro
12. Sabbā ca abhiññāyo paññāsaṃkalanananicchayo c'eva
Khandhadhātāyatānindriyāni ariyāni c'eva cattāri

13. *Saccāni paccayākāradesanā suparisuddhanipuṇanayā Avimuttatantimaggā vīpassanā bhāvanā c' eva*
 14. *Iti pana sabbam yasmā Visuddhimagge mayā supari-suddham*
 • *Vuttam tasmā bhīyo na tam idha vicārayissāmi.*
 15. *Majjhe Visuddhimaggo esa catunnam pi āgamānam hi Thatvā pakāsayissati tattha yathā bhāsitam attharū.*
 16. *Iceva kato tasmā tam pi gahetvāna saddhim etāya Aṭṭhakathāya vijānātha dīghāgamanissitam atthan ti.*

2. Tattha Dīghāgamo nāma Silakkhandhavaggo Mahā-vaggo Pāṭikavaggo ti vaggato tivaggo hotīti, suttato catuttiṁsa-suttasamgaḥo. Tassa vaggesu Silakkhandhavaggo ādi, suttesu Brahmajālām.

Brahmajālassāpi ‘Evam me sutan’ ti ādikam āyasmaṭā Ānandena paṭhama-mahā-saṅgīti-kāle vuttam nidānam ādi.¹ Paṭhama-mahāsaṅgīti nām’ esā kiñcāpi vinayapiṭake tantim ārūlhā nidāna-kosallattham pana idhāpi evam veditabā.

3. ²Dhamma-cakka-ppavattanam hi ādim katvā yāva Subhadda-paribbājaka-vinayanā kata-buddha-kicce Kusinā-rāyām Upavattam Mallānam Sālavane yamaka-silānam antare Visākha-puṇṇama-divase paccūsa-samaye anupādesesāya nibbāna-dhātuyā parinibbute Bhagavati lokanāthe Bhagavato dhātū-bhājana-divase³ sannipatitānam sattānam bhikkhusatasahāssānam saṅgha-tthero āyasmā Mahākassapo, sattāha-parinibbute Bhagavati Subhaddena budḍha-pabbajitena, ‘Alam Āvuso mā socittha mā paridevittha, sumuttā mayam tena Mahā-samaṇena, upaddutā ca homa “idam vo kappati idam vo na kappatī,” idāni pana mayam yam icchissāma tam karissāma yam na icchissāma na tam karissāmāti’ vutta-vacanam anussaranto, ⁴edisassa ca saṅgha-sannipātassa puna dullabha-bhāvam maññamāno,⁴ ‘thānam khe pan’ etam vijjati yam pāpabhikkhū “atita-satthukam pāvacanan” ti

¹ Recite below, § 63.

² §§ 3-10 reenr nearly word for word in the Samanta-Pāṭidikī, Vin. Pit. iii. p. 283.

³ For dh° S.P. parinibbāne.

⁴ S.P. omits.

maññamānā pakkham labhitvā na cirass' eva saddhammāñ antarādhāpeyyum. Yāva ca dhammavinayo tiññhati tāva anatīta-sathukam eva pāvacanam hoti. Vuttam li' etam Bhagavatā: "Yo vo Ānanda mayā¹ dhammo ca vinayo ca desito paññatto so vo mam' accayena satthā" ti. Yan nūnāham dhammañ ca vinayañ ca samgāyeyyam yathayidam cāsanam addhaniyam assa ciraññhitikam. Yam cāham Bhagavatā "Dhāressasi pana me tvam Kassapa sāññi pamsukūlāni nibbasanānīti"² vatvā cīvare sādhāraṇa-paribhōgena anuggahito, "aham bhikkhave yāvad eva ākāñkhāmi vivicce' eva kāmehi . . . pe . . . paññama-jjhānam upasampajja viharāmi, Kassapo pi bhikkhave yāvad eva ākāñkhāti vivicce' eva kāmehi . . . pe . . . paññama-jjhānam upasampajja viharatīti"³ evam-ādinā nayena navānupubba-vihāra-samā-patti chal-abhiññā-ppabhede uttarimanussa-dhamme attanā sāmasāmaññānena² ca anuggahito,³ yathā ākāse pāñim cāletvā alagga-cittatāya c' eva candopama-paññipadāya ca pasamisito,³ tassa me kim aññam ānañyam bhavissati? Nanu mam Bhagavā rājā viya saka-kavaca-issariyānuppadānena attano kulavamsa-patiññāpakam puttam "saddhamma-vamsa-patiññāpako me ayam bhavissatīti" mantvā iminā asādhāraṇena anuggahena anuggahesi,³ imāya ca ulārāya pasamsāya pasamsiti³ cintayanto, dhamma - vinaya - samgāyanattham bhikkhūnam ussāham janesi.

4. Yathāha: 'Atha kho āyasmā Mahākassapo bhikkhū āmantesi: ekam idāham āvuso samayam Pāvāya Kusinārāyam addhānamagga-paññipanno mahatā bhikkhu-samghena saddhim paññamattehi bhikkhu-satehīti,'⁴ sabbam subhaddakanḍam vitthārato veditabbam. ⁵ Attham pan' assa Mahāparinibbānāvasūne āgata-ññāne eva kāthayissūma.⁵

5. Tato param āha:⁶ 'Handa mayam āvuso dhammañ ca

¹ So M.P.S. VI. 1; S.P. mayā Ānanda.

² S.P. ṭikapanana.

³⁻³ S.P. omits.

⁴ The words quoted are the opening word. of Cullavagga, XI. 1. 1.

⁵⁻⁵ S.P. omits.

⁶ These are the closing words of Cullavagga, XI. 1. 1.

vinayañ ca samgāyāma, pure adhammo dippati dhammo paṭibāhiyatī avinayo dippati vinayo paṭibāhiyatī, pure adhamma-vādino balavanto honti dhammavādino dubbalā honti, avinayavādino balavanto honti vinayavādino dubbalā hontīti.' Bhikkhū āhamṣu 'Tena hi, bhante, therō bhikkhū uccinatūti.'

6. Therō sakala-navaṅga-satthu-sāsana-pariyatti-dhare putthujjana-sotāpanna-sakadāgāmi-anāgāmi-sakkhavipassaka-khīṇāsava-bhikkhū anekasate anekasahasse ca bajjayitvā¹ tipiṭaka-sabbapariyatti-ppabheda-dhare paṭisambhidā-ppatte mahānubhāve yebhuyyena Bhagavatā etad aggam āropite tevijjādi-bhede khīṇāsava-bhikkhū yeva ekūnapañcasate pariggahesi. Ye sandhāya idam vuttam, 'Atha kho āyasmā mahā-Kassapo cken' ūnapañca-arahantasatāni uccinīti.'²

7. Kissā pana therō eken' ūnam akāsīti? Āyasmato Ānandatherassa okāsa-karaṇattham. Tena³ h' āyasmatā sahāpi vinā pi na sakkā dhamma-samgītīm kātum. So h' āyasmā sekho saka-ranīyo, tasmā saha na sakhū. Yasmā pan' assa kiñci dasa-bala-desitam sutta-geyyādikam apaccakkham⁴ nāma n' atthi, yathāha :

Dvāsītīm Buddhato gaṇhim dvesahassāñi bhikkhuto
Caturāsīti-sahassāni ye me dhañmā pavattino ti.⁵

tasmā vinā na sakkā.

8. Yadi evam sekho pi samāno dhamma-samgītiyā bahū-pakārattā therena uccinitabbo assa, kasmā na uccinito? Parūpavāda-vajjanato. Therō hi āyasmante Ānande ativiya-vissattā ahosi. Tathā hi nam sirasmīm palitesu jātesu pi : 'Na vāyam kumārako mattam aññāsīti,' kumāraka-vādena ovadeti. Sakyakula-ppasūto cāyam āyasmā, Tathāgatassa bhātā cullapitu-putto, tatra keci bhikkhū chandāgamanam viya maññamānā 'Bahū asekha-paṭisambhidā-ppatte bhikkhū

¹ S.P. vajjetvā.

² Cullavagga, XI. 1. 2.

³ S.P. tenāha for tena h'; Bm=Ch.

⁴ S.P. for ap° has Bhagavato asammukhā paṭiggahitam.

⁵ Th. I. 1024; recurs below, § 60.

⁶ S.P. omits.

ṭhapetvā Ānandam sekha-paṭisambhidā-ppattam thero uccinīti' upavadeyyum. Tam parūpavādām parivajento, 'Ānandam vinā samgītim na sakkā kātum, bhikkhūnam yeva nam anurhatiyā gaheśāmīti' na uccinīti.

9. Atha sayam eva bhikkhū Ānanda-ttherass' atthāya theram yācīmsu. Yathāha:¹

'Bhikkhū āyasmantam Mahākassapam etad avocum. "Ayam bhante āyasmā Ānando kiñcāpi sekho abhabbo chandā dosā bhayā mohā agatī gantum, bahū ca tena bhagavato santike dhammo ca vinayo ca pariyatto. Tena hi bhante thero āyasmantam pi Ānandam uccinatūti." Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantam pi Ānandam uccinī.'

Evaṁ bhikkhūnam anumatiyā uccinitena ten' āyasmatā saddhiṁ pañca thera-satāni ahesum.

10. Atha kho therānam bhikkhūnam etad ahosi, 'Kattha nu khō mayam dhammañ ca vinayañ ca samgāyeyyāmāti'? Atha kho therānam bhikkhūnam etad ahosi, 'Rūjagaham kho mahā-gocaram pahūta-senāsanam. Yan nūna mayam Rājagahe vāssam vasantā dhammañ ca vinayañ ca samgāyeyyāma, na aūñe bhikkhū Rājagahe vassam upagaccheyyun' ti.²

Kasmā pana nesam etad ahosi? 'Idam amhākam thāvara-kammam koci visabhāga-puggalo samgha-majjhām pavisitvā ukkoteyyāti.'

11. ³Athāyasmā Mahākassapo natti-dutiyena kammena sāvesi: 'Suṇātu me āvuso samgho. Yadi samghassa patta-kallam samgho imāni pañca bhikkhu-satāni sammapneyya Rājagahe vassam vasantā dhammañ ca vinayañ ca samgāyitum, na aññchi bhikkhūhi Rājagahe vassam vasitabban ti. Esā natti. Suṇātu me āvuso samgho. Imāni pañca bhikkhu-satāni sammannati Rājagahe vassam vasantā dhammañ ca vinayañ ca samgāyitum, na aññehi bhikkhūhi Rājagahe vassam vasitabban ti. Yass' āyasmato khamati imesam pañ-

¹ Cullavagga, XI. 1. 2.

² So far this section = Cullavagga, XI. 1. 3.

³ S.P. omits the Kammavāca (here given in the words of Cullavagga, XI. 1. 4) and varies greatly in the succeeding paragraphs.

cannam bhikkhu-satānam sammuti Rājagahe vassam vasantā dhammañ ca vinayañ ca samgāyitum, na aññehi bhikkhūhi. Rājagahe vassam vasitabban ti, so tuñh' assa. Yassa nakkhamati so bhāseyya. Sammatāni samghena imāni pañca bikkhū-satāni Rājagahe vassam vasantā dhammañ ca vinayañ ca samgāyitum na aññehi bhikkhūhi Rājagahe vassam vasitabban ti. Khamati samghassa, tasmā tuñhī. Evam ētam dhārayāmīti.'

12. Ayam pana kammavācā Tathāgatassa parinibbānato ekavisatime divase katā. Bhagavā hi Visākha-puṇṇamāya paccūsa-samaye parinibbuto. Ath' assa sattāham suvanṇa-vanṇa-sariram gandha-mālādīhi pūjayim̄su, evam satta sādhukilāna-divasā nāma ahesum. Tato sattāham citakāya aggi na jhāyi, sattāham satti-pañjaram katvā Santhāgāra-sālāya dhātu-pūjam karim̄sūti ekavisati divasā gatā; Jetṭhamūla-sukkapakkha-pañcamiyam pana dhātuyo bhājayim̄su. Etasmim dhātu-bhājana-divase sannipatitassa mahā-bhikkhu-samghassa Subhaddena buḍḍha-pabbajitena katam anācāram ārocetvā vutta-nayen' eva bhikkhū uccinitvā ayam kamma-vācā katā.

13. Imam ca pana kammavācam katvā thero bhikkhū āmantesi: 'Āvuso idāni tumhākam cattālisa divasā okāso. Tato param "ayam nāma no palibodho atthīti" vattum na labbhā. Tasmā ethantare yassa roga-palibodho vā ācariy-upajjhāya-palibodho vā mātāpitu-palibodho vā atthi, pattam vā pacitabbam cīvaram vā katabbam, so tam palibodham chindityū tam karaṇiyam karotūti.'

14. Evam ca pana vatvā thero attano pañca-satāya parisāya parivuto Rājagaham gato. Aññe pi mahātherā attano attano parivāram gahetvā soka-salla-samappitam mahājanam assā-setu-kāmā tam tam disam pakkantā. Purāna thero pana sattasata-bhikkhu-parivāro 'Tathāgatassa parinibbāna-tthānam āgatāgatam mahājanam assūsessāmīti' Kusinārāyam eva atthāsi. Āyasmā Ānando yathā aparinibbutassa parinibbutassa pi Bhagavato sayam eva patta-cīvaram ādāya pañcahi bhikkhu-satehi saddhim̄ yena Sāvatthi tena cārikam pakkāmi. Gacchato gacchato pan'assa parivārā bhikkhū gaṇana-patham yitivattā. Ten' āyasmata gatagata-tthāne mahā-paridevo

ahosi. Anupubbena pana Sāvatthim anuppatte there Sāvatthi-vāsino¹ ‘Thero kira āgato’ ti sutvā gandha-mālādi-hatthā paccuggantvā: ‘Bhante Ānanda pubbe Bhagavatā saddhim āgacchatha, ajja kuhiṁ Bhagavantam ṭhapetvā āgatathāti?’ ādīni vadamānā parodim̄su. Buddhassa Bhagavato parinibbāna-divase viya mahā-paridevo ahosi.

15. Tatra sudam āyasmā Ānando aniccatādi-paṭisam-yuttāya dhammiyā kathāya tam mahājanam samūñāpetvā Jetavanam pavisitvā Dasabalena vasita-gandhakuṭim vanditvā dvāram vivaritvā pīṭham nīharitvā papphoṭetvā gandhakuṭim sammajjītvā milātāmālā-kacavaram chaddetvā mañca-pīṭham atiharitvā puna yathā-ṭīhāne ṭhapetvā Bhagavato ṭhita-kāle karaṇiyam vattam sabbam akāsi.¹ Kurumāno ca nahāna-kotthaka-sammajjana-udak-upatthāpanādi kālesu gandhakuṭim vanditvā: ‘Nanu Bhagavā ayam tumhākam nahāna-kālo, ayam dhammadesanā-kālo, ayam bhikkhūnam ovādadāna-kālo, ayam sihaseyyam kappana-kālo, ayam mukhadhovana-kālo’ ti ādinā nayena paridevamāno va akāsi, yathā tam Bhagavato gunaguṇāmatara-saññutāya patiṭṭhita-pemo.^c’ eva akhīnāsavo ca anekesu ca jāti-sata-sahassesu aññamaññūpakāra-sañjanita-citta-maddavo.

16. Tam enam aññatatarū devatā: ‘Bhante Ānanda, tumhe evam paridevamānā katham aññe assāsayissathāti’ samvejesi. So tassā vacanena samvigga-hadayo santhambhitvā, Tathāgatassa parinibbānato ppabhuti ṭhāna-nisajja-bahulattā ussanna-dhātukam kāyam samassāsetum dutiya-divase khīra-virecanam pivitvā, vihāre yeva nisidi. Yam sandhāya Subhena māṇava-vena pahitam māṇavakam etad avoca:³ ‘Akālo kho māṇavaka, atthi nu ajja bhesajjamattā pīṭā, app eva nāma sve pi upasamkameyyāmāti.’ Dutiya-divasē Cetaka-therena pacchā-samanenā gantvā Subhena māṇavena puṭṭho imasmim Dīghanikāye Subha-suttam nāma dasamam suttam abhāsi.

17. Atha kho therō⁴ Jetavana-vihāre khaṇḍa-phulla-

¹ Bm adds manussā.

² So far this paragraph is = S.P. p. 286. Compare Cullavagga, VIII. 1. 4.

³ Subha Sutta, § 4.

⁴ Bm atha kho Ānanda-thero mahā-jet°.

patisamkharanam kārāpetvā upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya bhikkhu-saṅgham ohāya Rājagaham gato. Tathā aññe pi dhamma-saṅgāhakā bhikkhū evam hi gata.¹ Te sandhāya idam vuttam :²

‘Atha kho therā bhikkhū Rājagaham agamam̄su dhammañ ca vinayañ ca saṅgāyitun’ ti.

18. Te Āsāhi-puṇḍramāya uposatham katvā pāṭipade sannipatitvā vassam̄ upagacchim̄su.

Tena kho pana samayena Rājagaham parivāretvā atṭhārasa mahā-vihārā honti, te sabbe pi chaddita-patita-uklāpā ahesum. Bhagavato hi parinibbāne sabbe pi bhikkhū attano attano patta-cīvaram gahetvā vihāre ca parivenāni ca chaddetvā agamam̄su. Atha katika-vattam kurumānā therā Bhagavato vacana-pūjanattham titthiyavāda-parimocanatthañ ca paṭhamam māsam ‘Khaṇḍa-phulla-patiṣamkharanam karomāti’ cintesum. Titthiyā hi vadeyyum: ‘Samaṇassa Gotamassa sāvakā satthari thite yeva vihāre patijaggim̄su, parinibbute chaddesun, kulānam mahā-dhana-pariccāgo vinassatīti.’ Tesañ ca vāda-parimocanattham cintesun ti vuttam hoti. Evam cintayitvā ca pana katikā-vattam karim̄su. Yam sandhāya vuttam :

‘Atha kho therānam bhikkhūnam etad ahosi: “Bhagavatā kho āvuso khaṇḍa-phulla-patiṣamkharanam vanṇitam. Handa mayam āvuso paṭhamam māsam khaṇḍa-phulla-patiṣamkharanam karoma. Majjhimam māsam sannipatitvā dhammañ ca vinayañ ca saṅgāyissāmāti.”’³

19. Te dutiye divase gantvā rūja-dvāre atṭham̄su. Rājā āgantvā vanditvā: ‘Kim bhante agaṭṭathāti’ attanā kātabba-kiccam pucchi. Therā atṭhārasa-mahāvihāra-patiṣamkharanatthāya hattha-kammam paṭivedayim̄su. Rājā hatthakamma-kārake manusse adāsi. Therā paṭhamam māsam satta-vihāre patisamkharāpetvā rañño ūrocesum: ‘Niṭṭhitam mahārāja vihāra-patiṣamkharanam, idāni dhamma-vinaya-saṅgaham karomāti.’ ‘Sādhu bhante vissathā karotha, mayham añā-

¹ Ch. and Bm bhikkhūti evam hi gate.

² Cullavagga, XI. 1. 5.

³ Cullavagga, XI. 1. 5.

cakkam, tumhākam dhamma-cakkam hotu, āñāpetha bhante kiṁ karomīti.' 'Samgaḥam karontānam bhikkhūnam sannisajja-tthānam mahārājāti.' 'Katha karomi bhante' ti? 'Vebhūra-pabbata-passe Sattapaññi-guhā-dvāre kātum yuttam mahārājāti.'

20. 'Sādhuhante' ti kho mahārājā Ajātasattu Vissakammunā nimmita-sadisam suvibhatta-bhitti-tthambha-sopānam nānā; vidha-mälākamma-latākamma-vicittam abhibhavantam iva rāja-bhavana-vibhūtim avahasantam iva deva-vimāna-sirim siriyā niketam iva ekanipātana-tittham iva ca deva-manussanayana-vibhaṅgānam¹ loka-rāmaṇeyyakam iva sampinditam datthabba-sāra-maṇḍam maṇḍapam kārāpetvā, vividha-kusuma-dāma-olambaka-viniggalanta-cāru-vitānam² ratana-vicitta-maṇi-kotīma-talam iva ca tam nānā-pupphūpahāra-vicitta-suparinitthita-bhūmikammam Brahma-vimāna-sadisam alāmkaritvā, tasmim mahā-maṇḍape pañca-satānam bhikkhūnam anagghāni pañca-kappiya-paccatharaṇa-satāni paññāpetvā, dakkhiṇa-bhāgām nissāya uttarābhīmukham therāsanam maṇḍapa-majjhe puratthābhīmukham Buddhassa Bhagavato ūsanārahā dhammāsanam paññāpetvū, danta-khacita-vijaniī c' ettha ṭhapetvā, bhikkhu-samghassā ārocā-pesi: 'Niṭhitam bhante mama kiccan' ti.

21. Tasmim kho pana divase ekacce bhikkhū āyasmantam Ānandam sandhāya evam āhamsu: 'Imasmim bhikkhu-samghe eko bhikkhu vissa-gandham vāyyanto vicaratīti.' Thero tam sutvā 'Imasmim bhikkhu-samghe añño vissa-gandham vāyanto vicaraṇa-bhikkhu nāma n' atthi. Addhā ete mām sandhāya nadantīti' samvegam āpajji. Ekacce nam ahamsu: 'sve āvuso sannipāto, tvañ ca sekho sakaranīyo, tena te na yuttam sannipātam gantum, appamatte hohīhi.'

22. ³Atha kho āyasmā Ānando, 'Sve sannipāto, na kho pana me tam patirūpañ y-āham⁴ sekho samāno sannipātam gaccheyyun' ti bahud eva rattim kāya-gatāya satiyā vītinā-

¹ Bm Ch vihaṅgānam.

² Ch. viniggilatta, Bm = S.P.

³ This section = Cullavagga, XI. 1. 6

⁴ So Bm; Ch. svāham; S.P. yvāham.

metvā rattiya paccūsa-samaye cañkamā orohitvā vihāram pavisitvā ‘nipajjissāmīti’ kāyam āvajjesi,¹ ²dve pādā bhūmito muttā ² appattañ ca sīsam bimbohanam etasmīm antare, anupādāya āsavehi cittam vimucci.~

23. Ayam hi āyasmā Ānando cañkamena bahi vītināmetvū visesam nibbattetum asakkonto cintesi: ‘Nanu mām Bhagavā etad avoca? ³ “Kata-puñño ‘si tvam Ānanda, padhānam anuyūñja, khippam hohisi anāsavo” ti. Buddhānañ ca kathādosō nāma n’atthi. Mamañ ca pana accāraddha-viriyam, tena me cittam uddhaccāya samvattati. Handāham viriya-samatham yojemīti,’ cañkamā orohitvā pāda-dhovana-tthāne thatvā pāde dhovitvā vihāram paññitvā mañcakē nisiditvā ‘Thokam vissamissāmīti’ kāyam mañcakē apanāmesi. Dve pādā bhūmito muttā sīsam bimbohanam asampattam,⁴ etasmīm antare, anupādāya āsavehi cittam vimmuttam⁵ catur-iriyā-patha-virahitam therassa arabattan ahosi. Tena ‘Imasmiñ sāsanē anipanno anisinno atthito acamkamanto kho bhikkhu arahattam patto’ ti vutte, Ānanda-tthero ti vattum vat̄ati.

24. Atha therā bhikkhū dutiya-divase paññamīyā pakkhassa kata-bhatta-kiccā patta-cīvarañ patisāmetvā dhammasabbhāyam sannipatiñsu. Atha kho āyasmā Ānando arahā samāno sannipātam agamāsi.⁶ Katham agamāsi? ‘Idāni ‘mhi sannipāta-majjhām pavisanāraho’ ti haṭṭha-tuṭṭha-citta ekamsam cīvarañ katvā bandhanā mutta-tāla-pakkam viya pañdu-kambale nikkhitta-jāti-maṇi viya vigata-valāhake nabhe samuggata-puṇñacando viya bālātapa-samphassa-vikasita-reṇu-piñjara-gabbham padumam viya ca parisuddhena pariyyodūtena sappabhena sassirīkena ca mukha-varena attano arahatta-ppattim īrocayamāno viya.

25. Atha nam disvā āyasmato Mahākassapassa etad ahosi: ‘Sobhati vata bho arahattam patto Ānando. Sace satthā dhareyya addhā ajja Ānandassa sādhukāram dadeyya.

¹ Bm āvattesi.

² Supplied from Bm; Ch. omits; S.P.=Bm; Cullavagga differs.

³ M.P.S.V. 35.

⁴ Bm apattam.

⁵ Ch. vinimuttam; Bm = S.P.

⁶ This sentence is from Cullavagga, XI. 1. 6

Handa dānim assāham satthārā dātabbam sādhu-kāram dadāmīti,¹ tikkhattum sādhu-kāram adāsi.

26. Majjhima-bhāṇakā pana vadanti¹ ‘Ānanda-tthero attano arahatta-ppattim nāpetu-kāmo bhikkhūhi saddhim na gato. Bhikkhū yathābuḍḍham attano attano āsane nisidantā Ānanda-ttherass’ āsanam ṭhāpetvā nisinnā. Tattha kehici “Etm āsanam kassāti?” vutte, “Ānandassāti.” “Ānanda pana kuhiṃ gato?” ti, tasmim samaye therō cintesi: “Idāni mayham gamana-kālo” ti. Tato attano ānubhāvam dassento paṭhaviyam nimujjivtā attano āsane yeva attānam dassesi. Akūsen’ āgantvā nisiditi pi eke.’ Yathā vā, tathā vā hotu, sabbathā pi tam disvā āyasmaṭo Kassapassa sādhukāra-dānam yuttam eva.

27. Evam āgate pana tasmim āyasmante Mahākassapa-thero bhikkhū āmantesi: ‘Āvuso kiṃ paṭhamam samgāyāma, dhāmmam vā vinayam vā’ ti? Bhikkhū āhaṃsu: ‘Bhante Mahākassapa vinayo nāma Buddhassa sāsanassa āyu, vinaye ṭhite sāsanam ṭhitam hoti. Tasmā paṭhamam vinayam samgāyāmāti.’ ‘Kam dhuram katvā’ ti? ‘Āyasmantam Upālin’ ti. ‘Kiṃ Ānando nappahotī?’ ‘No nappahoti, api ca kho pana sammā-sambuddho dharamāno yeva vinaya-pariyattim nissāya āyasmantam Upālim etadagge ṭhapesi: “Etadaggam bhikkhave mama sāvakānam bhikkhūnam vinaya-dharānam yadidam Upālīti.”² Tasmā Upāli-ttheram pucchitvā vinayam samgāyāmāti.’ Tato thero vinayam pucchanatthāya attanā va attānam sammanni Upāli-tthero pi vissajjanathāya sammanni.

28. Tatrāyam pāli. ‘Atha kho āyasmā Mahākassapo samgham nāpesi: “Suṇātu me āvuso samgho. Yadi samghassa pattakallam aham Upālim vīnayam puccheyyan” ti. Āyasmā pi Upāli samgham nāpesi: “Suṇātu me bhante samgho. Yadi samghassa pattakallam aham āyasmata Mahākassapena vinayam puṭṭho viṣṣajjeyyan” ti.³ Evam attānam sammannitvā āyasmā Upāli utṭhāy’ āsanā ekamsam

¹ And so also the Samanta Pāsadikā, p. 288.

² Anguttara, I. 14. 4.

³ Cullavagga, XI. 1. 7.

cīvaraṁ katvā there bhikkhū vanditvā dhammāsane nisīdi,
danta-khacita-vijanīm gahetvā.

29. Tato Mahākassapa-thero therāsane nisīditvā āyasmantam Upālim vinayam pucchi.

¹ Paṭhamam avuso Upāli pārājikam katha paññattan? ti.
‘Vesāliyam bhante’ ti. ‘Kim ārabbhāti?’ ‘Sudinnam Kalandaka-puttam ārabbhāti.’ ‘Kismim vatthusmin?’ tī
‘Methuna-dhamme’ ti. Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantam Upālim paṭhamassa pārājikassa vatthum pi pucchi nidānam pi pucchi puggalam pi pucchi paññatīm pi pucchi anuppaññattim pi pucchi āpattim pi pucchi anāpattim pi pucchi.

Puṭṭho puṭṭho āyasmā Upāli vissajjesi.

30. Kim pan' ettha paṭhama-pārājike kiñci apanetabbam vā pakhipitabbam vā āsi n' āsīti?² Buddhassa Bhagavato bhāsite apanetabbam nāma n' atthi. Na hi Tathāgatā eka-vayañjanam pi niratthakam vadanti. Sāvakānam pana devatānam vā bhāsite apanetabbam pi hoti. Tam dhammasaṅgāhakā therā apanayim̄su. Pakkipitabbam pana sabba-thāpi atthi, tasmā yam yattha pakkipitum yuttam tam pi pakkipim̄su yeva. Kim pana tan ti? ‘Tena samayenāti’ vā, ‘Tena kho pana samayenāti’ vā, ‘Atha kho’ iti vā, ‘Evam vutte’ ti vā, ‘Etad avocāti’ vā, evam-ādikam saṃbandha-vacana-mattam evam pakkipitabba-yuttam pakkipitvā pana ‘Idam paṭhamam pārājikan’ ti ṭhapesum.

31. Paṭhama-pārājike saṃgaham ārūlhe pañca arahanta-satāni saṃgaham āropita-nayen’ eva gaṇa-sajjhāyam akāmsu. ‘Tena samayena Buddho bhagavā Verañjāyam viharatīti’ ca nesam sajjhāyārambha-kāle yeva sādhu-kāram dadamānā viya mahā-paṭhavī udaka-pariyantam katvā kampittha.

32. Te eten’ eva nayena cattāri pārājikāni saṃgaham āropetvā, idam pārājika-kaṇḍan ti ṭhapesum. Terasa saṃghādi-sesāni terasakan ti ṭhapesum. Dve sikkhāpadāni aniyatānīti ṭhapesum. Tiñsa sikkhāpadāni nissaggiya-pācittiyānīti tha-

¹ This paragraph is also from Cullavagga, XI. 1. 7.

² Bm atthi n' atthīti? apanetabbam n' atthi. Buddhassa, etc.

pesum. Dvenavuti sikkhāpadāni pācittiyānīti thapesum. Cattāri sikkhāpadāni pātidesaniyānīti thapesum. Pañcasattati sikkhāpadāni sekhiyānīti thapesum. Satta dhamme adhikaraṇa-samathā ti thapesum. Evam vīśādhikāni dve sikkhāpada-satāni Mahā-vibhaṅgo ti kittetvā thapesum. Mahā-vibhaṅgāvasāne pi purima-nayen' eva mahā-paṭhavī akampittha.

33. Tato Bhikkhuni-vibhaṅge aṭṭha sikkhāpadāni pārājika kaṇḍam nāma idan ti thapesum. Sattarasa sikkhāpadāni sattarasakan ti thapesum. Tiṇsa sikkhāpadāni nissaggiya-pācittiyānīti thapesum. Cha-sūtthi-sata-sikkhāpadāni pācitti-yānīti thapesum. Aṭṭha sikkhāpadāni pātidesaniyānīti thapesum. Pañcasattati sikkhāpadāni sekhiyānīti thapesum. Satta dhamme adhikaraṇa-samathā ti thapesum. Evam tīṇi sikkhāpada-satāni cattāri ca sikkhāpadāni Bhikkhuni-vibhaṅgo ti kittetvā, ayam Ubhato-vibhaṅgo nāma catuṣaṭṭhi bhāṇavārā ti thapesum. Ubhato-vibhaṅgāvasāne pi vutta-nayen' eva mahā-paṭhavī akampittha.

34. Eten' eva upāyena asiti-bhāṇavāra-parimāṇam Khanḍakam, pañcayisati-bhāṇavāra-parimāṇam Parivārañ ca saṃgaham āropetvā, ayam Vinaya-piṭakam nāmāti thapesum. Vinayapiṭakāvasāne pi vutta-nayen' eva paṭhavi-kampo ahosi.
¹ Tam āyasmantam Upālim paṭicchāpesum, ‘āvuso imam tuyham nissitake vācehiti.’¹ Vinayapiṭaku-saṃgahāvasāne Upāli-tthero danta-khacita-vijanīm nikhipitvā dhammāsanā orohitvā there bhikkhū vanditvā attano pattasane nisidi.

35. Vinayam saṃgāyitvā dhammāṇi saṃgāyitu-kāmo āyasmā Mahākassapo bhikkhū pucchi: ‘Dhammāṇi saṃgāyante hi kām puggalam dhuram katvā dhammo samgāyitabbo’ ti? Bhikkhū ‘Ānanda-ttheram dhuram katvā’ ti āhamsu.

36. Atha kho āyasmā Mahākassapo saṃgham nāpesi: ‘suṇātu me avuso saṃgho, yadi saṃghassa pattakallan aham Ānandam dhammāṇi puccheyan’ ti. Atha kho āyasmā Ānando saṃgham nāpesi: ‘suṇātu me bhante saṃgho, yadi

¹⁻¹ Bm omits.

² = Cullavagga, XI. 1. 8.

saṅghassa pattakallam aham āyasmatā mahā-Kassapena dhammadam puttho vissajjeyyan' ti. Atha kho āyasmā Ānando utthāyā āsanā ekamsam cīvaraṁ katvā there bhikkhū vandityā dhammadāsane nisidi danta-khacita-vijanīm, gahetvā.¹

37. Athā āyasmā Mahākassapo bhikkhū pucchi: 'kataram āvuso piṭakam paṭhamam saṅgāyāmāti?' 'Suttanta-piṭakam bhante' ti. 'Suttanta-piṭake catasso saṅgītiyo, tāsu paṭhamam katara saṅgītin?' ti. 'Dīgha-saṅgītim bhante.' 'Dīgha-saṅgītiyam catuttimsa suttāni, tayo vaggā, tesu paṭhamam katara-vaggan?' ti. 'Silakkhandha-vaggam bhante.' 'Silakkhandha-vagge terasa suttantā, tesu paṭhamam kataram suttan?' ti. 'Brahmajāla-suttan nāma bhante' ti. 'Tividha-silālamkataṁ nānāvidha - micchājīva - kuhanalapanādi - vidhamsanam dvāṣṭhi-dīṭhi-jāla-viniveṭhanam dasasahassi-lokadhatu-kampanam tam paṭhamam saṅgāyāmāti.'

38. ² Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantam Ānandam etad avoca: 'Brahmajālam āvuso Ānanda kattha bhūsitan' ti. 'Antarā ca bhante Rājagahām antarā ca Nālandam rājāgārake Ambalaṭṭhikāyan' ti. 'Kam arabbhāti?' 'Suppiyañ ca paribbājakam Brahmadattañ ca māṇavakan' ti. 'Kismim vatthusmin' ti 'Vaṇṇāvanne' ti. Atha kho āyasmā Mahākassapo āyasmantam Ānandam Brahmajālassa nidānam pi pucchi puggalam pi pucchi² vatthum pi pucchi. Āyasmā Ānando vissajjesi. Vissajjanāvasāne pañca arahanta-satāni sajjhāyam akāmsu. Vuttanayen' eva paṭhavi-kampo ahosi.

39. Evam Brahmajālam saṅgāyitvā tato param 'Sāmaññaphalam pan' āvuso Ānanda kattha bhāsitan' ti ādinā pucchā-vissajjanānukkamena, saddhim Brahmajālena sabbe pi terasa suttante saṅgāyitvā, ayam Silakkhandha-vaggo nāmāti kittetvā thapesum. Tad anantaram Mahā-vaggam tad anantaram Pātiya-vaggan ti evam tivagga-saṅgaham catuttiñsa-suttanta-

¹ Here we leave the Samanta Pāsādikā. Only the closing words of our General Introduction, § 62, are found there also.

²⁻³ =Cullavagga, XI. 1. 8 (quoted also in the Samanta Pāsādika, p. 290).

paṭimāṇḍitam catusatthi-bhāṇavāra-parimāṇam tantim samgāyitvā, ayam Dīgha-nikāyo rāmāti vatvā āyasmantam Ānandam paṭicchāpesum, ‘āvuso imam tuyham nissitake vācehīti.’

40. Tato anantaram asiti-bhāṇavāra-parimāṇam Majjhima-nikāyam samgāyitvā dhammasenāpati - Sāriputtaththerassa nissitake paṭicchāpesum, ‘imam tumhe pariharathāti.’ Tato anantaram bhāṇavāra-sata-parimāṇam Saṃyutta-nikāyam samgāyitvā Mahākassapa-ttheram paṭicchāpesum, ‘bhante imam tumhākam nissitake vācethāti.’ Tato anantaram visati-bhāṇavāra-sata-parimāṇam Aṅguttara-nikāyam samgāyitvā Anuruddha-ttheram paṭicchāpesum, ‘imam tumhākam nissitake vācethāti.’

41. Tato anantaram

Dhammasaṃgani-Vibhaṅgañ ca Kathāvatthuñ ca Pug-galam

Dhātu-Yamaka-Pattihānam Abhidhammo ti vuccatīti

evam saṃvanṇitam sukhuma-ñāna-gocaram tantim samgāyitvā idam Abhidhamma-piṭakam nāmāti vatvā pañca arahanta-satāni sajjhāyam akāmsu. Vutta-nayen’ eva paṭhavi-kampo ahosi.

42. Tato param Jātakam Mahā-niddeso Cūla-niddeso Paṭisambhidā-maggo Sutta-nipāto Dhamma-padam Udānam Itivuttakam Vimāna-peta-vatthu Thera-theri-gathā ti imam tantim samgāyitvā Khuddaka-gantho nāma ayan ti ca vatvā, Abhidhamma-piṭakasmīm yeva saṃgaham āropayiṃsūti Dīgha-bhāṇakā vadanti, Majjhima-bhāṇakā pana Cariyā-piṭaka-Apadāna-Buddhavamsesu saddhim sabbam pi tam Khuddakagantham suttanta-piṭake pariyāpannan ti vadanti.

43. Evam etam sabbam pi Buddha-vacanam rasa-vasena eka-vidham dhamma-vinaya-vasena du-vidham pathama-majjhima-pacchima-vasena ti-vidham tathā piṭaka-vasena, nikāya-vasena pañca-vidham, aṅga-vasena nava-vidham, dhammadakkhandha-vasena caturāśītisahassa-vidhan ti veditabbam.

44. Katham rasa-vasena eka-vidham? Yam hi Bhagavatā anuttaram sammāsambodhim abhisambujjhītvā yāva anupā-

dīsesāya nibbāna-dhātuya parinibbāyati tāva ethtantare pañca-cattālisa-vassāni devā-manussa-nāga-yakkhādayo anusāsantena vā paccavekkhantena vā vuttam sabban tam ekara-sam vimutti-rasam eva hoti. ¹ Evam rasa-vasena eka-vidham.¹

45. Katham dhamma-vinaya-vasena du-vidham? Sabbam eva c' etam dhammo c' eva vinayo cāti samkham gacchati. Tattha Vinaya-piṭakam vinayo, avasesam Buddha-vacanam Dhammo. Ten' ev' āha:² 'Yam nūna mayam dhammañ ca vinayañ ca saṃgāyeyyāma. Aham Upalim vinayam puccheyyam, Ānandam dhammam pucheyyan ti' ca evam dhamma-vinaya-vasena du-vidham.

46. Katham paṭhama-majjhima-pacchima-vasena ti-vidham? Sabbam eva h' idam paṭhama-Buddha-vacanam majjhima-Buddha-vacanam pacchima-Buddha-vacanam ti-ti-ppabhedam hoti. Tattha—

Anekajātisamsāram sandhāvissam anibbisam.

Gahakārakam gavesanto dukkhā jāti punappunam

Gahakāraka diṭṭho 'si puna geham na kāhasi

Sabbā te phasukū bhaggū gahakūṭam visamkhitam

Visamkhāragataṁ cittam taṇhānam khayam ajjhagā ti³

idam paṭhama-Buddha-vacanam. Keci 'Yadā have pātu-bhavanti dhammā ti' Khandake⁴ udāna-gātham vadanti. Esā pana pātipada-divase sabbaññū-bhāva-ppattassa somanassamaya-nāñena paccayākāram paccavekkhantassa uppannā udāna-gāthā ti veditabbā. Yam pana parinibbāna-kāle abhāsi, 'Handa dāni bhikkhave ūmantayāmi vo "vaya-dhammā samkhārā, appamādena sampādethāti,"'⁵ idam pacchima-Buddha-vacanam. Ubhiñnam antare yam vuttam etam majjhima-Buddha-vacanam nāma. Evam paṭhama-majjhima-pacchima-Buddha-vacana-vasena ti-vidham.

47. Katham piṭaka-vasena ti-vidham? Sabbam pi c' etam Vinaya-piṭakam Suttanta-piṭakam Abhidhamma-piṭakan ti

¹ So also Cullavagga, IX. 1. 4.

² That is to say, Kassapa. Compare Cullavagga, XI. i. 1, 7, &c.

³ Dhammapada 163, 4.

⁴ Mahāvagga, I. 1. 3.

⁵ Mahā-parinibbāna Sutta, VI. 10 = S. VI. 2. 5. 2.

ti-ppabhedam eva hoti. Tattha pañhama-saṅgītiyam saṅgi
tañ cā asaṅgitañ ca sabbam pi sañmodbhānetvā, ubhayāni Pāti-
mokkhāni dve Vibhaṅgāni dvāvīśati Khandhakā · solasa
Parivārā ti idam Vinaya-pitakam nāma. Brahmajālādi-
catuttimiṣa-suttanta-saṅgaho Dīgha-nikāyo, Mūlapariyāya-
suttādi-diyadḍhasatadve-sutta-saṅgaho Majjhima - nikāyo,
Oghatarāṇa - suttādi - sattasuttasahassa - sattasata - dvāsaṭṭhi,
sutta-saṅgaho Saṃyutta-nikāyo, Cittapariyādāna - suttādi-
navasuttasahassapañcasatasuttapaññāsutta - saṅgaho An-
guttara - nikāyo, Khuddakapāṭha - Dhammapada - Udāna-
Itivuttaka - Suttanipāta - Vimānavyatthu - Petavatthu - Therā-
Therigāthā - Jātaka - Niddesa - Paṭisambhidāpadāna - Buddha-
vaṇsa-Cariyāpiṭaka - vasena pannarasabhedo Khuddaka -
nikāyo ti idam Suttanta-pitakam nāma. Dhamma-saṅgaho
Vibhaṅgo Dhātu-kathā Puggalapaññātthi Kathāvathu Yama-
kañ Paṭṭhānan ti idam Abhidhamma-pitakam nāma.

48. Tattha

Vividha-visesa-nayattā vinayanato c' eva kāya-vācānam
Vinayattha-vidūhi ayam vinayo Vinayo ti akkhāto.

Vividhā hi ettha pañcavidha-Pātimokkhuddesa-Pārajikādi-
satta - āpattikkhandha - mātikā - vibhaṅgādi - ppabhedanāyā,
visesabhūtā ca dañhikamma-sithilikaraṇa-ppayojanā anuppañ-
ñattinayā, kāyikavācasika - ajjhācāra - nisedhanato c' esa
kāyam vācañ ca vineti. Tasmā vividha-nayattā visesa-nayattā
kāya-vācānañ ca vinayanato Vinayo ti akkhāto. Ten' etam
etassa vacanattha-kosallattham vuttam—

' Vividha-visesa-nayattā vinayanato c' eva kāya-vācānam.
Vinayattha-vidūhi ayam vinayo Vinayo ti akkhāto ' ti.

49. Itaram pana

• Athānam sūcanato suvuttato savanato 'tha sūdanato
Suttāñāsutta-sabhāgato ca Suttan ti akkhātam.

Tam hi attattha-paratthādi-bhede atthe sūceti. Suvuttā
c' ettha atthā veneyy-ajjhāsayānulomena vuttattā. ' Savati
c' etam atthe sassam iva phalam pasavatīti' vuttam hoti.
'Sūdati ca dhenu viya khīram paggharatīti' vuttam hoti.,

'Suṭṭhu ca nē tāyati rakkhatīti' vuttam hoti. Sutta-sabhāgañ ca tam, yathā hi tacchakānām suttam pamāṇam hoti evam etam pi viññūnam, yathā ca suttena samgahitāni pupphāni na vikiriyanti na viddhamsiyanti evam etena samgahitā atthā. Ten' etam etassa vacanattha-kosallattham vuttam :

Athānam sūcanato suvuttato savanato 'tha sūdanato
Suttāṇasutta-sabhāgato ca Suttan ti akkhātan ti.

50. Itaro pana,

Yam ettha vuddhimanto salakkhaṇā pūjita-paricchinnā
Vuttādhikā ca dhammā Abhidhammo tena akkhāto.

Ayam hi abhi-saddo vuddhi-salakkhaṇa-pūjita-paricchin-nādhikesu dissati. Tathā h' 'esa bālhā me āvuso dukkhā vedanā abhikkamantīti' ādisu vuddhiyam āgato. 'Yā tā rattiyo abhiññātā abhilakkhitā' ti ādisu salakkhaṇo. 'Rājābhirājā manuj-indo' ti ādisu pūjite. 'Paṭibalo vine-tum abhidhamme abhivinaye' ti ādisu paricchinnē. 'Āññam-añña-saṃkara-virahite dhamme ca vinaye cāti' vuttam hoti. 'Abhikkantena vaṇṇenātī' ādisu adhike. Ettha ca 'rūpūpa-pattiyā maggām bhāveti, mettā-sahagatena cetasā ekam disam pharitvā viharatīti' ādinā nayena vuddhimanto pi dhammā vuttā. 'Rūpārammaṇam vā saddārammaṇam vā ti' ādinā nayena arammanādīhi lakkhaṇiyattā salakkhaṇāpi. 'Sekhā dhammā asekhā dhammā lokuttarā dhammā' ti ādinā nayena pūjita pi pūjārahā ti adhippāyo. 'Phasso hoti vedanā hotīti' ādinā nayena sabhāva-paricchinnattā pari-chinnā ti. 'Mahaggatā dhammā appamāṇā dhammā anuttarā dhammā' ti ādinā nayena adhikā pi dhammā vuttā. Ten' etam etassa vacanattha-kosallattham vuttam :

Yam ettha vuddhimanto salakkhaṇā pūjita paricchinnā
Vuttādhikā ca dhammā Abhidhammo tena akkhāto ti.

51. Yam pan' ettha avasiṭṭham, tam

Pitakam piṭak-attha-vidū pariyattibbhājanathato āhu.

Tena samodhānetvā tayo pi vinayādayo ñeyyā.

Pariyatti pi hi 'mā piṭaka-sampadānenātī' ādisu piṭakan ti vuceati. Atha 'puriso āgaccheyya kuddāla - piṭakam ādāyāti' ādisu yam kiñci bhājanam pi. Tasmā 'pitakam piṭakattha-vidū pariyattibbhājanathato āhu.' Idāni 'tena

saṁodhānetvā tayo pi vinayādayo ñeyyā' ti. Tena evam du-viḍhatthena piṭaka-saddena sāha samāsaṁ katvā vinayo ca so piṭakañ ca pariyatti-bhāvato tassa atthassa bhājanato cāti Vinaya-piṭakam. Yathā vutten' eva nayena suttañ ca tam piṭakam cāti Sutta-piṭakam: abhidhammo ca so piṭakam cāti Abhidhamma-piṭakan ti. Evam ete tayo pi vinayādayo ñeyyā. Evam nātva ca puna pi tesu yeva piṭakesu nāna-ppakāra-kosallatham.

Desanā-sāsanakathā-bhedam̄ tesu yathāraham̄
Sikkhappahāna-gambhīra-bhāvañ ca paridīpaye.

Pariyatti-bhedam̄ sampattim̄ vipattiñ cāpi yan̄ yahim̄
Pāpuṇāti yathā bhikkhu tam pi sabbam̄ vibhāvaye.

52. Tatrāyam̄ paridīpanā vibhāvanā ca. Etāni hi tīni piṭakāni yathākkamam̄ āñā-vohāra-paramattha-desanā, yathā-parādha-yathānuloma-yathādhamma-sāsanāni, saṁvarāsaṁ-varā-ditṭhi - vinivethaṇa - nāmarūpa - pariccheda - kathā cāti vuccanti. Ettha hi Vinaya-piṭakam̄ āñārahena Bhagavatā āñā-bāhullato desitattā āñā-desanā, Sutta-piṭakam̄ voḥāra-kusalena Bhagavatā voḥāra-bāhullato desitattā voḥāra-desanā, Abhidhamma-piṭakam̄ paramattha-kusalena Bhagavatā paramattha-bāhullato desitattā paramattha-desanā ti vuccati. Tathā paṭhamam̄ ye te pacurāparādhā sattā te yathāparādhām̄ ettha sāsitā ti yathāparādhā-sāsanam̄, dutiyam̄ anek-ajjhāsa-yānusaya-caritādhimuttikā sattā yathānulomam̄ ettha sāsitā ti yathānuloma-sāsanam̄, tatiyam̄ dhamma-puñja-matte aham̄ mamāti saññino sattā yathā-dhammam̄ ettha sāsitā ti yathā-dhamma-sāsanān ti vuccati. Tathā paṭhamam̄ ajjhācāra-paṭipakkha-bhūto saṁvarāsaṁvaro ettha kathito ti saṁvarā-saṁvara-kathā. Saṁvarāsaṁvaro ti khuddako c' eva mahanto ca saṁvaro, kammākammam̄ viya phalāphalam̄ viya ca. Dutiyam̄ dvāsaṭṭhi-ditṭhi-paṭipakkha-bhūtā-ditṭhi-vinivethanā ettha kathitā ti ditṭhi-vinivethana-kathā. Tatiyam̄ Ṭāgādi-paṭipakkha-bhūto nāmarūpa-paricchedo ettha kathito ti nāmarūpa-pariccheda-kathā ti vuoccati.

53. Tisu pi ca etesu tisso sikkhā tīni pahanāni catubbidho ca gambhīra-bhāvo veditabbo. Tathā hi Vinaya-piṭake visesena adhisila-sikkhā vuttā, Sutta-piṭake adhicitta-sikkhā, Abhidhamma-piṭake adhipaññā-sikkhā. Vinaya-piṭake ca vītikka-

ma-ppahānam kilesānam yītikkama-paṭipakkhattā sīlassa, Sutta-piṭake pariyuṭṭhāna-ppahānam pariyuṭṭhāna-paṭipakkhattā samādhissa, Abhidhamma-piṭake anusaya-ppahānam anusaya-paṭipakkhattā paññāya. Paṭhame ca tad-āṅga-ppahānam itaresu vikkhambhana-samuccheda-ppahānāni; paṭhame duccarita-samkilesa-ppahānam itaresu taṇhā-ditṭhi-samkilesānam. Ekamekasmiṃ c' ettha catubbidho pi dhammattha-desanā-paṭivedha-gambhīra-bhāvo veditabbo. Tattha dhammo ti tanti, attho ti tassā yev' attho, desanā ti tassā manasā vavatthāpitāya tantiyā desanā, paṭivedho ti tantiyā tanti-atthassa ca yathābhūtāvabodho. Tisu pi c' etesu ete dhammattha-desanā paṭivedhā yasmā sasādīhi viya mahā-samuddo manda-buddhihi dukkhogālīha alabbhaneyya-patiṭṭhā ca tasmā gambhīrā. Evam ekamekasmiṃ c' ettha catubbidho pi gambhīra-bhāvo veditabbo.

54. Aparo nayo. Dhammo ti hetu, vuttam h' etam 'Hetumhi nānānam dhamma-paṭisambhidā.' Attho ti hetu-phalam, vuttanī h' etam 'Hetu-phale nānānam attha-paṭisambhidā' ti. Desanā ti paññatti. Yathā-dhammānam dhammābhilāpo ti adhippāyo, anuloma-paṭiloma-samkhepa-vitthārādi-vasena vā kathanam.) Paṭivedho ti abhisamayo, so ca lokiyo lokuttaro visayato ca asammohato ca atthānurūpam dhammesu dhammānurūpam atthesu paññatti yathānurūpam paññattisu avabodho.) Tesam tesam vā tattha tattha vutta-dhammānam paṭivijjhītabbo salakkhaṇa-samkhāto aviparīta-sabhāvō Idāni yasmā etesu tisu pi piṭakesu yam yam dhamma-jātam attha-jātam vā, yo cāyam yathā yathā nāpetabbo attho sotūnam nānassā abhimukho hoti tathā tathā tad-attha-jotikā desanā, yo c' ettha aviparītāvabodha-samkhāto paṭivedho tesam tesam vā dhammānam paṭivijjhītabbo salakkhaṇa-samkhāto aviparīta-sabhāvō, sabbam pi etam anupacita-kusalasambhārehi duppaññehi sasādīhi mahāsamuddo viya dukkhogālīham alabbhaneyya-patiṭṭhañ ca, tasmā evam pi ekam-ekasmiṃ ettha catubbidho pi gambhīra-bhāvo veditabbo. Ettāvatā ca

Desanāsāsanakathābheden tesu yathārahām
Sikkhappahānagambhīrabhāvāñ ca paridīpaye

iti ayam gāthā vuttatthā hoti.

55. Pariyatti-bhedam sampattim vipattim cāpi yan̄ yahim
Pāpuṇāti yathā bhikku tam pi sabbam vibhāvaye ti.

•Ettha pana tīsu pītakesa tividho pariyatti-bhedo dat̄habbo. Tisso hi pariyattiyo, alagaddūpamā nissaraṇatthā bhaṇḍāgārīka-pariyattīti. Tattha duggahitā upārambhādi-hetu pari-yāputā alagaddūpamā. Yam sandhāya vuttam :

‘Seyyathā pi bhikkhave puriso alagaddatthiko . . . pe . . . So passeyya mahantam alagaddam. Tam enam bhoge vā naṅgutthe vā ganheyya. Tassa so alagaddo patiparivattitvā hatthe vā bāhāya vā aññatarasmiṁ vā aṅga-paccange daseyya. So tato-nidānam maraṇam vā nigaccheyya maraṇamattam vā dukkham. Tam kissa hetu? Duggahitattā bhikkhave alagaddassa. Evam eva kho bhikkhave idh’ ekacce moghā-purisā dhammam pari-yāpuṇanti suttam . . . pe . . . vedallam. Te tam dhammam pari-yāpuṇitvā tesam dhammānam paññāya attham na upaparikkhanti, tesam te dhammā paññāya attham anupaparikkhatam na nijjhānam khamanti, te upārambhāniṣamsā c’ eva dhammam pari-yāpuṇanti itivāda-ppamokkhāniṣamsā ca, yassa c’ atthāya dhammam pari-yāpuṇanti tañ c’ assa attham nānubhonti, tesam te dhammā duggahitā dīgharattam ahitāya dukkhāya samvattanti. Tam kissa hetu? Duggahitattā bhikkhave dhammānan’ ti.

Yā pana suggahitā sīla-kkhandādi pāripūrim yeva ākamkhamānenā pari-yāputā na upārambhādi - hetu ayam nissaraṇatthā. Yam sandhāya vuttam :

‘Tesam te dhammā suggahitā dīgharattam hitāya sukhāya samvattanti. Tam kissa hetu? Suggahitattā bhikkhave dhammānan’ ti.

56. Yam pana pariññāta-kkhandho pahīna-kileso bhāvitam maggo patividdhākuppo sacchikata-nirodho khīṇāsavo kevalam pāveni - pālanatthāya vañsanurakkhanatthāya pari-yāpuṇāti, ayam bhaṇḍāgārīka-pariyattīti. Vinaye pana suppatipanno bhikkhu sīla-sampadam nissāya tisso vijjā pāpuṇāti, tāsam yeva ca tattha pabheda-vacanato. Sutte suppatipanno samādhi-sampadam nissāya cha abhiññā pāpuṇāti, tāsam yeva ca tattha pabheda-vacanato. Abhidhamme suppatipanno

paññā-sampadam nissāya catasso pañisambhidā pāpuṇāti, tāsañ ca tatth' eva pabheda-vacanato. Evam etesu suppati; panno yatbākkamena imam vijjāttaya-cha-abhiññā-catupatisambhidā-bhedam sampattim pāpuṇāti.

57. Vinaye pana duppaṭipanno anuññāta-sukha-samphassa-
attharapa-pāpurañādi-phassa-sāmaññato !paṭikkhitte su upā-
dīna-phassādisu anavajja-saññī hoti. Vuttam h' etam :¹
'tathāham Bhagavatā dhammām desitam ajānāmi yathā ye
'me antarāyikā dhammā vuttā Bhagavatā te paṭisevato nālam
antarāyāyāti.' Tato dussila-bhāvam pāpuṇāti.

Sutte duppaṭipanno 'cattāro 'nu bhikkhave puggalā santo
samvijjamānā' ti ādisu adhippāyam ajānanto duggahitam
gaṇhāti. Yāñ sandhāya vuttam :² 'attanā duggahitena
amhe c' eva abbhācikkhati attānañ ca khanati bahuñ ca
apuññam pasavatīti.' Tato micchā-ditthitam pāpuṇāti.

Abhidhamme duppaṭipanno dhamma-cintam atidhāvanto
acinteyyāni pi cinteti. Tato citta-kkhepam pāpuṇāti. Vuttam
h' etam : 'Cattāri māni bhikkhave acinteyyāni, na cinte-
tabbāni, yāñi cintento ummādassa vighātassa bhāgī assāti.'
Evam etesu duppaṭipanno yathā-kkamena imam dussila-
bhāva-micchāditthitā-cittakkhepa-bhedam vipattim pāpu-
ṇātīti. Ettāvatā

Pariyattibhedam sampattim vipattim cāpi yam yahim
Pāpuṇāti yathā bhikkhu tam pi sabbam vibhāvaye

iti ayam pi gāthā vuttatthā hoti. Evañ nānappakārato
piṭakāni ñatvā tesam' vasen' etam Buddha-vacanan tividhan
ti ñatabbo.

58. Katham nikāya-vasena pañca-vidham ? Sabbam eva
c'etam Dīgha-nikāyo Majjhima-nikāyo Samyutta-nikāyo
Ānguttara-nikāyo Khuddaka-nikāyo ti pañca-ppabhedam
hoti. Tattha katamo Dīgha-nikāyo ? Tivagga-saṅgahāni
Brahmajālādīni catuttiñsa suttāni.

Catuttiñs' eva suttantā tivaggo yassa saṅgaho
Esa Dīghanikāyo ti paṭhamo anulomiko ti.

¹ As in the 68th Pācittiya.

² As in Cullavagga, I. 32. 3.

Kasmā pan' esa Dighanikāyo ti vuccati? Dīgha-ppamāṇa-suttānam samūhato nivāsato ca, samūha-nivāsā hi nikāyo ti vuccantī. 'Nāham bhikkhave aññām eka-nikāyam pi saamanupassāmi evam̄cittam yathayidam bhikkhave tiracchānagata-pāṇāponika-nikāyo cikkhallaika-nikāyo' ti evamādīni c' ettha sādhakāni sāsanato lokato ca. Evam sesānam pi nikāyabhāvē vacanattho veditabbo.

Katamo Majjhima-nikāyo? Majjhima-ppamāṇāni pañcasada-vagga-samgahāni Mūlapariyāya-suttādīni diyaddha-satām dve ca suttāni

Diyaddha-sata-suttantā dve ca suttāni yattha so
Nikāyo majjhimo pañcadasa-vagga-pariggaho ti.

Katamo Saṃyutta-nikāyo? Devatā-saṃyuttādi-vasena kathitāni Oghataraṇādīni satta sutta-sahassāni satta ca suttasatāni dvāsaṭṭhi ca suttāni.

Sattasutta-sahassāni satta sutta-satāni ca
Dvāsaṭṭhi c' eva suttantā eso saṃyutta-samgaho ti.

Katamo Aṅguttara-nikāyo? Ekeka-aṅgātiroka-vasena kathitāni Cittapariyādānādīni nava sutta-sahassāni pañcasutta-satāni sattapaññāsañ ca suttāni.

Nava sutta-sahassāni pañca sutta-satāni ca
Sattapaññāsa suttāni saṅkhā Aṅguttare ayam.

Katamo Khuddaka-nikāyo? Sakalam Vinaya-piṭakam Abhidhamma-piṭakam Khuddakapāṭhādayo ca pubbe-nidasita-pañcadasa-bhedā, ṭhapetvā cattāro nikāye avasesam Buddha-vacanan.

Thapetvā caturo p'ete nikāye Dīgha-ādike
Tadaññām Buddha-vacanam nikāyo Khuddako mato ti.

✓ Evam nikāya-vasena pañcavidham.

✓ 59. Kathām aṅga-vasena nava-vidham? Sabbam eva h' idam Suttam Geyyam Veyyākarānam Gāthā Udānam Itivuttakam Jātakam Abbhuta-dhammam Vedallan ti navaprabhedaṁ hoti.

✓ Tattha Ubhāto-vibhaṅga-niddesa-khandaka-parivārā Sutta-nipāte Maṅgalasutta-Ratanasutta-Nālakasutta-Tuvaṭakasuttāni aññām pi ca sutta-nāmakam Tathāgata-vacanam Suttan ti veditabbam. Sabbam pi sagāthakam suttam Geyyan'

ti veditabbam. Visesena samyuttake sakalo pi sagāthaka-vaggo. Sakalam Abhidhamma-piṭakam niggāthaka-suttam yañ ca aññam pi atṭhahi aṅgehi asamgahitam Buddha-vacanam tam Veyyākaraṇan ti veditabbam. Dhammapadam Theragāthā Therigāthā Suttanipāte no sutta-nāmikā suddhi-kagāthā ca Gāthā ti veditabbā. Somanassa-nāna-mayika-gāthā-patiṣamyuttā dve asīti suttantā Udānan ti veditabbam. ‘Vuttam h’ etam Bhagavatā’ ti ādinaya-ppavattā dasuttara-satam suttantā Itivuttakan ti veditabbam. Apaṇṇaka-jātak-ādīni paññāsādhikāni pañca-jātaka-satāni Jātakan ti veditabbam. ‘Cattāro’me bhikkhave acchariyā abbhutū dhammā Ānande’ ti¹ ādhinaya-ppavattā sabbe pi acchariy-abbhuta-dhamma-patiṣamyuttā suttantā Abbhuta-dhamman ti veditabbam. Cullavedalla-Mahāvedalla-Sammāditthi-Sakkapañha-Saṅkhārabhājaniya - Mahāpuṇṇama - suttaantādayo sabbe pi vedañ ca tuṭṭhiñ ca laddhāladdhā pucchita-suttantā Vodallan ti veditabbo. Evam aṅga-vasena nava-vidham.

60. Katham dhammadikkhandha-vasena caturāśiti-sahassa-vidham? Sabbam evam etam Buddha-vacanām

Dvāśiti Buddhato gaṇhiñ dve sahassāni bhikkhuto
Caturāśiti sahassāni ye ’me dhammā pavattino ti.²

Evam paridīpita-dhammadikkhandha-vasena caturāśiti-sahassa-ppabhedam hoti. Tattha ekānusandhikam suttam eko dhammadikkhandho. Yam anekānusandhikam tattha anusandhi-vasena dhammadikkhandha-gaṇanā. Gāthā-bandhesu pañha-pucchanam eko dhammadikkhandho vissajjanam eko. Abhidhamme ekamekañ tika-duka-bhājanam ekamekañ ca citta-vāra-bhājanam eko dhammadikkhandho. Vinaye atthi vatthu atthi mātikā atthi pada-bhājaniyam atthi āpatti atthi anāpatti atthi tikacchedo: tattha ekameko koṭṭhāśo ekameko dhammadikkhandho ti veditabbo. Evam dhammadikkhandha-vasena caturāśiti-sahassa-vidham.

61. Evam etam abhedato rasa-vasena ekayidham, bhedato

¹ Mahāparinibbāna Sutta, V. 38.

² Theragāthā 1024 (Ānanda); already quoted above, § 7.

dhamma-vinayâdi-vasena duvidhâdibhedam Buddha-vacanam
 samgâyantena Mahâkassapa-pamukhena vasî-gañena ‘ayam
 dhammo, ayam vinayo, idam pañhama-Buddha-vacanam,
 idam majjhima-Buddha-vacanam idam pacohima-Buddha-
 vacanam, idam Vinaya-piñakam idam Sutta-piñakam idam
 Abhidhamma-piñakam, ayam Digha-nikâyo . . . pe . . .
 ayam Khuddaka-nikâyo, imâni suttâdîni nav-añgâni, imâni
 saturâsiti dhammakkhandha-sahassânîti’ imam pabhedam
 vavatthapetvâ va samgîtam. Na kevalañ¹ ca imam eva.
 Aññam pi uddânasamgaha-vaggasamgaha-peyyâlasamgaha-
 ekanipâta - dukanipatâdi - nipâtasamgaha - samyuttasamgaha-
 paññâsasamgahâdim anekavidham tîsu piñakesu sandissa-
 mâna-samgaha - ppabhedam vavatthapetvâ sattahi mâsehi
 samgîtam.

62.¹ Samgîti-pariyosâne c' assa : ‘Idam Mahâkassapa-
 ttherena Dasabalassa sâsanam pañca-vassa-sahassa-parimânam
 kâlam pavattana-samattham katan’ ti sañjâta-ppamodâ,
 sâdhukâram viya dadamâna, ayam mahâ-pañhavî udaka-
 pariyantam katvâ anekappakâram samkampi sampakampi
 sampavedhi. Anekâni ca acchariyâni pâtur ahesum. Ayam
 pañhama-mahâsamgîti nâma, yâ loke :

Satehi pañcahi katâ tena pañcasatû ti ca,
 Thereh' eva katattâ ca therikâ ti pavuccate ti.

¹ This section recurs in the Samanta Pâsâdikâ, p. 29.

I.

BRAHMAJĀLA-SUTTA-VANNANĀ.

1.

1. Imissā pathama-mahā samgītiyā vattamānāya vinaya-saṅgahāvasāne Suttapiṭake ādi-nikāyassa ādi-suttam̄ Brahmajālam pucchantena āyasmatā Mahākassapena ‘Brahmajālam āvuso Ānanda kattha bhāsitam̄ ti’ evamādi-vacana-pariyosāne yattha ca bhāsitam̄ yañ ca ārabhabha bhāsitam̄ tam sabbam̄ pakūsento āyasmā Ānando ‘evam me sutan’ ti ādim āha. Tena vuttam̄ :¹ ‘Brahmajālassāpi evam me sutan tū ādikam̄ āyasmatā Ānandena paṭhama-mahā-samgiti-kāle vutta-nidānam āditi.’

Ettha eran ti nipāta padam. Me ti ādini nāma-padāni.

Paṭipanno hotiti. Etha paṭīti upasagga-padam, hotiti ākkhyāta-padan ti. Iminā tāva nayena pada-vibhāgo vedi-tabbo.

Atthato pana evam saddo tāva upamūpadesa-sampaham-sana-garahana-vacanasampaṭiggah-ākāra-nidassanāvadhāraṇ-ādi anekaṭtha-bhedo. Tathā h’ esa

Evam jātena maccena katabbam̄ kusalam̄ bahun’ ti evamādisu upamāyam̄ āgato. ‘Evan te abhikkamitabbam̄ evam̄ paṭikkamitabban ti’ ādisu upadese. ‘Evam etam̄ Bhagavā, evam etam̄ sugatū’ ti ādisu sampahamsane. ‘Evam evam panāyam̄ Vasali yasmim̄ vā tasmin̄ vā tassa muṇḍa-

¹ Above, § 2.

kassa samaṇakassa vāṇam bhāsatīti' ādisu garahaṇe. 'Evam bhante tīrtho te bhikkhū Bhagavato paccassosun' ti ādisu vacana-sampatīggahe. 'Evam vyākho aham bhante Bhagavatā dhammam desitam ājānāmīti' ādisu ākāre.¹ 'Ehi tvām māṇavaka, yena samaṇo Ānando ten' upasamkami, upasamkamitvā mama vacanena samaṇam Ānandam appābādham appātamkam lahu-tīthānam balam phāsu-vihāram, puccha : "Subho kho māṇavo Todeyya-putto bhavantam Ānandam appabādham . . . pe . . . phāsu-vihāram pacchatīti." Evañ ca pana vadehi : "Sādu kira bhavam Ānando yena Subhassa mānavassa Todeyyaputtassa nivesanam ten' upasamkamatu anukampam upādāyātī'"² ādisu nidassane. 'Tam kiṁ maññatha, Kālāma, ime dhammā kusalā vā akusalā vā' ti. 'Akusalā bhante.' 'Sāvajjā vā anavajjā vā' ti. 'Sāvajjā bhante.' 'Viññū³-garahitā vā viññū-pasatthā³ vā' ti. 'Viññū-garahitā bhante.' 'Samattā samādiṇṇā³ ahitāya dukkhāya samvattanti no vā, kathām vā ettha hotiti.' 'Samattā bhante samādiṇṇā ahitāya dukkhāya samvattanti, evam no ettha hotiti'⁴ ādisu avadhūrane.

Svāyam idha ākāra-nidassanāvadhūrānesu datṭhabbo. Tattha ākāratthena evam-saddena etam attham dīpeti : 'Nānā-naya-nipuṇam anek-ajjhāsayā-samuṭṭhānam attavyañjana-sampannam vividha-pāṭibāriyam dhammatthadesanā-paṭivedha-gambhiram sabba-satiñnam saka-saka-bhāsānurūpato sotapaṭham āgacchantañ tassa Bhagavato vacanam sabba-ppakārena kosamattho viññātuñ sabba-thāmena pana sotu-kāmatam janetvā pi evam me sūtam, mayā pi eken' ākārena sutan' ti.

Nidassānatthena : 'Nāham sayambhū, na mayā idam sacchikatan' ti attānam parimocento 'evam me sutam, mayā pi evam sutan' ti idāni vattabbam sakalam suttam nidasseti.

Avadhūrāpatthena : 'etadaggam bhikkhave mama sūvakānam bhikkhūnam bahu-ssutānam yadidam Ānando, gati-mantānam sati-mantānam dhiti-mantānam upaṭṭhākānam

¹ ? Pāc. 68, 70.

³ So all MSS.

² Subha Sutta, 2.

⁴ Aṅguttara, 3. 65. 7.

yadidañ Ānando¹ ti evam Bhagavatā, ‘Āyasmā Ānando attha-kusalo dhamma-kusalo vyañjana-kusalo nirutti-kusalo² pubbāpara-kkusalo’ ti evam dhamma-senāpatinā ca pasattha-bhāvānurūpam attano dhāraṇa-balam dassento sattānam sotu, kamyatam janeti evam me sūtam, tañ ca kho atthato vā vyañjanato vā anūnam avadhikam, evam eva na aññathā, *datṭhabban ti.

Me saddo tīsu atthesu dissati. ‘Tathā hi ’ssa gāthābhigītam me abhojaneyyan ti’ ādisu mayā ti attho. ‘Sādhu me bhante Bhagavā saṃkhittena dhammam desetūti’ ādisu mayhan ti attho. ‘Dhamma-dāyādā me bhikkhave bhavatātī’ ādisu mama ti attho. Idha pana mayā sutan ti ca mama sutan ti ca attha-dvaye yujjati.

Sutan ti ayam saddo sa-upasaggo ca anupasaggo ca gamana-vissuta-kilinnūpacitānuyoga³-sotaviññeyya-sotadvārānusāra-viññāṇādi anek-attha-ppabhedo. ‘Tathā hi’ssa senāyā pasuto’ ti ādisu gacchanto ti attho. ‘Suta-dhammassa passato’ ti ādisu vissuta-dhammassāti attho. ‘Avassutāvassutassāti’ ādisu kilinnākilinnassāti attho. ‘Tumhehi puññam pasutam anappakan ti’ ādisu upacitan ti attho. ‘Ye jhānapasutā dhīrā’ ti ādisu jhānānuyuttā ti attho. ‘Diṭṭham sutam mutan’ ti ādisu sota-viññeyyan ti attho. ‘Suta-dharo suta-sannicayo’ ti ādisu sotadvārānusāra-viññāṇa-dharo ti attho. Idha pan’assa sotadvārānusārena upadhāritan ti vā upadhāraṇan ti vā ti attho. Me saddassa hi mayā ti atthe sati evam mayā sutam sotadvārānusārena upadhāritan ti yujjaṭi, mamāti atthe sati evam mama sutam sotadvārānusārena mama upadhāraṇan ti yujjati.

Evam etesu tīsu padesu evan ti sotaviññāṇādi viññāṇakicca-nidassanam, me ti vutta-viññāṇa-samaṅgi-puggala-nidassanam, sutan ti assavaṇa-bhāva-paṭikkhepato anūnāṇa-dhikāviparita-gahaṇa-nidassanam. Tathā evan ti taṭṭā sota-dvārānusārena pavattāya viññāṇa-vīthiyā nāna-ppakārenā ārammaṇe pavatti-bhāva-ppakāsanam, me ti atta-ppakāsanam, sutan ti dhamma-ppakāsanam. Ayam h’ ettha sam-

¹ Ānguttara, I. 14. 4.

² St nirupatti-kusalo.

³ Sedt kiliunāpacit°.

khepo. Nāna-ppakārena ārammaṇe pavattāya viññāṇa-viññiyā mayā na aññam kataṁ idam pana kataṁ ayam dhammo suto ti.

• Tathā evan ti niddisitabba-ppakāsanam, me ti puggala-ppakāsanam. Sutan ti puggala-kicca-ppakāsanam. Idam vuttam hoti yam suttam niddisissāmi mayā evam sutan ti.

Tathā evan ti yassa citta-santānassa nāna-ppakāra-ppavattiyā nān-atthavyañjana-gahaṇam hoti tassa nān-ākāra-niddeso. Evan ti hi ayam ākāra-paññatti, me ti kattāra-niddeso, sutan ti visaya-niddeso. Ettāvatā nāna-ppakāra-ppavattena citta-santānena tam samāngino kattu-visaye gahaṇa-sanniṭṭhānam kataṁ hoti.

Atha vā evan ti puggala-kicca-niddeso, sutan ti viññāṇa-kicca-niddeso, me ti ubhaya-kicca-yutta-puggala-niddeso. Ayam pan' ettha saṅkhēpo. Mayā savana - kicca - viññāṇa-samaṅgīnā puggalena viññāṇa-vasena laddha-savaṇa-kicca-vohārena sutan ti.

Tattha evan ti ca me ti ca sacchikatṭha-paramatṭha-vasena avijjamāna-paññatti. Kim h' ettha tam paramatthato atthi yam evan ti vā me ti vā niddesam labhetha. Sutan ti vijjamāna-paññatti. Yam hi tam ettha sotena upaladdham tam paramatthato vijjamānan ti. Tathā evan ti ca me ti ca tam tam upādāya vattabbato upādāyapaññatti, sutan ti ditth-ādīni upanidhāya vattabbato upanidhāya paññatti.

Ettha ca evan ti vacanena asammoham dipeti, na hi sammūlho nāna-ppakāra-pativedha-samattho hoti. Sutan ti vacanena sutassa asammosam dipeti. Yassa hi sutam pammuṭṭham hoti na so kāl-antare mayā sutan ti pativijānāti. Icc-assa asammohena paññā-siddhi, asammohena sati-siddhi. Tattha paññā-pubbaṅgamāya satiyā vyāñjanāvadhāraṇa-samatthatā, sati-pubbaṅgamāya paññāya attha-pativedha-samatthatā, tad-ubhaya-samatthatā-yogena atthavyañjana-sampannassa dhamma-kosassa anupālana-samatthato dhamma-bhaṇḍāgārikatta-siddhi.

Aparo nayo. Evan ti vacanena yoniso-manasikāram dipeti ayoniso-manasikaroto nāna-ppakāra-pativedhābhāvato. Sutan ti vacanena avikkhepam dipeti vikkhitta-cittassa savanābhāvato. Tathā hi vikkhitta-citto puggalo sabba-sampattiyā.

vuccamāno pi ‘na mayā sutam puna bhaṇathāti’ bhaṇati. Yoniso manasikārena c’ eltha atta-sammā-pañidhiñ pubbe ca kāta-puññatam sādheti, sammā appaṇihit-attassa pubbe akata-puññassa vā tad-abhāvato avikkhepena saddhammaṭ savanam sappurisūpassayañ ca sadheti. Na hi vikkhitto sotum sakkoti, na ca sappurise anupassayamānassa savanam atthī.

‘ Aparo nayo. Yasmā evan ti yassa citta-santānassa hāna-ppakāra-ppavattiyā nān-attha-vyañjana-ggahaṇam hoti tassa nānākāra-niddeso ti vuitam, so ca evam bhaddako ākāro na sammā appaṇihit-attano pubbe akata-puññassa vā hoti, tasmā evan ti iminā bhaddakena ākārena pacchima-cakka-dvaya-sampattim attano dīpeti—suttan ti savana-yogena purima-cakka-dvaya - sampattim. Na hi appatirūpa-dese vasato sappurisūpassaya- virahitassa vā savanam atthi. Icc assa pacchima-cakka-dvaya-siddhiyā āsaya- suddhi-siddhā hoti, purima-cakka-dvaya-siddhiyā payoga-suddhi. Tāya ca āsaya-suddhiyā adhigama-vyatti payoga-suddhiyā āgama-vyatti siddhi. Iti payog-āsaya¹-suddhass’ āgamādhigama-sampaṇṇassa vacanam, aruṇaggam viya suriyassa udayato, yoniso-manasikāro viya ca kusala-kammassa arahati Bhagavato vacanassa pubbaṅgamam bhavitun ti ṭhānena dānam ṭhapento *Evan me sutan* ti ādim āha.

Aparo nayo. Evan ti, iminā nāna-ppakāra-paṭivedha-dīpakena vacanena attano attha-paṭibhāna-patisambhidā-sampatti-sabhāvam dīpeti. Sutan ti, iminā sotabba-bheda-paṭivedha-dīpakena dhamma-nirutti²-patisambhidā-sampatti-sabhāvam. Evan ti, idam yoniso-manasikāra-dīpakaṁ vacanam bhāsamāno, ‘Ete mayā dhammā manasā ’nupekkhitā ditthiyā suppatividdhā’ ti dīpeti. Sutan ti, idam savana-yoga-dīpakaṁ vacanam bhāsamāno, ‘Bahū mayā dhammā sutā dhatā vacasā paricitā’ ti dīpeti. Tad-ubhayena pi attha-vyañjana-pāripūriṁ dīpento savane ādaram janeti. Attha-vyañjana-paripuṇṇam³ hi dhammam ādarena asuṇanto mahatā hitā paribāhiro hotīti ādaram janetvā sakkaccam dhammo sotabbo.

Evam me sutan ti, iminā pana sakalena vacanena āyasmā Ānando Tathāgata-ppaveditam dhammam attano adahanto asāppurisa-bhūmim atikkamatī, sāvakattam paṭijānanto sappurjsa-bhūmim okkamatī. Tathā asaddhammā cittam utthāpeti, saddhamme cittam patitthāpeti, ‘Kevalam sutam ev’ etam mayā tass’ eva pana Bhagavato vacanan’ ti dīpento attānam parimoceti, Satthāram apadissati, Jina-vacanam appeti, dhamma-nettim patitthāpeti.

Api ca Evam me sutan ti attanā uppādita-bhāvam appaṭijānanto, purima-savanam vivaranto, ‘sammukhā paṭiggahitam idam mayā tass’ eva pana Bhagavato catu-vesārajjva-visāra-dasse dasabala-dharassa āsabhaṇṭhānaṭṭhāyino sīhanāda-nādino sabba-satt-uttamasssa dhamm-issarassa dhammarājassa dhammādhipatino dhamma-dīpassa dhamma-saraṇassa saddhamma-vara-cakkavattino Sammā-Sambuddhassa vacanam. Na etha atthe vā dhamme vā pade vā vyāñjanevā kañkhā vā vimati vā kātabbā’ ti, sabba-deva-manussānam imasmim dhamme assaddhiyam vināseti saddhā-sampadam uppādeti.¹ Ten’ etam vuccati

Vināsayati assaddham, saddham vadḍheti sūsane
Evam me sutam icc’ ovam vadam Gotama-sāvako ti.

Ekan ti, gaṇana-pariccheda-niddeso. Samayan ti, pari-
cchinna-niddeso. Ekan samayan ti, aniyāmita-paridīpanam.
Tattha samaya-saddo

Samavāye khaṇe kāle samūhe hetu-ditthisu
Paṭilābhē pahāne ca paṭivedhe ca dissati.

Tathā hi ’ssa ‘App eva nāma sve pi upasamkameyyāma kālañ ca samayañ ca upādāyāti’ evam ādisu samavāyo attho. ‘Eko ca kho bhikkhave khaṇo ca samayo ca brahmacariya-vāsāyāti’ ādisu khaṇo. ‘Uṇha-samayo parilāha-samayo’ ti ādisu kālo. ‘Mahāsamayo pavanasmīn’ ti ādisu samūho. ‘Samayo pi kho te Bhaddāli appaṭividdho ahosi, “Bhagava

¹ Sdt uppadeṭiti.

kho Sāvatthiyam viharati, Bhagavā pi mām jānissati Bhaddālī nāma bhikkhu Satthu sāsane sikkhāya na paripūrakārīti,” ayam pi kho te Bhaddālī samayo appativeddho ahositi’ ādisu hetu. ‘Tena kho pana samayena uggāhamāno paribbāc jako samaṇa-Maṇḍikā-putto samaya-ppavādake tindukā-cīre eka-sālake Mallākāya¹ ārāme paṭivasatīti’ ādisu ditthi.

‘Ditthe ’va dhamme yo attho yo c’ attho samparāyiko Atthābhisisamayā dhīro paṇḍito ti pavuccatīti’²

ādisu paṭilābho. ‘Sammā mānābhisaṁyaoantamakāsi dukkha-ssāti’ ādisu pahānam. ‘Dukkhassa pīlan-ātīho saṅkhāt-ātīho santāp-ātīho vipariṇām-ātīho abhisamay-ātīho ti’ ādisu paṭivedho. Idha pana kālo attho. Tena samvacchara-utu-mās-addhamāsa-rattindiva-pubbañha-majjhantika-sāyanha-paṭha-majjhima-pacchima-yāma-muhuttādisu kāla-ppabhedabhūtesu samayesu *Ekaṁ samayan* ti dīpeti.

Tattha kiñcāpi etesu samvaccharādisu samayesu yam yam suttam yamhi yamhi samvacchare utumhi māse pakkhe rattibhāge divasa-bhāge vā vuttam, sabban tam therassa suviditam suvavatthāpitam paññāya. Yasmā pana Evam me sutam asuka-samvacchare asuka-utumhi asuka-māse asuka-pakkhe asuka-rattibhāge divasabhāge vā ti evam vutte na sakkā sukhenā dhāretum vā uddisitum vā uddisāpetum vā bahum c’ eva vattabbam hoti, tasmā eken’ eva padena tam attham samodhānetvā—*Ekaṁ samayan* ti āk.

Ye vā ime gabbh-okkantika-samayo, jāti-samayo samvega-samayo abhinikkhamana-samayo dukkara-kārika-samayo Māra-vijaya-samayo abhisambodhi-samayo dittha-dhammasukha-vihāra-samayo desanā-samayo parinibbāna-samayo ti evam-ādayo Bhagavato deva-manussesu ativiya pakāsā aneke kāla-ppabhedā eva samayā. Tesu samayesu desanā-samaya-saṅkhātam Ekaṁ samayan ti dīpeti. Yo cāyam nāṇa-karuṇā-kicca-samayesu karuṇā-kicca-samayo, attahita-parahita-paṭipatti-samayesu parahita-paṭipatti-samayo, sannipatitānam karaṇiya-dvaya-samayesu dhammi-kathā-samayo, desanā-

¹ See Bm Mallikāya.

² Samyutta, III. 2. 7. 6.

paṭipatti-samayesu desanā-samayo. Tesu pi samayesu aññata-ram sandhāya—*Ekaṁ samayan ti āha.*

Kasmā pan' ettha yathā Abhidhamme 'Yasmim sāmaye kāmāvacarān ti' ca, ito aññesu Sutta-padesu 'Yasmim sāmaye bhikkhave bhikkhu vivicca' eva kāmehīti' ca bhumma-vacanena niddeso kato, Vinaye ca 'Tena samayena Buddho Bhagavā' ti kāraṇa-vacanena, tathā akatvā 'Ekaṁ samayan' ti upa-yoga-vacanena niddeso kato ti ? Tattha tathā idha ca aññathā attha-sambhavato. Tattha hi

Abhidhamme ito aññesu Sutta-padesu ca adhikaranattho bhāvena bhāva-lakkhaṇattho ca sambhavati, adhikaraṇam hi kālattho samūhattho ca samayo ca¹ tattha vuttānam phassādi-dhammānam, khaṇa-samavāya-hetu-saṃkhātassa ca samayassa bhāvena tesam bhāvo lakkhiyati, tasmā tadattha-jotanattham tattha bhumma-vacanena niddeso kato. Vinaye ea hetu-attho karaṇattho ca sambhavati. Yo hi so sikkhā-pada-paññatti-samayo Sāriputtādīhi duviññeyyo, tena samayena hetu-bhūtena karaṇa-bhutena ca sikkhāpadāni paññāpayanto sikkhāpada-paññatti-hetu ca avekkamāno Bhagavā taṭṭhā ṭatṭhā vihāsi, tasmā tadattha-jotanattham tattha karaṇa-vacanena niddeso kato. Idha pana aññasiñ ca evam-jātike accanta-samyogattho sambhavati. Yam hi samayam Bhagavā imam aññam vā suttantam desesi accentam eva tam samayam karuṇā-vihārena vihāsi, tasmā tadattha-jotanattham idha upayoga-vacana-niddeso kato ti. Ten' etam vuccati :

Tam tam atham avekkhitvā² bhummena karaṇena ca
Aññatra samayo vutto upayogena so idhāti.

Porāṇā pana vāñayanti 'tasmiṁ sāmaye ti vā, tena samayenāti vā, tam samayan ti vā abhilāpa-matta-bhedo esa, eabbattā bhummam eva attho' ti. Tasmā ekam samayan ti vutte pi ekasmiṁ sāmaye ti attho veditabbo.

Bhagavā ti garu, garumhi loke Bhagavā ti vadanti, ayañ

¹ St ti ca; Bm omits.

² Bm apekkhitvā.

ca sabba-guṇa-visiṭṭhatāya sabba-sattānam garu, tasmā Bhagavā ti veditabbo. Porāṇehi pi vuttam

‘Bhagavā ti vacanam settham, Bhagavā ti vacanam uttamam
Garu-gūrava-yutto so¹ Bhagavā tena vuccatīti.’

Api ca

Bhāgyavā bhaggavā² yutto bhagehi ca vibhattavā
Bhāttavā vantagamano bhavesu Bhagavā tato ti

imissā gāthāya vasen’ assa padassa vitthārato attho veditabbo. So Visuddhi-magge Buddhanussati-niddese vutto yeva.

Ettāvatā c’ ettha ‘evam me sutan’ ti vacanena yathā-sutanā dhammam desento. Bhagavato dhamma-saṅkram paccakkham karoti. Tena ‘Na idam atikkanta-satthukam pāvacanam. Ayam vo satthā’ ti Satthu adassanenā ukkaṇṭhitām janām samassāseti. Ekam samayam Bhagavā ti vacanena, tasmiṁ samaye Bhagavato avijjamāna-bhāvam dassento rūpakāya-parinibbānam sāroti.³ Tena ‘evam-vidhassa nānā ariya-dhammassa desako dasabala-dharo vajira-saṅghāta-samāna-kāyo so pi Bhagavā parinibbuto. Ken’ aññena jīvite āsā janetabbā’ ti jīvita-madamattam janām samvejeti saddhamme c’ assa ussāham janeti. Evan ti ca bhaṇanto desanā-sampattim niddisati, me sutan ti sāvaka-sampattim, okam samayan ti kāla-sampattim, Bhagavā ti desaka-sampattim.

Antarā ca Rājagahaṁ antarā ca Nālandān ti, antarā saddo kāraṇa-khaṇa-citta-vemajjha-vivarādisu vattati. ‘Tad antaram ko jāneyya aññatra Tathāgata’ ti ca

‘Janā samgamma mantenti mañ ca tañ⁴ ca kim antaran’ ti ca ādisu hi kāraṇe antarā-saddo. ‘Addasā mām bhante aññatarā itthī vijjantarikāya bhājaṇam dhovantīti’ ādisa khaṇe. ‘Yass’ antarato na santi kopā’ ti ādisu citte. ‘Antarā

¹ Sc omits; St va.
³ Bm sādheti.

² Sdgh bhagavā.
⁴ Em tvañ.

vosānamāpāditi' ādisu vemajjhe. 'Api cāyam Tapodā dvīṇamā mahā-nirayānam antarikāya āgacchatīti' ādisu vivare. Svāyam idha vivare vattati. Tasmā Rājagahassa ca Nālandāyā ca vivare ti evam ettha attho datṭhabbo. Antarā-saddena pana yuttattā upayoga-vacanam̄ katam̄. Ediseu ca thānesu akkhara-cittakā¹ 'antarā gāmañ ca nadiñ ca yātīti' evam̄ ekam̄ eva antarā-saddam payuñjanti. So dutiya-padena pi yojetabbo hoti. Ayojiyamāne upayoga-vacanam̄ na pāpuññati. Idha pana yojetvā yeva vutto ti.

Addhāna-maggapatipanno hotīti, addhāna-samkhātam̄ maggam̄ patipanno hoti, digha-maggan̄ ti attho. Addhānagamana-samayassa hi Vibhañge 'addha²-yojanam̄ gacchissāmīti bhuñjitabban̄' ti ādi vacanato addha-yojanam̄ pi addhāna-maggo hoti, Rājagahato pana Nālandā³ yojanam̄ eva.

Mahatā bhikkhu-saṅghena saddhin ti. Mahatāti gunamahattenā pi mahatā saṅkhā-mahattenā pi.⁴ So hi bhikkhu-saṅgho guñehi mahā ahosi apicchatādi-guna-satasamannāgatattā, saṅkhāya pi mahā pañca-sata-saṅkhātattā. Bhikkhūnam̄ saṅgho *bhikkhu-saṅgho*. Tena bhikkhu-saṅghena ditṭhi-sila-sāmañña-saṅghāta-saṅkhātena⁵ samañgañenāti attho. *Saddhin* ti ekato.

Pañca-matthehi bhikkhu-satēhī. Pañca-mattā etesan ti pañca-mattā, mattā ti pamāñam̄ vuccati. Tasmā yathā 'bhojane mattaññūti' vutte, bhojane mattam̄ jānāti pamāñam̄ jānātīti attho hoti, evam idhāpi tesam̄ bhikkhu-satānam̄ pañca-mattā pañca-pamāñan̄ ti evam̄ attho datṭhabbo. Bhikkhūnam̄ satāni *bhikkhu-satāni*. Tehi pañca-matthehi bhikkhu-satehi.

Suppiyo pi kho paribbājako ti. *Suppiyo* ti, tassa nāmañ. *Pi-kāro* magga-pati-patti-sabhāgatāya puggala-sampiñḍan-attho. *Kho-kāro* pada-sandhi-vyañjana-siliñṭhatā-vasena vutto. *Paribbājako* ti, Sañjayassa antevāsi Channa⁶-paribbājako. Idam vuttam̄ hoti: 'Yadā Bhagavā tam̄ addhāna-

¹ Bm cintakā.

² Sd addhāna.

³ Su Nālāndo.

⁴ Bm adds mahatā.

⁵ Sat samkhāta-saṅghāte.

⁶ St jananā.

maggam paṭipanno, tadā Suppiyo paribbājako magga-pati-panno ahosīti,' atīta-kālattho hi ettha hoti-saddo.

Saddhiṃ anterāsinā Brahmadattena māṇavenāti, ettha ante vasatīti antevāsi, samīpa-cāro santikāvacaro sissō ti attho.

Brahmadutto ti, tassa nāmam.

Māṇaro ti, satto pi coro pi taruṇo pi vuccati.

Coditā devadūtehi ye pamajjanti māṇavā

Te dīgha-rattam socanti hīnakāyūpagā narā ti¹

ādisu hi satto māṇavo ti vutto. ‘Māṇavehi samāgacchan ti kata-kammehi pi akata-kammehi pīti’ ādisu coro. Ambatṭho māṇavo Aṅgako māṇavo ti ādisu taruṇo māṇavo ti vutto. Idhāpi ayam eva attho. Idam vuttam hoti Brahmadattena nāma taruṇ-antevāsinā saddhin ti.

Tatrāti, tasmīm addhāna-maggo, tesu vā dvīsu jaṇesu:

Sudan ti, nipāta-mattam.

Aneka-pariyāyenāti, pariyāya-saddo vāra-desanā-kāraṇesu vattati. ‘Kassa nu kho Ānanda ajja pariyāyo bhikkhuniyo ovaditun’ ti hi vāre pariyāya-saddo vattati. ‘Madhu-piṇḍika-pariyāyo ti tam dhārehīti’ ādisu desanāyam. ‘Iminā pi kho te² rājañña-pariyāyena evam hotūti’³ ādisu kāraṇe. Svāyam idhāpi kāraṇe vattati. Tasmā ayam ettha attho, aneka-vidhena kāraṇena, bahūhi kāraṇehīti vuttam hoti.

Buddhassa avaññam bhāsatīti, avañña-rahitassa aparimāṇavaṇṇa-samannāgatassāpi Buddhassa Bhagavato ‘yam loke jāti - vuddhesu kattabbam abhivādanādi - sāmīci - kammam sāmāggi-raso ti vuccati, tam Samanassa Gotamassa n’atthi. Tasmā arasa-rūpo Samanō Gotamo nibbhogo akiriya-vādo uccheda - vādo jegucchī venayiko tapassi apagabbho’ ti.⁴ ‘N’ atthi Samanassa Gotamassa uttari-manussa - dhammā alam ariya-ñāna-dassana-viseso. Takka-pariyāhaṇam Samanō Gotamo dhammam deseti vīmaṇsānucaritam sayam paṭibhāṇam. Samanō Gotamo na sabbaññū na loka-vidū na anuttaro na agga-puggalo’ ti evam tam tam akāraṇam eva kāraṇan ti

¹ Aṅguttara III. 35.

² Sd hetūtiſ

³ Sd omits.

⁴ Bm omits.

vatvā tathā tathā *avaṇṇam*, dosam, niṇḍam, bhāsatī. Yathā ca Buddhassa evam dhamassāpi tam tam akāraṇam eva kāraṇato vatvā, ‘Samaṇassa Gotamassa dhammo durakkhāto ḍuppaṭivedito aniyyāniko anupasama-saṃvattapiko’ ti tathā tathā *avaṇṇam* bhāsatī. Yathā ca dhammassa evam saṃghassāpi yam vā tam vā akāraṇam eva kāraṇato vatvā ‘Mičchā-paṭipanno Samaṇassa Gotamassa sāvaka-saṃgho,’ kuṭila-paṭipanno paccanika-paṭipadam ananuloma-paṭipadam adhammānudhamma-paṭipadam paṭipanno’ ti tathā tathā *avaṇṇam* bhāsatī.

Autevāsi pan’ assa—‘Amhākam ācariyo aparāmasitabbam parāmasati, anakkamitabbamakkamati, svāyam aggim gilanto viya, hatthena asi-dhāram paharanto¹ viya, muṭṭhinā Sinerum padāletu-kāmo viya, kakaca-danta-pantiyam kīlamāno viya, pabhinna-madam caṇḍa-hatthim hatthena gaṇhanto viya, vanijārahass’ eva ratanattayassa *avaṇṇam* bhāsamāno, anaya-vyasanam pāpuṇissati. Ācariye kho pana gūtham vā aggim vā kaṇṭakam vā kaṇha-sappam vā akkamante, sūlam vā abhi-rūhante, haṭṭalālam vā visam khādante, nakha-bhedakam² vā pakkhalanṭe, naraka-ppapātam papatante, na antevāsinā tam sabbam anukātabbam hoti. Kammassakā hi sattā,³ attano kammānurūpam eva gatim gacchanti, n’ eva pitā puttassa kamma gacchati, na putto pitu kamma, na mātā puttassa, na putto mātuyā, na bhātā bhaginiyā, na ācariyo antevāsino, na antevāsi ācariyassa kamma gacchati. Mayhañ ca ācariyo tiṇṇam ratanānam *avaṇṇam* bhāsatī, mahā-sāvajjo kho pana ariyūpavādo’ ti. Evam yoniso ummujjītvā ācariyavādām maddamāno sammā-kāraṇam eva kāraṇato apadisanto aneka-pariyāyena tiṇṇam ratanānam vanṇam bhāsitum āraddho yathā tam paṇḍita-jātiko kula-putto. Tena vuttanī *Suppiyassa paribbājakassa antevāsi Brahmadutta-māṇavo anekapariyāyena Buddhassa vanṇam bhāsatī, dhammassa vanṇam bhāsatī, saṃghassa vanṇam bhāsatīti.*

Tattha *vāṇṇan* ti. Vanṇa-saddo saṇṭhāna-jāti-rūpāyatana-kāraṇa-pamāṇa-guṇa-pasamsāsu dissati. ‘Mahantam

¹ Sd pahārento; Bm parāmasanto.

² Bm mānavā-sattā.

² Bm khārodakam (but see J. I. 7).

sappa-rāja-vāṇṇam abhinimmiṇitvā' ti ādisu sañṭhānam vuccati. 'Brāhmaṇo va seṭṭho vāṇṇo, hīno añño vāṇṇo' ti' ādisu jāti. 'Paramāya vāṇṇa-pokkharatāya samannāgato' ti' ādisu rūpāyatanaṁ.

Na harāmi na bhañjāmi ārā siṅghāmi vārijam
Atha kena nu vāṇṇena gandhattheno ti vuccatītī².

ādisu kāraṇam. 'Tayo pattassa vāṇṇā' ti ādisu pamāṇam. 'Kadā samvūlhā³ pana te gahapati ime Samaṇassa Gotamassa vāṇṇā' ti ādisu guṇo. 'Vāṇṇārahassa vāṇṇam bhāsatītī' ādisu pasamsā. Idha guṇo pi pasamsā pi. Ayam kira tam tam bhūtam eva kāraṇam apadisanto aneka-pariyāyena ratanattayassa guṇūpasamphitam pasamsam abhāsi. Tattha 'Iti pi so Bhagavā araham sammā-sambuddho' ti ādinā, 'Ye bhikkhave Buddhe pasannā agge te pasannā' ti ādinā, 'Eka-puggalo bhikkhave loke uppajjamāno uppajjati asamo asamasano' ti ādinā ca nayena Buddhassa vāṇṇo veditabbo. 'Svākkhāto Bhagavatā dhammo' ti ca, 'Ālaya-samugghāto vatṭ-upacchedo' ti ca 'Ye bhikkhave ariye atṭhaṅgike magge pasannā agge te pasannā' ti ca, evam ādīhi nayehi dhammassa vāṇṇo veditabbo. 'Supatipanno Bhagavato sāvaka-saṅgho' ti ca, 'Ye bhikkhave saṅghe pasannā agge te pasannā' ti ca, evam ādīhi pana nayehi saṅghassa vāṇṇo veditabbo. Pahontena pana dhamma-katthikena pañca-nikāye navaṅgam Satthu-sāsanam caturāśīti dhamma-khandha-sahassāni ogāhitvā Buddhādīnam vāṇṇo pakāsettabbo. Imasmim thāne Buddhādīnam guṇe pakāsento atitthena pakkhanto dhamma-kathiko ti na sakkā vattum, edisesu hi thānesu dhamma-kathikassa thāmo veditabbo. Brahmadatto pana anussavādi-matta-samvaddhikena attano thāmena ratanattayassa vāṇṇam abhāsi.

*Itiha te ubho ācariy-anterāsiti, evan te dve ācariy-anṭevāsikā.
Aññam aññassāti, añño aññassa.*

✓*Uju-vipaccanika-vādā* ti, īsakam pi apaharitvā ujukam eva vividha-paccanika-vādā, anekavāra-viruddha-yādā eva hutvā

ti attho. Ācariyena hi ratanattayassa avaññam bhāsite antevāsi vāñnam bhāsatī, puna itarō avaññam itarō vāñnañ ti. Evam ācariyo sāra-phalake visarukkha-ānimū ākoṭayamāno viya punappuna ratanattayassa avaññam bhāsatī, antevāsiko sivāñna-rajata-maṇimayā āniyā tam ānimū pativāmayamāno¹ viya punappuna ratanattayassa vāñnam bhāsatī. Tenā vuttam uju-vipaccanika-rādā ti.

Bhagavantam piññhito piññhito anubaddhā honti bhikkhu-samghān cāti, Bhagavantañ ca² bhikkhu-samghān ca pacchatō pacchato dassanam avijahantā iriyāpathānubandhanena anubaddhā honti. Sisānulokino hutvā anugatā hontīti attho.

Kasmā pana Bhagavā tam addhānam paṭipanno, kasmā Suppiyo anubaddho, kasmā ca so ratanattayassa avaññam bhāsatīti?

Bhagavā tāva tasmiñ kāle Rājagaha-parivattakesu athārasu mahā-vihāresu aññatarasmiñ vasitvā pāto va sarīrapatiñjagganam katvā bhikkhācāra-velāyam bhikkhu-samgha-parivuto Rājagahe piñḍāya carati. So tam divasam bhikkhu-samghaśsa sulabha-piñḍa-pātam katvā, pacchā-bhattam piñḍa-pāta-patiñkkanto, bhikkhu-samgham patta-cīvaram gāhāpetvā, ‘Nālandam gamissāmī’ Rājagahato nikkhāmitvā, tam addhānam paṭipanno.

Suppiyo pi tasmiñ kāle Rājagaha-parivattake aññatarasmiñ paribbājakārāme vasitvā, paribbājaka-parivuto Rājagahe piñḍāya carati. So pi tam divasam paribbāja-parisāya sulabha-piñḍa-pātam katvā, bhutta-pātarāso paribbājake paribbājaka-parikkhāram gāhāpetvā ‘Nālandam gamissām’ icc’ eva, Bhagavato tam maggām patipanna-bhāvam ajānanto va anubaddho. Sace pana jāneyya, nānubandheyya.

So ajānitvā va gacchanto gīvam ukhipitvā slokayamāno Bhagavantam addasa Buddha-siriyā sobhamānam rattakambala-parikkhittam viya jamgamam kanaka-giri-sikhāram. Tasmiñ kira samaye Dasabalassa sarīrato nikkhāmitvā chabbañna-rasmiyo samantā asīti hatthappamāne dese ādhūvanti vidhāvapti, ratanāvēla-ratanadūma-ratanacuṇṇa-vippa-

¹ So paṭivāyamayamāno; Bm paṭibāhiyamāno.

² ³ Bhagavantam ādi.

kkiṇṇam viya pasārita-ratana-citta-kañcana-paṭṭam iva ratta-suvaṇṇa-rasa-nisiñcamānam iva ukkā-sannipāta-samākulam iva, nirantaram vippakiṇṇa-kañikāra-puppham iva ca, vāyū-vegakkhitta-cīna-piṭṭha-cūṇṇa-puṇṇam iva ca, inda-dhanu-vijju-tārā-gaṇa-pabbā-visara-vipphurita-viracitam iva ca tam v' anantaram hoti, asīti-anuvyañjanānuvyañjitañ ca pana 'Bhagavato sarīram vikasita-kamaluppala-saram¹ sabba-pāli-phulla-pāricchattakam tārā-marīci-vikaca-gagaṇa-talam siriyā avahasantam iva, vyāma-ppabhā parikkhepa-vilāsinī c' assa dvattimṣa-vara-lakkhaṇa-mālā ganthitvā ṭhapita-dvattimṣa-canda-mālāya dvattimṣa-suriya-mālāya paṭipāṭiyā-ṭhapita-dvattimṣa-cakkavatti-dvattimṣa-deva-rāja-dvattimṣa-mahā-Brahmāṇam siriyā siriṁ abhibhavantī iva.

Tañ ca pana Bhagavantam parivāretvā thitā bhikkhū sabbe va appicchā santuṭṭhā pavivittā asaṃsaṭṭhā codakā pāpa-garahino vattāro vacana-kkhamā sīla-sampannā samādhi-paññā-vimutti-vimutti-ñāṇa-dassana-sampannā. Tesam majjhe Bhagavā, ratta-kambala-pākāra-parikkhitto viya kañcana-tthambho, paduma-saṇḍa-majjha-gatā viya suvaṇṇanāvā, pavāla-vedikā-parikkhitto viya aggikkhando, tārā-gaṇa-parivuto viya puṇṇa-cando, migā-pakkhīnam pi cakkhūni pīṇayati pag ova deva-manussānam. Tasmiñ ca pana divase yebhuyyena asīti mahāttherā megha-vanṇam pañsu-kūlam ekañsam katvā kattara-dāṇḍam ādāya suvammitā viya gandha-hathhino vanta-dosā bhiṇṇa-kilesā vijaṭitajatā chinna-bandhanā Bhagavantam parivārayimsu. So sayam vīta-rāgo vīta-rāgehi, sayam vīta-doso . . . pe . . . vīta-moho . . . pe . . . nittānho . . . pe . . . nikkleeso nikklesehi sayam Buddho anubuddhehi parivārito, patta-parivāritam viya kesaram, kesara-parivāritā viya kañnikā, atṭha-nāga-sāhassa-parivārito viya Chaddanto Nāga-rājā, navuti-hamṣa-sahassa-parivārito viya Dhatarattho hamṣa-rājā, maru-gaṇa-paravārito viya Sakko deva-rājā, Brahma-gaṇa-parivārito viya Hārita²-Mahābrahmā, aparimita-kāla-sañcita - puṇṇa - bala³ - nibbattāya ācinteyyāya anopamāya

¹ Sd °ramps.² Bm omits.³ Bm phala.

Buddha-līlhāya cando viya gagana-talam tam maggam paṭi-panno hoti.

Ath' evam anopamāya Buddha-līlhāya gacchantam, bhi-khū ca santindriya - santamānase upari - nabhe ṭhitam puṇṇa-candam viya Bhagavantam yeva namassamāne disvā, paribbājako attano parisam avalokesi. Sā hoti kāca-dāṇḍake olaggitvā gahita-olugga-vilugga-pīṭhikā-tidaṇḍa-mora-pinja-mattikā-pasibbaka-kuṇḍlikādi¹-aneka-parikkhāra - bhāra - bhāritā ' asukassa hatthā scbhaṇā asukassa pādā' ti evam-ādi-niratthaka-vacana-mukharā vippakiṇṇa-vācā adassanīyā apā-sādikā. Tassa tam disvā vippatiśāro udapādi. Idāni tena Bhagavato vano vattabbo² bhaveyya. Yasmā pan' esa lābha-sakkāra-hāniyā c' eva pakkha-hāniyā ca niccam pi Bhagavantam usūyati (Añña-titthiyānam hi yāva Buddhā loke na uppajjanti tāvad eva lābha-sakkāro nibbattati. Buddh-uppādato pana paṭṭibāya pahīna-lābha-sakkārā honti, suriyuggamane khajjopanakā viya nissirikatam ūpajjanti. Upatissa-Kolitāna ca Sāñjayassa santike pabbajita-kūle yeva paribbājakā mahā-parisā ahesum. Tesu pana apakkantesu, sā pi tesam parisā bhinnā. Iti imehi dvīhi kāraṇehi ayaṁ paribbājako) yasmā niccam pi Bhagavantam usūyati tasmā tam usūyā-vis-uggāram uggiranto ratanatayassa avanṇam eva bhasatīti veditabbo.

2. *Atha kho Bhagarā Ambalaṭṭhikāyam Rājāgārake eka-ratti-rāsam upagañchi³ saddhiṁ bhikkhu-saṃghenāli, Bhagavā tāya Buddha-līlhāya gacchamāno, anupubbena Ambalaṭṭhikā-dvāram pāpuṇitvā, suriyam oloketvā, 'Akālo dāni gantum attha-samīpa-gato suriyo' ti, Ambalaṭṭhikāyam Rājāgārake eka-ratti-vāsam upagañchi. Tattha Ambalaṭṭhikā ti rañño uyyānam. Tassa kira dvāra-samīpe varuṇo ambarrukkho atthi, tam Ambalaṭṭhikā ti vadanti. Tassa avidūre bhavattā uyyānam pi Ambalaṭṭhikā t' eva samkham gatam.*

¹ Sdt kunṭika; Sc kuṇṭhikā.

² Sed Bhagavato vanetabbo bhaveyya; St has a second Bhagavato after vattabbo. Compare below, p. 42.

³ St Bm upagacchi here, and three lines below.

Chāyūdaka-sampannam tam pākāra-parikkhittam suyojita¹-dvāram mañjūśā viya suguttam. Tattha rāñño kīlanattham paṭibhāna-citta-vicitram agāram akāmsu. Tam rājāgāran ti vuccati.

Suppiyo pi kho ti, Suppiyo pi tasmim thāne suriyam oloketvā ‘Akālo dāni gantum, bahū khuddaka-mahallakā paribbājakā, bahu-parissayo cāyam maggo corehi pi² vālamigehi pi, ayan kho pana Samaṇo Gotamo uyyānam pa-vittho, Samaṇassa Gotamassa vasanaṭṭhāne devatā ārakkham gaṇhanti, handāham pi idh’ eva cka-ratti-vāsam upagantvā, sve gamissāmīti,’ tad eva uyyānam pāvisi. Tato bhikkhu-samgho Bhagavato vattam dassetvā attano attano vasanaṭṭhānam salakkhesi. Paribbājako pi uyyānassa eka-passe paribbājaka-parikkhāre otāretvā vāsam upagañchi saddhim attano parisāya, pāli-ārūlha-vasen’ eva pana Saddhim anterāśinā Brahmaduttena māṇavēnāti vuttam. Evam vāsam upagato pana paribbājako ratti - bhāge Dasabalam olokesi. Tasmiñ ca samaye samantā vippakiṇṇā tārakā viya padipā jālanti, majhe Bhagavā nisinno hoti, bhikkhu-samgho Bhagavantam parivāretvā. Tattha eka-bhikkhussa. pi hattha-kukkuccam vā pāda-kukkuccam vā ukkāsita-khipita-saddo vā n’ atthi. Sū hi parisā attano ca sikkhita-sikkhatāya Satthari ca gāravenāti dvīhi kāraṇehi, nivāte padipā-sikhū viya ca, niccalā va nisinnā ahosi. Paribbājako tam vibhūtim disvā, attano parisam olokesi. Tattha keci hattham khipanti, keci pādam, keci vippalapanti, keci nillālita-jivhā, paggharita-khelū dante khādantā kākacchamānā ghuru-ghuru-passāsino sayanti.³ So ratanattayassa vāṇe vattabbe pi issā-vasena puna avāṇnam eva ārabhi, Brahmadatto pana vutta-nayen’ eva vāṇnam. Tena vuttam—Tatra pi sudam Suppiyo paribbājako ti sabbam vattabbam.

Tattha *tatra pīti*, tasmim pi Ambalaṭṭhikā-uyyāne ti attho.

3. *Sambahulānan* ti, bahukānam. Tattha Vinaya-pariyā-yena tayo janā sambahulā ti vuccanti tato param samgho.

¹ Sa suyojita; St suyopita.

² J. I. 61. 23.

² Set Bm add vāla-yakkhehi pi.

Suttanta-pariyāyena tayo tayo va tato paṭṭhāya sambahulā. Idha suttanta-pariyāyena sambahulā ti veditabbo.

*Maṇḍala-mālo*¹ ti, kathaci dve kaṇṇikā gahetvā hamsavatṭaka-channena katā kuṭṭagāra-sālā pi maṇḍala-mālo ti, kathaci ekam kaṇṇikam gahetvā thamba-pantim parikkhipitvā katā upaṭṭhāna-sālā pi maṇḍala-mālo ti vuccati. Idha pāna nisidana-sālā maṇḍala-mālo ti veditabbo.

Sannisinnānam, nisajjana-vasena.

Sannipatitānam, samodhāna-vasena.

Ayaṁ saṃkhiyā-dhammo ti, saṃkhiyā vuccati kathā, kathā-dhammo ti attho.

Udapāditi, uppanno.

Katamo pana so ti? *Acchariyam āruso* ti evam-ādi. Tattha andhassa pabbatārohanam viya niceam na hotīti *acchariyam*. Ayan tāva sadda-nayo ayaṁ pana atṭhakathā-nayo. Accharū-yoggan ti acchariyam accharam paharitum yuttan ti attho. Abhūta-pubbam bhūtan ti *abbhutam*. Ubhayam p' etam vimhayāvahass' eva adhivacanam.

Yārañ c' idan ti *yāvañ* ca idan, tena suppaṭividitatāya appameyyatam dasseti.

Tena *Bhagavatā* . . . pe . . . *suppaṭividitā* ti. Ettha ayam saṃkhep-attho. Yo so Bhagavā samattiinsa-pāramiyo pūretvā sabbe kilese bhañjitvā anuttaram sammā-sambodhim abhisambuddho, tena *Bhagavatā*, tesam tesam sattānam āsay-ānusayā *jānatā*, hattha-tale ṭhapita-āmalakam viya sabbam īneyya-dhamman passatā, api ca pubbe nivāsādīhi *jānatā* dibbena cakkunā passatā, tihī vijjāhi chahi vā pana abhiññāhi *jānatā* sabbattha appaṭihatena sainanta-cakkhunā passatā, sabba-dhamma-jānana-samatthāya paññāya *jānatā*, sabba-sattānam cakkhu-visayātītāni tiro-kuddādi-gatūni cāpi rūpāni atavisuddhena marṣa-cakkhunā passatā, atta-hita-sādhikāya samādhi-padaṭṭhānāya paṭivedha-paññāya *jānatā* para-hita-sādhikāya karuṇā-padaṭṭhānāya desanā-paññāya passatā, arinam hatattā paccayādīnañ ca arahattā *arahatā*, sammā-sāmañ ca saṅcānam² buddhattā *sammā-sambuddhena*, antarā-

¹ St mālo.

² St saddhānam; Buṭṭhaba-dhammānam.

yika-dhamme vā jānatā niyyānika-dhamme passatā kilesā-dīnam hatattā arahatā samimā-sāmañ ca sabba-dhammānam buddhattā sammā-sambuddhenāti evam catu-vesārajjā-vasena catuhi ākārehi thomitenā *Sattānam nānādhimuttikatā nānājjhāsayatā suppatividitā yāva ca sutthu paṭividitā.*

Idān' assā¹ suppatividita-bhāvam dassetum *Ayan hiti* ādim āhamsu. Idam vuttam hoti yā ayam Bhagavatā 'Dhātuso bhikkhave sattā samsandanti samenti, hīnādhimuttikā hīnādhimuttikehi saddhim samsandanti samenti, kalyāṇādhimuttikā kalyāṇādhimuttikehi saddhim samsandanti samenti, atītam pi bhikkhave addhānam dhātuso va sattā samsandimsu samim̄su, hīnādhimuttikā hīnādhimuttikehi . . . pe . . . kalyāṇādhimuttikā kalyāṇādhimuttikehi saddhim samsandimsu samim̄su, anāgatam pi bhikkhave . . . pe . . . samsandissanti sameṣsanti, etarahi pi bhikkhave paccuppannam addhānam dhātuso va sattā samsandanti samenti, hīnādhimuttikā . . . pe . . . kalyāṇādhimuttikehi saddhim samsandanti samentītī'—evam sabba-sattānam nānādhimuttikatā nānājjhāsayatā nānā-dīṭṭhitā nānā-khantitā nānā-rucitā nāliyā minantena viya, tulāya tulāyantena viya, nānādhimuttikatā-nānena sabbaññuta-ñāñena viditā sā yāva suppatividitā. Dve pi nāma sattā ekajjhāsayā dullabhā, ekasmiñ gantu-kāme eko ṭhātu-kāmo hoti, ekasmiñ pīvitū-kāme eko bhuñjitu-kāmo hoti. Imesu cāpi dvīsu ācariyantevāsisu *Ayan hi Suppiyo paribbājako* . . . pe . . . *Bhagavantam piṭṭhilo piṭṭhito anubaddhā*² honti bhikkhu-saṅghañ cāti.

Tatra iti ha 'me ti iti ha ime.³ Me evam ime ti attho. Sesam vutta-nayam eva.

4. *Atha kho Bhagavā tesam bhikkhūnam imam saṅkhīyā⁴-dhammām viditrā ti.* Ettha viditrā ti sabbaññuta-ñāñena jānitvā. Bhagavā hi katthaci mañsa-cakkhunā disvā jānāti, 'Addasā kho Bhagavā mahantam dāru-kkhandam Gaṅgāya nadiyā sotena vuyhamānan' ti ādisu viya, katthaci dibbenā cakkhunā disvā jānāti 'Addasā kho Bhagavā dibbenā

¹ Bm assa.

³ Sat me ti.

² Bm throughout anubandh.

⁴ Bm throughout saṅkhiya-

cakkhunā visuddhena atikkanta-mānusakena tā devatāyo sahassas' eva Pāṭali-gāme vatthūhi parigaṇhantiyo' ti ādisu viya,¹ katthaci pakati-sotena sutvā jānāti 'Assosi kho Bhagavā āyasmato Ānandassa Subhaddena paribbājakena saddhim imam kathā-sallāpan' ti² ādisu viya, katthaci dibba-sotena sutvā jānāti 'Assosi kho Bhagavā dibbāya sota-dhātuyā visuḍdhāya atikkanta-mānusikāya Sandhānassa gahapatissa Nigrodhena paribbājakena saddhim imam kathā-sallāpan' ti ādisu viya. Idha pana sabbaññuta-ñāñena disvā aññāsi. Kim karonto aññāsi? Pacchima-yāma-kiccam. Kiccañ ca nām' etam sātthakam niratthakan ti duvidham. Tattha niratthaka-kiccam Bhagavato bodhi-pallamke yeva arahatta-maggena samuggħātam gatam. Sātthakam yeva pana Bhagavato kiccam hoti. Tam pañca-vidham, purebhutta-kiccam pacchābhutta-kiccam purima-yāma-kiccam majjhima-yāma-kiccam pacchima-yāma-kiccam ti.

Tatr' idam purebhutta-kiccam. Bhagavā hi pāto va uṭṭhāya upaṭṭhākānuggahatham sarīra-phāsukaitthañ ca mukhadhovāñādi sarīra-parikammañ katvā, yāva bhikkā-cāra-volā tāva vivittāsane vītināñcetvā, bhikkhācāra-velāyam nivāsetvā, kāya-bandhanam bandhitvā, cīvarañ pārupitvā, pattam ādāya, kadāci eko kadāci bhikkhu-saṅgha-purivuto gāmañ vā nigamam vā piñḍāya pavisati, kadāci pakatiyā kadāci anekehi pāṭihāriyachi vattamānehi . . . seyyathidam . . . piñḍāya pavisato loka-nāthassa purato purato gantvā mudu-gatayo vātā paṭhavim sodhenti, valāhakā udaka-phusitāni muñcantā magge reñum vūpasametvā upari vītanam hutvā tiṭṭhanti, apare vātā pupphāni upaharitvā magge okiranti, unnatā bhūmippadesā onamanti,³ oñatā unnamanti, pāda-nikkhepa-samaye samā va bhūmi hoti sukha-samphassā⁴ paduma-pupphāni vā pāde sampaṭiechanti, inda-khīlassa anto ṭhapitamatte dakkhiṇa-pāde sarirato chabbaṇṇa-rasmiyo nikkhāmitvā suvaṇṇa-rasa-piñjarāni viya citra-patṭa-parikkhiṇṇāni viya pāsāda-kuṭṭāgārādīni alamkarontiyo viya ito

¹ Mahāparinibbāna Suttanta, I. 27.

³ Bm onamanti, onatā.

² Ibid., V. 58

⁴ Bm samphassāni.

c' ito ca vidhāvanti, hatthi-assa-vihagādayo saka-saka-tthānesu ṭhitā yeva madhureñā sarena saddam karonti, tathā bheri-viñādīni turiyāni manussānāi ca kāyūpagāni ābhara-nāni. Tena saññāñena manussā sañjānanti 'Ajja Bhāgavā idha piñdāya paviṭṭho' ti. Te sunivatthā supārūtā gandha-pupphādīni ādāya, gharā nikhamitvā, antara-vīthim paṭipajjītvā, Bhagavantam gandha-pupphādīhi sakkaccañ pūjetvā vanditvā 'Amhākam bhante dasa bhikkhū, amhākam visati, amhākam bhikkhu-satan dethāti,' yācitvā Bhagavato pi pattam gahetvā āsanam paññāpetvā sakkaccañ piñda-pātena patimānenti. Bhagavā kata-bhatta-kicco tesam santānāni¹ oloketvā, tathā dhammam deseti yathā keci sarañāgamane patiṭṭhabhanti, keci pañcasu silesu, keci sotā-pattiyan,² keci sakadāgāmi-anāgāmi-phalānam aññatarasmim, keci pabbajitvā agga-phale arahitte ti. Evam mahā-janam anuggahetvā utṭhāy' āsanā vihāram gacchati. Tattha gantvā mandala-māle paññattava-vara-Buddhāsane nisidati, bhikkhūnam bhutta-kicca-pariyosānam āgamayamāno. Tato bhikkhūnam bhutta-kicca-pariyosāne upaṭṭhāko Bhagavato nive-deti. Atha Bhagavā gandha-kutim pavisati. Idan tāva purebhutta-kiccam.

Atha Bhagavā ovam kata-purebhutta-kicco gandha-kuṭiyā upaṭṭhākena paññattāsane nisiditvā, pāde pakkhāletvā, gandha-kuṭiyā maṇi-sopāna-phalake³ ṭhatvā, bhikkhū-sam-gham ovadati 'Rhikkhave appamādena sampādetha, dullabho Buddhuppādo lokasmim, dullabho manussatta - patilābho, dullabha khaṇa-sampatti, dullabha pabbajjā, dullabham saddhamma-savanān' ti. Tattha keci Bhagavantam kamma-tthānam pucchanti. Bhagavā tesam cariyānurūpam kamma-tthānam deti. Tato sabbe pi Bhagavantam vanditvā attano attano rattīṭṭhāna-divāṭṭhānāni gacchanti, keci araññam, keci rukkha-mūlam, keci pabbatādīnam aññataram, keci Cātumma-hārājika-bhavanām . . . pe⁴ . . . keci Vasavatti-bhavañan ti. Tato Bhagavā gandha-kuṭim pavisitvā, sace ākaṅkhati dakhi-

¹ Bm sattānam citta-s°

³ pakkhātētvā pāda-pitne ṭhatvā.

² Bm sotāpatti-sak°.

⁴ i.e. Tāvatiusa-yama-nimmānarati.

ñena passena sato sampajāno muhuttam sīha-seyyaṇ kappeti. Atha sāmassāsita-kāyo utṭhahitvā dutiya-bhāge lokam oloketi. Tatiya-bhāge yam gūmam vā nigamam vā upanissāya viharati, tattha jano purebhatta-dānam datvā pacchābhattam supivattho supāruto gandha-pupphādīni ādāya vihāre sannipatati. Tato Bhagavā sampatta-parisāya anurūpena pāti-hāriyena gantvā dhamma-sabhāyam paññatta-vara-Buddhāsane nisajja dhammadam deseti kūla-yuttam samaya-yuttam. Atha kālam viditvā parisam uyyojeti. Manussā Bhagavantam vanditvā pakkamanti. Idam pacchābhatta-kiccam.

So evam niṭṭhitā-pacchābhatta-kicco, sace gattāni osiñcatukāmo hoti, Buddhāsanā vuṭṭhāya nahāna-kotthakam pavisitvā, upaṭṭhākena paṭiyādite¹ udakena gattāni utum gāhāpeti. Upaṭṭhāko pi Buddhāsanam ānetvā gandhakuṭi-parivenē paññāpeti. Bhagavā rāṭṭa-dupaṭṭam nivāsetvā kāya-bandhanam bandhitvā, uttarāsam̄gam ekamsam katvā, tattha āgantvā nisidati, eko ca muhuttam paṭisallīno. Atha bhikkhū tato tato āgamma Bhagavato upaṭṭhānam āgacchanti. Tattha ekacce paññam pucchanti, ekacce kammaṭṭhānam, ekacce dhamma-savauṇam yācanti. Bhagavū tesam adhippāyam sampādento purima-yāmam vītināmeti. Idam purima-yāma-kiccam.

Purima-yāma-kicca-pariyosāne pana bhikkhūsu Bhagavantam vanditvā pakkamantesu, sakala-dasa-sahassī-loka-dhātu-devatāyo okāsam labhamānā, Bhagavantam upasam̄kamitvā paññam pucchanti, yathābhisañkhataṃ antamaso caturakkham² pi. Bhagavā tāsam devatānam paññam vissajjento majjhima-yāmam vītināmeti. Idam majjhima-yāma-kiccam.

Pacchima-yāmam pana tayo koṭṭhāse katvā purebhattato paṭṭhāya nisajjā-pilitassa sarīrassa kilāsu-bhāva-mocanattham ekam koṭṭhāsam caṅkamena vītināmeti. Dutiya-kotthāse gandhakuṭim pavisitvā, dakkhiṇena passena sato sampajāno sīha-seyyaṇ kappeti. Tatiya-kotthāse paccuṭṭhāya nisiditvā purima-Buddhānam santike dāna-silādi-vasena katādhikāra-

¹ Bm paṭiyādita-.

² Sc Bm caturakkham.

puggala-dassanattham Buddha-cakkunā lokam oloketi. Idam pacchima-yāma kiccam.

Tasmim pana divase sabbam Bhagavā purebhatta-kiccam. Rājagahē pariyośāpetvā, pacchābhatte maggāmī āgato, purima-yāme bhikkhūnam kammaṭṭhānam kathetvā, majjhima-yāme devatānam pañham vissajjetvā, pacchima-yāme caṅkamam āruyha caṅkamāno pañcannam bhikkhu-satānam imam sabbaññuta-ñānam ārabbha pavattam katham sabbaññuta-ñānen' eva sutvā aññāsi. Tena vuttam¹ 'Pacchima-yāma-kiccam karonto aññāsiti.'

Natvā pan'assa etad ahosi : 'Ime bhikkhū mayham sabbaññuta-ñānam ārabbha guṇam kathenti, etesañ ca sabbaññuta-ñāna-kiccam na pākaṭam, mayham yeva pākaṭam, mayi pana gate etam attano katham nirantaram ārocessanti, tato nesam ahan tam atṭh-uppattim katvā, ti-vidham sīlam vibhajanato, dvā-satthiyā ṭhānesu appatīvattiyaṁ sīhanādām nadanto, paccayākāram samodhānetvā, Buddha-guṇe pākaṭe katvā, Sinerum ukhipanto viya, suvaṇṇa-kuntena² nabham paharanto viya ca, dasa-sahassī-loka-dhātu-kampa-nam Brahma-jāla-suttantam arahatta-nikūṭena niṭṭhāpento desessāmi. Sā me desanā parinibbujassāpi pañca-vassa-sahassāni sattānam amata-mahānibbāna-sampāpikā bhavissatīti.'

Evam cintetvā Yena manḍala-mało ten' upasamkami. Yenāti, yena disā-bhāgena so upasamkamitabbo. Bhummatthe vā etam kāraṇa-vacanam,³ tasmā yasmim padese so manḍala-mało tattha gato ti, ayam etha atho.

Paññatte āsane ti. Buddha-kāle kira yattha yatha eko pi bhikkhu viharati, sabbattha Buddhāsanam paññattam eva hoti. Kasmī? Bhagavā kira attano santike kammaṭṭhānam gahetvā phāsukaṭṭhāne viharante manasikaroti 'Asuko mayham santike kammaṭṭhānam gahetvā gato, asakkhi nu kho visesam nibbattetum no vā ti.' Atha nam passati kammaṭṭhānam vissajjetvā akusala-vitakkam vitakkayamānam. Tato 'Katham pi nāma mādisassa satthu santike kammaṭṭhānam

¹ Above, p. 45.

² Bm kuṭena.

³ Bm kāraṇa-v°.

gahetvā viharantam imam kula-puttam akusala-vitakkā abhibhavitvā anamatagge vatta-dukkhē samsādēssantī¹ tassa anuggahattham tatth' eva attānam dassetvā, tam kula-puttam ovaditvā, ākāsam uppatitvā, puna attano vasana-tthānam eva gaçchatī. Ath' evam ovadiyamānā te bhikkhū cintayim̄su 'Satthā amhākam manam jānitvā, āgantvā, amhākam samipe tħitā² yeva attānam dasseti. Tasmīm khaṇe "bhante idha nisidatha idha nisidathāti" āsana-pariyesanam nāma bhāro' ti te āsanam paññāpetvā va viharanti. Yassa pītham atthi, so tam paññāpeti, yassa n' atthi, so mañcam vā phalakam vā kaṭṭham³ vā pāsāṇam vā vāluka-puñjam vā paññāpeti. Tam alabhamānā purāṇa-paññāni pi samkāḍḍhitvā tattha pamsu-kūlam pattharitvā tħapenti. Idha pana rañño nisidana-āsanam eva atthi. Tam papphoṭetvā paññāpetvā parivāretvā te bhikkhū Bhagavato adhīmuti-ñāṇam ārabbha guṇam thomayamānā nisidim̄su. Tam sandhāya vuttam—*Paññatte āsane nisiditī.*

Evam-nisinno pana, jānanto yeva, kathā-samuṭṭhāpan-aththam bhikkhū pucchi. Te va 'ssa sabbam kathayim̄su. Tena vuttam—*Nisajja kho Bhagavā ti ādi.*

Tattha kāya nu 'tthāti, katamāya nu kathāya sannisinna bhavathāti³ attho. Kāya n'etthāti pi pāli. Tassā kamatmāya nu etthāti attho. Kāya notthāti pi pāli. Tassā purimo yeva attho.

Antarā - kathā ti, kammaṭṭhāna-manasikāra-uddesa-paripuechādīnam antarā ekā kathā.

Vippakatā ti, mama-āgamana-paccayā apariniṭṭhitā sikhā appamattā. Tena kiṃ dasseti? 'Nāham tumhākam kāthā-saṅgahattham⁴ āgato, aham pana sabbaññulāya tumhākam kathām niṭṭhāpetvā matthaka-pattam katvā dassāmīti āgato' ti nissajj' eva sabāññū-pavāraṇam pavāreti.

Ayam kho no bhante antarā-kathā vippakatā, atha Bhagavā anuppatto ti. Ettāpi ayam adhippāyo: 'Ayam bhante amhākam Bhagavato sabbaññuta-ñāṇam ārabbha guṇa-kathā

¹ Bm samsarentīti.

³ Bm bhavathāti.

² Bm kāthakā.

⁴ Sed Bm bhangattham.

vippakatā, na rāja-kathādikā tiracchāna-kathā, atha Bhagavā anuppatto, tan no idāni nīt̄hapetvā¹ dethāti.' Et tāvatāyam āyasmatā Ānandena kamala-kuvalay-ujjala-vimala-sādu-rasa-salilāya pokkharaniyā sukhāvatarapaththam nimmala-silā-talaracanā-vilāsi-sopānam vippakiṇṇa-muttā-jāla-sadisa-vālikā-kiṇṇa-paññada-bhūmibhāgam tittham viya, suvibhatta-bhitti-vicitra-vedikā-parikkhittassa nakkhatta-patham phasitukāmatāya viya, pavijambhita-samussayassa pāśāda-varassa sukhārohaṇ-attham dantamaya-saṇha-mudu-phalakam kañ-cana-latā-vinaddha-maṇi-gaṇa-ppabhāsa-mudu-y-ujjala-sobham sopānam viya, suvanṇa-valaya-nūpurādi-samghattana-sadda-sammissa-kathita-bhasita-madhurassara-gehajana-vicari-tassa udāra-issariya-vibhava-sobhitassa mahā-gharassa sukha-ppavesan-attham suvanṇa-rajata-maṇi-muttā² pavālādi-juti-vijjotita-suppatiṭṭhita-visāla-dvāra-bāham mahā-dvāram viya attha-vyañjana-sampannassa Buddha-guṇānubhāva-sāmsūcakassa imassa suttassa sukhāvagūhaṇattham kāla-desa-desakavatthu-parisā-padesa-patimāṇḍitam nidānam bhāsitam. Tassa Atthavaññanā samattā.

5. Idāni mamaṁ rā bhikkhave pare araññam bhāseyyun ti ādinā nayena Bhagavatā nikkhittassa suttassa vanṇanāya okāso anuppatto. Sā pan' esā sutta-vāññanā yasmā suttanikkhepam vicāretvā vuccamānā pākaṭū hoti, tasmā suttanikkhepam tāva vicārayissāma. Cattāro hi sutta-nikkhepā, attajjhāsayo parajjhāsayo pucchāvasiko atṭhuppatiko ti. Tattha yāni suttāni Bhagavā parehi anajjhīṭho kevalam attano ajjhāsayen' eva katheti, seyyathidam Ākanikheyasuttam Vattha-suttam Mahā-satipañṭhāna-suttam Mahā-saḷ-āyatana-vibhaṅga-suttam Ariya-vānsa-suttam sammappa-dhāna-suttanta-hārako iddhipāda-indriya-bala-bojjhaṅga-maggaṅga-suttanta-hārako ti evam-ādīni, tesam attajjhāsayo nikkhepo. Yāni pana 'Paripakkā kho Rāhu-lassa vimutti-paripācanyā dhammā. Yannūnāham Rāhulam

¹ So MSS.² St B^m mutta.

uttariṁ āsavānam khaye vineyyan' ti evam paresam ajjhā-sayam khantim manam abhinīhāram bujjhana-bhāvañ ca avekkhitvā parajjhāsaya-vasena kathitāni, seyyathidam Cūla-Rāhul-ovāda-suttam, Mahā-Rāhul-ovāda-suttam, Dhamma-cakka-ppavattanam, Dhātu-vibhaṅga-suttan ti evam-ādīni, tesam parajjhāsayo nikkhepo. Bhagavantam

pana upasam̄kamitvā catasso pi parisā cattāro vanṇā nāgā supaṇṇā gandhabbā asurā yakkhā mahārājāno tāvatinsādayo devā Mahābrahmā ti evam-ādayo 'bojjhaṅgā bojjhaṅgā ti bhante vuccanti, nīvaraṇā nīvaraṇā ti bhante vuccanti, ime nu kho bhante pañc-upādānakkhandā, kiñcī sūdha vittam purisassa scṭṭhan'¹ ti ādinā nayena pañham pucchanti. Evam putthena Bhagavatā yāni kathitāni Bojjhaṅga-samyuttiādīni, yāni vā pan' aññāni Devatāsamyutta-Mārasamyutta-Brahmasamyutta - Sakkapañha - Cullavedalla - Mahāvedalla - Sāmaññaphala-Ālavaka-Suciłoma-Kharaloma-suttādīni, tesam pucchāvasiko nikkhepo. Yāni pana tāni

uppannam kāraṇam paṭicca kathitāni, seyyathidam Dhammadāyādam Culla-siha-nādam Candūpamañ Puttamañsūpamam² Dārukkhandūpamam Aggikkhandūpamam Pheṇa-piṇḍūpamam Pāricchattakūpaman ti evam-ādīni, tesam atṭhuppattiko nikkhepo. Evam imesu catusu nikkhepesu imassu suttassa atṭhuppattiko nikkhepo, atṭhuppattiyañ hi idam Bhagavatā nikkhittam.

Katarāya atṭhuppattiyā? Vanṇāvanṇe. Ācariyo ratanatrayassa avanṇam abhāsi, antevāsi vanṇam, iti imam vanṇāvanṇam atṭhuppattim katvā, desanā-kusalo Bhagava 'Maman vā bhikkhave pare araññam bhāseyyun' ti desanam ārabhi.

Tattha Maman ti sāmi-vacanam. Mamāti attho. Vā saddo vikappattho. Pare ti, paṭiviruddhā sattā. Tatratī, ye avanṇam vadanti tesu. Na āghāto ti ādīhi kiñcāpi tesam bhikkhūnam āghāto yeva n' atthi atha kho āyatim kula-puttānam edisesu pi thānesu akusala-ppattim paṭisedhento dhamma-

nettīm thapesi. Tattha āhanti cittan ti āghāto. Kopass' etam adhivacanam. Appatītā honti tena atutthā asomanassitā ti appaccayo. Domanassass' etam adhivacanam. N' eva attano na¹ paresam hitam abhirādhayatīti anabhiraddhi. Kopass' etam adhivacanam. Evam etha dvīhi padēhi samkhārakkhandho ekēna vedanā-kkhandho ti dve khandhā yuttā. Tesam vasena sesānam² pi sampayutta-dhammānam kāraṇam paṭikkhittam eva. Evam paṭhamena nayena mano-padosam nivāretva dutiyena tattha ādīnavam dassento āha—*Tatra ce tumhe assatha kūpitā rā anattamānā rā tumhām yev' assa tena antarāyo ti.*

Tattha *Tatra ce tumhe assathāti tesu avanṇa-bhāsakesu tasmim vā avanṇe tumho bhavyeyyātha ce, yadi bhavyeyyāthāti attho.* *Kūpitā³ kopena anattamanā domanassena tumhām yev' assa tena antarāyo ti, tumhākām yeva tena kopena tāya ca anattamanatāya paṭhamajjhānādīnam antarāyo bhaveyya.* Evam dutiyena nayena ādīnavam dassetvā tatiyena vacanatha-sallakkhana-matte pi asamatthātam⁴ dassento '*Api nu tumhe paresan'* ti ādim āha.

Tattha *Paresan* ti yesam kesañ ci. Kupito hi n' eva Buddha-Paccekabuddha-ariyasāvakānam na mātā-pitunām na⁵ paccatthikānam subhāsita-dubbhāsitassa attham jānāti. Yath' āha :

Kuddho attham na jānāti, kuddho dhammām na passati,
Andhantamām tadā hoti yam kodho sahate naram.
Anattha-janano kodho, kodho cittappakopano,⁶
Bhayam⁷ antarato jātam tam jano nāvabujjhātīti.

Evam sabbathā pi avanṇe mano-padosam nisedhetvā idāni paṭipajjitatthākāram dassento—*Tatra tumhehi abhūtam abhūtato ti ādim āha.*

Tattha—*Tatra tumhehi, tasmim avanṇe tumhchi.*

Abhūtam abhūtato nibbhetabban ti, yam abhūtam tam

¹ Sed omit.

² Sāt sosānam.

³ SS. kūpiti (kūpitā ti . . . anattamanā ti).

⁴ Sāt ayam attham nā dassenti; Sāt asamatthām tam na d°.

⁵ Sedb omit.

⁶ So ppakosano.

⁷ Sāt sayam.

abħūta-bħāven' eva apanetabbam. Katham? *Iti p' etam abħūtan ti ādinā nayena. Tatrāyām yojanā.* ‘Tumbākam Satthā na sabbaññū, dhammo durakkhāto, samgħo duppati-panno ‘ti’ ādini sutvā na tuħħi bhavitabbam, evam pana vattabbam, ‘*Iti p' etam abħūtam, yam tumhehi vuttam tam iminā pi kārajenā abħūtam, iminā pi kārajenā atacchan,* *N' ātthi c' etam amhesu, na ca pan' etam amhesu samrijjati, sabbaññū yeva ambākam Satthā, svakkhāto va dhammo, supaṭipanno va samgħo, tatra idañ ca idañ ca kārajan’ ti Ettha ca dutiya-padañ paṭhamassa, catutthañ ca tatiyasse vevacanan ti veditabbam. Idañ ca avanġe yeva nibbethanam¹ kātabbam na sabbattha. Yadi hi ‘*Tvam dussilo, tav' ācariyo dussilo, idañ c' idañ ca tayā katañ, tav' ācariyenā katan’ ti vutte tuħħi-blħuto adhivāseti, āsañkanīyo hoti.* Tasmā mano-padosan akatvā avanġeo nibbeħetabbo.¹ ‘*Ottħo 'si gozo 'sīti' ādinā pana nayena dasahi akkosa-vathħūhi akkosantam puggalam ajjhucekkhitvā adhivāsana-kkhanti yeva tatħha kātabbā.**

6. Evam avanġna-bħumiyaṁ tādi-lakkhaṇam dassetvā idāni vanġna-bħumiyaṁ dassetum—*Mamam rā bhikkhare pare vannam bhäseyyun* ti ādim āha.

Tattha *pare* ti ye keci pasanna-deva-manussā. Ānan-dan ti etonāti ānando, pītiyā etam adhivacanam. Sumanassa bhāvo somanassam, cetasika-sukhass' etam adhivacanam.

Ubbillāvino bhāvo ubbillāvitattam.² Kassa ubbillāvitattam³ cetaso ti? uddhaccavahāya. Ubbillāpana-pītiyā⁴ etam adhivacanam. Iti idħāpi dvihhi padehi samkhāra-kklando ēkena vedanā-kklando vutto. Evam paṭħama-nayena ubbillāvitattam⁵ nivāretvā dutiyena tattha ādīnavam dassento—*Tatra ce tumhe assathāti ādim āha.*

Idħāpi *tumham yeva assa tena antarāyo* ti, tena ubbillāvitattena⁶ *tumham yeva paṭħamajjhānādīnam* antarāyo assati⁷ attho veditabbo.

¹ Bm nisedhanam, nisedhetabbo.

² Bm uppilā° throughout.

³ Sc °ttā; Bm °ttan ti.

⁴ Sh adds evam.

⁵ St °vitan; Sc °vittan.

⁶ St °vitena corrected to °vitattena; Sc °tona.

⁷ Bm bhaveyyāti.

Kasmā pan' etam vuttam? Nanu Bhagavatā 'Buddho ti kittayantassa¹ kāye bhavati yā pīti varam eva hi sā pīti kasiṇena pi Jambudīpassa, dhammo ti . . . pe . . . saṅgho ti kittayantassa kāye bhavati yā pīti varam eva hi sā pīti kasiṇena pi Jambudīpassātī' ca 'Ye' bhikkhave Buddhe pasannā agge te pasannā' ti ca ādīhi aneka-satehi suttehi ratana-ttaye pīti-somanassam eva vāññitān ti. Saccam vāññitam. Tam pana nekkhamma-sitam.² 'Idha amhākam Buddha amhākam dhammo'³ ti ādinā nayena āyasmato Channassa uppanna-sadisam geha-sitam pīti-somanassam adhippetam. Idam hi jhānādi-paṭilābhāya antarāya-karam hoti. Ten ev' āyasmā Channo pi yāva Buddhā na parinibbāyimsu⁴ tāva visesam nibbattetum nāsakkhi. Parinibbāna-kāle paññattena pana brahma-dāññena tajjito, tam pīti-somanassam pahāya, nibbattesi.⁵ Tasmā antarāya-karam yeva sandhāya idam vuttan ti veditabbam. Ayam hi lōbha-sahagatā pīti, lobho ca kodha-sadiso va, yath' āha :

Luddho atham na jānāti, luddho dhammam na passati,
Andhantam tādā hoti yam lobho sahate navam.
Anattha-janano lobho, lobho cittappakopano
Bhayam antarato jātam tam jano nāvabujjhati.

Tatiya-vāro pana idha anāgato ti athato āgato yevāti veditabbo, yath' eva hi kuddho evam luddho pi atham na jānātīti. Paṭipajjitatabbākāra-dassana-vāre pana ayam yojanā. 'Tumhākam satthā sabbaññū araham sammā-sambuddho, dhammo svākkhāto, saṅgho suppaṭipanno' ti ādīni sutvā na tuññī bhavitabbam. Evam pana paṭijānitabbam : 'Iti p' etam yam tumhehi vuttam tam iminā pi kāraṇena bhūtam, iminā pi kāraṇena tecchām, so hi Bhagavā iti pi araham, iti pi sammā-sambuddho, dhammo iti pi svākkhāto iti pi san-

¹ Set add yassa.

² Bm nikamassitam.

³ Bm adds amhākam saṅgho.

⁴ Bm Buddha na parinibbāyi.

⁵ Se nibbatte; Sd nibbatti.

ditṭhiko, saṅgho iti pi suppaṭipanno iti pi uju-paṭipanno.' 'Tvam sīlava' ti pucchitenāpi, 'sace sīlavā, 'sīlavā 'ham asmi'ti' paṭijānitabbam eva. 'Tvam paṭhamassa jhānassa läbhī'... pe... arahā' ti puṭṭhena pi sabhāgānam² bhikkhūnam yeva paṭijānitabbam.³ Evam hi pāpicchata c' eva parivajjītā hoti, sāsanassa ca amoghatā dīpitā hotīti. Sesām vutta-nayen' eva veditabbam.

7. *Appamattakam* *kho pan' etam bhikkhare* ti. Ko anusandhi? Idam suttam dvihi padehi ābaddham, vanṇena ca avanṇena ca. Tattha avanṇo 'Iti p' etam abhūtam iti p' etam atacchan' ti eth' eva udakam⁴ patvā aggi viya nivatto. Vanṇo pana bhūtam bhūtato paṭijānitabbo 'Iti p' etam bhūtan' ti evam anuvattati yeva. So pana duvidho Brahmadattena bhāsita-vanṇo ca bhikkhu-samghena 'Acchariyam āvuso' ti ādina nayena āraddho vanṇo ca. Tesu⁵ bhikkhu-samghena vutta-vanṇassa upari-suññatā-pakāsanc anusandhiṃ dassessati. Idha pana Brahmadattena vutta-vanṇassa anusandhiṃ dassetum—*Appamattakam* *kho pan' etam bhikkhare* ti desanā āraddhā.

Tattha Apī'an⁶ ti parittassa nāmaṃ, oran⁶ ti tass' eva vevacanam, mattā vuccati pamāṇam. Appamattā etassāti *appamattakam*, oramattā etassāti *oramattakam*, sīlam eva *silamattakam*. Idam vuttam hoti: 'Appamattakam *kho pan' etam*, bhikkhave, sīlamattakam nāma yena Tathāgatassa vanṇam vadāmīti,' ussāham katvā pi *rāṇam* *vadamāno* *puthujano* *vadeyyāti*.

Tattha siyā: 'Nanu idam sīlam nāma yogino agga-bhūsam? Yath' āhu porāṇā:

Sīlam yogiss' alaṅkāro, sīlam yogissa maṇḍanam,
Sileh'⁸ alaṅkato yogī, maṇḍane aggatam gate ti.

Bhagavatā pi ca anekesu sutta-satesu sīlam mahantam eva katvā kathitam. Yath' āha: 'Ākaṅkheyya ce bhikkhave

¹ SS läbhī.

² Sc puttho nāpi sabhagataṃ; St puttho.

³ St pari, corrected to paṭi.

⁴ All MSS. udakan'tam.

⁵ SS etena.

⁶ Bm appamattakan, oramattakan.

⁷ Bm vibhūsanam.

⁸ Sc Bu silehi 'lañ'.

bhikkhu “sabrahmacārīnam piyo c’ assam manāpo ca garu-
bhāvaniyo-cāti” sile svev’ assa paripūrakāri’ ti ca.¹

‘ Kikī va aṇḍam camarī va vāladhim
Piyam̄ va puttām̄ nayanam̄ va ekakām̄
Tath’ eva sīlam̄ anurakkhamānākā
Supesalā hotha sadā sagūravā’ ti ca.

‘ Na puppha-gandho paṭivātam eti,
Na candānam̄ tagara-mallikā vā
Satañ ca gandho paṭivātam eti
Sabbā disā sappuriso pavāti.²

Candanam̄ tagaram̄ vāpi uppalam̄ atha vassikī³
Etesam̄ gandha-jātānam̄ sīla-gandho anuttaro.
Appamatto ayam̄ gandho yāyam̄ tagara-candanī
Yo ca silavatam̄ gandho vāti devesu uttamo.
Tesam̄ sampanna-silānam̄ appamāda-vihāriṇam̄
Sammad-aññā-vimuttānam̄ Mūro maggam̄ na vindatiti’ ca.⁴

‘ Sile patiṭṭhāya naro sapañño cittam̄ paññañ ca bhāvayam̄.
Ātāpi nipako bhikkhu so imam̄ vijātaye jaṭan’ ti ca.⁴

‘ Seyyathā pi bhikkhave ye keci bijagāma-bhūtagāmā
vuddhim̄ virūlhim̄ vepullam̄ āpajjanti, sabbe te paṭhavim̄
• nissāya paṭhaviyam̄ patiṭṭhāya evam vuddhim̄ virūlhim̄
vepullam̄ āpajjanti. Evam eva bhikkhave bhikkhu sīlam̄
nissāya sile patiṭṭhāya satta bojjhaṅge bhāvento satta
bojjhaṅge bahulī-karonto mahantam̄ vepullattam̄ pāpuṇāti
dhammesūti’ ca, evam aññāni pi aneka-satāni suttāni
datṭhabbāni. Evam anekesu sutta-satesu sīlam̄ mahantam̄
eva katvā kathitam̄, tam̄ kasmā imasmim̄ thāne Appamattakan-
ti āhāti?’

¹ Akaikheyya Sutta ¹ (Rhys Davids, ‘ Buddhist Suttas,’ p. 210).

² Em pavāyati.

⁴ S. I. 3. 3. = VII. I. 6.

³ Dhammapada 54-57 = Añguttara 3. 79.

/ Upari guṇe¹ upanidhāya. Silam hi samādhim na pāpuṇāti, samādhī paññām na pāpuṇāti, taśmā uparimam upanidhāya² hetṭhimam oramattakam nāma hoti.

Katham silam samādhim na pāpuṇāti?

Bhagavā hi abhisambodhito sattame samvachchare Sāvatthi-nagara-dvāre gaṇḍamba³-rukkha-mūle dvādasa-yojane ratana-maṇḍape yojana-ppamāne pallaṅke nisīditvā, ti-yojanike dibba-setacchatte dhāriyamāne dvādasa-yojanāya parisāya attā - dāna - paridīpanam titthiya-parimaddanam⁴ uparima-kāyato aggi-kkhandho pavattati, hetṭhima-kāyato udaka-dhārā pavattati . . . pe⁵ . . . ekeka-loma-kūpato aggi-kkhandho pavattati ekeka-loma-kūpato udaka-dhārā pavattati channam vāññānan ti ādi-naya-ppavattai yamaka-pāṭihāriyam dasseti. Tassa suvaṇṇa-vāṇṇa-sarirato suvaṇṇa-vāṇṇa-rasmiyo ug-gantvā yāva bhavaggā gacchanti, sakala-dusa-sahassa-cakkavālassa⁶ āloka-karaṇa-kālo viya hoti, dutiyā dutiyā rasmi purināya purināya yamaka-yamakā viya ekakkhaṇe viya pavattati. Dviṇṇaī ca cittānāi ekakkhane pavatti nāma n' atthi, Buddhiānam pana bhavaṅga-parivāsassa lahukatāya pancah' ākārehi sucinṇa-vasitāya⁷ ca tā ekakkhane viya pavattanti. Tassā tassā pana rasmiyā āvajjanā-parikammādhiṭṭhānāni visum yeva. Nila-rasmi-atthāya hi Bhagavā nila-kasiṇam samāpajjati, pīta-rasmi-atthāya odāta-kasiṇam, lohitam . . . pe . . . odāta-rasmi-atthāya odāta-kasiṇam, aggi-kkhandhatthāya tejo-kasiṇam, udaka-dhār-atthāya āpo-kasiṇam samāpajjati. Satthā caikkamati nimmito tiṭṭhati vā nisidati vā seyyam vā kappetīti sabbam vitthā-retabbam. Ettha ekam pi sīlassa kiccam n' atthi, sabbam samādhī-kiccam eva. Evam silam samādhim na pāpuṇāti.

Yam pana Bhagavā sata-sahassa-kappādhikāni⁸ cattāri asaṅkheyāni pāramiyo pūretvā, ekūna-tiñsa-vassa-kāle cakkavatti-siri-nivāsa-bhūtā bhavanā nikkhamma, Anoma-

¹ Se guṇo.

² Sed nidhāya.

³ Bm kandamba.

⁴ Bm māddanam.

⁵ Bm omits.

⁶ St omits cakkavālassa.

⁷ Bm āciṇṇa-

⁸ Bm kappa-satasahassādhihāni.

nadi-tire pabbajitvā, chabbassāni padhāna-yogam katvā, Visākha-puṇṇamāya Uruvela-gāme Sujātāya dinnam pakkhitta-dibboja-madhu-pāyāsam paribhuñjitvā, sāyañha-samaye dakkhina-dvārena bodhi-maṇḍam pavisitvā, assattha-dumārājānam tikkhattum padakkhiṇam katvā, pubbuttara-bhāge hito, tiṇa-santharam santharitvā, tisandhi-pallaṅkam ābhūjitvā, caturaṅga - samannāgatam mettā - kammaṭṭhānam pubbaṅgamam katvā, viriyādhitthānam adhitthāya, cuddasa-hattha-pallaṅka-vara-gato, suvaṇṇa-pīṭhe ṭhapita-rajata-kkhandham viya paññāsa-hatthan bodhi-kkhandham pīṭhitō katvā, upari-maṇicchattena viya bodhi-sākhāya dhāriyamānāya,¹ suvaṇṇa-vanṇa-cīvare pavāla-sadisesu bodhi-aṅkuresu patamānesu, suriye attham upagacchante Māra-balām vidhametvā, pathama-yāme pubbe nivāsam anussaritvā, majjhima-yāme dibba-cakkhum visodhetvā, paccūsa-kāle sabba-Buddhānam āciṇhe pacceyākāre nānām otāretvā, ānāpāna-catuṣtha-jjhānam nibbattetvā, tad eva pādakam katvā vipassanam vadḍhento magga-paṭipātiyā adhigatena catuttha-maggena sabba-kilese khepetvā, sabbe Buddha-guṇe paṭivijjhi—idam assa paññā-kiccam. Evam samādhi paññam na pāpuṇāti.

Tattha yathā hatthe udakam pātiyam udakam na pāpuṇāti, pātiyam udakam ghaṭe udakam na pāpuṇāti, ghaṭe udakam kolambe² udakam na pāpuṇāti, kolambe udakam cātiyam udakam na pāpuṇāti, cātiyam udakam mahā-kumbhiyam udakam na pāpuṇāti, mahā-kumbhiyam udakam kussubbhe³ udakam na pāpuṇāti, kunnadiyam udakam pañca-mahānadiyam udakam na pāpuṇāti, pañca-mahānadiyam udakam cakkavāla-mahāsamudde⁴ udakam na pāpuṇāti, cakkavāla-mahāsamudde udakam Sineru-pādaka-mahāsamudde udakam na pāpuṇāti, pātiyam udakam upanidhāya hatthe udakam parittam . . . pe . . . Sineru-pādaka-mahāsamudde udakam upanidhāya

¹ Bm dhārayamāno.

³ Sot kusumbhe; Bm kusombhe.

² Bm kolumbe.

⁴ Sot nadi.

cakkavāla-mahāsamudde udakam parittan ti, iti upari upari udakam upādāya heṭṭhā heṭṭhā uḍakam parittam hoti, evam eva upari upari guṇe upādāya sīlam appamattakam oramattakan tī veditabbam. Ten' āha—*Appamattakam kho pan' etam Blikkhave oramattakan sīlamattakan ti.*

Yena puthujjano ti. Ettha

Duve puthujjanā vuttā Buddhen' ādicca-bandhunā,
Andho puthujjano eko kalyāṇ' eko puthujjano ti.

Tattha yassa khandha-dhātu-āyatana-disu uggaha-paripucchā-savana-dhāraṇa-paccavekkhanāni n' atthi, ayam andha-putthujjano. Yassa tāni atthi, so kalyāṇa-putthujjano. Duvidho pi pan' esa.

Puthūnam jananādīhi kāraṇehi puthujjano,
. Puthujjanantogadhattā puthu cāyam jano iti.

So hi puthūnam nānappakārakānam kilesādīnam jananādīhi kāraṇehi puthujjano. Yath' āha : 'Puthu-kilese janen-tīti puthujjanā, puthu-avilata-sakkāya-diṭṭhikā ti puthujjanā, puthu-Satthārānam mukhullokakā ti puthujjanā, puthu-sabba-gatīhi avutthitā ti puthujjanā, puthu-nānābhisaṃkhāre abhisamkharontīti puthujjanā, puthu-nānā-oghehi vuyhan-tīti puthujjanā, puthu-nānā-santāpehi santappantīti puthujjanā, puthu - nānā - pariṭhāhehi pariṭayhantīti puthujjanā, puthu-pañcasu kāma-guṇesu rattā giddhā gathitā¹ mucchitā ajjhopannā² laggā lagitā palibuddhā ti puthujjanā, puthu-pañcahi nīvaraṇehi āvutā nivutā oputā³ paṭicchannā paṭikujjitatā ti puthujjanā, puthūnam bahūnam gaṇana-patham atītānam ariya - dhamma - parammukhānam nīca - dhammasamācārānam janānam antogadhattā ti puthujjanā, puthu vā ayam visum yeva samkham gato visamṣattho sīla-sutādi-guna-yuttehi ariyehi janchīti pi puthujjano' ti.

Tathāgatassāti, aṭṭhahi kāraṇehi Bhagavā Tathāgato. Tathā āgato ti Tathāgato. Tathā gato ti Tathāgato. Tatha-

¹ Sdht gathitā ; Sc gathikā ; Bm gadhitā.²

² Bm ajjhosannā (see A. II. 5. 7; Ud. VII. 3, 4).

³ Bm āvutā nivutā phutā ophutā phitā.

lakkhaṇam¹ āgato ti Tathāgato. Tatha-dhamme yāthāvato abhisambuddho ti Tathāgato. Tatha-dassitāya Tathāgato. Tatha-vāditāya² Tathāgato. Tathā-kāritāya Tathāgato. Abhibhavaṇat̄hena Tathāgato.

1. Katham Bhagavā tathā āgato ti Tathāgato? Yathā sabha-loka-hitāya ussukkam āpannā³ purimakā Sammā-Sambuddhā āgatā, yathā Vipassī Bhagavā āgato, yathā Sikhī Bhagavā, yathā Vessabhū Bhagavā, yathā Kakusandho Bhagavā, yathā Koṇagamano Bhagavā, yathā Kassapo Bhagavā, āgato.⁴ Kim vuttam hoti? Yena abhinibhārena ete Bhagavanto āgatā, ten' eva amhākam pi Bhagavā āgato. Atha vā yathā Vipassī Bhagavā . . . pe . . . yathā Kassapo Bhagavā dāna-pāramiṁ pūretvā, sīla-nekkhamma-paññā-viriya-khanti-sacca-adhitthāna-mottā-upekkhā-pāramiṁ pūretvā, imā dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramattha⁵-pāramiyo ti sama-tiṁsa pāramiyo pūretvā, aṅga-pariccāga nayana-dhana-rajja-puttadāra-pariccāgan ti ime pañca mahā-pariccāge pari-cecājivā, pubbayoga-pubbacariya-dhammakkhāna-nātattha⁶-cariyādayo pūretvā, buddhi-cariyāya koṭim patvā āgato, tathā amhākam pi Bhagavā āgato. Yathā Vipassī Bhagavā . . . pe . . . Kassapo Bhagavā cattāro satipaṭṭhāne sammapadhāne cattāro iddhipāde pañc' indriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyam aṭṭhaṅgikam maggam bhāvetvā brūhetvā āgato, tathā amhākam pi Bhagavā āgato. Evam tathā āgato ti Tathāgato.

Yath' eva lokamhi Vipassi-ādayo
Sabbaññu-bhāvam munayo idh' āgata
Tathā ayam Sakya-muni pi āgato
Tathāgato vuccati⁷ tena cakkhumā ti

Evam tathā āgato ti Tathāgato.

2. Katham tathā gato ti Tathāgato? Yathā sampati-jāto Vipassī Bhagavā gato . . . pe . . . Kassapo Bhagavā gato.

¹ SS tathā-lak°.

² Sedh omit tātha-vād° T°.

³ Scht ussukkamāyapannā.

⁴ Bm adds ti.

⁵ All MSS. paramattha.

⁶ Sd °akkhāṇa-ñanattha.

⁷ Scht vuccanti; Sd °nti corrected to °ti.

Kathañ ca so gato? So hi sampati-jāto va samehi pādehi paṭhaviyam patiṭṭhāya uttarābhīmukho satta pada-vītihāre¹ gato. Yath' āha: 'Sampati-jāto Ānanda Bodhisatto samehi pādehi patiṭṭhahitvā uttarābhīmukho satta pada-vītihāre gacchatī, setamhi chatte anuhīramāne sabbā ca disā anuviloketi, āsabhiñ ca vācam bhāsatī "Aggo 'ham asmi lokassa, jetṭho 'ham asmi lokassa, settho 'ham asmi lokassa, ayam antimā jāti, n' attidāni punabbhavo"' ti. Tañ c' assa gamanam tathā ahosi avitathā anekesam visesādhigamanam pubba-nimitta-bhāvena. Yam hi so sampati-jāto va samehi pādehi patiṭṭhahi, idam assa catur-iddhipāda-paṭilābhassa pubba-nimittam, uttarābhīmukha-bhāvo pana sabba-lokuttara-bhāvassa pubba-nimittam, satta-pada-vītihāro satta-bojjhaṅga-ratana-paṭilābhassa, suvaṇṇa-dandā vītipatanti cāmarā ti² ettha vutta-cāmar-ukkhepo pana sabba-titthiyanimmathanassa, setacchatta-dhāraṇam arahatta-vimutti-varavimala-setacchatta-paṭilābhassa, sabba-disānuvilokanam sabbaññutā - nānāvaraṇa³ - paṭilābhassa, āsabhi - vācā - bhāsanam appativattiya-vara-dhamma-cakkappavattanassa pubba-nimittam. Tathā ayam Bhagavā pi gato, tañ c' assa⁴ gamanam tathā ahosi avitathā tesam yeva visesādhigamanam pubba-nimitta-bhāvena. Ten' āhu porāñā :

Muhutta-jāto va gavampaññi yathā
 Samehi pādehi phusī vasundharam⁵
 So vikkami satta padāni Gotamo
 Setañ ca chattam anudhārayuṇ marū.
 Gantvāna so satta padāni Gotamo
 Disvā vilokesi samā-samantato
 Atṭhaingupetam giram abbhudīrayi
 Siho yathā pabbata-muddhani tṭhito ti.

Evam tathā gato ti pi Tathāgato. Atha vā yathā Vipassī Bhagavā . . . pe . . . yathā Kassapo Bhagavā ayam pi Bhagavā tath' eva nekkhammena kūmacchandam pahāya

¹ Bm vītihārena (twice).

² St ni; Sc di; Sd ti.

³ Sc °ññu-nānāvaraṇa-; Sd °ññutānāvaraṇa-ñāna; Bm °ññutānāvaraṇa-.

⁴ St tañ ca.

⁵ Sdt vasundharam.

gato, avyāpādena vyāpādaṁ, āloka-saññāya thīna-middham, avikkhepena uddhacca-kūkkuccam, dhamma-vavatthānena vicikiccham pahāya gato, nīñena avijjam padāletvā gato, pāmujjena aratī vinodetvā, paṭhamajjhānena nīvāraṇākavāṭakam ugghāṭetvā, dutiyajjhānena vitakka-vicāra-dhūmam vūpasametvā, tatiyajjhānena pītiṁ virājetvā, catutthajjhānena sukha-dukkham pahāya, ākāsānañcāyatana-saṁā-pattiyā rūpasaññā-paṭighasaññā-nānattasaññāyo samatikkamitvā, viññānañcāyatana-saṁāpattiyā ākāsānañcāyatana-saññām ākiñcaññāyatana-saṁāpattiyā viññānañcāyatana-saññām neva-saññā - nāsaññāyatana - saṁāpattiyā ākiñcaññāyatana - saññām samatikkamitvā gato. Aniccānupassanāya nicca-saññām pahāya, dukkhānupassanāya sukha-saññām, anattānupassanāya atta-saññām, nibbidānupassanāya nandim, virāgānupassanāya rāgam, nirodhānupassanāya samudayam, paṭinissaggānupassanāya ādānam, khayānupassanāya ghana-saññām, vayānupassanāya āyūhaṇam, vipariṇāmānupassanāya dhuva-saññām, animittānupassanāya nimitta-saññām, appaṇihitānupassanāya paṇidhim, suñnatānupassanāya abhinivesam, adhipaññā-dhamma-vipassanāya sārādānābhinivesanam, yathā-bhūta-ñāṇa-dassanena sammohābhinivesanam, ādīnavānupassanāya ālayābhinivesam, paṭisamphānupassanāya appaṭisaṅkham, vivatthānupassanāya samyogābhinivesam, sotāpatti-maggena ditṭhe katthe kilese bhajitvā gato, sadaṅgāmi-maggena olārike kilese pahāya, anāgāmi-maggena anusahagate¹ kilese samugghāṭetvā, arahatta-maggena sabba-kilese samucchinditvā gato. Evam pi tathā gato ti Tathāgato.

3. Katham tatha-lakkhaṇam āgato ti Tathāgato? Pathavī-dhātuyā kakkhaṭatta-lakkhaṇam tatham avitatham,

āpo-dhātuyā paggharaṇa-lakkhaṇam . . . pe . . .

tejo-dhātuyā uṇhatta-lakkhaṇam . . . pe . . .

vāyo-dhatuyā vitthambhana-lakkhaṇam . . . pe . . . —

ākāsa-dhātuyā asamphuṭṭha²-lakkhaṇam . . . pe . . .

* viññāna-dhātuyā vijānana-lakkhaṇam . . . pe . . .

¹ Sh anusahagate; Sd anasahagane.

² Sd asampuṭṭha.

rūpassa ruppana-lakkhaṇam . . . pe . . .
vedanāya vedayita-lakkhaṇam . . . pe . . .
śaññāya samjānana-lakkhaṇam . . . pe . . .
samkhārānam abhisamkharaṇa¹-lakkhaṇam . . . pe . . .
viññāṇassa vijñānana-lakkhaṇam . . . pe . . .
vitakkassa abhiniropana²-lakkhaṇam . . . pe . . .
vīcārassa anumajjana-lakkhaṇam . . . pe . . .
pītiyā pharaṇa-lakkhaṇam . . . pe . . .
sukhassa sāta-lakkhaṇam³ . . . pe . . .
citt-ekaggatāya avikkhepa-lakkhaṇam . . . pe . . .
phassassa phusana-lakkhaṇam . . . pe . . .
saddh-indriyassa adhimokkha-lakkhaṇam . . . pe . . .
viriy-indriyassa paggaha-lakkhaṇam . . . pe . . .
sat-indriyassa upaṭṭhāna-lakkhaṇam . . . pe . . .
samādh-indriyassa avikkhepa-lakkhaṇam . . . pe . . .
paññ-indriyassa pajānana-lakkhaṇam . . . pe . . .
saddhā-balassa assaddhiye akampiya-lakkhaṇam . . . pe . . .
viriya-balassa kosajje . . . pe . . .
sati-balassa muṭṭha-sacce . . . pe . . .
samādhi-balassa uddhacce . . . pe . . .
paññ-balassa avijjāya akampiya-lakkhaṇam . . . pe . . .
sati-sambojjhaṅgassa upaṭṭhāna-lakkhaṇam . . . pe . . .
dhamma - vicaya - sambojjhaṅgassa pavicaya - lakkhaṇam
. . . pe . . .
viriya-sambojjhaṅgassa paggaha-lakkhaṇam . . . pe . . .
pīti-sambojjhaṅgassa pharaṇa-lakkhanam . . . pe . . .
passaddhi-sambojjhaṅgassa upasama-lakkhaṇam . . . pe . . .
samādhi-sambojjhaṅgassa avikkhepa-lakkhaṇam . . . pe . . .
upekhā-sambojjhaṅgassa patisamkhāṇa-lakkhaṇam . . .
pe . . .
sammā-ditṭhiyā dassana-lakkhaṇam . . . pe . . .
sammā-samkappassa abhiniropana-lakkhaṇam . . . pe . . .
sammā-vācāya pariggaha-lakkhaṇam . . . pe . . .
sammā-kammantassa samuṭṭhāna-lakkhaṇam . . . pe . . .
sammā-ājīvassā vodāna-lakkhaṇam . . . pe . . .

¹ Sc abhisamkhārana.³ Sh sukhasasāta-¹°; Sd ghāna-¹°.² Sc here and below abhiniropana.

sammā-vāyāmassa paggaha-lakkhaṇam . . . pe . . .
 sammā-satiyā upatṭhāna-lakkhaṇam . . . pe . . .
 sammā-samādhissa avikkhepa-lakkhaṇam . . . pe . . .
 avijjāya āññāna-lakkhaṇam . . . pe . . .
 saṃkhārāṇam cetanā-lakkhaṇam . . . pe . . .
 viññāṇassa vijānana-lakkhaṇam . . . pe . . .
 nāmassa namana-lakkhaṇam . . . pe . . .
 rūpassa ruppana-lakkhaṇam . . . pe . . .
 sañcayaṭanassa āyatana-lakkhaṇam . . . pe . . .
 phassassa phusana-lakkhaṇam . . . pe . . .
 vedanāya vedayita-lakkhaṇam . . . pe . . .
 taṇhāya hetu-lakkhaṇam . . . pe . . .
 upādānassa gahaṇa¹-lakkhaṇam . . . pe . . .
 bhavassa āyūhana-lakkhaṇam . . . pe . . .
 jātiyā nibbatti-lakkhaṇam . . . po . . .
 jarāya jīraṇa-lakkhaṇam . . . pe . . .
 maraṇassa cuti-lakkhaṇam . . . pe . . .
 dhātūnam suññatā-lakkhaṇam . . . pe . . .
 āyatānānam āyatana-lakkhaṇam . . . pe . . .
 satipattbhānānam upattbhāna-lakkhaṇam . . . pe . . .
 samma-ppadhānānam padahana-lakkhaṇam . . . pe . . .
 iddhipādānām² ijjhana-lakkhaṇam . . . pe . . .
 indriyānam adhipati-lakkhaṇam . . . pe . . .
 balānam akampiya-lakkhaṇam . . . pe . . .
 bojjhaṅgānam niyyāna-lakkhaṇam . . . pe . . .
 maggassa hetu-lakkhaṇam . . . pe . . .
 saccānam tatha-lakkhaṇam . . . pe . . .
 samāthassa avikkhepa-lakkhaṇam . . . pe . . .
 vipassanāya anupassanā-lakkhaṇam . . . pe . . .
 samatha-vipassanānam eka-rasa-lakkhaṇam . . . pe . . .
 yuganaddhānam anativattana-lakkhaṇam . . . pe . . .
 sīla-visuddhiyū samvara-lakkhaṇam . . . pe . . .
 citta-visuddhiyā avikkhepa-lakkhaṇam . . . pe . . .
 diṭṭhi-visuddhiyā dassana-lakkhaṇam . . . pe . . .
 khaye nāṇassa samucchchedana-lakkhaṇam . . . pe . . .
 anuppāde nāṇassa passaddhi-lakkhaṇam . . . pe . . .

¹ Sc gahana.² Saht iddhipādānām.

chandassa mūla-lakkhaṇam . . . pe . . .
 manasikārassa samutthāna-lakkhaṇam . . . pe . . .
 phassassa samodhāna-lakkhaṇam . . . pe . . .
 vedanāya samosaraṇa-lakkhaṇam . . . pe . . .
 sāmādhissa pamukha-lakkhaṇam . . . pe . . .
 satiyā ādhipateyya-lakkhaṇam¹ . . . pe . . .
 paññāya tatuttariya-lakkhaṇam² . . . pe . . .
 vimuttiyā sāra-lakkhaṇam . . . pe . . .

amat-ogadhassa nibbānassa pariyośāna-lakkhaṇam tatham
 avitatham. Evam tatha-lakkhaṇam nāṇa-gatiyā āgato avi-
 rajjhītī patto anuppatto ti Tathāgato. Evam tatha-lakkha-
 ᄃnam āgato ti Tathāgato.

4. Katham tatha-dhamme yāthāvato (abhisambuddho) ti
 Tathāgato? Tatha-dhammā nāma cattāri āriya-saccāni. Yath'
 īha: ‘Cattā’ imāni bhikkhave tathāni avitathāni anaññathāni.
 Katamāni cattāri? idam dukkhan ti bhikkhave
 tatham’etam, avitatham etam, anaññatham etan’ ti. Vitthāro.
 Tāni ca Bhagavā abhisambuddho. Tasmā tathānam abhi-
 sambuddhatā Tathāgato ti vuccati. Abhisambodh-aṭṭho hi
 ettha gata-saddo. Api ca jarā-maraṇassa jāti-paccaya-sam-
 bhūta-samudāgataṭṭho tatho avitatho anaññatho . . . pe . . .
 saṃkhārāṇam avijjā-paccaya-sambhūta-samudāgataṭṭho tatho
 avitatho anaññatho. Tathā avijjāya saṃkhārāṇam paccay-
 aṭṭho, saṃkhārāṇam viññānassa paccayaṭṭho, . . . pe . . .,
 jātiyā jarā-maraṇassa paccayaṭṭho tatho avitatho anaññatho.
 Tam sabbam Bhagavā abhisambuddho, tasmā pi tathānam
 abhisambuddhatā Tathāgato ti vuccati. Evam tātha-
 dhamme yāthāvato abhisambuddho ti Tathāgato.

5. Katham tatha-dassitāya Tathāgato? Bhagavā yam sade-
 vase loke . . . pe . . . sadeva-manussāya aparimāṇāsu loka-
 dhātusu aparimāṇānam sattānam cakkhu-dvāre āpātham
 āgacchāntam rūpārammaṇam nāma atthi tam sabbākā-
 rato jānāti passati. Evam jānatā passatā ca tena tam
 itthāniṭṭhādi-vasena vā, diṭṭha-suta-muta-viññātesu³ labbha-
 māṇaka-pada-vaśena vā. Kataman tam rūpam rūpāyatanaṁ?

¹ Se Bm adhipateyya- (comp. A. III. 40. 1, 3).

² Bm taduttari-

³ Sa viññāpesu.

Yam rūpam catunnam mahā-bhūtānam upādāya vāñña-nibhāsa-nidassanam sappaṭīgham nīlam pītakan ti ādinā nayena anekehi nāmehi terasahi vārehi dvi-paññāsa-nayehi vibhajjamānam tatham eva hoti, vitatham n' atthi. Esa nayo sota-dvārādisu pi āpātham āgacchantesu saddādisu. Vuttañ c' etam Bhagavatā : 'Yam bhikkhave sadevakassa lokassa . . . pe . . . sadeva-manussāya dīṭṭham sūcīm mutam viññātam pattam pariyesitam anuvicaritam manasi, tam aham janāmi, tam aham abhiññāsim, tam Tathāgatassa veditam, tam Tathāgato na upaṭṭhāsīti.'¹ Evam tatha-dassitāya Tathāgato. Tattha tatha-dassi-atthe Tathāgato ti pada-sambhavo veditabbo.

6. Katham tatha-vāditāya Tathāgato? Yañ ca rattim Bhagavā bodhi-maṇḍe aparājita-pallaṅke nisinno tīṇam Mārāṇam matthakam² madditvā anuttaram sammā-sambodhim abhisambuddho, yañ ca rattim yamaka-sālānam antare anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbāyi, eth' antare pañca-cattalisa-vassa-parimāṇa-kāle paṭhama-bodhiyā pi majjhima-bodhiyā pi pacchima-bodhiyā pi yam Bhagavatā bhāsitam suttam geyyam . . . pe . . . vedallam tam sabbam atthato vyañjanato ca anupavajjam anūnam anadhidikam sabbākāra-paripuṇṇam rāga-mada-nimaddanam dosa-mohamada-nimaddanam. N' atthi tattha vālagga-mattam pi avakkhalitam.³ Sabban tam eka-muddikāya lañchitam⁴ viya, eka-nāliyā mitam viya, eka-tulāya tulitam viya ca, tatham eva hoti avitatham.⁵ Ten' āha : 'Yañ ca Cunda rattim Tathāgato anuttaram sammā-sambodhim abhisambujjhati, yañ ca rattim anupādisesāya nibbāna-dhātuyā parinibbāyati, yam etasmim antare bhāsatī lapati niddisati tam sabbam tath' eva hoti, no aññathā. Tasmā Tathāgato ti vuccatīti.' Gada⁶-attho hi ettha gata-saddo. Evam tatha-vāditāya Tathāgato. Api ca āgadanam āgado vacanan ti attho. Tatho aviparito āgado assāti da-kārassa ta-kāram katvā Tathāgato ti. Evam p' etasmim atthe pada-siddhi veditabbā.

¹ Sā ṭena upaṭṭhāsi; Sā ṭo na utṭhāsi.

² Bm mattakam.

³ Sā apakkhalitam.

⁴ So Bm lañjitam.

⁵ Bm adds anaññatham.

⁶ Sh gadā.

7. Katham tathā-kāritāya Tathāgato? Bhagavato hi vācāya kāyo anulōmeti, kāyassa pi vācā. Tasmā yathā-vādī tathā-kārī yathā-kārī tathā-vādī ca hoti. Evam-bhūtassa c' assa yathā vā-ū kāyo pi tathā gato pavatto ti attho, yathā ca kāyo vācā pi tathā gatā ti Tathāgato. Ten' ev' āha: 'Yathā-vādī bhikkhave Tathāgato tathā-kārī, yathā-kārī tathā-vādī, iti yathā-vādī tathā-kārī, yathā-kārī tathā-vādī, tasmā Tathāgato ti vuccatīti.' Evam tathā-kāritāya Tathāgato.

8. Katham abhibhavan-ātthena Tathāgato? Upari bhavaggam hetthā avicim¹ pariyantam katvā tiriyan aparimāṇāsu loka-dhātusu sabba-satte abhibhavati sileña pi samādhinā pi paññāya pi vimuttiyā pi,² na tassa tulā vā pamāṇan vā atthi, atulo appameyyo anuttaro rāja-rājo³ deva-devo sakkānam ati-sakko brāhmānam ati-brāhmā. Ten' āha: 'Sadevake bhikkhave loke . . . pe . . . manussāya⁴ Tathāgato abhibhū anabhibhūto⁵ aññadatthu-daso vasavattī, tasmā Tathāgato ti vuccatīti.' Tatr' evam pada-siddhi veditabbā. Agado viya agado. Ko pan' esa? Desanā-vilāso c' eva puññassayo⁶ ca. Tena h'esa mahānubhāvo bhisakko dibbāgadena sappe viya sabba-parappavādino sadevakañ ca lokāñ abhibhavati. Iti sabba-lokābhībhavane⁷ tatho aviparīto desanā-vilāsa-mayo⁸ c' eva puñña-mayo ca⁹ agado assāti da-kārassa ta-kāram katvā Tathāgato ti veditabbo. Evam abhibhavan-ātthena Tathāgato.

Api ca tathāya¹⁰ gato ti pi Tathāgato, tathām gato ti pi Tathāgato. Gato ti avagato atīto patto paṭipanno ti attho. Tattha sakala-lokāñ tīraṇa-pariññāya tathāya¹¹ gato avagato ti Tathāgato, loka-samudayam pahāna-pariññāya tathāya¹¹ gato atīto ti Tathāgato, loka-nirodham sacchikiriyāya tathāya¹¹ gato patto ti Tathāgato, loka-nirodha-gāminī-paṭipadām tathām gato paṭipanno ti Tathāgato.

¹ Sh avicim; Sedt iñ corrected to :. ² Bm adds vimutti-ñāṇa-dassanam pi.

³ Bm rājābhīrājo.

⁴ Bm sadeva-manussāya.

⁵ Sd abhibhūta abhibhūto ; St abhibhūta-anabhibhūto.

⁶ Bm -vilāsamayo puññussavo.

⁷ St bhavanena.

⁸ St vilāsomayoñ ; Sc vilāsemaye.

⁹ Bm puññussavo.

¹⁰ Sc tathā.

¹¹ SS tathā.

Tena yam¹ vuttam Bhagavatā: ‘Loko bhikkhave Tathāgatena abhisambuddho, lokasmā Tathāgato visamyutto, loka-samudayo bhikkhave Tathāgatena abhisambuddho, loka-samudayo Tathāgatassa pahino, loka-niredho bhikkhave Tathāgatena abhisambuddho, loka-nirodho Tathāgatassa sacchikato, loka-nirodha-gāminī-paṭipadā bhikkhave Tathāgatena abhisam-buddhā, loka-nirodha-gāminī-paṭipadā Tathāgatassa bhāvitā. Yam bhikkhave sadevakassa lokassa . . . pe . . . sabban tam Tathāgatena abhisambuddham. Tasmā Tathāgato ti¹ vuccatīti’ tassa evam pi attho veditabbo. Idam pi ca Tathāgatassa tathāgata-bhāva-dīpane mukha-mattam eva. Sabbakārena pana Tathāgato va Tathāgatassa tathāgata-bhāvam vanṇeyya.

Katamañ ca tam bhikkhare ti yena appamattakena oramattakena sīla-mattakena puthujjano Tathāgatassa vanṇam vadamāno vadeyya tam kataman ti pucchatī. Tattha pucchā nāma adiṭṭha-jotanā pucchā, diṭṭha-saṃsandanā pucchā, vimati-cchedanā pucchā, anumati pucchā, kāthetu-kamyatā pucchā ti pañca-vidhā hoti.

Tattha adiṭṭha-jotanā pucchā nāma pakatiyā lakkhaṇam aññātām hoti adiṭṭham atulitām atiritām avibhūtam avibhāvitām, tassa nānāya dassanāya tulanāya tīraṇāya vibhāvanāya pañham pucchatī. Ayam adiṭṭha-jotanā pucchā.

Katamā diṭṭha-saṃsandanā pucchā? Pakatiyā lakkhaṇam ñātām hoti diṭṭham tulitām tīritām vibhūtam vibhāvitām, tam² aññehi pāṇḍitehi saddhim saṃsandanathāya pañham pucchatī. Ayam diṭṭha-saṃsandanā pucchā.

Katamā vimati-cchedanā pucchā? Pakatiyā samsaya-pakkhanto³ hoti vimati-pakkhanto³ dveṭhaka-jāto, evan nu kho, na nu kho, kin nu kho, kathan nu kho ti, so vimaticchedanathāya pañham pucchatī. Ayam vimati-cchedanā pucchā.

Katamā anumati-pucchā? Bhagavā bhikkhūnam anumatiyā pañham pucchatī, ‘Tam kiṁ maññatha, bhikkhave, rūpam niccam vā aniccam vā ti? Aniccam, Bhante. Yam

¹ SS omit.

³ Bm pakkhando.

² Bm tassa lakkhaṇassa.

panâniccam, dukkham vâ tam sukham vâ ti?¹ Dukkham Bhante ti.' Sabbam vattabbam. Ayam anumati-pucchâ.

Kathamâ kathetu-kamyatâ pucchâ? Bhagavâ bhikkhû-nam kathetu-kamyatâya pañham pucchatî: 'Cattâro 'me bhikkhave satipaṭṭhânâ, katame cattâro? . . . pe . . . aṭṭhâ' imc bhikkhave maggaingâ, katame aṭṭhâti?' Ayam kathetu-kamyatâ pucchâ.

Iti² imâsu pañcasu pucchâsu aditthassa tâva kassaci dhammassa abhâvato Tathâgatassa adittha-jotanâ puccha n' atthi. 'Idam nâma aññehi paññitehi samanâ-brâhmañehi saddhim samsandetvâ desessâmîti' samannâhârass' eva anuppajjanato dittha-samsandana-pucchâ pi n' atthi. Yasmâ pana Buddhânam eka-dhamme pi âsappanâ parisappanâ n' atthi, bodhi-mânde va sabba-kañkhâ chinnâ, tasmâ vimati-echedanâ pucchâ pi n' atthi yeva. Avasesâ pana dve pucchâ Buddhânam atthi. Tâsu ayam kathetu-kamyatâ pucchâ nâma. Idâni tam kathetu-kamyatâ - pucchâya pucchitam attham kathetum *Pâññatipâtam pahâyâti* âdim âha.

[Culla-sila.]³

8. Tattha pâñassa atipâto *pâññatipâto*. Pâñña-vadho pâñña-ghâto ti vuttam hoti. Pâñyo ti c' ettha vohârato satto paramathato jîvit-indriyam, tasmim pana pâñe pâñña-saññino jîvit - indriyâpacchedaka - upakkama - samutthâpikâ kâya - vâcî - dvârânam aññatarappavattâ vadhaka-cetanâ pâññatipâto. So guña-virahitesu tiracchâñga-gatâdisu pâñesu khuddake pâñe appa-sâvajjo, mahâ-sarîre mahâ-sâvajjo. Kasmâ? Payoga-mahantatâya. Payoga-samatte⁴ pi vatthu-mahantatâya gunavantesu manussâdisu appa-guñe pâñe appa-sâvajjo, mahâ-guñe mahâ-sâvajjo, sarîra-guñanam pana sambhâve sati kilesanam upakkamâna ca mudutâya appa-sâvajjo tibbatâya mahâ-sâvajjo ti veditabbo. Tassa pañca sambhârâ honti: pâñyo, pâñña-saññitâ, vadhaka-cittam, upakkamo, tena

¹ Bm tam sukham vâ dukham vâ ti (but see Mahâvagga, I. 6. 42).

² Bm pucchâ ti. Imâsu.

³ Not in the MSS.

⁴ St samante; Sc mahante.

maraṇan ti. Cha-ppayogā sāhathiko āṇattiko nissaggiko¹ thāvaro vijjāmaya² iddhimayo ti. Imasmīm pan' atthe vitthāriyamāne atipapañco hoti, tasmā tam na viitthārayāma.³ Aññañ ca evarūpam. Atthikehi Samanta-pāsādikam Vinay-āṭṭhakatham oloketvā gahetabbam.

Pahāyāti, imam pāṇātipāta-cetanā-saṃkhātam dussilyam pajahitvā.

Paṭivirato ti, pahina-kālato paṭṭhāya tato dussilyato⁴ orato virato va. N' atthi tassa vītimissāpi⁵ cakkhu-sota-viññeyyā dhammā pag eva kāyikā ti. Iminā va nayena aññesu pi evarūpesu padesu attho veditabbo.

Samano ti, Bhagavato samita-pāpatāya laddha-vohāro.

Gotamo ti, gotta-vasena.

Na kevalañ ca Bhagavā va pāṇātipātā paṭivirato,⁶ bhikkhu-saṃgho pi paṭivirato.⁷ Desanā pana ādito paṭṭhāya evañ āgatā, attham pana dīpentena bhikkhu-saṃgha-vasenāpi dīpetum vattati.

Nihita-dāñdo nihita-satto ti, parūpaghāta-thāya dāñdam vā sattham vā ādāya avattanato nikkhitta-dāñdo c' eva nikkhitta-satto cāti attho. Ettha ca thapetvā dāñdam sabbam pi avasesam upakaraṇam sattānam vihiñsana⁸-bhāvato satthan ti veditabbam. Yam pana bhikkhū kattara-dāñdam vā danta-kattham vā vāsimi vā pipphalakam⁹ vā gahetvā vicaranti, na tam parūpaghāta-thāya, tasmā nihita-dāñda nihita-satthā tv' eva saṅkham gacchanti.

Lajjīti pāpa-jigucchana-lakkhaṇāya lajjāya samannāgato.

Dayāpanno ti dayam metta-cittam āpanno.

Sabba-pāṇa-bhūta-hitānukampiti sabbe pāṇa-bhūte hitena anukampako, tāya dayāpanna-thāya sabbesam pāṇa-bhūtānam hita-cittako ti attho.

Viharatīti iriyati, yāpeti pāleti.

Iti vā hi Bhikkhave ti, evam vā Bhikkhave. Vā saddo-upari

¹ Bm nissaggiyo.

² Sc nijjamayo.

³ St vitthārayāya; Bm °yissāmi.

⁴ St dussilyam to.

⁵ Bm vītimissāmi; Bm vitikkamissāmīti.

⁶ Sc pativirati; Sd paṭivirahito.

⁷ St pativirato ti.

⁸ Bm viheṭhana.

⁹ Bm pipphalikam (? scissors. See Ayāraṅga, II. 7. 1. 5).

adinnādānam pahāyāti ādīni apekkhitvā, vikapp-attho¹ vutto. Evam sabbattha purimam vā pacchimam vā apekkhitvā vikappana-bhāvo veditabbo. Ayam pan' ettha samkhepo : 'Bhikkhave puthujjano Tathāgatassa vaṇṇam vadamāno evam va vadeyya, "Samaṇo Gotamo pāṇam na hanti² nāghāteti na tattha samanuñño hoti, virato imasmā dussilyā,³ aho vata re Buddha-guṇa-mahantatā" ti.⁴ Iti mahantanū ussāham katvā vaṇṇam vattu-kāmo pi appamattakam ācārasīla-mattakam eva vakkhati, upari - asādhūraṇa-sabhāvam nissāya guṇam vattum na sakkhissati. Na kevalañ ca puthujjano va sotāpanna-sakadāgāmī-anāgāmī-arahanto pi Pacceka-Buddhā pi na sakkonti yeva. Tathāgato yeva pana sakkoti. Tam vo upari vakkhāmīti.' Ayan ettha sādhippāyā attha-vaṇṇanā. Ito param pana apubbam eva vaṇṇayissāma.

Adinnādānam pahāyāti, ettha adinnassa ādānam adinnādānam. Parassa haraṇam theyyam corikū ti vuttam hoti. Tattha *adinnān* ti para-pariggahitam,⁴ yattha paro yathā kāma-kārī tam āpajjanto adaṇḍāraho anupavajjo ca hoti. Tasmin pana para-pariggahite para-pariggahita-saññino tadā dāyaka-upakkama-samuṭṭbāpikū theyya-cetañā adinnādānam. Tam hīne para-santake appa-sāvajjam, paññite mahā-sāvajjam. Kasmā? vatthu-paññitatāya. Vatthu-samatthe sati guṇādhikānam santake vatthusmin mahā-sāvajjam, tam tam guṇādhikam upādāya tato tato hīna-guṇassa santake vatthusmin appa-sāvajjam.

Tassa pañca sambhārā honti : parapariggahitam, para-pariggahita-saññitā, theyya-cittam, upakkamo, tenāharanati. Cha-ppayogā sāhatthikādayo va.⁵ Te ca kho yathānu-rūpam theyyāvahāro pasayhāvahāro paṭicchannāvahāro pari-kappāvahāro kusāvahāro ti imesam avahārānam vasena pavattā. Ayam ettha samkhepo, vitthāro pana Samanta-Pāsādikāyam vutto.

¹ See vikappatthe.² Em hanati.³ See mahautā ti.⁴ Em -ggalit- throughout.⁵ See above, p. 70.

Dinnam¹ eva ādiyatīti dinnādāyi.

Cittena pi dinnam eva pāṭikaṅkhatīti dinnā-pāṭikaṅkhi.

Thenetīti theno. Na thenena athenena. Athenattā yēva suci-bhūtena. Attanā ti attabhāvena. Ayam ettha saṃkhopō. Athenam suci-bhūtam attabhāvam katvā viharatīti vuttam hoti. Sesam paṭhama-Sikkhāpade vutta-nayen' eva yojetabbam. Yathā ca idha evam sabbattha.

Abrahmacariyan ti asetṭha-cariyam. Brahmam setṭham ācāram caratīti brahmacāri.

Ārācāri ti,² abrahmacariyato dūra-cāri.

Methunā ti, rāga-pariyutthāna-vasena sadisattā methunakāti laddha-vohārehi paṭisevitabbato methunā ti saṅkhām gata asaddhummā.

Gāma-dhammā ti gāma-vāśinam dhammā.

9. *Musā-rādam pahāyāti.* Ettha musā ti visamvādana-purekkhārassa attha-bhañjanako vacī-payogo kāya-payogo vā. Visamvādanādhippāyena pan' assa para³-visamvādaka-kāya-vacī-payoga-samuṭṭhāpikā cetanā musā-yādo. Aparo nayo. Musā ti abhūtam ataccham vatthum. Vālo ti tassa bhūtato tacchato viññāpanam. Lakkhaṇato pana atatham⁴ vatthum tathato param viññāpetu-kāmassa tathā viññatti-samuṭṭhāpikā cetanā musā-vādo. So yam attham bhañjati tassa appatāya appa-sāvajjo, mahantatāya mahā-sāvajjo. Api ca gahaṭṭhānam attano santakam adātu-kāmatāya 'n' atthīti' ādi-naya-ppavatto appa-sāvajjo, sakkhinā⁵ hutvā attha-bhañjanattham vutto mahā-sāvajjo. Pabbajitānam appakam pi telam vā sappim vā labhitvā hassādhippāyena 'Ajja gāme tela-nadī maññe sandatīti' purāṇa⁶-kathā-nayena pavatto appa-sāvajjo, adiṭṭham yeva pana diṭṭhan ti ādinā nayena vadantānam mahā-sāvajjo.

Tassa cattāro sambhārā honti: atatham⁷ vatthu, visamvādana-cittam, tajjo vāyāmo, parassa tad-attha-vijānanan ti. Eko payogo, sāhatthiko va. So kāya-paṭibaddhena

¹ Sdh adinnam; St ādiṇṇam.

² Bm anācāri ti.

³ Bm param.

⁴ Sdh atha tam.

⁵ Sh sakkhitvā.

⁶ Se Bm pūraṇa.

⁷ Sdh atha tam; all MSS. vatthu.

vācāya vā parūpi visamvādaka-kiriyāya karaṇe daṭṭhabbo. Tāya ce kiriyāya paro tam atthāpi jānāti. Ayam kiriyasamutthāpika-cetanā-kkhaṇe yeva musā-vāda-kammaṇā bajjhati.¹ Yasmā pana yathā kāya-paṭibaddha-vācāya param visamvādeti, tathā² ‘imassa bhaṇāhīti’ āṇāpentō pi paṇṇam likhitvā purato nissajjanto pi ‘ayam attho evam veditabbo’³ ti kuddādisu likhitvā ṭhapento pi, tasmā ettha āṇattika-nissaggiya-thāvarā pi payogā yujjanti. Aṭṭhakathāsu pana anāgatattā vīmaṇsitvā gahetabbam.⁴

Saccam vadatīti *sacca-vādī*.

Saccena saccam sandahati ghatetīti *sacca-sandho*. Na antarantarā musā vadatīti⁵ attho. Yo hi puriso kadāci musā vadati kadāci saccam tassa musā-vādena antaritattā saccam saccena na ghatiyati. Tasmā na so *sacca-sandho*. Ayam pana na tādiso, jīvita-hetu pi musā avatvā saccena saccam sandahati yevāti *sacca-sandho*.

Theto ti thiro. *Ṭhita*⁶-katho ti attho. Eko puggalo haliddī⁷-rāgo viya, *thusa-rāsimhi* nikhāta-khāṇu viya, assa-piṭṭhe ṭhapita-kumbhaṇḍam iva ca, na ṭhita-katho hoti. Eko pāsāṇa-lekhā viya indakhilo viya ca ṭhita-katho hoti, asinā sīsam chindante pi dve kathā na katheti. Ayam vuccati theto.

Paccayiko ti pattiyyāyitabbako. Saddhāyiko ti attho. Ekacco hi puggalo na paccayiko hoti. ‘Idam kena vuttam?’ ‘Asukenāti’ vutte ‘mā tassa vacanāpi saddahathāti’ vattabatam āpajjati. Eko paccayiko hoti. ‘Idam kena vuttam?’ ‘Asukenāti’ vutte ‘yadi tena vuttam idam eva pamūḍam, idāni paṭikkhipitabbam⁸ n’ atthi, evam eva idan’ ti vattabatam āpajjati. Ayam vuccati *paccayiko*.

Arisamvādako lokassāti, tāya sacca-vāditaya lokam na visamvādetīti attho.

Pisunam rācam pahāyāti ādisu yāya vācāya yassa tam

¹ Sc kammunā bajjhati; St kammaṇū khajjati.

² Sāt yathā.

³ SS omit ti; Bm evam daṭṭhabbo ti tiro kuddādisu.

⁵ Bm bhanatīti.

⁴ Bm gahetabbā.

⁷ Bm haliddhi.

⁶ Bm Thira-.

⁸ Bm upaparikkhitabbam.

vācam bhāsatī, tassa hadaye attano piya-bhāvam parassa ca suñña-bhāvam karoti, sā pisuñā rācā. Yāya pana attānam pi param pi pharusam karoti, yā vācā sayam pi pharusā, n' eva kaṇṇa-sukhā na hadaya-sukhā vācā, ayam pharusā rācā. Yena samphappalapati niratthakam so samphappalāpo.

Yā tesam mūla-bhūtā cetanā pi pisuñā-vācādi-nāmam ¹ labhati,¹ sā eva ca idha adhippetā ti. Tattha samkiliṭṭha-cittassa paresam vā bhedāya atta-piya-kamyatāya vā kāyavacī-payoga-samuṭṭhāpikā cetanā pisuñā vācā. Sā yassa bhedam karoti tassa appa-guṇatāya appa-sāvajjā mahāguṇatāya mahā-sāvajjā. Tassā cattāro sambhārā: bhinditabbo paro, 'iti imo nānā-bhavissanti vinābhavissantīti' bheda-purekkhāratā vā 'iti aham piyo bhavissāmi vissasiko' ti piya-kamyatā vā, tajjo vāyāmo, tassa tadaattha-vijānanā ti.

Imesam bhedāyatī, yesam ito vuttānam santike sutam tesam bhedāya.

Bhinnānam rā sandhātā ti, dviṇṇam mittānām vā samānupajjhāyakādīnam vā kenacid eva kāraṇena bhinnānam ekam ekam upasamkamitvā, 'Tumhākam idise kule jātānam evam bahussutānam idam na yuttan' ti ādīni vatvā, sandhānam kattā anukattā.

Anuppadātā ti sandhānānuppadātā. Dve Jane samagge disvā, 'Tumhākam evarūpe kule jātānam evarūpehi guṇchi samannāgatānam anucchavikam etan' ti ādīni vatvā, daļhi-kammam kattā ti attho.

Samaggārāmo ti samagge ārāmo assāti samaggārāmo. *Yattha samaggā n' atthi, tattha vasitum pi na icchatīti attho. Samaggarāmo ti pi Pāli.² Ayam ev'³ attho.

Samagga-rato ti, samaggesu rato. Te pahāya aūnattha gantum pi na icchatīti attho.

Samagge disvā pi sutvā pi nandatīti *samagga-nandī*. -

Samagga-karaṇīm rācam bhāsītā ti. Yā vācā satte samagge

¹ Se nāmam eva galati; S^d nūmam eva galati, corrected to labhati; S^b nama-vahalati; S^t nāmam evam galati.

² Se Bm Pāli.

³ Bm evettha.

karoti tam sāmaggim guṇa-paridīpakam eva vācam bhāsatī na, itaran ti.

Parassa mammacchedakāya vacī - payoga - samutthāpikā ekanta-pharusa-cetanā pharusā rācā. Tassā āvibhāvattham idāṁ vatthum. Eko kira dārako mātu vacanam anādiyitvā, a. aññam gacchati. Tam mātā nivattetum asakkontī, ‘Cañdā tam mahisī anubandhatūti’ akkosi. Ath’ assa tath’ eva araññe mahisī utṭhāsi. Dārako, ‘Yam mama mātā mukhena kathesi tam mā hotu, yam cittena cintesi hotūti,’ saccakiri-yam akāsi. Mahisī tath’ eva baddhā viya atṭhāsi. Evan mammaechedako pi payogo citta-saṅhatāya pharusa-vācā na hoti. Mātāpitro hi kadāci puttakē evam pi vadanti, ‘Corā vo¹ khaṇḍākhaṇḍam karontūti.’ Uppala-pattam pi ca nesam upari patitum² na icchanti. Ācariy-upajjhāyā ca kadāci nissitake evam vadanti, ‘Kim ime ahirikā anottāpino caranti? Niddhamatha³ ne’ ti. Atha ca nesam āgamādhigama-sam-pattim icchanti.

Yathā ca citta-saṅhatāya pharusa-vācā na hoti, evam vacanā-saṅhatāya apharesa-vācā na hoti. Na hi mārāpetu-kāmassa ‘imam sukham sayā-pethāti’ vacanam apharesa-vācā hoti, citta-pharusatāya pan’ esā pharusa-vācā va. Sā yam sandhāya pavattitā tassa appa-guṇatāya appa-sāvajjā, mahā-guṇatāya mahā-sāvajjā. Tassā tayo sambhārā : akkositabbo paro, kupita-cittam, akko-sanā ti.

Nelā⁴ ti. Elam vuccati doso. N’ assā elan ti nelā. Niddosā⁵ ti attho. ‘Nelāngō⁶ setapacchādo’ ti ettha vutta-nelam⁶ viya.

Kaṇṇa-sukhā ti, vyañjana-madhuratāya kaṇṇānam sukhā.” Sūcinā vijjhānam viya kaṇṇe sūlān na janeti

Attha-madhuratāya sakala-sarīre kopām ajanetvā peinam janetiti pemaniyā.

Hādayam gacchati apaṭīhaññamānā, sukhēna cittam pavisatiti hadayam-gamā.

Guṇa-paripuṇṇatāya pure-bhavā ti pori. Pure samvaddhā

¹ Bm te.

² Sdt patantam.

³ Bm niddharatha.

⁴ Sh Nelā.

⁵ Sedh tesango; St telampsango (Ud. VII. 5).

⁶ Sedt silam.

nārī viya sukumārā ti pi porī. Purassa esā ti pi porī.
¹ Purassa esā ti ¹ nagara-vāsinam kathā ti attho. Nagara-
vāsino hi yutta-kathā honti.² ³ Piti-mattam pitā ti vadanti,³
bhāti-mattam bhātā ti vadanti.⁴

Evarūpī kathā Bahuno janassa⁵ kantā hotīti *bahu-jñāna-*
kantā.

Kanta-bhāven' eva *bahu-janassa*⁶ manāpā citta-vuddhi-
karā ti *bahujana-manapā*.

Anattha-viññāpikā⁷ kāya-vacī-payoga-samuṭṭhāpikā aku-
sala-cetanā *sampappalāpo*. So āsevana-mandatāya appa-
sāvajjo, āsevana-mahantatāya mahū-savajjo. Tassa dve sam-
bhārū: Bhāratayuddha-Sitāharan-ādi-niratthaka-kathā-pure-
kkhāratā, tathā-rūpi-kathā-kathanañ ca.

Kāle vadatīti *kāla-rādī*. Vattabba-yuttam kālam salla-
kkhetvā vadatīti attho.

Bhūtam tatham⁸ taccham sabhāvam eva vadatīti *bhūta-rādī*.

Dīṭṭhadhammika-samparāyika-attha-sannissitam eva katvā
vadatīti *attha-rādī*.

Navalokuttara-dhamma-sannissitam katvā vadatīti *dham-
ma-rādī*.

Samvaravinaya-pahānavinaya-sannissitam katvā vadatīti
vinaya-rādī.

Nidhānam vuccati thapan-okāso, nidhānam assā atthīti
nidhānavatī. Hadaye nidhātabba⁹-yuttam vācam bhāsatīti
attho.

Kālenāti, evarūpim bhasamāno pi ca, 'Aham nidhānavatim
vācam bhāsāmīti' na akālena bhāsatī, yutta-kālam pana
avekkhitvā¹⁰ va bhāsatīti attho.

Sāpadesan ti sa-upamam, sakāraṇan ti attho.

Pariyantarati¹¹ ti, paricchedam dassetvā, yathā 'ssā¹¹ pari-
cchedo paññāyati evam bhāsatīti attho.

¹⁻¹ Bm omits.

² Sodh hoti.

⁴ Bm adda māti-mattam mātā ti vadanti

⁶ Bm bahuno janassa.

⁸ SS omit.

¹⁰ Bm apekkhitvā.

³⁻³ SS pi mattam tātāti.

⁵ SS bahujanojanassa (Sd n, n).

⁷ SS viññatikā.

⁹ SS nidhetabbā.

¹¹ Bm yo.

Attha-samhitān ti, anekehi pi nāyehi vibhajantena¹ pari-yādātūm asakkuneyya-attha-sampaṇnam.² Yam vā so attha-vādī attham vadati, tena atthena samhitattā attha-samhitām vācam bhāsatī, na aññam nikhipitvā aññam bhāsatīti vuttam hoti.

10. *Bija-gāma-bhūta-gāma-samārambhā* ti, mūla-bijam³ khandha-bijam agga-bijam phalu⁴-bijam bija-bijan ti pañca-vidhassa⁵ bija-gāmassa c' eva⁶ yassa cassaci alla⁷-tiṇa-rukkhādikassa bhūta-gāmassa ca samārambhā chedana-bhedana⁸-pacanādi-bhāvena vikopanā paṭivirato ti attho.

Eka-bhattiko ti. Pātarāsa-bhattam sāyamāsa-bhattachāra dve bhattāni. Tesu pātarāsa-bhattam anto-majjhantikena paricchinnam, itaram majjhantikato uddham anto aruṇena. Tasmā anto-majjhantike dasakkhattum bhuñjamāno pi eka-bhattiko hoti. Tam sandhāya vuttam eka-bhattiko ti.

Ratti-bhojanam ratti.⁹ Tato uparato ti *rattūparato*.

Atikkante majjhantike yāva suriyatthagamanā¹⁰ bhojanam vikāla-bhojanam nāma. Tato viratattā virato vikāla-bhojanā, kadāci rato Anoma-nadi-tire pabbajita-divasato paṭṭhāya sāsanassa ananulomattā.

Visūkam paṭṭāni-bhūtam dassanan¹¹ ti visūka-dassanam. Attanā naccana-naccāpanādi-vasena naccā ca gītā ca vāditā ca antamaso mayūra-naccāpanādi-vasenāpi pavattānam naccādīnam visūka¹²-dassanā cāti *nacca-gīta-rādita-visūka-dassanā*. Naccādīni hi attanā payojetum vā parehi payojāpetum vā payuttāni passitum vā n' eva bhikkhūnam na bhikkhunīnam vatṭānti.

Mālādisu mālā ti yam kiñci puppham. *Gandhan* ti yam kiñci gandha-jūtam. *Vilepanan* ti chavi-rāga-karaṇam. Tattha pilandhanto dhāreti nāma, ūnatthānam pūrento manḍeti nāma, gandha-vasena chavi-rāga-vasena ca sādiyanto vibhūseti nāma. *Thānam* vuccati kāraṇam. Tasmā

¹ Bm vibhajjanteā.

² Bm asakkuneyyātāya a. s. bhāsatī.

³ All MSS. I here and below, p. 81.

⁴ These are distinguished in full below, p. 81.

⁵ Bm nila.

⁶ SS omit.

⁷ Bm rattiyā bhojanam ratti-bhojanam.

⁸ Sa Bm atthāgamanā.

⁹ Sdā dassan.

¹⁰ Bm adds bhūta.

yāya. dussilya-cetanāya tāni mālā-dhāraṇādini' mahājaṇo karoti tato paṭivirato ti attho.

Uocā-sayanam vuccati pamāṇātikkantam, *mahā-sayanam* akappiyatthatam.¹ Tato paṭivirato ti attho.

Jātarūpan ti suvanṇam, *rajatan* ti kahāpaṇo loha-māšako • jatu-māšako dāru-māšako ti ye vohāram gacchanti, tassa ubhayassāpi patiggahaṇā pativirato. N' eva nam uggāñhāti na uggāñhāpeti na upanikkhittam sādiyatitī attho.²

Āmaka-dhañña-paṭiggahaṇā ti sāli-vīhi-yava-godhūma-kangu - varaka - kudrūsaka³ - samkhātassa satta - vidhassāpi āmaka-dhaññassa paṭiggahaṇā. Na kevalañ ca etesam paṭiggahaṇam eva āmasanam pi bhikkhūnam na vatṭati yeya.

Āmaka-māmsa-paṭiggahaṇā ti. Ettha aññatra odissa anuññātā āmaka-māisa-macchānam paṭiggahaṇam eva bhikkhūnam na vatṭati no āmasanam.

Itthi-kumārika-paṭiggahaṇā ti. Ettha ithīti puris-antara-gatā, itarā kumārikā nāma. Tāsan paṭiggahaṇam pi āmasanam pi akappiyam eva.

Dāsi-dāsa-paṭiggahaṇā ti. Ettha dāsi-dāsa-vasena va tesam paṭiggahaṇam na vatṭati, 'kappiya-dārakam⁴ dammi ārāmikam dammiti' evam vutte pana vatṭati.

Ajelakādisu pi khetta-vatthu - pariyosānesu kappiy-akappiya-nayo Vinaya-vasen eva upaparikkhitabbo.⁵ Tathā khettam nāma yasmim pubbaṇṇam rūhati, *vatthu* nāma yasmim aparaṇṇam rūhati. Yattha vā ubhayam pi rūhati tam khettam, tadaṭṭhāya akāṭa-bhūmi-bhāgo vatthu. Khetta-vatthu-sisena c' ettha vāpi-talākādini pi samgahitān' eva.

Dūteyyam vuccati dūta-kammam. Gibinam⁶ paṇṇam vā sāsanam vā gahetvā tattha tattha gamanam. *Pahiṇa-gamanam* vuccati gharā gharām pesitassa khuddaka-gamanam. *Anuyogo* nāma tadubhaya-karaṇam. Tasmā dūteyya pahiṇa-gamanānam anuyogā ti evam ettha attho veditabbo.

Kaya-rikkayā ti kayā ca vikkayā ca.⁷

¹ Bm akappiya-paccattharanam.

² Comp. Pāc. 18. 19.

³ Sd *kudasaka*, corrected to *kuddusaka*.

⁴ Bm kārakam.

⁵ Sd upari parikkhitabbo; Sh upparikkhitabbo.

⁷ Comp. Pāc. 20.

⁶ Bm adds pahitam.

Tulā-kūṭādisu kūṭan ti vañcanam. Tattha *tulā-kūṭam* nāma rūpa-kūṭam aṅga-kūṭam gaṇhaṇa-kūṭam patīcchanna¹. kūṭan ti catubbidham hoti. Tattha rūpa-kūṭan nāma. dve tulā sāmarūpā² katvā gaṇhanto mahatiyā gaṇhati, dadanto khuddikāya deti. Aṅga-kūṭan nāma gaṇhanto pacchā-bhāge hatthena tulam akkamati, dadanto pubba-bhāge. Gahaṇa-kūṭan nāma gaṇhanto mūle rajjuṁ gaṇhati, dadanto agge. Patīcchāṇa³-kūṭan nāma tulam susiram katvā anto ayacuṇṇam pakkhipitvā gaṇhanto tam pacchā-bhāge karoti, dadanto aggā-bhāge.

Kaṇso vuccati suvaṇṇa-pāti. Tāya vañcanam *kaṇsa-kūṭam*.

Katham? Ekam suvaṇṇa-pātim katvā aññā dve tisso lohapātiyo suvaṇṇa-vanṇe karonti. Tato janapadam gantvā, kiñcid eva addham kulam pavisitvā, ‘suvaṇṇa-bhājanāni kiṇathāti’ vatvā, agghe pucchite samagghatarām dātukāmā honti. Tato tehi ‘kathaṇ imesam suvaṇṇa-bhāvo jānitabbo’ ti vutte, ‘vīmaṇsitvā gaṇhathāti’ suvaṇṇa-pātim pāsāne ghaṇsitvā, sabba-pātiyo datvā gacchanti.

Māna-kūṭam nāma⁴ hadayabheda-sikhābheda-rajjubheda-vasena tividham hoti. Tattha hadaya-bhedo sappi-telādi-minana-kāle labbhati. Tāni hi gaṇhanto hetthā chiddena mānenu, ‘saṇikam āsiñcāti’ vatvā, anto bhājane bahuṇ paggharāpetvā gaṇhāti, dadanto chiddam pidhāya sīgham pūretvā deti. Sikhā-bhedo pi tila-taṇḍulādi-minana-kāle labbhati. Tāni hi gaṇhanto saṇikam sikham ussāpetvā gaṇhāti, dadanto⁵ vegena pūretvā sikham bhindanto deti. Rajju-bhedo khetta-vatthu-minana-kāle labbhati. Lañcam⁶ alabhartā hi khettam amahantam pi mahantam katvā minanti.

Ukkoṭanādisu ukkoṭanan ti assāmiko sāmike kātuṁ lañca-gahaṇam. Vañcanan ti tehi tehi upāychi paresaṁ vañcanam. Tatr' idam ekam vatthu.⁷

Ekò kira luddako migāñ ca migā-potakañ ca gahetvā

¹ SS patīcchāṇa.

² SS sarūpū.

³ So all MSS.

⁴ SS omit.

⁵ SS dento.

⁶ Sd labham; St labam.

⁷ Sot yathum.

āgacchatī.¹ Tam eko dhutto. ‘Kim bho migo agghati, kim miga-potako’ ti āha. ‘Migo dve kahāpaṇe, miga-potako ekan’ ti ca vutte kahāpanam datvā miga-potakam gahetvā thokam gantvā nivatto ‘Na me bho miga-potakēna attho, migam me dehīti’ āha. ‘Tena hi dve kahāpaṇe dehīti.’ So āha ‘Nanu² bho mayā paṭhamam eko kahāpaṇo dinno’ ti. ‘Āma dinno’ ti.³ ‘Imam pi miga-potakam gaṇha, evam so ca kahāpaṇo ayañ ca kahāpaṇ - agghanako miga-potako ti dve kahāpaṇā bhavissantīti.’ So ‘kāraṇam vadatīti’ sallakkhetvā, miga-potakam gahetvā migam adāsīti.

Nikatīti yoga-vasena vā māyā-vasena vā apāmaṅgam pāmaṅgan ti amanīm mañin ti asuvanṇam suvanṇan ti katvā patirūpakena vañcanam.

Sāci-yogo ti kuṭila-yogo. Etesam yeva ukkoṭanādīnam etamp nāmam. Tasmā ukkoṭana-sāci-yogā⁴ vañcana-sāci-yogā nikati-saci-yogā ti evam ettha attho daṭṭhabbo. Keci aññam dassetvā aññassa parivattanam *sāci-yogo* ti vadanti, tam pana vañcanen’ eva saṅgahitam.

Chedanādisu *chedanān* ti hattha-cchedanādi. *Vadho* ti māraṇam. *Bandho* ti raju-bandhanādīhi bandhanam. *Viparāmoso* ti hima-viparāmoso gumba-viparāmoso ti duvidho. Yam hima-pāta-samaye himena paticchannā hutvā magga-patipannam janam musanti, ayam hima-viparāmoso. Yam gumbādīhi paticchannā janam⁵ musanti, ayam gumba-viparāmoso. *Ālopo* vuccati gāma-nigamādīnam vilopa-karaṇam. *Sahasākāro* ti, sāhasa⁶-kiriyyā. Geham pavisitvā manussānam ure sattham ṭhapetvā icchita-bhaṇḍa⁷ - gahaṇam. Evam etasmā *chedanā* . . . pe . . . *sahasākārā* patirirato samano *Gotamo* ti. *Iti vā hi bhikkhare puthujjano Tathāgatassa vanṇam radamāno vadeyyāti.*

Ettāvatā Culla⁸-sīlam nāma nitthitam hoti.

¹ SS āgacchanti.

² Bm adds te.

³ SS omit ti.

⁴ Bm thrice yogo.

⁵ Bm omits.

⁶ Bm sāhasika-.

⁷ Bm bhaṇḍānam.

⁸ Bm cūla.

Majjhima-Sīlam.

11. Idāni Majjhima-sīlam vitthārento *yathā rā pañ' eke bhvnto* ti ādim āha. Tatrāyam anuttāna-pada-vanṇanā.

Saddhā-deyyānti, kammañ ca phalañ ca idha-lokañ ca para-lokañ ca saddahitvā dinnāni. ‘Ayam me nāti vā mitto vā, idam vā paṭikarissati, idam vā tena kata-pubban ti’ evam na dinnānīti attho. Evam dinnāni hi na saddhā-deyyāni nāma honti.

*Bhojanānīti*¹ desanā-sīsa-mattam etam. Atthato² pana saddhā-deyyāni bhojanāni bhuñjitvā, cīvarāni pārupitvā senāsanāni sevamānā gilāna-bhesajjam paribhūñjamānā ti sabbam etam vuttam eva hoti. *Seyyathidān* ti nipāto. Tass’ attho, katamo so *bijagāma-bhūtagāmo* yassa *samārambham* *anuyuttā viharantīti*? tato tam dassento *mūla-bijan* ti ādim āha.

Tattha³ *mūla-bijam* nāma haliddim siigiveram vacam vacattham⁴ atvisam kaṭukarohini⁵ usīram⁶ bhaddamuttakan ti evam-ādi. *Khandha-bijam* nāma assatho nigrodroho pilakkho udumbaro kacchako⁷ kapitthano ti evam-ādi. *Phalubijam* nāma ucchu veļu naļo ti evam-ādi. *Agga-bijam* nāma ajjukam⁸ phaṇijjakam hiriveran ti evam-ādi. *Bija-bijam* nāma pubbañnam nāma aparañnan ti evam-ādi. Sabbam h’ etam rukkhato viyojitañ⁹ virūhaṇa-samattham eva *bijagāmo* ti vuccati, rukkhato pana aviyojitañ asukkham¹⁰ *bhūtagāmo* ti vuccati. Tattha *bhūtu-gāma-samārambho* pācittiya-vatthu, *bija-gāma-samārambho* dukkata-vatthuti veditabbo.

12. *Sannidhi-kāra-paribhogan* ti, sannidhi-katassa pari-bhogam. Tattha duvidhā kathā, vinaya-vasena ca sallekha-vasena ca. Vinaya-vasena tāva yañ kiñci annam aja paṭiggahitam¹⁰ aparajju sannidhi-kāram hoti, tassa paribhoge

¹ SS add ūca, comp. note 8, p. 82.

² Sd attano.

³ This first list reappears in the Mahāvagga, VI. 3, and the whole five in the Old Com. on Pācittiya, XI.

⁴ Bm pacam vacattam.

⁵ SS -nim.

⁶ SS usīrakam.

⁷ All MSS. kakacchako.

⁸ All MSS. ajjakam.

⁹ Sd viyopitam.

¹⁰ Bm paṭiggahitam.

pācittiyyam, attanā laddham pana sāmañerānam datvā tehi laddham ṭhapāpetvā dutiya-divase bhuñjituṁ. vaṭṭati.¹ Sallekho pana na hoti.

Pāna-sannidhimhi pi es' eva nayo. Tattha pānam nāma amba-pānādini attha-pānāni, yāni ca nesam anulomāni. 'Tesaṁ vinicchayo Samanta-Pāsādikāyam vutto.

Vattha-sannidhimhi anadhitthitāvikappitam² sannidhi³ ca hoti sallekhañ ca kopeti. Ayam nippariyāya⁴-kathā. Pariyāyato⁵ pana ti-cīvara-santuṭṭhena bhavitabbam, catuttham labhitvā aññassa dātabbam. Sace yassa kassaci dātum na sakkoti, yassa pana dātu-kāmo hoti so uddesathāya pari-puochathāya⁶ vā gato, āgatamatte dātabbam, adātum na vaṭṭati. Cīvare pana appahonte satiyā paccasāya anuññatā-kālam ṭhāpetum vaṭṭati. Suci-sutta-cīvara-kārakānam alābhē tato param pi vinaya-kammam katvā ṭhāpetum vaṭṭati. 'Imasmim jiṇne puna idisam kuto labhissamīti' pana ṭhāpetum na vaṭṭati. Sannidhi⁷ ca hoti sallekhañ ca kopeti.⁸

*Yāna-sannidhimhi*⁸ yānam nāma vayham, ratho sakatam sandamānikā pātaṅkīti. Na pan' etam pabbajitassa yānam, upāhanā yānam pana.⁹ Eka-bhikkhusa hi eko araññatāthāya eko dhota-pādaka-rakkhanatthāyāti¹⁰ ukkamsato dve upāhana-samghātā ca vaṭṭanti. Tatiyam labhitvā aññassa dātabbo. 'Imasmim jiṇye aññam kuto labhissamīti' hi ṭhāpetum na vaṭṭati. Sannidhi¹¹ ca hoti sallekhañ ca kopeti.

'*Sayana-sannidhimhi* sayanan ti mañco. Ekassa bhikkhuno eko gabbhe eko divāṭṭhāne ti ukkamsato dve mañcā vaṭṭanti. Tato uttarim labhitvā aññassa bhikkhuno vā gaṇassa vā dātabbo. Adātum na vaṭṭati, sannidhi c' eva hoti sallekho ca kuppati.¹²

Gandha-sannidhimhi bhikkhuno kaṇḍu-kacchu¹³-chavi-

¹ Comp. Pāc. 23 and 38.

² Bm anadhitthitam avikappitam.

³ SS sannidhiñ.

⁴ Bm pariyāya.

⁵ Bm nippariyāya.

⁶ SS sannidhiñ.

⁷ Comp. Niss. 28.

⁸ Sodh sannidhiñcamhi; St sannidhiñcamhi pi, comp. note 1, p. 81.

⁹ Bm n'etam p. y., upāhanā pana pabbajitassa yānam yeva.

¹⁰ Bm pādakathāya.

¹¹ SS sannidhiñ.

¹² Bm ca hoti sallekhañ ca kopeti.

¹³ St kacchukacchari.

dosādi¹-ābādhe sati gandhā vattānti. Tena gandhe āharāpetvā tasmim roge vūpasante aññesam vā ābādhikānam dātabbā, dvāre pañcañguli² - gharadhūpanādisu vā upanetabbā. ‘Puṇa roge sati bhavissatī’ pana ṭhapetum na vat̄ati, gandha-sannidhi³ ca hoti sallekhañ ca kopeti.

Amisa-sannidhin ti⁴ vuttāvasesam datthabbam. Seyya-thidam :

‘Idh’ ekacco bhikkhu “tathārūpe kāle upakārāya bhavissantīti” tila-taṇḍula-mugga-māsa-nālikera-loṇa-maccha⁵-sappi-tela-guļa⁶-bhājanāni āharāpetvā ṭhapi. So vassakāle kālass’ eva sāmañerehi yāgum pacāpetvā paribhuñjitvā “sāmañera udaka-kaddame dukkham gāmam pavisitum.⁷ Gaccha.⁸ Asuka-kulam gantvā mayham vihāre nisinna-bhāvam ārocehi. Asuka-kulato dadhi-ādīni⁹ āharāti” peseti. Bhikkhūhi “kim bhante gāmam pavisāmāti” vutte pi “duppaveso āvuso idāni gāmo” ti vadati. Te “hotu bhante, acchatha tumhe, mayam bhikkham pariyesitvā āharissāmāti” gacchanti. Atha sāmañero dadhi-ādīni āharitvā bhattañ⁹ ca vyañjanañ ca sampādetvā upaneti. Tam bhuñjantass’ eva upatthākū bhattam pahiñanti. Tato pi manāpa-manāpam bhuñjati. Atha bhikkhū pi¹⁰ piñḍapātam gahetvā āgacchanti. Tato pi manāpa-manāpam givāyāmakan¹¹ bhuñjati yeva. Evam cātu-māsam pi vītināmeti. Ayam vuccati bhikkhu muñḍa-kuṭumbika-jīvikam¹² jīvati, na samaña-jīvikan ti.

Evarūpo āmisa-sannidhi nāma hoti. Bhikkhuno pana vasanaṭhāne ‘ekā taṇḍula-nāli eko guļa-piñḍo catu bhāga-mattam sappiti’ ettakam nidhetum vattāti, akāle sampattacorānam atthāya. Tehi ettakam āmisa-paṭisanthāram¹³ alabhanṭā jīvitā pi voropeyyum. Tasmā sace pi ettakam n’ atthi

¹ Bm rogādi.

² Compare Rh. D. and H. O.’s note on Cullavagga, V. 18, in S.B.E. xx. p. 116.

³ SS sannidhipi.

⁴ Bm Āmisan ti.

⁵ Bm macchamanasa-vallūra.

⁶ SS kulāla.

⁷ Bm parisissathāti, and goes on vutte pi “duppaveso, etc.; Se pavisāmāti vutte pi, etc.

⁸ Sd gacchati.

⁹ Se omits āhārāti—bhattañ.

¹⁰ Bm omits.

¹¹ Sh yamakam.

¹² Bm and Sh jīvitam.

¹³ Bm paṭisandhāranam.

āharāpetvā pi ṭhapetum vattati. Aphāsuka-kāle ca yad ettha kappiyam tam attanā pi paribhuñjituṁ vattati. Kappiya-kuṇḍiyam pana bahum ṭhapentassāpi sannidhi nāma n' atthi. Tathāgatassa pana tāndula-nāji-ādisu vā yam kiñci catu-ratana-mattam vā pilotika-kaṇḍam 'idam me aija vā sve vā 'bhavissatī' ṭhapitam nāma n' atthīti¹ puthujano vannam vadeyya.

13. *Visūka-dassanesu naccam* nāma yam kiñci naccam. Tam maggām gacchantenāpi givam pasāretvā daṭṭhum na vattati. Vitthāra-vinicchayo pan' ettha Samanta-Pāsādikāyam vuttanayen' eva veditabbo. Yathā c' ettha evam sabbcsu sikkhā-pada-patisamyuttesu sutta-padesu. Ito param hi ettakam pi avatvā tattha tattha payojana-mattam eva vanṇayissāma.²

Pekkhan ti naṭa-samajjā.³

Akkhānan ti, Bhārata-Rāmāyanādi. Tam yasmim thāne kathiyati tattha gantum na vattati.

Paniṣsaran ti kaṇsa-tālām pāṇi-tālān ti pi vadanti.

Vetālan ti ghana-tālām, mantena mata-sarirūṭṭhāpanan⁴ ti pi eke.

Kumbha-thūṇan ti caturassara⁵-ammanaka-tālām kumbha-saddan ti pi eke.

*Sobhanagarakan*⁶ ti, naṭānam abbhokkiraṇam, sobhanagarakam⁷ vā patibhāna-cittan ti vuttam hoti.

Caṇḍālan ti, ayoguḷa-kilā. Caṇḍālānam sāṇa-dhovana-kilā ti pi vadanti.

Vaṇsan ti veṇum⁸ ussāpetvā kilanam.

*Dhapanan*⁹ ti, aṭṭhi-dhovanam. Ekaccesu kira janapadesu kāla-kate nātakē na jhāpenti, nikhaṇitvā ṭhapenti. Atha nesam pūti-bhūtam kālam nātvā; niharitvā aṭṭhini dhovitvā, gandhehi makkhetvā ṭhapenti. Tena nakkhatta-kāle ekasmin thāne aṭṭhini ṭhapetvā, ekasmin thāne surādīni ṭhapāpetvā rodantā rodantā šuram pivanti. Vuttam pi c' etam 'Atthi

¹ Bm n' atthi, and omits the rest.

² Bm 'māti.

³ Bm sammejjam.

⁴ Saṅt sarirūṭṭhāpanan.

⁵ Bm caturassa.

⁶ Bm sobhaṇagan.

⁷ Bm sobhaṇakaram (comp. J. 3. 475).

⁸ Bm velum.

⁸ Bm and Sh dhovanam; Sd p corrected to v; Sct p throughout.

bhikkhave dakkhiṇesu janapadesu atṭhi¹-dhovanan nāma, tattha bahūm annam pi pānam pi khajjam pi bhojjam pi leyam pi. Atth' etam bhikkhave dhopanam?² N' etam n' atthīti vadāmīti.' Idha ekacce pana indajālena atṭhi-dhovanam dhopanam³ ti vadanti.⁴

Hatthi-yuddhādisu, bhikkhuno n' eva hatthi-ādīhi saddhim⁵ yujjhitum na te yujjhāpetum na yujjhante daṭṭhum vattati.

Nibbuddhan ti malla-yuddham.

Uyyodhikan ti, yattha sampahāro diyati.⁶

Balaggan ti, bala-gaṇana-tṭhānam.

*Senā-ryūhan*⁶ ti senā niveso, sakaṭa-vyūhādi⁷-vasena senāya nivesanam.

Anūka-dassanan ti tayo⁸ hatthim pacchimam hatthāñikan ti ādinā nayena vuttassa anīkassa dassanam.

Pamādo ettha tiṭṭhatīti pamādaṭṭhānam, jūtañ ca tam pamādaṭṭhānañ cāti jūta-ppamādatṭhānam.

14. *Atṭha-padan* ti⁹ ekekāya pantiyā atṭha atṭha padāni assāti atṭha-pedam. *Dasa-pade* pi es' eva nayo.

Ākāsan ti atṭhapada-dasapadesu viya ākāsc yeva kīlanam.

Parihāra-pathan ti bhūmiyam nānāpatham maṇḍalam katvā tattha pariharitabbam pariharantānam¹⁰ kīlanam.

11 *Santikan* ti, santika¹¹-kīlā-kīlanam. Ekajjhām ṭhapitā sāriyo vā sakkharāyo vā acālentā nakhen' eva apanenti ca upanenti ca, sace tattha kāci calati parājayo hoti. Eva rūpāya kīlāy' etam adhivacanam.

*Khalikan*¹² ti jūta-khalike¹² pāsaka-kīlanam.¹³

Ghaṭikā ti vuccati dīgha-danḍakena rassa-danḍaka-paharaṇa-kīlū.

Salāka-hatthan ti lākhāya vā mañjetthiyā vā pitṭha-udake¹⁴

¹ Sd omit janapadesu atṭhi.

² So Sd, which has hitherto had *dhopanam*, corrected to *dhow-*; Bm *dhow*.

³ Bm *dhū*.

⁴ So used at J. IV. 390.

⁵ Bm dissati.

⁶ Bm *viyūhan*.

⁷ Sd *bhūhādi*; Bm *byūhādi*.

⁸ So all MSS.; query insert *hatthiniyo*. Comp. B. ch M. V. 1. 29.

⁹ Bm omits *atṭhapadan* ti.

¹⁰ Bm *parihantāni*.

¹¹⁻¹¹ Bm *pantikan* ti *pantika*.

¹² Sd *balikan*, *balike*.

¹³ Bm *kīlanam*; SS *kīlam*.

¹⁴ Bm *sithodakeua*.

vā salāka-hattham temetyā, ‘kim hotūti’ bhūmiyam vā bhittiyam vā tam paharitvā, hatthi-assādi-rūpa-dassana-kīlanam.¹

Akkhan ti, guļa-kīlam.

Pangacīram vuccati paṇṇa-nālikā.² Tam dhamantā kīlanti.

* *Vānkakan*³ ti, gāma-dārakānam kīlanaka⁴-khuddaka-naṅgalam.

Mokkha-cikan ti samparivattaka-kīlanam.⁵ Ākāse vā daṇḍam gahetvā bhūmiyam vā sīsam ṭhapetvā hetṭh-uppariya-bhāvena parivattana-kīlanan⁶ ti vuttam hoti.

Cīngulakam vuccati tālapaṇṇādihi kataṁ vātappahārena paribbhamaṇa⁷-cakkakam.⁸

Pattālhakam vuccati paṇṇa-naļi.⁹ Tāya vālikādīni minantā kīlanti.

Rathakan ti, khuddaka-ratham.

Dhanukan ti, khuddaka-dhanum eva.

Akkharikā vuccati ākāse vā piṭṭhiyam vā akkhara-jānana-kīlā.

Munesikā nāma manasā cintita-jānana-kīlā.

Yathāvajjā nāma kāpa-kuṇi-khañj¹⁰-ādīnam yam yam vajjam tam tam payojetvā dassana-kīlā.

15. *Āsandin* ti pamāṇātikkantāsanam.

Anuyuttā viharantī. Idam apekkhitvā pana sabba-padesu upayoga-vacanam kataṁ.

Pallaṅko ti pādesu vāla-rūpāni ṭhapetvā kato.

*Gonako*¹¹ ti, dīgha-lomako mahā-kojavo. Catur-aṅgul-ādhikāni kira tassa lomāni.

* *Cittikā*¹² ti vāna¹³-citra¹⁴-uṇṇāmay-attharaṇam.

Paṭikā ti uṇṇāmaya setattharako.¹⁵

¹ Bm kīlanam ; SS kilan.

³ Sd vālikam ; St naṅgalam.

⁵ Bm. mokkhacikā vuccati samparivattana-kīlā.

⁶ Bm kīlā ; SS kīlā.

⁸ Sd Bm cakkam.

¹⁰ Bm khajj.

¹² So cittakā ; St cittivākā ; Bm cittakan.

¹⁴ Bm cittam.

² Bm nālikam.

⁴ Bm kīlānakam.

⁷ Sh °māna ; St °bbhaṇamana.

⁹ Bm nālikā.

¹¹ SS gonako ; Bm goṇako.

¹³ Sd cāna ; Sc vāta.

¹⁵ Bm attharapo.

Paṭalikā ti ghana-puppho¹ unṇāmayo attharako. So āmilaṅka²-paṭṭo ti pi vuccati.

Tūlikā ti³ tiṇṇam tūlānam aññatara-puṇya-tūlikā.

Vikatikā ti sīha-vyagghādi-rūpa-vicitro unṇāmayattharako.

Udda-lomiti ubhato dasam unṇāmayattharaṇam. Keci ekato uggata-pupphan ti vadanti.

Ekanta-lomiti, ekato dasam unṇāmayattharaṇam. Keci ubhato⁴ uggata-pupphan ti vadanti.

*Katthissan*⁵ ti, ratana-patisibbitam⁶ koseyya-katthissa-mayam paccattharaṇam.

Koseyyan ti ratana-patisibbitam⁷ eva kosiyasuttamaya-paccattharaṇam. Suddha-koseyyam pana vatṭatīti Vinaye vuttam,⁸ Dīghatīthakathāyam pana ṭhapetvā tūlikam sabbān' eva gonakādīni ratana-patisibbitāni na⁹ vatṭantīti vuttam.

Kuttakan ti solasannam nāṭakitthinam thatvā naccaanyoggam unṇāmayattharaṇam.

Hatthatthara-assattharā ti¹⁰ hatthi-assa-piṭṭhisu attharaṇa-attharakā va. *Rathatthare* pi es' eva nayo.¹¹

Ajinapparenīti, ajina-cammehi mañcappamāñena sibbitvā katū paveni.

*Kadali*¹²-miga-parara-paccattharaṇan ti. Kadali¹³-miga-cammaṇi nāma atthi. Tena katam pavara-paccattharaṇam uttama-paccattharaṇan ti attho. Tam kira seta-vatthassa upari kadali-miga-cammaṇi pattharitvā sibbetvā karonti.

Sa-uttaracchadanā ti, saha-uttaracchadena upari bad-dhena¹⁴ ratta-vitānena saddhin ti attho. Seta-vitānam pi hetthā akappiya-paccattharaṇe sati na vatṭati, asati pana vattati.

Ubhato-lohitakūpadhānan ti, sīsūpadhānañ ca pādūpadhānañ

¹ Bm puppako.

² Bm āmalaka (see Cullavagga, VI. 2. 4).

³ All MSS. tulika and tulānam; but comp. Mahāvagga, V. 2. 3, and Cullavagga, VI. 2. 6.

⁴ So all MSS. query ekato.

⁵ Bm kattissa (twice).

⁶ Sh Bm parisibbitam.

⁷ All MSS. parisibbitam.

⁸ Comp. Niss. XI.; M. VIII. 1. 36; VIII. 3. 1.

⁹ Bm omits.

¹⁰ SS omit ti; Bm Hatthattharan assattharan ti.

¹¹ Bm attharaṇāni yeva.

¹² Sht kādali.

¹³ So all MSS.

¹⁴ Bm bandhena.

cāti mañcassa ubhato lohitam¹ upadhānam. Etam na kappati. Yam pana ekam eva upadhānam ubhosu passesu rattam vā hoti paduma-vanṇam vā citram² vā, sace pamāṇa-yuttam, vat̄tati. Mahā-upadhānam pana paṭikkhittam. Alohitakāni pi dve³ vat̄tanti yeva. Tato uttarim labhitvā aññesam dātabbāni, dātum asakkonto mañce tiriyam attharitvā upari paccattharaṇam datvā nipajjitim pi labhati. Āsandi-ādisu pana vutta-nayena paṭipajjitatbam. Vuttam h' etam :⁴ ‘āsandiyā pāde chinditvā paribhuñjitum, pallaṅkassa vāle bhinditvā paribhuñjitum, tūlikam vijaṭetvā bimbohanam kātum, avasesam bhummattthaṇam kātun’ ti.

16. Ucchādanādisu, mātu-kucchito nikkhanta-dārakānam sarīra-gandho dvādasa-vassa-matta⁵-kāle nassati. Tesam sarīra-gandha⁶-haraṇatthāya gandha-cuṇṇādīhi ucchādenti. Evarūpam ucchādanam na vat̄tati. Puññavante pana dārake ūrūsu nipajjāpetvā, telena makkhetvā, hattha-pāda-ūrū-nābhi-ādīni santhāna⁷-sampādanattham parimaddanti. Evārūpam parimaddanam na vat̄tati.

Nahāpanan ti, tesam yeva dārakānam gandhādīhi nahāpanam viya.⁸

Sambāhanan ti, mahā-mallānam viya hattha-pāde muggarādīhi paharitvā bāhu-vaḍḍhanam.

Ādāsan ti, yam kiñci ādāsam pariharitum na vat̄tati.

Añjanam, alamkūrañjanam eva.

Mālā ti, baddha-mālā vā abaddha-mālā vā.

Vilepanan ti, yam kiñci chavi-rāga-karanam.

Mukha-cuṇṇakam⁹ mukhālepanan ti, mukhe kālaka¹⁰-piṭak-ādinam haraṇatthāya mattika-kakkam denti. Tena lohite calite sūsapa-kakkam denti, tena dose khādite tila-kakkam denti, tena lohite sannisinne haliddi-kakkam denti, tena chavi-vanṇe ārūlhe mukha-cuṇṇakena mukham cuṇṇenti. Tam sabbam na vattati.

¹ Bm lohitakam.

² Bm vicātram.

³ Bm dve pi for pi dwc.

⁴ Cullavagga, VI. 14. 1; compare also ibid. VI. 2. 6; and Pāc. 87-92.

⁵ Bm patta.

⁶ Bm sarirānam duggandha.

⁷ Bm ādinam sañjhāna.

⁸ Bm adds nhāpanam.

⁹ Bm cuṇṇam.

¹⁰ Bm kāla.

Hattha - bandhādisu hatthe citra¹-saikha - kapālādīni² bandhitvā vicaranti, tam vā aññam vā sabbam pi hatthābharaṇam na vaṭṭati. Apare *sikkham* bandhitvā vicaranti suvaṇṇacīraka - muttālatādīhi ca nam parikkhipanti, tam sabbam na vaṭṭati. Apare catu-hattha-dāṇḍakam aññam vā pana alaṅkāra³ - dāṇḍakam gahetvā vicaranti, tathā itthī-purisa-rūpādi vicitram bhesajja-nālikam suparikkhittam vāma-passe olagitam,⁴ apare aneka⁵-ratana-parikkhitta-kosam atitikhinam asim, pañca-vaṇṇa-sutta-sibbitam makara-dantakādi-vicitram *chattam*, suvaṇṇa-rajatādi-vicitrā mora-piñjādi-parikkhatā⁶ *upāhaṇā*, keci ratana-mattāyāmam caturangula - vitthataṁ kesanta - paricchedam dassetvā meghā-mukhe vijjullatam⁷ viya nalāṭe *unhisa*-pattam bandhanti, *cūlā-maṇin* dhārenti, camara-vālarajaniṁ⁸ dhārenti. Tam sabbam na vaṭṭati.

17. Aniyānikattā⁹ sagga-mokkha-maggānam tiracchabhūtā kathā ti *tiracchāna-kathā*. Tattha rājānam ārabba ‘Mahāsammatō Mandhātā Dhammāsoko evam mahānubhāvo’ ti ādinā nayena pavattā kathā rāja-kathā. Esa nayo *cora-kathādisu*. Tesu ‘asuko rājā abhirūpo dassanīyo’ ti ādinā nayena gehasita-kathā va tiracchāna-kathā hoti. ‘So pi nāma evam mahānubhāvo khayam gato’ ti evam pavattā pana kammaṭṭhāna-blāve tiṭṭhati. *Coresu* pi ‘Mūladevo evam mahānubhāvo, Meghamālo evam mahānubhāvo ti’, tesam kammaṭṭhāna-paticca ‘aho surā¹⁰’ ti, gehasita-kathā va ¹¹ tiracchāna-kathā. *Yuddhe* pi ‘Bhārata-Rāma¹²-yuddhādisu asukena asuko evam mārito evam viddho ti’ kāmassāda-vasen’ eva kathā tiracchāna-kathā. ‘Te pi nāma khayam gata’ ti evam pavattā pana sabbattha kammaṭṭhānam eva hoti. Api ca *annādisu* ‘evam vaṇṇavantam gandhavantam rasavantam phassa-sampannam khādiinha bhuñjimha pivimha paribhuñjimhāti’ kāmassāda-vasena kathetum na vaṭṭati.

¹ Bm vicitra.² Bm Ādīhi?³ Bm alaṅkāta.⁴ Bm olaggitam.⁵ Bm kaṇṇika.⁶ Bm piñjhādiparikkhittā.⁷ Bm vijjulatam.⁸ Bm cāmara-vālabijaniṁ.⁹ Bm aniyānikattā.¹⁰ Bm sūrā.¹¹ All MSS. ca.¹² SS omit. See above, pp. 76, 84.

Sātthakam pana katvā ‘pubbe evam vāññādi-sampannam annam pānam vattham sayanam mālam gandham sīlavantānam adamha cetiyesu pūjam akamhāti’ kathetum vatṭati.

Nāti-kathādisu pi ‘amhākam nātakā sūrā samatthā’ ti vā ‘pubbe evam mayam¹ vicittrehi yānehi vicarimhāti’ vā ‘assāda-vasena vattum na vatṭati. Sātthakam pana katvā ‘te pi no nātakā khayam gatā’ ti vā ‘pubbe mayam eva-rūpā upāhanā saṅghassa adamhāti’ vā kathetabbam.

*Gāma-kathā*² pi suniviṭṭha-dunniviṭṭha-subhikkha-dubbhikkhādi-vasena vā, ‘asuka-gāma-vāsino sūrā samatthā ti’ vā, evam assāda-vasena na vatṭati. Sātthakam pana katvā ‘saddhā pasannā’ ti vā ‘khayam vayam gatā’ ti vā vattum vatṭati.

*Nigama-janapada-kathāsu*³ pi es’ eva nayo.

Itthi-kathā pi vāñña-saṅthānādīni paticea assāda-vasena na vatṭati. ‘Saddhā pasannā khayam vayam gatā’ ti evam vatṭati.

Sūra-kathā pi ‘Nandimitto nāma yodho sūro ahosīti’ assāda-vasena na vatṭati. ‘Saddho ahosi khayam gato’ ti evam evam vatṭati.

Visikhā-kathā pi ‘asukā visikhā suniviṭṭhā dunniviṭṭhā sūrā samatthā ti’ assāda-vasen’ eva na vatṭati. ‘Saddhā pasannā khayam gatā’ icc’ eva⁴ vatṭati.

Kumbhaṭṭhāna-kathā ti udakaṭṭhāna-kathā.⁵ Udaka-tittha-kathā ti pi⁶ vuccati kumbha-dāsi-kathā vā. ‘Sā pi pāśādikā naccitum gāyitum chekā’ ti assāda-vasena na vatṭati. ‘Saddhā pasannā’ ti ādinā nayen’ eva vatṭati.

Pubba-peta-kathā ti atite nāti-kathā. Tattha vattamānā nāti-kathā⁸ sadiso va vinicchayo.

*Nānatta*⁹-kathā ti purima-pacchima-kathāhi¹⁰ vimuttā avasesā nānā-sabhbāvā niratthaka-kathā.

Lokakkhāyikā ti ‘ayam loko kena nimmito?’ ‘Asukena

¹ Bm mayam evam. •

² Bm kathādisu.

³ Bm kathādisu.

⁴ Bm ti evam.

⁵ SS kumbhaṭṭhāna-kathā.

⁶ SS omit ti pi.

⁷ SS pubbe.

⁸ St “manakaññatitā sad”; Bm “mana-ñ-kathā.”

⁹ St nānathā.

¹⁰ SS kathā.

nāma nimmīto.' 'Kāko seto atthīnam setattā, balākā¹ rattā lchitassa rattatiā' ti evam-ādikā 'lokāyata-vitañda²-sallāpa-kathā.

Samuddakkhāyikā nāma 'Kasmā samuddo sāgaro?' 'Sagara-devena khatattā sāgaro,³ 'khato me' ti hattha-muddāya niveditattā samuddo' ti evam-ādikā niratthakā 'samuddakkhāyana-kathā.

Bhavo ti vuddhi, abhavo⁴ ti hāni.⁵ Iti bhavo iti abhavo ti yam vā tam vā niratthaka-kāraṇam vatvā pavattitā kathā itibharābhava-kathā.

18. *Viggāhika*-kathā ti viggaha⁶-kathā sārambha-kathā. Tattha sahitam me ti mayham vacanam sahitam siliñtham, attha-yuttam kāraṇa-yuttan ti attho. *Asahitan* te ti, tuyham vacanam asahitam.⁷ Ācīñpan⁸ te riparārattan ti, yam tuyham dīgha-rattaciñna-vasena suppaguṇam, tam mayham eka-vacanen' eva riparāvattam, parivattitvā thitam, na kiñci jānāsīti⁹ attho. Āropito te rādo ti mayā tava vade¹⁰ doso āropito. *Cara* rādappamokkhāyāti, dosa-mocanattham cara, vicara, tattha tattha gantvā sikkhāti attho. *Nibbeñhehi* vā sace pahosili, 'atha sayam pahośi idāni c' eva nibbeñhehitī.'

19. Dūteyya-kathāyañ idha gacchāti ito asukam¹¹ nāma ṭhānam gaccha. *Amutrāgacchāti*, tato asukam nāma ṭhānam āgaccha. *Idam* harāti, ito idam nāma hara. *Amutra idam* āharāti¹² asukaṭṭhānato idam nāma idha āhara.¹³ Samkhepato pana idam dūteyyam nāma ṭhapetvā pañca sahadhammikē ratanattayassa upakūra-paṭisamayuttañ ca gihī-sūsanam aññe-sam na vaṭṭati.

20. Kuhakā ti ādisu tividhena kuhana-vatthunā lokam, kuhayanti vimhāpayantīti *kuhakā*. Lābha - sakkratthikā hutvā lapantīti *lapakā*. Nimittam sīlam etesan ti nemittikā. Nippeso sīlam etesan ti *nippesikā*. Lābhena labham nijigim-

¹ Bm bakā.

² Sdh vitañdā.

³ So sāgara; Bm sāgara-devena khato tasmū sāgaro.

⁵ Sū hani ; Sc pāni ; Sd pahāni.

⁴ Bm vibhavo.

⁷ Bm addas asiliñtham.

⁶ Bm viggāhika.

⁹ SS jūtan ti.

⁸ Bm adhiciñpan.

¹¹ Sdh asukā.

¹⁰ SS omit.

¹³ Bm āhāra.

¹² Bm āhārāti.

santi¹ magganti² pariyesantīti lābhena lābham nijigimsitāro. Kuhana³-lapanā nemittikatā nippesikatā lābhena-lābham nijigimsanatā⁴ ti etāhi samannāgatānam puggalānam etam adhivacanam. Ayam ettha samkhepo, vitthārena pan'etā kuhanādikā Visuddhi-Magge Sila-niddese yeva Pāliñ ca * Aṭṭhakathañ ca āharitvā pakāsitā ti.

Ettāvatā Majjhimam Sīlam niṭṭhitam hoti.⁵

Ito param Mahā-Sīlam hoti.

21. *Aṅgan* ti, hattha-pād-ādisu yena kenaci evarūpena aṅgena samannāgato dīghāyu yasavā hotīti ādi-naya-pavat-tam aṅga-sattham.

Nimittan ti nimitta-sattham. Paṇḍu⁶-rājā kira tisso muttāyo mutṭhiyam katvā, nemittikam pucchi ‘Kim me hatthe’ ti? So ito c’ ito ca vilokesi. Tasmiñ ca samaye ghara⁷-goličāya makkhikā⁸ gahetvā muttā. So ‘muttā’ ti āha. Puna ‘Katīti’ puṭṭho, kukkuṭassa ti-kkhattum vassantassa⁹ saddam sutvā, ‘Tisso’ ti āha. Evam tam tam ādisitum¹⁰ nimittam, anuyuttā viharanti.

*Uppādan*¹¹ ti, asani-pāt-ādinam mahantānam uppādam.¹² Tam hī disvā ‘idam bhavissati evam¹³ bhavissatī’ ādissanti.

Supinan ti, ‘yo¹⁴ pubbañha-samayam¹⁵ supinam passati evam-vipāko hoti, yo idam nāma passati tassa idam nāma hotīti’ ādinā nayena supinakam anuyuttā viharanti.

Lakkhaṇan ti, ‘iminā lakkhaṇena samannāgato rājā hoti iminā uparājā’ ti ādikam.

* *Musika-cchinnan* ti, undura-khāyitam. Tenāpi hi āhaṭe vā¹⁶ anāhaṭe vā vatthe ‘ito paṭṭhāya evam chinne idam nāma hotīti’ ādissanti.

¹ Bm nijigisanti and nijigisitāro.

² Bm omits.

³ All MSS. °nā, but St corrected to °na as in the Suttanta.

⁴ Bm omits hoti.

⁵ SS °gimsamtā; Bm nijigisanatā.

⁶ St sara,

⁷ Sd Pacca.

⁸ Bm ravantassa.

⁹ SS macchikā.

¹⁰ Bm uppātan.

¹¹ Bm ādisitvā.

¹² SS bhavissatī etam.

¹³ Bm uppātitam.

¹⁴ Sd yo so; Scbt yo yo.

¹⁵ Bm °pubbanha-samaye.

¹⁶ Bm adds vatthe; SS ahate vā anahate vā v.

Aggi-homan ti, ‘evarūpena dāru-agginā¹ evam hute idam nāma hotīti’ aggi-jūhanam.² *Dabbihomadīni* pi aggi-homān’ eva. ‘Evarūpāya dabbiyā edisehi *thusadīhi*³ hute idam nāma hotīti’ evam pavatti-vasena pana visum vuttāni.

Tattha *kaṇo* ti kuṇḍako. *Taṇḍulā* ti sāli-ādīnañ c’ eva tiṇa-jātinañ ca taṇḍulā. ⁴ *Sappīti* go-sappi-ādikam.⁴ *Telan* ti tila-telādikam. Sāsapādīni pana mukhena gahetvā aggimhi pakkhipanam vijjam parijapitvā⁵ jūhanam vā *mukha-homan*. *Dakkhiṇa-jattu*⁶ lohitādīhi jūhanam *lohitā-homan*.

✓ *Anya-vijjā* ti, pubbe aṅgam eva disvā vyākaraṇa-vasena aṅgam vuttam. Idha aṅgul-atṭhim disvā vijjam parijapitvā ‘ayam kula-putto vā no vā siri-sampanno vā no vā’ ti ādi vyākaraṇa-vasena aṅga-vijjā vuttā.

Vatthu-vijjā ti, gharavatthu-ārāmavatth-ādīnam guṇa-dosa-sallakkhaṇa-vijjā. Mattikādi-visesam disvā pi hi vijjam parijapitvā hetṭhā paṭhavyiyam tiṇsa-ratana-matto ākāse ca asiti-ratana-matte padese guṇa-dosam passanti.

Khatta-vijjā ti aṅgeyyamāsu rakkhādi nīti-sattham.⁷

Siva-vijjā ti susāne parivasitvā santi⁸-karaṇa-vijjā. Sigāla-rūta-vijjā ti pi vadanti.

*Bhūta-vijjā*⁹ ti bhūta-vejja-manto.

Bhūri-vijjā ti bhūri-ghare vasantena uggahetabba-manto.

Ahi-vijjā ti sappa-datṭha-tikicchana-vijjā c’ eva sappavhā-yana-vijjā ca.

Visa-vijjā ti yāya purāṇa-visam vā rakkhati nava-visam vā karoti, visa-tantram¹⁰ eva vā.

Vicchika-vijjā ti vicchika-datṭha-tikicchana-vijjā, mūsika-vijjāya pi es’ eva nayo.

Sakuna-vijjā ti sapakkhaka-apakkhaka-dipada¹¹-catuppadā-nam rūta-gatādi-vasena sakuna-ñāṇam.

Vāyasa-vijjā ti kāka-rūta-ñāṇam. Tam visum yeva sattham,

¹ Bm darunā.

² Bm aggim juhanti.

³ Bm kanādīhi.

⁴⁻⁴ SS sappihomam sappi-ādikam.

⁵ Bm parijapitvā, and so twice below.

⁶ Bm Dakkhinakkhaka-januka.

⁷ Bm khetta-vijjā ti abbheyapāsu rakkha-rāja-satthādi sattham (Saṅkara on Chand. Up. VII. 1. 2 says ‘science of weapons, dhanurveda’).

⁸ Bm pavisitvā santi-.

⁹ St Bm bhūta-vijja; Sd bhūvejja.

¹⁰ Bm karonti, visa-mantam.

¹¹ Bm dvipada.

tasmā visum vuttam. *Pakkha-jjhānañ* ti paripāka-gata-cintā.

‘Idāni ayam ettakam jīvissati, ayam ettakan’ti, evām pavattam arīthakam¹ nānan ti attho.

Sara-parittānañ ti sara-rakkhaṇam. Yathā attano upari na āgacchati evam karaṇa-vijjā.

Miga-cakkan ti, idam sabba-saṃgāhikam, sabba-sakuṇa-catuppadānam rūta-nāna-vasena vuttam.

22. *Maṇi-lakkhaṇ-ādisu*, ‘evarūpo maṇi pasattho evarūpo appasattho, sāmino ārogya-issariy-ādīnām hetu hoti na hotīti’, evam vanṇa-sanṭhāna-guṇādi-vasena maṇi-ādīnām lakkhaṇām anuyuttā viharantīti attho.

Tattha ārudhan ti ṭhapetvā asi-ādīni avasesam.²

Itthi-lakkhaṇ-ādīni pi yamhi kule te itthi-puris-ādayo vasanti, tassa vuddhi-hāni-vasen’ eva veditabbāni.

Aja-lakkhaṇ-ādisu pana ‘evarūpānam ajādīnām māṃsam khāditabbām evarūpānam na khāditabban’ ti ayam pi viseso veditabbo.

Api c’ ettha *godhā-lakkhaṇe* ‘cittakamma-pilandhan-ādisu pi evarūpāya godhāya sati idam nāma hotīti’ ayam pi viseso veditabbo. Idañ c’ ettha vatthu. Ekasmim kira vihāre cittakamme godham aggim dhamamānam akāmu. Tato paṭṭhāya bhikkhūnam mahā vivādo jāto. Eko āgantuka-bhikkhu tam disvā makkhesi. Tato paṭṭhāya vivādo mandībhūto ti.³

Kaṇṇika-lakkhaṇam pilandhana-kaṇṇikāya pi geha-kaṇṇikāya pi vasena veditabbam.

Kacchapa-lakkhaṇam godhā-lakkhaṇa-sadisam eva.

Miga-lakkhaṇam sabba-saṃgāhikam, sabba-catuppadānam lakkhaṇa-vasena vuttam.

23. *Raññam niyyānañ bharissatīti*, ‘asuka-divase asuka-nakkhattena asukassa nāma rañño niggamaṇam bhavissatīti’ evam rājūnam pavāsa⁴-gamanam vyākaroti. Esa nayo sabbattha. Kevalam pan’ ettha *aniyyanan*⁵ ti vippavuttānam puna āgamanam. *Abhantarānam raññam upayānam*⁶ bha-

¹ Bm ādītha.

² Bm adds āvudham.

³ Bm mandī-bhūto hoti.

⁴ Sh pakhāsa; Bm saṅgāma.

⁵ SS aniyānam.

⁶ Sh upaṭhānam; St upūyānam.

eissati, bāhirānam rāññam apayānan ti, ‘anto-nagare amhākam rājā paṭiviruddham bahi-rājānam úpasam̄kamissati, tato tassa paṭikkamanam bhavissatīti’ evam rāñño¹ upayānāpayānam vyākaroti. Dutiya-pade pi es’ eva nayo. *Jaya-parājaya pākaṭā yeva.*

24. *Candaggāhādayo* ‘asuka-divasañ Rāhu candañ gahesatīti’ vyākaraṇa-vasen’ eva veditabbā. Api ca nakkhattassa aṅgārakādi-gaha-samāyogo pi *nakkhatta-gāho* yeva.

Ukkā-pāto ti, ākāsato ukkānañ patanam.

*Disā-dāho*² ti disā kālussiyam,³ ⁴ aggisikha-dhūmasikhāhi ⁴ ākula⁵ bhāvo viya.

Deva-dundubhīlī,⁶ sukkha-valāhaka-gajjanam.

Uggamanan ti, udayanam. *Ogamanan*⁷ ti, atthaingamanam.⁸ *Samkilesa*⁹ ti, avisuddhatā. *Vodānan* ti, visuddhatā. *Erañ vipāko* ti lokassa evam vividha¹⁰-sukha-dukkh-¹¹ ávaho.

25. *Suvuṭṭhikā* ti, devassa sammā dhārānuppavecchanam.¹² ¹³ *Dubbuṭṭhikā* ti avaggaho. Vassa-vibandho ti vuttam hoti.¹³

Muddā ti, haitha-muddā-*gaṇanā* vuccati.

Gaṇanā ti,¹⁴ acchiddaka¹⁵-*gaṇanā*.

Saṅkhānan ti, saṅkalana-paṭuppādan-ādi-vasena¹⁶ piñḍagaṇanā. Yassa sā pagunā hoti, so rukkham pi disvā ‘ettakāni ettha paññānīti’ jānāti.

Kāveyyan ti, cattāro me bhikkhave kavī : *cintā-kavi*, *suta-kavi*, *attha-kavi*, *paṭibhāṇa-kavīti*. Imesañ catunnāñ kavīnam attano *cintā*-vasena vā, ‘Vessanturo nāma rājā ahosīti’ ādīni *sutvā* *suta*-vasena vā, ‘Imassa ayam attho, evam tam yojessāmīti’ evam attha-vasena vā, kiñcid eva *disyā* ‘Tappaṭibhāgam karissāmīti’ evam thān-uppattika-paṭibhāna-vasena vā jīvikathāya kabba-karaṇam.

¹ Bm rāññam.

² Bm dāho.

³ Bm kālussiyam.

⁴ Sh aggikhamasikhāhi.

⁵ Bm ‘sikhādhī’; Sd ākulo.

⁶ Sd dundrubhī; Bm dudrabhī.

⁷ Bm okkamanan.

⁸ Sd attha-gumanam.

⁹ Bm saṅkilesan.

¹⁰ SS. vidhā.

¹¹ Sh sukhāsukhā^o.

¹² St ‘anuppa vesaccañam’; Señ anuppavesanam; Bm anuppavacchanam.

¹³ SS omit.

¹¹ Im omits gaṇanā ti.

¹⁴ See below on 2. 14; Bm acchindaka.

¹⁶ Bm saduppādan.

Lokāyatam vuttam eva.¹

26. *Ārāhanan* nāma ‘imassa dārakassa asuka-kulato asuka-nakkhattena dārikam ānethāti’ āvāha-karaṇam.

Virāhanan ti, ‘imam dārikam asukassa nāma dārakassa asuka-nakkhattena detha, evam assā vuddhi bhavissatīti’ vivāha-karaṇam.

Saṃpradanan ti, samvadanan² nāma, ‘Ajja nakkhattam sundaram, ajj’ eva samaggā hotha, iti vo viyogo na bhavissatīti’ evam samagga-karaṇam.

Viradunam nāma, ‘Sace viyujjitu-kām’ attha ajj’ eva viyujjatha, iti vo puna sampayogo³ na bhavissatīti’ evam viyoga-karaṇam.

Saṃkirājan ti, ‘Tumhehi⁴ uddhāram⁵ vā iṇam vā dinnam dhanam ajja saṃkadḍhathā, ajja saṃkadḍhitam⁶ thāvaram hotīti’ evam dhana-pindāpanam.

Vikirājan ti, ‘Sace āyoga⁷-uddhār-ādi-vasena dhanam payojitu-kām’ attha, ajja payojitam diguṇam catugguṇam hotīti’ evam dhana-payojāpanam.

Subbhaga-karaṇam ti, piya-manāpa-karaṇam vā sassirīka-karaṇam vā.

Dubbhaga-karaṇam, tabbiparītam.⁸

Viruddha-gabbha-karaṇam ti, viruddhassa vinassamānassa⁹ gabbhassa karaṇam, puna avināsāya osadha¹⁰-dānan ti attho. Gabbho hi vātena pāṇakehi kammanā ti¹¹ tīhi kāraṇehi vinassati. Tattha vātena vinassante¹² nīgādhaniyam¹³ sītalam bhesajjam deti, pāṇakehi nassante pāṇakānam patikammam karoti, kammanā nassantam¹⁴ pana Buddhā pi paṭibāhitum na sakkonti.

*Jivhā-nittaddanan*¹⁴ ti mantena jivhāya thaddha¹⁵-karaṇam.

¹ Above, p. 91, on 1. 1. 17.

²⁻² Bm samvaraṇan ti samvaraṇam.

³ Bm ito vo puna samyogo.

⁴ Bm omis

⁵ Bm uthānam.

⁶ Bm adds hi tam.

⁷ Sd̄ ayoga; Bm payoga.

⁷ Sd̄ tabbi.

⁸ Bm vilinasse athi/asse matassa.

¹⁰ Bm bhesajja.

¹¹ Bm kammunā cātic.

¹² Sht nīgādhaniyam; Sc nig°; Sd̄ nīgādhanayam; Bm nebbāpaniyam (see below, p. 98).

¹⁴ Bm nibandhanaṇam.

¹³ Bm kammunā vinassante.

¹⁵ Bm bandha.

Hanu - saṃhananan ti mukha - bandhana - mantena yathā hanukam cāletum na sakkonti evām thaddha¹-karaṇam.

Hatthābhijappanan ti hatthānam parivattanattham manta-jappanam. Tasmiṃ kira mante satta-pad-antare ṭhatvā jappite itaro hatthe parivattetvā khipati.

*Kaṇṇa-jappanan*² ti kaṇṇehi saddam asavanatthāya vijjā³-japanam. Tam kira japidvā vinicchayaṭhāne yam icchatī tam bhaṇati, paccatthiko tam na suṇāti, tato paṭivacanam *sampādetum* na sakkoti.

Ādāsa-pañhan ti ādāse devatam otaretvā pañha-pucchanam.⁴

Kumāri⁵-pañhan ti kumārikāya sarīre devatam otāretvā pañha-pucchanam.

Deva-pañhan ti deva⁶-dāsiyā sarīre devatam otāretvā pañha-pucchanam.

*Ādiccupaṭṭhanan*⁷ ti jīvikatthāya⁸ ādicca-paricariyā.

Mahatupaṭṭhanan ti tath' eva Mahā-Brahma-paricariyā.

Abbhujjalanan ti mantena mukhato aggi-jūlā-nīharanam.

Sirivhāyanan-ti, 'Ehi Siri mayham sire⁹ patiṭṭhāhīti' evam sire¹⁰ Siriyā avhayananam.¹¹

27. *Santi-kamman* ti, devaṭṭhānam gantvā 'Sace mo idam nāma samijjhati¹² tumhākaṃ iminā ca iminā ca¹³ upahāram karissāmīti,' samiddha-kāle katabbam santi-patiṣsava-kammam. Tasmīm pana samiddhe tassa karaṇam *panidhi-kammam* nāma.

Bhūri-kamman ti bhūri-ghare vasitvā gahita-mantassa payoga-karaṇam.

Vassa-kammaṇi *vossa-kamman* ti. Ettha *vasso* ti puriso, *vosso* ti paṇḍako. Iti vossassa vassa-karaṇam vassa-kammam, vassassa vossa-karaṇam vossa-kammam. Tam pana karonto acchandika-bhāva-mattam pāpeti, na liṅgam artaradhāpetum sakkoti.

¹ Bm bandha.

² SS jappan ti.

³ Bm vijjāya.

⁴ Bm pañhā-p° (thrice).

⁵ Bm kumārika.

⁶ Bm omits.

⁷ Sodt -upatth-.

⁸ Bm jīvit°.

⁹ Bm sarirena.

¹⁰ Bm sīrena; SS sīrēṇa.

¹¹ Bm avhāyanam.

¹² Bm samijjhissati.

¹³ St omits; Bm iminā nāma up°.

Vatthu-kamman ti akāta-vatthumhi¹ geha-patiṭṭhāpanam.
*Vatthu-parikirāṇan*² ti, ‘Idañ c’ idañ ca āharathāti’ vatvā,
tattha³ balikamma-karaṇam.
Ācamanan ti udakena mukha-siddhi⁴-karaṇam.
Nahāpanan ti aññesam nahāpanam.
Jūhanan ti tesam atthāya aggi-jūhanam.
Vamanan ti yogam datvā vamana-karaṇam.
Vircane pi es’ eva nayo.
Uddha-virecanan ti uddham dosānam nīharaṇam.
Adho-virecanan ti adho⁵ nīharaṇam.
Sīsa-virecanan ti siro-virecanam.
*Kaṇṇa-telanan*⁶ ti kaṇṇānam vaḍḍhanattham⁷ vā vaṇa-
haraṇattham vā bhesajja-tela-pacanam.
*Netta-tappanan*⁸ ti akkhi-tappana-telam.
Natthu-kamman ti telam⁹ yojetvā natthu-karaṇam.
Anjanan ti, dve vā tīṇi vā paṭalāni nīharaṇa¹⁰-samattham
khārañjanam.
Paccañjanan ti bhāvanīya-sītala¹¹-bhesajjañjanam.
Sālākiyan ti salāka¹²-vejja-kammaṇ.
Sallakattiyān ti sallakatta-vejja-kammaṇ.
Dāraka-tikičchā vuccati komāra-bhacca-vejja-kammaṇ.
Mūla-bhesajjānam anuppādānan¹³ ti, iminā kāya-tikičcham¹⁴
dasseti.
• *Osadhīnam* paṭimokkho ti, khārādīni datvā tad-anurūpe
khaṇe gate tesam apanayanam.

Ettāvatā Mahā-Silam niṭṭhitam¹⁵ hoti.

28. Evam Brahmadattena vutta-vannassa anusandhi-vasen-
tividham sīlam vitthāretvā¹⁶ idāni bhikkhu-samghena vutta-

¹ Bm vatthusmiṇ.

² Bm parikamman.

³ Bm adds vatthu-.

⁴ Bm suddhi.

⁵ Bm adds dosānam.

⁶ Bm telan.

⁷ Bm bandhanattham.

⁷ Bm pāṇan.

⁹ Bm telena.

¹⁰ Bm haraṇa.

¹¹ Bm saccañjanan ti nibbāpaniyam sitalam (see above, p. 96).

¹³ Bm anuppādānan.

¹² Sd Bm. Sālāka.

¹⁵ Sd tiddiṭṭham.

¹⁴ Bm tikičchatam.

¹⁶ Bm vitthāritvā.

vāṇīmassa anusandhi-vasena Atthi bhikkhare aññe va dhamma-gambhirā duddasā ti ādinā nayena Suññatā-pakāsanam ārabhi. Tattha¹ guṇe, desanāyam, pariyyatiyam, nissatte ti evam-ādisu dhamma-saddo vattati.

Na hi dhammo adhammo ca ubho sama-vipākino,
Adhammo niravam neti, dhammo pāpeti suggatin ti²

ādisū hi guṇe dhamma-saddo. ‘Dhammam vo bhikkhave deśissāmi ādi-kalyāṇan’ ti ādisu desanāyam. ‘Idha bhikkhu dhammam pariyāpūnāti suttam geyyan’ ti ādisu pariyattiyaṁ. ‘Tasmīm kho pana samaye dhammā honti khandhā hontiti’ ādisu nissatte. Idha pana guṇe vattati. Tasmā ‘Atthi bhikkhave aññe va Tathāgatassa gunā’ ti evam ettha attho datthabho.

Gambhirā ti mahā-samuddo viya, makasa-tuṇḍa-sūciyā aññatra Tathāgatā aññesam ñāṇena alabbhaneyya-patiṭṭhā. *Gambhirattā* yeva *duddasā*, *duddasattā* yeva ca *duranubodhā*, nibbuta-sabba-parilābhattā santā, santārammāṇesu pavattanato pi santā. Atittikaraṇaṭṭhena³ *pavītā*, sādū⁴-rasa-bhojanam viya. Uttama-ñāṇa-visayattā na takkena avacaritabbā ti atakkāvacarā. *Nipunā*⁵ sañha-sukhuma-sabhāvattā. Bālā-nam avisayato⁶ panditehi yeva veditabbā ti *pavīta-vedanīyā*.

Ye Tathāgato sayam abhiññā sacchikatvā pavedetīti, ye dhamme Tathāgato anaññāneyyo hutvā sayam eva abhi-visiññhena ñāñena paccakkham katvā pavcdeti, dipeti, katheti, ⁷ pakūsetīti attho.⁷

Yehiti, yehi guna-dhammchi.

Yathābhuccan ti, yathā-bhūtam.

Vannam samā radamānā radeyyun ti, Tathāgatassa vannam vattu-kūmā samā vedeyyum, ahāpetvā vattum sakkuneyyun ti attho.

Katame pana te dhammā Bhagavatā evam thomitā ti? Sabbaññuta-nānam. Yadi evam ‘Kasmā puthu-vacana-

¹ Bm adds dhammā ti.

3 Scit karaṭṭhena.

५ Bm nīpuṇā ti.

7-7 SS pakāseti.

— 55 —

2 Therag. 304.

4 Bra sūdhu.

⁶ Bm avisayattā.

niddeso kato' ti? 'Puthu-citta-sampayogato¹ c' eva puthu-ārammaṇato ca. Tam hi catusu nāṇa-sampayutta-mahā-kiriya²-cittesu labbhati, na c' assa koci dhammo ārammaṇan nāma na hoti. Yath' āha "Atītam sabbam jānātīti sabbaññutā-nāṇam. Tattha āvaraṇam n' athīti anāvaraṇa-nāṇam" ti ādi. Iti puthu-citta-sampayogato³ punappuna uppatti-vasena puthu-ārammaṇato ca puthu-vacana-niddeso kato' ti.

Aññe rā ti, idam pan' ettha vavatthāpana - vacanam. Aññe va, na⁴ pāṇātipāṭā veramaṇī ādayo, gambhīrā •va na uttānā ti. Evam sabba-padehi yojetabbam. Sāvaka-pāramī-nāṇam hi gambhīram,⁵ tattha vavatthānam n' atthi.⁶ Pacecca-Buddha-nāṇam pana tato gambhīrataran ti, tattha pi⁶ vavatthānam n' atthi. Sabbaññuta-nāṇañ ca tato pi gambhīrataran ti.⁷ Ito pan' aññam gambhīrataran n' atthi. Tasmā gambhīrā vāti⁸ vavatthānam labhati. Tathā duddasā va duranubodhā vāti sabbam veditabbam.

Katame ca te bhikkhave ti, ayam pana tesam dhammānam kathetu-kamyatā pucchā,

29. *Santi⁹ bhikkhave eke Samāṇa-Brāhmaṇā ti ādisu pucchiā-vissajjanam.* 'Kasmā pan' etam evam āraddhan' ti ce, 'Buddhānam hi cattāri thānāni patvā gajjitatam mahantam hoti, nāṇam anupavisati, Buddha-nāṇassa mahanta-bhāvo paññāyati, desanā gambhīrā hoti ti¹⁰-lakkhaṇāhatā¹¹ suññatā-patisamyuttā. Katamāni cattāri? Vinaya-paññattim, bhummantaram, paccayākāram, samayantaran ti.

'Kasmā? Idam lahukam idam garukam, idam satekiccham idam¹² atekiccham, ayam āpatti¹³ ayam anāpatti, ayam¹² chejja¹³-gāminī ayam vuṭṭhāṇa-gāminī ayam desanā-gāminī, ayam loka-vajjā ayam paññatti¹⁴-vajjā, imasmim vatthusmim idam paññāpetabban¹⁵ ti, yam evam otiññe vatthus-

¹ Bm samāyogato.

² Bm kiriyā.

³ Bm samāyogato.

⁴ Sd pana.

⁵ ⁶ Bm omits.

⁶ Bm omits.

⁷ Bm adds tatthāpi vavatthānam n' atthi.

⁸ Bm gambhīratarāti.

⁹ SS yanti; Bm ādi.

¹⁰ Scht hotiti.

¹¹ SS lakkhaṇāhatā.

¹²⁻¹³ SS omit.

¹³ Bm chijja.

¹⁴ All MSS. paññatti here, but above and below nñ.

¹⁵ Sdh Bm paññap—.

miṁ sikkhāpada-paññāpanan nāma, tattha aññesam thāmo vā balam vā n' atthi. Avisayo esa aññesam, Tathāgatass' eva visayo. Iti vinaya-paññattim patvā Buddhānam gajjitatam mahantam hoti, nāṇam anupavisati . . . pe . . . suññatā-patisamyuttā ti.

'Tathā ime cattāro sati-paṭṭhānā nāma . . . pe . . . ariyo atṭhaṅgiko maggo nāma . . . pañcakkhandhā nāma, dvādas-Āyatanāni nāma, atṭhārasa dhātuyo nāma, cattāri ariya-saccāni nāma, dvāvisati indriyāni nāma, nava hetū nāma, cattāro āhārū nāma, satta¹ phassā nāma, satta vedanā nāma, satta saññā² nāma, satta cetanā nāma, satta cittāni nāma. Etesu etakā kāmāvacara-dhaminā nāma, etakā rūpāvacara³-arūpāvacara-apariyāpanna-dhammā nāma, etakā lokiya⁴-dhammā nāma, etakā lokuttara⁵-dhammā nāmāti, catuvisati samanta-paṭṭhānam ananta-nayam Abhidhamma-Piṭakam vibhajitvā vibhajitvā⁶ kathetuṁ aññesam thāmo vā balam vā n' atthi. Avisayo esa aññesam, Tathāgatass' eva visayo. Iti bhummantara-paricchedam patvā Buddhānam gajjitatam mahantam hoti, nāṇam anupavisati . . . pe . . . suññatā-patisamyuttā ti.

'Tathā yā ayaṁ avijjā saṃkhārāṇam navah' ākārehi paccayo hoti, uppādo hutvā paccayo hoti, pavattam hutvā, nimittam, āyūhanam, samyogo, palibodho, samudayo, hetu, paccayo hūtva paccayo hoti. Tathā saṃkhārādayo viññāṇ-ādīnaṁ. Yath' āha "Katham paccaya-pariggahe paññā dhamma-tthiti-nāṇam?" Avijjā saṃkhārāṇam uppāda-tthiti ca pavatti-tthiti ca nimitta-tthiti ca āyūhana-tthiti ca sam-yoga-tthiti ca palibodha-tthiti ca samudaya-tthiti ca hetu-tthiti ca paccaya-tthiti ca. Imhi navah' ākārehi avijjā paccayo, saṃkhārā paccaya-samuppannā, ubho p'ete dhammā paccaya-samuppannā ti, paccaya-pariggahe paññā dhamma-tthiti-nāṇam. Atītam pi addhānam anāgatam pi addhānam avijjā saṃkhārāṇam . . . pe . . . jāti-jarā-maraṇassa . . .

¹ All MSS. sattā.

² So satta sapaññasa; Sd saññāsa; Sb sappaññāsa; St satta saññāsa.

³ Sht rūpavacarā; Bm rūpāvacarā arūpāvacarā pariyāpannū.

⁴ Bm lokiya.

⁵ Bm. °uttara.

⁶ Sh Bm omit.

pe . . . paccaya-tṭhitī ca, īmehi navah' īkārehi jāti paccayo, jarā-maraṇam paccaya-samuppannan ti paccaya-pariggahē paññā dhamma¹-tṭhitī-nāṇan" ti. Evam imam tāssā tassa dhammassa tathā tathā paccaya-bhāvena pavattan² ti-addhan³ ti-sandhim catu-saṁkhepam visatākāram paṭicca-samuppādam vibhajitvā vibhajitvā⁴ kathetum aññesam thāmo vā balam vā n' atthi. Avisayo esa aññesam, Tathāgatass' eva visayo. Iti paccayākāram patvā Buddhānam gajjitat mahantam hoti, nāṇam anupavisati . . . pe . . . suññatā-patisamyuttā ti.

'Tathā cattāro janā sassata-vādā nāma. Cattāro ekacca-sassata-vādā. Cattāro antānāntikā. Cattāro amarā-vikkhe-pikā. Dve adhicca-samuppannikā.⁵ Soḷasa saññī-vādā. Aṭṭha asaññī-vādā. Aṭṭha n' eva-saññī-nāsaññī-vādā. Satta uccheda-vādā. Pañca dīṭṭha-dhamma-nibbāna-vādā nāma. Te idam nissāya idam gaṇhissantī⁶ dvā-saṭṭhi dīṭṭhi-gatāni bhinditvā nijjaṭam⁷ niggumbam katvā kathetum aññesam thāmo vā balam vā n' atthi. Avisayo esa aññesam, Tathāgatass' eva visayo. Iti samayantaram patvā Buddhānam gajjitat mahantam hoti, nāṇam anupavisati, Buddha-nāṇassa mahanta-bhāvo paññāyati, desanā gambhīrā hoti ti-lakkhaṇāhatā suññatā-patisamyuttā ti.'⁸

'Imasmim pana thāne samayantaram labbhati. Tasmā eabbañuta-nāṇassa mahanta-bhāva-dassanattham desanāya ca suññatā-pakūsana-bhāv⁸-attham samayantaram anupaviso-santo Dhamma-rājā Santi bhikkhare eke Samāṇa-Brāhmaṇā ti evam pucchā-vissajjanam ārabhi.'

Fattha santīti atthi samvijjanti upalabbhanti.

Bhikkhare ti ālapana-vacanam.

Eke ti ekacce.

Samāṇa-Brāhmaṇā ti, paribbājjūpagata⁹-bhāvena Samāṇā jātiyā Brāhmaṇā, lokena vā Samāṇā ti ca Brāhmaṇā ti ca, evam sammatā.

¹ Sc Dhamman ti.

² Bm ti-vattam ti-y

³ Bm omits.

⁴ Sdt °panikā.

⁵ Bm gaṇhan'iti.

⁶ SS omit (comp. J. 1. 187).

⁷ SS omit ti.

⁸ Bm -vibhāv-.

⁹ Bm pabbajjūpagata.

Pubbantam kappetvā vikappetvā¹ gaṇhantīti pubbanta-kappikā, pubbanta-kappo vā etesam̄ atthīti *pabbanta-kappikā*.

Tattha anto ti ayam̄ saddo anta-abbhantara-mariyādā² lāmaka-parabhāga-kotthāsesu dissati. ‘Antapūro udara-pūro’ ti ādi’su hi ante anta-saddo.

‘Caranti h’ eke parivāracchannā.

Anto asuddhā bahi sobhamānā’ ti

ādisu abbhantare. ‘Kāya-bandhanassa anto jīrati dasā-haritantam̄³ vā pathantam̄ vā ti⁴ selantam̄ vā’ ti⁴ ādisu mariyādāyam̄.⁵ ‘Antam̄ idam̄ bhikkhave jīvikānan’⁶ ti ādisu lāmake. ‘Es’ ev’ anto dukkhassātī’⁷ ādisu parabhāge. ‘Sabba-paccaya-samkhayo hi dukkhassa parabhāge kotīti’ pi vuccati. ‘Sakkāyo kho āvuso eko anto’ ti ādisu kotthāse vattati. Svāyam̄ idhāpi kotthāse vattati..

Kappa-saddo pi ‘Tiṭṭhatu bhante Bhagavā kappam̄.⁸ ‘Atthi kappo⁹ nipajjitim’ ‘Kappa-katena akappa-katam̄ samsibbitam̄ hotīti,’ evam̄ āyukappa-lesakappa-vinayakapp-ādisu sambahulesu atthesu vattati. Idha taṇhā-ditthisu vattatīti veditabbo. Vuttam pi c’ etam̄ ‘Kappāti, uddānatō dve kappā, taṇhā-kappo ca ditthi-kappo cāti.’ Tasmā taṇhā-ditthi-vasena atitam̄ khandha-kotthāsam̄ kuppevā pakappetvā thitāti *pabbanta-kappikā* ti evam̄ ettha attho daṭṭhabbo.

Tesam̄ evam̄ pubbantam̄ kappetvā thitānam̄ punappuṇa uppajjana-vasena pubbantam̄ eva anugatā ditthīti *pabbant-anuditthino*. Te evam̄-ditthino tam̄ pubbantam̄ ārabbha āgamma paticeca aññam̄ pi janam̄ ditthi-gatikam̄ karontā aneka-vihitāni adhivutti¹⁰-padāni abhiradanti aṭṭhādasā¹¹ ratthūhi.

Tattha aneka-vihitānīti aneka-vidhāni.

*Adhivutti*¹²-padānīti, adhivacana-padānī. Atha vā bhūtam̄

¹ Bm kappitvū vikappitvā.

² Sed mipyādā; Bm mariyāda.

³ Bm saharitantaṁ.

⁴⁻⁴ SS omit (comp. Cullavagga, V. 29. 2).

⁵ Sedh maridāyam; St paridāyam.

⁶ Sd dukkhassātī.

⁶ Bm adda yad idam piṇḍolyan.

⁷ Sd adhimutti.

⁸ M.P.S. XVII. 6.

⁸ Sdhi kappo ti.

¹⁰ Bm adhimutti.

¹¹ Bm aṭṭhārasahi.

¹² Bm adhimutti.

attham abhibhavitvā yathā-sabhāvato agahetvā vattanato adhivuttiyo¹ ti ditthiyo vuccanti, adhivuttinam² padāni ditthi-dipakāni vacanānīti attho.

*Atthādasahi*³ vatthūhi, atthādasahi kāraṇehi. Idāni yehi atthādasahi vatthūhi abhivadanti, tesam kathetu-kamyatāya te ca bhonto ti ādinā nayena pucchitvā tāni vatthūni vibhajitvā dassetum *Santi bhikkhave* ti ādim āha.

30. Tattha vadanti etcnāti vādo. Ditthi-gatass' etam adhivacanam. Sassato vādo etesan ti *sassata-vādū*, sassata-ditthino ti attho. Eten' eva nayena ito paresam pi evarūpānam padānam attho veditabbo.

*Sassatam attānañ ca lokañ cāti rūpādisu aññataram attā ti ca*⁴ *loko* ti *ca*⁴ *gahetvā*, tam sassatam amaram niccam dhuvam paññāpenti.⁵ Yath' āha 'rūpam attā c' eva loko ca sassato cāti attānañ ca lokañ ca paññāpenti. Vedanam . . . saññam . . . samkhare . . . viññānam attā c' eva loko ca sassato cāti attānañ ca lokañ ca paññāpentī.'

Ātappam anvāyāti ādisu viriyam kilcsānam ātāpana-vasena ātappan ti vuttam. Tad eva padahana-vasena *pudhānam*, punappuna payutta-vasena *anuyogo*. Iti etam ti-ppabhedam viriyam anvāya āgamma paṭiccāti attho.

Appamādo vuccati satiyā avippavāso.

Sammā-manasikāro ti upāya-manasikāro pathana⁶-manasi-kāro, atthato ñānan ti vuttam hoti. Yasmin hi manasikāre thitassa pubbe nivāsa⁷-ñānam ijhati, ayam imasmim thāne manasikāro ti adhippeto. Tasmā viriyañ ca satiñ ca ñānañ ca āgammāti ayam etha saṅkhepattho.⁸

Tathārūpan ti tathā-jātikam.

Ceto-samādhin ti citta-samādhim.

Phusatī vindati patilabhati.⁹

Yathā samāhite citte ti yena samādhinā sammā āhite suṭhapite cittamhi.

¹ Bm pavattanato adhimuttijo.

² Bm adhimuttinam.

³ Bm atthārasa.

⁴⁻⁶ Sc omits loko ti ca.

⁵ Bm paññāpenti (thrice).

⁶ Bm patha.

⁷ Bm -nivāsa nassati.

⁸ SS saṅkhepo.

⁹ Bm patilabhati.

Aneka-vihitam pubbe nivāsan ti ādīnam attho Visuddhi-Magge vutto.

So eram āhāti, so¹ evam jhānānubhāva-sampanno hutvā dīṭhi-gatiko evam vadati.

Vañjho² ti, vañjhapasu - vañjhatulādayo³ viya aphalo kassaci ajanako ti. Etena attā ti ca loko ti ca gahitānam jhānādīnam rūpādi-janaka-bhāvam paṭikkhipati.

Pabbata-kūtam⁴ viya ṭhito ti kūṭṭhito. *Esikatthāyi-ṭṭhito* ti esikatthāyi viya hutvā ṭhito ti esikatthāyi-ṭṭhito. Yathā sunikhāto esikathambho niccalo tiṭṭhati, evam ṭhito ti attho. Ubbayena pi lokassa vināsābhāvam dīpeti. Keci pana isīka⁵-ṭṭhāyi-ṭṭhito Pāli⁶ vatvā muñje⁷ isīkā viya ṭhito ti vadanti. Tatrādhippāyo yam p' idam⁸ jāyatāti vuccati, tam muñjato isīkā viya vijjamānam eva nikkhhamati. Yasmā isīka-ṭṭhāyi-ṭṭhito tasmā te ca sattā sandhāvantīti, ito aññattha gacchantīti attho.

Saṃsarantīti, aparāparam sañcaranti. Carantīti, evam saṅkham gacchanti. Tathā uppajjantīti. Atṭhakathāyam pana ‘pubbe “sassato attā ca loko cāti” vatvā “idāni te ca sattā sandhāvantīti” ādinā vacanena ayam dīṭhi-gatiko attanā yeva attano vādam bhindati. Dīṭhi-gatikassa dassanā nāma anibaddham,⁹ thusa-rāsimhi nikhatta-khānu¹⁰ viya cañcalam, ummatiku-pacchiyam pūva-khaṇḍa-gūṭha-gomay-ādīni viya c' ettha sundaram pi asundaram pi hoti yevāt¹¹ vuttam.

*Attī treva sassati-saman ti. Ettha sassatīti niccam vijjamānatāya mahā-paṭhavim¹² maññati, tathā Sineru-pabbata-canda-suriye,¹³ tato tchi samam attānam maññamāno ‘Attī tveva sassati-saman’ ti vadati.¹⁴ Idāni ‘sassato attā ca loko cāti’ ādikāya paṭiññāya sādhanatthan heturū dassento *Tam kissa hetu?* Aham¹⁴ hi ātappaṇvāyāti ādim āha.*

¹ SS omit so.

² SS always vanjho.

³ Saht °adayo.

⁴ MSS. kuta.

⁵ Bm isīka (4 times).

⁶ Sc Bm Pāli.

⁷ Bm muñcato twice.

⁸ Bm Tatrāyam adhippayo.

⁹ Bm anibandham.

¹⁰ Bm nikhatta-khānu.

¹¹ Bm pathavi.

¹² Bm candima-sūriye.

¹³ Bm maññamānā-vadanti.

¹⁴ Bm ahañ.

~ Tattha iminā-m-aham etam¹ jānāmīti, iminā visesādhigamena aham etam paccakkhato jānāmi, na kevalam saddhāmattakena vadāmīti dasseti. Ma-kāro pan' etha padasandhi-karaṇattham vutto.

Idam bhikkhave paṭhamam thānan ti. Catuhī² vatthūhīti vatthu-saddena vuttesu catusu³ thānesu paṭhamam⁴ thānam, idam aneka⁵-jāti-sata-sahassa-mattānussaraṇam paṭhamam kāraṇan ti attho. Upari-vāra-dvāye pi es' eva nayo. Kevalam hi ayam vāro aneka⁶-jāti-sata-sahassānussaraṇa-vasena vutto. Itare dasa cattārisam samvatṭa-vivatṭa-kappānussaraṇa-vassena. Manda-paññā hi titthiyā aneka-jāti-sata-sahassa-mattam anussaranti.⁷ Majjhima-paññā dasa samvatṭa-vivatṭa-kappāni. Tikkha-paññā cattārisam. Na tato uddham.

34. Catuttha-vāre takkayatīti *takki*, takko vā assa atthīti.⁸ Takketvā vitakketvā ditṭhi-gāhino etam adhivacanam.

Vimānsāya⁹ samannāgato ti vīmaṇsi. Vimānsā nāma tulanā ruccanā khamāpanā.¹⁰ Yathā hi puriso yaṭṭhiyā udākam vīmaṇsitvā vīmaṇsitvā¹¹ otarati, evam evam yo tulayitvā ruccitvā khamāpetvā ditṭhim gaṇhāti so vīmaṇsīti vedītabbo.

Takka-pariyāhatan ti, takkena pariyāhatam, tena tena pariyāyena takketvā ti attho.

Vīmaṇsānucaritan ti, tāya vuttappakārāya vīmaṇsāya anuvicaritam.¹²

*Sayam paṭibhānan*¹³ ti attano paṭibhāna-matta-sañjātam.

Ebam āhāti, sassata-ditṭhim gahetvā evam vadati.

Tattha catubbidho takki, anussutiko jātissaro¹⁴ lābhī suddha-takkiko ti. Tattha yo ‘Vessantaro nāma rājā ahosīti’ ādini sutvā, tena hi ‘yadi Vessantaro va Bhagavā

¹ SS imināpamham evam.

² Bm catūhi.

³ Bm catūsu.

⁴ Bm paṭhamam thānam.

⁵ Bm omits.

⁶ Bm omits.

⁷ Bm sing. for plural (pañño twice, titthiyo, anussarati).

⁸ Bm vimānsāya (and so throughout vi).

⁸ Bm addi takki.

¹¹ Bm omits.

¹⁰ Bm khamāna.

¹² Bm omits.

¹² Bm anucaritam.

¹³ Bm pūṭibhānan.

¹⁴ Bm jātisaro.

sassato attā' ti takkayanto ditṭhim gaṇhāti, ayam anussutiko nāma. Dve tisso jātiyo saritvā ‘Āham eva pubbe asukasmiṁ nāma ahosiṁ tasmā sassato attā' ti takkayanto jātissara-takkī¹ nāma. Yo pana lābhītāya ‘Yathā me idāni attā sukhito² atīte pi evam āsi,³ anāgate pi evam bhavissatī’ takkayitvā ditṭhim gaṇhāti, ayam lābhī takkiko⁵ nāma. ‘Evam sati idam⁶ hoti, evam sati idam na⁶ hotīti’ takkamatten’ eva pana gaṇhanto⁷ suddha-takkiko nāma.

35. *Etesam rā aññatarenāti etesam yeva catunnam vatthūnam aññatarena,*⁸ ekena vā dvīhi vā tīhi vā.⁹

N' attī ito bahiddhā ti, imehi pana vatthūhi bahi aññam eka-kāraṇam pi sassata-paññattiyā n' attīti appatīvattiyam siha-nādam nadati.

36. *Tayidam bhikkhave Tathāgato pajānātīti, Bhikkhave tam idam catubbidham pi ditṭhi-gatam¹⁰ Tathāgato nāna-pakārato jānāti. Tato tam pajānanākāram dassento Ime ditṭhi-tthānā ti ādim ādha.*

Tattha ditṭhiyo va ditṭhi-tthānā nāma. Api ca ditṭhinam kāraṇam pi ditṭhi-tthānam eva, yath’ āha ‘Kamatāni atītha ditṭhi-tthānāni? Khandhā pi ditṭhi-tthānam, avijjā pi, phasso pi, saññā pi, vitakko pi, ayoniso manasikāro pi, pāpamitto pi, parato ghoso pi ditṭhi-tthānam. Khandhā hetu khandhā pacayo ditṭhinam uppādāya samuṭṭhānaṭṭhena. Evam khandhā pi ditṭhi-tthānam. Avijjā hetu . . . pe . . . pāpamitto . . . pe . . . parato ghoso hetu parato ghoso pacayo ditṭhinam uppādāya samuṭṭhānaṭṭhena. Evam parato pi ghoso ditṭhi-tthānan’ ti.

Evam-gahitā ti, ditṭhi-samkhātā tāva ditṭhi-tthānā ‘saccā attā ca loko cāti’ evam gahitā ādinnā¹¹ pavattitā ti attho. Evam-parāmatṭhā ti, nirāsaṅka-cittatāya punappuna āmatṭhā parāmatṭhā. ‘Idam eva saccam, mogham aññan’ ti parini-

¹ Bm jātisara-takkiko.

² Bm sukhito ti.

³ Bm ahosi; SS.āśiṇ.

⁴ Sht lābhī.

⁵ SS anutakkiko.

⁶ Bm omits.

⁷ Bm gaṇhanto pana.

⁸ Bm adds vā.

⁹ Bm adds n' attī ito bahiddhā.

¹⁰ Sd gaṇam, corrected from gatam; Sct gaṇam. Comp. below, p. 108.

¹¹ Sdh ādīnna; Sc ādinānaya; St ādīnṇaya.

ṭṭhāpitā. Kāraṇa-samkhātā pana ditṭhi-ṭṭhānā yathā gayhamānā ditṭhiyo samuṭṭhāpentī. Evam ārammāna-vasena ca pavattana-vasena ca sevana¹-vasena ca gahitā, anādinava-dassitāya punappuna gahaṇa-vasena parāmaṭṭhā.

Evam-gatikā ti, evam niraya-tiracchāna-petti²-visaya-gati-nam³ aññatara-gatikā.

Erām abhisamparāyāti, idam purima-padass' eva vevacanam,⁴ evam-vidhā⁵ paralokā ti vuttam hoti.

Tañ ca Tathāgato pajānatīti, na kevalañ ca Tathāgato sakāraṇam sagatikam ditṭhi-gatam eva pajānāti, atha kho tañ ca sabbam pajānāti, *tato ca uttaritaranī sīlañ c' eva samādhiñ ca sabbaññuta-ñāṇañ ca pajānāti.*

Tañ ca pajānanam na parāmasatīti, tañ ca evam-vidham anuttaram viscesam pajānanto pi 'Aham pajānāmītī' tañhā ditṭhi-māna-parāmasana⁶-vasena⁷ na parāmasati.

Aparāmasato c' assa paccattam yera nibbuti vidiṭā ti, evam aparāmasato c' assa a-parapaccayā, sayam eva attanā yeva, tesam parāmāsa-kilcessam nibbuti⁸ vidiṭā. Pākaṭam bhi-kkhave Tathāgatassa Nibbānan ti dasseti. Idāni yathā paṭipannena Tathāgatena sā nibbuti adhigatā, tam paṭipattim dassetum, yāsu vedanāsu rattā titthiyā 'Idha sukhino bhavissāma, ettha sukhino bhavissāmātī' dithi-gahaṇam pavisanti, tāsam yeva vedanānam vasena kammatṭhānam. *Vikkhanto Vedanānam samudayāñ cāti ādim āha.*

Tattha yathā-bhūtam vidiṭrā ti. "Avijjā - samudayā vedanā - samudayo, tañhā - samudayā, kamīna - samudayā, phassa - samudayā vedanā - samudayo" ti paccaya-samuday-~~ātthena~~ vedanā - kkhandhassa udayam passati, nibatti-lakkhaṇam passanto pi vedanā - kkhandhassa udayam passati imesam pañcannam lakkhaṇānam vasena vedanānam samudayam yathā-bhūtam vidiṭvā—"Avijjā-nirodhā vedanā-nirodho, tañhā-nirodhā, kamma-nirodhā, phassa-nirodhā vedanā-nirodho" ti paccaya-nirodhaṭṭhena vedanā - kkhan-

¹ Bm āsevana.

² Bm pitti.

³ Bm gatikānam.

⁴ SS vacanam.

⁵ Bm vidhā.

⁶ Bm parāmāsa.

⁷ Bm addo tañ ca.

⁸ So Sf; Sd nibbutā.

dhassa vayaṁ passati, vipariṇāma lakkhaṇam passanto pi
vedanā-kkhandhassa vayaṁ passatīti imesam pañcannam
lakkhaṇānam vasena vedanānam atthagamam yathā-bhūtam
viditvā,—“yam vedanam¹ patīcca uppajjati sukham somanassam, ayam vedanāya assādo” ti evam assādam² yathā-
bhūtam viditvā—“Sā³ vedanā anicca dukkhā vipariṇāma-
dhammā, ayam vedanāya ādīnavo” ti evam ādīnavam⁴
yathā-bhūtam viditvā—“Yo vedanāya chanda-rāga-vinayo
chanda-rāja-pahāṇam, idam vedanāya nissaraṇam” ti evam
nissaraṇā ca yathā-bhūtam viditvā, vigata-cchanda-rāgatāya
anupādāno anupādā vimutto bhikkhave Tathāgato, yasmiṁ
upādāne sati kiñci upādiyeyya upādinnattā ca baddho⁵
bhaveyya, tassa abhāvā kiñci dhainmam anupādiyitvā va⁶
vimutto Bhikkhave Tathāgato’ ti.⁷

37. *Ine kho te bhikkhave* ti, ‘ye vo aham “katame ca te
bhikkhave dhammā gambhirā” ti apuechim, *ine* *kho* *te*
bhikkhave “Tañ ca Tathāgato pajānāti, tato ca uttaritaram
pajānātīti” evam niddiṭṭhā sabbaññuta-ñāṇa-dhammā gam-
bhīrā duddasā . . . pe . . . pañḍita-vedaniyā ti⁸ veditabbā
yehi Tathāgatassa n’ eva puthujjano na sotāpanṇādisu aññā-
tarō vanṇam yathā-bhūtam vattum sakkoti, atha *kho* Tathā-
gato *va* *yathā-bhuccam* *vanṇam* *sammā* *radamāno* *radeyyāti*.⁹

Evaṁ pucchamānenāpi sabbaññuta-ñāṇam eva putṭham,
niyyātentenāpi tad eva niyyātitam. Antarā pana ditthiy¹⁰
vibhattā ti.

Paṭhamaka⁹-Bhāṇavāra- Vanṇanā nitthitā.

2.

1. *Ekacca-sassatikā* ti¹⁰ ekacca-sassata-vādā. Te duvidhā
honti, satt-ekacca-sassatikā, saṅkhār-ekacca-sassatikā ti,
duvidhā tā¹¹ pi idha gahitā yeva.

¹ Sc vedanā; St vedanānam.

² Bm adds ca.

³ Bm yā.

⁴ Bm adds ca.

⁵ Bm bandho.

⁶ Bm ca;

⁷ Bm omits ti.

⁸ Bm cāti.

⁹ Bm paṭhamā.

¹⁰ Bm Tattha e. s. ti.

¹¹ Bm omits.

2. *Yan ti nipāta-mattam.*

Kadacitti kismiñci kāle.

Karahacitti tass' eva vevacanam.

Dīghassa addhuno ti dīghassa kālassa.

Accayenāti atikkamena.

Samvatṭatitī vinassati.

Yebhuyyēnāti ye upari Brahma-lokesu vā ārūppesu¹ vā nibbattanti, tad avasese sandhāya vuttam.

Jhānamattena² nibbattattā manomayā.

Pīti tesam bhakkho āhāro ti pīti-bhakkhā.

Attano attano va tesam pabhā ti sayam-pabhā.

Antalikkhe carantīti antalikkha-carā.

Subhesu uyyāna - vimāna - kapparukkhādisu tiṭṭhantīti,³ subhā manorama³-vatthābharaṇā hutvā tiṭṭhantīti subhātthāyino.

Ciram dīgham addhānan ti ukkañsenā atṭha-kappe.⁴

3. *Vivattatitī santhāti.*

Suññāñ Brahma-Vimānan ti, pakatiyā nibbatta-sattānam n' atthitāya suññām. Brahma-kāyikā⁵ bhūmi nibbattatīti attho. Tassa kattā vā kāretā vā n' atthi.⁶ Visuddhi-Magge vutta-nayena pana kamma-paccaya-utu-samuṭṭhānā ratana-bhūmi nibbattati. Pakati-nibbatti-ṭṭhānesu⁷ yeva c' ettha uyyāna-kapparukkhādayo nibbattanti. Atha sattānam pakatiyā vasita-ṭhāne⁸ nikanti uppajjati. Te paṭhamajjhānam bhāvetvā tato otaranti. Tasmā—Ath'⁹ aññataro salto ti ādim āha.

Āyukkhayā vā puññakkhayā rā ti. Ulāram ye¹⁰ puñña-kamīnam katvā yattha kattha ci appāyuke dibba-loke nibbattanti, te attano puñña-balena ṭhātum na sakkonti, tassa pana deva-lokassa āyuppamānen' eva cavantīti āyukkhayā cavantīti vuccanti. Ye pana parittam puñña-kammam katvā dīghāyuke devaloke nibbattanti, te yāvat' āyukam

¹ Bm arūpesu.

² Bm jhānamanena; S^d jhānamatte.

³,⁴ Bm subhātthāyino, subhā vā manoramma.

⁵ Bm kāyika.

⁴ Sct ciram (1 at 1. 2. 7).

⁷ Bm nibbattana-ṭhāne.

⁶ Bm n' atthīti.

⁹ So athāñ°; Bm atha añ°.

⁸ Sct ṭṭhāne.

¹⁰ Bm ye ulāram; S^d adds va.

thātum na sakkonti, antarā vā cavantiti *puññakkhayā*
cavantiti vuccanti.

Dīgham addhānām titthāltti kappam vā upadḍha-kappam vā.

4. *Anabhiratthi aparassāpi*¹ sattassa āgamana-paththanā.
Yā pāna patīgha-sampayuttā ukkaṇṭhikā² sā Brahma-loke
n' atthi.

Paritassanā ti ubbijjanā, phandanā. Sā pan' esā tāsa-
tassanā taṇhā-tassanā diṭṭhi-tassanā nāṇa-tassanā ti catu-
bbidhā hoti. Tattha 'Jātim pāticca bhayam bhayānakam
chambhitattam lomahaniso cetaso ubbego³ utrāso, jaram
vyādhim maraṇam pāticca . . . po . . . utrāso' ti ayam
tāsa-tassanā nāma. 'Aho rata aññe pi satū itthattam āga-
ceheyun' ti ayam taṇhā-tassanā nāma. 'Paritassita-
vippahanditam evāti' ayam diṭṭhi-tassanā nāma. 'Te pi
Tathāgatassa dhamma-desanam sutvā yebhuyyena bhayam
samvegam santasam āpajjantiti' ayam nāṇa-tassanā nāma.
Idha pana taṇhā-tassanā pi diṭṭhi-tassanā pi vatṭati.

Brahma-Vimānan ti idha paṭhamābhinibbattassu atthitāya
suññan ti na vuttam.

Uppajjantiti uppatti⁴-vasena upagacchanti.

Saharyatan ti saha-bhāvam.

5. *Abhibhū* ti 'abhibhavitvā thito joṭṭhako 'ham asmīti.'

Anabhibhūto ti aññehi anabhibhūto.

Aññadatthū ti ekaṇsa-vacane nipāto. Dassana-vasen-
doso—'Sabbam passāmīti' attho.

Vasa-rattiti 'sabbam janam vase vattemi.'

Issaro, kattā, nimmātā ti, 'Aham lokā issaro, aham lokassa
kattā ca nimmātā ca, paṭhavi⁵-himavanta-sineru-cakkavāla-
mahāsamudda-candima-suriyā mayā nimmitā ti.'

*Settho*⁶ *sañjitā*⁷ ti, 'Aham lokassa uttamo ca, sañjitā⁷ ca,
"Tvam khattiyo nāma hohi, tvam Brāhmaṇo nāma⁸ Vesso
nāma⁸ Suddo nāma⁸ Gahaṭho nāma⁸ Pabbajito nāma,⁸ anta-

¹ St aparassāti; Sc apassāpi.

² Bm ukkaṇṭhitā.

³ Bm ubbiggo.

⁴ Bm upapajjantiti upapatti.

⁵ Bm pathavi.

⁶ MSS. repeat settho.

⁷ Bm sajītā.

⁸ Bm omits.

maso tvam oṭṭho hohi, goṇo hohīti,” evam sattānam sam-vissajjetā¹ ahan’ ti maññati.

Vasi Pitā bhūta-bhavyānan ti, ‘Aham asmi ciṇṇa-vasitattā² vasi, aham pitā bhutānañ ca bhavyānañ cāti’ maññati. Tattha aṇḍaja-jalābujañ sattā anto aṇḍa-kose c³ eva anto vatthusmiñ³ ca bhavyā nāma bahi nikkhanta-kālato paṭṭhāya bhūtā nāma, samsedajā paṭhama-citta-kkhaṇe bhavyā dutiyato paṭṭhāya bhūtā, opapātikā paṭhama-iriyāpathe bhavyā dutiyato paṭṭhāya bhūtā ti veditabbā. ‘Te sabbe pi mayham puttā’ ti saññāya ‘Aham Pitā bhūta-bhavyānan’ ti maññati. Idāni kāraṇato⁴ sādhetu-kāmo ‘Mayā ime sattā nimmitā ti paṭiññam katvā,’ *Tam* kissa hetūti ādim āha.

Itthattan ti ittha-bhāvam. Brahma-bhāvan ti attho.

Iminā mayan ti attano kamma-vasena cutā pi uppānā pi ca kevalam maññanāmatten⁵ eva ‘iminā mayam nimmitā’ ti maññamānā vaṇkacchidde⁶ vaṇka-āṇi viya oṇamitvā tass’ eva pāda-mulam gacchanti.⁷

6. *Vāṇṇarantataro* cāti vāṇṇavantataro ca.⁸ Abhirūpo pāśādiko ti attho.

Mahesakkhataro ti issariya-parivāra-vasena mahāyasatara.

Thānam kho pan’ etun ti kāraṇam kho pan’ etam. Yo⁹ tato cavitvā aññātra na gacchatī, idh’ eva āgacchatī, tam sandhāya etam vuttam.

¶ *Agārasmā* ti gehā.

Anagāriyan ti pabbajjam. Pabbajjā hi yasmā agāra-sahitam kasi-gorakkhādi-kammañ tattha n’ atthi, tasmatā anagārijyā ti vuccati.

¤ *Pabbajatīti* upagacchati.

Tato param nānussarati¹⁰ tato pubbe nivāsa¹⁰ param na sarati, saritum asakkonto tattha ṭhatvā diṭṭhim gaṇhāti.

Nicco ti ādisu, tassa uppattim apassanto nicco ti vadati,¹¹ marañam apassanto dhuvo ti, sadū-bhāvato sassato ti, jarā-

¹ Bm samvibhajetā.

² Bm vasitaya; Sd vasikattā.

³ Bm vatthumhi.

⁴ Bm kāraṇa-vasena.

⁵ Sc. maññamānā.

⁶ Bm ecchidde.

⁷ Bm gacchantīti.

⁸ Bm omits.

⁹ Bm so.

¹⁰ Sh. nivāsa.

¹¹ SS vadanti.

vasenāpi vipariṇāmassa abhāvato *avipariṇāma-dhammo* ti.
Sesam ettha paṭhama¹-vāre uttānam eva.²

7. Dutiya-vāre khiddāya padussanti³ vinassantīti *khiddā-padosikā*.⁴ Khiddā-padusikā⁴ ti pi Pālim likhanti, sā
▲ṭṭhakathāyā⁵ n' atthi.

Ativelan ti, atikālam aticiran ti attho.

*Hassa*⁶-*khiddā-rati-dhamma-samāpannā* ti, *hassa*⁵-*rati-dhamma* c' eva khiddā-rati-dhammañ ca samāpannā, anuyuttā. Keļi-*hassa*⁶-*sukhañ* c' eva kāyika-*vācasika-kilā*⁷-*sukhañ* ca anuyuttā vutta-*ppakāra-rati-dhamma-samaṅgino* hutvā *viharantīti* attho.

* *Sati mussatīti*,⁸ khādaniya-bhojaniyesu sati pamussati.⁹ Te kira puñña-visesādhigatena mahantena attano siri-vibhavena nakkhattam¹⁰ kīlantā tāya¹⁰ sampatti¹¹-mahantatāya ‘Āhāram paribhuñjimha na paribhuñjimhāti’ pi na jānanti. Atha ekāhārātikkamanato paṭṭhāya nirantaram khādantā pi pivantā pi cavanti yeva na titthanti. Kasmā? Kammaja-tejassa balavatāya, [karaja-kāyo mandatāya.]¹² Manussānam hi kammaja-tejo mando, karaja-kāyo balavā. Tesam̄ tejassa mandatāya kāyassa balavatāya sattāham pi atikkamitvā uṇhodaka-accha-yāgu-ādihi sakkā vatthum upatthambhetum. Devānam pana¹³ tejo balavā hoti, karajam¹⁴ mandam. Te ekam̄ āhāra-velam̄ atikkamitvā santhātum na sakkonti. Yathā nāma gimhānam majjhantiko tatta-pāsāne ṭhapitam̄ padumam̄ vā uppalam̄ vā sāyañha-samaye ghaṭa-satenāpi siñciyamānam pākatikam̄ na hoti vinassati yeva, evam evam pacchā nirantaram khādantā pi pivantā pi cavanti yeva na titthanti. Ten’ āha—*Sati-sammosā te derā tamhā kāyā cavantīti*.

¹ Bm omits.

² Bm evāti.

³ Bm padusanti.

⁴⁻⁵ Sc Khīpadusikā; Shdt khīpadusikū; Bm padūsikū.

⁶ Bm kelihasa.

⁷ Sc kila.

⁸ Bm sammussatīti.

⁹ Sch sammussati; Sd pamm°-, corrected to panf°-; S^t pamm°; Bm sammussati. See Morris in J.P.T.S for 1884, p. 94.

¹⁰⁻¹⁰ Sdt kīlantāya.

¹¹ Bm sāmpattiyā.

¹² In Bm only.

¹³ Bm omits.

¹⁴ Bm karaja-kāyam.

Katame pana *te devā ti?* Ime nāmāti¹ atṭhakaṭṭhāya vicāraṇā n' atti. Devatānam² kammaja-tejo balavā hoti, karajam mandan ti avisesena vuttattā pana ye keci kabaliṅkā-rāhārūpajīvino³ devā evam⁴ karonti, te evam⁵ cavantīti veditabbā, ye keci pan' āhu Nimmānarati-Paranimmitta-vasavattino te devā ti. Khiddāya⁶ padussana-matten' eva h' ete khiddā-padosikā ti vuttā. Sesam ettha purima-nayen' eva veditabbam.

10. Tatiya-vare manena padussanti vinassantīti *Mano-Padosikā*. Ete Cātummahārājikā.⁵ Tesu kira eko deva-putto 'Nakkhattam kiliśāmīti' saparivāro rathena vīthim paṭipajjati. Ath' añño nikhamanto tam⁷ purato gacchantam disvā 'Kim bho ayam kapaṇo⁸ aditṭha-pubbam viya etañ disvā pītiyā uddhumāto viya gacchamāno⁹ viya ca gacchatīti¹⁰ kujjhati. Purato gacchanto pi nivattitvā¹¹ tam¹² kuddham disvā—Kuddhā nāma suviditā¹³ honti¹⁴—kuddha-bhāvam assañatvā, 'Tvam kuddho mayham. Kim karissasi? Ayam sampatti mayā dāna-silādīnam vasena laddhā, na tuyham vasenāti' paṭukujjhati. Ekasmīm hi kuddhe itaro akuddho rakkhati. Ubhosu pana kuddhesu ekassa kodho itarassa paccayo hoti, tassa pi kopo itarassa paccayo hotiti ubho kandantānam yeva orodhānam cavanti. Ayam ettha dhammatā. Sesam vutta-nayen' eva veditabbam.

13. Takki-vāde,¹⁵ ayam cakkhādīnam bhedam passati. Cittam pana yasmā purimam purimam pacchimassa pacchimassa paccayam datvā va nirujjhati, tasmā cakkhādīnam bhedato balavataram pi cittassa bhedam na passati. So tam¹⁶ apāssanto 'yathā nāma sakuṇā ekam rukkham jahitvā aññasmīm¹⁷ niliyanti,¹⁸ evam eva imasmīm attabhāve bhinne cittam aññattha¹⁹ gacchatīti' gahetvā evam āha. Sesam ettha vutta-nayena veditabbam.

¹ Bm devā ti.² Bm kabali.³ Bm Cātumahā.⁴ Bm bijjamāno.⁵ Bm suvijānā.⁶ Bm vāre.¹³ Bm niliyati (and sakupo above).² Bm devānam.⁴ Bm khiddā.⁶ Sct pakaraṇo.⁸ Bm nivattetvā.¹⁰ SS hontīti.¹² Bm ekasmīm.¹⁴ Bm aññattha.

16. *Antānantikā* ti antānanta-vādā. Antam vā anantam vā antānanta vā n' ev' antam vā nānantam vā ārabbha pavatta-vādā ti attho.

17-20. *Anta-saññī lokasmīm viharatiti*, paṭibhāga-nimittam cakkavāla-pariyantam avaddhvetvā, tam loko ti gahetvā anta-saññī lokasmīm viharati. 18. Cakkavāla-pariyantam katvā vadḍhita-kasiṇo¹ pana *ananta-saññī* hoti. 19. Uddham adho avaddhvetvā pana tiriyaṁ vadḍhvetvā *uddham-adho-anta-saññī tiriyaṁ ananta-saññī*. 20. Takkivādo² vutta-nayen'³ eva veditabbo. Ime cattāro pi attanā dīṭṭha-pubbānusāren' eva dīṭṭhiyā gahitattā pubbanta-kappikesu paviṭṭhā.

23. Na maraṭṭiti amarā. Kā sā? Evam⁴ pi me no ti ādinā nayena pariyanta-rahitā dīṭṭhi-gatikassa dīṭṭhi c' eva vācā va. Vividho khepo ti vikkhepo. Amarāya dīṭṭhiyā vācāya vā⁵ vikkhepo ti *amarā-vikkhepo*. So etesam̄ athīti *amarā-vikkhepi*kā. Aparo nayo. Amarā nāma⁶ maccha-jāti, sā ummujjana-nimujjanādi-vasena udake sandhāvamānā gahetum na sakkoti.⁷ Evarī eva ayam pi vādo ito c' ito ca sandhāvati gāham na upagacchatiti *amarā-vikkhepo* ti vuccati. So etesam̄ athīti *amarā-vikkhepi*kā.

24. *Idam kusalāti yathā-bhūtam na ppajānātīti*, dasa kusala-kamma-pathē yathā-blūtam na ppajānātīti attho. *Akusale* pi dasa akusala-kamma-pathā va adhippetā.

So mam' assa vighāto ti, musā mayā bhaṇitan ti vippatisār- uppattiyyā maina vighāto assa dukkham bhaveyyāti attho.

So mam' assa antarāyo ti, so mama saggassa c' eva maggassa ca antarāyo assa.

Musā-vāda-bhayā musā-vāda-parijegucchā ti, musā-vāde ottappena c' eva hiriyā ca.

Vācā-vikkhepam āpajjatīti, vācāya vikkhepam āpajjati. *Kidisam?* Amarā-vikkhepam, apariyanta-vikkhepan ti attho.

Ebam pi me no ti ādisu, evam pi⁸ me no ti aniyāmita-

¹ Bm kasiṇe.

² Bm vāro.

³ See above on 1. 2. 13.

⁴ Bm Evan ti pi.

⁵ Bm ca.

⁶ Bm adds ekā.

⁷ Sdt sakkā ti.

⁸ Bm Evan ti pi (twice).

vikkhepo. *Tathā ti pi?* *Me no ti*, *Sassato attā ca loke cāti vuttam sassata-vādaṁ paṭikkhipati.* *Aññathā ti pi?* *Me no ti*, *sassato aññathā vuttam ekacca-sassatam paṭikkhipati.* *No ti pi?* *Me no ti¹* *na²* *hoti Tathāgato param maraññāti* *vuttam ucchedam paṭikkhipati.* *No no ti pi?* *Me no ti,³n'* *eva hoti na na hotīti vuttam takki-vādaṁ paṭikkhipati.*

Sayam pana, 'Idam kusalan ti' vā 'akusalan ti' vā puṭṭho, na kiñci vyākaroti. 'Idam kusalan' ti pi vā puṭṭho 'Evam⁴ pi me no' ti vadati. Tato 'kim? Akusalan ti' vutte, 'Tathā ti pi me no' ti vadati. 'Kim? Ubhayato aññathā' ti vutte 'Aññathā ti pi me no' ti vadati. Tato 'Ti-vidhenāpi⁴ na hoti⁵ te laddhī' ti vutte 'No ti pi me no' ti vadati. Tato 'Kim? No no te laddhīti' vutte 'No no ti pi me no' ti evam vikkhepam eva āpajjati, evam⁶ ekasmim pi pakkhe na tiṭṭhati.

25. *Chando rāgo rā ti. Ajānanto*⁷ *pi sahasā kusalam eva 'kusalan' ti,*⁸ akusalam eva ca 'akusalan' ti vatvā, 'Mayā asukassa nāma evam vyākataṁ, kiñ nam⁹ suvyākatan' ti aññe paṇḍite pucchitvā, tehi 'Suvyākatam bhadramukha, kusalam eva tayā kusalam, akusalam eva ca¹⁰ akusalan ti vyākatan' ti vutte, 'N' atthi mayā sadiso paṇḍito' ti evam me tattha chando rāgo rā assāti attho. Ettha ca chando dubbala-rāgo, rāgo balava-rāgo.¹¹

Doso rā paṭigho rā ti, kusalam pana akusalan ti akusalan ca kusalan ti vatvā, aññe paṇḍite pucchitvā tehi 'Duvyākatan tayā'¹² ti vutte, 'Ettakam pi nāma na jānāmīti' tattha me assa doso vā paṭigho vā ti attho. Idhāpi doso dubbala-kodho, paṭigho balava-kodho.

Tam mam assa upādānam. So mam assa vighāto ti. Tam chanda-rāga-dvayam mama upādānam assa, dosa-paṭigha-dvayam vighāto, ubhayam pi vā tam¹³ gahaṇa-vasena upādā-

¹ S^cit omits *ti*.

² S^h omits *na*.

³ B^m evan *ti*.

⁴ S^c vidhenāti.

⁵ B^m hoti kim (? for hotīti).

⁶ B^m omits.

⁷ B^m asampajānanto.

⁸ B^m adds *vatvā*.

⁹ B^m kim tam.

¹⁰ B^m omits.

¹¹ S^c add *ti*.

¹² S^c tata�; S^d tatiya; S^t B^m tayā (? tam tayā).

¹³ B^m duļa (for duṭṭha).

nam, vihanana-vasena vighāto. Rāgo hi amuñcitu-kāmatāya ārammaṇam gaṇhāti jalūkā viya, doso vināsetu-kāmatāya āsīviso viya, ubho pi c'ete santāpakaṭṭhena vihananti yevāti upādānan ti ca vighāto ti ca vuttā.—Sesam paṭhama-vāra-sadisam eva.

26. *Panḍitā* ti paṇḍiccena samannāgatā.

Nipuṇā ti sañha-sukhuma-buddhino,¹ sukhuma-atth-antare paṭivijjhana-jānana-samatthā.¹

Kata-para-ppavādā ti, viññāta-para-ppavādā c'eva parehi saddhim kata-vāda-paricayā ca.

Vāla-vedhi-rūpā ti vāla-vedhi-dhanuggaha-sadisā.

Vō² bhindantā maññe ti vāla-vedhī viya vālam. Sukhūmāni pi paresam ditthi-gatāni attano paññā-gatena bhindantā viya carantī attho.

Te manūtathāti, te Samaṇa-Brāhmaṇā³ nam tesu⁴ kusalā-kusalesu.

*Samanuyuñjeyyun*⁵ ti,—‘kim kusalamp kim akusalān ti attano laddhim vadāti’⁶ laddhim puccheyyum.

Samanugāheyyun ti, idam nāmāti vutte ‘Kāraṇena’ etam attham gāhayāti⁷ kāraṇam puccheyyum.

Samanubhāseyyun ti, iminā nāma kāraṇenāti vutte kāraṇe dosam dassetvā ‘Na tvam idam jānāsi, idam pana gaṇha, idam pana visajjehāti,’ evam santajjeyyun.⁸

Na sampāyeyyan ti, na sampādeyyam. Sampādetvā kathetum na sakkuṇeyyan ti attho.

So mam assa vighāto ti, yam tam punappuna¹⁰ vatvā pi asampāyanam nāma so mama vighāto assa, otṭha-tālu-jivhā-gala-sosana-dukkham eva assāti attho.—Sesam etthāpi paṭhama-vāra-sadisam eva.

27. *Mando* ti manda-pañño. Apaññass’ ev etam nāmam.

Momūho ti atisammūlho.

¹⁻¹ B^m sukhumātthantaram pativijjhana-samatthā..

² B^m Te.

³ B^m Brahmaṇā (and so

⁴ Se^t B^m. mantesu for manūtathāti.

⁵ Sch samanuñj-.

⁶ Sh vadāti; S^d vādāti.

⁷ B^m kena kāraṇena.

⁸ Se gāhayāti; B^m gāheyyun ti.

⁹ B^m samanuyuñjeyyun.

¹⁰ B^m punappunam (and so always).

*Hoti tathāgato ti ādisu, satto tathāgato ti adhippeto.—
Sesam ettha uttānam eva.*

Ime pi cattāro pubba-pavatta-dhammānusāren' eva ditṭhi¹-
gahitattā pubbanta-kappikesu paviṭṭhā.

• 30. Adhicca-samuppanno attā ca loko cāti daseanam
adhicca-samuppannam, tam etesam atthiti *adhicca-samuppan-*
nikā. *Adhicca-samuppannan* ti akāraṇa-samuppannam.

31. *Asaññā sattā* ti, desanā-sisam̄ etam̄. Acitt²-uppāda³-
rūpa-mattaka-attabhāvā ti attho. Tesam̄ evam̄ uppatti vedi-
tabbā. Ekacco⁴ titthāyatane pabbajitvā, vāyo-kasiṇe pari-
kammām̄ katvā, catutthām̄ jhānam̄ nibbattetvā, jhānā vuṭṭhāya
citte dosam̄ passati. ‘Citte sati hatthacchedādi-dukkhañ
c’eva sabba-bhayāni ca honti. Alam̄ iminā cittena. Acittaka-
bhāvo santo’ ti. Evam̄ citte dosam̄ passitvā aparihinajjhāno
kālam̄ katvā asaññīsu⁵ nibbattati. Cittam assa cuti citta-
nirodhena idh’ eva nivattati. Rūpakkhandhamattam eva
tattha pātubhavati. Te tattha, yathā nāma jiyā-vega-kkhitto⁶
saro yattako jiyā-vego tattakam eva ākāse-gacchati, evam̄
evam̄ jhāna-vega-kkhittā⁷ uppajjivitvā⁸ yattako jhāna-vego
tattakam eva kālan tiṭṭhanti. Jhāna-vege pana parihīne,
tattha rūpa-kkhandho antaradhāyati, idha⁹ paṭisandhi-saññā
uppajjati.¹⁰ Yasmā pana tāya idha uppanna-saññāya tesam̄
tattha cuti paññāyati, tasmā *Saññuppādā ca pana te devā*
tamhā kāyā carantīti vuttam̄.

Sattattāyāti,¹¹ satta-bhāvāya. Sesam ettha uttānaththam eva.

32. Takki-vālo pi vutta-nayen’ eva veditabbo.¹²

37. ‘Evam̄ atṭhārasa-pubbanta-kappike dassetvā, idāni catu-
cattārisa aparanta-kappike dassetum — *Santi Bhikkhave* ti
ādim āha. Tattha anāgata-kotthāsa-samkhātam̄ aparantam̄
kappetvā gaṇhantīti *aparanta-kappikā*. Aparanta-kappo vā

¹ St B^m ditṭhiyā.

² S^e accitt-.

³ B^m uppādā.

⁴ B^m addō hi.

⁵ B^m asaññā-sattesu.

⁶ B^m vegukkhitto.

⁷ B^m vegukkhittā.

⁸ B^m upapajjivitvā.

⁹ B^m idha pana.

¹⁰ Here B^m = SS.

¹¹ B^m santatāyāti santa-.

¹² See above, on 1. 2. 18 (B^m varo, veditabbo ti).

etesam athīti aparanta-kappikā. Evam sesam pi pubbe vutta-ppakāra-nayen' eva veditabbam.

58. *Uddham-āghātanikā*¹ ti, āghātanam vuccati marañam. *Uddham-āghātanā*² attānam vadantīti uddham-āghātanikā.

Saññi ti, pavatto vādo saññī-vādo, so etesam athīti saññī-vādā. *Ruṇi attā*³ ti ādisu kasiṇa-rūpam attā ti tattha pavatta⁴-saññāñ c' assa saññā ti gahetvā vā, Ājīvik⁵-ādayo viya takka-matten' eva vā, *Ruṇi attā hoti arogo param marañā saññi ti nam paññāpenti*. Tattha arogo ti nicco.

Arūpa-samāpatti-nimittam pana attā ti samāpatti-saññāñ c' assa saññā ti gahetvā vā, *Niganth-ādayo* viya takkamatten' eva vā, *arūpi attā saññi ti nam paññāpenti*. Tatiyā pana missaka-gāha-vasena pavattā diṭṭhi, catutthā takka-gāhen' eva.

Dutiya-catukkam antānantiku-vāde vutta-nayen' eva veditabbam.⁶ Tatiyā-catukke samāpannaka-vasena *ekatta-saññi*, asamāpannaka-vasena *nānatta-saññi*, paritta-kasiṇa-vasena *paritta-saññi*, vipula-kasiṇa-vasena *appamāna-saññi* veditabbo.⁷ Catuttha-catukke⁸ dibbena cakkhunā tika⁹-catukka-jhāna-bhūmiyam nibbattamānam disvā *ekanta-sukhī* ti gaṇhāti, niraye nibbattamānam disvā *ekanta-dukkhī* ti, manussesu nibbattamānam disvā *sukha-dukkhī* ti, vehapphalesu¹⁰ nibbattamānam disvā *adukkham-asukhī* ti gaṇhati. Visesato hi pubbe-nivāsānuṣasati-lābhino¹¹ pubbanta-kappikā honti, dibba-cakkhukā aparanta-kappikā ti.

3.

1. *Asaññī-vādo* saññī-vāde ādimhi vuttānam dvinnam catukkānam vasena veditabbo. 5. Tathā n' eva-saññī-nāsaññī vādo. Kevalam hi tattha saññī attā ti gaṇhantānam tā diṭṭhiyo idha asaññī ti ca n' eva-saññī-nāsaññī ti ca. Tattha na ekantena kāraṇam pariyesitabbam. Diṭṭhi-gatikassa hi gāho ummattika-pacchi-sadiso ti vuttam etam.¹²

9. *Uccheda-vāde sato* ti, vijjamānassa. *Ucchedan* ti, upa-

¹ All MSS. āghātō.

² All MSS. rūpi.

³ Sh ājīk^o; Bm ājīvak^o.

⁴ Bm sannī ti veditabbā.

⁵ Bm tikkā.

¹¹ Bm °satī-ñāpa-lābhino.

² Sh āghātā; Sdt āghātanā

⁴ Bm pavattana.

⁶ See above on D. I. 2. 16.

⁸ Bm adds pana.

¹⁰ Bm adds devesu.

¹² See above, p. 105.

cchedam. *Vindsan* ti, adassanam. *Vibhavan* ti, bhava¹-vigamam. *Sabbān'* etāni aññamañña-vevacanān' eva.

Tattha dve janā uccheda-ditthim gaṇhanti, labhī ca alabhi ca. ²*Labhī* arahato² dibbena cakkhunā cutim disvā uppattim³ apassanto, yo vā cuti-mattam eva daṭṭhum sakkoti na uppattim,⁴ so uccheda-ditthim gaṇhāti. ⁵*Alabhī* ca ‘Ko paralokam jānātīti?’⁵ kāma-sukha-gijjhataya⁶ vā ‘Yathā rukkha-paññāni patitāni na puna virūhanti’⁷ evam⁸ sattā ti ādinā takkena vā, ucchedam gaṇhāti. Idha pana taṇhā-ditthinam vasena tathā ca aññathā ca vikkapetvā va imā satta-ditthiyo uppannā ti veditabbā.

10. Tattha rūpi ti rūpavā. *Catummahā⁹-bhūtiko* ti catummahā-bhūta-mayo. Mātā-pitunnam¹⁰ etan ti mātā-pettikam. Kim tam? Sukka-soṇitam. Mātā-pettike sambhūto jāto ti mātā-pettika-sambhavo. Iti rūpa-kāya-sisena manussattabhvam¹¹ attā ti vadati. *Itth' eke* ti, ittham eke, evam eke ti attho.

11. Dutiyo tam paṭikkhipitvā dibb-aṭṭabhvam vadati: *Dibbo* ti, devaloke sambhūto. *Kāmāracaro* ti cha¹²-Kāmāvara-deva-pariyāpanno. Kabaliṅkāram¹³ bhakkhayatīti *kabaliṅkāra-bhakkho*.¹³

12. *Manomayo* ti jhānamanena nibbatto.

Sabb-aṅga-paccangī ti sabba-aṅga-paccaṅga-yutto.

Ahīnindriyo ti paripuṇṇ-indriyo. Yāni Brahmaloke atthi tesam vasena itaresañ ca sañthāna-vasen' etam vuttam.

13. *Sabbaso rūpa-suññānam* samatikkamā ti ādinam attho Visuddhi-magge vutto.

Ākāsānañcāyatanañpago ti ādisu pana ākāsānañcāyatana-bhvam upagato ti evam attho veditabbo. Sesam ettha uttanam evāti.

¹ Bm bhāva.

²⁻² Bm labhikō anussaranto.

³ Bm upapattim.

⁴ Bm upapātam.

⁵ Bm Alabhi paralokam na jānātīti.

⁶ Bm giddhatāya.

⁷ Bm viruhanti.

⁸ Bm evam eva.

⁹ Bm catummahā (comp. D. 2, 83).

¹⁰ Bm pitūnam.

¹¹ SS manussattabhvam.

¹² Sd omits cha.

¹³ Bm kabaliṅkāra^o.

19. *Ditthadhamma - nibbāna - vāde dittha - dhammo ti paccakkha¹-dhammo² vuccati. Tattha tattha paṭiladdhāttabhāvass'³ etam adhivacanam. Ditthi-dhamme nibbānam dittha-dhamma-nibbānam, imasmīm yeva atta-bhāve dukkha-vūpasamanan ti attho. Tam vadantiti dittha-dhamma-nibbāna-vādā.*

Parama-dittha-dhamma-nibbānan ti, paramam⁴ dittha-dhamma-nibbānam, uttaman ti attho.

20. *Pancali kāma-guṇehi, manāpiyehi⁵ rūpādīhi pañcahi kāma-kotthāsehi bandhanehi vā.*

Samappito ti suṭṭhu appito allino hutvā.

Samaṅgi-bhūto ti samannāgato.

Paricāretiti tesu kāma-guṇesu yathā-sukham indriyāni cāreti, sañcāreti, ito c' ito ca upaneti, atha vā pana⁶ laṭati ramati kīlati. Ettha ca duvidhā kāma-guṇā, mānusakā⁷ c' eva dibbā ca. Mānusakā⁷ Mandhūtu-kāmaguṇa-sadisā datthabbā, dibbā Paranimmitavasavatti-deva-rājassa kāmaguṇa-sadisā ti⁸ Evarūpe kāme upagatānam hi te dittha-dhamma-nibbāna-pattim paññāpentī.⁹

21. ¹⁰*Dutiyavāde¹¹ hutvā abhāvatthena aniccā, patipīlanatthena dukkhā, pakati-jahanaatthena vipariṇāma-dhammā ti veditabba.*

Tesan vipariṇām-aññātthā-bhārā ti, tesam kūmānam vipariṇāma-samkhātā aññātthā-bhāvā. 'Yam pi me ahosi tam pi me n' athīti' vutta-nayena uppajjanti, soka-paridēva-dukkhadomanass' upāyāsā ti.¹² Tattha anto¹³ nijjhāyana-lakkhaṇo soko. Tam nissita-lālappana-lakkhaṇo paridēvo. Kāya-pati-pīlana-lakkhaṇam dukkham. Mano-vighāta-lakkhaṇam¹⁰ dom-anassam. Visādā-lakkhaṇo upāyāso. Viriec' era kāmelehti ādinam attho Visuddhi-magge vutto.

22. *Vitakkitan ti abhiniropana-vasena pavatto vitakko.*

¹ S^d paccavekkha.

² S^c add ti.

³ S^d paṭiladdhattā.

⁴ B^m parama-.

⁵ B^m manūpiya-.

⁶ B^m pa.

⁷ B^m manussikā.

⁸ B^m omits.

⁹ B^m sampattim paññāpentī.

¹⁰ S^c omits down to nijjhāyana-

¹¹ B^m vare.

¹² B^m omits ti.

¹³ S^f omits from dutiya-vāde up to this.

Vicāritan ti anumajjana-vasena pavatto vicāro.

Eten' etan ti, etena vitakkitenā ca vicāritenā ca etam paṭhama-jjhānam olārikām sakaṇṭakām viya khāyati.

23. *Piti¹-gatan ti, pīti yeva.*

Cetaso ubbillāvitattan² ti, cittassa ubbillā³-bhāva-karapam.

24. *Cetaso ābhogo ti, jhānā vuṭṭhāya tasmiṃ sukhe puna-puna cittassa ābhogo manasi-kārō samannāhāro ti. Sesam ettha diṭṭha-dhamma-nibbāna-vāde uttānatham⁴ eva.*

27. Ettāvatā sabbā pi dvā-sat̄hi diṭṭhiyo kathitā honti yāsam satt' eva uccheda-diṭṭhiyo sesū sassata-diṭṭhiyo. Idāni *Ime kho te Bhikkhare ti iminā vārena sabbe pi te aparanta-kappike ekajjhām niyyātētvā⁵ sabbaññuta-ñāṇam vissajjeti.⁶*

29. Puna *Ime kho te Bhikkhare ti ādinā vārena sabbe pi te 'pubbantāparanta - kappike niyyātētvā⁷ tad eva ñāṇam vissajjeti.*

31. Iti—*Katame ca te Bhikkhāre dhammā ti ādimhi pucchā-māno pi, sabbaññuta-ñāṇam eva pucchitvā, vissajjamāno pi—sattānam ajjhāsayam tulāya tulāyanto viya,. Sineru-pādato vālikām⁸ uddharanto viya—dvā-sat̄hi diṭṭhi-gatāni uddharitvā sabbaññuta-ñāṇam eva vissajjesi. Evam ayam yathā-nusandhi-vasena desanāgatā.⁹*

Tayo hi¹⁰ anusandhī, pucchānusandhi, ajjhāsayānusandhi, yathānusandhlīti.

Tattha ‘Evam vutte Nando go-pālako Bhagavantam etad avoca. “Kim nu kho Bhante orimām tīram, kim pārimām¹¹ tīram, ko majjhe samsīdo,¹² ko thale ussādo,¹³ ko manussa-gāho, ko amanussa-gāho, ko āvat̄ta-gāho, ko anto pūti-bhāvō”’ ti evam pucchantānam Bhagavatā vissajita-sutta-vasena pucchānusandhi veditabbo.

‘Athā kho aññatarassa bhikkhuṇo evam cetaso parivitakko udapādi. “Iti kira bho rūpam anattā, vedanā saññā sam-

¹ Bm piti (twice).

² SS °takkanan; Bm ubbilā°.

³ Bm ubbilā-. See above, p. 53.

⁴ Bm uttānam.

⁵ Bm nuyyādetvā.

⁶ Bm visajj° (so 5 times).

⁷ Bm aparantakappike p° ca ekajjhām niyyādetvā.

⁹ Bm desanā āgatā.

⁸ Bm vālikam.

¹¹ Bm orima-pārima.

¹⁰ Bm adda-suttassa.

¹³ Bm ussāro.

¹² SS. majjho samsīdo.

khārā viññānam anattā. Anatta-katāni¹ kammāni kamattā-nam² phusissantīti.”³ Atha kho⁴ Bhagavā tassa bhikkhuṇo cetāsā ceto-parivitakkam aññāya bhikkhū āmantesi, “Tām kiṁ maññatha, Bhikkhave? Idh’⁵ ekacco mogha-puriso avidvā⁶ avijjā-gato tañhādhipateyyena cetasā Satthu sāsanam atidhāvitabbam maññeyya. ‘Iti kira bho rūpam anatta . . . pe . . . phusissantīti.’ Tām kiṁ maññatha, Bhikkhave, rūpam niccam vā aniccam vā’” ti evam paresam ajjhāsayam veditvā Bhagavatā vutta-sutta-vasena ajjhāsayānusandhi veditabbo.

Yena pana dhammena ādimhidesanā utthitā tassa dhammassa anurūpa-dhamma-vasena vā, patipakkha-vasena vā, yesu suttesu upari-desanā āgacchati tesam vasena yathānusandhi veditabbo. Seyyathā idam Ākaṅkheyya-sutte hetṭhā silena desanā utthitā, upari cha abhiññā āgatā. Vattha⁷-sutte hetṭhā kilesena desanā utthitā, upari Brahma-vihārā āgatā. Kosambaka-sutte hetṭhā bhaṇḍanena utthitā, upari sāraṇīyādhammā āgatā. Kakacopame hetṭhā akkhantiyā utthitā, upari kakac-upamā⁸ āgatā. Imasmim pi Brahmajālē hetthā ditthi-vasena desanā utthitā, upari Suñnatā-pakāsanam āgatam. Tena vuttam ‘evam ayam yathānusandhi vasena desanāgatā’⁹ ti.

Idāni mariyādā-vibhāga-dassanattham

32. *Tatra-Bhikkhave-ti-ādikā* desanā āraddhā. *Tad api tesam bharatam Samāṇa-Brāhmaṇānam ijānatām apassatam redayitam tañhā-gatānam paritasita¹⁰, ijjhānditam erāti.* Yena ditthi-assādena ditthi-sukhena ditthi-vedayitena te somanassajātā sassataṁ attānaṁ ca lokaṁ ca paññāpenti catuhī vāthūhi, tad api tesam bhavantānam Samāṇa-Brāhmaṇānam¹¹ yathābhūtam dhammānam sabhāvam ajānantānam apassantānam vedayitam tañhā-gatānam,¹² kevalam tañhā-gatānam¹² yeva

¹ B^m adds kira.

² SS kammattānam.

³ Sh plusiphusissantīti.

⁴ SS omits.

⁵ B^m Thānam kho pan’ etam vijjati yam idha.

⁷ S^d vatthu.

⁶ S^d avijjā; B^m aviddhā.

⁸ S^d kakañcupamā; B^m kakacūpamā. ⁹ S^d gato; B^m desanā āgatā.

¹⁰ B^m tessita.

¹¹ B^m omits.

¹² Sh omits.

tam vedayitam : tañ ca kho pan' etam paritasita-vipphanditam eva, ditthi-samkhātena ó' eva¹ tañhā-samkhātena ca paritasi-tena² vipphanditam eva 'calitam eva kāmpitam eva, thusarāsimhi nikhāta³-khānu-sadisam, na sotāpannassa dassanām iya niccalan ti dasseti. Esa nayo ekacca-sassatādisu pi.

45. Puna *Tatra Bhikkhare ye te Samāna-Brāhmaṇā sassata-vādā* ti ādi param parappaccaya-dassan-attham āraddham. Tattha *tad api phassa-paccayā* ti yena ditthi-assādena ditthi-sukhena ditthi-vedayitena te somanassa-jātū *sassatam attānañ ca lokañ ca paññāpenti catūhi ratthūhi*, tad api tañhā-ditthi-paripphanditam vedayitam phassa-paccayā ti dasseti. Esa nayo sabbattha.

58. Idāni tassa phassa⁴-paccayassa ditthi-vedayite balava-bhāva-dassanattham puna *Tatra Bhikkha reye te Samāna-Brāhmaṇā* ti ādim āha.

Tattha *Te vata uñatra phassā* ti, te vata Samāna-Brāhmaṇā tam vedayitam vinā phassena pañisamredissantīti kūraṇam etam n' atthi.⁵ Yathā hi patato gehassa upatthambhan-attāya thūnā nāma balava-paccayo hoti, na tañ thūnāya anupatthambhitam ṭhātum sakkoti, evam eva phasso pi vedanāya balava-paccayo, tam vinā idam ditthi-vedayitam n' atthiti dasseti. Esa nayo sabbattha.

71. Idāni—*Tatra Bhikkhare ye te Samāna-Brāhmaṇā sassata-vādā sassatam attānañ ca lokañ ca paññāpenti catūhi ratthūhi, ye pi te Samāna-Brāhmaṇā ekacca-sassatikā* ti ādinā nayena sabba-ditthi-vedayitāni sampinḍeti. Kasmā? Upari phasse pakkipanatthāya. Katham? *Sabbe te chahi phass-āyatañchi phussa phussa pañisamredenti.* Tattha cha phass-āyatanāni nāma cakkhum phass-āyatanam, sotam, ghānam, jivhā, kāyo,⁶ mano phass-āyatanam ti imāni cha. Sañjāti-samosaraṇa-kāraṇa-paññatti⁷-mattesu⁸ hi ayam āyatana-saddo vattati.⁹ Tattha 'Kambojo¹⁰ assānam āyatanaṁ gunnam

¹ Shdt samkhātenañceva.

² Bm paritassitena.

³ Bm nikkhitta (and so at p. 73).

⁴ Bm omits.

⁵ Bm n' atthiti.

⁶ Bm cakkhu-ph' sota-ghāna-jivhā-kūya mano-ph'.

⁷ Bm always pappatti.

⁸ Bm atthesu.

⁹ Bm pavattati.

¹⁰ Bm kambojā.

Dakkhināpatho' ti sañjātiyam vattati, sañjāti-tṭhāne ti attho.

‘Manorame āyatane sevanti nam vihaṅgamā’

ti sañnosaraṇe. ‘Sati sati āyatane’ ti kāraṇe. ‘Araññ-āyatane pañña-kuṭīsu sammantīti¹ paññatti-matte. Svāyam idha sañjāti-ādi-attha-ttaye pi yujjati. Cakkhādisu hi phassa-pañcamakā dhammā sañjāyanti, samosaranti, tāni ca tesam kāraṇan ti āyatanañi. Idha pana ‘cakkhuñ ca paṭiceca rūpe ca uppajjati cakkhu-viññānam, tiṇṇam samgati phasso’ ti iminā nayena phassa-sīsen’ eva desanam āropetvā, phassam ādīm katvā paccaya-paramparam dassetum cha² phass-āyatanañānī³ vuttāni.

Phussa phussa paṭisamvredentīti, phusitvā phusitvā paṭisamvedenti. Ettha ca kiñcāpi āyatanañam phusana-kiccam viya vuttam, tathā pi na tesam phusana-kiccatā veditabbā. Na hi āyatanañi phusanti, phasso va tam tam ārammaṇam phusatī. Āyatanañi pana phasso upanikkhipitvā dassitāni. Tasmā sabbe te cha phass-āyatana-sambhavena phassena rūpādīni ārammaṇāni phusitvā tam dīṭṭhi-vedanam paṭisamvediyantīti⁴ evam ettha attho daṭṭhabbo.

Tesam vedanā-paccayā tañhā ti ādisu, *vedanā* ti cha phassa-sambhavā vedanā. Sārūpa⁵-tañhādī-bhedāya tañhāya upanissaya-kotiyā paccayo hoti. Tena vuttam ‘Tesam vedanā paccayā tañhā’ ti. Sā pana catubbidhassa upādānassa upanissaya-kotiyā c’ eva sahajāta-kotiyā ca paccayo hoti. Tathā upādānām bhavassa, bhavo⁶ jātiyā upanissaya-kotiyā paccayo hoti. Jātīti c’ ettha⁷ savikārā pañca-kkhandhā daṭṭhabbā. Jāti-jarā-maraṇassa c’ eva sokādīnañ ca upanissaya-kotiyā paccayo hoti. Ayam ettha samkhepo, vitthāato pana paṭiceca-samuppāda-kathā Visuddhi-Magge vuttā. Idha pan’ assa payojana-mattakam eva veditabbam.

¹ Samyutta XI. 1. 9. 2.

² S¹ B^m omit.

³ B^m āyatanañdine.

⁴ SS paṭisamvredaniyantīti; B^m patisamvedayanti.

⁵ S¹ sārūpa; S^c sātarūpa.

⁶ SS sambhavo.

⁷ B^m pan’ ettha.

Bhagavā hi vattā-katham kathento ‘Purimā Bhikkhave koṭi na paññāyati avijjāya. “Ito pubbe avijjā nāhosī atha pacchā sambhavīti’¹ evañ c’ idam Bhikkhave vuccati atha ca pana paññāyati idappaccayā avijjā’ ti evam avijjā-sisena vā—‘Purimā Bhikkhave koṭi na paññāyati bhava-taṇhāya . . . pe . . . idappaccayā bhava-taṇhā ti,’ evam taṇhā-sisena vā—‘Purimā Bhikkhave koṭi na paññāyati bhava-ditṭhiyā . . . pe . . . idappaccayā bhava-ditṭhitī,’ evam ditṭhi-sisena vā katheti. ² Idha pana ditṭhi-sisena² kathento vedanā-rāgena uppajjamānā ditṭhiyo kathetvā vedanā-mūlakam paticca-samuppādaṃ kathesi.

Tena idam dasseti. ‘Evam ete ditṭhi-gatikā imam dassanam gahetvā, tīsu bhavesu catusu yonisū pañcasu gatīsu sattasu viññāna-tṭhitīsu navasu sattāvāsesu ito ettha etto idhāti sandhāvantā saṃsarantā, yante yutta-goṇo viya, thambhe upanibaddha-kukkuro³ viya, vātena vippaṇaṭṭhā⁴ nāvā viya ca, vattā-dukkham eva anuparivattānti, vattādukkhato sīsam ukkhipitum na sakkontīti.’

Evam ditṭhi-gatikādhitthānam⁵ vatṭam kathetvā idāni yutta-yogam bhikkhum⁶ adhitthānam katvā vivatṭam dassento—Yato kho Bhikkhare bhikkhūti ādim āha.

Tattha yato ti yadā.

Channam phass-āyatanañan ti, yehi phass-āyatanehi phusitvā patisamvediyamānānam ditṭhi-gatikānam vatṭam vattati, tesam yeva channam phass-āyatanañam.

Samudayan ti ādisu avijjā samudaya cakkhu samudayo ti ādinā vedanā-kammaṭṭhāne vutta-nayena phass-āyatanañam sāmuḍayo veditabbo. Yathā pana tattha phassa-samudaya phassa-nirodhā ti vuttam, evam idha tam cakkhādisu āhāra-samudaya āhāra-nirodhā ti veditabbam, man-āyatane nāma-rūpa-samudaya nāma-rūpa-nirodhā ti.

Uttaritaram pajānātiti ditṭhi-gatiko ditṭhim eva pajānāti, ayam pana ditṭhiñ ca ditṭhito ca uttaritarañ ca sīlam samā-

¹ B^m samabbhavīti.

²-² B^m omits.

³ B^m upanibandha-kukkuṭo.

⁴ B^m vippaṇnaṭṭhā.

⁵ S^{dh} gatikādi-tṭhānam.

⁶ B^m yutta-yoga-bhikkhu-.

dhim paññā-vimuttin ti yāva arahattā jānāti. ¹ Ko evam jānātīti? ¹ Khiṇāsavo jānāti. Ārāgāmi-sakadāgāmi-sotāpanno bahussuto ² gandhadharo bhikkhu jānāti. Āraddha-vipassako jānāti.

72. Desanā pana arahatta-nikūten' eva niṭṭhāpitā ti evam vivaṭṭam kathetvā, idāni desanā-jāla-vimutto ditṭhi-gatiko nāma n' athīti dassanatham puna Ye hi keci Bhikkhave ti ārabhi. Tattha antojālikatā ³ ti, imassa mayham desanā-jālassa anto yeva katā, ettha sitā ra, ⁴ etasmim mama desanā-jāle sitā nissitā avassitā ⁵ va, ummujjamānā ⁶ ummujjanti. ⁷ Kim vuttam hoti? Te adho osidantā pi uddham uggacchantā pi mama desanā-jāla-sitā va hutvā, osidanti ca uggacchanti ca.

Ettha pariyāpannā ti, ettha mayham desanā-jāle ⁸ pariyāpannā, etena ābaddhā, anto-jāli ⁹-katā va hutvā ummujjamānā ummujjanti, na h' ettha asamgahito ditṭhi-gatiko nāma athīti.

Sukhumacchikenāti, sañha-acchikena, suk huma-cchiddenāti attho.

Kevatto viya hi Bhagavā, jālam viya desanā, parittudakam viya dasa-sahassi loka-dhātu, olārika-pāṇā viya dvā-satthi-ditṭhi-gatikā, tassa tīre thatvā oloketassa olārikānam pānānam anto-jāla ¹⁰-kata-bhāva-dassanām viyā Bhagavato sabba-ditṭhi-gatikānam desanā-jālassa anto-gata-bhāva-dassanā ti evam ettha opamma-saṁsandanām veditabbam.

73. Evam innāhi dvā-satthiyā ditṭhīhi sabba-ditṭhinām samgahitattā sabbesam ditṭhi-gatikānam ctasmim ¹¹ desanā-jāle pariyāpanna-bhāvam dassetvā, idāni attano katthaei apariyāpanna-bhāvam dassento Uccinna-bhara-nettikō Bhikkhave Tathāgatassa kāyo ti ādim āha.

Tattha nayanti etāyāti netti. Nayantīti givāya bandhitvā ākaddhanti. ¹² Rajjuyā etam nāmam. Idha pana netti-

¹⁻¹ B^m omits.

³ B^m jālikatā.

⁵ B^m avasitā.

⁷ B^m ummujjantīti.

⁹ Sdht jala.

¹¹ B^m ekasmim.

² B^m bahusuto.

⁴ B^m vāti.

⁶ Sc dh add ti.

⁸ B^m jāle.

¹⁰ Sc B^m jāli-.

¹² SS ākaddhantiyā.

sadisatāya bhava-taṇhā¹-nettiti adhippetā. Sā hi mahājanam givāya bandhitvā viya tam tam bhavam neti upanetitī bhavanetti. Sā arahatta-magge Satthena ucchinnā assati ucchinna-bhava¹-nettiko.

Kāyassa bhedā uddhan ti kāyassa bhedato uddham.

Jivita-pariyādānā ti jīvitassa sabbaso pariyādīnnattā parikkhīnattā puna appaṭisandhika-bhāvā ti attho.

Na tam dakkhīntīti,² tam Tathāgatam derā vā manussā vā na dakkhissanti, apaṇṇattika-bhāvam gaṇissatīti attho.

Seyyathāpi Bhikkhare ti, upamāyam pana idam samsandanam. Amba-rukkho viya hi Tathāgatassa kāyo. Rukkhe jāta-mahā-vanṭo viya tam nissāya pubbe pavatta-taṇhā. Tasmiṁ vanṭe upanibaddhā pañca-pakka-dvādasa-pakka-atṭhādasa³-pakka-parimāṇā amba-pindi viya, taṇhāya sati taṇhāya upanibandhanā hutvā āyati⁴-nibbattanakā pañca-kkhandhā dvadas-āyatanāni atṭhārasa-dhātuyo. Yathā pana tasmiṁ vanṭe chinne sabbāni tāni ambāni tadanrayāni honti, tam⁵ yeva vanṭam anugatāni⁵ vanṭa-cchedā chinnān' evāti⁵ attho, evam eva ye va⁶ bhava-netti-vanṭassa anupacchinnattā āyatim uppajjeyyum pañca-kkhandhā dvādasa-āyatanāni atṭhārasa-dhātuyo, sabbe te dhammā tadanvayā honti bhava-nettiṁ unugata, tāya chinnattā chinnā yevāti attho. Yathā pana tasmiṁ pi rukkhe maṇḍu⁷-kāntaka-visa-samphassam āgamma anupubbena sussitvā mate, ‘Imasmīm ṭhāne evarūpo nāma rukkho ahosīti’ vohāra-mattam eva hoti, na tam rukkham koci passati, evam ariya-magga-visa-samphassam āgamma taṇhā-sinehassa pariyādīnnattā anupubbena sussitvā viya bhinne imasmīm kāye, kāassa bhedā uddham jīvita-pariyādānā, nam na dakkhīntīti⁸ Tathāgatam pi deva-manussā na dakkhissanti, ‘Evarūpassa nāma kira Satthuno idam sāsanān’ ti vohāra-mattam eva bhavissatīti, anupādisesa-nibbāna-dhātum pāpetvā desanam nitthapesi.⁹

¹⁻¹ B^m omits.

² B^m dakkhīntīti.

³ B^m atṭhārasa.

⁴ B^m āyatīm.

⁵⁻⁵ B^m vanṭa-chinnāya chinnāni yevāti.

⁶ B^m omits.

⁷ B^m manduka.

⁸ B^m Tam na dakkhanti.

⁹ All MSS. à; B^m ṭhapesi.

74. *Evaṁ vutte āyasmā Ānando ti, evam Bhagavatā imasmim sutte vutte thero ādito paṭṭhāya sabbam suttam samannāharitvā, evam Buddha-balām dīpetvā, ‘Kathita-suttassa nāma Bhagavatā nāmam na gahitam, hand’ assa nāmam gaṇhāpessāmīti’ cintetvā, Bhagavantam etad avoca.*

* *Tasmāt iha trān ti ādisu ayam attha-yojanā.*¹ *Yasmā ca ettha,¹ Ānanda, yasmā imasmim dhamma-pariyāye idhattho pi parattho pi vibhutto, tasmāt iha trān imam dhamma-pariyāyam Attha-jālan ti pi nam dhārehi. Yasmā pan’ ettha bahu-tanti dhammo kathito,² tasmā Dhamma-jālan ti pi nam dhārehi. Yasmā ca ettha setṭhaṭṭhena brahmam sabbaññuta-ñānam vibhattam, tasmā Brahma-jālan ti pi nam dhārehi. Yasmā ettha dvā-saṭṭhi-ditṭhiyo vibhattā, tasmā ditṭhi-jālan ti pi nam dhārehi. Yasmā pana imam dhamma-pariyāyam sutvā devaputta-māram pi maceu-māram pi kilesa-māram pi sakkā madditum, tasmā anuttaro saṃgāma-vijayo ti pi nam dhārehīti.*

Idam aroca Bhagavā ti, idam nidānāvasānato ppabhuti³ yāva anuttaro saṃgāma-vijayo ti pi nam dhārehīti sakala-suttantam Bhagavā paresam paññāya alabbhaneyya-patiṭṭham parama-gambhiram sabbaññutam pakāsento, suriyo viya andhakāram, ditṭhi-gata-mahandhakāram vidhamanto avoca.

Attamanā te bhikkhū ti, te bhikkhū attamanā sakamanā, Buddha-gatāya pītiyā udagga-cittā hutvā ti vuttam hoti.

Bhagarato bhāsitān ti, evam vicitra-naya-desanā-vilāsa-suttam, idam suttam, karavīka-ruta-mañjunā kaṇṇa-sukhenā paṇḍita-jana-hadayānam amatābhiseka-sadisena Brahma-sarena⁴ bhāsamānassa Bhagarato bhāsitam⁵ abhinandun⁶ ti, anumodimsu c’ eva sampaṭicchimsu ca. Ayam hi abhinandanasaḍdo ‘abhinandati abhivadatīti’ ādisu Taṇhāya pi āgato,

‘Antam evābhinandanti ubhaye deva-mānusā’
ti ādisu upagamane pi,

¹—¹ Bm omits.

³ Bm pabhūti.

⁵ Bm vacanam.

² Bm dhammā kathitā.

⁴ Bm Brahmaśarena.

‘Cira-ppavāsim purisam dūrato sotthim āgatam
Ñāti-mittā suhajjā ca abhinandanti āgatan’¹

ti ādisu sampaṭicchane pi, ‘abhinanditvā anumoditvā’ ti ādisu anumodane pi. Svāyam idha anumodana-sampaṭicchanesu yujjati. Tena vuttam ‘abhinandun ti anumodimsu c’ eva sampaṭicchimsu cāti.’

Subhāsitam sulapitam sādhu sādhūti tādino
Anumodamānā sirasā sampaṭicchimsu bhikkhavo ti.

Imasmīn ca pana veyyākaraṇasmin tī imasmin niggāthakasutte. Niggāthakattā hi idam veyyākaraṇan ti vuttam.

Sahassī² loka-dhātūti sahassa³-cakkavāla-parimāṇa⁴-loka-dhātu.

Akampitthāti na sutta-pariyosāne yeva akampitthāti veditabbā, bhañnamāne tī hi vuttam. Tasmā dvā-saṭṭhiyā ditthi-gatesu vinivethetvā vinivethetvā⁵ desiyamānesu tassa tassa⁵ ditthi-gatassa pariyosāne⁶ tī dvā-saṭṭhiyā thānesu akampitthāti veditabbā.

Tattha atthahi kāraṇehi paṭhavi⁷-kampo veditabbo: dhātukhobhena,⁸ idhimato ānubhāvena, Bodhisattassa gabbhokkantiyā, mātu-kucchito nikhamanena, sambodhi-ppattiyā, dhamma-cakka-ppavattanena, āyusamkhār-ossajjanena, parinibbānenāti. Tesam vinicchayam, ‘Attha kho ime Ānanda hetū attha paccayā mahato bhūmi-cālassa pātubhāvāyātī’ evam Mahāparinibbāne⁹ āgatāya tantiyā vaṇṇanā-kāle yeva¹⁰ vakkhāma.

Āyam pana mahā-paṭhavī aparesu pi atthasu thānesu akampittha: mahābhinnikkhamane, bodhi-maṇḍassa upasam-kamane, pañsukūla-gahane, pañsukūla-dhovane, Kālakārāma¹¹-sutte, Gotamaka-sutte, Vessantara-jātake, imasmīm Brahmajāle ti. Tattha mahābhinnikkhamana-bodhimāṇḍa-upasamkamanesu viriya-balena akampittha. Pañsukūla-

¹ Dhammapāda 219 = Vimāna-vatthu 52. 1.

² Bm dasa-sahassi.

⁴ Bm pamāṇa.

⁶ Bm repeats.

⁸ Sdn kopena.

¹⁰ Bm omits.

³ Bm dasa-sahassa.

⁵ Bm does not repeat.

⁷ Bm pathavi (always).

⁹ III. 13-20.

¹¹ Bm Kālak°.

gahane, dvi-sahassa dīpa-parivāre cattāro mahādīpe pahāya pabbajitvā susānam gantvā pañsukūlam gañhantena ‘Dukkaram Bhagavatā katan’ ti acchariya-vegābhīhatā¹ akampittha. Pañsukūladhovana-Vessantara-jātakesu akāla²-kampanena akampittha. Kālakārāma - Gotamaka - suttesu ‘Aham sakkhi Bhagavatī’ sakkhi-bhāvena akampittha. Imasmim pana Brahmajāle dvā-satthiyā diṭṭhi-gatesu vijātetvā niggumbam³ katvā desiyamānesu sādhukāra-dāna-vasena akampitthāti veditabbā.

Na kevalañ ca etesu yeva thānesu pañhavī akampittha, atha kho tisū samgaheśu pi. Mahā-Mahinda-ttherassa imam dīpam āgantvā Jotivane nisiditvā dhammam desita-divase pi akampittha.⁴ Kalyāṇiya-vihāre ca Piñḍapātiya-ttherassa, cetiyaṅgaṇam sammajjitatvā tatth’ eva nisiditvā Buddhārammaṇam pītim gahetvā imam suttantam īraddhassa, suttapariyosāne udaka-pariyantam katvā akampittha. Lohapāśadassa pācīna-Ambalaṭṭhika-tṭhānam nāma ahosi. Tattha nisiditvā Dīgha-bhāṇaka-ttherā Brahmajāla-suttam īrabhim̄su. Tesam sajjhāya⁵-pariyosāne pi udaka-pariyantam eva katvā pathavi akampitthāti.

Evam yassānubhāvena akampittha anekaso
 * Medinī suttā-setthassa desitassa Sayambhunā
 Brahmajālassa tassidha dhammam atthañ ca pañditā
 Sakkaccam uggahetvāna pañipajjantu yoniso ti.

Iti Sumangala-Vilāsiniyā Dīgha-nikāy-aṭṭhakathāyā
 Brahmajāla-Sutta-Vāññanā
 niṭṭhitā.

¹ S^d vehābhigatā ; S^{ch} vehābhīhatā ; S^t vegābhigatā.

² S^{cdh} kāla ; S^t akala.

⁴ See Mahāvansā, p. 101.

³ B^m vidhametvā niggumbam.

⁵ B^m sajjhāyana.

II.

SĀMAÑÑAPHALA-SUTTA-VĀÑÑANĀ.

1. *Evam me sutam . . . pe¹ . . . Rājagahe ti Sāmañña-phala-Suttam. Tatrāyam apubba-pada-vāññanā.*

Rājagahe ti evam nāmake nagare. Tam hi Mandhātu-Mahāgovindādīhi pariggahitaitā Rājagahan ti vuccati. Aññe p' ettha pakāre vāññayanti. Kin tehi? Nāmam etam² nagarassa. Tam pan' etam Buddha-kāle Cakkavattikāle ca nagaram hoti, sesa-kāle suññam hoti yakkha-pariggahitam, tesam vasanta-vanam hutvā titthati.

Viharatīti, avisesena iriyāpatha-dibba-brāhma-ariya-vihāresu aññatara-vihāra-samaṅgi-paridīpanam etam. Idha pana ṭhāna-gamanāsana³-sayana-ppabhedcsu iriyāpathesu⁴ aññatara - iriyāpatha - samāyoga - paridīpanam. Tena ṭhito pi gacchanto pi nisiñno pi sayāno pi Bhagavā viharati c' eva⁵ veditabbo. So hi ekam iriyāpatha-bādhanam aññena iriyāpathena paricchinditvā⁶ aparipatantam⁷ attabhāvam harati, pavatteti. Tasmā viharatīti vuccati.

Jivakassa Komārabhaṇḍassa⁸ Ambarane ti. Idam assa yam gocāra-gāmaṇi upanissaya viharati tassa samipe nivāsanatīṭhāna-paridīpanam. Tasmā Rājagahe viharati Jivakassa Komārabhaṇḍassa Ambarane ti Rajagaha-samipe Jivakassa Komārabhaṇḍassa Ambavane viharatīti evam ettha attho datthabbo.⁹ Samīpaṭṭhe hi etam bhumma-vacanam.¹⁰

¹ Not in the MSS., but Sst have a 'fish-mark.'

² Bm nāma-mattam etam tassa.

³ Bm gamana-nisajja-

⁴ Bm omits.

⁵ Bm coeva.

⁶ Bm vicchinditvā.

⁷ Bm apatantam.

⁸ So SS throughout; Bm komārabhaṇḍassa (and so always).

⁹ Bm veditabbo.

¹⁰ SS add ti.

Tattha jīvatīti Jīrako. Kumāreṇa bhato ti Komāra-bhaṇḍo, yath' āha :¹ “‘Kīm bhaṇe etam kākehi samparikinṇan” ti? “Dārako devāti.” “Jīvati bhaṇe” ti? “Jīvati devāti.” “Tena hi bhaṇe tam dārakam antepuram netvā dhātīnam deṭha posāvetun”² ti. Tassa Jīvatīti Jīrako ti nāmam akāmsu, komārena posāvito³ ti Komārabhaṇḍo ti nāmam akāmsūti.’ Ayam ettha⁴ saṃkhepo, vitthāreṇa pana Jīvakavatthum⁵ Khandhake ūgatam eva. Vinicchaya-kathā pi'ssa Samanta-pāsādikāya Vinayaṭṭhakathāya vuttā.

Ayam pana Jīrako ekasmim samaye Bhagavato dosābhisananam kāyam virecetvā siveyyakam⁶ dussayugam datvā⁷ vatthānumodana⁸ - pariyoṣāne sotāpatti - phale patiṭṭhāya ciutesi ‘Mayā divasassa dvatikkhattum⁹ Buddh-upaṭṭhānam gantabbam, idañ ca Veluvanam¹⁰ atidūre, mayham pana uyyānam Ambavanam āsannataram, yan nūnāham ettha Bhagavato vihāram kāreyyan’ ti.

So taśmin Ambavane rattīṭṭhāna-divāṭṭhāna¹¹-lena-kuṭi-maṇḍapādīni sampādetvā, Bhagavato anucchavikam gandha-kuṭīm kāretvā,¹² Ambavanam atṭhārasa-hatth-ubbedhena tumba-patṭa-vanṇena pākārena parikkhipāpetvā¹³ Buddha-pāmukham bhikkhu-saṃgham sacīvara¹⁴ - bhattanā santap-petvā dakkhiṇ-odakam pāpetvā, vihāram niyyātesi.¹⁵ Tam sandhāya vuttam Jīvakassa-Komārabhaṇḍassa Ambarane ti.

Addha-telaschi bhikkhu-satehi, addha-satena ūnchi terasahi bhikkhu-satehi.

Rājā ti ādisu, Rājā ti, attano issariya-sampattiyā catūhi saṃgaha-vatthūhi mahājanam rañjeti vadḍhetiti¹⁵ ḍājā. Māgadhanam issaro ti Māgadho. ‘Ajāto yeva rañño sattu· bhavissatīti’ nemittikehi niddittho ti Ajātasattu.

Tasmim kira kucchi-gate deviyā evarūpo dohaļo upajji—

¹ Mahāvagga, VIII. 1. 4, with slight omissions.

² Sd posāpetun; Bm and Mahāv. posetun.

³ Sd posāpito.

⁴ Bm pan'ettha.

⁵ Bm vatthu.

⁶ All MSS. sīv°.

⁷ Mahāvagga VIII. 1. 34.

⁸ Bm vatthānumodanā.

⁹ Bm dvīti.

¹⁰ Bm Giijhakūtam Veluvanap

¹¹ Sd divāṭṭhāna.

¹² Bm karāpetvā.

¹³⁻¹⁵ Bm Buddha-pāmukhassa bhikkhu-saṃghassa cīvara.

¹⁶ Bm niyyādesi.

¹⁷ Sg cāti; Seth vā ti.

‘Aho vatāham rañño dakkhiṇa-bāhuto¹ lohitam piveyyan’ ti.
Sā ‘bhāriye ṭhāne ayam² dohaṭo uppanno, na sakka kassaci
ārocetun’ ti tam kathetum asakkonti, kisā dubbaṇṇā ahosi.

Tam rājā pucchi—‘Bhadde, tuyham attabhāvo na pakati-
vaṇṇo. Kim-kāraṇā’³ ti?

‘Mā puccha, Mahārājāti.’

‘Bhadde, tvam tuyham ajjhāsayam mayham na kathenti⁴
kassa kathessasiti?’⁵ tathā tathā nibbandhitvā⁶ kathāpesi.
Sutvā ca, ‘Bāle, kim ettha tvam bhāriya-saññā ahositi,’
vejjam pakkosāpetvā, suvaṇṇa-sathakena bāham phalāpetvā,⁷
suvaṇṇa-sarakena lohitam gahetvā, udakena sambhinditvā
pāyesi.

Nemittikā sutvā, ‘Esa gabbho rañño sattu bhavissati, iminā
rājā hanyissatiti’ vyākariṁsu.

Devī sutvā, ‘Mayham kira kucchito nikkhanto rājānam
māressatiti’⁸ gabbham pātāpetu-kāmā uyyānam gantvā
kucchiṁ maddāpesi. Gabbho na patati.⁹ Sā punappuna
gantvā tath’ eva kāreti.

Rājā, ‘Kim attham ayam abhiñham uyyānam gacchatiti’
pariyimansanto, tam kāraṇam sutvā, ‘Bhadde, tava kucchi-
yam putto ti vā dhītā ti vā na nāyati.¹⁰ “Attano nibbatfa-
dārakam evam akāsiti” mahā aguṇa-rāsi¹¹ pi no Jambudīpa-
tale āvibhavissati. Mā¹² evam karohiti’ vāretvā, ārakkham
adāsi.

Sā gabbha-vuṭṭhāna-kāle, ‘Tam¹³ māressāmīti’ cintesi.
Tadā pi ārakkha-manussā disvā¹⁴ kumāram apanayimsu.
Athāpareṇa samayena vuddhippattam kumāram deviyā
dassesum. Sā tam disvā vaputta-sineham uppādesi. Tena
nam māretum nāsakkhi. Rājā pi anukkamena puttassa
uparajjam¹⁵ adāsi.

¹ Bm bāhu-.

² Bm kūranan.

³ Bm kathissasiti.

⁴ Sed palāpetvā.

⁵ Bm pati.

⁶ Sct rāsim.

⁷ Bm omits.

⁸ Bm oparajjam.

⁹ Bm omits.

¹⁰ Bm akathentī.

¹¹ Sc Bm nibandhitvā.

¹² Bm mārissatiti.

¹³ Bm paññayati.

¹⁴ Bm mā tvam.

¹⁵ Bm omits.

Ath' ekasñim samaye Devadatto rahogato cintesi: 'Sāri-puttassa parisā mahā, Moggallānassa parisā mahā, Kassapassa parisā ca mahā¹ ti evam ime visum visum dhurā, aham/ pi ekam dhuram nīharāmiti.'² So na sakkā³ vinā labhena parisam uppādetum. 'Handāham labham nibbattemitī' cintetvā Khandhake āgata-nayena⁴ Ajātasattu-kumāram iddhi-pātihāriyena pasādetvā sāyam pātam pañcahi ratha-satehi upatthānam āgacchantam ativissattham flatvā, ekadivasam upasamkamitvā etad avoca :—

'Pubbe kho Kumāra manussā dīghāyukā, etarahi appāyukā . . . pe⁵ . . . Tena hi tvam Kumāra pitaram hantvā rājā hohi, aham Bhagavantam hantvā Buddha bhavissāmiti,'⁶ kumāram piti-vadhe uyyojesi.

So, 'Ayyo Devadatto mahānubhāvo, etassa aviditan nāma n' atthīti,' ūruyā potthaniyam⁷ bandhitvā divādivassa bhīto ubbiggo ussañkī utrasto antepuram pāvisīti⁸ vutta-ppakāram vippakāram⁹ akāsi.

Atha nam amaccā gahetvā anuyuñjitvā 'Kumāro ca¹⁰ hantabbo, Devadatto ca, sabbe¹¹ ca bhikkhū hantabbā' ti sammantayitvā,¹² 'Rañño āñā-vasena karissāmāti' rañño procesum.

Rājā, ye amaccā māretu-kāmā ahesum tesam thānantarāni acchinditvā, ye na māretu-kāmā te uccesu thānesu thapetvā, kumāram pucchi,—

'Kissa pana tvam, kumāra, mam māretu-kāmo 'sīti ?'

'Rajjen' amhi, Deva, atthiko' ti.

Rājā tassa rajjam adāsi.¹³ So 'Mayham manoratho nippanno'¹⁴ ti Devadattass' ūrocesi. Tato nam so āha.—

'Tvam mūsikam anto karitvā¹⁵ bherim pariyonandhana-

¹ SS omit ca mahā.

² SS nīharāmi; Bm niharāmi.

³ Bm sakkoti.

⁴ Cullavagga VII. 2-4.

⁵ Bm omits, but see Cullavagga VII. 3. 4.

⁶ Bm pitu-.

⁷ S^c niyam, Old. nikam, S^h niyam.

⁸ Bm pavisītvā.

⁸ St omits.

¹⁰ SS ma (?)

¹¹ SS add hi; Sed omit ca.

¹² Bm mantayimsu.

¹³ Thus far = Cullavagga VII. 3. 8. What follows is new.

¹⁵ Bm singālam anto katvā.

¹⁴ S^c Bm nippanno.

puriso viya “Kiccakāri¹ ‘mhitī’ maññasi. Katipāhen’ eva te pitā tayā katam avamānam cintetvā sayam eva rājā bhavissatiti.”

‘Atha, bhante, kim karomiti?’

‘Mūla-ghaccam ghāte pāpehīti.’²

‘Nanu, bhante, mayham pitā na sattha-vajho’ ti?’

‘Āhārūpacchedena nam mārehīti.’

So pitaram tāpana-gehe pakkhipāpesi (Tāpana-gehan nāma kammakaraṇatthāya katam dhūma-gharam).

‘Mama mātaram thapetvā aññassa datthum mā dethāti’ āha.³

Devī suvaṇṇa-sarake bhattam pakkhipitvā⁴ ucchaingena ādāya pavisati. Rājā tam bhuñjitvā yāpeti. So ‘katham mayham pitā⁵ yāpetīti’ pucchitvā, tam pavattim sutvā, ‘Mayham mātu ucchaṅgam katvā pavisitum mā dethāti’ āha.

Tato paṭṭhāya devī moliyam pakkhipitvā pavisati. Tam pi sutvā ‘Moliyam⁶ bandhitvā pavisitum mā dethāti’ āha.⁷

Tato suvaṇṇa-pādukāsu bhattam thapetvā pidahitvā pādukā āruyha pavisati. Rājā tena yāpeti. Puna ‘Katham yāpetīti’ pucchitvā, tam attham sutvā, ‘Pādukā āruyha pavisitum⁸ mā dethāti’ āha.

Tato paṭṭhāya devī gandhadakena⁹ nahāyitvā sariram catu-madhurena makkhetvā¹⁰ pārūpitvā pavisati. Rājā tassā sariram lehitvā yāpeti. Puna pucchitvā tam pavattim sutvā, ‘Ito paṭṭhāya mayham mātu pavesanam nivārethāti’ āha.

¹¹ Devī dvāra-mūle thatvā, ‘Sāmi¹² Bimbisāra, etam daharakāle māretum na adāsi, attano sattum attanā va posesi, idam¹³ dāni /ce pacchimam¹⁴ dassanam, nāham ito paṭṭhāya tumhe dassetum¹⁵ labhāmi, sace mayham doso atthi khama¹⁶ Devāti’ roditvā kanditvā nivatti.

¹ Bm sukiċċakāri.

² Bm mūla-chejjam ghātehīti.

³ Bm āha, S^d -m-āha, S^c āha corrected to māha.

⁵ Bm m° p° k°.

⁴ Bm khīp (and so always).

⁷ Bm omits.

⁶ Bm moliyam (twice).

⁹ S^c gandhena.

⁸ Bm adds pi (as correction).

¹¹ Bm inserts Tato paṭṭhayā.

¹⁰ Bm makkhitvā.

¹³ Bm idam pana.

¹² S^c dg sū.

¹⁵ Bm passitum.

¹⁴ Bm pacchima.

¹⁶ Bm khamatha.

Tato paṭṭhāya rañño āhāro n' atthi. Rājā Magga-phala-sukhena cañkamena yāpeti, ativiya 'ssa attabhāvo virocati. So 'Katham me bhaje¹ pitā yāpetitī?' pucchitvā, 'Cañkamena Deva² yāpeti, ativiya 'ssa attabhāvo virocatitī' sutvā, 'Cañkamam dāni' ssa hāressamitī' cintetvā, 'Mayham pitu pāde khurena phāletvā loṇa-telena makkhetvā khadiraṅgārehi ciṭi-ciṭitī³ pacathāti' nahāpite pesesi:

Rājā te disvā 'Nūna mayham putto kenaci saññatto bavissati, ime me⁴ massu-karaṇatthāya āgatā' ti cintesi. Te gantvā vanditvā atthāmsu, 'Kasmā āgat' atthāti?' ca puṭṭhā nam⁵ sāsanam ārocesum.

'Tumbākam rañño manam karothāti' ca vuttā

'Nisida Devāti' vatvā, rājānam vanditvā, 'Deva, mayam rañño āṇam karoma, mā ambākam kujjhiththa, na idam tumhā-disānam dhamma-rājūnam anucchavikan' ti vatvā vāma-hatthena goppake⁶ gaḥetvā dakkhiṇa-hatthena khuram gaḥetvā pāda-talāni phāletvā loṇa-telena makkhetvā⁷ khadir-aṅgārehi ciṭiciṭitī⁸ pacim̄su.

Rājā kira pubbe cetiyaṅgane sa-upāhano agamūsi, nisajja-thāya paññattam kata-sārakañ⁹ ca adho tchi pādehi akkami. Tassāyam nissando¹⁰ ti vadanti. Rañño balava-vedanā uppannā. So 'Aho Buddha, aho Dhammo' ti¹¹ anussaranto yeva cetiyaṅgane khitta-mālā viya milāyitvā Cātummahā-rājika¹²-deva-loke Vessavaṇassa¹³ paricārako Javanavasabho¹⁴ nāma yakkho hutvā nibbatti.

Tam̄ divasam̄ eva Ajātasattussa putto jāto. Puttassa jātabhāvañ ca pitu mata-bhāvañ ca nivedetuñ dve lekhā eka-khaṇe yeva āgatā. Amaccā 'Paṭhamam puttassa jāta-bhāvam ārocessāmāi' tam̄ lekhām rañño hatthe thapesum. Rañño tam̄ khaṇam yevaputta-sineho uppajjivtā sakala-

¹ SS bhavena.

² Bm cañkamen' eva.

³ Se cimti cimti; Sdñ ciṭitī (once only); St civiti; Bm vitacchitehi.

⁵ Bm tam̄.

⁴ Sdñ omit; Bm mama.

⁶ Sdñ goppake.

⁷ Bm makkhitvā (p. above p. 137, l. 6; see p. 136, n. 10).

⁸ Bm vitacchitehi (?). Comp. vītaccika at J. I. 153, 154; III. 447. SS all agree here.

⁹ SS sūrañ (but see S.P. on C.V. 11. 3).

¹⁰ Se nissandāya.

¹¹ Bm adds aho samgho ti.

¹² Bm Cātu- (as always).

¹³ Bm vessavaṇṇassa.

¹⁴ Se Pavana; Bm Jana.

sarīram khobhetvā atṭhi-miñjam āhacca atṭhās.¹ Tasmim khaṇe pitu guṇam aññāsi ‘Mayi jāte pi mayham pitu evam eva sineho uppanno’ ti.

So ‘Gacchatha bhaṇe mayham pitaram vissajjetha vissajjethāti’ āha.

‘Kim vissajjāpesi² Devāti?’ itaram lekham hatthē tha-payimṣu.

So tam pavattim sutvā rodamāno mātu samīpam gantvā, ‘Ahosi nu kho amma mayham pitu mayi³ sineho ti?’

Sā āha ‘Bālaputta, kim vadesi? Tava dahara-kāle aṅgu-liyā pilakā uṭṭhāsi.⁴ Atha nam⁴ tam rodamānam saññā-petum asakkontā⁵ tam gahetvā vinicchaya-tṭhāne nisinnassa tava pitu santikam agamamsu. Pitā te aṅgulim mukhe thāpesi. Pilakā mukhe yeva bhijjitha.⁶ Atha te⁷ pitā tava sinehena tam lohitamissakan pubbam anuṭṭhubhitvā⁸ va ajjhohari. Evarūpo te pitu sineho’ ti.

So roditvā paridevitvā pitu sarīra-kiccam akāsi.

⁹ Devadatto pi Ajātasattum upasam̄kamitvā ‘Purise Mahā-rāja āñāpehi,¹⁰ Samaṇam Gotamam jīvitā voropessantīti’ vatvā, tena dinne purise pesetvā, sayam Gijjha-kūṭam¹¹. āruhya yantena silam pavijjhitvā, Nālagirim¹² hattimē pamuñcāpetvā piti¹³ kenaci upāyena Bhagavantam māretum asakkonto, parihiṇa¹⁴-lābha-sakkāro pañca vatthūni yācitvā, tāni alabhamāno, ‘Tehi janam saññāpessāmīti’ samghabhedam katvā, Sāriputta-Moggallānesu parisam ādāya pakkantesu upham¹⁵ lohitam mukhena chaddetvā nava māse gilāna-mañce nipajjitvā vippatisari¹⁶-jāto ‘Kuhim etarahi Sattha¹⁷ vasatīti’ pucchitvā, ‘Jetavane’ ti vutte, ‘Mañcakena mām haritvā¹⁷ Satthāram dassethāti’ vatvā, āhariyamāno

¹ B^m vissajjāpetha.

² B^m adds jāte.

³ B^m uṭṭhahi.

⁴ B^m omits.

⁵ SS and B^m asakkonto.

⁶ B^m bhijji.

⁷ B^m kho.

⁸ S^d B^m anuṭṭhubhitvā.

⁹ Cullavagga VII. 3. 6

¹⁰ S^c āñāpehi; B^m adds ye (as in Cullavagga). ¹¹ SS and B^m kuṭam.

¹² B^m Nālägiri-.

¹³ S^c samuñcāpetvā piti; B^m muñcāpetvā ti.

¹⁴ B^m parihiṇa.

¹⁵ B^m upha (see Cullavagga VII. 4. 3).

¹⁶ SS sūra.

¹⁷ B^m āharitvā.

Bhagavato ḍassanārahassa kammasa akatattā Jetavane pokkharaṇī¹-samīpe yeva dvedhā bhinnam paṭhavim pavisitvā Mahā-narake² patiṭṭhito ti.

Ayam ettha samkhepo,³ vitthāra-kathā-nayo Khandhake⁴ āgatattā pana sabbam na vuttan ti. Evam ‘Ajāto yeva rañño sattu bhavissatīti’ nemittikehi niddiṭṭho ti Ajātasattu.

Vedehi-putto ti, ayam Kosala-rañño dhītāya putto, na Videha-rañño. *Vedehīti*⁵ pana pañditādhivacanam etam, yath’ āha : ‘Vedehikā gahapatāni, ayyo Ānando Vedehamuniti.’ Tatrāyam vacanattho. Vidanti etenāti vedo. Nāṇass’ etam adhivacanam. Vedena ihati ghaṭati vāyamatīti vedehi.⁶ Vedehiyā putto ti⁷ *Vedehi-putto*.

Tadahūti tasmim ahu, tasmim divase ti attho.

Upavasanti ethhāti *uposatho*. Upavasantiti ca silena vā ana-sanena vā upetū hutvā⁸ vasantīti attho. Ayam pan’ ettha atth-uddhāro. ‘Āyām’ āvuso Kappina Uposatham gamissā-māti’⁹ ādisu hi Patimokkhuddeso Uposatho. ‘Evam atthāṅga-samannāgato kho Visākhe Uposatho upavuttho’ ti ādisu¹⁰ sīlam.

‘Suddhassa ve sadā phaggu suddhass’ Uposatho sadā’ ti ādisu upavāso. ‘Uposatho nāma nāgarājā’¹¹ ti ādisu paññatti. ‘Na Bhikkhave tadahuposathe¹² sabhikkhukū āvāsā’ ti ādisu upavasitabba-divaso. Idhāpi so yeva adhippeto. So pan’ esa atthamī-cātuddasī-pannarasi-bhedenā tividho. Tasmā sesa-dvaya-nivāraṇattham¹³ pannarase ti vuttam. Tena vuttam ‘upavasanti ethhāti Uposatho.’

Komudiyā ti kumudavatiyā. Tadā kira kumudāni supup-phitāni honti. Tāni ettha santīti komudī.

Cātumāsiniyā ti cātumāsiyā. Sā hi catunnam māsānam pariyośāna-bhūtā ti cātumāsi, idha pana cātumāsinīti vuccati.

¹ Sd -pi.

² Bm niraye.

³ SS omit.

⁴ Bm adds āgato.

⁵ Sdt add na.

⁶ Bm Vedehī.

⁷ Bm omits.

⁸ Bm adds upavutthā.

⁹ Comp. Mahāvagga 2. 5.

¹⁰ Bm ādisu throughout.

¹¹ SS nāgarā except S^c nagarā; Childers suggests nāgarāja.

¹² Sodh uposatho.

¹³ Bm nivūrattham.

Māsa-puṇṇatāya utu-puṇṇatāya samvacchara-puṇṇatāya puṇṇā¹ sampaṇṇā ti puṇṇā.² Iti cando vuccati. So ettha puṇṇo ti puṇṇamā. Evam puṇṇāya puṇṇamāyāti imasmin pada-dvaye³ attho veditabbo.

Rājāmacca-pariruto ti, evarūpāya rajata-ghaṭa-viniggatāhi khīra-dhārāhi dhoviyamāna-disā-bhāgāya viya,⁴ rajata-vimāna-viccatehi⁵ muttā-valī-sumana-kusuma-dāma-seta-du-kūla-kumuda-visarehi⁶ samparikīṇnāya viya ca, caturupak-kilesa - vimutta - puṇṇa - canda - ppabhā - samuday - obhāsitāya rattiyā rājāmaccehi parivuto ti attho.

Upari-pāsāda-rara-gato ti, pāsāda-varass' upari gato, mahā-rahe samussita-setacchatte kañcanāsane nisinno hoti. Kasmā nisinno? Niddā-vinodanattham. Ayam hi rājā pitari upakkanta⁷-divasato paṭṭhāya 'Niddam okkamissāmīti,' nimīlita⁸-mattesu yeva akkhisu⁹ satti-sata-samabbhāhato¹⁰ viya kandamāno¹¹ bhayā va pabujjhati,¹¹ 'kim etan' ti ca vuttena kiñci na vadati, ten' assa amanāpā niddā. Iti niddā-vinodanattham nisinno. Api ca tasmiṁ divase nakkhattam ghuṭṭham¹² hoti. Sabbam nagaram sitta-sammaṭṭham¹³ vippakiṇṇa-valikam¹⁴ pañca - vaṇṇa - kusuma - lāja - puṇṇaghaṭa-paṭīmaṇḍitā-ghara-dvāram samussita-dhaja-paṭākā¹⁵-vicitram samujjalitā-dīpa-mālālāmukata-sabba-disā-bhāgām vīthi-sabbhāgena racchā-sabbhāgena nakkhatta-kīlam anubhavamānena¹⁶ janena samākiṇṇam hoti. Iti¹⁶ nakkhatta-divasatāya pi¹⁷ nisinno ti vadanti.¹⁸ Evam pana vatvā pi rāja-kulassa nāma sadā pi, nakkhattam eva. Niddā - vinodanattham yeva pan' esa nisinno ti sanniṭṭhānam katham.

Udānam udānesīti udāhāram udāhari. Yathā hi yam telam mānam gahetum na sakkoti, vissanditvā gacchati, tam

¹ SS puṇṇa-.

² Bm puṇṇā. mā; SS puṇṇamā.

³ Sg paccaye; Bm pada-dvaye ca.

⁴ Bm omits

⁵ Bm viccharitehi.

⁶ Bm visadehi.

⁷ Bm upakkamanta.

⁸ Bm nimmilta.

⁹ SS akkhisu.

¹⁰ Sg gato; Sg sabbhāgato; Bm abbhāhato.

¹¹ Bm yeva pabujjhī.

¹² Bm samghuttham.

¹³ Bm susamāṭṭham.

¹³ Bm vālukam (and so always).

¹⁴ Sg paṭākādi.

¹⁴⁻¹⁶ Bm mahājanena samabhikīṇṇam hotti.

¹⁵ Sg omits.

¹⁵ SS yadantīti.

avaseko¹ ti vuccati, yañ ca jalam tañkam gahetum na sakkoti, ajjhottharitvā gacchati, tam ogho ti vuccati, Evam eva yam pīti-vacanam hadayam gahetum na sakkoti, adhikam hutvā anto asañthahitvā bahi nikkhamati, tam udānan ti vuccati. Evarūpam pītimayam vacanam nicchāresiti attho.

Dosiñā ti dosāpagatā. Abbhā² mahiyā³ dhūmo rajo rāhūti imehi⁴ upakkilesehi virahitā ti vuttam hoti. Tasmā *ramañiyā* ti adīni pañca thomana-vacanāni. Sā hi mahājanassa manam ramayatīti *ramañiyā*. Vutta-dosa-vimuttāya manda-ppabhāya obhāsitattāya⁵ ativiya surūpā ti *abhirūpā*. Dassitum⁶ yuttā ti *dassaniyā*. Cittam pasādetīti *pāsālikā*. Divasa-māsādīnam lakkhañam bhavitum yuttā ti *lakkhaññā*.

*Kan*⁷ nu khvajāti,⁸ kan nu kho ajja ?

Samañam rā Brāhmañam rāti, samita-pāpatāya samañam, bāhita-pāpatāya Brāhmañam.

Yam no⁹ payirupāsato ti, vacana-vyattayo esa, yam amhākam paññham pucchana-vasena payirupāsanānam madhuram dhammadm sutvā cīttam pāsdeyyāti attho.

Iti rājā iminā sabbenāpi vacanena obhāsa-nimitta-kammañ akāsi. Kassākāsīti? Jīvakassa. Kim atham? Bhagavato dassanattham. Kim? Sayam Bhagavantam dassanāya gantum¹⁰ na¹¹ sakkotīti? Āma na sakkoti. Kasmā? Mahāparādhātāya. Tena hi Bhagavato upaṭṭhāko ariya-sāvako attano pitā mārito, Devadatto ca tam eva nissāya Bhagavato bahum anattham akāsi. Iti¹² mahāparādho esa. Tāya¹² mahā-parādhātāya sayam gantum na sakkoti. Jīvako pana Bhagavato upaṭṭhāko. ‘Tassa piṭṭhi-echāyāya Bhagavantam passissāmīti’ obhāsa-nimitta-kainnām akāsi. Jīvako pana ‘Mayham idam obhāsa-nimitta-kamman’ ti jānātīti? Āma jānāti. Atha kasmā tuñhī ahosīti? Vikkhepa - pacchedan-atham. Tassa¹³ hi ‘Parisati channam Satthārānam upaṭṭhākā

¹ Sc avasseko.

² SS abbha.

³ So all MSS. (mahikā at Cullavagga XII. 1 3).

⁵ Bm obhāsitattā.

⁴ Bm adds pañca.

⁷ Sd kao nu.

⁶ St dakkhitum.

⁹ SS yan.

⁸ SS khajjāti.

¹¹ SS omit.

¹⁰ Bm upagantum.

¹³ Bm Tasmin.

¹¹⁻¹² Bm omits.

bahu sannipatitā. Te asikkhitānam payirupasāññena sayam pi asikkhitā va. Te mayi' Bhagavato guṇa-katham āraddhe antarantaraū utṭhāya attano Satthārānam¹ guṇa-katham kathessanti.¹ Evam me Sathu guṇa-kathā pariyośānam na gamissati. Rājā pana imesam kulūpake upasam̄kamitvā gahitattāsūrattā² tesam guṇa-kathāya anattamano hutvā mam³ pucchissati. Athāham nibbikkhepam Sathu guṇe⁴ kathetvā rājānam Satthu santikam gahetvā gamissāmīti' jānanto va vikkhepa-pacchedanatham tuñhī ahosīti.

2. Te pi amaccā evam cintesum 'Ajja rājā⁵ pañcahi padehi rattim⁵ thometi. Addhā kañci⁶ Samāṇam vā Brāhmaṇam vā upasam̄kamitvā pañham pucchitvā dhammaṁ sotu-kāmo, yassa c' esa⁷ dhammaṁ sutvā pasidissati tassa ca mahantam sakkāram karissati, yassa pana kulūpaka-Samaṇo rāja-kulūpako hoti bhaddam tassāti.' Te evam cintetvā 'Aham attano kulūpaga⁸ - Samaṇassa vāññam vatvā rājānam gahetvā aham gamissāmi gamissāmīti' attano attano kulūpagānam vāññam kathetum āraddhā. Ten' āha *Evaṁ vutte aññataro rājāmacco ti ādi.*

Tattha Pūraṇo ti tassa Satthu paṭiññassa⁹ nāmam, *Kassapo* ti gottam. So kira aññatarassa kulassa ekūnam dāsa-satāṇi pūrayamāno jāto, ten' assa Pūraṇo ti nāmam akāmsu. Maingala-dāsattā c' assa katam¹⁰ 'Dukkatan'¹¹ ti vattā¹² n' atthi, akatam vā 'Na katan' ti. So¹³ 'Kim aham ettha vasāmīti' palāyi. Ath' assa corā vatthāni acchindim̄su. So paññena vā tiñena vā paticchādetum pi ajānanto jātarūpen¹⁴ eva ekam gāmam pāvisi. Manussā tam disvā 'Ayam Samaṇo arahā appiccho, n' atthi iminā sadiso' ti pūvabhāttādini gahetvā upasam̄kamantā,¹⁴ so 'Mayham sātakam anivattha-bhāvena idam uppānan' ti tato paṭṭhāya sātakam labhitvā pi na nivāsesi.¹⁵ Tad eva pabbajjam aggahesi. Tassa

¹ B^m gunam kathissanti.

² B^m gahitāsūratāya.

³ Scg omit.

⁴ B^m gunam.

⁵ Scg pavattim.

⁶ B^m kiñci.

⁷ B^m omits.

⁸ Sc^c kulūpa; S^d kulūpāgama; B^m kulupaka-

⁹ B^m patiññatassa.

¹⁰ B^m sukatam.

¹¹ S^d dukkhatam; B^m dukkaṭan.

¹³ B^m so kira.

¹² B^m vadantā.

¹⁴ B^m nivāseti.

¹⁶ B^m upasam̄kamantā.

santike¹ aññe pi¹ aññe pīti pañca satā manussā pabbajimsu. Tam sandhāy' āha Pūraṇo² Kassapo ti.

Pabbajita-samūha-samkhāto samgho assa athīti samghī. Sveva³ gaṇo assa athīti gaṇī. Ācāra-sikkhāpana-vasena tassa gaṇassa ācariyo ti gaṇḍacariyo. Nātō ti paññātō pākāto. 'Appiccho, santuttho, appicchatāya vattham pi na nivāsetītī,' evam samuggato yaso assa athīti yasassi. Tittha-karo ti, laddhi-karo. Sādhu-sammato ti, 'ayam sādhu sundaro sappuriso' ti evam sammato. Bahujanassātī assutavato⁴ andhabālā-puthujjanassa. Pabbajjato⁵ paṭṭhāya atikkantā bahū rattiyo jānātīti rattāññū. Ciram pabbajitassa⁶ assātī cira-pabbajito, acira-pabbajitassa hi kathā okappaniyā⁷ na hoti. Ten' āha cira-pabbajito ti. Addha-gato ti, addhānam gato, dve tāyo rāja-parivatte atīto ti adhippāyo. Vayo anuppatto ti pacchima-vayam anuppatto. Idam ubhayam pi daharassa kathā okappaniyā na hotīti sandhāya⁸ vuttam.

Tuṇhī ahos̄ti. Suvanna-vanṇam madhu-rasam⁹ amba-pakkam khāditu-kāmo puriso āharitvā hatthe ṭhapita¹⁰-kājara-pakkam disvā viya, jhānābhīññādi-guṇa-yuttam ti-lakkhaṇ-abbhāhatam madhuram dhamma-katham sotukāmo, pubbe Pūraṇassa dassanenāpi anattamano, idāni guṇa-kathāya sutṭhutaram anattamano hutvā¹¹ tuṇhī ahosi. Anattamano samāno pi pana, 'Sacāham etam tajjetvā givāyam gāhāpetvā¹² nīharāpessāmi "Yo yo katheti tam tam rājā evam karoti" bhīto añño pi koci kiñci na kathessatītī' amanāpam pi tam katham adhivāsetvā; tuṇhī yeva ahosi.

3. Ath' añño 'Aham attano kulūpagassa¹³ vanṇam kathessāmīti' cintetvā vattum ārabhi. Tena vuttam Aññataro pi kho ti ādi, tam sabbam vutta-nayen' eva veditabbam.

Ettha pana Makkhalīti tassa nāmam, go-sālāya jātattā Gosālo ti dutiyam nāmam. Tam kira sakaddamāya bhūmiyā

¹⁻¹ Sc omit; St aññe pi aññam pīti.

² Sc repeats Pūraṇo.

³ Sed seva.

⁴ Bm asutavato.

⁵ Bm pabbajitato.

⁶ St appabbajitassa.

⁷ Sc okappaniyā (below ni); Sd okkappaniya (twice).

⁹ Bm madhura-rasam.

⁸ Bm tam sandhāya.

¹¹ Sd sutvā; Bm omits.

¹⁰ Bm ṭhapatam.

¹³ Bm kulupakassa.

¹² Bm gahetvā.

tela-ghaṭam gahetvā gacchantam ‘Tāta mā khālīti’ sāmiko āha. So pāññadena khalitvā patitvā sāmikassa bhayena palā-yitum āraddho. Sāmiko upadbāvitvā dasā¹-kaṇṇe aggahesi. So sātakam² chaddetvā³ acelako hutvā palāyi. Sesam Pūraṇa-sadisam eva.

4. *Ajito* ti tassa nāmam. Kesa-kambalam dharetīti *Kesa-kambalo*. Iti nāma-dvayam samsandetvā Ajito Kesakambalo ti vuccati. Tathā kesa-kambalo nāma manussa-kesehi kata-kambalo, tato patikiṭṭhataram⁴ vattham nāma n' atthi. Yath' āha : ‘Seyyathāpi,⁵ Bhikkhave, yāni kānicī tantā-vutānī⁶ vatthāni, kesa-kambalo tesam patikiṭṭho⁷ akkhāyati. Kesa-kambalo, Bhikkhave, ⁸sīta-kāle sīto uṇha-kāle uṇho,⁸ appaggo ca dukkha-samphasso ca dubbaṇo ca duggandho cāti.’⁹

5. *Pakudho*¹⁰ ti tassa nāmam. *Kaccāyano* ti gottam. Iti nāma-gottam samsandetvā Pakudho Kaccāyano ti vuccati. Sīt-udaka¹¹-paṭikkhitto esa.¹² Vaccam katvā pi udaka-kiccam na karoti, uṇhodakam vā kañjiyam¹³ vā labhitvā karoti. Nādim vā maggodakam vā atikkamma ‘Sīlam me bhinnan’ ti vālika-thūpam katvā sīlam adbiṭṭhāya gacchatī. Evarūpa-nissirika¹⁴-laddhiko esa.

6. *Sañjayo*¹⁵ ti tassa nāmam. Belatṭhassa¹⁶ putto ti *Belatṭha-putto*.

7. ‘Ambākam gandhana¹⁷ - kileso palibuddhana - kileso n' atthi, kilesa - gaṇhi-rahitā mayan’ ti evam vāditāya laddha-nāma-vasena *Niganṭho*. Nāthassa¹⁸ putto ti *Nātha*¹⁹-putto.

8. *Atha* kho rājā ti. Rājā kira tesam vacanam sutvā cintesi, ‘Aham yassa yassa vacanam na²⁰ sotu-kāmo so so

¹ Bm duṣṣa-.

² Sd sātakatam; St -kamam.

³ Sh chaddhetvā; Bm chatṭetvā.

⁴ Bm adda nāma.

⁵ Bm paṭikiliṭṭhataro.

⁶ Comp. *Ānguttara* III. 135. 1.

⁷ Sch sītudaka.

⁸ Bm kañjikam.

⁹ Bm Sañcayo.

¹⁰ So all SS; Bm gaṇhana.

¹¹ Bm vāṭa.

¹² Sd sātakatam; St -kamam.

¹³ Bm paṭikkittako esa. Esa.

¹⁴ Bm evarūpa nissirika-.

¹⁵ Bm Beladdha° (twice).

¹⁶ Bm Nāṭassa.

¹⁷ Bm Nāṭassa.

¹⁸ SS omit.

eva katheti. Yassa pan' amhi vacanam sotu-kāmo so esa, nāga-vasam¹ patvā² thita³-supānno⁴ viya, tuṇhī bhūto anattho vata me' ti. Ath' assa etad ahosi, 'Jivako upasanta-tassa Buddhassa Bhagavato upaṭṭhāko, sayam pi upasanto. Tasmā vatta-sampanno bhikkhu viya tuṇhī bhūto nisinno, na esa mayi akathente kathessati.⁵ Hatthimhi kho pana maddante hatthiss' eva pādo⁶ gahetabbo' ti tēna saddhim sayam⁷ mantetum āraddho. Tena vuttam Atha kho rājā . . .⁸ pe . . . kiñ tuṇhliti.⁹

Tattha kiñ tuṇhliti kena kāraṇena tuṇhī. 'Imesam amaccānam attano attano kulūpaga¹⁰-Samaṇassa vannam kathenānam mukham na ppahoti?¹¹ Kiñ? Yathā etesam evam tava kulūpaga¹²-Samaṇo n' atthi? Kiñ tvam daliddo? Na te¹³ mama pitarā issariyam dinnam? Udāhu assaddho' ti pucchati.

Tato Jivakassa etad ahosi, 'Ayam rājā mām kulūpagassa¹⁴ Samaṇassa gunam kathāpeti. Na dāni me tuṇhī-bhāvassa kālo. Yathā kho pan' ime rājānam vanditvā nisinnā va attano kulūpaga¹⁵-Samaṇānam guṇe kathayim̄su, na mayham evam Satthu-guṇe kathetum yuttan' ti uṭṭhāyāsanā Bhagavato vihārabhimukho pañca patiṭṭhitena vanditvā, dasanakha-samodhāna-samujjalām añjalim¹⁶ paggahetvā, 'Mahārāja, mā mām evam cintayittha "Ayam yam vā tam vā Samaṇam upasampkamīti." Mama Satthuno hi mātu-kucchim okkamane mātu-kuchito nikhamane mahābhinnikkhamane sambodhiyam dhamma-cakka-ppavattane ca dasa-sahassiloka dbātu kampittha, evam yamaka-pāṭīhāriyam, akāsi, evam devorohanam. Mayham¹⁷ Satthuno guṇe katha-yissāmi. Ekagga-citto suṇa mahārājāti' vatvā,¹⁸ Ayam, Deva, bhagavā araham sammā-sambudhho ti ādim āha.

¹ Sodgh nāṅgavasam.

² Sc pitvā; Seht pitva; Bm pivitvā, Sd pitvā, corrected to patvā.

³ Sc thitā; Bm thito.

⁴ Bm subapño.

⁵ Bm kathissati.

⁶ SS pāde.

⁷ Bm ayam.

⁸ Bm omits.

⁹ Bm kulupaka.

¹⁰ Comp. below, p. 154.

¹¹ Bm kulupaka.

¹¹ Sc tena.

¹² Sc kulū paga-; Bm kulupaka

¹² Bm kulupaka.

¹³ Bm adds sirasi.

¹³ Bm aham.

¹⁷ SS omit.

Tattha tam kho pana Bhagavantā¹ ti, ittham bhūtakkhyā-natthe upayoga-vacanām, tassa kho pana bhotō² ti attho. Kalyāṇo ti kalyāṇa-guṇa-samannāgato, settho ti vuttam hoti. Kittī-saddo ti kitti yeva, thuti-ghoso vā. Abbhugato ti sadevakamp lokamp ajjhottaritvā uggato. Kim ti?³ Iti pi so Bhagavā araham sammā-sambuddho . . . pe . . . Buddho⁴ Bhagavā ti. Tatrāyam pada-sambandho. So Bhagavā iti pi araham iti pi sammā-sambuddho . . . pe . . . iti pi Bhagavā ti⁵ iminā ca iminā ca⁵ karaṇenāti vuttam hoti.

Tattha ārakattā arinām arānañ⁶ ca hatattā paccayādīnām arahattā pāpa-karaṇe rahā-bhāvā ti imehi tāva karaṇehi so Bhagavā arahan ti veditabbo ti ādīnā nayena mātikamp nikhamitvā sabbān' eva etāni padāni Visuddhi-magge × Buddhānussati - niddese vuttāni.⁷ Tato nesam vitthāro gahetabbo. Jivako pana ekam⁸ ekassa padassa attham niṭṭhapetvā ‘Evam, Mahārāja, araham mayham Satthā, evam Sammā-Sambuddho . . . pe . . . evam Bhagavā’ ti vatvā ‘Tam Devo Bhagavantam payirūpāsatu, app’ era nāma Levassa⁹ Bhagavantam payirūpāsato cittam paśideyyāti’ āha. Ettha ca tam Devo payirūpālūti vadanto, ‘Mahārāja, tumhā-disānam hi satena pi sahassena pi sata-sahassena pi puṭṭhassa mayham Satthuno sabbesam cittam gahetvā kathetum thāmo ca balañ ca atthi, vissattham upasamkamitvā puceyeyyāsi Mahārājāti’ āha.

Rañño pi Bhagavato guṇa-katham suṇantassa¹⁰ sakala-sarīram pañca-vāññāya pītiyā nirantaram phuṭam ahosi. So tam khanām yeva gantukāmo hutvā, ‘Imāya kho pana velāya mayham Dasa-balassa santikamp gacchato na añño koci khippam yānāni yojetum sakkhissati aññatra Jivakāti’ cintetvā, ‘Tena hi, samma Jivaka, hatthi-yānāni kappāpehit’ āha.

Tattha tena hiti uyyojanatthe nipāto. ‘Gaccha samma

¹ Bm omits.

² Bm Bhagavato.

³ Set Bm kin ti.

⁴ Bm omits.

⁵,⁶ Sḡt iminā 'sa; Sd iminā 'ssa.

⁶ Sḡt ārānañ.

⁷ SS vuttāñti; Bm vitthāritāñti.

⁸ Sḡ omit.

⁹ Bm adda tam.

¹⁰ Sḡt suṇantassa twice.

Jivakāti' vuttam hoti. *Hatthi-yānāntī*, ‘Anekesu assarathādi¹-yānesu vijjamānesu pi’ hatthi-yānam uttamam, uttamassa santikam uttama-yānen’ eva gantabban’ ti ca ‘assayāna-rathayānāni sasadāni, dūrato va tesam saddo sūyati² hatthi-yānassa padānupadam gacchantā pi saddam na supanti, nibbutassa kho pana Bhagavato santikam nibbuteh’ eva yānehi gantabban’ ti ca cintayitvā *hatthi-yānāntī* āha.

9. *Pañca-mattāni hatthinikā-satāntī* pañca-kañeru³-satāni. *Kappāpetvā* ti ārohaṇa-sajjāni⁴ kāretvā. *Ārohaṇīyan* ti ārohaṇa-yoggam opavayhan⁵ ti attho.

Kim pan’ esa rāññā vuttam akāsi avuttan ti? Avuttam. Kasmā? Pañditatāya. Evam kir’ assa ahosi ‘Rājā “imāya velāya gacchāmīti” vadati. Rājāno va⁶ nāma bahu-paccatthikā.⁷ Sace antarā magge koci antarāyo hoti mam pi garahissanti,⁸ ‘Jivako rājā me kathitam⁹ gañhātīti’ akāle pi rājānam gahetvā nikkhamatīti,’ Bhagavantam pi garahissanti, ‘Samano Gotamo ‘mayham kathā vattatīti’ kālam asallakkhetvā va¹⁰ kathetīti.’ Tasmā yathā n’ eva mayham na Bhagavato garahā uppajjati,¹¹ rāñño ca rakkhā susam-vihitā hoti, tathā karissāmīti.’

Tato ‘Itthiyo nissāya purisānam bhayaṁ nāma n’atthi, sukham itthi-parivuto gamissantīti,’¹² pañca hatthinikā-satāni kappāpetvā pañca-itthi-satāni purisa-vesam gāhāpetvā, ‘Asitomara-hatthā rājānam parivāreyyathāti’ vatvā, puna cintesi ‘Imassa rāññō imasmiñ attabhāve Magga-phalānam upanissayo n’atthi, Buddhā ca upanissayam disvā va dhammam kathenti. Handāham mahājanam sannipātāpemi. Evam¹³ sati satthā kassacid eva upanissayena dhammam dessessati, so¹⁴ mahājanassa upakārāya bhavissatīti.’ So tattha tattha sāsanam pesesi, bheriñ carāpesi, ‘Ajja Rājā Bhagavato santikam gacchati. Sabbe attano vibhavānurūpena Rañño ārakkham gañhantūti.’

¹ Bm adisu; Sd ādiyāsunesu.

² Bm suyyati (comp. p. 150).

³ Bm karenu.

⁴ Bm sajjānim.

⁵ Bm opagunyhan.

⁶ S^c omits; Bm ca.

⁷ S^c Bm -attikā.

⁸ SS garahissati.

⁹ Bm katham.

¹⁰ Bm adda dhammam.

¹¹ Sd °jatīti; Bm °janti.

¹² Bm gamissāmīti.

¹³ Bm evaphi.

¹⁴ Bm sā.

Tato mahājano cintesi ‘Rājā kira Bhagavato dassanattham gacchati. Kīdisī vata bho’ Dhamma-desanā bhāvissati ! kin no nakkhatta-kilāya ? tatth’ eva gamissāmāti,’ sabbe gandhapupphādīni¹ gahāpetvā Rañño āgamaṇam ākañkhamānā maggam² atthamsu. Jīvako pi Rañño paṭivedesi³—*Kappitāni kho te, Deva, hatthi-yānāni, yassa dāni kālam maññasitti.*

Tattha yassa dāni kālam maññasitti upacāra-vacanam etam. Idam vuttam hoti ‘Yan tayā āṇattam tam mayā katam. Idāni yassa tvam,⁴ gamaṇassa vā agamaṇassa vā, kālam maññasasi, tad eva attano rūciyā karohīti.’

Paccekā itthiyo ti, pāṭi-ekkā itthiyo, ekekissā hatthiniyā ekekam itthin ti vuttam hoti.

Ukkasū dhāriyamānāsuti dāṇḍa-dīpikāsu dhāriyamānāsu.

Mahā ca⁵ rājānubhāvenāti mahatā ca⁶ rājānubhāvena. Mahaccāti⁷ pi Pāli, mahatiyāti attho. Linga-vipariyāyo esa. Rājānubhāvo vuccati rājiddhi. Kā pan’ assa rājiddhi ? Tiyojana-satānam dvīṇām mahārajjānam issariya-sirī. Tassa hi ‘āsuka-divasam Rājā Tathāgatam upasāmkamissatīti’ paṭhamataram saṃvidahaṇe asati pi tam khaṇam yeva pāñca-itthi-satāni purisa-vesam gahetvā paṭimukka-veṭhanānāni añse āsatta-khaggāni maṇi-dāṇḍa-vāṇṇa-tomare⁸ gahetvā nikkhamimsu. Yā⁹ sandhāya vuttam paccekā itthiyo āropetvā ti.

Aparā pi soḷasa-sahassa-khattiya-nāṭakiniyo¹⁰ Rājānam pari-vārayimsu.¹¹ Tāsam pariyante khujja-vāmana-kirātādayo.¹² Tesam¹³ pariyante antepura - gopakā¹⁴ vissāsikā purisā. Tesam¹⁵ pariyante vicitra-vesa-vilāsino satṭhi-sahassa-mattā mahāmaccā. Tesam pariyante vividhālañkāra-patimaṇḍitā nānappakāra-āvudha-hathā vijjādhara-taruṇā viya navutisahassa-mattā ratṭhiya-puttā. Tesam pariyante sata-sahass-

¹ B^m puppha-mālādīni.

³ B^m paṭinivedesi.

² B^m magge.

⁵ B^m mahaccām.

⁴ B^m omits.

⁷ See below, p. 149.

⁶ B^m omits.

¹⁰ S^d nāṭakiniyo ; B^m kitthiyo.

⁸ B^m dāṇḍa-tomare ; SS. dāṇḍa-vāṇṇa-tomarena.

¹² B^m -vamanaka-kirāt-.

⁹ B^m Tam.

¹⁴ B^m paṭṭa-.

¹¹ Se pariyimsu ; B^m parivāresum.

¹³ All six MSS. tāsam.

agghaṇikāni¹ nivāsetvā pañca-sat-agghaṇikāni² ekaṇsam
 katvā sunahālā suvilitā kañcana-mālādi-nānābharaṇa-
 sobhitā³ dasa-sahassa-mattā-Brahmaṇā dakkhiṇā-hattham
 ussāpetvā jaya-saddam ghosentā⁴ gacchanti. Tesam pari-
 yante pañcaṅgikāni turiyāni. · Tesam pariyyante dhanu-
 panti-parikkhepo. Tassa pariyyante hatthi-ghaṭā. Hatthi-
 nam pariyyante gīvāya gīvam paharamānā assa-panti. Assa-
 pariyyante aññam aññam samsatiā⁵ rathā. Ratha-pariyyante
 bāhāya bāham paharamānā⁶ yodhā. Tesam pariyyante attano
 attano anurūpāya ābharaṇa-sampattiyyā virocamānā atthārasa
 seniyo. Iti yathā pariyyante ḥatvā khitto saro⁷ Rājānam na
 papuṇātīti evam Jīvako Komārabhaṇḍo⁸ Rañño parisam sam-
 vidahitvā attanā⁹ Rañño avidūrena¹⁰ gacchatī: ‘Sace koci
 upaddavo hoti, sabba¹¹-paṭhamam¹² Rañño jīvita-dānam
 dassāmīti.’ Ukkānam¹³ ettakāni satāni vā sahassāni vā
 sata-sahassāni vā ti ca¹⁴ paricchedo n’ attihīti evarūpam
 rājjiddhim sandhāya vuttam Mahacca¹⁵ rājānubhārena yena
Jīvakassa Komarabhaṇḍassa¹⁶ Ambaranam tena pāyāsīti.

10. *Ahud eva bhayan ti.* Ettha cittutrāsa-bhayam nāṇa-
 bhayam ārammaṇa-bhayam ottappa-bhayam ti catubbidham
 bhayam. Tattha ‘Jātim paṭicca bhayam bhayānakan’ ti
 ādinā nayena vuttam cittutrāsa-bhayam nāma. ‘Te pi
 Tathāgatassa Dhamma-desanam sutvā yebhuyyena bhayam
 samvegam santāsam āpajjantīti’ evam āgatam¹⁷ nāṇa-bhayam
 nāma. ‘Evam nūna tam bhaya-bheravam āgacchatīti’ ettha
 vuttam ārammaṇa-bhayam nāma.

‘Bhīrum pasāmsanti na¹⁸ tattha sūram
 Bhayā hi santo na karoti pāpan’

¹ Bm satagghanikāni.

² Bm “nikāni.

³ SS sobhito.

⁴ Bm ghosantā.

⁵ Bm ghattana.

⁶ Bm pahariyamānā.

⁷ SS sare.

⁸ Bm phacco.

⁹ SS attānam.

¹⁰ Bm avidūren eva.

¹¹ Bm omits.

¹² Bm pathamataram.

¹³ Bm adds pana.

¹⁴ Bm omits.

¹⁵ Bm mahaccam.

¹⁶ Bm naccassa.

¹⁷ Sd agaṇatam.

¹⁸ six MSS. na hi.

ti idam ottappa-bhayam nāma. Tesu idha citt-utrāsa-bhayam ahū, ahosīti attho. *Chambitattan* ti chambita¹-bhāvo, sakala-sarīra-calanan ti attho. *Lomahañso* ti, lomahañsanam, uddham-ṭhita-lomatā² ti attho. So panāyam lomahañso Dhamma-savanādisu pīti-uppatti-kāle pītiyā pi hoti, bhīru³-jātikānam sampahāra-pisācādi-dassanesu bhayenāpi. Idha bhaya-lomahañso veditabbo.

Kasmā pan' esa bhīto ti? Andhakārenāti eke⁴ vadanti. 'Rājagaha kira dvattiñsa mahā-dvārāni catusatthi khuddaka-dvārāni. Jivakassa Ambavanam pākārassa ca Gijjha-kūṭassa⁵ ca antarā hoti. So pācīna-dvāreṇa nikhamitvā pabbata-cchāyam⁶ pāvisi. Tattha pabbata-kūṭena⁷ cando chādito, pabbata-chāyāya ca⁸ rukkha-chāyāya ca andhakāram ahosīti.' Tam⁹ akāraṇām. Tadā hi ukkāṇam satasahassa¹⁰ pi paricchedo n' atthi. Ayam pana appasaddatam nissāya Jivake āsaṅkāya bhīto. Jivako kir' assa upari-pāsāde yeva ārocesi, 'Mahārāja, appa-sadda-kāmo Bhagavā, appa-sadden' eva upasamkāmitabbo' ti. Tasmā Rājā turiya-saddam nivāresi, turiyāni kevalam gahita-mattakān'¹¹ eva honti, vācam¹² pi uccam¹³ anicchārayamānā¹⁴ accharū saññāya āgacchanti.¹⁵ Ambavane pi kassaci khipita-saddo pi na suyyati,¹⁶ Rājāno ca nāma saddābhīratā honti. So tam appa-saddatam nissāya ukkaṇṭhito Jivake pi āsaṅkām uppādesi, 'Ayam Jivako "Mayham Ambavane addha-telasa¹⁷-bhikkhu-satānīti" āha. Ettha ca khipita-sadda-mattam pi na suyyati.¹⁸ Abhūtam maññe esa vatvā¹⁹ mam nagarato nīharitvā²⁰ purato²¹ balakāyam utṭhāpetvā²² mam gaṇhitvā attano²³ chattam ussāpetu-kāmo. Ayam hi pañcannam hathinām balaṁ dhāreti mama ca

¹ Bm chambitassa (as at p. 53).

³ Bm bhīruka-.

² Sc lomanan.

⁵ Bm -kūṭassa.

⁴ St ekenā.

⁷ Bm -kuṭena.

⁶ Bm -cchāyāya.

⁹ Bm Tam pi (but see p. 152).

⁸ Sd omits rukkha-chāyāya ca.

¹¹ Seg matthan.

¹⁰ St sahassi; SS add so.

¹³ SS uccā.

¹² Ss vā mama.

¹⁵ Bm gacchanti.

¹⁴ St aniccāraya; Bm aniccāriya.

¹⁷ Bm -telasāni.

¹⁶ Sedg: suyyati (comp. p. 147).

¹⁹ Bm vañcetvā.

¹⁸ SS suyyati.

²¹ Bm pūrato.

²⁰ Bm nih^g (and so always).

²³ Bm attanā.

²² Bm upathapetvā. . ^

avidūren' eva gacchatī, santike ca me āvudha-hattho eka-puriso pi n' attīni. Aho vata mē' anatho' ti. Evam bhā-yitvā¹ ca pana abhīto viya sañthātum² pi nāsakkhi. Attano bhīta-bhāvam tass' ācikkhi.³ Tena vuttam—*Atha kho Rājā . . . pe . . . na nigghoso ti.*

Tattha sammāti vayassābhilāpo esa. 'Kacci mām vayassātī' vuttam hoti. *Na palambhayasiti*⁴ 'Yam n' atthi tam atthīti' vatvā kacci mām na vippalambhayasi.⁵ *Nigghoso ti, kathā-sallāpa-nigghoso.*

Mā bhāyi Mahārājāti. Jīvako, 'Ayam Rājā mām na jānāti, "nāyam param jīvitā voropeitī." Sace kho pana na assāsessāmi vinasseyyātī' cintayitvā, daļham katvā sam-assāsento, 'Mā bhāyi Mahārājāti' vatvā, 'Na tam Devāti' ādīm āha.

Abhikkamāti abhimukho kama, gaccha pavisāti attho. Sakim vutte pana daļham na hotīti taramāno⁶ dvikk-hattum āha.

*Ete maṇḍala-māle*⁷ dīpā jhāyantīti, 'Mahārāja, cora-balām nāma na dīpe jāletvā tiṭṭhati, ete ca maṇḍala-māle dīpe jūlenti,⁸ etāya dīpa-saññāya yāhi Mahārājāti' vadati.

11. *Nāgassa bhūmīti*, yattha sakkā hatthim arūlhena⁹ gantum ayam nāgassa bhūmi nāma.

Nāgā paccorohitrā ti, vihārassa bahi-dvāra-kotthake hatthito orohitvā. Bhūmiyam patiṭṭhita-sama-kālam eva pana Bhagavato tejo rañño sarīram phari.¹⁰ Ath' assa tāvad eva sakala-sarīrato sedā muccīmsu, sūṭakā pīletvā apanetabbā viya ahe-sum.¹¹ Attano aparādhām sari,¹² mahā-bhayam uppajji. So ujukam Bhagavato santikam gantum asakkonto, Jīvakam hatthe gahetvā, arāma-cārikam caramāno viya, 'Idam te samma Jīvaka sutṭhu kāritam,¹³ idam sutṭhu kāritan' ti vihā-

¹ Scg evam bhāsayitvā; Sdht evamibhāsitvā.

² Bm sandhāretum.

⁴ Bm āvi akāsi.

⁴ Sd palayambhayī ti; Bm palambhesiti (as in text).

⁶ SS tarayamāno.

⁵ Bm °bhēyyasi.

⁸ Bm dīpā jalanti.

⁷ Bm māle.

¹⁰ Sdḡt pari.

⁹ Bm abhirūlhena.

¹² Bm saritvā.

¹¹ Comp. J. I. 138.

¹³ Sc kārapitam.

rassa vanñam bhañamāno, anukkamena yena manḍala-malassa¹
drāram ten' upasamkami, sampatto ti attho.

Kaham pana sammāti. Kasmā² pucchatī? Eke tāva ajānanto ti vadanti. ‘Iminā kira dahara-kāle pitarā saddhim āgamma Bhagavā dīṭha-pubbo. Pacchā pana pāpa-mitta-saṁsaggena pitu-ghāṭam katvā abhimāre pesetvā dhana-pālakam³ muñcāpetvā mahāparādho hutvā Bhagavato sam-mukhī-bhāvam na upagata⁴-pubbo ti asañjānanto pucchatītī.’ Tam akāraṇam. Bhagavā hi ākiṇṇa-vara-lakkhaṇo anuvyañjana-patimāṇdito chabbaññāhi rasmīhi⁵ sakala-ārāmam obhāsetvā, tārā-gaṇa-parivuto viya puṇṇa-cando, bhikkhu-gaṇa-parivuto manḍala-māla⁶-majjhe nisinno. Tam ko nāma⁷ na jāneyya? Ayam pana attano issariya-līlhāya⁸ puochati. Pakati h' esā rāja-kulānam, yam sañjānantā⁹ pi ajānantā viya pucchanti. Jīvako pana tam sutvā, ‘Ayam rājā paṭhaviyam¹⁰ ṭhatvā “Kuhim paṭhavīti,” nabham oloketvā¹¹ “Kuhim candima-suriyā”¹² ti, Sineru-mūle ṭhatvā “Kuhim Sinerūti” vadamāno viya, Dasabalassa purato¹³ va ṭhatvā “Kuhim Bhagavā” ti pucchatī. Hand' assa Bhagavantam dassemīti,’¹⁴ yena Bhagavā ten' añjalim pañāmetvā ‘Eso Mahārājāti’ ādim āha.

Purakkhato ti, parivāretvā nisinnassa purato nisinno.

12. *Yena Bhagavā ten' upasamkamīti, yaththa Bhagavā tattha gato.* Bhagavato santikam upasamkamanto¹⁵ ti attho.

Ekamantam atthāsīti, Bhagavantam vā bhikkhu-saṁgham vā asaṁghaṭtamāno attano ṭhātum anucchavike ekasmim padese Bhagavantam¹⁶ vanditvā eva tāva¹⁶ atthāsi.

Tuṇhi-bhūtam tuṇhi-bhūtan ti yato yato anuviloketi¹⁷ tato tato tuṇhi-bhūtam evāti attho. Tattha hi eka-bhikkhussāpi hattha-kukkuccam vā pāda-kukkuccam vā¹⁸ n' atthi. Sabbā-

¹ Bm malassa.

² SS add ti.

⁴ Bm upaganta.

⁶ Bm māla.

⁸ Bm liliya.

¹⁰ Bm pathaviyam.

¹² Bm sūriyā.

¹⁴ Bm adds cintetvā.

¹⁶⁻¹⁸ Bm abhivādetva eko.

¹⁸ Bm adds khipita-saddo v

³ Bm pālam.

⁵ Bm rānsīhi.

⁷ Bm omits.

⁹ Bm jānantā.

¹¹ Bm ulloketvā.

¹³ Bm pūrato.

¹⁵ Bm upagato.

¹⁷ Bm viloketi.

laṅkāra-patiṇḍitam nāṭaka-parivāram Bhagavato pura¹-
ṭhitam Rājānam vā rājaparisamp² vā eka-bhikkhūpi³ na
olokesi, sabbe Bhagavantam eva ullokayamānā⁴ nisidim̄su.

Rājā tesam upasame pasiditvā vigata-paikatāya *vippasanna-*
rahadam iva vippasann⁵-indriyam bhikkhu-saṅgham punap-
pana viñketvā *udānam* *udānesi*.

Tattha—*Iminā* ti yena kūyikena ca vācasikena ca māna-
sikena ca silūpasamena bhikkhu-saṅgho upasanto *iminā*
upasamenāti dīpeti. Tattha, ‘Aho vata me putto pabbajitvā
ime bhikkhū viya upasanto bhaveyyāti’ na⁶ idam sandhāy’
esa evam āha. Ayam pana bhikkhu-saṅgham disvā pasanno
puttam anussari. Dullabham hi laddhā, acchariyam vā
disvā, piyānam nāti-mittādīnam anussaranam nāma lokassa
pakati yeva. Iti bhikkhu-saṅgham disvā puttam anussara-
māno esa evam āha.⁷ Api ca putte āsaṅkāya tassa upasa-
mam icchamāno p’ esa evam āha. Evam kir’ assa ahosi,
‘Putto me pucchissati “Mayham pitā daharo, ayyako me
kuhin” ti? “So pitarā te ghātito” ti sutvā “Āham pi
pitaram ghātetvā rajjam kāressūmīti”⁸ maññissati.’ Ili
putte āsaṅkāya tassa upasamam icchamāno p’ esa evam āha.
Kiñcāpi evam āha, atha kho nam putto ghātesi yeva.
Tasmim̄ hi vañse piti⁹-vadho pañca-parivatte¹⁰ gato. Ajāta-
sattu Bimbisāram ghātesi, Udayo Ajātasattum, tassa putto
Mahāmuṇḍo¹¹ nāma Udayam, tassa putto Anuruddho nāma
Mahāmuṇḍam, tassa putto Nāgadāso nāma Anuruddham,
Nāgadāsam pana ‘Vañsa-chedaka-rājāno ime. Kim imehīti’
rattha-vāsino kupitā ghātesum.¹²

Agamā kho tran ti. Kasmā evam āha? Bhagavā kira
Rañño vacī-bhede akate yeva cintesi, ‘Ayam Rājū āgantvā
tuñhī nīravo¹³ ṭhito, kin nu kho cintetīti¹⁴?’ Ath’ assa
cittam̄ nātva, ‘Ayam mayā saddhim̄ sallapitum asakkonto

¹ S^c purat^o; St purato; B^m abhimukhe.

² S^d parivāsam.

³ B^m bhikkhu pi.

⁴ B^m olokayamāna.

⁵ B^m upasant-.

⁶ B^m omits.

⁷ SS add kañcāpi evam aha (as below).

⁸ S^c adda maññissāmīti.

⁹ S^c piti; S^d pi; B^m pitu.

¹⁰ B^m parivatto.

¹¹ B^m -muṇḍiko (twice).

¹² Comp. Mahāvānsa IV. 1-5.

¹³ B^m niravo.

¹⁴ B^m cintesiti.

bhikkhu-saṅgham anuviloketvā puttam anussari. Na kho panāyam mayi anālapante kiñci kathetuṇā sakkhissati, karomi tena saddhiṃ kathā-sallāpan’ ti.¹ Tasmā Rañño vacanānantaram Agamā kho tram, Mahārāja, yathā-peman ti āha. Tass’ attho, ‘Mahārāja, yathā nāma unname vattam² udakam yena ninnam tena gacchati, evam eva tvam bhikkhu-saṅgham anuviloketvā yena pemam tena anugato’³ ti.

Atha Rañño etad ahosi, ‘Aho acchariyā Buddha-guṇā.- Mayā sadiso Bhagavato aparādha-kārako⁴ nāma n’ atthi. Mayā hi’ ssa agg-upaṭṭhāko ghātito, Devadattassa kathaṇ gahetvā abhimārā pesitā, Nālāgiri⁵ mutto, mām nissāya Devadattena silā paviddhā. Evam mahāparādham nāma mām ālapato Dasabalassa mukham na ppahoti.⁶ Aho Bhagavā pañcaḥ’ ākārakehi tādi-lakkhaṇesu uppattiṭṭhito.⁷ Evarūpam nāma Satthāram pahāya bahiddhā na pariyesissamīti’ somanassa - jāto, Bhagavantam ālapanto Piyo me bhante ti ādim āha.

13. Bhikkhu-saṅghassa añjaliṁ pañāmetvā ti. Evam kir’ assa ahosi, ‘Bhagavantam vanditvā ito c’ ito ca gantvā bhikkhu-saṅgham vandantena⁸ Bhagavā piṭṭhito kātabbo hoti, garukāro c’ esa⁹ na hoti. Rājānam vanditvā uparājānam vandantena hi Rañño agāravo kato¹⁰ hoti.’ Tasmā Bhagavantam vanditvā ṭhita-ṭṭhāne yeva Bhikkhu-saṅghassa añjaliṁ pañāmetvā ekamantam nisidi.

Kañcid eva desan ti kañ ci okāsam.

Ath’ assa Bhagavā pañha¹¹-pucchane ussāham janento¹² āha Puccha, Mahārāja, yad’ ākañkhasiti. Tass’ attho, ‘Puccha yadi ākañkhasi, na me pañha-vissajjane¹³ bhāro atthi.’ Atha vā, ‘Puccha yam ākañkhasi, sabban te vissajjessamīti’ sabbaññu-pavāraṇam pavārcsi, asādhāraṇam Pacceka-buddha - aggaśavaka - mahāśavakehi. Te hi ‘Yad ākañkhasiti’ na vadanti, ‘Sutvā kathessamāti’¹⁴ vadanti.

¹ SS sallapanti.

² unname vatham.

³ Bm tena gato.

⁴ Bm aparādhaako.

⁵ Bm Nālāgiri.

⁶ Comp. above, p. 145.

⁷ Bm patiṭṭhito.

⁸ Bm adds ca.

⁹ Bm pi c’assa.

¹⁰ Sd tato.

¹¹ SS janento (comp. J. 3. 184).

¹² Bm pañhā (twice).

¹³ Bm visajj° (twice).

¹⁴ Bm vedissamāti.

Buddhā pana, ‘Pucch’ āvuso yad ākañkhasīti’ vā, ‘Puccha Mahārāja yad ākañkhasīti’ vā,

‘Puccha Vāsava mām pañham yam kiñci manas’ icchasi,
Tassa tass’ eva pañhassa aham antam karomi te’

ti vā, ‘Tena hi, tvam Bhikkhu, sake āsane nisīditvā puccha yad ākañkhasīti’ vā:

- • Bāvari¹ yassa² tumham³ vā sabbesam⁴ sabba-samsayam
Katāvakāsā pucchavho yam kiñci manas’ icchathāti’ vā,

‘Puccha mām Sabhiya⁵ pañham yam kiñci manas’ icchasi.
Tassa tass’ eva pañhassa aham antam karomi te’

ti vā, tesam⁶ tesam⁷ yakkha-narinda-deva-samaṇa-brāhmaṇa-paribbājakānam⁸ sabbaññu-pavāraṇam⁹ pavārenti. Anacchariyam¹⁰ c’ etam¹¹ yam Bhagavā Buddha-bhūmim patvā etam¹² pavāraṇam¹³ pavāreyya, yo Bodhisatta-bhūmiyam padesaññe pi ṭhito,

- Konḍañña pañhāni viyākarohi.⁵ Yācanti tam isayod
sādhu-rūpā

- Konḍañña eso manujesu dhammo yam vaddham⁶ agacchati esa bhāro,

ti evam Sakkādīnam atthāya isīhi yācito,

‘Katāvakāsā pucchantu bhonto yam kiñci pañham manasābhipatthitam,⁷

Aham⁸ hi tam tam vo viyākarissam,⁹ nātvā sayam lokam imam¹⁰ parañ cāti,

evam sarabhaṅga-kāle Sambhava-jātake ca sakala-Jambudipam tikkhattum vicaritvā pañhānam antakāram adisvā Suciratena Brāhmaṇena pañham puṭṭhum okāse kārite jātiyā satta-vasso⁹ rathikāya pañsum kīlanto¹⁰ pallaṅkam ābhujitvā antara-vīthiyam nisinno va,

¹ S.N. V. 1. 55.

² SS add ca.

³ B^m tuyham.

⁴ See S.N. VI. 1. 3 (p. 92).

⁵ All six MSS. viyā-.

⁶ B^m buddhim.

⁷ S^t manasā vip^o.

⁸ All six MSS. vyā-.

⁹ B^m vassiko.

¹⁰ B^m kīlanto.

‘Jaggha te aham akkhissam yathā pi kusalo tathā
Rājā ca kho tam jānāti yadi kāhati¹ vā na vā’

ti sabbaññu-pavāraṇam pavāresi.

14. Evam Bhagavatā sabbaññu-pavāraṇāya pavāritāya attamano rājā pañham pucchanto Yathā nu kho ināni bhante ti ādim āha.

Tattha sippam eva sippāyatanam, puthū sippāyatanānīti bahūni sippāni.

*Seyyathidam*² *hatthārohā* ti ādīhi ye tam tam³ sippam nissāya jivantī te dasseti.⁴ Ayam hi 'ssa adhippāyo. ‘Yathā imesam sippūpajīvinam tam tam sippam nissāya sandīṭṭhikam sippa-phalam paññāyati, sakkā nu kho evam sandīṭṭhikam Sāmañña-phalam paññāpetun’ ti. Tasmā sippāyatanāni āharitvā⁵ sippūpajīvino dasseti.

Tattha *hatthārohā* ti sabbe pi hatthi-ācariya-hatthi-vejjahatthibhaṇḍādayo⁶ dasseti.

Assārohā ti sabbe pi assācariya-assavejja-assabhaṇḍādayo.⁷

Rathikā ti sabbe pi rathācariya-rathayodha-ratharakhādayo.

Dhanu-ggahā ti dhanu-ācariya-issāsā.

Celakā ti ye yuddhe jayaddhajam gahetvā purato gacchanti.

Calakā ti ‘Idha Rañño ṭhānam hotu, idha asuka-mahāmattassāti,’ evam senāvyūha-kārakā.

*Pindadārikā*⁸ ti sāhasika-mahāyodhā. Te kira parasenam pavisitvā⁹ piṇḍam iva chetvā chetvā davayanti,¹⁰ uppatitvā uppatitvā¹¹ nigacchantīti attho. Ye vā samgāma-majjhē yodhānam bhatta-pāniyam¹² gahetvā pavisanti¹³ tesam p' etam nāmam.

¹ Scht kāhiti.

³ B^m omits.

⁵ B^m ārabhītvā.

⁷ B^m assa-mend^o.

⁹ B^m adds para-sisam.

¹¹ Sdht omit.

¹³ B^m parivisanti.

² B^m Seyyathidān ti. Katame pana te?

⁴ SS dassenti.

⁶ B^m hatthi-menḍ.

⁸ B^m dāyikā.

¹⁰ B^m upanayanti.

¹² B^m pātim.

Uggā¹ rāja-puttā ti ugga-tuggatā² saṃgāmāvacarā rāja-puttā.

Pakkhandino ti, ye ‘Kassa sīsam vā āvudham vā āharā-māti’ vatvā, ‘Asukassāti’ vuttā, saṃgāmam pakkhanditvā tad eva āharanti, ime pakkhandantīti pakkhandino.

³Mahā-nāgā viya mahā-nāgā. Hatthi-ādisu pi abhimukham āgacchantesu anivattita-yodhānam etam adhivacanam.

Sūrā ti ekanta⁴-sūrā, ye sajālikā pi⁵ samuddam taritum sakkonti.

Camma-yodhino ti ye camma-kañcukam vā pavisitvā sara-parittānam⁶ cammam vā gahetvā yujjhanti.⁷

Dāsaka⁸-puttā ti balava-sinehā ghara⁹-dāsa-yodhā.⁹

Ālārikā ti bhatta-kārakā.¹⁰

/ *Kappakā ti nahāpīta.*

Nahāpakā ti ye nahāpentī.

Sūdā ti sūpikā.¹¹

Mālakārādayo¹² pākaṭā yeva.

Gaṇakā ti acchidda¹³-pāṭhakā.

Muddikā ti hattha-muddāya gaṇanam nissāya jīvino.

Vāni vā pana¹⁴ aññāni pīti, ayakāra-dantakāra¹⁵-cittakārā-dini.

Evaṁ gatānīti evam pavattāni.

Te ditthe va dhamme ti, te hatthārohādayo tāni puthu sippāyatanāni dassetvā rāja-kulato mahā-sampattim labhamānā sandīṭhikam eva sippa-phalam upajīvanti.

Sukhentīti sukhitam karonti.

Pīnentīti pīnitam¹⁶ thāma-balūpetam karonti.

Uddhaggikādisu upari-phala-nibbattanato uddham¹⁷ aggam

¹ Scg ugga.

³ Bm adds Mahānāgā ti.

⁵ Bm adds sacammikā pi.

⁷ Sc yujjanti.

⁹ St dāsayo vā; Bm dāsika-puttā.

¹¹ Bm bhatta-kārakā.

¹³ Bm acchindaka. Comp. above or, I. 1. 25.

¹⁴ Bm pan'.

¹⁶ Bm pinetīti pīnitam.

² Scg ugga-tā.

⁴ Sd eka.

⁶ Bm parittānam.

⁸ Bm dasikā.

¹⁰ Bm purikā.

¹² Bm mālākārādayo.

¹⁵ Sc omitt.

¹⁷ Sc uccam.

assā atthiti *uddhaggikā*. Saggam arahatīti¹ *sovaggikā*. Sukho vipāko assāti *sukha-vipākā*. Suṭṭhu agge rūpa-sadda-gandha-rasa - phoṭṭhabba² - āyu - vāṇṇa - sukha - yasa - ādhipateyya - samkhāte dasa dhamme samvatteti nibbattetīti *sagga-samvattanikā*. Tam evarūpam *dakkhiṇam* dānam *patitīthāpentīti*³ attho.

Sāmañña-phalan ti, eththa paramatthato Maggo sāmaññam, ariya-phalam sāmañña-phalam. Yath' āha : ' Katamañ ca, Bhikkhave, sāmaññam? Ayam eva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, seyyathidam sammā-diṭṭhi . . . pe . . . sammā-samādhi. Idam vuccati Bhikkhave, sāmaññam. Katamañ ca, Bhikkhave, sāmañña-phalam? Sotāpatti-phalam . . . pe . . . arahatta-phalan' ti. Tam esa Rājā na jānāti. Upari āgatam pana dāsakassa komam⁴ sandhāya pucchatī.

15. Atha Bhagavā pañham avissajjetvā⁵ va cintesi : ' Ime bahū añña-titthiya-sāvakā rājāmacca idh' āgata. Te kaṇha-pakkhañ ca sukka-⁶ pakkhañ ca dipetvā kathiyamāne,⁷ " Amhākam Rājā mahantena ussāhena idh' āgato, tassa ujjagata⁸ - kālato paṭṭhāya Samaṇo Gotamo samaṇa-koṭāhalam samaṇa-bhaṇḍanam eva kathetīti " ujjhāyissanti, na sakkaccaṁ dhammadm sossanti. Raññe⁹ pana kathiyamāne ujjhāyitum na sakkhissanti. Rājānām eva anuvattissanti, issarānuvattako hi loko. Handāham Rañño va bhāram karomīti' Rañño bhāram karonto *Abhijānāsi no tvañ* ti ādim āha.

Tattha abhijānāsi no tvañ ti abhijānāsi nu tvañ? Ayañ ca no saddo parato *pucchitthāti*¹⁰ padena yojetabbo. Idam hi vuttam hoti, ' Mahārāja, tvañ imam pañham aññe Samaṇa-Brahmāne pucchittha.¹¹ Nu abhijānāsi ca tam¹² puṭṭha-bhāvam na te pamuṭthan¹³ ti? Sace te agarūti, ' Sace tumham¹⁴

¹ SS aratīti.

² Sdht potthabba (comp. J. I. 396, 398).

³ Bm ṭṭhap.

⁴ Bm kopamam.

⁵ Bm avisajjetvā.

⁶ S^c sukha.

⁷ Bm māno; Sdt addl ujjhāyitum na sakkhissanti.

⁹ Bm raññā; S^a rañño.

⁸ Bm gata.

¹¹ Bm pucchitā.

¹⁰ Bm pucchetīti.

¹³ Bm sampuṭhan.

¹² Bm nam.

¹⁴ Bm tuyham.

yathā te *vyākam̄su*¹ tathā idha bhāsitum bhāriyam na hoti, yadi na koci aphāsu²-bhāvo atthi bñāsassutī³ attho.

Na kho me Bhante ti. Kim sandhāy' āha? Paññita-pati-rūpakānam hi santike kathetum dukkham hoti, te pade pade akkhare akkhare dosam eva vadanti. Ekanta-paññitā pana katham ītvā sukathitam pasam̄santi, dukkathite Pāli-pada-attha-vyañjanesu yam yam virujjhati tam tam ujum³ katvā denti. Bhagavatā ca sadiso ekanta-paññito nāma n' atthi. Ten' āha Na kho me, Bhante, garu yatth' assa Bhagavā nisinno Bhagavanta-rūpā⁴ rā ti.

16. *Eham idāhan ti⁵ ekam idam aham.⁵ Ettha sammodanīyam katham sārāñiyam⁶ vītisāretrā ti, sammoda-jananim⁷ saritabba-yutta⁸-katham pariyosāpetvā.*

17. *Karato⁹ kho Mahārāja kārayato ti ādisu Karato ti, sahatthā karontassa. Kārayato ti, ānattiyā kārentassa. Chindato ti, paresam hatthādīni chindantassa. Paccalo¹⁰ ti, pare dāñdena pīlentassa.¹¹ Socayato ti parassa bhañda-harañādīhi sokam sayam karontassa pi parehi kārapentassa pi. Kilamato¹² ti āhārūpaccheda-bandhanāgāra-pavesanādīhi sayam kilamantassa¹³ pi parehi kilamāpentassa pi. Phandato phandāpayato ti, param phandantam phandhana-kāle sayam pi phandato tam pi phandāpayato. Pānam atimāpayato¹⁴ ti, pānam hanantassa pi parchi¹⁵ hanāpentassāpi. Evam sabbattha karana - kārapana - vasen' eva attho veditabbo. Sandhin ti ghara-sandhim. Nilopan ti mahā-vilopanī. Ekāgārikan ti, ekam¹⁶ eva gharam parivāretvā vilumpanam. Paripanthe¹⁷ ti āgatāgatānam acchindanattham magge tāthato. Karato¹⁸ na kariyati pāpan ti, 'Yam kiñci pāpakaṁ¹⁹ karomīti saññāya karoto²⁰ pi pāpam na kariyati n' atthi pāpam. Sattā pana karomāti evam-saññino hontīti' dīpeti.*

¹ Bm vyākam̄su.

² Bm aphāsuka.

³ Bm ujukam.

⁴ Bm -rūpo.

⁵⁻⁶ SS omit.

⁶ Bm sārāñiyam.

⁷ Bm janakam.

⁸ Bm yuttakam.

⁹ Bm karoto.

¹⁰ Sd pañcato; Bm pacato.

¹¹ Bm uppilentassa tajjentassa vā.

¹² Bm kilamayato.

¹³ Bm kilamentassa.

¹⁴ Bm atipātāpayato.

¹⁵ Bm omits.

¹⁶ Sg ekā c' eva; Sd ekā-m-eva.

¹⁷ Sg paripatthe.

¹⁸ Sd karano; Bm karoto.

¹⁹ Sg Bm pāpam.

²⁰ Bh Bm karonto.

Khura¹-pariyantenāti khura - neminā, khura² - sadisa-pariyantena vā. Eka³-mañsa-khalan ti eka⁴-mañsa-rāsi. Puñjan ti tass' eva vevacanam. Tato-nidānan ti ekam mañsa-khala-karañam nidānam. Dakkhiñan ti dakkhiña-tire manussā kakkhalā dāruṇā. Te sandhāya hananto ti ādim āha. Uttara-tire sattā saddhā honti, pesannā, Buddhā-māmakā Dhamma-māmakā Sañgha-māmakā. Te sandhāya dadanto ti ādim āha. Tattha yajanto ti mahā-yāgam karonto, Damanāti indriya-damanena⁵ uposatha-kammena.⁶ Sañyamendāti sīla-samyamena. Sacca-rajjenāti sacca-vacanena. Āgamo ti āgamanam, pavattitī attho. Sabbathāpi pāpuññānam kiriyan eva paṭikkhipati.⁷

18. *Ambañ puttho labujam vyākaroti nāma; Yo 'Kidoñ⁸ ambo, kīdisāni⁹ vā ambassa khandha-pañña-puppha-phalānīti' vutte, 'Idiso¹⁰ labujo¹¹ edisāni vā labujassa khandha-pañña-puppha-phalānīti' vyākaroti. Vijite ti āñā-pavattidese. Apasādetabban ti vihethetabbam.¹² Anabhinanditvā ti, 'sādhu sādhūti' evam pasamṣam avatvā.¹³ Appaṭikkositrātā 'bāla dubbhāsitam tayā bhāsitam' ti evam apaṭibāhitvā. Anugāñhanto ti sārato agāñhanto. Anikkujjanto¹⁴ ti, sāravasen' eva 'Idam nissarañam ayam paramattho' ti hadaye aṭṭhapento,¹⁵ vyañjanam panānena¹⁶ uggahitañ¹⁷ c' eva nikujjitañ¹⁸ ca.*

20. *Makkhali-vāde paccayo hetu-vacanam¹⁹ eva. Ubhayenāpi vijjamānam eva kāya-duccaritādīm²⁰ samkilesapaccayañ, kāya-sucaritādīn ca risuddhi-paccayañ paṭikkhipati.²¹*

Attā-kāre ti atta-kāro. Yena attanā kata-kammena ime

¹ B^m khūra (twice).

² B^m khuradhāra.

³ B^m ekam.

⁴ S^t B^m ekam.

⁵ B^m damena.

⁶ B^m adda vā.

⁷ B^m kkhīp.

⁸ B^m kimdiso.

⁹ B^m kimdisāni.

¹⁰ B^m Ediso.

¹¹ S^d labhuj. (twice).

¹² B^m vihedhatabbam.

¹³ B^m akatvā.

¹³ B^m anikkujento.

¹⁴ S^{cht} B^m aṭṭhapento.

¹⁴ B^m pana tēna.

¹⁵ S^{cht} uggahitañ.

¹⁵ B^m nikujitañ.

¹⁶ B^m hetutī vevacanam.

¹⁶ B^m ādinām (twice).

²¹ S^c omits; B^m kkhīpati.

sattā devattam pi Mārattam pi Brahmattam pi sāvaka-bodhim pi Pacceka-bodhim pi Sabbaññutām pi pāpuṇanti, tam pi paṭikkhipati.

Dutiya-vādena yam para-kāram parassa ovādānusāsanin nissāya ṭhapetvā mahā-sattam avaseso jano manussa-sobhagyatām ādim katvā yāva arahattam pāpuṇāti, tam parakāram paṭikkhipati. Evam ayam bālo Jinacakke pahāram deti nāma. *N' atthi purisa-kāre ti*¹ yena purisa-kārena sattā vutta-ppakāra-sampattiyo pāpuṇanti, tam pi paṭikkhipati. *N' atthi balan ti*, yamhi attano bale patitīhiṭā sattā viriyam katvā tā sampattiyo pāpuṇanti, tam balam paṭikkhipati. *N' atthi viriyān*² ti ādīni sabbāni purisa-kāra-vevacanān' eva 'Idam no viriyena idam pūrisa-īthāmena idam purisa-parakkamena pavattan' ti, evam pavatta-vacana³-paṭikkhepa-karaṇa-vasena pan' etāni visum ādiyati.⁴

Sabbe sattā ti, oṭṭha-gona-gadrabhādayo anavasese pari-ganhāti. *Sabbe pānā ti* ek-indriyo pāṇo dvi-indriyo⁵ pāṇo ti ādi-vasena vadati. *Sabbe bhūtā ti* aṇḍakosa-vaththikosesu bhūte sambhūte⁶ sandhāya vadati. *Sabbe*⁷ jīrā ti sāli-yāva-godhūmādāyo sandhāya vadati. Tesu hi so virūhana-bhāvena jīva-saññī. *Arasā abalā aririyā ti* tesam attano vaso vā balam vā viriyam vā n' atthi. *Niyati-saṅgati-bhāra-pariṇatā ti*. Ettha nīyatīti niyatā,⁸ saṅgatīti channam abhijātīnam tattha tattha gamanam, bhāro ti sabhāvo⁹ yeva. Evam niyatī ca saṅgatī ca bhāvena ca pariṇatā nānappakārataṃ pattā. Yena hi yathā bhavitabbam s̄e tath' eva bhavati, yena na bhavitabbam so na bhavatīti dasseti. *Chasv' evābhijātisūti*,¹⁰ chasu eva abhijātisu ṭhatvā sukhañ ca dukkhañ ca paṭisamredenti. Aññā sukha-dukkha-bhūmi n' atthīti dasseti.

Yoni-pamukha-satasahassāntī, pamukha-yonīnam uttama-

¹ SS kārehi.

² Bm viriya (always).

³ Bm vacanam.

⁴ Bm ādiyanti.

⁵ Bm dvindriyo.

⁶ Bm omits.

⁷ SS omit.

⁸ S^t niyatāttā ; Bm niyatā.

⁹ S^t add ti sabhāvo.

¹⁰ Bm jātisu (twice).

yoninam *cudāsa-satasaliassāni*, aññāni ca *sātthi-salāni*, aññāni ca *cha-satāni*, *pañca* ca *kammuno satānīti*¹ *pañca* *kamma-satāni* cāti² kevalam takka-mattakena niratthakam diṭṭhim dipeti. *Pañca* ca *kammāni tīni* ca *kammānīti* ādisu pi es' eva nayo. Keci pan' āhu³ *Pañca kammānīli* *pañc-iñdriyavasena bhaṇāti*, *tīnīti tīni kāya-kammādi-vasenāti.*' *Kamme ca adḍha-kamme cāti*, ettha pan' assa kāya-kammañ ca vacī-kammañ ca kamman ti laddhi, mano-kammam upadḍha-kamman ti.

Dvatthi paṭipadā ti dvā-saṭṭhi paṭipadā ti vadati. *Dvatthi antara-kappā* ti, ekasmim kappe catu saṭṭhi antara-kappā nāma honti. Ayam pana aññe dve ajānanto evam āha. *Chal-abhijātiyo*⁴ ti, kaṇhābhijāti nilābhijāti lohitābhijāti haliddābhijāti sukkābhijāti parama-sukkābhijātīti imā cha abhijātiyo vadati. Tattha orabbhikā sūkarikā⁵ sākuntikā⁶ māgavikā luddā maccha-ghātakā corā cora-ghātakā bandhanāgarikā ye vā pan' aññe pi keci kurūra-kammantā,⁷ ayam kaṇhābhijātīti vadati. Bhikkhū nilābhijātīti vadati, te kira catusu paccayesu kaṇṭhake⁸ pakkhipitvā⁹ khādanti. Bhikkhū ca kaṇṭaka¹⁰-vuttikā ti, ayam hi 'ssa Pāli yeva. Atha vā kaṇṭaka-vuttikā eva nāma eke pabbajitā ti vadati. Lohitābhijāti nāma Nigaṇṭhā, eka-sāṭakā ti vadati. Ime kira purimehi dvihi pañdaratarā.¹¹ Gihi¹² odāta-vasanā acelaka-sāvakā¹³ haliddābhijātīti vadati. Ayam¹⁴ attano paccaya-dāyake Nigaṇṭhe hi pi jetṭhakatare karoti. Ājīvikā ājīviniyo ayam sukkābhijātīti vadati. Te kira purimehi catūhi pañḍaratarā. Nando Vaccho Kiso¹⁵ Samkicco Makkhali-Gosālo paramā-sukkābhijātīti vadati. Te kira sabbehi pi pañḍaratarā.

Atṭha purisa-bhūmiyo ti, manda-bhūmi khippā¹⁶-bhūmi vīmaṇsana¹⁷-bhūmi ujugata-bhūmi sekha-bhūmi samaṇa-

¹ Sdg. sati; Sc. satāni.

² Bm ea; Sc. vāti.

³ Sc. pāñāhu.

⁴ Bm chaṭṭabhijātiyo.

⁵ Bm omits, but inserts sukari (sic) before luddā.

⁶ Bm sākunika (Comp. Therig. 299). ⁷ This list occurs at Puggala IV. 24.

⁸ Bm kaṇḍak (3 times).

⁹ Bm pakkhipitvā.

¹⁰ Bm kaṇḍaka.

¹¹ Sc. ht pabbatatarā.

¹² Bm gihi-.

¹³ Sdg. sāṭaka-; Sc. sāpakā (corrected from sāṭakā).

¹⁴ Bm evam.

¹⁵ Bm Kieccho.

¹⁶ SS khiddā (below khippā).

¹⁷ Bm p. da-vimāṇa (SS below vimāṇā).

bhūmi jina-bhūmi panna-bhumīti īmā atṭha-purisa-bhūmiyo ti vadati. Taṭṭha jāta-divasato paṭṭhāya satta-divase sambā-dhaṭṭhānato nikkhantattā sattā mandā honti momūhā. Ayam manda-bhūmīti vadati. Ye pana duggatito āgatā honti, te abhiñham rodanti c' eva viravanti¹ ca, sugatito āgatā tam anussaritvā anussaritvā² hasanti. Ayam khippā-bhūmi nāma. Māta-pitunnam³ hattham vā pādam vā mañcam vā pītham va gahetvā bhūmiyam pada-nikkhipanam pana vimānsā⁴-bhūmi nāma. Padasā gantum samattha-kālo⁵ ujugata-bhūmi nāma. Sippāni sikkhana-kālo⁶ sekha-bhūmi nāma. Gharā nikhamama-pabbajana-kālo⁷ samaṇa-bhūmi nāma. Ācariyam⁸ sevitvā sevitvā vijānana-kālo⁸ jina-bhūmi nāma. Bhikkhu⁹ ca pannako jino na kiñci āhāti evam alābhīmī samaṇam panna-bhūmīti vadati.

Ekūna-paññāsa ājīva-sate ti, *ekūna - paññāsa ājīva-vutti-satāni*.

Paribbājaka-sate ti paribbājaka-pabbajjā-satāni.

Nāgāvāsa-sate ti nāga-maṇḍala-satāni.

*Vīse*¹⁰ *indriya-sate* ti vīsam¹¹ *indriya-satāni*.

Tiñse niraya-sate ti tiñsa niraya-satāni.

Rajo-dhātuyo 'ti raja-okiṇṇaṭṭhānāni,¹² hatthapīṭha-pāda-pīthādīni sandhāya vadati.

*Satta saññī*¹³-gabbhā ti oṭṭha-goṇa-gadrabha-aja-pasu-migamahise¹⁴ sandhāya vadati.

*Asaññī*¹⁵-gabbhā ti sāli¹⁶-yava-godhūma¹⁷-mugga-kaṅgu-varaka-kudrūsake¹⁸ sandhāya vadati.

*Nigganṭhi*¹⁹-gabbhā ti gaṇṭhimhi jāta-gabbhā, ucchu•velu-nālādayo²⁰ sandhāya vadati.

¹ Sc vivaranti; Sg viramanti.

² Sc Bm omit.

³ Bm pitūnam.

⁴ Sg vimapsāna; Sd (corrected); St vimānsā; Bm pada-vimānsa.

⁵ Bm kāle.

⁶ Bm sikkhita-kāle.

⁷ Bm kāle.

⁸ Bm sevityā jānana-kāle.

⁹ Sh Bm Bhikkhū.

¹⁰ Bm vīse.

¹¹ Bm visat-.

¹² Bm okirāṇa.

¹³ Scd Bm saññī.

¹⁴ Bm mahinse.

¹⁵ All MSS asaññī.

¹⁶ Bm adds vihi.

¹⁷ Bm godhuma.

¹⁸ Bm kudrūsake.

¹⁹ Bm Nigaṇṭhi.

²⁰ Bm na]-.

*Satta*¹ devā ti, bahū devā, so pana *sattāti* vadati.

*Mānusā*² pi anantā, so *sattāti*³ vadati.

*Satta pisācā*⁴ ti, pisācā mahantā-mahantā⁵ *sattā* ti vadati.

Sarā ti mahā-sarā. Kaṇṇamunḍa-Rathakāra-Anotatta-⁶ Sīhappapāta-Tiyaggala-Mucalinda⁶-Kuṇāladahe gahetvā vadati.

*Pacutā*⁷ ti gaṇṭhikā.

Papātā ti mahā-papātā. *Papātā-satānīti* khuddakapapātā-satāni.

Supinā ti mahā-supinā va. *Supina-satānīti* khuddaka-supina-satāni.

*Mahākappuno*⁸ ti mahākappānam. Tattha ekamhā⁹ mahāsarā vassa-sate vassa-sate kusaggena ekam udaka-bindum niharitvā¹⁰ sattakkhattum tamhi sare nirudake kate eko mahākappo ti vadati. ‘Evarūpānam mahākappānam caturāśīti-sata¹¹-sahassāni khepetvā bāle ca pañdite¹² cadukkhass’ antam karontīti’ ayam assa laddhi. Pañdito pi kira antarā sujjhitum¹³ na sakkoti, bālo pi tato uddham na gacchati.

Silena rā ti¹⁴ acclaka-silena vā aññena vā yena kena ci. *Vatenāti* tādisen’ eva.¹⁵ *Tapendti* tapo-kamma.

Aparipakkam paripāceti nāma, yo ‘Ahām pañdito’ ti antarā visujjhati. *Paripakkam phussa phussa*¹⁶ vyantikaroti nāma yo ‘Ahām bālo’ ti vutta-parimāṇam kūlam atikkamitvā yāti.

H’ evan n’ atthiti evan n’ atthi, tam hi ubhayam pi na sakkā kātun ti dīpeti.

*Dona-mite*¹⁷ ti¹⁸ donēna mite,¹⁸ donēna mitam viya.

Sukha-dukkhe ti sukham dukkham.

*Pariyanta-kaṭe*¹⁹ ti vutta-parimāṇena kālena kaṭa²⁰-pariyante.

¹ S^c asampkata.

² B^m manussā.

³ S^c sattāyatī.

⁴ SS pesācū.

⁵ B^m mahanta-mahantā.

⁶ B^m sīhappāta-chaddanta-mandākini.

⁷ S^c pamutā; S^e pamucā; B^m papuṭī.

⁸ B^m kappino.

⁹ B^m ettakā.

¹⁰ B^m niharitva (always i).

¹¹ SS omit.

¹² B^m bālo ca pañdito ca.

¹³ B^m visujjhitum.

¹⁴ B^m silenāti.

¹⁵ B^m adds vatenā.

¹⁶ SS phusā phusā.

¹⁷ S^d Donā mite.

¹⁶⁻¹⁸ B^m omits.

¹⁸ B^m kate.

²⁰ B^m kate.

*N' atthi hāyana¹-raddhane ti n' atthi hāyana²-vadḍhanāni.
Na samsāro pēṇitassa hāyati, na bālassa vadḍhatīti attho.*

Ukkānsavakañse ti ukkañsāvakañsāni,¹ hāyana³-vadḍhanānam ev' etam vevacanam.⁴

Idāni tam attham upamāya sādhento *Seyyathāpi nāmāti* ādim āha. Tattha *sutta-gule* ti veṭhetvā kata-sutta-gulam.⁵ *Nibbēthiyamānam eva phaletīti*, pabbate vā rukkhagge vā⁶ phatvā khittam sutta-ppamāñena nibbēthiyamānam eva gacchati, sutte khīne tatth' eva tiṭṭhati na gacchati. Evam evam⁷ vutta-kālato uddham na gacchatīti dasseti.

23. Ajita-vāde *N' atthi dīnan* ti dinnassa phalābhāvam sandhāya vadati.

Yittham vuccati mahāyāgo. *Hutan* ti pahenaka⁸-sakkāro adhippeto. Tam pi ubhayām phalābhāvam eva sandhāya paṭikkhipati.⁹

Sukata-dukkatānan ti sukata-dukkatānam, kusalākusalānan ti attho. *Phalam* ripāko ti yam phalan ti vā vipūko ti vā vuccati tam n' atthīti vadati.

N' atthi ayam loko ti para-loke ṭhitassa pi ayam loko n' atthi. *N' atthi para-loko* ti idha loke ṭhitassa pi para-loko n' atthi. Sabbe tattha tatth' eva ucchijjantīti dasseti. *N' atthi mātā n' atthi pitā* ti tesu sammā-paṭipattim icchā-paṭipattinam phalābhāva - vasena vadati. *N' atthi sattā opapātikā* ti cavitvā uppajjanaka¹⁰-sattā nāma n' atthīti vadati.

*Cātummahābhūtiko*¹¹ ti catu-mahā-bhūtamayo.

Pathari pathari-kāyan ti ajjhattikā pathavī bāhiram paṭhavi-dhātum.¹² *Anupetīti* anuyāti.¹³ *Anupagacchatīti*, tass' eva vevacanam, anugacchatīti pi attho. Ubhayenāpi upeti upagacchatīti dasseti. Āpādisu pi es' eva nayu.

¹ B^m kāpana-.

² B^m °kañsa-.

³ B^m hāpana.

⁴ B^m adhivacanam.

⁵ B^m gule.

⁶ B^m paletī.

⁷ So all six MSS.

⁸ B^m pahonaka.

⁹ B^m khip°.

¹⁰ B^m upapajj°.

¹¹ B^m cātumahā-.

¹² B^m ajjhatica-pathavīdhatu-bāhira-pathavīdhatum.

¹³ B^m anuyāti.

Indriyāntti mana-cchatṭhāni indriyāni ākāsam pakkhandanti.

Āsandi-pañcamā ti nipanna-mañcena pañcamā. Mañco c' eva cattāro mañca-pāde gahetvā ṭhitā cattāro purisā cāti attho.

Yāva ālāhanā ti yāva susānā. Padāniti, 'Ayam evam silavā ahosi, evam dussilo'ti ādinā nayena pavattāni guṇāguṇāpadāni. Sarīram eva va ettha padānīti adhippetam. Kāpo-takānīti kapotaka¹-vaññāni, pārāpata²-pakkha-vaññānīti attho.

Bhassantā ti bhasmantā.³ Ayam eva vā⁴ Pūli.

Ahutiyo⁵ ti, yam paheṇaka⁶-sakkārādi - bhedam dinna-dānam sabban tam charikāvasānam⁷ eva hoti. Na tato param phala-dāyakam hutvā gacchatīti attho.

Dattu-paññattam ti dattūhi bāla-manussehi paññattam. Idam vuttam hoti, bālehi abuddhīhi paññattam idam dānam, na paññitehi. Bālā denti paññitā gaṇhantīti dasseti.

16-24. Tattha Pūraṇo 'karoto na kariyati pāpan' ti vadanto kammam paṭibāhati. Ajito 'kāyassa bhedā ucchijjatīti' vadanto vipākam paṭibāhati. Makkhalī 'N'atthi hetūti' vadanto ubhayam pi paṭibāhati. Tattha kamman⁸ paṭibāhantenāpi vipāko⁹ paṭibāhito hoti, vipākam paṭibāhantenāpi kamman paṭibāhitam.¹⁰ Iti sabbe pi ete atthato¹¹ ubhaya¹²-paṭibāhakā ahetu-vādā c'eva akiriya-vādā ca natthika-vādā ca honti. Ye pana tesam laddhim gahetvā rattiṭṭhāne divātthāne nisinnā sajjhāyantī vīmaṇsanti, tesam 'karato na kariyati pāpam,' 'n'atthi hetu n'atthi pacceyo,' 'mato¹³ ucchijjatīti' tasmiṁ ārammaṇe micchā-sati santiṭṭhati, cittam ekaggam hoti, javanāni javanti, paṭhamā-javane sa-tekicchā honti, tatha dutiyādisu, sattame Buddhānam pi atekicchā anivattino arīṭṭha-kaṇṭaka¹⁴-sadisā. Tattha koci ekam dassanam okkamati, koci dve, koci tīṇi pīṭi¹⁵ ekasmim okkante pi

¹ B^m kapotakānīti kapota-.

² B^m paravata.

³ Sc bhasamantā.

⁴ Sdh ca.

⁵ Sdg āhūtiyo ; Shāhu dutiyo.

⁶ B^m pahopakā.

⁷ Sh jagar'.

⁸ Sdg add patibāhati tattha kamman.

⁹ Sdg add yanp ; St ya.

¹⁰ B^m adds hoti.

¹¹ Sdg attihatā.

¹² B^m ubhayam.

¹³ Sdg adds mano or mato.

¹⁴ B^m kaṇḍakā.

¹⁵ Sc pi ti ; B^m pi.

dvīsu tīsu okkantesu pi niyatā¹ micchā-ditthiko va hoti,²
 patto sagga-maggāvaraṇaī c'eva īmokkha-maggāvaraṇaī ca,
 abhabbo tess' attabhāvassa anantaram saggam pi gantum,
 pag eva mokkham.³ Vaddha-khānu⁴ nām' esa satto, paṭhavi-
 gopako,⁵ yebhuyyena evarūpassa bhavato vuṭṭhānam n' atthi.

Tasmā akalyāṇa-janam āsīvisam⁶ ivoragam.

Ārakā parivajjeyya bhūti-kāmo vicakkhaṇo ti.⁷

26. Pakudha-vāde *akaṭa* ti akatā. *Akaṭa-vidhā* ti akata-
 vīdhānā. 'Evam karohiti' kenaci kārikā⁸ pi na hontīti
 attho. *Animmitā*⁹ ti iddhiyā pi animmitā.¹⁰ ¹¹ *Animmātā*
 ti¹¹ animmāpitā. Keci animmātabbā¹² ti padam vadanti. Tam n' eva Pāliyam na Atṭhakathāyam dissati. *Vāñjhā*¹³ ti
 pada-ttayam vuttam eva.¹⁴

Na iñjantīti esika-tthambho viya ṭhitattā na¹⁵ calanti.
Na riparināmantīti pakatiṁ na jahanti. *Na aññamaññam*
ryābādhentīti aññam aññam na¹⁶ upahanti. *Nālan* ti na
 samatthā.

*Paṭhāti*¹⁷-kāyo ti ādisu, paṭhavī yeva paṭhavi¹⁸-kāyo,
 pīṭhavi-samūho vā.

Tatthāti tesu jīva-sattamesu kāyesu.

Sattannam yeva kāyānan ti, yathā muggarāsi-ādisu pahaṭam
 sattham muggarādīnam¹⁹ antareṇa pavisati, evam saittannam
 kāyānam antareṇa chiddena vivarena sattham pavisati.
 Tattha 'aham imam jīvitā voropemīti' kevalam saññā-
 mattam eva hotīti dasseti.

29. *Nāta*²⁰-putta-vāde *cātu-yāma-saṃvara-saṃruuto* ti catu-
 kotthāsenā samvarena samvuto.

¹ Sc niyati.

² For va hoti Scg have vā 'mato uccijjatīti' tasmim ūrammene micchā-sati-
 santiṭṭhati vā hoti. ³ Sedt mokkham.

⁴ Bm khūnuko.

⁵ Scg paṭhavi-gopako; Sdht paṭhavi-kopako; Bm pathavi-gopako.

⁶ Sd āsīvisam; Bm āsīvisam.

⁷ SS omit ti.

⁸ Bm kārāpitā.

⁹ St animittā.

¹⁰ St animmittā; Bm na nimmitā.

¹¹ Sd omit; Scgh animmitā vā ti.

¹² Bm animmāpetabbā.

¹⁴ Above on D. I. 1. 31 (p. 105).

¹³ Bm vāñcā.

¹⁵ Bm omits.

¹⁶ SS omit.

¹⁸ Sd Bm pathavī.

¹⁷ Bm pathavi.

²⁰ Sd Bm Nāṭa.

¹⁹ Bm muggādīnam.

*Sabba-rāri-vārito cāti*¹ vārita-sabba-udako, pātikkhitta-sabba-sitodako ti attho. So kira sitodake sātta-saññī hoti, tasmā tam na² valañjeti. *Sabba-vāri-yuto*³ ti sabbena pāpa-vārañena yutto. *Sabba-vāri-dhuto*⁴ ti sabbena pāpa-vārañena dhuto-pāpo. *Sabba-vāri-phuṭṭho*⁵ ti sabbena pāpa-vārañena phuṭṭho.⁶

Gatatto ti koṭippatta-citto. *Yatatto* ti *samyata-citto. *Thitatto* ti suppatiṭṭhita⁷-citto.

Etassa vāde kiñci sāsanānulomam pi atthi, asuddha-laddhitāya pana sabbā diṭṭhiyo va jātā.

32. *Saijaya-vādo amarā-vikkhepe vutta-nayo eva.*⁸

34. *So 'ham Bhante* ti so aham Bhante. ‘Vālikam⁹ pīletvā telam alabhamāno viya tiṭṭhiya-vādesu sāram alabbanto Bhagavantam pucchāmīti’ attho.

Yathā te kameyyāti yathā te rucceyya.

35. *Dāso* ti antojāta-dhanakkīta-karamarānīta-sāmam¹⁰-dāsabyam¹¹-upagatānam aññataro.

Kamma-karo ti analaso kamma-karaṇa-sīlo yeva. Dūrato disvā paṭhamam eva utṭhahatīti pubbuṭṭhayī. Evam utṭhito samāno¹² sāmino ñasanam paññāpetvā pūda-dhovanādi-kattabba-kiccam katvā pacchā nipatati nisidatīti¹³ pacckā-nipāti. Sāmikamhi vā sayanato avuṭṭhite pubbe yeva vuṭṭhātīti pubb-uṭṭhayī. Paccūsa¹⁴-kālato patṭhāya yāva sāmino rattim niddokkamanam tāva sabba-kiccañi katvā pacchā nipatati seyyam kappetīti pacchā-nipāti. ‘Kim karomi kim karomīti?’ evam kim kāram eva paṭisunanto vicaratīti *kim-kāra-patissārī*. Manāpum yeva kiriyam karotīti *manāpa-cārī*. Piyam eva vadatīti *piya-rādī*. Sāmino tuṭṭha-pahaṭṭham mukham ulokayamāno¹⁵ vicaratīti *mukhullokako*.¹⁶

Devo maññe ti devo viya.

¹ SS vāti.

² B^m na tam.

³ B^m yutto.

⁴ Scdht yutto; Sg yutto.

⁵ Sc puṭṭho; B^m phuṭṭo.

⁶ Sc puṭṭho; B^m phuṭṭo.

⁷ B^m supatiṭṭhito.

⁸ See above on 1. 2. 23 (p. 115).

⁹ Sc B^m vālikam.

¹⁰ St sāma.

¹¹ Sc dasabbyam; B^m dāsalaya.

¹² Sc B^m omit.

¹³ B^m seyyam kappetīti.

¹⁴ B^m paccusa.

¹⁵ B^m olokayamāno.

¹⁶ B^m mukhullokiko.

So rat' assāham puññāni kareyyan ti, 'so vata¹ aham pi evam¹ assam² yadi puññāni kareyyan' ti attho. So vat' assāyan ti pi pañño, ayam ev' attho.

Yan nūndhan ti 'Sace dānam dassāmi, yam rājā eka-divasam³ deti tato sata-bhāgam pi yāva jīvam pi² na sakkhi-sāmi dātun' ti pabbajjāya ussāham⁴ katvā evam⁵ cintana-bhāvam dasseti.

* *Kāyena samvuto ti, kāyena pihi to hutvā akusalassa³ pave-sana-dvāram⁶ thaketvā ti attho. Esa nayo sesa-pada-dvaye pi.*

Ghāsacchādāna-paramatāyāti ghāsacchādāne⁴ paramatāya uttamātāya. Etad-attham pi ancesanam pahāya agga-salle-khena santut⁷ho ti attho.

Abhirato parircke ti. 'Kāya-viveko ca vavakaṭṭha⁵-kāyā-nam, citta-viveko ca nekkhammābhīratānam parama-vodāna-ppattānam,⁶ upadhi-viveko ca nirupadhiṇam puggalānam visamkhāra-gatānān' ti evam vutte⁷ ti-vidhe pi viveke rato. Gaṇa-samgaṇikam pahāya kāyena eko viharati, citta⁸-samgaṇikam pahāya attha-samāpatti-vasena eko viharati, phala-samāpattim vā nirodhām⁹ vā pavisitvā nibbānam patvā vihā-ratīti attho.

Yagghe ti codanatthe nipāto.

Āsanenāpi¹⁰ nimanteyyāmāti, nisinnāsanam papphotetvā 'Idha nisidathāti' vadeyyāma.

36. *Abhinimanteyyāma pi nan ti, abhiharitvā pi nam¹ nimanteyyāma. Taṭṭha duvidho abhihāro, vācāya c' eva kāyena ca. 'Tumhākam icchiticchita-kkhāṇe amhākam¹¹ cīvarādīhi¹² vadeyyātha yen' attho' ti vadanto hi¹³ vācāya abhiharitvā nimanteti nāma. Cīvarādi-vekallam¹⁴ sallakkhetvā 'Idam gaṇhathāti' tāni dento pana kāyena abhiharitvā nimanteti nāma. Tad ubhayam pi sandhāya abhinimanteyyāma*

¹⁻¹ B^m aham evarūpo.

² B^m omits.

³ B^m akusala-.

⁴ B^m accchādanena.

⁵ B^m vivekathā; Fausböll (in Com. on Dhp. 75) vāṭakaṭṭha.

⁶ Fausböll (loc. cit.) adds parisuddha-cittānam.

⁷ Quoted in the comment on Dhp. 75.

⁸ B^m adds kilesa.

⁹ B^m nirodha-sampattim.

¹⁰ B^m āsanena pi.

¹¹ B^m aham sedhessāmiti.

¹² S^d cīvarādi.

pi nan ti ādim¹ āha. Ettha ca *gilāna-paccaya-bhesajja-parikkhāro* ti *yam kiñci gilānassa sappāyam osadham.* Vacanattho pana Visuddhi-Magge vutto.

Rakkhāvaraṇa-guttin ti *rakkhā-samkhātañ c' eva āvaraṇa-samkhātañ* ca *guttim.* Sā pan' esā na āvudha-hatthe purise ṭhapentena dhammadikā nāma samvihitā² hoti. Yathā pana acelāya kaṭṭhahārika-paṇḍahārikādayo vihāram na pavisanti, migaluddakādayo vibāra-sīmāya mige vā macche vā nā gaṇhanti, evam samvidahantena dhammadikā nāma samvihitā³ hoti. Tam sandhāy' āha *dhammadikan* ti.

Yadi eram sante ti, 'yadi tava dāso tuyham̄ santikā abhivādanādīni labheyya' evam sante.

Addhā ti, ekaṇa-vacanam etam.

Pathuman ti bhananto aññassāpi atthitam dīpeti. Ten' eva Rājā 'Sakkā pana, Bhante, aññam̄ piti' ādim āha.

37. *Kasatīti kassako.* Gehassa pati⁴-eka-geha-matte jetṭhako ti *gahapatiko.* Bali-samkhātam kāram karotīti *kārakārako.* Dhañña-rāsiñ ca dhana-rāsiñ ca vadḍhetīti *rāsi-rādḍhako.*

Appam rā ti parittakam vā, antamaso taṇḍula-nāli-mattam⁵ pi. *Bhoga-kkhandhan* ti bhoga-rāsim. *Mahantam* rā ti vipulam vā. Yath' eva hi mahantam pahāya pabbajitum dukkaram evam appam pīti dassan-attham ubhayam āha. Dāsa-vāre pana yasmā dāso attano pi anissaro, pageva bhogānam. Yam hi tassa dhanam tam sāmikānam yeva hoti, tasmā bhoga-gahanam na katam. Nāti yeva nāti-parivatṭo.

39. *Sakkā pana, Bhante, aññam pi ditṭh'* era dhamme ti, idha eram evāti⁶ na vuttam. Tam kasmā ti ce? Evam evan ti hi vuccamāne pahoti Bhagavā sakalam pi rattindivam⁷ tato vā bhiyyo pi evarūpāhi upamāhi Sāmañña-phalam dīpetum. Tattha 'Kiñcāpi etassa Bhagavato vacana-savane pari-yatti⁸ nāma n' atthi, tathā pi attho tādiso yeva bhavissatī'

¹ B^m omits.

² B^m rakkhā samvidahitā.

³ B^m nāli-mattakam.

⁷ B^m ratti-divam.

² B^m samvidahitā.

⁴ B^m adds gahapati.

⁶ As in § 37.

⁸ B^m pariyantram.

cintetvā upari-visesam̄ pucchanto, evam evāti avatvā, upari abhikkantatarāñ ca paññitatarañ cātī āha. Tattha abhikkanta-taran ti abhikkantatarāñ, atimanāpataran ti attho. Paññata-ran ti uttamatarāñ.

Tena hti uyyojanatthe nipāto, savane uyyojento hi nam̄ evam āha. Sunāhīti, abhikkantatarāñ ca uttaritarañ ca sāmañña-phalam sunāhi. Sadhukam̄ manasikarohīti, ettha pana sādhukam̄ sādhūti ekattham etam̄.

Ayañ ca sādhūti saddo āyacana-sampaṭicchana-sampa-hai-sana-sundara-dalhikammādisu dissati. ‘Sādhu¹ Bhante Bhagavā samkhittena dhammam̄ desctīti’ ādisu āyacane dissati. ‘Sādhu Bhante ti kho so bhikkhu² Bhagavato bhāsitam̄ abhinanditvā anumoditvā’ ti ādisu sampaṭicchane. ‘Sādhu sādhu Sāriputtāti’ ādisu sampahaṇsane.

‘Sādhu dhamma-ruci rājā, sādhu paññāṇavā naro,
Sādhu cittānam addubbho,³ pāpassākaraṇam̄ sukhan’

ti ādisu sundare. ‘Tena hi, Brāhmaṇa, sādhukam̄ sunāhīti’ ādisu sādhuka-saddo yeva dalhikamme āṇattiyan⁴ pi vuccati. Idhāpi ayam eth’ eva dalhikamme ca āṇattiyañ ca attho veditabbo. Sundare pi vat̄tati. Dalhikamma-karaṇ⁵-atthena hi, ‘dalham imam̄ dhammam̄ sunāhi, suggahītañ⁶ gaṇhanto,’ āṇatti-atthena ‘mama āṇattiyan sunāhi,’ sundaratthena ‘sundaram imam̄ bhaddakam̄ dhammam̄ sunāhīti’ etam̄ dīpitam̄ hoti. Manasikarohīti āvajja-samannāharāti⁷ attho. Avikkhitta-citto hutvā nisūnēhi, citte karohīti adhippāyo. Api c’ ettha sunāhīti sotindriya-vikkhepa-vāraṇam⁸ etam̄, sādhukam̄ manasikarohīti manasikāre dalhi-kamma-niyojanena man-indriya-vikkhepa-vāraṇam⁸. Purimena ca dhamma-savane niyojeti, pacchimena sutānam̄ dhanimānam̄ dhāraṇūparikkhādisu. Purimena ca ‘Savyañjano ayam dhammo tasmā savanīyo’ ti

¹ B^m adds me.

² B^m omits.

³ B^m adrubbho.

⁴ B^m āṇattiyan ti.

⁵ B^m omits.

⁶ B^m sugahītañ.

⁷ B^m samanāharāti.

⁸ B^m nivārapam.

dipeti, pacchimena ‘sāttho¹ tasmā manasikātabbo.’² *Sādhukapadam* vā ubhaya-padehi yojetvā,³ ‘yasmā ayam dhammo dhamma-gambhīro⁴ desanā-gambhīro ca tasmā suñāhi sādhukam, yasmā attha-gambhīro⁴ paṭivedha-gambhīro ca tasmā sādhukam manasikarohiti’ evam yojanā veditabbā.

Bhāsissāmīti sakkā Mahārājāti,⁵ evam patiññātam sāmañña-phala⁶-desanam vitthārato⁷ bhāsissāmi. Desissāmīti hi⁷ sam-khitta-dipanam hoti bhāsissāmīti vitthāra-dipanam. Ten’āha Vāngīsa-thero :

‘Samkhittena pi deseti vitthārena pi bhāsatī
Sālikā-y-iva⁸ nigghoso paṭibhānam udīratīti.’⁹

Evam vutte ussāha-jāto hutvā—*Eram Bhante ti kho Rājā Māgadho Ajātasattu Vedehiputto Bhagarato paccassosi*,¹⁰ Bhagavato vacanam¹⁰ sampaṭicchi paṭiggaheśīti vuttam hoti.

40. Ath’ assa *Bhagavā etad aroca*, etam avoca, idāni vattabbam idha Mahārājāti-ādi sakala¹¹-suttantam avocāti attho.

‘Tattha idhāti desāpadese¹² nipāto. Svāyam kattha ci lokam upādāya vuccati, yath’āha : ‘Idha Tathāgato loke uppajjatīti.’ Kattha ci sāsanam yath’āha : ‘Idh’ eva bhikkhāve samāno, idha dutiye samāno’ ti. Kattha ci okāsam yath’āha :

‘Idh’ eva titthamānassa deva-bhūtassa me sato¹³
Punarāyu ca me laddho evam jānāhi mārisā’ ti.¹⁴

Kattha ci pada-pūraṇa-mattam eva, yath’āha : ‘Idhāham bhikkhāve bhuttāvī assam pavārito’ ti. Idha pana lokam upādāya vutto ti veditabbo.

Mahārājāti, yathā patiññātam desanam desetum pana¹⁵ *Mahārājāti* ālapati. Idam vuttam hoti ‘Mahārāja imasmīm udiyyati.

¹ B^m sattho.

² B^m adds ti.

³ B^m adds kātabbo.

⁴ B^m adds c’ eva.

⁵ S^{dh} add ca.

⁶ St phalam phalam.

⁷—⁷ SS bhāsissāmītīhi.

⁸ B^m sālikāyiva-(Old. sālikāye va).

⁹ Samyutta VIII. 6. 6=Theragāthā 1232. B^m (=Feer) udirayīti, Old. udiyyati.

¹⁰—¹⁰ B^m omits.

¹¹ B^m sakalam.

¹² B^m desopadese.

¹³ Sc yato.

¹⁴ Vimāna-vaitu.

¹⁵ B^m puna.

loke Tathāgato uppajjati araham . . . pe . . . Buddho Bhagavā' ti.

Tattha *Tathāgata-saddo Brahmajāle¹* *Arahan* ti ādayo *Visuddhi-Magge* vitthāritā.

Loke uppajjati. Ettha pana loko ti okāsa-loko satta-loko *samkhāra*-loko ti ti-vidho. Idha pana satta-loko adhippeto. Satta-loke uppajjamāno pi Tathāgato, na Deva-loke na *Brahma*-loke, manussa-loke va² uppajjati. Manussa-loke pi na aññasmin cakkavāle,³ imasmiñ yeva cakkavāle. Tatrāpi na sabbatthānesu. ‘Purathimāya disāya Kajaṅgalan⁴ nāma nigamo. Tassapareṇa⁵ Mahāsālā.⁶ Tato param⁷ paccantimā janapadā, orato majjhe. Puratthima-dakkhiṇāya disāya Salalavatī⁸ nāma nadī. Tato param paccantimā janapadā, orato majjhe. Dakkhiṇāya disāya Setakaṇṇikan nāma nigamo. Tato param paccantimā janapadā, orato majjhe. Paccimāya disāya Thūṇan⁹ nāma Brāhmaṇa-gāmo. Tato param paccantimā janapadā, orato majjhe. Uttarāya disāya Usiraddhajo¹⁰ nāma pabbato. Tato param paccantimā janapadā, orato majjhe’ ti evam paricchiṇne āyāmato tiyojanasate, vitthārato adhhatiya¹¹-yojana-sate, parikkhepato navayojanasate, Majjhima-padese uppajjati. Na kevalañ ca Tathāgato, Pacceka-Buddhā agga-sāvakā asīti mahātherā Buddha-mātā Buddha-pitā cakkavatti-rājā aññe ca sūrappattā Brāhmaṇa-gahapatikā etth’ eva uppajjanti.

Tattha Tathāgato Sujātāya dinna-madhu-pāyāsa-bhojanato yāva arahatta-maggo tāva uppajjati nāma. Arahatta-phale uppanno nāma. Mahābhinnikkhamanato yāva arahatta-maggo, Tusita-bhavanato yāva arahatta-maggo, Dīpaṅkara-pāda-mūlato yāva arahatta-maggo tāva uppajjati nāma. Arahatta-

¹ B^m adds vutto. See above, pp. 59-68.

² SS ca.

³ SS cakkavāle (twice), (but often !, see p. 174).

⁴ B^m Gajaṅgalam.

⁵ So all MSS.; Old. M. V. 13. 12, and Fausb. (J. i. 49) tassa parena.

⁶ B^m Mahāsālo.

⁷ B^m *tato parā* (and so Old. Fausb. = SS).

⁸ Old. Salalavatī; Sdg Salalavatī (and so Fausboll); Sc B^m Salalavatī; Sh Salalavatī. Comp. Salaṭa, flower, J. 1. 13. (v. 61) = sarala.

⁹ B^m Thunam (Old. Thūṇam).

¹⁰ Sc B^m Usira° (in Kashmir! says Beal, ‘Records,’ i. 131).

¹¹ B^m adhateyya.

phale uppanno nāma. Idha sabba-paṭhamam uppannabhāvam sandhāya uppajjalīti vuttam, Tathāgato loke uppanno hotīti ayam hi ettha attho.

So imam lokan ti, so Bhagavā imam lokam. Idāni vattabbam nidasseti. Saderakan ti saha devehi sa-devakam. Evam saha Mārena samārakan, saha Brahmunā sabrahmakam saha samaṇa-brāhmaṇehi sassamaṇa-brāhmaṇim. Pajātattā pajā, tam pajam. Saha deva-manussehi saderamanussam. Tattha sadevaka-vacanena pañca-kāmāvacara-deva-gahaṇam veditabbam, samāra-vacanena chaṭṭha-kāmāvacara-deva-gahaṇam, sabrahmaka-vacanena brahmakāyikādi-brahma-gahaṇam, sassamaṇabrahmaṇa-vacanena sūsanassa paccatthika¹-paccāmitta-samaṇa-brāhmaṇa-gahaṇam samita-pāpa-bāhita-pāpa-samaṇa-brāhmaṇa-gahaṇā ca, pajā-vacanena satta-loka-gahaṇam, sadevamanussa-vacanena sammuti-deva-avasesamanussa-gahaṇam.² Evam ettha tīhi padhehi okāsa-lokena saddhim satta-loko, dvīhi pajā-vasena satta-loko³ va gahito ti veditabbo.

* Aparo nayo. Sadevaka-gahaṇena arūpāvacara-loko gahito. Samāraka-gahaṇena cha-kāmāvacara-deva-loko. Sabrahmaka-gahaṇena rūpī⁴ brahmaloko. Sassamaṇabrahmaṇāígahaṇena catu-parisa-vasena sammuti-devehi vā saha manussaloko, avasesa-sabba-satta-loko vā.

Api c' ettha sadevaka-vacanena ukkaṭṭha-paricchedato sabbassa lokassa sacchikata-bhāvam āha. Tato yesam ahosi, 'Māro mahānubhāvo chakāmāvacarissaro vasavatti. Kim so pi eteng sacchikato' ti, tesam vimatim vidhamanto samārakan ti āha. Yesam pana ahosi 'Brahmā mahānubhāvo ekaīulguliyā ekasmim cakkavāla-sahasre ālokam pharati, dvīlī . . . pe . . . dasahi aṅgulīhi dasasu cakkavāla-sahassesu ālokam pharati anuttarañ ca jhāṇa-samāpatti-sukham paṭisamvedeti. Kim so pi sacchikato' ti, tesam vimatim vidhamanto sabrahmakan ti āha. Tato ye cintesum, 'Puthu samaṇabrahmaṇā sāsana-paccathikā.⁵ Kin te pi sacchikatā' ti,

¹ Bm paccattika.

² Srg -ggaṇam.

³ Scg loke

⁴ Sdht rupi-.

⁵ Bm paccattikā.

tesam vimatim vidhamanto *sassamana-brahmanīm pajān* ti āha. Evam ukkaṭṭhukkaṭṭha¹ tthānānam sacchikata-bhāvam pa-kāsetvā atha sūmmuti-deve avasesa²-manusse ca upādāya ukkaṭṭha-pariccheda-vasena satta³-lokassa sacchikata-bhāvam pakāseno *saderā-manussan* ti āha.

Ayam ettha bhāvānukkamo.⁴ Porānā pan'āhu: 'Sadevakan ti devatāhi saddhim avasesam lokam. Samārakan ti Mārena saddhim avasesam lokam. Sabrahmakan ti Brahmehi saddhim avasesam lokam. Evam sabbe pi ti-bhavūpage satte tih' ākārehi tīsu padesu pakkhipitvā,⁵ puna dvīhi padehi pariyādiyanto *sassamana-brahmanīm pajān* sadeva-manussan ti āha. Evam pañcahi dvīhi pi padehi tena ten' ākārena te⁶ dhātukam eva pariyādinnan'⁷ ti.

*Sayam abhiññā sacchikatvā paredetiti.*⁸ Ettha pana sayan ti sāmam, aparaneyyo hutvā. *Abhiññā* ti abhiññāya, adhikena nānena nātavā ti attho. *Sacchikatvā* ti paccakkham kātvā, etena anumānādi-paṭikkhepo kato hoti.⁹ *Paredetiti* bodheti nāpeti¹⁰ pakāseti.

So dhammam deseti ādi . . . pe . . . pariyośāna-kalyānan ti. So. Bhagavā sattesu kāruññatam paṭiceahitvā pi anuttaram vi-eka-sukham dhammam deseti, tañ ca kho appam vā bahum va desento ādikalyāñādippakāram eva deseti, ādimhi pi kalyānam bhaddakam anavajjam eva kātvā deseti, majjhe pi, pariyośāne pi kalyānam bhaddakam anavajjam eva kātvā desetīti vuttam hoti.

Tattha atthi desanāya ādi-majha-pariyosānam, atthi sāsanassa. Desanāya tāva catuppadikāya gāthāya pāthama-pado ādi nāma, tato dve majjho¹¹ nāma, anto eko pariyośānan nāma. Ekānusandhikassa puttassa nidānam ādi, 'Idam avocāti' pariyośānam, ubhinnam antarā majjalamp. Anekā-

¹ S^{ht} ukkuṭṭh^o; S^{edg} ukka; B^m omits. ² S^c avase ca.

³ B^m sesa-satta.

⁴ S^t Bhāvānukkamena; B^m bhāvānukkamo.

⁵ B^m pakkhipitvā.

⁷ All six MSS. dinnan.

⁹ B^m ti; S^d adds ti.

¹¹ B^m majjhamp.

⁶ S^{eg} omit.

⁸ S^c adds riyā; S^g yā.

¹⁰ B^m viñāpeti.

nusandhikassa suttassa pāthamānusandhi ādi, ante anusandhi pariyośānam, majjhe eka' va dve vā bahū vā majjhām eva. Sāsanassa pana sīla-samādhī-vipassanā ādi nāma. Vuttam pi c' etam: 'Ko c' ādi kusalānam dhammānam? Silañ ca suvisuddham ditthi' ca ujkā' ti. 'Atthi bhikkhave majjhimā pātipadā Tathāgatena abhisambuddhā' ti² evam vutto pana Ariya-Maggo majjhām nāma. Phalañ c' eva Nibbānam ca pariyośānan nāma. 'Tasmāt iha tvam Brāhmaṇa brahma-cariyām etam sāram etam pariyośānan' ti hi etha phalam pariyośānan ti vuttam. 'Nibbānāgadham³ hi āvuso Visākha brahmacariyām vussati, Nibbāna-parāyanām, Nibbāna-pariyośānan' ti ettha Nibbānam pariyośānan ti vuttam. Idha desanāya ādi-majjha-pariyośānam ādhippetam. Bhagavā hi dhammām desento ādimhi Sīlam desetvā,⁴ majjhe Maggam, pariyośāne Nibbānam dasseti. Tena vuttam—So dhammām deseti ādi-kalyānam majjhe-kalyānam pariyośāna-kalyānam ti. Tasmā añño⁵ pi dhamma-kathiko dhammām desento⁶

Ādimhi sīlam dasseyya, majjhe Maggam vibhāvaye,
Pariyośānamhi⁷ Nibbānam. Esā kathika-saṅhititī.

Sātthām savyañjanān⁸ ti, yassa hi yāgu-bhatta-itthi-purisādi-vāñjanā-nissitā desanā hoti, na so sātthām deseti. Bhagavā pana tathārūpām desanām pahāya, catu-satipatṭhānādi-nissitām desanām deseti. Tasmā sātthām desetīti vuccati.

Yassa pana desanā eka-vyañjanādi⁹-yuttā¹⁰ vā¹¹ sabba-nirothā¹²- vyañjanā vā sabba-vissaṭṭha - sabba - niggahīta - vyañjanā vā, tassa Damiḷa Kirāta¹³ Yavanādi-Millakkhānam¹² bhāsā viya, vyañjana-paripūriyā abhāvato avyañjanā nāma desanā hoti. Bhagavā pana

¹ Ss ditthiñ.

² Mahāvagga I. 6. 17.

³ Sc Bm nibbānog-

⁴ Bm dassetvā.

⁵ Sdht aññe.

⁶ Bm kathento.

⁷ Bm pariyośān' eva^o.

⁸ Sc'saby^o; Ss savuvy^o; Sdht sabby^o; Bm saby^o.

⁹ Bm always by^o.

¹⁰ Ss vuttam.

¹¹ Sc thā.'

¹²⁻¹³ Bm savarādi-milakkhunam.

Sithila-dhanitañ ca dīgha-rassam
 Lahuka-garukañ¹ ca niggahitam
 Sambuddham vavatthitam vimuttam
 Dasadhā vyañjana-vuddhiyā² ppabhedo

ti evam vuttam dasavidham vyañjanam amakkhetvā³
 paripuñña-vyañjanam eva katvā dhammad deseti. Tasmā
 savyañjanam desetīti vuccati.

Kevala-paripuñnan ti. Ettha *kevalan* ti sakalādhivacanam,
paripuñnan ti anūnādhivacanam. Idam vuttam hoti sakala-
 paripuñnam eva deseti, eka-desanā pi aparipuññā n'atthiti.
⁴Upanetabba-apanetabbass' abhāvato kevala-paripuñnan ti
 veditabbam.⁴

Parisuddhan ti nirupakkilesam. Yo hi 'Imam dhamma-
 desanam nissāya lābhām vā sakkāram vā labhissāmīti' deseti,
 tassa aparisuddhā desanā hoti. Bhagavā pana lokāmis-
 nirapekkho hita-pharaṇena mettā-bhāvanāya mudu-hadayo
 ullumpana-sabhāva-saṅthitena cittena deseti. Tasmā *pari-
 suddhan* desetīti vuccati.

Brahmacariyam pakasetīti. Ettha pana ayam brahmacariya-
 saddo dāne veyyāvacce pañca-sikkhāpada-sile appamaññāsu
 methuna-viratiyam sadāra - santose viriye⁵ uposathaṅgesu
 Ariya-Magge sāsane ti iññesu atthesu dissati.

Kin te vatam kim pana brahmacariyam
 Kissā sucinñassa ayam vipāko
 Iddhi jutī bala-viriyūpapatti
⁴ Idañ ca te⁴ Nāga mahā-vimānam.

Akkhāhi me . . . pe . . .⁶

Ahañ ca bhariyā ca manussa-loke
 Saddhā ubho dāna-patī ahumha
 Opāna-bhūtam me gharam tadāsi
 · Santappitā Samāna-Brāhmaṇā ca

¹ Sc garuka-lahukañ; Bm garukam lahukam. (See Mil. 341.)

² Bm buddhiyā.

³ Bm amakkhitvā.

⁴⁻⁶ SS omit.

⁵ Bm vīriye.

⁶ Bm omits.

Tam me¹ vatam tam pana brahmacariyam
 Tassa sucinñassā ayam vipāko
 Iddhī jutī bala-viriyūpapatti.
 Idañ² ca me dhīra mahā-vimānan ti

imasmim Puññaka-Jātake³ dānam brahmacariyan ti vuttam.

Kena pāñi-kāma-dado kena pāñi-madhussavo
 Kena te brahmacariyena puññam pāñimhi ijjhati ?
 Tena pāñi-kāma-dado tena pāñi-madhussavo
 Tena me brahmacariyena puññam pāñimhi ijjhatī

imasmim Añkura⁴-peta-vatthumhi veyyāvaccam brahmacariyan ti vuttam.

‘Idam kho tam Bhikkhave tittiriyyam nāma brahmacariyam ahositi’ imasmim Tittira-Jatake⁵ pañca-sikkhāpada-silam brahmacariyan ti vuttam.

‘Tam kho pana pañca-sikha-brahmacariyam n’ eva nibbidāya na virāgāya⁶ yāva deva-brahmalokūpapattiyā’ ti, imasmim Mahā-govinda-Sutte catasso appamaññā brahmacariyan ti vuttā.

‘Pare’ abrahmacārī bhavissanti.⁸ Maya n ettha brahmācārino bhavissāmāti’⁹ Sallekha-Sutte methuna-virati brahmacariyan ti vuttā.

‘Mayañ ca bhariyā na atikkamāma
 Amhe ca bhariyā na atikkamanti
 ‘ Aññatra tāhi brahmacariyam carāma
 Tasmāt ih’¹⁰ amham daharā na miyare’ ti¹¹

Mahā-dhammapāla-Jātake sadāra-santoso brahmacariyan ti vutto.

¹ Bm eva.

² So idhañ.

³ Comp. Vimāna-vatthu, 60-64, and 80, 21.

⁴ Bm Āṅgura.

⁵ This is Jātaka No. 35, but the quotation is from Cullavagga VI. 6. 3 (where Oldenberg reads etam for idam).

⁶ Bm adds na nirodhāya.

⁷ Bm spare.

⁸ Bm omits.

⁹ Bm adds imasmim.

¹⁰ SS tasmā ti (and so Fausböll); Bm tasmā hi.

¹¹ Bm miyyare (J. IV. 53).

‘Abhijānāmi kho panāham Sāriputta caturaṅga-samannā-gatam brahma-cariyam carittā¹ tapassī sudam² homiti’ Lomahānsana-Sutte viriyam³ brahma-cariyan ti⁴ vuttam.

‘Hinena brahma-cariyena khattiye upapajjati,
Majjhimena ca devattam, uttamena visujjhatisi’

evam Nimi-Jātake atta-damana-vasena kato aṭṭhaṅgiko uposatho brahma-cariyan ti vutto.

‘Idam kho pana pañca-sikha-brahma-cariyam ekanta-nibbidāya virāgāya⁵ . . . pe . . . ayam eva Ariyo Atthaṅgiko Maggo’ ti Maha-govinda-Suttasmim yeva Ariya-Maggo brahma-cariyan ti vutto.

‘Tayidam brahma-cariyam iddhañ c’ eva phītañ ca⁶ vitthā-ritam bāhujaññam puthu-bhūtam yāva deva-manussehi suppa-kūsitan’ ti Pāsādika-Sutte Sikkhā-ttaya-saṅgaham⁷ sakala-sāsanam brahma-cariyan ti vuttam.

Imasmim pi thāne idam eva brahma-cariyan ti adhippetam. Tasmā brahma-cariyam pakāsetīti, ‘So dhammam deseti ādi-kalyānam . . . pe . . . parisuddham, evam desento ca sikkhā-ttaya-saṅgahitam sakala-sūsanu-brahma-cariyam pakāsetīti’ eva’n ettha attho daṭṭhabbo. Brahma-cariyan ti setṭhatṭhena brahma-bhūtam cariyam, brahma-bhūtānañ va Buddhādīnam cariyan ti vuttam hoti.

Tam dhamman ti tam vutta-ppakāra-sampadam dhammam.

Suṇāti gahapati rā ti. Kasmā paṭhainam gahapatiñ niddisati? Nihata-mānattā ussannattā ca. Yebhuyyena hi khattiya-kulato pabbajitā jātiñ nissāya mānam karonti, brāhmaṇa-kulā pabbajitā mante nissāya mānam karonti, hīna-jacca-kulā pabbajitā attano⁹ vijātitāya patiṭṭhātum na sakkonti. Gahapati-darakā pana [kacchhehi sedam muñ-cantehi piṭṭhiyā loṇam pupphamānāya bhūmim kasitvā]¹⁰ tādisassa mānassa abhāvato nihata-māna-dappā honti. Te

¹ Bm caritvā.

² Bm sūla.

³ Seg viriyam ti.

⁴ Seg omit.

⁵ Bm adds nirodhāya and omits pe.

⁶ Sd idañ c’ eva jīvitañ ca.

⁷ Bm sikkhāttaya-saṅgahitam.

⁸ St sikkhāpadā-thaya; Bm sikkhāttaya-saṅgahitam.

⁹ Bm repeats.

¹⁰ SS omit.

pabbajitvā mānam vā dappam vā akatvā yathā balam Buddha-vacanam uggahetvā vipassanāya kammam karonto sakkonti Arahatte patiṭṭhātum. Itarehi ca kulehi nikkhamitvā pabbajitā nāma na bahukā gahapatikā ca bahukā. Iti nihata-mānattā ussannattā ca paṭhamam gahapatim niddisatīti.¹

Aññatarasmin rā ti, itaresai vā kulānam aññatarasmin. Paccājāto ti patijāto.²

Tathāgate saddham paṭilabhati, parisuddham dhammam sutvā dhamma-sāmimhi Tathāgate ‘Sammā-Sambuddho vata³ Bhagavā’ ti saddham paṭilabhati.

Iti patisamecikkhatīti evam paccavekkhati.

Sambādho gharāvāso ti sace pi satṭhi-hatthe ghare yojanasatantare pi vā dve jayampatikā⁴ vasanti, tathā pi nesam sañcita-sapalibodhatṭhena⁵ gharāvāso sambādho yeva. Rajāpatho ti rāga-rajādinam uṭṭhāna-tṭhānan ti Mahā-Āṭṭhakathāyam vuttam, āgamana⁶-patho ti pi vattati.⁷ Alagganāṭṭhena abbhokāso viyatī abbhokāso. Pabbajito hi kūṭagāra⁸-ratana-pāsāda-devavimānādisu pi hita-dvāra-vātapānosu paṭicchannesu vasanto pi n'eva laggati na sajjati na bajjhati,⁹ tena vuttam abbhokāso pabbajā ti.

Api ca sainbādho gharāvāso kusala-kiriyāya okāsābhāvato, rajāpatho asamvuta-samkāradhānam¹⁰ viya rajānam kilesa-rajānam sannipāta-tṭhānato, abbhokāso pabbajjā kusala-kiriyāya yathā sukham okāsa-sabhāvato.¹¹

Na¹² idam sukarām . . . pe . . . pabbajeyyan ti. Ettha ayam samkhepa-kathā. Yad etam¹³ sikkha-ttaya-brahmacariyam ekam pi divasam akhaṇḍam katvā carimaka-cittam pāpetabbatāya ekanta-paripūṇāñ caritabbam, eka-divasam pi ca kilesa-malena amalinam katvā carimaka-cittam pāpetabbatāya

¹ Se niddisatīti.

² SS paccājātito ti jāto (St ca for ti).

³ Bm adds bho.

⁴ Se chay°; St chadhamp°; Bm jāyam°.

⁵ Bm sakiñcana-p°.

⁶ SS āhamana..

⁷ Bm vadanti.

⁸ Bm kut°.

⁹ Se omits; Sd na sajjhati; Sut nājjhati.

¹⁰ Bm thānam.

¹¹ Se sabbābhāvato; Sd Bn sabbhāvato; St sambhāvato.

¹² Se Bm na yidam.

¹³ Sd esanam; Se esitam.

ekanta-parisuddham, saṅkha-likhitam¹ likhita-saṅkha-sadisam
dhota-saṅkha-sappaṭibhāgam caritabbam. *Idam na sukaṇam*
agāram ajjhārṣatā, agāram ajjhāvasantena, ekanta-pari-
pūṇam . . . pe² . . . caritum. Yan nūndhaṇi kese ca massu³
ca oharetrā kasiya⁴-rasa-pītaṭaya kāsāyāni brahmaçariyam
carantānarū anucchavikāni ratthāni acchādetrā paridahitvā
agārasmā nikhamitvā anagāriyam pabbajeyyan⁵ ti. Ettha ca
yasmā agāra-ssahitam kasi-vanijjādi⁶-kammam agāriyan⁷
ti vuccati, tañ ca pabbajjāya n'atti, tasmā pabbajjā anagā-
riyā⁸ ti nātabbā. Tam anagāriyam pabbajeyyan⁹ ti
paṭipajjeyyam.

Appam vā ti, sahassato hetthā bhoga-kkbandho¹⁰ appo
nāma hoti, sahassato paṭṭhāya mahā. Ābhandhanatthena
nāti eva nāti-parivatṭo, so¹¹ vīsatiyā hetthā appo hoti, vīsatito¹²
patthāya mahā.

42. *Pātimokha-saṇṇara-saṇṇuto* ti pātimokha-samvarena
samannāgato. *Ācāra-gocara-sampanno* ti¹³ ācārena c' eva
gocarena ca sampanno. *Aṇumattesūti*¹⁴ appamattakesu.
Vajjesūti akusala-dhammesu. *Bhaya-dassārī* ti bhaya-dassī.
Samādāyātī sammā ādiyitvā. *Sikkhati sikkhapadcesūti* sikkhā-
pa'esu tam tam sikkāpadam samādiyitvā sikkhati. Ayam
ettha samkhepo, vitthāro pana Visuddhi-Magge vutto.

Kāyakamma-vacikammena samannāgato kusalena parisuddhājīvo ti. Ettha ācāra-gocara-gahanen' eva¹⁵ kusale
kāyakamma-vacikamme¹⁶ gahite pi. Yasmā idam ājīva-
pārisuddhi-silāna nāma na ākāse vā rukkhaggādisu vā
uppajjati, kāya-vaci-dvāresu yeva pana uppajjati, tasmā
tassa uppatti-dvāra-dassanatham kāyakamma-vacikammena
samannāgato kusalenāti vuttam. Yasmā pana tena saman-
nāgato tasmā parisuddhājīvo. Mandiyaputta¹⁷ - Suttanta-

¹ Bm likhitam ti.

² Bm omits.

³ Bm massum.

⁴ Bm kasaya.

⁵ Sc pabbajj^o.

⁶ Bm vanijj^o.

⁷ Sedhāt agārayan; Ss āgārayan.

⁸ Bm anāgāriyan.

⁹ Sedhāt pabbajj^o.

¹⁰ Sc khandho.

¹¹ Bm so hi.

¹² Bm vīsatiyā.

¹³ Ss hoti (Ss ti corrected to hoti). *

¹⁴ Bm anu-.

¹⁵ Bm adds ca.

¹⁶ St kammena.

¹⁷ Bm Mundiyā.

vasena vā etam¹ vuttam. Tattha hi ‘Katamañ ca Thapati kusalam sīlam?’ ‘Kusalam kāyakammam vacikammam.’ ‘Parisuddham ājīvam pi kho aham Thapati sīlasmin vadāmīti’ vuttam.² Tasmā tassāpi desanāya pariyādānattham etam vuttan ti veditabbam.²

Sīla-sampanno ti Brahmajāle vuttena tividhena silena³ *sīla-sampanno* nāma³ hoti. *Indriyesu gutta-drāro* ti manacchaṭthesu indriyesu pihita-dvāro hoti. *Sati-sampajaññena samannāgato* ti abhikkante paṭikkante ti ādisu sattasu ṭhānesu satiyā c’ eva sampajaññena ca samannāgato hoti. *Santuṭṭho* ti catusu⁴ paccayesu tividhena santuṭṭhena⁵ santuṭṭho hoti.

43. Evam mātikam nikkhemitvā⁶ anupubbena bhājento—
Kathañ ca Mahārāja bhikkhu sīla-sampanno ti⁷ ādim āha. Tattha idam pi ’ssa hoti sīlasmin ti, idam pi assa bhikkhuno pāṇātipatā veramaṇī sīlam⁸ sīlasmin ekam sīlam hotīti attho.⁹ Paccatta-vacanatthe vā etam bhunimam, Mahā-Āṭīhakathāyam hi idam pi tassa Samanassa sīlan ti ayam eva attho vutto. Sesam Brahmajāle ‘vutta-nayen’ eva veditabbam. Idam assa hoti sīlasmin ti idam assa sīlam hotīti attho.

63. *Na kutoci bhayam samanupassati yadidam sīla-samvaralo* ti, yāni asamvara-mūlakāni bhayāni uppajjanti tesu yam idam bhayam sīla-samvarato bhaveyya, tam kutoci¹⁰ eka-samvarato pi¹⁰ na samanupassati. Kasmā? Samvarato asamvara-mūlakassa bhayassa abhāvā.

*Muddhāvassito*¹¹ ti yathā - vidhāna - vihitena Khattiyā-bhisekēna muddhani abhisitto.¹²

*Yadidam paccatthikato*¹³ ti yam kuto ci ekapaccatthikato pi bhayam bhaveyya tam na samanupassati. Kasmā? Yasmā nihata-paccāmitto.

¹ Bm evam.

²-² Bm Yasmā pana tena samannāgato tasmā parisuddhājīvo veditabbo.

³-³ Bm samannāgato (but see end of § 63). ⁴ Bm catūsu.

⁵ Bm santosena samannāgato.

⁶ Bm nikkhipitva.

⁷ Bm hotīti.

⁸ Bm omits.

⁹ Sch here insert na kutoci bhayam samanupassati.

¹⁰ Seq omit.

¹¹ Bm muddhābhisisitto.

¹² Bm avasitto.

¹³ Bm paccattikato.

Ajjhattan ti niyakajjhattam, attano santāne ti attho. *Anarajja-sukhan* ti anavajjam aninditam kusalasila-pada-tṭhānehi avipparatīsa - pāmujja - pīti - passaddhi - dhammehi pariggahitam¹ kāyika-cetasika-sukham paṭisañvedeti. *Evaṁ kho, Mahārāja, bhikkhu sīla-sampanno hotīti*, evam nirantaram vitthāretvā dassitena tividhena silena samannāgato bhikkhu sīla-sampanno nāma hotīti² sīla-katham niṭṭhapesi.³

64. Indriyesu gutta-dvāra-bhājaniye⁴ Cakkunā rūpan ti. Ayam cakkhu-saddo kattha ci Buddha-cakkhumhi vattati, yath' āha: 'Buddha-cakkunā lokam volokesiti.'⁵ Katthaci sabbalūnuta-nāṇa-saṅkhāte vā⁶ samanta-cakkhumhi, yath' āha:

‘Tathāpamam dhammadayam Sumedha
Pāsādam āruyha samanta-cakkhūti.’

Katthaci paññā⁷-cakkhumhi. 'Virajam vītamalam dhammadakkhum udapādīti⁸ hi ettha Ariya-Magga-ttaye⁹ paññā, 'Cakkhum udapādi, nāṇam udapādīti,' ettha pubbe-nivāsādi-nāṇam paññā-cakkhum ti vuttam.¹⁰ 'Dibbena cakkunā'¹¹ ti āgata-tṭhānesu dibba-cakkhumhi vattati. 'Cakkhuñ ḍa paṭicca rūpe cāti' ettha pasāda-cakkhumhi vattati. Idha paññayam pasāda-cakkhu-vohārena cakkhu-viññāne vattati. Tasmā cakkhu-viññānenā rūpam disvā ti ayam ettha attho.

Sesa-padesu¹² yam vattabbam siyā tam sabbam Visuddhi-Magge vuttam.

*Aryāseka*¹³-sukhan ti, kilesa-vyāseka-virahitattā avyāsekam asammissam parisuddham adhi-citta-sukham paṭisañvedetīti.

Indriya-saṃvara-kathā niṭṭhitā.

•

65. Sati-sampajañña-bhājaniyamhi abhikkante paṭikkante ti. Ettha tāva abhikkantam vuccati gamanam, paṭikkantam nivattanam. Tad ubhayam pi catusu¹⁴ iriyāpathesu labbhati. Gamanena¹⁵ tāva purato kāyam abhiharanto abhikkamati

¹ Bm pariggahitam.

² Seg evam khc Mahārāja bhikkhu.

³ So all MSS.

⁴ St -niyesu.

⁵ Bm volokemiti.

⁶ Sdt -tena tāva.

⁷ Bm dhamma.

⁸ Mahāvagga I. 6. 29.

⁹ Bm ttaya-

¹⁰ Bm vuccati.

¹¹ Bm addis pi.

¹² Sed avyāseka; Bm abyāseka.

¹³ Bm catūsu.

¹⁴ Bm gamane.

nāma, paṭinivattanto paṭikkamati nāma. Thāne pi ṭhitako va kāyam purato onamento abhikkamati nāma, pacchato apanāmento paṭikkamati nāma. Nisajjāya¹ nisinnako va āsanassa purima-aṅgābhīmukho samsaranto abhikkamati nāma, pacchimam aṅga-ppadesam paccasamsaranto paṭikkamati nāma. Nipajjāya¹ pi es' eva nayo.

Sampajāna-kārī hotīti, sampajaññena sabba-kicca-kārī, sampajaññass'² eva vā kārī. So hi abhikkantādisu sampajaññam karot' eva, na katthaci sampajañña-virahito hoti. Tattha satthaka-sampajaññam sappāya-sampajaññam gocara-sampa-jaññam ḥasammoha-sampajaññan ti catubbidham sampajaññam. Tattha abhikkamana-citte uppanne citta-vasen' eva agantvā, 'Kin nu mē ettha gatena attho athi n' attihīti' atthānattham pariganetvā³ attha-parigañhanam⁴ sātthaka-sampajaññam. Tattha ca attho ti Cetiyadassana-Bodhidassana⁵ Samgha-dassana⁵-Theradassana⁵-asubhadassanādi-vasena dhammadto vaddhi.⁶ Cetiyam⁷ disvā pi hi Buddhārammaṇam, Samgha-dassane⁸ Samghārammaṇam pītim uppādetvā, tad eva khayato⁹ sammasanto arahattam pāpuṇāti. There disvā tesam ovāde patiṭṭhāya, asubham disvā tattha pathama-jjhāṇam uppādetvā, tad eva khayato¹⁰ sammasanto arahattam pāpuṇāti. Tasmā etesam dassanam sāttham.¹¹

Keci pana āmisato pi vaddhi¹² attho yeva. Tam nissāya brahmaeariyānuggahāya paṭipannattā¹³ ti vadanti.

Tasmim pana gamaṇe sappāyāsappāyam pariganetvā¹⁴ sappāya-parigañhanam sappāya-sampajaññam. Seyyathidam cetiya-dassanam¹⁵ nāma sāttham.¹⁵ Sace pana cetiyassa mahā-pūjāya dasa-dvādasa-yojan-antare parisā sannipatati,¹⁶ attano vibhavānurūpam itthiyo pi purisā pi alaṅkata - paṭiyattā

¹ Bm nipajjane.

² Bm sampajañnam.

³ Bm pariggaheṭvā; Scg °gah°; St °gan° (see note¹⁴ and pp. 185, 196).

⁵ Bm omits dassana.

⁴ Bm parigg°.

⁷ Bm adds vā Bodhim vā.

⁶ Bm vuddhi.

⁹ Bm khayavasato.

⁸ Bm dassanena.

¹¹ Bm sātthakan ti vuttam.

¹⁰ Bm khayavasato.

¹³ Sc °atā corrected to °atā.

¹² Bm vuddhi.

¹⁵⁻¹⁵ Bm tāva sātthakam.

¹⁴ Segt °gan°; Bm °ggah°

¹⁶ Bm saunipatanti.

citta-kamma-rūpakāni viya samcaranti, tatra c' assa iṭṭhe ārammaṇe lobho aniṭṭhe paṭīgho āsama-pekkhanena¹ moho uppajjati, kāye-samsaggāpattim vā āpajjati, jīvita-brahmacariyānam vā antarāyo hoti. Evam tam ṭhānam asappāyam hoti. Vutta-ppakāra-antarāyābhāve sappāyam.²

Samgha-dassanam pi sāttham. Sace pana anto gāme mahāmaṇḍapam kāretvā, sabba - rattim dhamma-savanam lārentesu manussesu vutta-ppakāren' eva jana-sannipāto c' eva antarāyo ca hoti, evam tam ṭhānam asappāyam. Antarāyābhāve sappāyam. Mahāparisa-parivārānam therānam dassane pi es' eva nayo. Asubha-dassanam pi sāttham. Tadattha-dīpan-atthañ ca idam vatthum.³

Eko kira dahara-bhikkhu sāmañeram gahetvā danta-kaṭṭhatthāya gato. Sāmañero maggā⁴ ukkamitvā purato⁴ gacchanto asubham disvā paṭhamajjhāṇam nibbattetvā, tad eva pādakam katvā samkhāre sammasanto tiṇi phalāni sacchikatvā, upari-maggatthāya kammatthānam pariggahetvā atṭhāsi. Daharo tam apassanto 'Sāmañera' ti pakkosi. So, 'Mayā pabbajita-divasato paṭṭhāya bhikkhunā saddhim dve kathā nāma na kathita-pubbā, aññasmin pi divase upari-visesam nibbattessāmīti' cintetvā, 'Kim Bhante' ti paṭīvacanam adāsi. 'Ehīti' ca vutto⁵ eka-vacanen' eva āgantvā, 'Bhante iminā tāva maggena gantvā mayā ṭhitokāse muhuttam puratthābhīmukho⁶ ṭhatvā olokethāti' āha. So tathā katvā tena patta-visesam eva pāpuṇi. Evam ekam asubham dvinnam janānam atthāya jātam.

Evam sāttham pi pan' etam, 'purisassa mātugāmāśubham asappāyam, mātugāmassa ca purisāsubham sabhāgam ev' asappāyan' ti evam sappāya-parigaṇhanam sappāya-sampa-jaññam nāma.

Evam parigahita⁷-sātthaka-sappāyassa pana atṭha-ttiñśāya⁸ kammatthānesu attano citta-ruciyam kammatthāna-sam-

¹ Bm pekkhane.

² Bm adds Bodhi-dassane pi es' eva nayo.

³ Bm vatthu.

⁴⁻⁴ Bm okkamītvā pūrato. (Comp. Ud. p. 78, note 4.)

⁵ Bm vutte.

⁶ Bm pūrattā?

⁷ Sedhī °ganita; Ss °ganita; Bm °ggahita.

⁸ Sc Bm tiñśāya.

khātam gocaram uggahetvā bhikkhācāra¹ - gocare tam gahetvā va gamañam gocara-sampajaññam nāma. Tass' āvibhāvanattham idam catukkam veditabbam. 'Idh' ekacco bhikkhu harati na paccāharati, ekacco āharati² na harati, ekacco pana n' eva harati n' āharati,³ ekacco harati ca paccāharati cāti.'

Tattha yo bhikkhu divasam cañkamena nisajjāya ca āvaraṇiyehi dhammehi cittam parisodhetvā, tathā rattiyā pañhamam yāmam,⁴ majjhima-yāme seyyam kappetvā pacchima-yāme nisajjā-cañkamehi vītināmetvā, pag eva cetiyaṅgāna - bodhiyaṅgāna - vattam katvā, Bodhi-rukkhe udakam āsiñcitvā, pānīyan paribhojaniyam paccupatthāpetvā, ācariyupajjhāya-vattādīni sabbāni Khandhaka-vattāni samādāya vattati. So sarīra-parikammam katvā, senāsanam pavisitvā, dve tayo pallañke usumam gāhāpento, kammatthānam anuyuñjitvā, bhikkhācāravelāya utthahitvā, kammatthāna-sīsen' eva patta-cīvaram ādāya, senāsanato nikhamitvā, kammatthānam manasikaronto va cetiyaṅgānam gantvā, sacce Buddhanussati kammatthānam hoti tam avissajjetvā va cetiyaṅgānam pavisati. Aññāñ ce kammatthānam hoti, sopāna⁵ - mūle ṭhatvā latthena gahita-bhañḍam viya tam ṭhapetvā, Buddhārammañam pītim⁶ gahetvā cetiyaṅgānam āruyha, mahantam cetiyañ ce tikkhattum padakkhiṇam katvā catusu thānesu vanditabbam, khuddakañ⁷ ce tath' eva padakkhiṇam katvā atthasu thānesu vanditabbam, cetiyam vanditvā Bodhiyaṅgānam pattenapi Buddhassa Bhagavato sammukhā viya nipaccākāram⁸ dassetvā Bodhi vanditabbo.⁹ So evam cetiyañ ca Bodhim ca vanditvā, patisāmita-ṭṭhānam gantvā, patisāmita - bhañḍakam hatthena gañhanto viya nikkhittakammatthānam gahetvā, gāma-samipe kammatthāna-sīsen' eva cīvaram pārūpitvā, gāmam piñḍāya pavisati.

Atha nam manussā disvā 'Ayyo no āgato' ti paccug-

¹ Sd sikkhācāra.

² Bm paccāharati.

³ Bm na paccāharati.

⁴ Bm yame.

⁵ Bm sopāna.

⁶ Bm pītim.

⁷ Bm adds cetiyañ.

⁸ Bm nippaccakāram.

⁹ Bm vanditabbā.

gantvā, pattam gahetvā āsana-sālāya vā gehe vā nisidā-petvā yāgum dātvā, yāva bhattam niṭṭhāti¹ tāva pāde dhovitvā makkhetvā, purato² nisiditvā pañham vā pucchanti, dhammam vā sotu-kāmā honti. Sace pi na kathāpentī jana-sāmgahattham dhamma-kathā nāma kātabbā yevāti Aṭṭhakathācariyā vadanti. Dhamma-kathā hi kammatṭhāna-vinimuttā nāma n' atthi. Tasmā kammatṭhāna-sīsen' eva āhamma-katham kathetvā, kammatṭhāna-sīsen' eva āhāram paribhuñjtvā, anumodanam vatvā,³ nivattiyamānehi⁴ pi manussehi anugato va gāmato nikkhmitvā, tattha te nivāretvā⁵ maggam paṭipajjati. Atha nam puretaram nikkhmitvā bahi gāme kata-bhatta-kiccā sāmanera-dahara-bhikkhū disvā paccuggantvā patta-cīvaram assa gaṇhanti. Porānakā bhikkhū kira na⁶ ‘Amhākam upajjhāyo ācariyo’ ti mukham oloketvā vattam karonti, sampatta-pariccheden’ eva karonti. Te tam pucchanti, ‘Bhante, ete manussā tumhākaṇi kiṁ honti, māti-pakkhato sambandhā piti-pakkhato vā’ ti. ‘Kiṁ disvā pucchathāti?’ ‘Tumhesu ctesam pemam bahumānan’ ti. ‘Āvuso, yam mātā-pitūhi pi dukkaram, tam ete ambākam karonti, patta-cīvaram pi no etesam santakaraṇa eva, etesam ānubhāvena n’ eva bhaye bhayam na chātake chātakam jānāma. Edisā⁷ nāma amhākam upakārino n’ athīti,’ tesai guṇe kathento gacchatī. Ayanuccati harati na paccāharati.⁸

Yassa pana pag eva vutta-ppakāram vatta-patiwattam⁹ karontassa kammaja-tejo pajjalati anupādinnakam¹⁰ muñ-citvā upādinnakam gaṇhāti, sarirato sedā muccantī, kammatṭhāna-vīthim¹¹ n’ ārohati. So pag eva patta-cīvaram ādāya vegasā va cetiyam vanditvā, go-rūpānam nikkhamaṇa-velāyam eva gāmam yāgu-bhikkhāya pavisitvā yāgum labhitvā āsana-sālam gantvā pivati. Ath’ assa dvattik-

¹ Bm na niṭṭhāti.

² Bm adds te.

³ Bm katvā.

⁴ Bm nivattiyamāno.

⁵ Bm nivattetvā.

⁶ Bm puts this na before mukham.

⁷ Bm idisā.

⁸ Bm paccāharatīti.

⁹ Bm patipattim.

¹⁰ So all MSS (twice).

¹¹ SS kammatṭhānam vīthim.

khattum¹ ajjhoharaṇa-matten' eva kammaṭṭha-tejo upādiṇṇa-kam² muñcivā, anupādiṇṇakam gañhāti. Ghaṭa-satena nabāto viya tejo - dhātu - pariṭṭhā - nibbānam patvā, kammaṭṭhāna-sisena yāgum paribhuñjitvā, pattañ ca mukhañ ca dhovitvā, antarā bhatte kammaṭṭhānam manasikatvā, avasesa-tṭhāne piñḍāya caritvā kammaṭṭhāna-sisena āhāram³ paribhuñjitvā, tato paṭṭhāya poñkhānupoñkham upaṭṭhamānam kammaṭṭhānam gahetvā va⁴ āgacchati. Ayam vuccati āharati na harati.⁵ Edisā bhikkhū yāgum pīvitvā vipassanam ārabhitvā Buddha-sāsane Arahattam patta nāma gañana-patham vītivattā. Sīhalā-dipe⁶ yeva tesu tesu gūmesu āsana⁷-sālāya⁸ na tam āsanam atthi yattha yāgum pīvitvā arahattam patta⁹-bhikkhu¹⁰ n' atthīti.

Yo pana pamāda-vihārī hoti nikkhitta-dhuro, sabba-vattāni bhinditvā pañcavidha - cetokhila - vinibandha - baddha¹¹-citto viharanto 'kammaṭṭhānam nāma atthīti' pi saññam akatvā, gāmam piñḍāya pavisitvā ananulomikena gihi-samsaggena samsattho caritvā ca bhuñjitvā ca tuccho nikkhamaati : ayam vuccati n' eva harati n' āharati.¹²

Yo panāyam harati ca paccāharati cāti vutto, so gata-paccāgatika-vatta-vasena veditabbo. Attākāmā hi k&la-puttā sāsane pabbajitvā dasa pi vīsatim pi¹³ paññāsam pi satam pi ekato vasantā katika¹⁴-vattam katvā viharanti. 'Āvuso tumhe na iṇaṭṭhāna-bhayaṭṭhāna¹⁵ - jīvikā pakatā pabbajitā, dukkhā muccitu-kāmā pan' attha¹⁶ pabbajitā. Tasmā gamane uppanna-kilesam gamane yeva niggan̄hatha, ṭhāne,¹⁷ nisajjāya, sayane uppanna-kilesam sayane yeva niggan̄hathāti.' Te evam katika¹⁸-vattam katvā bhikkhā-

¹ Bm dvitikkhattum.

² Sc upādika; Sg upādika, corrected to upadinnaka.

³ Bm āhārañ ca.

⁴ Bm omits.

⁵-⁶ Bm paccāharati na haratīti.

⁶ Sc Bm Sīhalā.

⁷ Std āsāna.

⁸ Bm sālāyam vā.

⁹ Bm patta.

¹⁰ Sc Bm bhikkhū.

¹¹ Bm omits.

¹² Bm na paccāharatīti.

¹³ Bm adds tiñsa pi cattalisam pi.

¹⁴ Sc kathika.

¹⁵ Bm na inaṭṭā na bhayattā na.

¹⁵ Bm ethha.

¹⁷ Sg omit; Bm tathā ṭhāne.

¹⁸ Sc kathika.

cāram gacchantā¹ addha-usabha-usabha-addha-gāvuta-gāvut²-
antaresu pāsānā honti. Tāya ṣaññāya kammatṭhānam
manasikarontā ya gacchanti. Sace cassaci gamane kileso
uppajjati tath' eva nam nigganhāti, tathā asakkonto
tiṭṭhati. Ath' assa pacchato āgacchanto pi tiṭṭhati. So
‘Ayam bhikkhu tuyham uppanna-vitakkam jānāti, anuccha-
vikan³ te etan’ ti attānam paṭicodetvā⁴ vipassanam vaddhetvā
tath' eva ariyabhūmim⁵ okkamati. Tathā asakkonto
nisidati. Ath' assa pacchato āgacchanto pi nisidatī so
yeva nayo. Ariya-bhumim⁶ okkamitum asakkonto pi tam
kilesam vikkhambhetvā kammatṭhānam manasikaronto va
gacchatī na kammatṭhāna - vippayuttena cittena pādam
uddharati. Uddharati ce, paṭinivattetvā purima-padesam⁷
yeva eti, ālindaka⁸-vāsi Mahā-Phussadevatthero⁹ viya.

So kira ekūna-vīsatī vassāni gata-paccāgata - vattam
pūrento evam vihāsi. Manussā¹⁰ pi sudam¹⁰ antarā magge
kasantā¹¹ ca vapantā¹² ca maddantā ca kammāni ca karontā
theram tathā gacchantam disvā, ‘Ayam therō punappuna¹³
nivattitvā gacchati, kin nu kho magga-mūlho udāhu kiñ cī
pāmmuttho?’ ti samullapanti. So tam ānādiyitvā kamma-
ṭṭhāna-yutta-cittēna va samaṇa-dhammam karonto vīsatī-
vass-abbhantare arahattam pāpuṇi. Arahattam patta-divase
tassa caṅkamana-kotiyam adhivaththā devatā aṅgulīhi dīpam
pajjalitvā¹⁴ atṭhāsi. Cattāro pi Mahārājāno Sakko ca devā-
nam indo Brahmā ca Sahampati upaṭṭhānam agamamsu.
Tañ ca obhāsam disvā vanavāsi Mahātissatthero tam dutiya-
divase pucchi ‘Ratti-bhāge āyasmato santike obhāso ahosi,
kim so obhāso?’ ti. Thero vikkhepam karonto, ‘Obhāso
nāma dīpobhāso pi hoti, maṇi-obhāso pīti’ evam ādim āha.
Tato ‘Paṭicchādetha tumhe’¹⁵ ti nibaddho,¹⁶ ‘Āmāti’ paṭi-

¹ Sg gacchanto.² Sg omit.³ Bm ananuechavikan.⁴ Bm paticodityā.⁵ Bm bhummim.⁶ Bm bhummim.⁷ Bm pāde.⁸ Sd ālindaka.⁹ Sd ttero.^{10, 10} Sd pi dam; Bm addasam̄su.¹¹ St kāyattā; Sd kāsantā.¹² Bm vappantā.¹³ Bm °punam.¹⁴ Bm ujjāletvā.¹⁵ Sg omit ti.¹⁶ Bm nibbandho.

jānitvā ārocesi, Kālavalli-maṇḍapa-vāsi Mahānāga-tthero viya ca.

So pi kira gata-paccāgata-vattam pūrento ‘Paṭhaman tāva Bhagavato mahā-padhānam pūjessāmīti’ satta vassāni ṭhāna-caṅkamam eva adhitṭhāsi. Puna soḷasa-vassāni gata-paccāgata-vattam pūretvā Arahattam pāpuṇi. So kamma-ṭṭhāna-yutten’ eva cittena pādaṁ uddharanto viyuttena uddhate paṭinivattento gāma-samīpam gantvā, ‘gāvī¹ nū pabbajito nū’ ti āsankaniye padese ṭhatvā² pārūpitvā kaccha-karakato³ udakena pattam dhovitvā udaka-gaṇḍū-sam⁴ karoti. Kim kāraṇā? ‘Mā me bhikkham dātum vanditum vā āgate manusse “dīghāyukā hothāti” vacana-mattenāpi kammaṭṭhāna-vikkhepo ahosīti’ ‘ajja bhante katamī?’ ti divasam vā, bhikkhu-gaṇaṇam⁵ vā pañham pucchito pana udakam gilitvā āroceti. Sace divasādi⁶-pucchakā na honti nikhamana-velāyam gāma-dvāre niṭṭhubhitvā⁷ yāti, Galamba⁸-tittha-vihāre vassūpagatā paññāsa bhikkhū viya.

“Te kira Āsūlhi-puṇṇamāya katika-vattam akāmsu ‘Ara-hattam appatvā aññam aññam n’ ālapissāmāti’ gāmañ ca piṇḍāya pavisantū udaka-gaṇḍūsam katvā pavisimṣu. Divasādisu pucchitesu vutta-nayen’ eva paṭipajjimṣu. Tattha manussā nuṭṭhubhanam⁹ disvā jānimṣu ‘Ajj’ eko āgato, ajja dve’ ti, evañ ca cintesum, ‘Kin nu kho ete amheh’ eva saddhim na sallapanti, udāhu aññam aññam pi? Yadi aññam aññam na sallapanti addhā vivāda-jātā bhavissanti. Etha nē aññam aññam khamāpessāmāti.’ Sabbe vihāram gantvā paññāsāya bhikkhūsu dve pi bhikkhū ekokāse nāddasamsu.¹⁰ Tato yo tesu ca cakkhumā puriso so āha, ‘Na bho

¹ Sed gāvī.

² Bm adds cīvaraṁ.

³ Bm kacchakantarato.

⁴ Bm gaṇḍusam throughout (see J. 1. 459).

⁵ So gaṇā-lam; Sḡt gaṇanam; Bm gaṇam; Sh gaṇanam.

⁶ St divasā divasādi; Bm divasādīni.

⁷ Bm niṭṭuhitvā vā.

⁸ Bm kalamba.

⁹ Bm niṭṭuhānam.

¹⁰ Sd̄t nāddamsu.

kalaha-kārakānam okāso¹ īdiso hoti, susammattham Cetiy-aṅgaṇam Bodhi-aṅgaṇam sunikkittā sammajjaniyo sūpatthitam² pāniyam paribhojaniyan' ti. Te tato ca nivattā³ te pi bhikkhū anto te māse yeva arahattam patvā mahā-pavāraṇāya visuddhi-pavāraṇam pavāresum. Evam Kālavalli-maṇḍapa-vāsi Mahānāga-tthero viya, Galambatittha⁴-vihāre vassupagata-bhikkhū viya ca, kammaṭṭhāna-yutten'⁵ eva cittena pādām uddharanto gāma-samīpam gantvā udaka-gaṇḍūsam katvā vīthiyo sallakkhetvā yathā surā⁶-sonḍa-dhuttādayo kalaha-kārakā caṇḍa-hatthi-assādayo vā n' atthi tam vīthim paṭipajjati. Tattha ca piṇḍāya caramāno na turita-turito viya javena gacchati. Na hi javana⁷-piṇḍapātiya-dhutaṅgan⁸ nāma kiñci atthi. Visama-bhūmibhāgapattam pana udaka-sakaṭam viya niccalo hutvā gacchati. Anugharam paviṭṭho ca dātu-kāmam vā adātu-kāmam vā sallakkhetum⁹ tad anurūpam kālam āgamento, bhikkham gahetvā¹⁰ anto gāme vā bahi gāme vā vihāram eva vā āgantvā, yathā phāsuke paṭirūpe okāse nisiditvā, kammaṭṭhānam manasikāronto, āhāre paṭikkūla¹¹-saññam upaṭṭha-petvā, akkhabbañjaṇa¹²-vaṇālepana-putta-maiśūpama¹³-vāṇa paccavekkhanto, aṭṭhaṅga-samannāgatam āhāram āhāreti, n' eva dāvāya¹⁴ na madāya na maṇḍanāya na vibhūsanāya.¹⁵ Bhuttāvī ca udakakiccam katvā muluttam bhattakilamatham paṭippassambhetvā yathā purebhattam evam pacchābhettam purima-yāmañ ca pacchima-yāmañ ca kammaṭṭhānam eva manasikaroti.' Ayam vuccati 'Harati ca paccāharati cāti.'

Imam¹⁶ pana haraṇa-paccāhararaṇa-saṃkhātam gata-paccāgata-vattam pūrento yadi upanissaya-sampanno hoti paṭhamavaye eva Arahattam pāpuṇāti. No ce paṭhaīna-vaye pāpuṇāti,

¹ Bm vasana-okāso.

² Bm suthapitam.

³ Bm nivattitā.

⁴ Bm kalamba.

⁵ Kamma Ṭhanam anuyutten'.

⁶ Bm surā.

⁷ Sog javan-anga-.

⁸ Bm dhūtaṅgam.

⁹ Bm sallaketva. .

¹⁰ Bm paṭilabhitvā ādāya.

¹¹ Bm paṭikūla.

¹² St akkhamabbañj-; Sh akkham gañjāha-; Bm akkha-bhañjana.

¹³ So all six MSS.

¹⁴ Sc damāya.

¹⁵ Bm adda . . . pa . . .

¹⁶ Bm idam.

atha majjhima-vaye. No ce majjhima vaye pāpuṇāti, atha maraṇa-samaye. No ce maraṇa-samaye pāpuṇāti, attha deva-putto hutvā. No ce deva-putto hutvā pāpuṇāti, anupanne Buddhe nibbatto Pacceka-bodhim sacchikaroti. No ce Pacceka-bodhim sacchikaroti, atha Buddhānam sammukhībhāve khippābhīñño vā hoti seyyathāpi Thero Bāhiyo Dāru-cīriyo,¹ mahā-pañño vā seyyathāpi Thero Sāriputto, mahiddhiko vā seyyathāpi Thero Mahā-Moggallāno, dbutavā² vā seyyathāpi Thero Mahā-Kassapo, dibba-cakkhuko vā seyyathāpi Thero Anuruddho, Vinaya-dharo vā seyyathāpi Thero Upāli, Dhamma-kathiko vā seyyathāpi Punṇo Mantāni-putto, araññako³ vā seyyathāpi Thero Revato, bahussuto vā seyyathāpi Thero Ānando, sikkhā-kūmo vā seyyathāpi Thero Rāhulo Buddha-putto ti. Iti imasmim catukke yvāyam harati paccāharati ca tassa gocara-sampajaññam sikkhā-ppattam hoti.

Abhikkamādisu pana asammuyhaṇam⁴ asammoha⁵-sampa-jaññam. Tam evam veditabbam. ‘Idha bhikkhu abhikkamanto vā patikkamanto vā yathā andha-puthujjano⁶ abhikkamādisu attā abhikkamati attanā abhikkamo nibbattiṭo’ ti vā, ‘Aham abhikkamāmi, mayā abhikkamo nibbattito vā’ ti⁷ sammuyhati.⁸ Tathā asaminuyhanto ‘abhikkamāmīti’ citte uppajjamāne ten’ eva cittena saddhiṃ citta-samuṭṭhānā vāyo - dhātu - viññattim janayamānā uppajjati. Iti cittakiriya-vāyodhātu-vipphāra-vasena ayam kūya-sammato aṭṭhisamghāṭo abhikkamati. Tass’ evam abhikkamato ekekāpad⁹-uddharaṇe paṭhavi¹⁰-dhātu āpo-dhātūti dve dhātuyo omattā honti mandā, itarā dve adhimattā honti balavatiyo. Tathā atiharaṇa-vitiharaṇesu. Vossajjane¹¹ tejo-dhātu-vāyo-dhātūti dve dhātuyo omattā honti mandā, itarā dve adhimattā balavatiyo. Tathā sannikkhepana-sannirumhanesu.¹² Tattha

¹ Bm °cīriyo.² Bm dhuta-vāḍb.⁴ Sc asamayhanam.⁶ Bm °janā.⁸ Bm sammuyhanti.¹⁰ Sc pathaviyā ; Sht paṭhavi ; Bm pathavī.¹¹ Sc Bm vosajjane.³ Bm araññiko.⁵ Sc repeats asammōha.⁷ Bm omits.⁹ St Bm pād.¹² SS sannirumhesu ; Bm saninrujjhanesu.

uddharanę pavattā rūpārūpa-dhammā atiharaṇam na¹ pāpuṇanti. Tathā atiharaṇe pavattā vītiharaṇam, vītiharaṇe pavattā vossajjūnam,² vossajjane pavattā sannikkhepanam, sannikkhepane pavattā³ sannirumhanam⁴ na pāpuṇanti. Tattha tath' eva pabba-pabba⁵-sandhi-sandhi-odhi-odhi hutvā tatta-kapāle pakkhitta-tilā⁶ viya taṭataṭāyantā⁷ bhijjanti. Tattha ko eko abhikkamati kassa vā ekassa abhikkamaṇam? Paramatthato hi dhātūnam yeva gamanam dhātūnam thānam dhātūnam nisajjā⁸ dhātūnam sayanam. Tasmiṁ tasmiṁ hi koṭṭhāse saddhiṁ rūpena

Aññam uppajjate cittam, aññam cittam nirujjhati
Avicim anusambaddho⁹ nadī-soto va vattatīti.

Evam abhikkamādisu asammuyhanam asammoha-sampa-jaññam nāmāti.

Niṭṭhito abhikkante paṭikkante sampajāna-kāri hotiti padassa attho.

Ālokite vilokite ti. Ettha pana ālokitan nāma purato pekkhaṇam, vilokitan nāma anudisā pekkhaṇam. Aññāni pi hetṭhā upāri pacchato pekkhaṇa-vasena olakita-ullokita-palokitani nāma honti. Tāni idha na gahitāni. Sāruppa-vasena pana imān' eva dve gahitāni, iminā vā mukhena sabbāni pi tāni gahitān' evāti. Tattha 'ālokessāmīti' citte uppanne citta-vassen' eva āloketvā¹⁰ attha-parigrahaṇam sātthaka-sampa-jaññam. Tam āyasmantaṇ Nandam kāyasakkhiṁ katvā veditabbam. Vuttam h' etam Bhagavatā: 'Sace¹¹ Bhikkave Nandassa purathimā disā āloketabbā¹² hoti sabba¹³-cetaso samannāharitvā Nando purathimam disam āloketi, "evam me purathimam disam ālokeyato na abhijjhā-domanassā pāpakā akusalā dhammā¹⁴ anvāsavyeyun ti." Iti sātthaka¹⁴-

¹ Seg omit *na*.

² Bm vosaṭ° (throughout).

³ St adds sannivesanam, sannivesane pavattā.

⁴ Bm sannirujjhanaṇam.

⁵ Bm pabbam pabbam.

⁶ Bm tilam.

⁷ J. I. 439; II. 277.

⁸ Bm nisajjanam.

⁹ St Bm -bandho.

¹⁰ Bm anāloketvā.

¹¹ Sch add *va*.

¹² Bm olok (throughout).

¹³ Bm sabbam.

¹⁴⁻¹⁴ SS anvāssa bhavissatīti iti ha tattha.

sampajāno hoti. Sace, Bhikkhave, Nandassa pacchimā disā . . . pe . . . uttarā disā . . . dakkhiṇā disā . . . uddham adho . . . anudisā āloketabbā hoti, sabba¹-cetaso samannāharitvā Nando anudisam āloketi, “evam me anudisam āloka-yato . . . pe . . . sampajāno hotīti. Api ca idhāpi pubbe vutta-cetiya-dassanādi-vasen’ eva sātthakatā ca sappāyatā² ca veditabbā.

Kammaṭṭhānassa pana avijahanam eva gocara³-sampajāñnam. Tasmā⁴ khandha-dhātu-āyatana-kammaṭṭhānikehi attano kammaṭṭhāna-vasen’ eva kasiṇādi-kammaṭṭhānikehi vā pana kammaṭṭhāna-sisen’ eva ālokana-vilokanam kātabbam. Abbhantare attā nāma āloketā vā viloketā vā n’ atthi. ‘Ālo-kessāmīti’ pana citte uppajjamāne⁵ ten’ eva cittena saddhim citta-samuṭṭhānā vāyo-dhātu-viññattim janayamānā uppajjati. Iti citta-kiriya-vāyo-dhātu-vipp'hāravasen’ eva hetthimam akkhi-dalam adho sīdati, uparimam uddham laingheti. Koci yantakena vicaranto nāma n’ atthi. Tato cakkhu-viññāṇam dassana-kiccam sādhentaṁ uppajjatīti evam pajānanam ‘pan’ ettha asammoha-sampajāñnam nāma. Api ca mūla-pariññā īgantukatā ca⁶ kālika-bhāva-vasena p’ ettha asam-moha-sampajāñnam veditabbam. Mūla-pariññā-vasena tāva

Bhavaṅgāvajjanañ c’ eva dassanam sampaṭicchanam
Santīraṇam votthapanam javanam bhavati sattaman ti.⁷

Tattha bhavaṅgam uppatti bhavassa aṅga-kiccam sādhaya-mānam pavattati. Tam āvāṭtetvā kiriyā-mano-dhātu āvajjana-kiccam sādhayamānā, tam nirodhā cakkhu-viññāṇam dassana-kiccam sādhayamānā, tam nirodhā vipāka⁸-mano-dhātu sampaṭicchana-kiccam sādhayamānā, tam nirodhā vipāka-mano-viññāṇa-dhātu-santīraṇa-kiccam sādhayamānā, tam nirodhā kiriyā-mano-viññāṇa-dhātu-votthapana⁹-kiccam

¹ Bm sabbam.

² Sc^१ samp°.

³ Sc^२ gocare.

⁴ Bm adds ettha.

⁵ Sgh add te; Bm °māna-matte.

⁶ Bm va.

⁷ Bm omits.

⁸ Sc^३ vipākā.

⁹ Bm votthabba (always).

sādhayamānā, tam nirodhā sattakkhattum javanam javati. Tattha pañhama-javane pi ‘ayam itthī ayam puriso’ ti rajjana-dussana-muyhana-vasena ālokita-vilokitam¹ na hoti, dutiya-javane pi . . . pe . . . sattama-javane pi. Etesu pana yuddha-maṇḍale yodhesu² viya hetth-uppariya-vasena bhij-jitvā patitcsu ‘ayam itthī ayam puriso’ ti rajjanādi-vasena ālokita-vilokitam hoti. Evan tav’ ettha mūla-pariññā-vasena asammoha-sampajāññam veditabbam.

Cakkhu-dvāre pana rūpe āpātha-gate³ bhavaṅga-calanato uddham saka-saka-kicca-nipphādana-vasena āvajjanādisu uppajjitvā niruddhesu avasāne javanam uppajjati. Tam pubbe uppānnānam āvajjanādinam geha-bhūte cakkhu-dvāre āgantuka-puriso viya hoti. Tassa yathā paragehe kiñci yācītum paviṭṭhassa āgantuka-purisassa geha-sāmikesu tuṇhim āśinesu āṇa-karaṇam na yuttam, evam āvajjanādinam geha-bhūte cakkhu-dvāre āvajjanādisu pi arajjantesu adussantesu amuyhantesu ca rajjana-dussana-muyhanam ayuttan ti evam āgantuka-bhāva-vasena asammoha-sampajāññam veditab-

Yāni pan’ etani cakkhu-dvāre-votthapana-pariyosānāni cittāni uppajjarti, tāni saddhim sampayutta-dhammehi tattha tatth’ eva bhijjanti, aññam aññam na passantīti ittarāni tāvakālikāni honti. Tattha yathā ekasmim gharce sabbesu mānusakesu⁴ matesu avasesassa ekassa tam khaṇam yeva maraṇa-dhammassa na yuttā nacca-gītādisu⁵ abhirati nāma, evam evam eka-dvāre sasampayuttakesu⁶ āvajjanādisu tattha tatth’ eva matesu avasesassa tam khaṇam yeva maraṇa-dhammassa javanassāpi rajjana-dussana-muyhana-vasena⁵ abhirati nāma na yuttā ti evan tāvakālika-bhāva-vasena asammoha-sampajāññam veditabbam.

Api ca khandhāyatana-dhātu-paccaya-paccavekkhaṇa-vasena p’ etam veditabbam. Ettha hi cakkhuñ c’ eva rūpañ⁷ ca rūpakkhandho, dassanam viññāṇakkhandho, tam sampa-

¹ Bm adds nāma.

² Sc yobbāsu; Sd̄ sodhesu.

³ Bm āpātham āgate.

⁴ Bm mānussakesu.

⁵⁻⁶ Sc̄ omit from abhirati to vasena.

⁶ Bm °yuttesu; Sc̄ yuttatesu.

⁷ Bm rūpā.

yuttā vedanā vedanākkhandho, saññā saññākkhandho, phassādikā sañkhārakkhandho. Evam etesam pañcannam khandhānam samavāye ālokana-vilokanam paññāyati. Tattha ko eko āloketi, ko viloketi? Tathā cakkhum¹ cakkhāyatanaṁ, rūpam rūpāyatanaṁ, dassanam manāyatanaṁ,² vedanādayo sampayutta-dhammā dhammāyatanaṁ. Evam etesam catunnam āyatanaṁ samavāye³ ālokana-vilokanam paññāyati. Tattha ko eko āloketi, ko⁴ viloketi? Tatthā cakkhum¹ cakkhu-dhātu, rūpam rūpa-dhātu, dassanam cakkhu-viññāna-dhātu, tam sampayuttā vedanādayo dhammā dhamma-dhātu. Evam etasam catunnam dhātūnam samavāye ālokana-vilokanam paññāyati. Tattha ko eko āloketi, ko viloketi? Tathā cakkhum¹ nissāya⁵ paccayo⁶ rūpam ārammaṇa-paccayo, āvajjanaṁ anantara-samantara⁷ - rūpa - nissāya⁸ n' athi vigata-paccayo, āloko upanissaya-paccayo, vedanādayo sahajāta⁹-paccayā. Evam etesam paccayānam samavāye ālokana-vilokanam paññāyati. Tattha ko eko āloketi ko viloketīti evam etha khandhāyatana-dhātu-paccaya-paccavekkhaṇa-vasena pi asammoha-sampajāñnam veditabbam.

*Sammiñjite*¹⁰ pasārite ti, pabbānam hattha-pādānam¹¹ sammiñjana-pasāraṇe. Tattha citta-vasen' eva sammiñjāna-pasāraṇam akatvā hattha-pādānam sammiñjana-pasāraṇa-paccayā atthānattham parigacchitvā¹² attha-parigacchanam¹³ sāththaka-sampajāñnam. Tattha hattha-pāde aticiram sammiñjetvā¹⁴ vā pasāretvā eva vā thitassa khaṇe khaṇe vedanā uppajjanti, cittam ekaggatam na labhati, kammatthānam paripaṭati, visesam nādhigacchati. Kāle sammiñjentassa¹⁵ kāle pasārentassa pana tā vedanā n' uppajjanti, cittam ekaggam hoti, kammatthānam phātim¹⁶ gacchati,

¹ Bm cakkhu-.² Sc adds cedanā; St repeats dassanam manāyatanaṁ.³ Sg samavāyo.⁴ SS omit.⁵ So Bm nissāya-; Sg nissayā.⁶ Sd paccayā.⁷ Sc samanta; Sd samananta-; St samantaram.⁸ Sg Bm nissaya.⁹ Bm sahajātādi.¹⁰ Bm samiñjō (throughout).¹¹ SS omit.¹² Bm pariggacchitvā (see pp. 184, 5)¹³ Bm parigacchanam.¹⁴ Bm samiñjitvā.¹⁵ Bm samiñjitassa.¹⁶ SS pātim (Sd pāte).

visesam adhigacchaññi evam athānattha-parigañhañam¹
veditabbam. “

Atthe pana sati pi sappāyāsappāyam parigañetvā sappāya-parigañhañam sappāya - sampajaññam. Tatrāyam nayo. Mahācetiyangañe² kira dahara-bhikkhū sajjhāyam gañhanti. Tesam piññhipasse³ dahara-bhikkhūniyo dhammam suñanti. Tatr' eko daharo hattham pasārento kāyam saññaggam patvā ten' eva kārañena gili-jato. Aparo bhikkhu pādam pasārento aggimhi pasāresi, atthim āhacca pādo jhāyi. Aparo vammike pasāresi, so āśivisena daññho. Aparo cīvara-kuñi-daññake pasāresi, tam mañi-sappo dasi. Tasmā evarūpe asappāye apasāretvā sappāye pasāretabbam. Idam ettha sappāya-sampajaññam.

Gocara-sampajaññam pana Mahāthera-vatthunā dipetabbam. Mahā-thero kira divaññhāne nisinno antevāsikehī⁴ saddhim dhammam⁵ kathayamāno sahasā hattham sammiñjetvā⁶ puna yathā-thāne ñhapetvā sañikam sammiñjesi.⁷ Tam antevāsikā pucchim̄su, ‘Kasmā, Bhante, sahasā hattham sammiñjetvā puna yathātthāne ñhapetvā sañikam sammiñjayitthāti.⁸ ‘Yato patññāya ‘ham,⁹ Āvuso, kammatthānam manasikūtum āraññho, na me kammatthānam muñcitvā hattho sammiñjita-pubbo. Idāni pana me tumhehi saddhim kathayamāne na kammatthānam muñcitvā sammiñjito. Tasmā puna yathā-thāne ñhapetvā sammiñjesin’ ti.—‘Sādu Bhante, bhikkhunā nāma evarūpena bhavitabban’ ti. Evam etthāpi kammatthāna-vijahanam eva gocara-sampajaññan ti veditabbam.

Abbhantare attā nāma koci sammiñjento vā pasārento vā n' atthi. Vutta-ppakāra-citta-kiriya-vāyodhātu-vipphārena pana suttākaddhana - vasena dāru - yantassa hattha-pāda-lālanam¹⁰ viya sammiñjana-pasārañam hotiti evam pajānanam¹¹ pan' ettha asam moha-sampajaññan ti veditabbam.

Samghāti-patta-cīvara-dhārane ti. Ettha samghāti-cīvara-

¹ Bm gg.

² SS angane.

³ Bm passesu.

⁴ Bm -kena.

⁵ Bm omits.

⁶ Bm samiñjítva (always).

⁷ Bm samiñjeti.

⁸ Bm samiñjithāti.

⁹ Sht Bm yāham.

¹⁰ Sg lālanam; Bm lañanam.

¹¹ Bm pariñjananam.

nam nivāsana¹-pārupana-vasena¹ pattassa bhikkhā-paṭigga-haṇādi²-vasena paribhogodhāraṇan nāma. Tattha samghāti-cīvara-dhāraṇe tāva nivāsetvā ca³ pārupitvā ca³ piṇḍaya carato āmisa-lābho sītassa paṭighātāyātī ādīnā nayena Bhagavatā vutta-ppakāro yeva ca attho attho⁴ nāma. Tassa vasena sātthaka-sampajaññam veditabbam.

Uṇha-pakatikassa pana dubbalassa ca cīvaraṁ sukhumāṁ sappāyam, sītālukassa ghaṇam dupatṭam. Viparītam asappāyam, yassa kassaci jiṇṇam asappāyam eva, aggalaṁ⁵ dānena hi 'ssa tam palibodhakaram hoti. Tathā paṭṭa⁶-dukūlādi-bhedam lobhaniyam cīvaraṁ, tādisam hi araṇīe ekakssā nivāsantarāyakaram jīvitantarāyakarañ cāpi hoti. Nippariyāyena pana yam nimitta-kammādi-micchā-jīva-vasena uppannam, yañ c' assa sevamānassa akusalā dhammā abhivadḍhanti kusalā dhammā parihāyanti, tam asappāyam. Viparītam sappāyam. Tassa vasen' ettha sappāya-sampajaññam, kammaṭṭhānāvijahana-vasen' eva ca gocara-sampa-jaññam veditabbam.

¹ Abbhantare attā nāma koci cīvaraṁ pārupanno⁷ nāma n' atthi. Vutta-pappkāra-citta-kiriya-vāyo-dhātu-vipphāren' eva pana cīvara-pārupanam hoti. Tattha cīvaraṁ pi acetaram, kāyo pi acetano. Cīvaraṁ na jānāti 'Mayā kāyo pāruto'⁸ ti, kāyo pi na jānāti, 'Aham cīvarena pāruto' ti. Dhātuyo va dhātu-samūham paticchādenti paṭa-pilotikāya potthaka-rūpa-paṭicchādane viya. Tasmā n' eva sundaram cīvaraṁ labhitvā somanassam kātabbam, na asundaram labhitvā domanassam, Nāgavāmmīka⁹ -cetiya-rukkhādisu hi keci mālā-gandha-dhūpa¹⁰-vatthādīhi¹¹ sakkāram karonti, keci gūthā-mutta-kaddama-dāṇḍa-sattha-ppahārādīhi¹² asakkūram, na tena¹³ vammīka-rukkhādayo somanassam va domanassam vā karonti. Evam eva n' eva sundaram cīvaraṁ labhitvā somanassam

^{1,1} Sog omit; Sh pāpurāna.

² Bm bhikkhāgahaṇādi.

³ Bm vā—vā.

⁴ Sog omit (but see p. 200).

⁵ Sog Bm aggal-.

⁶ Bm paṭṭuṇa.

⁷ Bm pārupento.

⁸ Bm pārupito (twice).

⁹ Sog Bm vammīka.

¹⁰ Bm dhūma.

¹¹ Sog vatt-.

¹² Sd Bm "ppahārādīhi.

¹³ Bm adds hi.

kātabbam asundaram labhitvā domanassan ti evam pavatta-patisampkhāna-vasen' eva¹ asammoha-sampajāññam veditabbam.

Patta-dhāraṇe pi pattam sahasā va agahetva, 'Imam gahetvā piṇḍāya caramāṇo bhikkham labhissāmīti' evam patta-gahaṇapaccayā² paṭilabhitabba³-attha-vasena sātthaka-sampajāññam veditabbam.

Kisa-dubbala-sarīrassa pana garu-patto asappāyo, yassa kassaci catu-pañca-gaṇṭhikāhato dubbisodhanīyo asappāyo ca.⁴ Duddhota-patto hi na vatṭati, tam dhovantass' eva c'assa palibodho hoti. Maṇivāṇṇa-patto pana lobhaniyo cīvare vutta-nayen' eva asappāyo. Nimitta-kammādi-vasena laddho pana, yañ c' assa sevamānassa akusalā dhammā abhivad-ḍhanti kusalā dhammā parihāyanti, ayan ekanta-asappāyo va. Viparīto sappāyo. Tassa vasen' ettha sappāya-sampajāññam, kammatṭhānāvijahana-vasen' eva ca gocara-sampajāññam veditabbam.

Abbhantare attā nāma koci pattam gaṇhanto n' atthi. Vutta - ppakāra-citta - kiriya-vāyo-dhātu-vippahāren' eva pana patta-gahaṇam nāma hoti. Tattha patto pi acetano, hatthā pi acetanā. Patto na jānāti, 'Aham hatthehi gahito.' Hatthā pi na jānanti, 'Patto amhehi gahito' ti. Dhātuyo va dhātu-samūham gaṇhanti, sandāsena aggi-vaiṇa-patta-gahaṇam viyāti. Evam pavatta-patisampkhāna-vasena asammoha-sampajāññam veditabbam.

Api ca yathā chinna-hattha-pāde vaṇa-mukhehi paggharita-pubba-lohita-kimi-kule nīla-makkhika-samparikiṇṇe ṭanātha-sālāyam⁵ anātha-manusse disvā⁶ dayālukā purisā tesam vaṇa-paṭṭa-colakāni⁷ c' eva kapulakādīhi ca bhesajjāni upanāmenti, tattha colakāni⁸ pi kesañ ci sañhāni kesañ ci thūlāni pāpuṇanti, bhesajja- kapālādīni pi kesañ ci susaṅthānāni kesañ ci dussaṅthānāni pāpuṇanti, na te tattha sumanā va dummanā

¹ Bm ettha. *

² Sc paccayādi; Ss -ādi.

³ Set °bam.

⁴ Bm va.

⁵⁻⁶ Scs omit; Bm adds nisinne. *

⁶ Bm adds ye.

⁷ Scs vanna-; Bm vaṇa-matta-coṭakāni.

⁸ Bm coṭakāni.

va honti, vaṇa-paṭicchādāna-matten' eva hi colakena bhesajja-¹ paṭiggahaṇa-matten' eva ca kapālakena tesam̄ atho, evam̄ evam̄ so bhikkhu vaṇa-colakam̄ viya cīvaraṁ bhesajja-kapālakam̄ viya ca pattaṁ kapāle bhesajjam iva ca patte laddha-bhikkham̄ sallakkheti. Ayam̄ saṅghāti-patta-cīvara-dhāraṇe asammoha-sampajaññena uttama-sampajānakārīti yeditabbo.

Asitādisu *asite* ti piṇḍapāta-bhojane. *Pite* ti yāgu-ādi-pāte. *Khāyite* ti piṭṭha-khajjakādi¹-khādane. *Sāyite* ti madhū-phāṇitādi-sāyane.² Tattha n' eva davāyāti ādinā nayena³ vutto aṭṭhavidho pi attho attho nāma. Tassa vasena sāthaka-sampajaññam̄ veditabbam̄.

Lūkha-panīta⁴-titta-madhurādisu pana yena bhojanena yassa aphāsu⁵ hoti, tam̄ tassa asappāyam̄. Yam̄ pana nimitta-kammādi-vasena patīladdham̄, yañ c' assa bhuñjato akusalā dhammā abhivaddhanti kusalā dhammā parihāyanti, tam̄ ekanta-asappāyam̄. Viparitam̄ sappāyam̄. Tassa vasen' ettha sappāya - sampajaññam̄, kammatṭhānāvijahana - vasen' eva ca gocara-sampajaññam̄ veditabbam̄.

~~✓~~ Abbhantare attā nāma koci bhuñjanako⁶ n' atthi. Vutta-ppakāra-citta-kiriyā-vāyo-dhātu-vippahāren' eva patta⁷-paṭig-gahaṇam̄ nama hoti. Citta-kiriyā-vāyo-dhātu-vippahāren' eva hatthassa patte otaraṇam̄ nāma hoti. Citta-kiriyā-vayo-dhātu - vippahāren' eva ālopa - karaṇam̄ ālopa - uddharanam̄⁹ mukha-vivarāṇi ca hoti. Na koci kuñcikāya na yantakena¹⁰ hanuk-aṭṭhini vivarati. Citta-kiriyā-vāyo-dhātu-vippahāren' eva ālopassa mukhe thapanam̄, upari dantānam̄ musala-kicca-sādhanāñ, heṭṭhā¹¹ dantānam̄ udukkhala - kicca-sādhanam̄, jivhāya hattha-kicca-sādhanāñ ca hoti. Iti nam̄¹² tattha agga-jivhāya tanuka-kheļo mūla-jivhāya bahala-kheļo makkheti, tam̄ heṭṭhā danta - udukkhale jivhā-hattha -¹³ parivattitam̄ kheļa-udaka¹³-temitam̄ upari danta-musala-sañcūṇitam̄, koci

¹ Bm khajjādi.

² Sc sāyite; Sg sayane.

³ See above, p. 191.

⁴ Bm lūkha-panīta.

⁵ Bm phāsu na.

⁶ Bm bhūñjako.

⁷ Bm omits.

⁸ Bm otaranam̄.

⁹ Bm uddharanam̄.

¹⁰ Bm k° y° vā.

¹¹ Bm heṭṭhima.

¹² Sc tam̄; Bm omits.

¹³,¹⁴ Bm parivattakam̄ kheļodakena.

'katacchunā vā dabbiyā vā anto pavesanto nāma n' atthi. Vāyo-dhātuyā va pavisati. Pāviṭṭham pavīṭṭham koci palāla-santharam¹ katvā dhārento nāma n' atthi. Vāyo-dhātu-vasen' eva tiṭṭhati. Thitām ṭhitam koci uddhanam katvā aggim jälctvā pacanto nāma n' atthi. Tejo-dhātuyā vā paccati. Pakkam pakkam koci daṇḍakena vā yaṭṭhiyā vā babi nihārako² nāma n' atthi. Vāyo-dhātu yeva niharati. Iti vāyo-dhātu atiharati ca vītharati ca dhāreti ca parivatteti ca sañcuṇṇeti ca visoseti ca niharati ca, paṭhavi-dhātu dhāreti ca parivatteti ca sañcuṇṇeti ca visoseti ca, āpo-dhātu sineheti ca allattañ ca anupāleti, tejo-dhātu anto pavīṭṭham paripāceti, ākāsa-dhātu añjaso hoti, viññāna-dhātu tattha tattha sammā-payogam anvāya³ ābhūñjatīti evam pavatta-patisamkhāna-vasen' ettha asammoha-sampajaññam veditabbam.

Api ca gamanato pariyesanato paribhogato āsayato nidhānato aparipakkato paripakkato phalato nissandato sammakkhaṇato ti evam dasavidha-paṭikkūla-bhāva⁴-paccavekkhaṇato p' ettha asammoha-sampajaññam veditbbam. Vitthāra-kathā pan' ettha Visuddhi-Mage Āhāra-paṭikkūla-saññā-niddesato gahettabā.

Uccāra-passāva-kamme ti uccārassa ca passāvassa ca karaṇe. Tattha patta⁵-kāle uccāra-passāvam akarontassa sakala-sarirato sedā muccanti, akkhīni bhamanti, cittam na ekaggam hoti, aññe ca rogā uppajjanti; karontassa pana sabbam tam na hotīti ayam ettha attho. Tassa vasena sāttthaka-sampajaññam veditabbam.

Atthāne uccāra-passāvam karontassa pana āpatti hoti, ayaso⁶ vadḍhati, jīvitantarāyo hoti, patirūpe thāne karontassa sabban tam na hotīti idam ettha sappāyam. Tassa vasena sappāya-sampajaññam kammaṭṭhānāvijahana vasen' eva ca gocara-sampajaññam veditabbam.

Abbhantare attā nāma uccāra-passāva-kammam karonto n' atthi. Cittā-kiriya-vāyo-dhātu-vippahāren' eva pana uccāra-

¹ Bm santaram.

² Sd Bm nihārako.

³ Sog andhāya.

⁴ Bm dasa-vidham paṭikula-bhāvam.

⁵ Bm pakka.

⁶ Sd īyaso.

passāva-kammam hoti. Yathā vā pana pakke gaṇde gaṇḍabhedena pubba-lohitam akāmatāya nikkhamati, yathā ca atibharitā¹ udaka-bhājanā udakam akāmatāya nikkhamati, evam pakkā² saya-mutta-vatthi³-susannicitā uccāra-passāvā vāyu-vega-samuppilītā akāmatāya pi nikkhamanti. So panāyam evam nikkhamanto uccāra-passāvo n' eva tassa bhikkhuno⁴ hoti, na parassa. Kevalam sarīra-nissando va hoti. Yathā kim? Yathā udaka-tumbato⁴ purāṇa⁵-udakam chaddentassa⁶ n' eva tam attano hoti, na paresam. Kevalam paṭijaggana-mattam eva hoti. Evam pavatta-paṭisamkhāna-vasen⁷ ettha asammoha-sampajaññam veditabbam.

Gatādisu gate ti gamane; thite ti thāne, nisinne ti nisajjāya, sutte ti sayane, jāgarite ti jāgaranę, bhāsite ti kathane, tuṇhi-bhāre ti akathane. Gacchanto vā ‘Gacchāmīti’ pajānāti, thito vā ‘Thitomhīti’ pajānāti, nisinno vā ‘Nisinnomhīti’ pajānāti, sayāno vā. Sayānomhīti’ pajānāti.⁷ Imasmim hi sutte addhāna-iriyāpathā kathitā. Abhikkante paṭikkante ālokite vilokite. sammiñjite pasārite ti imasmim majjhimā. Gate thite nisinne sutte ti idha pana khuddakā cuṇṇiyā iriyāpathā kathitā. Tasmā ca tesu pi vutta-nayen⁸ eva sampajāna-kāritā veditabbā.

Tipiṭaka-Mahāsīva-tthero pan' āha, ‘Yo ciram gantvā vā caṅkamitvā vā apara-bhāge thito iti paṭisamcikkhati, “Caṅkamana-kale pavattā rūpārūpa-dhammā etth’ eva niruddhā” ti ayam gate sampajāna-kāri nāma. Yo sajjhāyam vā karonto pañham vā vissajjento kammaṭhānam vā manasikaronto ciram thātvā apara-bhāge nisinno iti paṭisamcikkhati, “thitakāle pavattā rūpārupa-dhammā etth’ eva niruddhā” ti ayam thite sampajāna-kāri nāma. Yo sajjhāyādi-gahana⁸-vasen⁹ eva ciram nisīditvā apara-bhāge nipanno⁹ iti paṭisamcikkhati “Nisinna-kāle pavattā rūpārūpa-dhammā etth’ eva niruddhā”

¹ Sog atiharitā; St atibhārita; Bm atibhāritāya.

² So samutta-vatti; Sg samutta-vatthi.

³ Bm adds attano.

⁴ Sog pūraṇa; Bm Yatha . . . purāṇa.

⁵ Bm chattentassa.

⁶ So gaṇha-; Sg gahana-; St gaṇhana-; Bm karaṇa.

⁷ St kumbhato.

⁸ Bm pajānātīti.

⁹ Bm uthāya.

ti, ayam nisinne sampajāna-kārī nama. Yo pana nipannako¹ sajjhāyam vā karonte kammaṭhānam vā manasikaronto niddam okkamitvā apara-bhāge utṭhāya iti paṭisamcikkhati, “sayana-kāle pavattā rūpārūpa-dhammā etth’ eva niruddhā” ti, ayam sutte jāgarite ca sampajāna-kārī nāma. Kiriyamaya-cittānam² hi appavattam sotan³ nāma, pavattam jāgaritan nāmāti. Yo pana bhāsamāno, “Ayam saddo nāma otthe ca paṭicca dante ca paṭicca jivhañ ca tāluñ ca paṭicca cittassa ca tad - anurūpam payogam paṭicca⁴ cittassa tad-anurūpam payogam paṭicca⁴ jāyatīti,” sato sampajāno bhāsatī. Ciram vā pana kālam sajjhāyam vā katvā, dhammam vā kathetvā, kammaṭhānam vā parivattetvā,⁵ pañham vā vissajjetvā, apara - bhāge tuṇhi - bhūto iti paṭisamcikkhati, “bhāsita-kāle uppannā rūpārūpa-dhammā etth’ eva niruddhā” ti, ayam bhāsite sampajāna-kārī nāma. Tuṇhi-bhūto⁶ ciram dhammam vā kammaṭhānam vā manasikatvā apara-bhāge iti paṭisamcikkhati, “tuṇhi-bhūta-kāle pavattā rūpārūpa-dhammā etth’ eva niruddhā,⁷ upādā⁸ rūpa-pavattiyā⁹ sati bhāsatī nāma asati tuṇhi-bhavati nāmāti,¹⁰ ayam tuṇhi-bhāve sampajāna-kārī nāmāti.’ Tad idam¹⁰ Mahāsīvattherena vuttam asammoha-dhuram Mahāsatipat-thāna-Sutte adhippetam. Imasmim pana Sāmañña-phale sabbam pi catubbidham sampajaññam labbhati. Tasmā vutta-nayen’ ev’ ettha¹¹ catunnam pi¹² sampajaññānam vasena sampajāna-kāritā veditabbā, sampajāna-kārī ti ca sabba-padesu sati-sampayuttass’ eva sampajaññassa vasena attho veditabbo.

Sati-sampajaññena samannāgato ti, etassa hi padassa ayam vitthāro. Vibhaṅga-ppakaraṇe pana “sato sampajāno abhikkamati, sato sampajāno paṭikkamatīti” evam etāni padāni vibhattān’ eva.

Evan kho Mahārājāti, evam sati-sampayuttass’ eva sampa-

¹ Bm nippannako.

² Bm suttam.

³ Bm pavattetvā.

⁴ St Bm add ti.

⁵ Bm pavattiyam hi ; St ppattiyyā.

⁶ Bm eva c’ etha.

⁷ Bm pavattānam.

⁸ Segt omit.

⁹ Bm yo tuṇhi-bhūto.

¹⁰ Segt upādāna-.

¹¹ Bm tayidam.

¹² Bm omits.

jaññassa¹ vasena abhikkhamādīni pavattento sati-sampa-jaññena samannāgato nānīa hotīti attho.

66. *Idha Mahārāja bhikkhu santuṭṭho hotīti.* Ettha santuṭṭho ti itarītara-paccaya-santosena samannāgato. So pan' esa santoso dvādasā-vidho hoti, seyyathidam civare yathā-lābha-santoso, yathā-bala-santoso, yathā-sāruppa-santoso ti tividho. Evam piṇḍapātādisu. Tassāyam pabheda-samvaṇṇanā.² Idha bhikkhu cīvaraṁ labhati sundaram vā asundaram vā. So ten' eva yāpeti, aññam na pattheti, labhanto pi na gaṇhāti.³ Ayam assa cīvare yathā-lābha-santoso. Atha pana pakati-dubbalo vā hoti ābādha-jarābhībhūto vā, garu-cīvaraṁ pārupanto⁴ kilamati. So sabhāgena bhikkhunā saddhim parivattetā lahukena yāpento pi santuṭṭho va hoti. Ayam assa cīvare yathā-bala-santoso. Aparo pañīta-paccaya-sālābhi⁵ hoti. So paṭṭa-cīvarādīnam aññataram mahaggha-cīvaraṁ bahūni vā pana cīvarāṇī⁶ labhitvā, ‘Idam therānam cirapabbajitānam, idam bahussutānam anurūpam, idam gilānānam, idam appalābhīnam hotūti’ datvā, tesam purāṇa-cīvaraṁ vā gahetvā samkāra-kūṭādito va pan' anantakāni uccinitvā, tehi samghātīm katvā dhārento pi santuṭṭho va hoti. Ayam assa cīvare yathā-sāruppa-santoso.

Idha pana bhikkhu piṇḍapātam labhati lūkham vā pañītam vā. So ten' eva yāpeti, aññam na pattheti, labhanto pi na gaṇhāti. Ayam assa piṇḍapāte yathā-lābha-santoso.

Yo pana attano pakati-viruddham vā vyādhī-viruddham vā piṇḍapātam labhati, yen' assa paribhutte na aphāsu hoti, so sabhāgassa bhikkhuno tam datvā, tassa hatthato sappāyam bhojanam bhuñjītvā, samāna-dhammam karonto pi santuṭṭho va hoti. Ayam assa piṇḍapāte yathā-bala-santoso. Aparo bahum pañītam piṇḍapātam labhati. So tam cīvaraṁ viya thera-cirapabbajita-bahussuta-appalābhi-gilānānam datvā, tesam vā sesakam piṇḍāya vā

¹ Sog sampajañña-

² Bm vanṇanā.

³ Bm gaṇhāti.

⁴ Bm pārupento.

⁵ T. Bm lābhi.

⁶ Bm patta-cīvarāṇī.

caritvā missakâhāram bhuñjanto pi santuttho va hoti.
Ayam assa piñdapāte yathā-sāruppa-santoso.

Idha pana bhikkhu senāsanam labhati manāpam vā amanāpam vā. So¹ tena n' eva¹ somanassam na pañigham² uppādeti, antamaso tiṇa-santhārakenāpi, yathā-laddhen' eva tussati. Ayam assa senāsane yathā-lābha-santoso.

Yo pana attano pakati-viruddham vā vyādhi-viruddham vā senāsanam labhati, yatth' assa vasato aphāsu hoti, so tam sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa santake sappāya-senāsane vasanto pi santuttho va hoti. Ayam assa senāsane yathā-bala-santoso.

Aparo mahāpuñño³ leñ-

manḍapa - kūṭāgārādīni bahūni pañita-senāsanāni labhati. So tāni cīvaram viya thera-cirapabbajita-bahussuta-appalābhī-gilānānam datvā, yattha kaṭhaci vasanto pi santuttho va hoti. Ayam assa senāsane yathā-sāruppa-santoso.

Yo pi⁴ 'Uttama-senāsanam nāma pamāda-tthānam tattha nisinnassa thīna-middham okkamati, niddābhībhūtassa puna pañibujjhato pāpa⁵-vitakkā pātūbhavantīti' pañisam-cikkhitvā, tādisam senāsanam pattam pi na sampañicchatā, so tam pañikkhipitvā abbhokūsa-rukkha-mūlādisu vasanto pi sañtuṭṭho va hoti. Ayam pi senāsane yathā-sāruppa-santoso.

Idha pana bhikkhu bhesajjam labhati lūkham vā pañitam vā. So yam labhati ten' eva tussati, aññam na pattheti, labhanto pi na gañhati.⁶ Ayam assa gilāna-paccaye yathā-lābha-santoso.

Yo pana telon' athiko phāñitam labhati, so tam sabhāgassa bhikkhuno datvā, tassa hatthato telam gahetvā⁷ vā aññam⁷ vā pariyesitvā bl̄esajjam karonto pi santuttho va hoti. Ayam assa gilāna-paccaye yathā-bala-santoso.

Aparo mahāpuñño bahum tela-madhu-phāñitādi-pañita-bhesajjam labhati. So tam cīvaram viya thera-cirapabbajita-bahussuta-appalābhī-gilānānam datvā, tesam ābhatakena⁸ yena kenaci yāpento pi santuttho va hoti. Yo pana ekasmim bhājane mutta-hariṭa-

¹ Ch Ct ten' eva.

² Bm domanassam.

³ Bm adds hoti yo.

⁴ Bm hi.

⁵ Sedgt Bm gañhati.

⁶,⁷ Bm kāma-.

⁸ Bm ābhatenā.

^{7,7} Bm annad eva.

kam ṭhapetvā, ekasmim catumadhuram ‘Gañha,¹ Bhante, yad icchasiti’ vuccamāno; sac’ assa tesu aññatarena pi rogo vūpasammati, atha ‘Mutta-harīṭakam nāma Buddhādīhi vāññitan’ ti catumadhuram paṭikkhipitvā mutta-harīṭakena bhesajjam karonto parama-santutīho va hoti. Ayam assa gilāna-paccaye yathā sāruppa-santoso.

Iminā pana dvādasavidhena itarītara-paccaya-santosena samannāgatassa bhikkhuno atṭha parikkhārā vatṭanti: tīni cīvaraṇi patto dantakaṭṭha-cchedana-vāsi ekā sūci kāya-bandhanam parissāvanan ti. Vuttam pi c’ etam

‘Ticīvarañ ca patto ca vāsi sūci ca bandhanam
Parissāvanena² atṭh’ ete yutta-yogassa bhikkhuno ti.³

Te sabbe kāya-parihāriyā pi honti, kucchiparihāriyā pi. Katham? ti-cīvaraṇ tāva nivāsetvā pārupitvā⁴ ca vicaraṇa-kāle kāyaṁ pariharati posetīti kāya-parihāriyam hoti. Cīvara-kaṇṇena udakam parissāvetvā pivana-kāle khādi-tabba - phalāphalam gahaṇa - kāle ca kucchim pariharati posetīti kucchi-parihāriyam hoti. Patto pi tena udakam uddharitvā nahāna - kāle kūṭi-paribhāṇḍa - karāṇa-kāle ca kāya-parihāriko hoti, āhāram gahetvā bhuñjana-kāle kucchi-parihāriyo. Vāsi pi tāya⁵ dantakaṭṭha-cchedana-kāle mañca-pīṭhānam aṅga - pāda - cīvara-kuṭi - daṇḍaka-sajjana⁶ - kāle ca kāya-parihārikā hoti, uechu-cchedana - nālikerādi - tacchana-kāle kucchi-parihārikā. Sūci pi cīvara-sibbana-kāle kāya-parihārikā hoti, pūvam vā phalam vā vijjhītvā khādana-kāle kucchi-parihārikā. Kāya-bandhanam bandhitvā vicaraṇa-kāle kāya-parihārikam, uechu-ādīni bandhitva gahaṇa-kāle kucchi-parihāriyam. Parissāvanam tena udakam parissāvetvā nahāna-kāle senāsana-paribhāṇḍa - karāṇa-kāle ca kāya-parihārikam, pāniya - pāṇaka⁷ - parissāvana-kāle ten’ eva tila-taṇḍula-putthukādīni⁸ gahetvā khādana-kāle ca kucchi-parihāriyam. Ayan tāva attha-parikkhārikassa parikkhāra-mattā.

¹ Sac gaphānte; Bm gaphāhi.

² Bm parisāv- (always).

³ These verses recur at Jāt. I. 65 and III. 337.

⁴ Sc omits; Bm -petvā.

⁵ St hoti. Vāsiyā pitāya; Sd vāsitāya.

⁶ Bm majjana - .

⁷ Bm omits.

⁸ Bm madhuk⁹.

Nava-parikkhārikassa pana seyyam pavasantassa tatr' atṭhaka-paccattharaṇam vā kuñcikā vā vatṭati. Dasa-parikkhārikassa niśidara-camma-khaṇḍam¹ vatṭati. Ekādasa-parikkhārikassa kattara-yatṭhim vā tela-nālikā vā vatṭati. Dvādasa-parikkhārikassa chattam vā upāhanā vā vatṭati. Etesū ca atṭha-parikkhāriko va santuṭṭho, itare asantuṭṭhā mahicchā mahābhārā² ti na vattabbā. Ete pi hi appicchā ca santuṭṭhā ca subharā ca sallahuka-vuttino ca. Bhagavā pana na imam³ suttam tesam vasena kathesi, atṭha-parikkhārikassa vasena kathesi. So hi khuddaka-vāsiñ ca suciñ ca parissavane pakkipitvā pattassa anto ṭhapetvā, pattam aṇsaküte laggetvā,⁴ ti civaram kāya-baddham⁵ katvā yen⁶ icchakam sukham pakkamati. Paṭinivattetvā gahetabbam nām' assa na hoti. Iti imassa bhikkhuno sallahuka-vuttim⁷ dassento Bhagavā santuṭṭho hoti kāya-parihārikena civarenāti ādim āha. Tattha kāya-parihārikenāti kāya-pariharana-mattakena, kucchi-parihārakenāti,⁸ kucchi-parihāraṇa-mattakena.

Samādāy' era pakkamatīti, tam⁹ atṭha-parikkhāra-mattakan sabbam gahetvā kāya-patibaddham katvā va gacchatī. 'Mama vihāro pariveṇam upaṭṭhākā' ti 'ssa samgo¹⁰ vā bandho¹¹ vā na hoti. So jiyā mutto saro viya, yūthā apakkanto matta-hatthī¹² viya ca, icchiticchitam senāsanam vana-saṇḍam rukkha-mūlam navam¹³ pabbhāram paribhuñjanto eko tiṭṭhatī eko¹⁴ niśidati sabb-iriyāpathesu eko adutiyo

'Cātuddiso appaṭigho va hoti.

Santussamāno itaritareṇa.

Parissayānam sahitā achambhi¹⁵

Eko care khagga-visāṇakappo.'¹⁶

ti evam vanṇitam khaggavisāṇa-kappatam āpajjati.

¹ Bm niśidanaṇam vā camma-khaṇḍam vā.

² Sd mahāgajā.

³ yimam.

⁴ Sdh lagetvā.

⁵ Sd bandhanam.

⁶ Bm yad.

⁷ Bm vuttitam.

⁸ Sd omits.

⁹ Bm omits.

¹⁰⁻¹¹ Bm upathāko ti āsamgo.

¹¹ SS samgho vā baddho.

¹² Bm madda-.

¹³ Bm vana-; SS navam navam.

¹⁴ Bm eko va.

¹⁵ Sdḡ achambhi; Bm sahito acchambhito.

¹⁶ Sutta-Nipāta I. 3, 8.

Idāni tam atham upamāya sādhento *Seyyathāpti* ādim āha. Tattha *pakkhi*¹-*sakuṇi* ti pakkha-yutto sakuṇo. *Dettiti* uppatati. Ayam pan' ettha samkhep-attho. Sakuṇā nāma 'asukasmim padese rukkho paripakka phalo' ti nātvā nānādi-sāhi āgantvā nakha-pakkha²-tuṇḍādīhi tassa phalāni vijjhantā vidhūnantā khādanti. 'Idam ajjatanāya idam svātanāya bhavissatī' tesam na hoti, phale pana khiṇe n' eva rukkhassa ārakkham ṭhapenti, na tattha pakkham va nakham vā tuṇḍam vā ṭhapenti. Atha kho tasmiṁ rukkhe anapekkhā³ hutvā yam⁴ disā-bhāgam icchatī so tena sapatta-bhāro uppatisitvā⁵ gacchati. Evam evam ayam bhikkhu nissam-go⁶ nirapekkho yeva⁷ pakkamatī, *samādāy'* eva pakkamatī.

So iminā cāti ādinā kiṁ dasseti? Arañña-vāsassa paccaya-sampattiṁ dasseti.⁸ Yassa hi ime cattāro paccayā n' atthi, tassa arañña-vāso na ijjhati. Tiracchāna-gatehi vā vanā-carakehi vā saddhim vattabbatam āpajjati. Araññe adhivatthā devatā, 'Kiṁ evarūpassa pāpa-bhikkhuno arañña-vāsenāti?' bherava-saddam sūventi, hatthehi sīsam paharitvā palāyanākāram⁹ karonti. 'Asuko bhikkhu araññam pavisitvā idañ c' idañ ca pāpa-kammaṇi akāsiti' ayaso pattharati. Yassa pana cattāro paccayā atthi, tassa arañña-vāso ijjhati. So attano sīlam paccavekkhanto kiñci kālakam¹⁰ vā tilakam vā apassanto, pītiṁ uppādetvā, tam khayato vayato sammasanto¹¹ ariyabhūmim okkamati. Araññe adhivatthā devatā attamanā vanṇam bhaṇanti. Iti 'ssa udake pakkhitta-tela-bindu viya yaso vitthārito hoti.

Tattha *vivittan* ti suññam, appa-saddam appanigghosan ti attho. Etad eva hi sandhāya Vibhāṅge: 'Vivittan ti. Santike ce pi senāsanam hoti, tañ ca anākinṇam gahaṭthehi pabbajitehi, tena tam vivittan' ti vuttam.¹²

Seti c' eva āsatī ca eththāti *senāsanam*, mañca-pīthādīnam etam adhivacanam.¹³ Ten' āha: 'senāsanane ti. Mañco pi

¹ Sht Bm pakkhi.

² Sedgh na pakkha; Bm nakha-mukha.

⁴ Bm yoyam.

⁶ Bm nisango.

⁸ Bm omits.

¹⁰ Sc Bm kalakam.

¹² Bm vuuccatī.

³ Bm anapekkhā.

⁵ So Bm uppatisitvā.

⁷ Bm yena kāmam.

⁹ Bm palāpanākāram.

¹¹ Sdh sammanto.

¹³ Sodh avacanam; Sg vacanam.

senāsanam pītham pi¹ bhisī pi bimbohanam pi vihāro pi addhayogo pi pāsādo pi hammiyam pi guhā pi atṭo² pi mālo³ pi leñam pi velu-gumbo pi rukkha-mūlam pi mañḍapo pi senāsanam. Yattha vā pana bhikkhū paṭikkamanti⁴ sabbam etam senāsanam' ti. Api ca vihāro addha-yogo pāsādo hammiyam guhā ti, idam vihāra-senāsanam nāma. Mañco pītham bhisī bimbohanam ti idam mañca-pītha-senāsanam nāma. Cilimikā⁵ camma-khaṇḍo tiṇa-santhāro panṇa-santhāro ti idam santhata-senāsanam nāma. Yattha vā pana bhikkhū paṭikkamantīti,⁶ idam okāsa-senāsanam nāmāti evam catubbidham senāsanam hoti. Tam sabbam pi⁷ senāsana-gahaṇena gahitam⁸ eva. Imassa pana sakuṇa-sadisassa cātuddisassa bhikkhuno anucchavikam⁹ dassento 'aññān rukkha-mūlan ti ādim āha.

Tattha araññan ti 'nikkhamitvā bahi inda-khilā sabbam etam araññan' ti idam bhikkhunīnam vasena āgatam araññam.¹⁰ 'Āraññakam nāma senāsanam pañca-dhanusatikam pacchiman' ti idam pana imassa bhikkhuno anurūpam. Tassa lakkhaṇam Visuddhi-Magge dhutaṅga-nid dese vuittam.'

Rukkha-mūlan ti, yan kiñci sanda¹¹-cchāyam vivittam rukkha-mūlam.

Pabbatan ti selam. Tattha hi udaka-soṇḍisu udaka-kiccam katvā, sīlāya rukkha-cchāyāya nisinnassa nānā-disāsu vāya-mānāsu¹² sitena vātena vijiyamānassa¹³ cittam ekaggam hoti.

Kandaran ti. Kam vuccati udakam. Tena dāritam. Udakena bhinnam pabbata-padesam, yan nitamban¹⁴ ti pi nadī-kuñjan ti pi vadanti. Tattha hi rajata-pattā-sadisa-vālukā honti, matthake¹⁵ maṇi-vitānam viya vana-gahaṇam, maṇi-kkhandha-sadisam udakam sandati. Evarūpam kandaram oruyha pāniyam pīvitvā gatlāni sītim¹⁶ katvā vālikā¹⁷

¹ Bm adds cimilikā pi.

² SS adho.

³ Bm mālo.

⁴ Bm sannipatanti.

⁵ Bm cimilikā.

⁶ Bm sannipatantīti.

⁷ Bm omits.

⁸ Bm saṃgahitam.

⁹ Bm anuccharika-senāsanam.

¹⁰ Bm omits.

¹¹ Bm santa.

¹² Bm khāyamānāsu.

¹³ Bm bijiyamānassa.

¹⁴ Bm nadī-tumban.

¹⁵ Bm pabbate.

¹⁶ Bm sītam.

¹⁷ Bm vālukam.

ussāpetvā pañsu kūla-civaram paññāpetvā nisinnassa samañña-dhammam karoto cittam ekaggam hoti.

Giri-gūhan ti, dviññam pabbatānam antaram¹ ekasmim-yeva vā ummagga²-sadisam mahā-vivaram.

Susāna-lakkhaṇam Visuddhi-Magge vuttam.

*Vana-patthan*³ ti, gāmantam atikkamitvā manussānam anupacāra⁴-ṭṭhānam yattha na kasanti na vapanti. Ten' ev' āha : ' *Vana-patthan*⁵ ti durānam etam senāsanānam adhivacanan' ti ādi.

Abbhokāsan ti acchannam. Ākañkhamāno pan' ettha civara-kutīm⁶ katvā vasati.

Palāla-puñjan ti palāla-rāsim.⁷ Mahā palāla-puñjato hi palālam nikkadḍhitvā⁸ pabbhāra-leṇa-sadise ālaye karonti, gaccha-gumbādīnam pi upari palālam pakkipitvā hetthā nisinnā samañña-dhammam karonti. Tam sandhāy' etam vuttam.

Pacchābhāttan ti, bhattassa pacchato. *Piñḍapāta-patikkanto* ti piñḍapāta-pariyesanato paṭikkanto.

* *Pallaikan* ti samantato ūrubaddhāsanam.⁹ Ābhujitrā¹⁰ ti bandhitvā.

Ujum kāyam panidhāyāti, uparimam sarīram ujukam¹¹ thapetvā atṭhārasaa pitthi-kanṭake¹² koṭiyā koṭīm paṭipādetvā. Evam hi nisinnassa camma-maṅsa-nahārūni na pañamanti.¹³ Ath' assa yā tesam pañamana-paccayā khaṇe khaṇe vedanā uppajjeyyum tā na uppajjanti. Tāsu 'na uppajjamānāsu cittam ekaggam hoti, kammatṭhānam na paripaṭati, vuddhim phātim¹⁴ upagacchati.

Parimukham satim upaṭṭhapetvā ti, kammatṭhānābhimukham satim ṭhapatitvā, mukha-samipe vā katvā ti attho. Ten' eva Vibhaṅge vuttam : ' Ayam sati upaṭṭhitā hoti supaṭṭhitā

¹ Bm antare.

² Bm umaṅga.

³ Bm vanapattan.

⁴ Bm assāñcaraṇa.

⁵ Bm vanapattan..

⁶ Sd kutikam.

⁷ Sg Bm rāsi.

⁸ Sc nikhadḍityā ; Bm nikadḍhitvā.

⁹ Sd urū^o ; Bm urū^o.

¹⁰ Sc ābhūñjō ; Bm ābhūjitrā (comp. J. I. 18. = B.V. 2. 92; J. I. 58. 3.

71, 27; S. VII. 1. 10 and below pp. 213, 216).

¹¹ Bm ujum.

¹² Sc kanṭhake ; Bm kanṭak-āṭhike.

¹³ Bm panam- (twice).

¹⁴ Bm adds vepullam.

nāsik-agge vā mukha-nimitte vā, tena vuccati “parimukham satim upat̄hapetvā” ti. Atha vā ‘Pariti pariggahaṭṭho, mukhan ti niyyānaṭṭho,¹ satīti upat̄hānaṭṭho. Tena vuttam² “parimukham satim” ti evam Paṭisambhidāya vutta-nayena p’ ettha attho dat̄habbo. Tatrāyam samkhepo pariggahita-niyyānam satim katvā ti.

68. *Abhijjhām loke* ti, ettha lujian³ aṭṭhena-pañcupādāna-kkhandhā loko. Tasmā pañc-upādāna-kkhandesu rāgam pahāya kāma-cchandam vikkhambhetvā ti ayam ettha attho.

Vigatābhijjhēnāti, vikkhambhana-vasena pahinattā vigatā-bhijjhena, cakkhu⁴-viññāna-sadisenāti attho.

Abhijjhāya cittam parisodheti, abhijjhāto cittam parimoceti. Yathā nam sā muñcati c’ eva, muñcitvā ca na puna gañhāti, evam karotīti attho.

Vyāpāda-padosam pahāyāti ādisu pi es’ eva nayo. Vyāpajjati iminā cittam pūti⁵-kummāsādayo viya⁶ purimapakatim jahatīti⁷ *ryāpādo*. Vikārā pattiyyā padussati param vā padūseti vināsetīti *padoso*. Ubbhayam etam kodhass’ evādhivacanam. Thīnam citta-gelaññam, middham cetasika⁸ gelaññam, thīnañ ca middhañ ca *thīna-middham*.

Āloka-saññīti, rattim pi divā pi diṭṭha-āloka-saññānana-samatthāya vigata-nīvaraṇāya parisuddhāya saññāya saman-nāgato.

Sato sampajāno ti satiyā ca ñāñena ca samannāgato. Idam ubhayam āloka-saññāya upakārakattā⁹ vuttam.

Uddhaccañ ca kukkuccañ ca *uddhacca-kukkuccamp*.⁹

Tiñña-vicikiccho ti vicikiccham taritvā atikkamitvā *ṭhito*.

‘Katham idam katham idan’ ti evam na ppavattīti akathānikathī.

Kusalesu dhammesūti anavajjesu dhammesu. ‘Ime nu kho kusalā, katham ime kusalā?’ ti evam na vicikicchatī na kañkhatīti attho.

¹ So niyān° (and so Sdt below); Se niyyān°.

² Bm vuccati.

³ Bm luṭjan-a-palujjan-.

⁴ Bm na cakkhu-.

⁵ Bm puti-.

⁶ Bm vā.

⁷ Bm vijahatīti.

⁸ Bm upakārattā.

⁹ SS kukkuccamp (and so below, pp. 214, 216).

Ayam ettha samkhepo. Imesu pana nīvaraṇesu vacanattha-lakkhaṇādi-bhedato yam vattabbam siyā tam sabbam Visuddhi-Magge vuttam.

69. Yā panāyam Seyyathāpi Mahārājāti upamā vuttā, tattha iṇam ādāyāti vadḍhiyā dhanam gahetvā.

Vyanti-kareyyāti vigat-antāni¹ kareyya. Yathā tesam kākaṇika-matto pi pariyante² nāvassisati evam kareyya, sabbaso paṭinīyyāteyyāti³ attho.

Tato-nidānan ti ānanya⁴-nidānam. So hi ‘Anaño ’mhīti’ āvajjanto⁵ balava-pāmujjam labhati somanassam adhigacchati. Tena vuttam Labhe ’tha pāmujjam⁶ adhigacche⁷ somanassan ti.

70. Visabhāga-vedan-uppattiya kakacen' eva catu⁸-iriyā-patham chindanto ābādhatiti ābādho. Svāssa athīti ābādhiko. Tam samuṭṭhānenā dukkhena dukkhitō. Adhimatta-gilāpa-milāto⁹ ti bālha-gilāno.

Na cchadeyyāti adhimatta-vyādhi-paretatāya na rucceyya.

Balamattā ti balam eva, balañ c' assa kāye na bhaveyyāti attho.

Tato-nidānan ti ārogya-nidānam. Tassa hi ‘Ārogo ’mhīti’ āvajjayato tad ubhayam hoti. Tena vuttam Labhe ’tha pāmujjam adhigacche somanassan ti.

71. *Na c' assa kiñci bhogānam rayo ti, kākaṇika-mattam pi bhogānam vayo na bhaveyya.*

Tato-nidānan ti, bandhanā-mokkha-nidānam.

Sesam vutta-nayen' eva sabba-padesu yojetabbam.

72. *Anattādhino¹⁰ ti na attani adhīno,¹¹ attano ruciyyā kiñci kātum' na labhati.*

Parādhino¹² ti paresu adhīno,¹³ parass' eva ruciyyā pavattati.

Na yena kāmañ gamo ti yena disā-bhāgen' assa gantu-kāmatā¹⁴ hoti, icchā uppajjati gamanāya, tena gantum na labhati.

¹ Bm antam.

² Bm pariyanto nāma.

³ Bm -deyyāti.

⁴ Sdht ānanya-.

⁵ So ājento.

⁶ Bm pāmujjam.

⁷ St Bm cheyya.

⁸ Bm sabb-.

⁹ St milāno, corrected to gilāno; Bm omits.

¹¹ So adhīno; Bm ādhīno.

¹⁰ St Bm anattādhino.

¹³ St adhīno; Bm ādhīno.

¹² St Bm parādhino.

¹⁴ Bm kāmo.

Dāsaryā ti dāsa-bhāvā.

Bhujissō¹ ti attano santako.

Tato nidānan ti bhujissa²-nidānam.

73. *Kantār-addhāna-maggan ti, kantāram addhāna-maggam, nirudakam dīgha-maggan ti atho.*

Tato nidānan ti, khemanta-bhūmi-nidānam.

74. *Ime pañca-nīvaraṇe appahine ti.* Etha Bhagavā appahinam kāma-cechanda-nīvaraṇam iṇa-sadisam sesāni rogādi-sadisāni katvā dasseti. Tatrāyam sadisatā. Yo hi paresam iṇam gaheṭvā vināseti, so tehi ‘Inam dehīti’ tujjamāno³ pi pharusam vuccamāno pi bajjhāmāno pi vadhiyamāno pi kiñci paṭippharitum⁴ na sakkoti, sabbam titikkhati, titikkhā-kāraṇam hi ’ssa tam iṇam hoti. Evam eva yo yamhi kāma-cechandena rajjati taṇhā-gahaṇena⁵ tam vatthum gaṇhati,⁶ so tena pharusam vuccamāno pi bajjhāmāno pī vadhiyamāno pi sabbam titikkhati, titikkhā-kāraṇam hi ’ssa so kāma-cechando hoti, ghara-sāmikhi vadhiyamānānam itthinam viyāti. Evam iṇam viya kāma-cechando datthabho.

Yathā pana pitta-rogāturo madhu-sakkarādisu pi dinnesu pitta-rogāturatāya tesam rasam na vindati tittakam tittakam⁷ uggiati yeva, evam eva vyāpanna-citto hita-kāmehi ācariy-upajjhāyehi appāmattakam pi ovadiyamāno ovādam na gaṇhati,⁸ ‘Ativiya me tumhe uppaddavethāti’⁹ ādīni vatvā vibbhamati, pittāturatāya so puriso madhu-sakkarādi-rasam¹⁰ viya kodhāturatāya jhāna-sukhādi-bhedam sāsana-rasam na vindatīti. Evam rogo viya vyāpādo datthabho.

Yathā pana nakkhatta-divase bandhanāgāre baddha¹¹-puriso nakkhattassa n’ eva ādim na majjhām na pariyośānam passati, so dutiya-divase mutto, ‘Aho hiyo nakkhattam manāpam ahosi, aho naccam aho gītan’ ti ādīni sutvā pi paṭivacanam na deti. Kim kāraṇā? Nakkhattassa ananubhūtattā. Evam

¹ Sedh bhuñjissō; Bm bhūjissō (comp. M.P.S. I. 11, and below, p. 216).

² Sedh duhūñjissa-; Bm bhūjissa-.

³ St Bm vuccamāno.

⁴ Bm paṭibāhitum.

⁶ Bm sahagatena.

⁵ So all six MSS.

⁷ Sh tikkakam; Bm tittakan ti.

⁸ So all MSS. (See p. 232.)

⁹ Bm tumhehi uppaddutāti.

¹⁰ Bm ādinam.

¹¹ Bm baddho.

eva thīna-middhābhībhūto bhikkhu vicitta-naye pi dhamma-savane vattamāne n' eva tass' ādīm na majjhām na pariyośānam jānāti. So utthite dhamma-savane 'Aho dhamma-savanam aho kāraṇam aho upamā' ti dhamma-savanassa vāñjānam bhaṇamānānam sutvā pi paṭivacanam na deti. Kim kāraṇā? Thīna-middha-vasena dhamma-kathāya ananubhūtattā ti. Evam bandhanāgāram¹ viya thīna-middham datthabbam.

Yathā pana nakkhattam² kīlanto pi dāso, 'Imam nāma accāyikam karaṇiyam atthi, sīgham tattha gaccha,³ no ce gacchasi hattha-pādām vā te chindāmi kaṇṇa-nāsām vā' ti⁴ vutte, sīgham⁴ gacchati yeva, nakkhattassa ādi-majjha-pariyośānam anubhavitum na labhati. Kasmā? Parādhīnatāya.⁵ Evam eva vinaye apakatañjūnā vivekatthay-araññām paviṭṭhenāpi kismicid eva antamaso kappiya-maṇise pi akappiya⁶-saññāya uppānāya uppānām vivekam pahāya sīla-parisodhanatham⁷ vinaya-dharassa santikam gantabbam hoti, viveka-sukham anubhavitum na labhati. Kasmā? Uddhacca-kukkuccābhībhūtatāyāti. Evam dāsavyam viya uddhacca-kukkuccam datthabbam.

Yathā pana kantāraddhānamagga-paṭipāṇno puriso cōrehi manussānam viluttokāsam gotokāsañ⁸ ca disvā daṇḍaka-saddena pi sakunika⁹-saddena pi 'Corā āgatā' ti ussāmkita-parisam̄kito hoti, gacchati pi tiṭṭhati pi nivattati pi, gata-tṭhānato āgata¹⁰.tṭhānam eva bahutaram hoti, so kicchena kasirena khemanta-bhūmim pāpuṇāti vā na vā pāpuṇāti. Evam eva yassa aṭṭhasu ṭhānesu vicikicchā uppānā hoti, so 'Buddho nu kho, no nu kho Buddho' ti ādinā nayena vicikicchanto adhimuccitvā¹¹ saddhāya gaṇhitum na sakkoti, asakkonto Maggam vā Phalam vā na pāpuṇātīti. Iti¹² yathā kantāraddhānamagge 'corā atthi n' atthīti punappuna āsappana - parisappanam apariyogāhanam chambhitattam

¹ St. āgāra-gata-purisam.

² Bm nakkhatte.

³ Bm gacchāhi.

⁴ Bm vutto so sīgham tattha.

⁵ Bm parādhīnatāya.

⁶ Bm akappiya-maṇisa-.

⁷ Bm visodhan-.

⁸ Bm viluppanokāsam pahatokāsañ.

⁹ Bm sakuna

¹⁰ Bm agata.

¹¹ Sct. °muñcītvā (see p. 316).

¹² Bm omits.

cittassa uppādento khema¹-ppattiyā antarāyam karoti, evam vicikicchā pi, ‘Buddho nu kho na ·Buddho’ ti ādinā nayena punappuna āsappana-parisappanam apariyogāhanam chambhitattam cittassa uppādayamānā arya -bhūmi-ppattiyā² antarāyam karotīti kantār-addhāna-maggo viya³ daṭṭhabbā.

Idāni *Seyyathāpi Mahārāja ānañyan* ti, etha Bhagavā pahīna-kāma-cchanda-nīvaraṇam ānañya-sadisam̄ sesāni āroggyādi-sadisāni katvā dasseti. Tatrāyam̄ sadisatā. Yathā hi puriso iñam̄ ādāya kammante payojetvā samiddha-kam-manto,⁴ ‘Idam̄ iñan nāma palibodha-mūlan’ ti cintetvā, savaddhikam̄ iñam̄ niyyādetvā, paññam̄ phalāpeyya.⁵ Ath’ assa tato paṭṭhāya n’ eva koci dūtam̄ peseti, na paññam̄,⁶ te iña⁶-sāmike disvā pi sace icchatī āsanā utṭhahati no ce na utṭhahati. Kasmā? Tehi saddhim̄ nillopatāya alaggatāya. Evam eva bhikkhu ‘Ayam kāma-cchando nāma palibodha-mūlan’ ti cintetvā, cha dhamme bhāvetvā, kāma-cchanda-nīvaraṇam̄ pajahati. Te pana cha dhamme Mahā-satipatṭhāne vanṇayissāma. Tass’ evam pahīna-kāma-cchandassa yathā iña-muttassa purisassa iña-sāmike disvā n’ eva bhayam̄ na chambhitattam hoti, evam evam para-vatthumhi n’ eva saṅgo na bandho hoti. Dibbāni pi rūpāni passato kileso na samudācarati. Tasmā Bhagavā ānañyam iva kāma-cchañda-pahānam āha.

Yathā pana so pitta-rogāturo puriso bhesajja-kiriyāya tam̄ rogam̄ vūpasametvā tato paṭṭhāya madhu-sakkarādīnam̄ rasam̄ vindati, evam eva bhikkhu ‘Ayam vyāpādo nāma anattha-karaṇo’⁷ ti cha dhamme bhāvetvā vyāpāda-nīvaraṇam̄ pajahati.⁸ Te pi cha dhamme Mahā-satipatṭhāne yeva vanṇayissāma, na kevalañ ca te ye pi thīna-middhādīnam̄ pahānāya bhāvetabbā te pi sabbe⁸ tath’ eva vanṇayissāma. So evam pahīna-vyāpādo, yathā pitta-roga-vimutto puriso madhu-sakkarādīni⁹ sampiyāyamāno paṭisevati, evam eva

Bm khemanta. (as SS on pp. 213, 216, 217).

² Bm ariyā.

Bm adds vicikicchā.

⁴ Bm samiddhitam patto.

Bm phālāpeyya.

⁶-⁶ St tena; Bm so iña-.

Bm karo.

⁸-⁸ Bm sabba-nīvaraṇesu.

Bm ādinam rasam.

ācāra-paññatti¹. ādīni sikkhāpiyamāno² sirasā sampaticchitvā sampiyāyamāno sikkhati. Tasmā Bhagavā ārogyam iva vyāpāda-pahānam āha.

Yathā so nakkhatta-divase bandhanāgāram pavesita³. puriso aparasmīm nakkhatta-divase, ‘Pubbe pi aham pamāda-dosena baddho, tena nakkhattam nānubhavim, idāni appamatto bhavissāmīti,’ yath’⁴ assa paccatthikā okāsam na labhanti evam appamatto hutvā nakkhattam anubhavitvā ‘Aho nakkhattan’⁵ ti udānam udāneti. Evam eva bhikkhu, ‘Idam thīna-middham nāma mahā-anatthakaran’ ti cha dhamme bhāvetvā thīna-middha-nīvaraṇam pajahati. So evam pahīna-thīna-middho, yathā bandhana mutto puriso sattāham pi nakkhattassa ādi-majjha-pariyosānam anubhavati, evam eva dhamma-nakkhattassa ādi-najjhā-pariyosānam anubhavanto saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇāti. Tasmā Bhagavā bandhana-mokkham iva thīna-middha-pahānam āha.

Yathā puna dāso kañcid eva mittam upanissāya sāmikānam ḍhanam datvā attānam bhujissam⁶ katvā tato paṭhāya yam icchatī tam kareyya,⁷ evam eva bhikkhu—‘idam uddhacca-kukkuccam nāma mahā-anattha-karan’ ti cha dhamme bhāvetvā uddhacca-kukkuccam pajahati. ‘So evam pahīna-uddhacca-kukkucco, yathā bhujissō⁸ puriso yam icchatī tam karoti na nam koci balakkārena tato nivatteti, evam eva yathā sukham nekkhamma-paṭipadā⁹ paṭipajjati na nam uddhacca-kukkuccam balakkārena¹⁰ tato nivatteti. Tasmā Bhagavā bhujissam viya uddhacca-kukkucca-pahānam āha.

Yathā ca balavā puriso hattha-sāram gahetvā sajjāvudho saparivāro kantāram paṭipajjeyya, tam corā dūrato va disvā palāyeyyum, so sotthinā tam kantāram nittharitvā kheman-tam patto haṭṭha-tuṭṭho assa, evam bhikkhu, ‘Āyam vicikicchā nāma anattha-kārikā’ ti cha dhamme bhāvetvā vicikiccham

¹ So all MSS.

² Bm sikkhāpadāni.

³ Bm pavesito.

⁴ Bm yathā, and omits assa.

⁵ Bm repeats aho nakkhattan,

⁶ Sedg bhūñjissam ; Bm bhūñjissam, cp. p. 213.

⁷ Bm karoti.

⁸ Sedg bhūñjō, and below ; Bm bhūjō.

⁹ Bm patipadam.

¹⁰ So all MSS.

pajahati. So evam pahina-vicikiccho, yathā balavā puriso sajjāyudho saparivāro nibbhayo core tiṇam pi¹ aganetvā sothīnā nikkhametvā² khemanta-bhūmim pāpuṇāti, evam eva duccarita-kantāram nittharitvā paramam khemanta-bhūmim Amata-Nibbānam pāpuṇāti. Tasmā Bhagavā khemanta-bhūmim viya vikicchā-pahānam āha.

75. *Pāmujja³* jāyatiti tuṭṭhākāro jāyati. *Pamuditassa pīti* tuṭṭhassa sakala-sarīram khobhayamānā pīti jāyati.

Pitimanassa kāyo ti,⁴ pīti-sampayutta-cittassa puggalassa nāma kāyo passambhāti, vigata-daratho hoti. *Sukhan* redetiti, kāyikam pi cetasikam pi sukham⁵ vediyati. *Cittam samādhiyatiti*, iminā nekkhamma-sukhe na sukhitassa upacāra-vasena pi appanā-vasena pi cittam samādhiyati.

So viric⁶ era kāmchi . . . pe . . . paṭhamajjhānam upaṭṭāmpajja viharattiti ādinā pana upacāra-samādhinā⁶ samāhite citte upari-visesa-dassanattham appanā-samādhinā samāhite citte tassa samādhino pabheda-dassanattham vuttan ti vedi-tabbam.

Inam era kāyan ti imam karaja-kāyam. *Abhisandetiti* temeti, sineheti, sabbattha pavatta-pīti-sukham karoti. *Porisandetiti* samantato sandeti. *Paripūretiti* vāyuna bhastam viya pāreti. *Parippharatiti*, samantato phusati. *Sabbāvato⁷* kāyassāti, assa bhikkhuno sabba-kotthāsavato kāyassa kiñci upādiṇṇaka⁸-santati⁹-pavatti-tṭhāne chavi-maṇa-lohitānugatam anumattam pi tṭhānam paṭhamajjhāna-sukhena apphutam¹⁰ nāma na hoti.

76. *Dakkho* ti cheko, paṭibalo nahāniya-cuṇṇāni kātuñ c' eva yojetuñ ca sannetuñ ca.¹¹

Kaṇsa-thāle¹² ti, yena kena ci lohena kata-bhājane. Mattika-bhājanam pana thiram na hoti, sannentassa¹³ bhijjati, tasmā tam na dassesi.¹⁴

¹ Bm viya.

² St Bm °mitvā.

³ Bm pāmojjam.

⁴ Bm adds passambhātiti.

⁵ Bm kāyika-cetasika-sukham pi.

⁶ Sog omit.

⁷ Bm sabbavato

⁸ So all MSS.

⁹ Edt santi.

¹⁰ Sodht apuṭṭham; Sg aphuṭṭham; Bm apuṭṭham.

¹¹ Bm payojetuñ ca sandetuñ ca.

¹² Sgħ tāle; Sd kāle.

¹³ Bm sandentassa.

¹⁴ Bm dasseti.

Paripphosakanam paripphosakan ti, siñcītvā siñcītvā.¹

Sanneyyāti,² vāma - hatthena kamsa - thālam³ gahetvā dakkhiṇa-hatthena pamāṇa-yuttam udakam siñcītvā siñcītvā⁴ parimaddanto piñḍam kareyya. Snehānugatā ti udaka-sinehena anugatā. Sneha⁵-paretā ti udaka-sinehena parigatā.⁶ Santara-bāhirā ti saddhim anto-padesena ca ca bahi-padesena ca, sabbathakam eva udaka-sinehena putṭhā ti attho.⁷

Na ca paggharani⁸ ti, na ca⁹ bindu-bindum udakam paggharati. Sakkā hoti hatthena pi dvīhi pi¹⁰ aṅgulīhi gahetum ovatṭikāyam pi kātun ti attho.

78. Dutiyajjhāna-sukha-upamāyam ubbhidodako¹¹ ti ubbhinna-udako. Na hetthā ubbhijjītvā uggacchana¹²-udako, anto yeva pana uppajjana¹³-udako ti attho. Āya-mukhan¹⁴ āgamana-maggo. Dero ti megho. Kālena kālan ti kāle kāle, anvaddhamāsam vā anudasāham vā ti attho. Dhāran ti vutṭhim. Nānupareccheyyāti¹⁵ na paveseyya, na vasseyyāti attho.

«Sita-vāri-dhārā¹⁶ ubbhijjītrā ti, sītam vāri tam¹⁷ rahadām pūrayamānam uppajjītvā.¹⁸ Hetthā uggacchana¹⁹-udakam hi uggantvā uggantvā bhijjantam udakam khobheti, catūhi disāhi pavisana-udakam purāṇa-paṇṇa-śīṇa-kaṭṭha-danḍa-kādīhi udakam khobheti, vutthi-udaka-dhārāni pāta-bubbu-lakehi udakam khobheti. Sannisinnam eva pana hutvā iddhi-nimittam iva uppajjamānam²⁰ udakam imam padesam pharati imam na pharatīti n' atthi. Tena apuṭṭh²¹-okāso nāma nā hoti. Tattha rahado viya karaja-kāyo, udakam viya dutiyajjhāna-sukham. Sesam purima-nayen' eva veditabbam.

¹ Bm sañcītvā sañcītvā.

² Sd phālām; Sgh tālām.

³ SS sineha.

⁴ Sg Bm phuṭṭhā.

⁵ Sd omit na ca; Sgh omit ca.

⁶ Bm ubbhitodako.

⁷ Bm ubbhijjana- (so below).

⁸ SS sītam; Bm sītā.

⁹ Bm ubbhijjītvā.

¹⁰ Sgh uppajjanamānam.

¹¹ Sedh aphaṭṭh-; Sg aphaṭṭh-; Bm apuṭṭh- (see pp. 217, 219).

¹² Bm sandeyyāti.

¹³ Bm sañcītvā sañcītvā.

¹⁴ Bm parigahitā.

¹⁵ Sd pagghariṇī.

¹⁶ Bm adda tīhi pi.

¹⁷ Bm uggacchanaka-; Sd uggacchatha-.

¹⁸ Sedh 'eyya ti; Bm anupavāccheyyāti.

¹⁹ Bm sītam dhāram uggantvā.

²⁰ Sd uggacchena.

80. Tatiyajjhāna-sukha-upamāyam uppālāni ettha santīti uppālini.¹ Sesa-pada-dvaye pi es' eva nayo. Ettha ca seta-ratta-nilesu yam kiñci uppalam uppalam eva, ūnaka-sata-pattam puñdarikām, sata-pattam padumam, patta-niyamam vā vinā pi setam padumam, rattam puñdarikan ti ayam ettha vinicchayo. Udagānuggatānīti, udakato na uggañāni. Antonimugga-posinīti, udaka-talassa anto-nimuggāni yeva hutvā pussanti vadḍhantīti² attho. Sesam purima-nayen' eva veditabbam.

82. Catutthajjhāna-upamāyam parisuddhena cetasā pariyo-dātenāti. Ettha nirupakkilesatthena³ parisuddham, pabhassaraṇatthena pariyodātam veditabbam. Odātena ratthenāti, idam utu-pharaṇattham vuttam. Kiliṭha-vatthena hi utu-pharaṇam na hoti, tam khanam dhota-parisuddhena utu-pharaṇam balavam hoti. Imissāya hi upamāyam vattham viya karaja-kāyo, utu-pharaṇam viya catutthajjhāna-sukham. Tasmā yathā sunahātassa⁴ purissassa parisuddham vattham sasīsam pārūpītā nisinnassa sarīrato utu-sabbam eva yattham pharati, na koci vatthassa apprutokāso⁵ hoti, evam catutthajjhāna-sukhena bhikkuno karaja-kāyassa na koci okāso appnuto⁶ hotīti evam ettha datthhabbo.

Imesam pana catunnam jhānānam anupada-vanṇanā ca bhāvanā-nayo ca Visuddhi-Magge vutto ti⁷ idha na vittihārito. Ettavatā c' esa⁸ rūpa-jjhānā-labhi yeva na arūpa-jjhānā-labhi na⁹ veditabbo. Na hi atthasu samāpattisu cuddasah' ākārehi vasi¹⁰-bhāvam vinā upari-abhiññādhigamo hoti. Pāliyam pana rūpa-jjhānān' eva¹¹ āgatāni, arūpa-jjhānāni āharitvā kathetabbāni.

83. So eram samāhite citte . . . pe . . . ānejjā¹²-patte ti.¹³
Cuddasah' ākārehi atthasu samāpattisu ciṇṇa-vasi-bhāvo¹⁴

¹ SS uppālāni.

² Bm phussini vadhinīti.

³ Sog sunahātakassa.

⁴ Sd apput; Bm apuṭh.

⁵ Bm adds na.

¹⁰ Se vasi; Bm ciṇṇavasi.

¹² Bm ānejjā.

¹⁴ Se vasi-bhāve; Sd vasi-bhāve; Sh Bm vasi-bhāvo.

³ All MSS kk.

⁵ Sd apput-; Bm aphuth-.

⁷ Se ca (see below on § 87).

⁹ Bm omits.

¹¹ Bm rūpa-jjhānāni yeva.

¹³ Bm adds so.

bhikkhūti dasseti. Sesam ettha Visuddhi-Magge vutta-nayen' eva veditabbam.

*Nāna-dassanāya cittam abhinīharatiti.*¹ Ettha nāna-dassanāti Magga-nānam pi vuccati Phala-nānam pi sabbaññuta-nānam pi paccavekkhaṇa-nānam pi vipassanā-nānam pi. 'Kin nu kho āvuso nāna-dassana-visuddhattham, Bhagavati² brahmacariyam vussatītī?'³ hi⁴ ettha Magga-nānam nāna-dassanan ti vuttam. 'Ayam añño uttari-manussa-dhammā alam ariya-nāna-dassana-viseso adhigato phāsu-vihāro' ti ettha Phala-nānam. 'Bhagavato pi kho nānam⁵ udapādi "Sattāha-kālakato Ālāro Kālāmo"⁶ ti ettha sabbaññuta-nānam. 'Nānañ ca pana me dassanam udapādi, "akuppā me ceto-vimuti, ayam antimā jātīti"⁷ ettha paccavekkhaṇa-nānam. Idha pana nāna-dassanāya cittan ti idam vipassanā-nānam nāna-dassanan ti vuttam.⁸

*Abhinīharatiti,*⁹ vipassanā - nānassa nibbattanatthāya tan-ninnam tapponam tappabbhāram karoti.

Rūpi ti ādinam. attho vutto yeva.¹⁰

Odana-kummāsūpacayo ti, odanena c' eva kummāsenā ca' upacito vadḍhito.

Anicc-ucchādana-parimaddana-bhedana-viddhānsana-dhammo ti.¹¹ Hutvā abhāvat̄hena anicca-dhammo, duggandha-vighātatthāya tanu-vilepanena ucchādana-dhammo, aṅga-paccaṅgā-bādhana¹²-vinodanatthāya khuddaka-sambāhanena parimaddana-dhammo, dahara-kāle ūrusu sayāpetvā gabbhāvāsenā¹³ dussaṇṭhitānam tesam¹⁴ tesam aṅgānam santhāna-sampādanattītam añjana - pīlanādi - vasena parimajjana - dhammo, evam pariharato pi ca¹⁵ bhedana-viddhānsana-dhammo, bhijjati c' eva vikirati¹⁶ ca evam sabhāvo ti¹⁷ attho.

¹ Bm abhinīharatīti.

² Sgh Bhagavati; St Bhagavāti.

³ St vuccatīti; Bm vusatīti.

⁴ St Bm omit; Sg ha.

⁵ Bm nāna-dassanam.

⁶ Mahāvagga I. 6. 2.

⁷ Mahāvagga I. 6. 29.

⁸ Bm vuttan ti.

⁹ Sdt abhinīharatīti; Bm abhinīharatīti.

¹¹ J. 1. 146. 10.

¹⁰ Above, on I. 3. 10.

¹² Sdt paccāṅgādi-bō.

¹¹ J. 1. 146. 10.

¹³ St sambāhana-vasena; Bm gabbavāsenā.

¹⁴ Bm mitam.

¹⁵ Bm omits.

¹⁶ Sgh vicarati.

¹⁷ Sgh omit.

Tattha rūpi cātummahābhūtiko ādisu hi¹ chahi padehi samudayo kathito, anicca - padena saddhim pacchimehi dvīhi atthagamo.²

Ettha sitam ettha paṭibaddhan ti, ettha cātummahābhūtike kāye nissitañ ca paṭibaddhañ ca.

84. Subhō ti sundaro. Jātimā ti parisuddha-ākāra³-samutthito. Suparikamma-kato ti suṭṭhu-kata-parikammo, apanita-pāsāna-sakkharo. Accho ti tanu-cchavi. Vippasanno ti suṭṭhu-pasanno. Sabbakārā-sampanno ti dhovana-vedhanādīhi sabbehi ākārehi sampanno.

Nilan ti ādīhi vanṇa-sampattim dasseti, tādisam hi āvutam pākaṭam⁴ hoti.

Eram era kho ti. Ettha evam upamā-samsandanam⁵ yeditabbam. Maṇi viya hi karaja-kāyo, ārutasuttam viya vipassanā-ñānam, cakkhumā puriso viya vipassanā-lābhī bhikkhu, hatthe karitrā paccavekkhato ‘ayañ kho maṇeti’ maṇino āvibhūta-kālo viya vipassanā-ñānam abhinīharitvā nisinnassa bhikkhuno cātummahābhūtika-kāyassa āvibhūta-kālo, ‘Tatr’ idam suttam ārutan’ ti suttassa āvibhūto-kālo viya vipassanā-ñānam abhinīharitvā nisinnassa bhikkhuno tadūrammaṇānam phassa-pañcamakānam vā sabba-cittacetasi kānam vā vipassanā-ñānass’ eva vā āvibhūta-kālo. Idañ ca vipassanā-ñānam Maggassa anantaram. Evam sante pi yasmā abhiññā-vāre āraddhe⁶ etassa antara⁷-vāro n’ atthi, tasmā idh’ eva dassitam. Yasmā va aniccādi-vasena akatasammasanassa dibbāya sota-dbātuyā bheravam saddam sunato, pubbe nivāsānussatiyā bherave khandhe anussarato dibbena cakkunā bheravam rūpam passato, bhaya-santāso uppajjati, na aniccādi-vasena kata-sammasanassa, tasmā abhiññā-pattassa bhaya-vinodaka⁸ - hetusampādanattham pi idam⁹ idh’ eva dassitam. Api ca yasmā vipassanā-sukham nām’ etam Magga-Phala-sukha-sadisam¹⁰ pātiyekkam sanditthikam

¹ Sdt add ca.

² Sdt Bm ākara.

³ Bm sampādanam.

⁴ Sdt Bm antarā.

⁵ Sc idha; Sd ida; Bm omits.

⁶ Bm atthaṅgamo.

⁷ Sdt apākataṁ.

⁸ Sdt āratthe.

⁹ Bm vinodana.

¹⁰ Bm sampādakam.

sāmañña-phalam, tasmā pi ādito va idam¹ idha dassitan ti veditabbam.

85. *Manomayan* ti, manena nibbattitam. *Sabbañg-paccāngin*² ti sabbehi aṅgehi ca paccāngehi ca samannāgatam. *Abhinindriyan*³ ti sañthāna-vasena avikal-indriyam. Iddhimatā nimitta-rūpam hi sace iddhimā odāto tam pi odātam, sace aviddha-kaṇṭo tam pi aviddha-kaṇṭan ti evam sabbākārehi tena sadisam eva hoti.

86. *Muñjamhā isikan*⁴ ti ādi upamā-ttayam⁵ pi hi sadisa-bhāva-dassanaththam eva vuttam. Muñja-sadisā eva hi tassa anto isikā⁶ hoti, *kosiya*-sadiso yeva⁷ asi. *Vatṭāya kosiya vattam*⁸ asim eva pakkhipanti, patthaṭāya patthaṭam.

Karandā ti idam pi ahi-kañcukassa nāmam na vilīva⁹ karaṇḍakassa nāmam¹⁰ ahi-kañcuko hi ahinā sadiso va hoti. Tattha kiñcāpi *puriso ahīn karandā uddhareyyāti* hatthēna uddharamāno viya dassito, atha kho cittēn' ev' assa uddharanam veditabbam. Ayam hi ahi nāma sañjātiyam¹¹ thito kaṭṭh-antaram vā rukkh-antaram vā nissāya tacato¹² sariram nikkadḍhana-payoga-samkhātena thāmena sariram khādamānam¹³ viya purāṇa-tacam jigucchanto ti imehi catūhi kāraṇehi sayam eva kañcukam jahati,¹⁴ na sakkā tato aññena uddharitum. Tasmā¹⁵ cittena uddharanam sandhāya idam vuttan ti veditabbam. Iti muñjādi-sadisam hi imassa bhikkhuno sariram, isikādi¹⁶-sadisam nimitta-rūpan ti idam ettha opamma-samsandanam.

87. Nimmāna-vidhūnam pan' ettha parato ca *iddhiridhādi-pañca-abhiññā-kathā* sabbākārena Visuddhi-Magge vitthāritā ti tattha vutta-nayen' eva veditabbam. Upamā-mattam eva hi idha adhikam.

88. Tattha cheka¹⁷-*kumbha - kārādayo* viya idhividha-

¹ Bm omits.

² Segt paccāngan.

³ St Bm ahīnindrō.

⁴ Sg isikan; Bm isikan.

⁵ Seg upamattayam; Bm upamā-mattam. Yam.

⁶ St isikā; Bm isikā.

⁷ Bm omits.

⁸ SS vaddhāya, va dham.

⁹ Sdht Bm viliva (see C. VI. 2. 3 and X. 10. 1).

¹⁰ Bm omits.

¹¹ Bm sajātiyam,

¹² Seg tacaso; St vasato.

¹³ Bm khādiyamānam.

¹⁴ Bm pajahati.

¹⁵ SS Kasmā.

¹⁶ Seg isik°; Bm isik°.

¹⁷ St c' eva (text dakkha).

ñāpa-lābhī bhikkhu daṭṭhabbo. *Suparikamma-katamattikādayo* viya iddhibidha-ñāṇam daṭṭhabbam. Icchit-icchita-bhājana-vikati-ādi-karaṇam viya tassa bhikkhuno vikubbanam daṭṭhabbam.

90. Dibba-sota-dhātu-upamāyam yasmā kantāraddhāna-maggo sāsamko hoti sappaṭibhayo tattha ussamkita-parisamkitena ‘Ayam bheri-saddo, ayam mutiṅga¹-saddo’ ti na sakka vavatthāpetum, tasmā kantāra-gaṇham² akatvā khemam maggam dassento *addhāna-magga-paṭipanno* ti āha. Appaṭibhayam hi khemam maggam sīse sāṭakam katvā saṇikam paṭipanno vutta-ppakāre sadde sukham³ vavatthāpeti.⁴ Tassa tesam⁴ saddānam āvibhūta⁵ - kālo viya yogino dūra-santikabhedānam dibbānañ c’ eva mānusakānañ⁶ ca saddānam āvibhūta-kālo daṭṭhabbo.

92. Ceto-pariya-ñāṇa-upamāyam *daharo* ti taruṇo. *Yurā* ti yobbanena samannāgato. *Maṇḍanaka-jātiko* ti, yuvā pi samāno na ālasiyo na⁷ kiliṭṭha-vattha-saṅiro, atha kho maṇḍanapakatiko.⁸ Divasassa dve tayo vāre nahāyitvā suddha-vattha-paridahanā-alāṅkāra-karaṇa-silo ti attho.

*Sakanikan*⁹ ti, kātilaka-vaṅga-mukhadūsi¹⁰-piṭakādīnam aññatarena sadosai. Tattha yathā tassa mukha-nimittam paccavekkhato mukha-doso pākaṭo hoti, evam cetopariya-ñāṇāya cittam abhinīharitvā nisinnassa bhikkhuno paresam solasa-vidham cittam pākaṭam hotiti veditabbam.

94. Pubbe-nivāsa-ñāṇa-upamāyam tam divasam kata-kiriyā pākaṭā hotiti¹¹ tam divasam gata-gāma-ttayam eva gahitam. Tattha gāma-ttayam gata-puriso viya pubbe-nivāsa-ñāṇā-lābhī daṭṭhabbo. Tayo gāmā viya tayo bhavā daṭṭhabbā. Tassa purisassa tīsu gāmesu tam divasam kata-kiriyāya āvibhāvo-viya pubbe-nivāsāya cittam abhinīharitvā nisinnassa bhikkhuno tīsu bhavesu kata-kiriyāya āvibhāvo¹² daṭṭhabbo.

¹ Bm mudinga; Sdlt Bm -thap-.

² Sg gahaṇam.

³ Bm -thap-.

⁴ Bm savanena tesam tesam.

⁵ Bm avī (always).

⁶ Bm mānussakānañ.

⁷ SS omit.

⁸ Seghd maṇḍanapakatiko; St maṇḍanaka-jātiko.

⁹ Segd sakanikan.

¹⁰ Bm kāla-tilaka-vaṅka-nukha-rūpi.

¹¹ Sg hoti.

¹² Bm pākaṭa-bhāvo.

96. Dibba-cakkhu-upamāyam vītisañcarante¹ ti aparā-param carante.² Vidisañcarante ti pi pātho. Ayam eva attho. Tattha nagara-majjhe singhātakamhi pāsādo viya imassa bhikkhuno karaja-kāyo daṭṭhabbo. Pāsāde thito cakkhumā puriso viya ayam eva dibba-cakkhum patvā thito bhikkhu, geham pavasantā³ viya paṭisandhi-vasena mātu-kucchin pavasantā, gehā nikhamantā viya mūtu-kucchito nikhamantā, rathikāya vītisancarantā⁴ viya aparāparam samsaranaka-sattā,⁵ purato⁶ abbhokāsa-ṭṭhāne majjhe singhātake nisinnā viya tisu bhavesu tattha tattha nibbatta-sattā, pāsāda-tale ṭhita-purisassa tesam manussānam āvibhūta-kālo viya dibba-cakkhu - nānāya cittam niharitvā nisinnassa bhikkhuno tisu bhavesu nibbatta-sattānam āvibhūta-kālo daṭṭhabbo. Idāñ ca desanā-sukhattham eva vuttam, āruppe pana dibba-cakkhussa gocaro n'atthīti.

97. So eram samāhite citte ti, idha vipassanā - pādaka-catutthajjhāna-cittam⁷ veditabbam.

Āsavānam khaya - nānāyati, āsavānam khaya - nāna⁸ nibbattanathāya. Ettha ca āsavānam khayo nāma Maggo pi Phalam pi Nibbānam pi bhaṅgo pi vuccati. ‘Khaye nānam anuppāde nānan’ ti ettha hi Maggo āsava-kkhayō⁹ ti vutto. ‘Āsavānam khaya samaño hotīti,’ ettha Phalam.

Paravajjānupasissa niccam ujjhāna-saññino
Āsavā tassa vadḍhanti, ārā so āsava-kkhayā¹⁰

ti ettha Nibbānam. ‘Āsavānam khayo vayo bhedo aniccatā antaradīhanan’ ti ettha bhaṅgo. Idha pana Nibbānam adhippetam, Arahatta-Maggo pi vattati yeva.

Cittam abhinīharatī,¹¹ vipassanā cittam tanninnam tapponam karoti.

So idam dukkhan ti ādisu ‘ettakam dukkham na ito

¹ Seg vīti-samcarante; Sh vītisamcarante; St vīthi-samcarante, and so Sd corrected from vītisamc^o; Bm rathim sañcarente.

² Se omits; Seg vīthi-samcarante; Bm vithim sañc^o.

³ All six MSS. to.

⁴ Sdg^t vīthi; Bm vithim.

⁵ Bm sañcaraṇakā.

⁶ SS parato.

⁷ Seg -jjhānam iva; Sd -jjhānasici.

⁸ Seg pāpā.

⁹ Bm āsavānam khayo.

¹⁰ Dhammapada, 253.

¹¹ Bm “ni” (as always).

bhiyyo¹ ti sabbam pi dukkha-saccam sarasa²-lakkhaṇa-paṭivedhena yathā-bhūtam pajānāti. Tassa ca dukkhassa nibbattikam³ taṇham ‘Ayam dukkha-samudayo’ ti, tad ubhayam pi yam ṭhānam patvā nirujjhati tam tesam appavattim Nibbānam ‘Ayam dukkha-nirodho’ ti, tassa ca sampāpakam Ariya-Maggam ‘Ayam dukkha-nirodha-gāminī paṭipadā’ ti, sarasa lakkhaṇa - paṭivedhena yathā-bhūtam pajānātīti attho.

Evam sārūpato saccāni dassetvā puna kilesa - vasena paviyāyato dassento *Ime āsarā* ti ādim āha.

Tassa evam jānato evam passato ti tassa bhikkhuno evam jānantassa evam passantassa.⁴ Saha - vipassanāya koṭi-ppattam Maggam katheti. *Kāmāsarā* ti kāmāsavato.

Vimuccatīti iminā Magga-kkhaṇam dasseti, *vimuttasmin*⁵ ti iminā Phala-kkhaṇam *vimutt' amhīti*⁶ nānām hotīti iminā paccavekkhana-nānām, khīṇā jātīti ādīhi tassa bhūmim. Tena hi nāñena khīṇāsavo paccavekkhanto khīṇā jātīti ādīni pajānāti.

Kathamā pan' assa jāti khīṇā, kathañ ca nam. pajānātīti? Nā tav' assa ālitā jāti khīṇā, pubbe va khīṇattā; na anāgatā, anāgate v' āyāmābhāvato; na paccuppannā, vijjamānattā. Yā pana Maggassa abhāvitattā uppajjeyya eka-catu - pañca-vokāra - bhavesu eka - catu - pañca - kkhandha-ppabhedā jāti, sā Maggassa bhāvitattā⁷ anuppāda-dhammatam⁸ āpajjanena khīṇā. Tam so Magga-bhāvanāya pahīṇa-kileso paccavekkhitvā kilesābhāve⁹ vijjamānam pi kammam ayatim appaṭisandhikam hotīti pajānanto¹⁰ pajānāti.

Vusitan ti vuttham parivuttham. *Brahmacariyan* ti Magga-brahmacariyam. Putthujjana-kalyāṇakena hi saddhim satta sekhā brahmacariya-vāsam vasanti nāma, khīṇāsavo vuttha-vāso. Tasmā so attano brahmacariya vāsam pacavekkhanto *vusitam brahmacariyan* ti pajānāti.

¹ Ss bhiyo.

³ Sc Sarasalamsa; Sdht Saralamsa.

² Bm nibbattanakam.

⁴ SS passantassāti.

⁵ Bm vimutt' amhīti.

⁶ SS vimuttam iti.

⁷ Bm adda āyatim.

⁸ Sc dhammanam; St dhammānam.

⁹ Ss kilesa-bhāve.

¹⁰ Bm jānanto.

¹ *Katam karaṇīyan ti*,¹ catusu Saccesu catūhi Maggehi pariññā-pahāṇa-sacchikiriya-bhāvanā-vasena 'solasa-vidham kiccam niṭṭhpitam. Tena tena maggena pahātabba kilesā pahīṇā, dukkha-mūlam samucchinnan ti attho. Puthujjana-kalyāṇakādayo hi tam kiccam karonti, khīṇāsavo kata-karaṇīyo. Tasmā so attano karaṇīyam paccavekkhanto *katam karaṇīyan* ti pajānāti.

² *Nāparam itthattāyāti*, 'idāni puna ittham ²-bhāvāya evam solasa-kicca-bhāvāya kilesa-khayāya vā³ Magga-bhāvanā kiccam me n' athīti' pajānāti. Atha vā *itthattāyāti* imabhbavato,⁴ imasmā evam pakārā. 'Idāni vattamāna-kkhandha-santānā aparam khandha-santānam mayham n' athi.⁵ Ime pana pañca-kkhandhā pariññatā⁶ titthanti chinna-mūlakā rukkhā viya, te carimaka-citta-nirodhena⁷ anupādāno viya jātavedo nibbāyissanti apanṇatti-bhāvam⁸ gamissantīti' pajānāti.

98. *Pabbata-sañikkhepe* ti pabbata-matthake.⁹ *Anātilo* ti nikaddamo.¹⁰

Sippiyo ca sambukā ca sippi-sambukā,¹¹ sakkharā ca kāṭhalāni¹² ca sakkharā-kāṭhalam.¹³

Macchānam gumbam¹⁴ ghatā ti maccha-gumbam.

Titthantam pi carantam pīti. Ettha sakkharā-kāṭhalan titthanti¹⁵ yeva, itarāni caranti pi titthanti pi.

Yathā pana antarantarā ṭhitāsu pi nisinnāsu pi¹⁶ vajamā-nāsu¹⁷ pi, 'Etā gāvo caranti pi' carantiyo upādāya itarā pi ca caraniññi vuccanti, evam titthantam eva sakkharā-kāṭhalam upādāya itaram pi dvayam titthantan ti vuttam, itarañ ca

¹ So karaṇīyan ti attho; So karaṇīyatīti attho.

² Bm ittha-.

³ Bm kilesa-kkhaya-bhāvāya vā kāṭabbam.

⁴ So imambhāvato, with bhā (? by mistake for m) erased; Sg imambhāvato, uncorrected; St ittham bhāvato; Bm ittha-bhāvato (? idha).¹⁴

⁵ SS natthiti.

⁶ Sg pariññatā; St pariññāṇā.

⁷ Sodgh nirodh na.

⁸ Sd bhāva; Bm bhāvāñ ca.

⁹ Bm mattake.

¹⁰ Bm nikaddamo.

¹¹ Bm Sippiko ca sambuko ca sippika-sambukam.

¹² Comp. Anguttara I. 5. 6.

¹² Bm kāṭhalā.

¹³ titthati.

¹⁴ Bm gumbā.

¹⁴ So vajj°; Sd piech°; Bm vijj°.

¹⁶ Bm omits; SS omit last pi.

dvayaṁ carantam upādāya sakkhara-kaṭhalam pi carantan ti
vuttam.

Tattha cakkhumato purisassa tīre ṭhatvā passato sippi¹-
sambukādinam vibhūta²-kālo viya āsavānam khayāya cittam
nīharitvā nisinnassa bhikkhuno catunnam Saccānam vibhūta-
kālo datṭhabbo ti.

Ettāvatā vīpassanā-ñāṇam manomaya-ñāṇam iddhi-vidha-
ñāṇam dibba-sota-ñāṇam ceto-pariya-ñāṇam pubbe-nivāsa-
ñāṇam dibba-cakkhu-vasena nippañnam³ anāgataṁ⁴ yathā-
kammupaga - ñāṇa - dvayaṁ dibba - cakkhu - ñāṇam āsava-
kkhaya-ñāṇan ti dasa-ñāṇāni nidditthā honti. Tesam āram-
maṇa-vibhāgo jānitabbo. Tattha vīpassanā-ñāṇam paritta-
mahaggata-atītānāgata-paccuppanna-ajjhatta-bahiddhā-vasena
satta-vidhārammaṇam. Manomaya-ñāṇam nimmātabba-
rūpāyatana-mattam eva ārammaṇam karotiti paritta-paccup-
panna - bahiddhārammaṇam. Āsavakkhaya - ñāṇam appa-
ñāṇa-bahiddhā navattabbārammaṇam. Avasesānam aram-
maṇa-bhedo pi Visuddhi-Magge vutto.

Uttaritarañ ca paññatarañ cāti, yena kenaci pariyāyena ito
setthatarām Sāmaññā-phalaṁ nāma n' atthīti Bhagavā ara-
hatta-nikūṭena desanam niṭṭhapesi.⁵

99. Rājā tattha vattha sādhukāram pavattento ādi-majjha-
pariyosānam sakkaccaṁ sutvā, ‘Cira vat’ amhi ime pañhe
puthu-Samaṇa-Brāhmaṇe pucchanto. Thuse koṭento viya
kiñci saram nālattham. Aho Bhagavato guṇa-sampadā yo
me dīpa-sahassam jālento viya mahantam ālokam katvā ime
pañhe yissajesi. Sucirām vat’ amhi Dasabalassa guṇānu-
bhāvam ajānanto vañcito ti cintetva, Buddha-guṇānussaraṇa-
sambhūtāya pañcavidhāya pītiyā phuṭa-sarīro attano pasādam
āvikaronto upāsakattam paṭivedesi. Tam dassetum evam
vutte Rājā ti ādi āraddham.

Tattha abhikkantaṁ Bhanite ti. Ayam abhikkanta-saddo
khaya - sundarābhīrūpa-abbhanumodanesu dissati.⁶ ‘Abhik-

¹ Bm sippika-.

² So all six MSS. twice.

³ So Bm nippañnam; St nippaṇṇam.

⁴ Sdū add sa; Bm saññāpa.

⁵ So all MSS.

⁶ Cullavagga IX. I. 1.

kantā Bhante ratti, nikkhanto pañhamo yāmo, cira-nisinno bhikkhu-saṅgho' ti ādisu hi khaye dissati. ‘Ayam imesam catunnam puggalānam abhikkantaro pañitataro ceti’ ādisu sundare.

‘Ko me vandati pādāni iddhiya yasasā jalām
Abhikkantena vanṇena sabbā obhāsayan disā ti¹

ādisu abhirūpe. ‘Abhikkantam bho Götamāti’ ādisu abhanumodane. Idhāpi abbhanumodane yeva. Yasmā ca abbhanumodane tasma ‘Sādhu Bhante’ ti vuttam hotīti veditabbam.²

Bhaye kodhe pasamsāyam turite kotūhalacchare
Hāse soke pasāde ca kare āmeñditam³ budho
ti imina calanena⁴ idha pasāda-vasena pasamsa-vasena cāyam dvikkhattum vutto ti veditabbo. Atha vā abhikkantan ti abhikantam ati-iṭṭham atimanāpam atisundaran ti vuttam hoti. Ettha ekena abhikkanta-saddena desanam thometi ekena attano ca⁵ pasādam. Ayam h' etthādhippāyo : Abhikkantam Bhante yad idam Bhagavato Dhamma-desanā abhikkantam yad idam Bhagavato Dhamma-desanam āgama mama pasādo. Bhagavato yeva vā vacanam dve dve atthe sandhāya thometi, Bhagavato Bhante vacanam abhikkantam dosa-nāsanato abhikkantam gunādhigamanato.

Tathā saddhā-jananato paññā-jananato, sātthato savyañjanato, uttāna-padato, gambhīrathato, kaṇṇa-sukhato hadayam-gamato, anatt-ukkañsanato apara-vambhanato, karuṇā-sītalato paññāvādātato, āpātha-ramañiyato vimaddakkhamato, sūyamāna-sukhato vīmañsiyamāna-hitato ti evam ādihi yojetabbam. Tato param pi catūhi upamāhi desanam yeva thometi.

Tattha nikujjitan⁶ ti adho-mukha-ṭhapitam hetṭhā-mukha-jātam vā. Ukkujjeyyāti upari-mukham kareyya. Paticchannan ti tiṇa-paññādi chāditam. Vivareyyāti ugghāteyya. Mūlhassāti disā-mūlhassa. Maggam ācikkheyāti hatthe gahetvā ‘Esa maggo’ ti vadeyya. Andha-kāre ti kāla-

¹ Vimāna-vatthu, 51. 1.

² Bm veditabbo.

³ Bm āmeñditam.

⁴ Bm ca lakkhañena.

⁵ Bm omits.

⁶ Bm nikujjitan.

pakkhacātuddasī-addharattī-ghanavanasanda-meghapaṭalehi caturange tame. Ayan tāva anuttāriā-padattho.

Ayam pana adhippāya-yojanā. Yathā koci nikkujjitam¹ ukkujjeyya, evam saddhamma-vimukham asaddhamme patitīthitam² mam asaddhammā vutthāpentena; yathā patīcchannam vivarēyya, evam Kassapassa Bhagavato sāsanantaradhānā pabhuti³ micchā-ditthi-gahaṇa-patīcchannam sāsanam vivarantena; yathā mūlhassa maggām ācikkheyya, evam kummagga-micchāmagga-patīpannassa me saggamokkha-maggām āvikarontena; yathā aindha-kāre telapajjotam dhāreyya, evam mohandhakāra-nimuggassa me Buddhādi-ratana-rūpāni apassato tappaṭicchādaka-mohandhakāra-viddhañsaka-desanā⁴ pajjota-dhāraṇena⁵ mayham Bhagayatā etehi pariyāyhi pakāsitattā aneka-pariyāyena dhammo pakāsito⁶ ti⁶ evam desanam thometvā imāya desanāya rata-nattaye pasanna-citto pasannākāram karonto—Esāhan ti ādim āha.

Tattha esāhan ti eso ahām *Bhagarantam saranam gacchāmīti*, ‘Bhagavā me saranam parāyanam, aghassa tātā⁷ hitassa ca vidhātā⁸ ti iminā adhippāyena Bhagavantam gacchāmi, bhājāmi sevāmi payirupāsāmi, evam⁹ jānāmi bujjhāmīti.’ Yesam hi dhātūnam gati attho, buddhi pi tesam attho. Tasmā gacchāmīti imassa ‘jānāmi bujjhāmīti’ ayam attho yutto.

Dhammañ ca Bhikkhu-Saṅghañ cāti. Ettha pana adhigata¹⁰ magge sacchikata-nirodhe yathānusittham patīpajjamāne catūsū¹¹ apāyesu apatamāne¹² dhāretīti dhammo. So atthato Ariya-Maggo c’eva Nibbānañ ca. Vuttam h’ etam, ‘Yāvatā Bhikkhave dhammā samkhātā Ariyo Attāngiko Maggo tesam aggam akkhāyatīti.’ Vitthāro. Na kevalañ ca Ariya-Maggo c’eva Nibbānañ ca, api ca kho Ariya-Phalehi saddhim

¹ Bm nikujjitam.

³ Bm pabhūti.

² Bm patitam.

⁵ Bm dhārakena.

⁴ Scg desaka-desanāya.

⁶ SS oṃit.

⁷ So all six MSS. (St possibly tānā for tāpā).

¹⁰ St adhigatte.

⁸ Sd viyāyā; Sn viyātā; St viyā.

⁹ Bm addis vā.

¹¹ Bm ca.

¹² Sc apatanamāno; Sg apatamāno.

pariyatti Dhammo pi. Vuttam h' etam Chattamāṇavaka-vimāne,

Rāga-virāgam anejam asokam
 Dhammam asamkhatam appatikūlam
 Madhuram imam paguṇam suvibhattam
 Dhammam imam saraṇattham upehīti.¹

Ettha hi rāga-virāgo ti Maggo kathito, anejam asokan ti Phalam, dhammam asamkhatan ti Nibbānam, appatikūlam madhuram imam suvibhattan ti Piṭakattayena vibhāttā sabba-dhamma-kkhandhā ti.

Ditṭhi-sīla-samghātena samghāto² ti samgho. So atthato attha-ariya-puggala-samūho. Vuttam h' etam tasmim yeva Vimāne,

Yattha ca dinna-mahapphalam āhu
 Catūsu sucīsu purisa-yugesu
 Attā ca puggala-dhammadasā te
 Samgham imam saraṇattham upehīti.³

Bikkhūnam samgho bhikkhu-samgho. Ettāvata rājā tīṇi saraṇāgamanāni⁴ paṭivedesi.

Idāni tesu saraṇāgamanesu kosallatthām saraṇam, saraṇāgamanam, yo⁵ saranam gacchati, saraṇāgamanappabhedo, saraṇāgamanaphalam, samkileso, bhedo ti ayam vidhi-bhedo⁶ veditabbo. Seyyathidam padatthato⁷ tāvā hinsatīti⁸ saranam. Sarana-gatānam ten' eva saraṇāgamanena bhayam santāsam dukkhām duggati parikilesam hanti vināsetīti attho. Ratanatayass' ev' etam adhivacanam. Atha vā hitc pavattanena abitā ca nivattanena sattānam bhayam hinsatīti⁹ Buddha, bhava-kantārā uttaraṇena ca assāsa-dānena ca dhammo, appakānam pi kārānam vipula-phala-patilābha-kāraṇena

¹ Vimāna-vatthu, 53. 2.

² Bm samhato.

³ Vimāna-vatthu, 53. 3.

⁴ Bm throughout saraṇāgam° (So at first ā, then ā. The rest of the SS ā, except pp. 233, 4, 6 at the places where we print a).

⁵ Sd so; Bm yo ca.

⁶ Bm omits bhedo.

⁷ Bm saraṇatthato.

⁸ St timsatīti.

⁹ Bm hinsati.

samgho. Tasmā iminā pi pariyāyena ratana-ttayaṁ saraṇam. Tappasāda-taggarukatāhi vihata-kilesa tapparāyanatākāra-ppavatto cittuppādo saraṇāgamanam. Tam samaṅgī satto saraṇam gacchati. Vutta-ppakāreṇa cittuppādena ‘Etāni me tiṇi ratanāni saraṇam, etāni parāyanan’ti evam upetitī attho. Evan’ tāva saraṇam saraṇāgamanam, yo ca saraṇam gacchati, idām nayaṁ veditabbam.

Saraṇāgamanaprabhede pana duvidham saraṇāgamanam, lokuttaram lokiyañ ca. Tattha lokuttaram diṭṭha-saccānam Magga-kkhaṇe saraṇāgamanupakkilesa-samucchchedena ārammaṇato Nibbānārammanam hutvā kiccato sakale pi rataua-ttaye ijjhati. Lokiyam puthujjanānam saraṇāgamanupakkilesa-vikkhambhanena ārammaṇato Buddhādi-guṇārammanam hutvā ijjhati. Tam atthato Buddhādisu vatthūsu saddhā-patiṭābho, saddhā-mūlīkā ca sammā-diṭṭhi dasasu puñña-kiriya-vatthūsu diṭṭhijjukamman¹ ti vuccati.

Tayidañ catudhā pavattati² atta-sanniyyātanena, tapparāyanaṭāya, sissa-bhāvūpagamanena, paṇipātenāti.³ Tattha atta-sanniyyātanam nāma, ‘Ajjādīm katvā ahām attānam Buddhassa niyyātemi Dhammassa Saṅghassāti’ evam Buddhādīnam atta-pariccajanam. Tapparāyanatā nāma, ‘Ajjādīm katvā ahām Buddha-parāyano Dhamma-parāyano Saṅgha-parāyano, iti mām dhārethāti’ evam tapparāyanabhāvo. Sissa-bhāvūpagamanam nāma ‘ajjādīm katvā ahām Buddhassa antevāsiko Dhammassa Saṅghassa,⁴ iti mām dhārethāti’ evam sissa-bhāvūpagamo. Paṇipāto⁵ nāma, ‘Ajjādīm katvā ahām abhivādana-paccutṭhānam⁶ añjali-kammam sāmīci-kammaṇi Buddhādīnam yeva tiṇṇam vatthūnam karomi, iti mām dhārethāti’ evam Buddhādisu parama-nipaccākāro. Imesam hi catunnam ākārānam aññataram pi karontena gahitam yeva hoti saraṇam.

Api ca ‘Bhagavato attānam pariccajāmi, Dhammassa Saṅghassa attānam pariccajāmi, jīvitañ ca pariccajāmi,

¹ Bm diṭṭhiju.

² Bm vattati.

³ Bm pāṇipātenāti.

⁴ Bm adds antevāsiko.

⁵ Bm pāṇipāto.

⁶ Sch paccupatṭhānam.

paricatto yeva me attā, pariccattam yeva me jīvitam, jīvita-pariyantikam Buddham saraṇam gačchāmi, Buddho me saraṇam tāṇam leṇan' ti evam pi atta-sanniyyātanam veditabbam.—‘Satthārañ ca vatāham passāmi¹ Bhagavantam eva passāmi, Sugatañ ca vatāham passāmi Bhagavantam eva passāmi, sammū-Sambuddhañ ca vatāham passāmi Bhagāvantam eva passāmīti’ evam pi Mahākassapa-therassa² saraṇāgamane viya sissa-bhāvūpagamanam veditabbam.

‘So aham vicarissāmi gāmā gāmam pūrā puram.

Namassamāno Sambuddham Dhammassa ca sudhāmmatān³

ti evam pi Ālavakādīnam saraṇāgamanam viya tapparāyanatā veditabbā. ‘Atha kho Brahmāyū Brahmāno uṭṭhāy’ āsanā ekaṇsam uttarāsaṅgam katvā, Bhagavato pādesu sīroṣā nipatitvā, Bhagavato pādāni mukhena ca paricumbati pāṇīhi ca parisambāhati, nāmañ ca sāveti “Brahmāyū aham bho Gotama Brāhmaṇo, Brahmāyū aham bho Gotama Brāhmaṇo”’ ti, evam pi pañipāto⁴ daṭṭhabbo.

So pan’ esa nīti - bhayācariya - dakkhiṇeyya - vasena catubbidho hoti. Tattha dakkhiṇeyya-pañipātena saraṇāgamanam hoṭi, na itarehi. Settha-vasen’ eva hi saraṇam gayhati,⁵ settha-vasena bhijjati. Tasmā yo Sākiyo vā Koḍiyo⁶ vā ‘Buddho amhākam nītako’ ti vandati, agahitam eva hoti saraṇam. Yo vā ‘Samaṇo Gotamo rāja-pūjito mahā-nubhāvo avandiyamāno anattham pi kareyyāti’ bhayēna vandati, agahitam eva hoti saraṇam. Yo pi Bodhisattā-kāle Bhagavato santike kiñci uggahitam saramāṇo Buddha-kāle vā

‘Catudhā vibhaje bhoge pañđito gharam āvasam⁷

Ekena bhoge bhuñjeyya dvīhi kammam payojaye

Catutthañ ca nidhāpeyya āpadāsu bhavissatīti

evarūpam anusāsanim uggahetvā ‘Ācariyo me’ ti vandati,

¹ Bm throughout passeyyam.

² Bm kassapassa.

⁴ Bm pānipāto (as at p. 231).

⁶ Bm Koḍiyo.

³ S. IV. I. 10. 12.

⁵ Bm gañhāti (as SS at pp. 213, 236).

⁷ SS omit this line.

agahitam eva hoti saraṇam. Yo pana ‘Ayam loke aggadakkhiṇeyyo’ ti vandati, ten’ eva gahitam hoti.¹ Evam gahita-saraṇassa ca upāsakassa vā upāsikāya vā aññatitthiyesu pabbajitam pi nātim ‘Nātako me ayan’ ti vandato saraṇa-gamanam na bhijjati pag eva apabbajitam. Tathā rājānam bhaya-vasena vandato, ‘So hi ratṭha-pūjitattā avandiyamāno anattham pi kareyyāti.’ Tathā yañ kiñci sippa-sikkhāpakam titthiyam pi ‘Ācariyo me ayan’ ti vandato pi na bhijjati. Evam saraṇa-gamana-ppabhedo veditabbo.

Ettha cā lokuttarassa saraṇa-gamanassa cattāri sāmañña-phalāni vipāka-phalam, sabba-dukkha-kkhayo ānisaiṣa-phalam. Vuttam h’ etam :

Yo ca Buddhañ ca Dhammañ ca Saṅghañ ca saraṇam gato
Cattāri Ariya-Saccāni samma-ppaññāya passati
Dukkham dukkha-samuppādañ dukkhassa ca atikkamam
Ariyam c’ Atṭhaṅgikam Maggam dukkhūpasama-gāminam
Etam kho saraṇam khemam, etam saraṇam uttamam
Etam saraṇam āgamma sabba-dukkhā pamuccatīti.

Api ca niccato anupagamanādi-vasena p’ etassa ānisaiṣa-phalam veditabbañ. Vuttam h’etam, ‘Atthānam etam anavakāso yam ditthi sampanno puggalo kiñ ci samkhāram niccato upagaccheyya, ² sukhato upagaccheyya, ² kiñci dhammam attato upagaccheyya, mātaram jīvitā voropeyya, pitaram arahantam jīvitā voropeyya, duttha-eitto Tathāgatassa lohitam uppādeyya, Saṅgham bhindeyya, aññam satthāram uddiseyya, n’ etam thānam vijjatīti.’

Lokiyassa pana saraṇāgamanassa bhava-sampadā pi bhoga-sampadā pi phalam eva. Vuttam h’etam :

‘Ye keci Buddham saraṇam gatāse
Na te gamissanti apāya-bhūmim³
Pahāya mānusam deham
Deva-kāyam paripūressanīti.’⁴

¹ Bm adds saraṇam.

² Bm kiñci samkhāram sukhato.

³ All six MSS. apāyam (comp. S. I. 4. 7).

⁴ Bm paripurissantīti.

Aparam pi vuttam : ‘Atha kho Sakko devānam Indo asītiyā devatā-sahasrehi saddhim yen’āyasmā Mahā-Moggallāno ten’ upasamkami . . . pe . . . Ekamantam thitam kho Sakkam devānam Indam āyasmā Mahā-Moggallāno etad avoca, “Sādhu kho devānam Inda Buddham saraṇa-gamanam hoti. Buddham saraṇa-gamana-hetu kho devānam Inda evam idh’ ekacce sattā kāyassa bhedā param marañā sugatim saggam lokam uppajjanti.¹ Te aññe deve dasahi thānehi adhigañhati: dibbenā āyunā, dibbenā vaṇṇena sukhena² yasena² ādhipateyyena, dibbehi rūpehi saddhehi gandhehi rasehi potthabbehiti.’ Es’ eva nayo Dhamme Saṅghe ca. Api ca Velāma-suttādi - vasenāpi saraṇāgamanassa phala- viseso veditabbo. Evam saraṇa-gamana-phalam veditabbam.

Tattha ca lokiya-saraṇāgamanam tisū vatthusu aññāna-samsaya-micchā-ñāṇādīhi saṃkilissati na mahā-jutikam hoti na mahā-vippahram, lokuttarāssa n’ atthi saṃkilesa. Lokiyassa ca saraṇāgamanassa duvidho bhedo, sāvajjo anavajjo ca. Tattha sāvajjo añña-sattarādisu atta-niyyātanādīhi³ hoti, so⁴ ḡniṭha-phalo. Anavajjo kāla-kiriyāya,⁵ so avipākattā aphalo. Lokuttarāssa pana n’ ev’ atthi bhedo, bhavantare pi hi ariya-sāvako aññam satthāram na uddisatiti. Eyam saraṇāgamanassa saṃkilesa ca bhedo ca veditabbo.

Upāsakam mani Bhante Bhagacā dhāretūti, ‘mam Bhagavā “Upāsako ayan” ti evam dhāretu jānātūti’ attho. Upāsaka-vidhi-kosallattham pan’ ettha ‘Ko upāsako? Kasmā upāsako ti vuccati? Kim assa sīlam? Ko ājīvo? kā vipatti? kā sampattiti?’ idam pakiṇṇakam veditabbam.

Tattha ko upāsako ti? yo koci saraṇa-gato gahaṭho. Vuttam h’ etam : ‘Yato kho Mahā-nāma Buddham saraṇam gato hoti Dhammam . . . Saṅgham saraṇam gato hoti, ettāvatā kho Mahā-nāma upāsako hotiti.’

‘Kasmā upāsako’ ti? Ratana-ttayam upāsanato, so hi Buddham upāsatiti upāsako, ‘Dhammam . . . Saṅgham upāsatiti upāsako’.⁶

¹ Bm upapajjanti.

² Bm repeats dibbenā each time.

³ Bm atta sanniyō (see below, p. 156).

⁴ Bm so ca.

⁵ Bm adds hoti.

⁶ Bm tathā dhammam saṅgham.

‘Kim assa sīlan’ ti? Pañca verāmaṇiyo. Yath’ āha : ‘Yato kho Mahā-nāma upāsako pāṇātipātā paṭivirato hoti, adinnādānā, kāmesu micchācārā, musā-vādā, surā-meraya-majja-pamāda-tṭhānā paṭivirato hoti, ettāvatā kho Mahā-nāma upāsako silavā hotiti.’

Ko ājivo ti? Pañca micchā-vanijjā¹ pahāya dhammena samena jīvika-kappanam.² Vuttam h’ etam : ‘Pañc’ imā bhikkhave vanijjā upāsakena akaraṇiyā. Katamā pañca? Saṅtha-vanijjā satta-vanijjā maṇsa-vanijjā majja-vanijjā visa-vanijjā. Imā³ kho bhikkhave pañca vanijjā upāsakena akaraṇiyā’ ti.

Kā vipattitī? Yā tass’ eva sīlassa ca ājīvassa ca vipatti ayam assa vipatti. Api ca yāya esa Caṇḍālo c’ eva hoti malañ ca patikiṭṭho ca sā pi’ssa vipattitī veditabbā. Te ca atthato assaddhiyādayo pañca dharmā honti. Yath’ āha : Pañcahi bhikkhave dharmehi samannāgato upāsako upāsaka-Caṇḍālo ca hoti upāsaka-malañ ca upāsaka-patikiṭṭho ca. Katamehi pañcahi? Assaddhc hoti, dussilo hoti, kotūhalamaṅgaliko hoti, maṅgalam pacceci no kammaṇ, ito ga bahiddā dakkhiṇeyyam gavesati,⁴ tattha ca pubba-kāram karoti.

Kā sampattitī? yā c’ assa sīla-sampadā ca ājīva-sampadā ca, sā sampatti, ye c’ assa ratana-bhāvādi-karā saddhādayo pañca dharmā. Yath’ āha : ‘Pañcahi bhikkhave dharmchi samannāgato upāsako upāsaka-ratanañ ca hoti upāsaka-padumañ ca upāsaka-puṇḍarīkañ ca. Katamchi pañcahi? Saddho hoti, sīlavā hoti, na kotūhalamaṅgaliko hoti, kammaṇ pacceci no maṅgalam, na ito bahiddā dakkhiṇeyyam gavesati, idha ca pubba-kāram karoti.’

Ajjatagge ti, ettha ayam agga-saddo ādi-kotī-kotīhāsa-setthesu dissati. ‘Ajjatagge samma dovārika āvarāmī⁵ dvāram Niganṭhānam Niganṭhinam’ ti ādisu hi ādimhi dissati. ‘Ten’ eva aṅgul-aggena tam aṅgul-aggam parāma-

¹ Bm vānijjā throughout.

² Sn jīvikākappanam; Bm jīvita-kappanam (see I. 1. 21).

³ Sāt Bm īme.

⁴ Bm pariyesati (below gavesati).

⁵ Sdht āvarāmika.

seyya ucch-aggam vel-aggan' ti ādisu koṭiyam.. ‘Ambil-aggam vā¹ madhur-aggam vā¹ tittak-aggam vā anujānāmī Bhikkhave vihār-aggena vā pariven-aggena vā bhājetun’ ti ādisu kotthāse. . ‘Yāvatā bhikkhave sattā apadā vā . . . pe . . . Tathāgato tesam aggam akkhāyatiti’ ādisu setthe. Idha panāyam ādimhi daṭṭhabbo. Tasma² ajjatalagge ti ajjatam ādim katvā ti³ evam etthia attho veditabbo. Ajjatan ti ajja-bhāvam. Ajjadagge ti vā pāṭho. Da-kāro pada-sandhi-karo. Ajja aggam katvā⁴ ti attho.

Pāṇupetan ti pāñehi upetam, ‘Yāva me jīvitam pavattati tāva upetam anañña-satthukam tīhi saraṇagamanehi saraṇagatam upāsakam kappiya-kārakam mām Bhagavā dhāretu jānatū. Aham hi sace pi me tikhijena asinā sīsam chindeyyum,⁵ n’eva Buddham “na Buddho” ti vā Dhammam “na Dhammo” ti vā Samgham “na Samgho” ti vā vadeyyan’ ti.

Evaṁ atta-sanniyyātanena saraṇam-gantvā attanā katam aparādham pakāsento, ‘Accayo mām Bhante’ ti ādim āba.

Tattha *accayo* ti aparādho. *Mām accagamā* ti mām atikkamma abhibhavitvā pavatto. *Dhammikam dhammarājānan* ti. Ettha dhammam caratīti dhammiko, dhammen’ eva rājā jāto na piti⁶-ghātanādinā adhammenāti dhamma-rājā. *Jivitā roropesin* ti jīvitā viyojesiñ. *Paṭigāñhatūti*,⁷ khamatu. *Āyatim samvarāyāti* anūgate samvaraṇatthāya, puna evarūpassa aparādhamma dosassa khalitassa akaraṇatthāya.

Tagghā ti ekañsena.⁸

Yathā dhammam paṭikarosīti, yathā dhamme⁹ ṭhito tath’ eva karosi, khamāpesīti¹⁰ vuttam hoti. *Tan te mayam pati-gaṇhāmāti*, tam tava aparādham mayam khamāma.

Vuddhi h’ esā, Mahārāja, ariyassa vinaye ti, esā Mahārāja ariyassa vinaye Buddhassa Bhagavato sāsane vuddhi nāma. Katamā? *Accayam*¹¹ accayato disvā, yathā dhammam paṭi-

¹ Bm omits.

² Seg tasmāt.

³ Sd Bm omit.

⁴ Bm omits.

⁵ Bm chindeyya.

⁶ Bm pitu.

⁷ Bm paṭigg. (See pp. 213, 232.)

⁸ Bm dhammo.

⁹ Bm ekamse nipāto.

¹⁰ Seg pesim ti.

¹¹ Sd yayañ; Bm yayañ accayam.

karitvā, āyatim samvarāpajjanā.¹ Desanam pana puggalā-dīṭṭhānam karonto *Yo accayaṇ accayaṭo disrā yathā-dhammanā paṭikaroti āyatim samvaraṇ āpajjatti āha.*

101. *Evam rutte ti evam Bhagavatā vutte.*

Handa ca dāni mayaṇ Bhante ti. Ettha handāti vavasā-yatthe² nipāto, so hi gamana-vavasāyam katvā evam āha. *Bahu-kicca ti balava-kicca.* *Bahu-karaṇiyā ti tass' eva vevacanam.*

Yassa dāni tran ti, yassa idāni tvam Mahārāja gamanassa kālam maññāsi jānāsi, tassa kālam tvam eva jānāhīti vuttam hoti.

Padakkhiṇam katrā pakkāmīti, tikkhattum padakkhiṇam katvā dasa-nakha-samodhāna-samujjalam añjaliṁ sirasi patiṭṭhāpetvā yāva dassana-visaya³ Bhagavato abhimukho va patikkamitvā dassana - vijahanaṭṭhāne bhūmiyam pañca-patiṭṭhitena vanditvā pakkāmī.

102. *Khatāyam bhikkhave rājā ti khato ayam bhikkhave rājā.* *Upahatāyan⁴ ti upahato⁵ ayam.* Idam vuttam hoti, ‘Ayam bhikkhave rājā khato upahato⁶ bhinna-patiṭṭho jātō, tathā nena attanā va attā khato yathā attano va patiṭṭhā na jātā⁷ ti.

Virajan ti rāga-rājādi-virahitam.⁸ Rāga-malādīnam⁸ yeva vigatattā *vita-malam.* *Dhamma-cakkhun* ti dhammesu vā cakkhum, dhamma-mayam vā cakkhum. Aññesu ṭhānesu tiṇṇam Maggānam etam adhivacanam, idha pana Sotāpatti-Maggass’ eva. Idam vuttam hoti: ‘Sace iminā pitā ghātitō nābhavissa⁹ idāni idh’ eva nisinno Sotā-patti-maggam patto abhavissa.¹⁰ Pāpamitta-samsaggena pan’ assa antarāyo jāto. Evam sante pi yasmā ayam Tathāgaṭam upasam̄kamitvā ratana-ttayam saraṇam gato, tasmā mama sāsana-mahanta-tāya yathā nāma koci purisa-vādhām katvā puppha-muṭṭhi-mattena daṇḍena mucceyya, evam evāyam loha-kumbhiyam

¹ Bm adds *ti.*

² Bm vacasāya (twice).

³ Sd visesa; Bm visayaṇ.

⁴ Sd upagatāyan.

⁵ St upagato.

⁶ Sd upagato.

⁷ So viravitam; Sz the same, corrected from *hitam.*

⁸ So mal-

⁹ Sot n’ abhavissa.

¹⁰ SS abhavissāti.

nibbattetvā tiñsa vassa-sahassāni adho patanto heṭṭhima-talam
patvā tiñsa vassa-sahassāni uddham uggacchanto¹ puna
uparima²-talam pāpuṇītyā muccissatīti.³ Idam pi kira
Bhagavatā vuttam eva, Pāliyam pana na ārūḍham.

Imam⁴ pana suttam sutvā rañño ko⁵ ānisañso laddho? Mahā ānisañso laddho. Ayam hi pitu-mārita-kālato paṭṭhāya n' eva rattim na divā niddam labhati. Satthāram pana upasam̄kamitvā imāya madhurāya ojavatiyā⁶ Dhamma-desanāya suta-kālato paṭṭhāya niddam labhi.⁷ Tiñnam ratanāñam mahā-sakkāram akāsi. Pothujjanikāya saddhāya samannāgato nāma iminā raññā sadiso nāma nāhosi.⁸ Anāgate pana Vidita-viseso⁹ nāma Pacceka-Buddho hutvā parinibbāyissatīti.

Idam avoca Bhagarā, attamanā te Bhikkhū Bhagavato bhāsitam abhinandun ti.¹⁰

Sumaṅgala-Vilāsiniyā Dīgha-Nikāy-Aṭṭhakathāya
Sāmañña-Phala-Sutta-Vāññanā
nitthitā.

¹ Bm gacchanto.

² Sd̄ upari.

³ Bm idam.

⁴ Bm koci.

⁵ Bm adds ti.

⁶ St ovadaniyā; Bm ojavantiyā.

⁷ Sc Bm labhati.

⁸ Segh n' ahosi.

⁹ Bm Vigitāvi.

¹⁰ Bm adds iti.

III.

AMBATTHA-SUTTA-VANNAÑĀ.

1.

1: *Eram me sutam . . . Kosalesuti Ambattha-suttam.* Tatrāyam apubba-pada-vanṇanā. *Kosalesuti*, Kosalā nāma janapadino rāja-kumārā. Tesam nivāso eko pi janapado rūlhī-saddena Kosalā ti vuccati. Tasmim Kosalesu janapade. Porānā pan' āhu: ‘Yasmā pubbe Mahā-panādam rāja-kumāram nānā-nātikādīni¹ disvā sitamattam pi akarontam sutvā rājā āha: “Yo mama puttam hasāpeti sabbālañkārena nam alaṅkaromīti.” Tato naṅgalāni pi chaddetvā mahājaṅkāye² sannipatite manussā atirekāni satta-vassāni nānā kīlāyo dassetvā pi tam hasāpetuṇ nāsakkhiṁsu. Tato Sakkō deva-rājā nātakam pesesi. So dibba-nātakam dassetvā va hasāpesi. Atha te manussā attano attano vasanokasābhī-mukhā pakkamīnsu. Te paṭipathe mitta-suhajjādayo disvā paṭisanthāram karonto: “Kacci bho kusalam, kacci bho kusalan” ti āhamīsu. Tasmā tam kusalam kusalan ti vacanam upādāya so padeso Kosalā ti vuccatī.’

Cārikam caramāno ti addhāna-gamanam gacchanto. Cārikā ca nam' esā Bhagavato duvidhā hoti, turita-cārikā ca aturita-cārikā ca. Tattha dūre pi bodhaneyya-puggalaṁ disvā tassa bodhanatthāya sahasā gamanam turita-cārikā nāma. Sā Mahākassapa-thera-paccuggamanādisu datthabbā. Bhagavā hi Mahākassapa-theram paccuggacchanto muhuttena tigāvuta-maggam agamāsi, Ālavakass' athāya tiñsa-yojanam,

tathā Āngulimālassa, Pukkusādissa¹ pana pañca-cattalisa-
yojanam, Mahākappinassa vīsam yojana-satam, Dhaniyass'
atthāya satta yojana-satāni agamāsi, Dhammasenāpatino
saddhivihārikassa vanavāsi-Tissa-sāmañerassa tigūvutādhikam
vīsam yojana-satam.

Eka-divasam kira therō ‘Tissa-sāmañerassa santikam
bhante gacchāmīti āha. Bhagavā ‘aham pi āgamissāmīti’
vatvā āyasmantam Ānandam āmantesi : ‘Ānanda vīsatī-
sahassānam cha labhiññānam ārocehi, “Bhagavā vanavāsi-
Tissa-sāmañerassa santikam gamissatītī.”’ Tato dūtiya-
divase vīsatī-sahassa-khīñāsava-parivāro ākāse uppatitvā
vīsam yojana-sata-mattake² tassa gocara-gāma-dvāre otaritvā
cīvaraṁ pārupi.

Kammantam gacchamānā manussā disvā, ‘Satthā no,
āgato, mā kammantam agamitthāti’ vatvā, āsanāni paññā-
petvā, yāgum datvā, pādavattam³ karontā, ‘Kuhim bhante
Bhagavā gacchatiti’ dahara-bhikkhū puechim̄su. Upāsakā
‘Na Bhagavā aññattha gacchati, idh’ eva Tissa-sāmañerassa
dassanatthāya āgato’ ti. Te ‘Amhākam kirakulūpaga-
therassa dassanatthāya Satthā āgato, no⁴ vata bho therō
na oramattako’ ti somanassa-jātā ahesum.

Atha Bhagavato bhatta-kicca-pariyosāne sāmañero game
piñḍaya caritvā, upāsakā ‘mahā bhikkhu-samgho’ ti pucchi.
Ath’ assa te, ‘Satthā bhante āgato’ ti ārocesum. So
Bhagavantam upasam̄kamitvā piñḍapātena āpucchi. Satthā
tassa pattam hatthena gahetvā : ‘Alam Tissa niññhitam
bhatta-kiccan’ ti āha. Tato upajjhāyam āpuechitvā attano
pattāsane nisīditvā bhatta-kiccam akāsi. Ath’ assa bhatta-
kicca-pariyosāne Satthā mañgalam vatvā nikhamitvā gāma-
dvāre ṭhatvā, ‘Kataro te Tissa vasanaṭṭhāna-gamana-maggo?’⁵
ti āha. ‘Ayam Bhagavā’ ti maggām desayamāno, ‘Purato
yāhi Tissāti.’ Bhagavā kira Sadevakassa lokassa magga-
desako samāno pi, ‘Sakale tigūvute magge sāmañeram

¹ Bm Pukkusātissa.

² Scht matthake.

³ Bm pātarasa-bhattam.

⁴ SS omit; Bm no vata no therō oramattiko.

⁵ Bm -ṭhanam gata-maggo.

datthum lacchāmīti' tam magga-desikam akāsi. So attano vasanatthānam gantvā Bhagavato vattam akāsi.

Atha nam Bhagavā: 'Kataro te Tissa cañkamio?' ti pucchitvā tattha gantvā sāmañerassa nisidana-pāsāne nisi-ditva, 'Tissa imasmiñ thāne sukham vasasiti' pucchi. So āha, 'Āma bhante imasmiñ me thāne vasantassa sīha-vyaggha-hatthi-miga-morādīnam saddam suñato arañña-saññā uppajjati, tāya sukham vasūmīti.' Atha nam Bhagavā: 'Tissa bhikkhu-samgham sannipātchi, buddha-dāyajjam te dassāmīti' vatvā, sannipatite bhihkhusamghē tam upasampādetvā,¹ attano vasanatthānam yeva agamāsīti. Ayam turita-cārikā² nāma.

Yam pana gāma-nigama-paṭipātiyā devasikam yojanaddhāyojana³-vasena piñḍapāta-cariyādīhi lokam anugāhantassa gamanam, ayam aturita-cārikā nāma. Imam pana cārikam caranto Bhagavā mahā-maṇḍalam majjhima-maṇḍalam anto-maṇḍalan ti inesam tiññam maṇḍalānam aññata-rasmim carati. Tattha mahā-maṇḍalam nava-yojana-satikam majjhima-maṇḍalam cha-yojana-satikam anto-maṇḍalam ti-yojana-satikam. Yadā mahā-maṇḍale cārikam caritukāmo hoti mahā-pavāraṇāya pavāretvā paṭipada-divase mahā-bhikkhu-samgha-parivāro nikhamati. Samantā yojana-satam eka-kolāhalam hoti purimam purimam āgatā⁴ niman-tetum labhanti. Itaresu dvīsu maṇḍalesu sakkāro mahā-maṇḍale osarati. Tatra Bhagavā tesu tesu gāma-nigamesu ekāha-dvīha-tīham⁵ vasanto mahājanam āmisa-pariggahena⁶ anugāhanto dhamina-dānena c' assa vivatthāpaniśitam⁷ kusalam vadḍhento navahi māsehi cārikam pariyośāpeti.

Sace pan' assa anto-vasse bhikkhūnam samatha-vipassanā tarunā hoti,⁸ mahā-pavāraṇāya apavāretvā, pavāraṇā-sam-gaham datvā, Kattika-puññamāya pavāretvā, Maggasirassā⁹ paṭhama-divase mahā-bhikkhu-samgha-parivāro nikhamitvā, majjhima-maṇḍalam otarati. -

¹ Bm samgham upasampadetva.

² Bm dvīyojana.

³ Bm ekāham dvīham.

⁴ Bm vivatthā-sanniśitam.

⁵ Bm Migasirassa.

⁶ Sedhā cārikam, and omit nāma.

⁷ SS āgatā ti; Bm āgantvā.

⁸ Bm paṭiggahena.

⁹ Bm honti.

Aññena pi kāraṇena majjhima-maṇḍale cārikam caritukāmo cātumāsam vasitvā va nikhamati. Vutta-nayen' eva itaresu dvīsu maṇḍalosu sakkāro majjhima-maṇḍale osarati. Bhagavā purima-nayen' eva lokam anugāhanto aṭṭhahi māsehi cārikam pariyoṣāpeti.

Sace pana cātumāsam vuttha-vassassāpi Bhagavato veneyya-sattā aparipakkindriyā honti tesam indriya-paripākam āgama-yamāno aparam pi eka-māsam vā dvi-ti-catu-māsam vā tatth' eva vasitvā mahā-bhikkhu-saṅgha-parivāro nikhamiati. Vutta-nayen' eva itaresu dvīsu maṇḍalesu sakkāro anto-maṇḍale osarati. Bhagavā purima-nayen' eva lokam anugāhanto sattahi vā chahi vā pañcahi vā catuhi vā māsehi cārikam pariyoṣāpeti.

Iti imesu tīsu maṇḍalesu yattha kattha ci cārikam caranto na cīvaraḍi-hetum¹ carati. Atha kho: ‘Ye duggata-bāla²-jiṇṇa-vyādhitā te kadā Tathāgatam āgantvā passissanti, mayi pana cārikam carante mahājano Tathāgata-dassanam labhissati, tattha keci cittāni pasādessanti, keci mālādīhi pūjessanti, keci kaṭacchu-bhikkham dassanti, keci micchā-dassanam pahāya sammāditṭhikā bhavissanti, tam tesam bhavissati dīgha-rattam hitāya sukhāyāti.’ Evam lokānu-kampakāya cārikam carati.

Api ca catuhi kāraṇehi Buddhā Bhagavanto cārikam caranti: jaṅghā³-vihāra-vasena sarīra-phāsukatthāya, aṭṭh-uppatti-kālam⁴ abhikankhanatāya, bhikkhūnam sikkhāpadam paññāpanatthāya, tattha tattha paripāka-gat-indriye bodhaneyya-satte bodhanatthayāti. Aparehi pi catuhi kāraṇehi Buddhā Bhagavanto cārikam caranti: ‘Buddham saranam gacchissantī’ vā, ‘dhammam saranam gacchissantī’ vā, ‘saṅgham saranam gacchissantī’ vā, ‘mahatā dhamma-vassena⁵ catasso parisā santappessāmāti⁶ vā.

Aparehi pi pañcahi kāraṇehi Buddhā Bhagavanto cārikam carakti: ‘Pāṇātipātā viramissantī’ vā,

¹ Bm hetu.

² Bm bāla.

³ Bm jaṅgha-.

⁴ Sedh kalam; Bm kāla.

⁵ Bm dhamma-desanāya.

⁶ Bm °mīti vā.

‘adinnādānā, kāmesu micchācārā, musā-vādā, surā-meraya-majja-pamādaṭṭhānā viramissantītī’ vā.

Aparehi pi atṭhahi kāraṇehi Buddhā Bhagavanto cārikam caranti: ‘Paṭhamajjhānām paṭilabhisantīti vā, ‘dutiyam . . . pe . . . nevasaññānāsaññāyatana-samāpattim paṭila-bhissantīti’ vā ti.

Aparehi pi atṭhahi kāraṇehi

Buddhā Bhagavanto cārikam caranti: ‘Sotāpatti-maggam adhigamissantīti’ vā, ‘sotāpatti-phalam . . . pe . . . arahatta-phalam sacchikarissantīti’ vā cāti.

Ayam aturita-cārikā idha cārikā¹ ti adhippetā. Sā pan’ esā duvidhā hoti, anibaddha²-cārikā nibaddha-cārikā cāti. Tattha yam- gāmanigama-nagara-paṭipāṭi-vasen’ eva carati, ayam anibaddha-cārikā nāma. Yam pāna ekass’ eva bodhaneyya-sattāssa atthāya gacchati ayam nibaddha-cārikā nāma. Esā idha adhippetā. Tadā kira Bhagavato pacchima-yāma-kicca-pariyosāne dasa-sahassimhi loka-dhātuyā nāṇa-jālam pattharitvā bodhaneyya-bandhavam oloketassa Pokkharaśāti brāhmaṇo sabbaññuta-nāṇa-jālassa anto paviṭṭho. Atha Bhagavā: ‘Ayam brāhmaṇo mayham nāṇa-jāle paññāyati, atthi nu khvassa upanissayo’ ti vīmaṇsanto, sotāpatti-maggassa upanissayam disvā, ‘Esa mayi etam janapadam gate lakkhaṇa-pariyesanattham Ambatṭha-antevāsim pahiṇissati, so mayā saddhim vāda-paṭivādām katvā nānappakāram asabhya-vākyam³ vakkhati, tam aham dametvā nibbisevanam karissāmi, so ācariyassa kathessati, ath’ assa ācariyo tam katham sutvā ūgamma mama lakkhaṇāni pariyessati, tassāham dhammaṁ desissāmi, so desanā-pariyosāne sotāpatti-phale patiṭṭhabhissati, desanā mahā-janassa saphalā bhavissatīti,’ pañca-bhikkhu-sata-parivāro tam janapadam patipanno. Tena vuttam Kosalesu cārikam carqmāno mahatā bhikkhu-saṅghena saddhim pañca-mattehi bhikkhu-satehīti.

Yena Icchānaṅgalan ti yena disā-bhāgena Icchānaṅgalam avasaritabbam, yasmim vā padese Icchānaṅgalam. Icchānaṅkalan⁴ ti pi pāṭho.

¹ Bm aturita-cārikā.

² Bm -bandh- throughout.

³ Sh abhacya-vākyam; Bm asabbhi-vākyam.

⁴ Bm Ijjhānaṅgalan.

Tad avasariti tena avasari, tam vā avasari. Tena disā-bhāgena gato, tam vā padesam gato ti attho.

Icchānaṅgale viharati *Icchānaṅgala-vana-saṇḍe* ti, *Icchānaṅgalam* upanissāya *Icchānaṅgala-vana-saṇḍe* sīlakkhandāvāram bandhitvā samādhi-kontam ussāpetvā sabbaññuta-ñāṇa-saram¹ parivattayamāno dhamma-rājā yathābhvirucitena vihārena viharati.

Tena kho pana samayenāti, yena samayena Bhagavā tathā viharati tena samayena. Tasmin samaye ti attho.

Brahmam anatīti *Brāhmaṇo*, mante sajjhāyatīti attho. Idam eva hi jāti-brāhmaṇānam nirutti-vacaṇam. Ariyā pana bāhita-pāpattā brāhmaṇā ti vuccanti.

Pokkharasādīti idam tassa nāmam, Pokkharasātīti pi vuccati.² Tassa kira kāyo seta-pokkhara-sadiso deva-nāgare ussāpita-rajata-torāṇam viya sobhati, sīsaṁ pan' assa kālavāṇam indanūla-maṇimayam viya, massu pi canda-maṇdale kāla-megha-rājī viya khāyati, akkhīni nīluppala-sadisāni, nāsā rajata-panālakā³ viya suvatītā suparisuddhā, hattha-pāda-talāni c' eva mukhañ ca kata-lākhā-parikammam⁴ viya sobhati, atisobbagga-patto brāhmaṇassa attabhāvo, arāja-kaṭṭhāne rājānam kātuñ yuttam imam brāhmaṇam evaṁ esa *sassiriko, iti tam pokkhara-sadisattā Pokkharasādīti sañjānanti.

Ayam pana Kassapa-sammāsambuddha-kāle pi tiṇṇam vedānam pāragū Dasabalassa dānam datvā dhamma-desanam sutvā deva-loke nibbatti. So tato manussa-lokam āgacchanto mātu-kuccchi-vāsam jiguucchitvā Himavanta-padeṣe mahā-sare paduma-gabbhe nibbatti. Tassa ca sarassa avidūre tāpaso pañña-sālāya vasati. So tire thito tam padumam disvā : 'Idam padumam avasesa-padumehi mahantataram, pupphita-kāle nam gaheśsamīti' cintesi. Tam sattāhenā pi na pupphati. Tāpaso : 'Kasmā nu kho idam sattāhenāpi na pupphati? handa nam gaheśāmīti' otaritvā gaṇhi. Tam tena nālato⁵

¹ Bm -ñāna-padam.

² Bm Pokkharasātīti, idam tassa nāmam. Kasma Pokkharasātī vuccati?

³ Se panūla; Bm panālīkā.

⁴ Bm mukha-dvārañ ca kata-lākhā-rasa-p°.

⁵ Sed kālato.

chinna-mattam̄ yeva, pupphitam̄. Ath' assa abbhantare suvaṇṇa-cuṇṇa-piñjaram̄ viya rajata-bimbakam̄ paduma-reṇu-piñjaram̄ seta-vanṇam̄ dārakam̄ addasa. So 'Mahā-puñño esa bhavissati, handa nañ jaggissamīti' pañṇa-sālam̄ netvā pati-jaggitvā, satta-vassika-kālato paṭṭhāya tayo vede¹ uggañhā-pesi. Dārako tiñnam̄ vedānam̄ pāram̄ gantvā pañđito vyatto Jambudīpe aṅga-brāhmaṇo ahosi. So aparena samayena rāñño Kosalassa sippam̄ dassesi. Ath' assa sippe passanno rājā² Ukkattham̄ nāma mahā-nagaram̄ brahma-deyyam̄ adāsi. Iti nañ pokkhare sayitattā³ Pokkharasātīti pi sañjānanti.

Ukkattham̄ qijhārasatīti Ukkatthā-nāmake nagare vasati, abhibhavitvā vā āvasati. Tassa nagarassa sāmiko hutvā yāya mariyādāya tattha vasitabbam̄ tāya mariyādāya vasati.³ Tassa kira nagarassa vatthum̄ ukkā ṭhapetvā ukkāsu jalāmā-nāsu aggahesum̄. Tasmā tam̄ Ukkatthan ti vuccati. Okkātthan ti pi pātho, so ev' attho. Upasagga-vasen' ettha bhummamathe upayoga-vacanam̄ veditabbam̄. Tassa anupayogattā ca sesa-padesu tath' eva lakkhaṇa-saddatthato⁴ pariyesitabbam̄.

Satt-ussadan ti sattehi ussadam, ussannam̄ bahujanam̄ ākiṇī - manussam̄ posāvaniya - hatthi - assa - mora - migādi aneka-satta-sainākiṇīañ cāti attho. Yasmā pan' etam̄ naga-ram̄ bali āvijjhīlitvā jātena hatthi-assādīnam̄ ghāsa-tiñena c' eva geha-chadana-tiñena ca sampāṇṇam̄, tathā dāru-kaṭṭhehi c' eva geha sambhāra-kaṭṭhehi ca, yasmā c' assa abbhantare vatta-caturassādi-saṇṭhānā bahū pokkharapīyo jalaja-kusuma-vicittāni ca bahi anekāui talākāni udakassa nicea-bharitān' eva honti, tasmā *satiñakatthodakan* ti vuttam̄.

Saha dhaññena *sadhaññam̄*, pubbañṇaparaṇṇa-bhedam̄ bahu-dhañña-sannicayan ti attho. Ettāvatā yasmīm nagare brāhmaṇo setacchattam̄ ussāpetvā rāja-lilhāya⁵ vasati tassa samiddhi-sampatti dīpitā hoti.

Rāja laddham̄ bhoggam̄⁶ rāja-bhoggam̄.

¹ Bm bede, bedānam (and so below, p. 247).

² Sc saddhitattā; Sd saddhimtattā; Sh saddhinantā; St saditattā.

³ Bm vasi. (Comp. p. 258.)

⁴ Bm tattha lakkhaṇam̄ sadda-satthato.

⁵ Bm lilāya.

⁶ Bm bhogam.

‘Kena dinnan’ ti ce, *Raññā Pasenadinā*¹ *Kosalena dinnam*. *Rāja-dāyan* ti *rañño* dāya-bhūtam, dāyajjan ti attho. *Brahma-deyyan* ti setṭha-deyyam, chattam ussāpetvā rāja-samkhepe² bhuñjitabban ti attho.

Atha vā rāja-bhoggan ti sabbam chejja-bhejjam anusāsayantena³ nadī-tittha-pabbatādisu⁴ sunke gaṇhantena setacchattam ussāpetvā *raññā*⁵ hutvā bhuñjitablam. *Raññā Pasenadinā*⁶ *Kosalena dinnam rāja-dāyan* ti. Ettha tam nagaram *raññā* diññattā rāja-dāyam, dāyakarāpi⁷ dīpanattham pan’ assa *raññā* Pasenadi-Kosalena dinnan ti idam vuttam. *Brahma-deyyan* ti setṭha-deyyam, yathā dinnam na puna gahetabbam hoti nissatṭham pariccattam evam dinnan ti attho.

2. *Assositi* suni, upalabhi, sota-dvāra-sampatta-vacana-nigghosānusārena aññāsi.

Kho ti avadhāraṇatthe pada-pūraṇa-matte vā niāpto. Tattha avadhāraṇatthena assosi eva, na tassa koci savan-antarāyo ahosítī ayam attho veditabbo, pada-pūraṇena pada-vyañjana-siliññhatā mattam eva. Idāni yam attham brāhmaṇo Pokkharasati assosi tam pakāsento *samaṇo khalu bho Gotamo* ti ādim āha. Tattha samita-pāpattā *samaṇo* ti veditabbo. Vuṭṭam h’ etam : ‘Samitā assa honti pāpakā akuṭalā dhammā’ ti ādi. Bhagavā ca anuttarena ariya-maggena samita-pāpo. Ten’ assa yathā bhūta⁸-guṇādhigatam etam nāmam yadidam samaṇo ti. *Khalāti* anussavatthe nipāto. *Bho* ti brāhmaṇassa jāti-samudāgatam ālapana-mattam. Vuttam pi h’ etam :

‘Bhovādi nāma so hoti sace hoti sakiñcano’ ti.

Gotamo ti Bhagavantam gotta-vasena parikitteti. Taśmā *samaṇo-khalū bho Gotamo* ti ettha samaṇo kira bho Gotama-gotto ti evam attho daṭṭhabbo.

*Sakya-putto*⁹ ti, idam puna Bhagavato uccā-kula-paridī-

¹ Sct Pasenādinā; Bm Passenadinā.

² So Bm samkhepena.

³ Bm anusāsantena.

⁴ SS omit nadī.

⁵ Sdñ *rañño*.

⁶ Sct Pasenādinā; Bm Passenadinā.

⁷ Sh -pīdi-; Sdñ dāyakarāpi; Bm dayaka-rājā; St dāyakarāpi, corrected to kārāpi.

⁸ Bm bhucca (but bhūta below, p. 247).

⁹ SS Sakkya- (here only).

panam. *Sakya-kulā pabbajito* ti saddhā pabbajita-bhāvaparidīpanam. Keci pārijuññena anadhibhūto¹ aparikkhiṇam yeva tam kulaṁ pahāya saddhā pabbajito ti vuttam hoti. Tato param vuttattham eva.

. *Taṁ kho panāti ādi Sāmaññaphale vuttam eva.*²

Sādu *kho panāti* sundaram kho pana, atthāvahaṁ sukhāvahan ti vuttam hoti. *Tathā-rūpānam arahatan* ti, yathārūpo so bhavaṁ Gotamo evarūpānam yathābhūtam guṇādhigameña loke arahanto ti laddha-saddānam arahatam. *Dassanam hotiti* pasāda-sommāni akkhīni ummīletvā³ dassana-mattam pi sādhu lfotiti evam ajjhāsayam katvā.

3. *Ajjhāyako* ti, idam ‘Na dānime jhāyanti na dānime jhayantitī kho Vāsetṭha ajjhāyakā, ajjhāyakā⁴ tveva dutiyam⁵ akkharam upanibbattan’ ti evam paṭhamā-kappika-kāle jhānavirahitānam brāhmaṇānam garaha-vacanam uppannam.⁶ Ajjhāyatitī ajjhāyako, mante parivattetitī iminā atthena pasaṁsū-vacanam katvā voharanti. Mante dhāretitī *manta-dhāro*.

*Tiṇṇam redānan*⁷ ti Irubbeda-Yajubbeda-Sāmavedānam.⁷

• *Oṭṭha-pahata-karaṇa-vasena pāram gato* ti *pāragū*.

Sanighaṇḍunā ca ketubhena ca *sanighaṇḍu - ketubhāṇam*. *Nighaṇḍūti* nāma nighaṇḍu-rukkhādīnam vevacana-pakāsakam sattham. Ketubhan ti kiriyā-kappa-vikappo, kavīnam upakārāya⁸ sattham.

Saha akkhara-ppabhedena *sākkhara-ppabhedānam*. Akkharā-ppabhedo ti sikkhā ca nirutti ca.

Itihāsa-pañcamānan ti. Athabbaṇa-Vedam⁹ cātuttham katvā itiha āsa itiha āsāti¹⁰ Idisa-vacana-patisamyutto purāṇakathā-samkhāto itihāso pañcamo etesan ti itihāsa-pañcamā. Tesam itihāsa-pañcamānam vedānam.

Padam tadavasesañ ca vyākaranam adhīyati vedeti cāti *padako reyyākarano*.

Lokāyatam vuccati vitaṇḍa-vāda-sattham.¹¹

¹ Bm apalibhuto.

² See pp. 173-179.

³ Bm ummilityam.

⁴ Sc Bm omit.

⁵ Bm tatiyam.

⁶ Bm Idāni pana tam.

⁷ Bm bedānam (see p. 245).

⁸ Bm upakārāvaham.

⁹ Bm ātabbaṇa-vedam.

¹⁰ Bm asa . . . asāti.

¹¹ See above, p. 91. The word recurs C. 5. 33. 2, and A. 3. 58. 1.

Mahāpurisa-lakkhaṇan ti mahāpurisānām Buddhādīnām lakkhaṇa - dipakām dvādaśa - sahassa - gandha¹ - ppamāṇām satthām. Yattha solasa-sahassa - gāthā - pada - parimāṇā Buddha-mantā nāma ahesum yesam vasepa iminā lakkhaṇena samannāgatā Buddhā nāma honti iminā Pacceka-Buddhā dve agga-sāvakā asīti mahā-sāvakā Buddha-mātā Buddha -pitā aggūpaṭṭhāko aggūpaṭṭhāyikā rājā cakkavattīti ayam viseso paññāyati.

Anavayo ti imesu lokāyata-mahāpurisa-lakkhaṇesu anūno paripūra-kārī, avayo na hotīti vuttaṁ hoti. Avayo nāma yo tāni atthato ca ganthato² ca santānetum³ na sakkoti.

Anuññāta-paṭiññāto ti anuññāto c' evā paṭiññāto ca. Ācariyena assa: ‘*Yam aham jānāmi tam tam jānāsiti*’ ādinā nayena anuññāto, ‘Āma ācariyāti’ attanā tassa paṭivacāna-dāna-paṭiññāya paṭiññāto ti attho. Katarasmīm adhikāre? *Sake*⁴ ācariyake terijake pāracane.

4. *Ayam tātāti*. Esa kira brāhmaṇo cintesi: ‘Imasmīm loke “aham Buddho aham Buddho” ti uggaṭassa nāmam gaheṭvā bahujanā vicaranti. Tasmā nā me anussavamatten’ eva upasamkamitum yuttaṁ, ekaccaṁ li upasamkamantassa⁵ apakkamanam pi garu⁶ hoti anattho pi uppajjati. Yan nūnāham mama antevāsikam pesetvā, Bodhho vā no vā ti jānitvā va upasamkameyyan’ ti. Tasmā māṇavam āmantetvā ‘Ayam tātāti’ ādim āha.

Tam bharantan ti tassa bhavato.⁷

Tathā santam yevāti tathā sato yeva. Etthāpi li ittham-bhūtākkhyānattha-vasen’ eva upayoga-vacanam.

5. *Yathā katham panāham bho tan* ti. Ettha katham panāham bho tam bharantam Gotamāṇi jānissāmī, yathā sakkā so nātum tathā me ācikkhāti attho. *Yathā* ti vā nipāta-mattam eva etam. *Kathan* ti ayam ākāra-pucchā, ‘Ken’ ākārenāham tam Bhavantam Gotamāṇi jānissāmīti’ attho.

Evam vytte kira nam upajjhāyo: ‘Kim tvam tāta paṭha-

¹ St. gantha.

² Sc. hatthato; Bm. gandhato.

³ Bm. sandhāretum.

⁴ SS. sace.

⁵ Seht -kantassā.

⁶ Bm. garum.

⁷ Bm. tassa photo Gotamassa.

viyam t̄hito "paṭhavim na passāmīti" viya candima-suriyā-nām obhāse t̄hito "candima-suriye na passāmīti" viya vada-sīti? ādīni vatvā jānanākāram dassento āgatāni k̄ho tātāti ādim āha.

. Tattha mantesūti vedesu.¹

'Tathāgato kira uppajjissatīti' patigacc' eva Suddhāvāsā devā vedesu lakkhaṇāni pakkhipitvā 'Buddha-mantā² nāma ete' ti brāhmaṇa-vesena vede³ vācenti. Tad anusārena mahe-sakkhā sattā Tathāgatam jānissantīti. Tena pubbe vedesu mahāpurisa-lakkhaṇāni āgacchānti. Parinibbute pana Tathāgate anukkāmena antaradhāyanti. Tena etam etarahi n'atthi.⁴

Mahāpurisassāti pañidhi-samādāna - nāṇa - karuṇādi-guṇa-mahato purisassa.

Dre ra gatiyo ti dve eva niṭṭhā. Kāmañ cāyam gati-saddo 'Pañca k̄ho pan' imā Sāriputta gatiyo' ti ādisu bhava-bhede vattati, 'Gati migānam pavanam' ti ādisu nivāsana-ṭṭhāne, 'Evam adhimatta-gatimante'⁵ ti ādisu paññāya, 'Gati-gatan' ti ādisu visaṭa-bhāve. Idha pana niṭṭhāya vattatīti veditabbo. Tattha kiñcāpi yehi lakkhaṇehi samannāgato rājā cakkavattī hoti na teh' eva Buddho hoti jāti-sāmaññato pana tāni yeva tānīti vuccanti. Tena vuttam yehi samannāgatassāti.

Sace agāram ajjhārasatīti yadi agāro vasati.

Rājā hoti cakkavattīti. Catuhi acchariya-dhammehi samghavatthūhi ca lokam rañjanato rājā. Cakka-ratanam vatteti catuhi sampatti-cakkehi vattati tehi ca parivattehi parahitāya ca iriyāpaṭha-cakkānam vatto etasmim atthīti cakkavattī. Ettha ca rājāti sāmaññam cakkavattīti visesanam. Dhammena caratīti dhammiko, nāyena samena pavattatīti attho. Dhammena rajjam labhitvā rājā jāto ti dhamma-rājā. Para-hita-dhamma-karaṇena vā dhammiko, attahita-dhamma-karaṇena dhamma-rājā.

Caturantāya issaro ti cāturanto, catusamuddantāya catubidha-dīpa-bhūsitātāya⁶ ca paṭhaviyā issaro ti attho.

¹ Bm t̄su bedesu.

² Sct mātā; Sh matā; Sd mahā (but see p. 248).

³ Bm nāmeteti brahmaṇavesen eva bede.

⁴ Bm natthīti.

⁵ Bm gati manto ti.

⁶ Bm bhūsitāya ca pathaviyā.

Ajjhattam kodhādi-paccathike bahiddhā ca sabba-rājāno vijetīti *vijitārī*. *Janapada-tthāvariya-ppatto* ti janapadesu dhuva-bhāvam thāvara-bhāvam vā patto na sakkā kena ci cāletum, janapado vā tamhi thāvariya-ppatto anussukko¹ sakamma-nirato² acalo asampavedhīti janapada-tthāvariya-ppatto.

Seyyathidān ti nipāto. Tassidha tāni katamānīti attho.

Cakka-ratanan ti ādisu cakkañ ca tam rati-jananaṭṭhena ratanañ cāti *cakka-ratanam*. Esa nayo sabbattha. Imesu pana ratanesu ayam cakkavattī-rājā cakka-ratanena ajitam jināti, hatthi-assa-ratanehi vijite yathā sukham ānuvicarati, pariṇāyaka-ratanena vijitam anurakkhati, sesehi upabhoga-sukham anubhavati. Paṭhamena c' assa ussāha-satti-yogo, pacchimena manta-satti-yogo, hatthi-assa-gahapati-ratanehi pabhu-satti-yogo suparipuṇo hoti. Itthi-maṇi-ratanehi tividha-satti-yoga-phalam. So itthi-maṇi-ratanehi bhoga-sukham anubhavati, sesehi issariya-sukham. Visesato c' assa purimāni tīni adosa-kusala-mūla-janita-kammānubhāvena sampajjanti, majjhimāni alobha-kusala-mūla-janita kammā-nubhāvena, pacchimam ekam amoha-kusala-mūla-janita-kammānubhāvenāti veditabbam. Ayam ettha samkhōpo. Vitthāro pana Bojjhaṅga-samyutte Ratana-suttassa upadēsato gahetabbo.

Paro sahassan ti atireka-sahassam. *Sūrā* ti abhīruka-jātikā. *Virāṅga-rūpā* ti deva-putta-sadisa-kāyā. Evam tāv' eke vanṇayanti, ayam pan' etha sabhāvo.³ *Vīrā*⁴ ti uttama-sūrā vuccantī. *Vīrānam* aṅgam vīraṅgam.⁵ Vīra-kāraṇam viriyān ti vuttam hoti. *Virāṅga-rūpam* etesan ti vīraṅga-rūpā. viriyamaya-sarīrā viyāti vuttam hoti. *Parasena-ppamaddanā* ti, sace paṭimukhan tiṭṭheyya parasenā tam madditum samatthā ti adhippāyo.

Dhammenāti pāṇo na hantabbo ti ādinā pañca-silā-dhammena.

Arahām hoti sammāsambuddho loke viratta-ccado ti. Ettha

¹ Bm anuyutto.

² Sc sakammapirato; Bm sakamma-niyato.

³ Bm sabbhāvo.

⁴ Bm Sūrā.

⁵ Bm Dhiranam aṅgam dhiraṅgam. Dhira-

rāga-dosa-moha-māna-dithi-avijjā-duccarita-chadanehi sattahi paṭicchanne kilesandhakāre loke tam chadanam vivattetvā¹ samantato sañjātāloko hutvā ṭhito ti vivatta-cchado. Tattha paṭhamena paderā pūjārahata, dutiyena tassā hetu yasma sammāsambuddho ti, tatiyena buddhatta-hetu bhūtā-vivattacchadatā vuttā ti veditabbā. Atha vā vivatto ca vicchado cāti vivattacchado, vatṭa-rahito chadana-rahito cāti vuttam hoti. Tena araham vatṭabhāvena, sammāsambuddho chadānābhāvenāti evam purimā-pada-dvayass' eva hetu-dvayam vuttam hoti. Dutiya-vesārajjena c' ettha purima-siddhi, paṭhamena dutiya-siddhi tatiya-catutthehi tatiya-siddhi hoti, purimā ca dhamma-cakkhum dutiyam buddha-cakkhum tatiyam samanta-cakkhum sādhetiti veditabbam.

Tam mantanam patiggahetā² ti, iminā 'ssa mantesu sūrabhāvam janeti.

6. So pi tāya ācariya-kathāya lakkhaṇesu vigata-sammoho ekobhāsa-jāto viya buddha-mante sampassamāno evam bho ti aha.³ Tass' attho yathā bho tvam vadasi evam harissāmīti.

Valavā-rathāṇi āruyhāti valavā-yuttam ratham abhiruhitvā.⁴ Brāhmaṇo kira yena rathena sayam vicarati tam eva datvā māṇavam pesesi. Māṇavakā ti Pokkharasādiss' eva antevāsikā. So kira tesam 'Ambatṭhena saddhim gacchāthāti' saññam adāsi.

Yāratikā yānassa bhūmīti yattakam sakkā hoti yānena gantum.

Yānā paccorohitvā ti ayāna-bhūmim⁵ dvāra-kotthaka-samīpam gantvā, yānato paṭi-orohitvā.

7. *Tena kho pana samayenāti yasmiṁ samaye Ambatṭho ārāmam pāvisi tasmīm pana samaye, ṭhita-majjhantika-samaye. Kasmā pana tasmīm samaye caṅkamantī? pañītabhojana-paccayassa thīna-middhassa vinodanattham. Divā padhānikā vā te. Tādisānam hi pacchā-bhattam caṅkamitvā*

¹ Bm vivattetvā (Chil. s v. nivattetvā).

² Se patiggahitamta; Sd patiggahimta; St patiggahitā.

³ Bm ādim aha.

⁴ St āruhitvā; Bm abhiruyhitvā.

⁵ SS abhūmim.

nahāyitvā sariram utum gaṇhāpetvā nisajja samaṇa-dhammam karontanam cittam ekaggam hoti.

Yena te bhikkhū ti. So kira ‘Kuhim samaṇo Gotamo ti parivenato parivenam anāgantvā¹ pucchitṛā va pavississāmīti’ vilokento, araññe hatthi viya mahā-cañkame cañkamamāne pañsu-kūlakē² bhikkhū disvā, tesam santikam agamāsi. Tam sandhāya idam³ *yena te bhikkhū ti ādi vuttam.*

*Dassanāyāti*⁴ datthum, passitu-kāmā hutvā ti attho.

8. *Abhiññāla-kolañño* ti pākaṭa-kulajo. Tadā kira Jambudipe Ambattha-kulam nāma pākaṭam kulam ahosi.

Abhiññātassāti rūpa-jāti-manta-kula-padesehi pākaṭassa.

*Agarūti abhāriko.*⁵ ‘Yo hi Ambattham ñāpetum na sakku-neyya, tassa tena saddhim kathā-sallāpo garu bhaveyya. Bhagavato pana tādisānam māṇavānam satenāpi sahassenāpi pañham putthassa vissajjane dandhāyitattan n’atthīti’ maññamānā agaru kho panāti cintayimsu.

Vihāro ti gandhakuṭīm sandhāya āhamṣu.

Ataramāno ti ataranto,⁶ sañikam pada-pamāṇatthāne padam nikhipanto vattam katvā susammaṭham muttā dala⁷-sinduvāra-santhara⁸-sadisam vālikam avināsento ti attho.

*Ālindan*⁹ ti pamukham.

Ukkāsitrā ti ukkāsita-saddam katvā.

*Aggaṭan*¹⁰ ti kavāṭam.¹¹

Ākotehīti agga-nakhena īsakam¹² kuñcika-chidda-samipe ākotehīti vuttam hoti. Dvāram kira ati-upari amanussā atihetthā¹³ dīgha-jātikā koṭenti, tathā anākoṭetvā majjhe chidda-samipe koṭetabban ti idam dvāra-koṭṭhaka-vattan ti dīpentā vadanti.

9. *Vivari Bhagarā drāran* ti, na Bhagavā utthāya¹⁴ dvāram vivari, ‘vivariyatūti’ pana hattham pasāresi. Tato Bhagavā

¹ SS āgantvā.

² St Bm kūlike.

³ Bm omits.

⁴ Sedlt dassanā ti.

⁵ Sd agāriko.

⁶ Bm aturito.

⁷ Sd muttāda; St muttāla.

⁸ Bm sindhavāra-santhāra.

⁹ Sd ālindan.

¹⁰ Sc aggala-aggalan; St aggalan.

¹¹ Bm dvāra-kavāṭam.

¹² Bm sañikam.

¹³ St adds ti.

¹⁴ St ussaya; Sed upāya.

‘Tumhehi anekāsu kappa-koṭisu dānam dadamānehi na sahatthā dvāra-vivaraṇa-kammam katan’ ti sayam eva dvāram vivat̄am. Tam pana yasmā Bhagavato manena vivat̄am tasmā vivari Bhagavā dīrān ti vattum vat̄tati.

Bhagavatā saddhiṁ sammodiṁsūti. Yathā khamaniyādini pucchanto Bhagavā tehi evam te pi Bhagavatā saddhiṁ samappavattamodā ahesum, sītodakam viya unhodakena sammoditam ekibhāvam agamaṁsu, yāya ca ‘kacci bho Gotama khamaniyam katci yāpaniyam’ ‘kacci bhotō ca Gotamassa Gotama-sāvakānañ ca appābādhām vā appātañkam lahuṭhānām balam phāsu-vihāro’ ti ādikāya kathāya sāmudiṁsu. Tam pīti-pāmojja-saṁkhāta-sammoda-jananato sammoditum yuita-bhāvato ca sammodaniyam, attha-vyañjana-madhuratāya suciram pi kalam sāretum nirantaram pavattetum araha-rūpato¹ saritabba-bhāvato ca sārānīyam, sūyamāna-sukhato sammodaniyam, anussariyamāna-sukhato ca sārānīyam, tathā vyañjana-parisuddhatāya sammodaniyam, attha-parisuddhatāya sārānīyan ti evam anekehi pariyāye hi sammodaniyam katham sārānīyan ritisāretrā pariyosāpetvā mīṭhāpetva ekamantam nisūdimstu.

Ambarītho pana māṇaro ti. So kira Bhagavato rūpa-sampattiyan citta-ppasādamattam pi akaritvā · Dasabalam apasādessāmīti’ udare baddha-sāṭkam muñcītvā, kanṭhe olambetvā, ekena hatthena dasū-kanṇam gahetvā, caṅkamam abhirūhitvā, kālena uram kālena bāham kālena piṭṭhim dassento, kālena hattha-vikūram kālena bhamuka-vikāram karonto, ‘kacci vo² bho Gotama dhātu-samatā, kačci bhikkhāhārena na kilamatha, akilamanākāro yeva ca pana vo paññāyati, thūlāni hi vo aṅga-paccaṅgāni, pāsādikattham gata-gata-tīthāne vo bahujanā “rāja-pabbajito” tica “buddho” ti ca uppanna-bahumānā pañītam ojavitam āhāram denti, passatha bho geham citta-sālā viya dibba-pāsādo viya, imam mañcam passatha, bimbohanam passatha, kiṁ evarūpe thāne vasantassa sīmaṇa-dhammam kātum dukkaṭan? ti evarūpam uppandēna katham³ anācāra-bhāvam sārānīyam katheti.

¹ Bm bhāvato.

² Bm te.

³ Sed uppācāna-katham..

Tena vuttam *Ambattho pana māṇavo cañkamaṇto pi nisinnena Bhagavatā kañci kañci katham sārāṇīyam vītisāreti thito pi nisinnena Bhagavatā kañci kañci katham sārāṇīyam vītisāretitī.*

10. *Atha kho Bhagavā ti. Atha kho Bhagavā ‘Ayam māṇavo hattham pasāretvā bhavaggam gahetu-kāmo viya, pādām pasāretvā avīcīm vicaritu-kāmo viya, mahā-samuddam taritu-kāmo viya, Sinerum ārohitu-kāmo viya’ ca, atthāne vāyamati, handa tena saddhim mantemīti’ Ambattham māṇavam etad avoca.*

Ācariya-pācariyehīti ācariyehi ca tesam ācariyehi ca. Gacchanto rā ti. Ettha kāmam tīsu iriyāpathesu brāhmaṇo ācariyena brāhmaṇena saddhim sallapitum arahati. Ayam pana māṇavo māṇatthaddhatāya kathā-sallāpam¹ karonto, ‘Cattūro pi iriyāpathe yojessamīti’ sayāno rā hi bho Gotama sayānenāti’ āha. Tato kira tam Bhagavā ‘Ambattha gacchantassa vā gacchantena, thitassa vā thitenā, nisinassā vā nisinnena ācariyena saddhim kathā nāma sabbācariyesu labbhati, tvam pana sayāno sayānena ācariyena saddhim kāthesi. Kin te ācariyo gorūpam udāhu tuvan²? ti āha. So kujjhitvā ye ca kho bho Gotama muṇḍakā ti ādim āha. Tattha muṇḍe muṇḍā ti samanē ca samanāti ca vatām vatteyya, ayam pana hilento muṇḍakā san anākā ti āha.

Ibbhā ti gahapatikā.

Kiñhā³ ti kañhā, kālakā ti attho.

Bandhupādāpaccā ti. Ettha bandhūti Brahmā adhippeto, tam hi brāhmaṇā pitāmaho ti voharanti. Pādānam apaccā pādāpaccā, Brahmaṇo piṭhi-pādato jātā ti adhippāyo. Tassa kira ayam laddhi: ‘brāhmaṇā Brahmaṇo mukhato nikkhantā, khattiyyā urato, vessā nābhito, suddā jānuto, samanā⁴ piṭhi-pādato’ ti. Evam kathento ca pan’ esa kiñcāpi aniyametvā katheti atha kho ‘Bhagavantam eva vadāmīti’ katheti.

11. *Atha Bhagavā ‘Ayam Ambattho āgata-kālato paṭṭhāya mayā saddhim kāthayamāno mānam eva niścīva katheti,*

¹ Sed palāsām.

³ Bm kañhā.

² St Bm tvan.

⁴ Sc samana.

āśivisam givāya gaṇhanto viya aggikkhandham ālinganto
viya matta-vara-vāraṇam¹ sonḍāya parāmasanto viya attano
pamāṇam na jānāti, handa nam jānāpessāmīti² cintetvā,
atthikavato kho panā te Ambaṭṭhāti ādim āha.

Tattha āgantvā kattabba-kicca-saṃkhāto attho etassa
atthīti atthikam. Tassa māṇavassa cittam. Atthikam assa
atthīti atthikavā. Tassa atthikavato tava idha āgamāṇam
ahositi attho. *Kho panāti nipātamatṭam.*

Pāy' eva kho pan' atthāyāti yen' eva kho pana atthena.

*Āgaccheyyāthāti mamaṇ vā aññassa vā santikam yadā
kadāci āgaccheyyātha.*

Tam eva atthan ti idam purisa-liṅga-vasena vuttam.

Manasikareyyāthāti citte kareyyātha. Idam vuttam hoti
~~Evam~~ ācariyena attano karaṇiyena pesito na amhākam
paribhavanatthāya, tasmā tam eva kiccam manasi-karohīti³
evam assa aññesam santikam īgatānam vattam dassetvā
māna-niggaṇhanattham arusitavā yera kho panāti ādim āha.
Tass' attho 'Passatha bho ayam Ambaṭṭho māṇavo ācariya-
kule avusitavā asikkhito appassuto ca⁴ samāno ca⁵ vusitavā-
mānī,⁶ "ahaṇ vusitavā sikkhito bahussuto" ti attānam maṇ-
nati. Etassa⁷ hi evam pharusa-vacana-samudāhāre⁸ kāra-
ṇam⁹ kim aññatra arusitāltā.¹⁰ Ācariya-kule asamvaddhā¹¹
asikkhitā appassutā yeva hi evam vadantīti.'

12. *Kupito* ti kuddho. *Anattamano* ti asakamano. Kim
pana Bhagavā tassa kujjhana-bhāvam īnatvā evam āha,
udāhu aññatvā¹² ti? īnatvā¹³ Kasmā īnatvā āhāti? Tassa¹⁴
māna-nimmaddanattham. Bhagavā hi aññāsi: "Ayaṇ
mayā evam¹² vuite kujjhītvā mama ītāke akkosissati,
ath¹⁵ assāham yathā nāma kusalo bhisakko dosam ukkile-
detvā¹⁶ īharati evam eva gottena gottam kula-padeṣena

¹ Bm madda-vāraṇam.

² Sc omits; Sd Bm va.

⁴ Bm Vusitāmānīti; SS vusitava-mānī.

⁶ Bm samudācārena.

⁸ Bm asambuddhā.

¹⁰ Bm omits.

¹²⁻¹² Bm omits.

¹³ Sd ukkiledetvā; Bm uggilitvā īharati.

³ Bm omits.

⁵ SS pan' assa.

⁷ Bm adds ti.

⁹ SS aññathā.

¹¹ SS omit.

kulapadesam utthāpetvā bhavaggappamāñena viya vutthitam¹ mānaddhajam mūle chetvā nipātessāmīti.'

Khumsento ti ghaṭṭento. Vambhento ti hīlento.

Pāpiko bharissatiti, caṇḍa-bhāvādi-dosam pāpito² bhavissati.

Caṇḍā ti māna-nissita-kopa-yuttā.³ Pharusā ti kharā. Lahuśā ti lahuκā, appaken' eva tussanti vā. russanti⁴ vā udaka-piṭṭhe lābu-kaṭāham viya appakena pi uppilavanti.⁵ Rabhasā⁶ ti bahu-bhāṇino, Sakyānam mukhe vivāte aññassa vacan-okāso vā n' atthīti adhippāyen' eva vadati.

Samānā ti, idam santā ti purima-padass' eva vēvacanam.

Na sakkarontīti na brāhmaṇānam sundare kāre⁷ karonti. Na garukarontīti⁸ brāhmaṇesu gāravam na karonti. Na mānentīti na manena piyāyanti. Na pūjentīti mālādīhi nesām pūjam na karonti. Na apacāyanīti abhivādanādīhi nesām apacāyana⁹-kammam nīca-vuttim na dassenti.

Tayidan ti tam idam.

Yad ime Sakyā ti, yaṁ ime Sakyā na brāhmaṇe sakkaronti . . . pe . . . apacāyanti, tam tesam asakkaraṇādi-sabbam na yuttam nānuloman ti attho.

13. Aparuddhun ti aparajjhimsu.

Ekaṁ iddhan ti. Ettha idan ti nipāta-mattam,¹⁰ ekam' ahan ti attho. Santhāgāraṇ ti rajjam anuṣāsana-sālā.

Sakyā ti abhisitta-rājāno. Sakyā-kumārā ti anabhisittā.

Uccesūti yathānurūpesu pallaṅka-pīṭhaka-vettāsana-phalaka-cittattharakādi-bhedesu.

Sañcāggantā ti uppaṇḍana-vasena mahū-hasitam hasantā. Saṅkilantā ti sitamattakaraṇa-aṅgulisaṅghaṭtana-pāṇippahārādīni karontā.

Mamam yeva maññe ti evam aham maññāmi: 'mam yeva¹¹ anuhasantā¹² na aññan' ti. Kasmā pana te evam akāmsūti?

¹ Sc Bm utthitam.

² Sdh vāpi. St vāpi.

³ Bm -kodha-.

⁴ Bm duṣṣanti.

⁵ Sd upari lavanti (comp. p. 63).

⁶ Sc rabhāśā; Bm bhassā.

⁷ Bm sundarena kareṇa; Sct omit kāre.

⁸ Bm garum karontīti.

⁹ St apacūya-; Bm apacite.

¹⁰ Bm hasika-matta.

¹¹ Sc Bm maññe va; Sd mam deva.

¹² Sc anuhasantā; St anuvahasantā; Bm anuhasanti.

Te kira Ambaṭṭhassa kula-vāṇīsam jānanti. Ayañ ca tasmiñ samayē yāva pādantā¹ olambetvā nivattha-sāṭakassa ekena hatthena dasā-kaṇṇam² gahetvā khandhaṭṭhikam³ nāmetvā māna-madena matto viya āgacchat. Tato ‘Passatha bho amhākam dāsassa Kañhāyana-gottassa Ambaṭṭhassa āgamanā-kāraṇ’⁴ ti vadantā evam akāmsu. So pi attano kula-vāṇīsam jānāti, tasmā *namam* yeva maññe ti takkayittha.

Asanendāti. ‘Idam āsanam ettha nisidhāhitī’ evam āsanena nimantanān nāma hoti. Tathā na koci akāsi.

14. *Laṭukikā*⁵ ti khetta-leḍḍūnam antare nivāsinī khuddaka-sakunika. *Kulāvake* ti nivāsatthāne. *Kāma-lāpiṇī* ti yad-icchaka-bhāṇinī.⁶ Yam yam icchatī tam tam lapati, na tam koci hañso vā koñco vā moro vā āgantvā ‘kim tvam lapasi?’ nisedheti.

Abhisajjituṇ ti kodha-vasena laggitum. Evañ vutte māṇavo ‘Ayam Samaṇo Gotamo attano nātakē laṭukikā⁷-sadise katvā amhe hañsa-koñca-mora-same karoti nimmāno dāni jāto’ ti maññamāno uttarim⁸ cattāro vase dasseti.

16. *Nimmādetīti* ninimadati,⁹ nimmāne¹⁰ karoti.

• *Yan nūnāhan* ti yadi panāham.

Kañhāyano’ham asmi bho Gotamāti. Idam kira vacanam Ambaṭṭho tikkhattum mahāsaddena avoca. Kasmā avoca? Kim asuddha-bhāvam na jānātīti? Ama jānāti. Jānanto pi: ‘Bhava-paṭicchannam etam kāraṇam, tam anena na dittham, apassanto mahāsamaṇo kim vakkhatīti?’ maññamāno māna-tthaddhatāya avoca.

Mātāpettikan ti mātā-pitunnam santakam. *Nāma-gottan* ti, paññatti¹¹-vasena nāmam, paveṇi-vasena gottam. *Anussarato* ti sarantassa, kula-kotij sodhentassa.

Ayya-puttā ti sāmino.¹² *Dāsi-putto* ti ghara-dāsiyā va putto. Tasmā yathā dāsenā sāmino upasam̄kamitabbā, evam

¹ Sd padantā.

² Bm dussa-kaṇṇam.

³ Sc bandhittūkam; Sd bandatṭhikam.

⁴ Bm āgamanā-kūraṇā.

⁵ Bm Leddukikā (below la).

⁶ Bm lāpiṇī.

⁷ Bm nimmadeti.

⁸ Bm uttarī.

⁹ Sc nimmade; St nimmāne.

¹⁰ Sc sāmino puttā.

¹¹ Sc pannatti; St Bm paññatti.

¹² Bm sāmino puttā.

anupasamkāntam tam disvā Sakyā anujagghimsūti dasseti. Ito param tassa dāsa-bhāvam Sakyānañ ca sāmi-bhāvam pakāsetvā, attano ca Ambatthassa ca kula-vainsam āharanto *Sakyā* *kho panāti* ādim āha.

Tattha *dahanītī* ṭhapenti. Okkāko nō pubba-puriso ti evam kathentīti¹ attho. Tassa kira rañño kathana-kāle ukkā² viya mukhato pabhā niccharati, tasmā nam Okkāko ti sañjāniimsu.

Pabbājesīti nihari. Idāni te nāma-vasena dassento *Okkāmukhan* ti ādim āha. Tatrāyam anupubba-kathā.³ Paṭhamakappiyānam kira rañño Mahā-sammatassa Rojo⁴ nāma putto ahosi. Rojassa Vara-rojo, Vararojassa Kalyāṇo, Kalyāṇasssa Vara-kalyāṇo, Vara-kalyāṇasssa Mandhātā, Mandhātussa Vara-mandhātū, Vara-mandhātussa Uposatho, Uposathassā varo, Carassa Upacaro, Upocarassa Makkhā-devo.⁴ Makkhādeva-paramparāya caturāsīti khattiya-sahassāni ahesum. Tesam pacchato tayo Okkāka-vainsā ahesum.

Tesu tatiya-Okkākassa pañca mahesiyo ahesum : Bhattā,⁵ Cittā, Jantu, Jālinī, Visākhā ti. Ekekissā pañca pañca itthi-satāni parivāro. Sabba-jetthāya cattāro puttā : Okkāmukho Karakanḍu⁶ Hatthiniko Sinisūro⁷ ti, pañca dhītaro : Piyā Suppiyā Ānandā Vijātā Vijitasenā ti. Iti sā nava 'putte vijāyitvā kālam akāsi. Atha rājā aññānam dahariṁ abhirūpam rāja-dhītaram ānetvā aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Sā Jantu-nāma-puttam vijāyi. Atha nam pañcama-divase alaṅkaritvā rañño dassesi. Rājā tuṭṭho tassā varam adāsi. Sā nātākehi saddhiṁ mantetvā puttassa rajjam yāci. Rājā : 'Nassā⁸ vasali ! mama puttānam antarāyam icchasīti' tajjesi. Sā punappuna raho rūjānam paritosetvā 'Mahā-rāja musā-yādo nāma na vatṭatīti' adīni vatvā yācati yeva.

Atha rājā putte āmantetvā : 'Aham tātā tumhākam ka-niṭṭham Jantu-kumāram disvā tassa mātuyā sahasā varam

¹ Sdb kapentīti; Bm karontīti.

² SS okkā (but see p. 245).

³ Bm anupubbi-kathā.

⁴ Bm Maggha-devo (omitted in the Mahāvansā II. 2-3, but see J. I. 137).

⁵ Bm Hatthā.

⁶ Sdb Kirakanḍu.

⁷ SS Hatthinikāsinipuro.

⁸ So all MSS. Comp. Fausböll's note at Dasaratha, p. 23.

adāsim. Sā puttassa rajjam pariṇāmetum icchatī. Tumhe ṭhapetvā maṅgala-hatthim maṅgala-assam maṅgala-rathāñ ca yaṭtake icchatha tattake hatthi-assa-rathe gahetvā gaccha-tha, mam' accayena āgantvā rajjam kareyyāthāti,' atṭhahi amacehi saddhim uyyojesi.

Te nānappakāram kanditvā roditvā 'Tāta amhākam dosam khamathāti' rājānañ c' eva rājorodhe ca khamāpetvā, 'Ma-yam pi bhātūhi saddhim gacchāmāti' rājānam āpucchitvā nikkhantā bhaginiyo ādāya, caturaṅginiyā senāya parivutā nagarā nikkhāmīsu.

'Kumārā pitu accayena āgantvā rajjam kāressanti, gacchāma te upaṭṭhahāmāti' cintetvā bahū manussā anubandhimīsu. Paṭhama-divase yojana-mattā senā ahosi, dutiye dvi-yojana-mattā, tatiye ti-yojana-mattā. Kumārā manta-yīmīsu 'Mahā ayam bala-kāyo, sace mayam kañci sāmanta-rājānam madditvā janapadam gaṇheyyāma so pi no nappa-heyya,¹ kiñ paresam pīlāya katāya, mahā Jambudipo, araññe nagaram māpessāmāti?' Ilīavantābhīmukhā gantvā nagara-vatthum pariyesīmīsu.

Tasmīñ ca sanaye amhākam Bodhisatto brāhmaṇa-mahā-sāra-kule nibbattitvā, Kapila - brāhmaṇo nāma hutvā, nikkhamma isi - paṭṭabajjam pabbajitvā Ilīavanta - passe pokkharaṇiyā tīre sākasande³ pañña-sālam māpetvā vasati. So kira bhūmicālam⁴ nāma vijjañ jānāti yāya uddham asīti hatthe ākāse hetṭhā ca bhūmiyam guṇa-dosam passati. Ekasmīñ ca padese tiṇagumba-latā dakkhināvattā⁵ pācīna-mukhā⁶ jāyanti. Siha-vyagghādayo migā-sūkara-bilālā⁷ ca maṇḍūka-mūsike anubandhamānā tam padesam patvā na sakkonti te anubandhitum, aññadatthu tehi te santajjītā nivattanti yeva. So 'Ayam paṭhaviyā agga-padeso' ti ñatvā tattha attano pañña-sālam māpesi.

Atha te kumāre nagara-vatthum pariyesamāne attano

¹ Bm nappasaheyya.

² Bm mahāsāla.

³ Bm sāka-vanasande (as at D. 3. 1. 16).

⁴ Bm bhūmi-jālam.

⁵ So all MSS. (Childers tt.).

⁶ Bm ābhīmukhā.

⁷ Bm sūkare sappa-bilārā.

vasanokāsam āgate disvā, puechitvā, tam pavattim nīatvā, tesu anukampam janetvā avoca, ‘Imasmim paññasālaṭṭhāne māpita-nagaram Jambudipe agga-nagaram bhavissati, ettha jātapurisesu ekeko¹ purisa-satam pi purisa-sahassam pi abhibhavitum sakkhissati, ettha nagaram māpetha, pañña-sālaṭṭhāne rañño gharam karotha, imasmim hi okāse ṭhatvā Cañḍāla-putto pi cakkavattim balena atiseyyāti,’ ‘Nanu bhante ayyassa vasanokāso’ ti mā cintayittha, mayham eka-passe pañña-sālam kātvā nagaram māpetvā “Kapila-vatthun” ti nāmam karothāti. Te tathā katvā tattha nīvāsam kappesum.

Athāmacca: ‘Ime dārakā vayappattā, yadi² nesam pitā santike bhaveyya, so ca āvāha vivāham kareyya idāni pana amhākam bhāro’ ti cintetvā, kumārehi saddhim māntayim̄su, ‘Kumārā amhākam sadisā Khattiya-dhītarō nāma na passāma, nāpi bhaginīnam sadise khattiya-kumāre, asadisa-sampayogena³ ca no uppannā puttā mātito vā pitito vā aparisuddhā jāti-sambhedam pāpuṇissanti, tasmā mayam bhaginihi yeva saddhim samvāsam karomāti.’⁴ Te jāti-sambheda-bhayena jetṭham bhaginiṁ mātitthāne ṭhapctvā avasesābhi samvāsam kappesum.

Tesam puttehi ca dhītāhi ca vaddhamānānam aparena samayena jetṭha-bhaginiyā kuttha-rogo udapādi, kovilāra-puppha-sadisāni gattāni ahesum. Rāja-kumārā: ‘Imāya saddhim ekato nisajjaṭṭhānabhojanādīni karontānam pi upari ayam rogo samkamatī’ cintetvā, ekadivasam uyyāna-kīlam gacchantā viya tam yūne āropetvā araññām pavisitvā bhūmi-ghara-samkhepena⁵ pokkharanīm khaññāpetvā, tattha khādaniya-bhojaniyena saddhim tam pakkipitvā upari patīcchādetvā pañsum datvā pakkamim̄su. Tena samayena Rāmo nāma Bārāṇasi-rājā kutṭha-rogi orodhehi⁶ ca nāṭakehi ca jigucchiyamāno, tena samvegena jetṭha-puttassa rajjam datvā, araññām pavisitvā, tattha [pañña-salam

¹ Bm ekekam . . . na sakkhissati.

² Bm sace.

³ Bm kumārake, asadisa-payoge.

⁴ Bm rocemāti, Sd karocemāti.

⁵ Bm bhūmiyam.

⁶ Bm -rogo nāṭikitthihi ca orodhehi ca.

māpetvā]¹ vana-patta-phalāphalāni² paribhuñjanto na cirass'
eva arogo suvanṇa-vanṇo hutvā ito c' ito ca vicaranto
mahantam susira-rukkham disvā, tass' abbhantare solasa-
hattha-ppamāṇap okāsam sodhetvā, dvārañ ca vātapānañ
ca yojetvā, nissemim bandhitvā, tattha vūsam kappesi. So
angāra-kaṭāhe aggim katvā rattim migā-sakuñādīnam³ sare³
suñanto sayati. So 'asukasmim padese sīho saddam akāsi
asukasmim vyaggho' ti sallakkhetvā pabhāte tattha gantvā
vighāsa-mānsam ādāya pacitvā khādati.

Ath' ekadivasam tasmiñ pacčūsa-samaye aggim jāletvā
nisinne, rāja-dhitāya sarīra-gandhena āgantvā vyaggho
tasmiñ padese pañsum viyūhanto padare vivaram akāsi.
Tena ca vivarena sā vyaggham disvā bhītā vissaram akāsi.
So tam saddam sutvā 'Itthi-saddo eso' ti ca sallakkhetvā,
pāto va tattha gantvā 'ko etthāti?' āha. 'Mātugāmo
sāmīti.' 'Kim jātikā sīti?' 'Okkāka-mahārājassa dhītā
sāmīti.'⁴ 'Nikkamāti.' 'Na sakkā sāmīti.' 'Kim kārañā'
ti? 'Chavi-rogo me atthīti.'

So sabbam pavattim pucchitvā khattiya-mānenā anikkha-
niantim 'Aham pi khattiyo' ti attano khattiya-bhāvam
jāpetvā, nissemim datvā uddharitvā, attano vasanokāsam
netvā, sayam paribhutta-bhesajjāni yeva dassetvā,⁵ na cirass'
eva arogam suvanṇa-vanṇam katvā, tāya saddhim samvāsam
kappesi. Sā pathama-samvāsen' eva gabbhañ gañhitvā dve
putte vijāyi. Puna pi dve ti. Evam solasakkhattum vijāyi.
Evam te dvattimsa bhātaro ahesum. Te anupubbena
vuddhipatte⁶ pitā sabba-sippāni sikkhāpesi.

Ath' ekadivasam eko Rāma-rañño nagara-vāsī vana-
carako⁷ pabbate ratanāni gavesanto rājānam disvā sañjāni,
'Jānām' aham deva tumhe' ti cāha.⁸ Tato nam rājā sabbam
pavattim pucchi. Tasmim yeva khaṇe te dārakā āgamiṁsu.
So te disvā, 'ko ime?' ti āha, 'Puttā me' ti ca vutte, tesam

¹ SS omit.² Bm mūla-phalāni.³ Bm sūkarādīnam sadde.⁴ Bm dhitāmhīti.⁵ Bm datvā.⁶ Bm vuddhipatte.⁷ SS omit.⁸ Bm sañjānitvā āha : 'Janāma deva tumhe' ti.

mātivānsam pucchitvā, ‘laddham dāni me pābhatan’ ti nagaram gantvā rañño ārocesi.. So ‘Pitaram ānessāmīti’ caturañginiyā senāya saddhim tattha gantvā, pitaram vanditvā, ‘Rajjam deva paṭicchāti¹ yāci.. So ‘Alam tāta, na tattha gacchāmi, idh’ eva me imam rukkham apanetvā nagaram māpehīti’ āha.

. So tathā katvā tassa nagarassa kola²-rukham apanetvā katattā Kola-nagarān ti ca, vyaggha-pathe katattā Vyagghapajjan³ ti cāti dve nāmāni āropetvā pitaram vanditvā attano nagaram agamāsi. Tato vayappatte kumāre mātā āha, ‘Tātā tumhākam Kapila-vatthu-vāśino Sakyā mātulā hōnti, mātula-dhītānam pana vo evarūpam nāma kesa-gahaṇam hoti evarūpam dussa-gahaṇam, yadā tā nahānatittham āgacchanti, tadā gantvā, yassa yā ruccati, so tam gaṇhatūti.’ Tē tāth’ eva gantvā, tāsu nahātvā⁴ sīsam sukkhāpayamānāsu, yam yam icchimṣu tam tam gahetvā nāmam sūvetvā agamamāsu.⁵ Sakyā-rājāno sutvā ‘Hotu bhaṇe amhākam nātakā eva te’ ti tuṇhī ahesum.

Ayam Sakya-Koliyānam⁶ uppatti. Evam tesam Sākiya⁷-koliyānam aññamaññam āvāha-vivāham karontānam yāva Buddha-kālā anupacchinno va vañso āgato. Tattha Bhaṭṭavā Sākiya-vānsam dassetum te ratthasmā pabbājītā Himavanta-passe pokkharaṇiyā tīre ti ādim āha.

Tattha sammantīti vasanti.

Sakyā vata bho ti ratthamhā pabbājītā araññe vasantā pi jāti-sambhedam akatvā kula-vānsam anurakkhitum sakyā⁸ samatthā paṭibalā ti attho.

Tadagge ti tam aggam katvā, tato paṭṭhāyāti attho.

So ca nesam pubba-puriso ti. So Okkāko rājā etesam pubba-puriso, n’ atthi etesam gahapati-vānsena sambheda-mattam pīti evam Sakya-vānsam pakāsetvā, idāni Ambatthavañsam pakāsento rañño kho panāti ādim āha.

¹ Bm sampaticchāti.

² Sd koḷa (twice).

³ Bm Vyagghapathan.

⁴ Bm nhatvā; SS nahāntva.

⁵ Sd āgamamāsu; Bm āgamiṁsu.

⁶ SS Koliyānam (omitting Sakya).

⁷ Bm Sakya.

⁸ Bm sakka.

Kaṇham nama¹ janestti kāla-vanṇam anto kucchiyam yeva sañjata-dantam parūha-massu-dāthikam puttam vijāyi.

Paccābhāsīti.² ‘Yakkho jāto’ ti bhayena palāyitvā dvāram pidhāya thitesu ghara-inānusakesu ito e’ito ca vicaranto ‘dhopetha³ man’ ti adīni vadanto, uccā-saddam akāsi.

17. *Te māṇavakā Bhagavantam etad avocun, ti, attano upārambhe mocanatthāya, etam Mā-bhavan-ti-ādi-vacanam avocum. Tesam kira etad ahosi, ‘Amaṭṭho amhākam ācariyassa jeṭṭhantevāsi, sace mayam evarūpe thāne eka-dve vacana-mattam pi na vakkhāma, ayam no acariyassa santike paribhindissatī’ upārambha-mocanattham etam avocum. Cittena pan’assa nimmada-bhāvam ākaṅkhanti. Ayam kira māṇa-nissitattā tesam pi appiyo va.*

Kātyāya-vākkarano ti madhura-vacano.

Asmuṁ racane ti attanā uggahite vedattaya-vaeane. Patimantetun ti pucchitam pañham paṭikathetum, vissajjetun ti attho. Etasminī vā dāsi-putta-racane paṭimantetun ti uttaram kathetum.

18. *Atha kho Bhagavā ti, atha Bhagavā ‘Sace imē māṇavakā ettha nisinnā evam uccā-saddam karissanti, ayam kathā pariyośānam na gamissati. Handa ne nissadde katvā Ambaṭṭhen’ eva saddhim kathemīti,’ te māṇavake etad avoca.*

Tattha mantarho ti mantayatha. Mayā saddhim mantetūti mayā saha kathetu.

19. *Evam vutte māṇavakā cintayimṣu ‘Amaṭṭho tāva “Dāsi-putto” sīti” vutto puna sisam ukkhipitum nāsakkhi. Ayam kho pana jāti nāma dujjānā, sace aññam pi kañci samaño Gotamo “Tvam dāso” ti vakkhati, ko pana tena saddhim attam karissati. Amaṭṭho attanā bandham⁴ putakam attanā va mocetūti’ attānam parimocetvā tass’ eva upari khipantā Sujāto ra bho Gotamāti ādim āhamṣu.*

20. Sahadhammiko ti sahetuko sakāraṇo.

Akāmā vyākātabbo ti attanā anicchāntena pi vyākaritabbo, avassam vissujjetabbo ti attho.

¹ So kaṇhama; Sd̄t kaṇhamañ; Sh kaṇha.

² Sd̄h pacyābhāsīti; Bm pabyāhāsīti.

⁴ Bm bandha-.

³ Bm dhovatha.

Aññena rā aññam paṭicarissasiti aññena vā vacanena aññam vacanam paṭicarissasi, ajjhottarissasi paṭiechādessasitī attho. Yo hi ‘Kim gotto tvan’? ti evam puṭṭho, ‘Aham tayo vede jānāmīti ādīni vadati, ayam aññena aññam paṭicarati nāma.

Pakkamissasi rāti, pucchitam pañham jānanto va akathetu-kāmatāya utṭhayāsanā gamissasi vā.

Tuṇhi ahositi. ‘Samaṇo Gotamo mām sāmām yeva dāsi-putta-bhāvam kathāpetu-kāmo sāmām yeva kathite dāso nāma jāto yeva hoti, ayam pana dvattikkhattum codētvā tuṇhi bhavissati, tato aham parivattetvā pakkamissāmīti’ cintetvā, tuṇhi ahosi.

21. Vajiram pāṇimhi assāti *Vajirapāṇi*. *Yakkho ti na yo vā so vā yakko Sakko devarājā ti veditabbo.*

Ādittan ti aggivanṇam. Sampajjalitan ti sutthu pajjālitam. Sajotibhūtan ti samantato joti-bhūtam, ekaggi-jāla-bhūtan ti attho.

Thito hotiti, mahantam sīsam kanda-la-makula-sadisā dāṭhā bhayānakāni akkhi-nāsādīnīti evam virūpa-rūpam māpetvā thito. Kasmā pan’ es’ āgato ti? Dīṭhi-vissajjāpanattham. Api ca: ‘Ahañ c’ eva kho pana dhammam deseyyam pare ca me na ājāneyyun’ ti evam dhamma-desanāya apposukka-bhāvam āpanne Bhagavati Sakko Mahā-Brahmunā saddhim āgantvā: “Bhagavā dhammam desetha,¹ tumhākam āñāya avattamāne pana mayam vattāpessāma, tumhākam dhamma-cakkam hotu amhākam āñā-cakkam” ti patiññam akāsi. Tasmā ‘Ajja Ambattham nāsetva pañham vissajjāpessāmīti’ agato.

Bhagavā c’ era passati Ambattho cāti. Yadi hi tam aññe pi passeyyum tam kāraṇam agaru assa. ‘Ayam Samaṇo Gotamo Ambattham attano vāde anotarantam īnatvā yakkham āvahetvā dassesi.² Tato Ambattho bhayena kathesitī’ vadeyyum, tasmā Bhagavā c’eva passati Ambattho ca. Tassa tam disvā va sakala-sarirato sedā muccimsu. Antokucchi viparivattamānā³ mahāravam ravi.⁴ So Anne pi nu

¹ So Bm desetu.

² Bm āvahetvā dasseti.

³ Bm parivattamāno.

⁴ Bm viravi.

kho passantīti' olokento kassa ci lomahañsa-mattam pi na addasa. Tato 'Idam bhāyam mam eva uppānam, sacāham "Yakkho" ti vakkhami, "Kim tuyh'eva¹ akkhini atthi? tvam eva yakkham passasi, pāthamam yakkham adisvā Samanena Gotamena vāda-saṅghāte pakkhitte² va yakkham passasīti" vadeyyun' cintetva, 'Na dāni me idha aññam patisaranam atthi aññatra Samanā Gotamā' ti maññamāno, Atha kho Ambattho mānaro . . . pe . . . Bhagavantam etad avooa.

Tāna³-gavesīti tānan ti⁴ gavesamāno. Lena⁵-gavesīti leñan ti⁶ gavesamāno. Sarana-gavesīti saranam ti gavesamāno. Ettha va tāyati rakkhatīti tañam, niliyanti ethhāti leñam, saññatīti⁷ saranam bhayam hiñsatī viddhañsetīti attho. Ugnisādītrā ti upagamma hetthāsane nisiditvā. Brūmetūti vadatu.

23. Dakkhiṇa-janapadan ti, dakkhiṇa-patho ti pākaṭam Gaṅgāya dakkhiṇato pākaṭa⁸ - janapadam. Tadā kira dakkhiṇāpathē bahū tāpasā⁹ honti. So tattha gantvā ekam tāpasam vattapaṭivattiyā ārūdhesi. So tassa upakāram disvā āha 'Ambho purisa mantam te demi, yam icchasi tam mantam gañhāti.' So āha 'Na me ācariya aññena mantena kiccam atthi, yass' ānubhāvena āvudham na parivattati tam me mantam dehiti.' So 'bhaddam bho' ti tassa dhanu-agamaniyam Ambattham nāma vijjam adāsi. So tam vijjam uggahetvā taith' eva vīmañsitvā 'Idāni mama manoratham pūressāmīti,' isi-vesam gahetvā Okkākassa santikam āgato. Tena vuttam dakkhiṇa-janapadan gantvā brahmē mante adhiyitvā rājānam Okkākam upasamkamitrā ti.

Ettha ca brahmē mante ti ānubhāva-sampannatāya setthamante.

Ko n' eva re māyam dāsi-putto ti, ko nu eva are ayam mama dāsi-putto.

¹ Sch tumhe va; Bm tavam eva.

³ St Bm tañam.

⁵ Bm leñam; SS lena (thrice).

⁷ Sc parinātīti; Bm saratīti.

⁹ Bm Brahmaṇa-tāpasū.

² Bm saṅghātte pakkhitto.

⁴ Bm omits.

⁶ Bm omits.

⁸ Bm omits.

So tam khurappan ti, So tam rājā māretu-kāmatāya sannihitam¹ saram tassa mantānubhāvena n' eva khipitum na apanetum asakkhi. Tāvad eva sakala-sarīre sañjāta-sedo bhayena vedhamāno atīhāsi.

Amaccā ti mahā-amaccā. Pārisajjā ti itare parisāvacarā.²

Etad arocun ti. 'Daṇḍaki - rañño Kisavaccha³ - tapase aparaddhassa āvudha-vuṭṭhiyā sakala-ratṭhanṭ vinaṭṭham, Nālikiro⁴ pañcasu tāpasesu Ajjuno ca Aṅgirase aparaddho paṭhavim bhinditvā nirayam paviṭṭho⁵ ti cintayantā bhayēna etam sotthi bhadante ti ādi-vacanam avocum.

Sotthi bharissati rañño ti. Idam vacanam Kāñho ciram tuṇhī hutvā tato aneka-ppakārām yāciyamāno 'Tūmhākam raññā amhādisassa⁶ isino khurappam sandahantena⁷ bhāriyam kamman katan⁸ ti ādīni ca vatvā pacchā abhāsi.

Udāyissatiti⁹ bhijjhissati, bhusa¹⁰-muṭṭhi viya vippakiriyissatiti.¹¹ Idam so 'Janam tāsessāmīti' musā bhaṇati, sara-tthambhana¹² - matte yeva hi' ssa vijjāya ānubhāvo nāññatratra. Ito paresu pi vacanesu es' eva nayo.

Pallomo ti panna-lomo, loma-haṇsa-mattam pi' ssa na bhavissatiti. Idam kira so 'Sace me rājā tam dārikam dassatiti' paṭiññam kāretvā avaca.

Kumāre khurappam patitṭhāpesiti. Tena 'saro otaratūti' mānte parivatti, te kumārassa nābhīyam patitṭhāpesi.

Dhitaram adāsiti, sīsam dhovitvā adāsam bhujissam¹³ katvā dhitaram adāsi, uṭāre ca nam ṭhāne ṭhapesi.

Mā kho tumhe māṇarakā ti. Idam Bhagavā. 'Ekena pakkhena Ambattho Sakyānam īati hotīti' pakārente tassa samassāsanattham aha. Tato Ambattho ghaṭi - satena abhisitto viya passaddha-daratho hutvā samassāsitvā 'Samāno Gotamo mam "na nāsessāmīti"¹⁴ ekena pakkhena īātim karoti, khattiyo kirāham asmīti' cintesi.

¹ Bm sannahitam (see below, note 6).

² Bm parisā janā.

³ SS Nālikī-rañño; Bm nālikero.

⁴ Bm sannayhantena (see above, note 1).

⁵ Bm thusa.

¹⁰ St oṭṭhaba; So sārattham bhanā; Bm sāra-saṇṭhabhana.

¹¹ Sedh bhūnjissam; Bm bhūjissam. ¹² Bm mam tosəssāmīti.

³ Bm Kissavācha.

⁵ Bm mādisassa.

⁷ Bm Undriyissatiti.

⁹ Bm vippakarissatiti.

24. Atha Bhagavā ‘Ayam Ambattho “Khattiyo ’smīti” saññam karoti, attano akhattiya-bhāvām na jānāti, handa nam jānāpessāmīti,’¹ Khattiya-vānsam dassetuṁ uttarim desanam vadhenjo *Taṇ kiṇ maññasi Ambattho* ti ādim āha.

Tattha *idhāti* imasmīm loke.

Brāhmaṇesūti Brāhmaṇānam antare.

Āsanam vā udakam rā ti aggāsanam va aggodakam vā.

Saddhe ti matakē uddissa kata-bhatte. *Thālipāke* ti maṅgalādī-bhatte. *Yaññe* ti yañña-bhatte. *Pāhuṇe* ti pāhuṇakānam kata-bhatte, paññākāra-bhatte vā.²

Api nu’ ssāti api nu assa khattiya-puttassa.

Āvaṭam rā assa anāvaṭam rā ti Brāhmaṇa - kaññāsu nivāraṇam bhavyeyya vā no vā, Brāhmaṇa-dārikam labheyya vā na vā labheyyāti attho.

Anuppanno ti khattiya-bhāvām appatto, aparisuddho ti attho.

26. *Itthiyā vā itthim karitrā* ti itthiyā vā itthim pariyesitvā.

Kismicid eva pakaraṇe ti kismicid eva dose, Brāhmaṇānam ayutte akatabba-karaṇe.

*Assa*³ puṭenāti bhasma-puṭena, sīse chārikam okiritvā ti attho.

28. *Jane tasmin* ti janatasmīm,⁴ pajāyāti attho.

Ye gotta-paṭisārino ti ye jane tasmīm gottam paṭisaranti Aham Gotamo, aham Kassapo’ ti, tesu loke gotta-paṭisārisu khattiyo setṭho.

Anumata mayā ti mama sabbaññuta-ñānenā saddhim samsanditvā⁵ desitā, mayā anuññātā.

2.

1. Imāya pana gāthāya *vijjā-carāṇa-sampanno* ti idam padam sutvā, Ambattho cintesi: ‘Vijjā nāma tayo Veda, carāṇam pañca sīlāni, tayidam amhākam yeva atthi, vijjā-

¹ *Sh* jānāpemīti.

² SS omit.

³ *Bm* bhassa-.

⁴ *Bm* janitasmīm.

⁵ *Bm* samsandetvā.

caraṇa-sampanno ce setṭho, mayam eva setṭhā' ti niṭṭham gantvā vijjā-caraṇam pucchanto, *Katamam pana tam bho Gotama caraṇam katamā sa vijjā ti āha*. Ath' assa Bhagavā tam Brāhmaṇa-samaya-siddham jāti-vādādi-patiṣamyuttam vijjā-caraṇam paṭikkhipitvā anuttaram vijjā-caraṇam desetu-kāmo *Na kho Ambatthāti ādim āha*.

Tattha jāti-vādo ti jātim ārabbha vādo. Brīhmaṇass' eva idam vatṭati na Suddassāti ādi-vacanan ti attho. Esa nayo sabbattha.

*Jāti-rāda-rinibaddhā*² ti jāti-vāde vinibaddhā. Esa nayo sabbattha.

2. Tato Ambattho: 'Yattha dāni "mayam laggissāmāti" cintayimha tato no Samāṇo Gotamo mahā-vāte bhusam punanto³ viya dūram eva avakkhipi,⁴ yattha pana mayam alaggā⁵ [tattha no niyojesi,] ayam no vijjā-caraṇa-sampadā nātum vatṭatīti' cintetvā, puna vijjā-caraṇam⁶ pucchi. Ath' assa Bhagavā samudāgamato pabbuti vijjā-caraṇam dassetum *Idha Ambatthā Tathāyato ti ādim āha*.

Ettha Bhagavā caraṇa-pariyāppnam pi tividham sīlam vibhajanto 'idam assa hoti caraṇasmin' ti anīyātētvā.⁷ *Idam pi'ssa hoti sīlasmin ti sīla-vasen'* eva nīyātesi. *Kāmā?* Tassa pi hi kiñci sīlam atthi, tasnā 'Caraṇa-vasena-niyyāti-yamāne⁸ te mayam pi caraṇa-sampaṇṇā' ti tattha tatth' eva laggeyya. Yam pana tena supinena pi na diṭṭha-pubbam, tass' eva vasena niyyātentō paṭhamajjhānam upasampajja viharati. *Idam pi'ssa hoti caraṇasmin . . . pe . . . catutthajjhānam upasampajja viharati*. *Idam pi'ssa hoti caraṇasmin* ti āha. Ettāvatā aṭṭha pi samāpattiyo caraṇan ti niyyātitā honti. Vipassanā-nāpato patthāya aṭṭhavidhā pi paññā vijjā ti niyyātitā.

3. *Apāya-mukhānīti vināsa-mukhāni*.

Anabhisambhunamāno ti asampāpunanto, avisahamāno vā.

¹ St Bm dassetu- (see below on III. 2. 2).

² Bm .bandhā (twice).

³ Bm bhūsam dhunanto.

⁴ Bm avakkhasi.

⁵ na laggāma; SS omit t.n.n.

⁶ Bm caraṇa-sampadam.

⁷ Bm aniyyādō (thrice).

⁸ Dp -yamāno; Sh -yamām ne.

Khāriṁ vidham¹ ādāyāti. Ettha khārīti arañi-kamañdalu-sūcādayo² tāpasa-parikkhārā. Vidho³ ti kāco,⁴ tasmā khāri-bharitam kācam ādāyāti attho. Ye pana khāri-vividhan ti pañthanti te khārīti kājassa nāmam, vividhan ti bahum⁵ kamañdalu-ādi-parikkhāran ti vaṇṇayantī.

Pavatta-phala-bhojano ti patita-phala-bhojano.

Paricārako. ti kappiyakaraṇa-pattapaṭiggahaṇa-pādadho-vanādi vatta-karaṇa-vasena paricaraṇako, kāmañ ca guṇādhiko pi khīnāsava-sāmañero puthujjana-bhikkhussa vutta-nayen' eva paricārako hoti. Ayam pana na tādiso, guṇavasena pi veyyāvaca-karaṇa-vasena pi lāmako yeva. Kasmā pana tāpasa - pabbajjā sāsanassa vināsa - mukhan ti vuttā ti? Yasmā gacchantam gacchantam sāsanam tāpasa - pabbajjā-vasena osakkissati. Imasmim hi sāsane pabbajitvā tisso sikkhā pūretum asakkontam⁶ lajjī⁷ sikkhā-kāmā 'N' atthi tayā saddhiṁ uposatho vā pavāraṇā va saṅgha-kammam vā' ti jiguucchitvā parivajjenti.⁸ So: 'Dukkaram khuradhārū-pamam sāsane paṭipatti - pūraṇam, tāpasa - pabbajjā pana sukarā c'eva bahujana-sammatā cāti' vibbhamitvā tāpaso hoti. Añño tam disvā 'Kim tayā katan?' ti pucehati. So: 'Bhāriyam tumhākam sāsane kammam, idha pana sacchanda-cārino mayan' ti vadati. So pi: 'Yadi evam, aham pi etth' eva pabbajjāmīti' etassa anusikkhanto tāpaso hoti. Evam añño pi añño pīti kamena tāpasā bahukā honti. Tesam uppanna-kāle sāsanam osakkitam nāma bhavissati. 'Loke evarūpo Buddho nāma uppajji, tassa īdisam nāma sāsanam ahositi' auti - mattam eva bhavissati. Idam sāndhāya Bhagavā tāpasa-pabbajjā-sāsanassa vināsa-mukhan ti āha.

Kuddāla-piṭakan ti kanda - mūla - phala - gahañattham kuddālañ c'eva piṭakañ ca. Gāma-sāmantam vā ti-vijjā-caraṇa-sampadādīni anabhisambhuṇanto, kasi-kammādīhi ca jīvitam nipphādetum dukkhan ti maññamāno, bahujana-

¹ SS khāriṁ vividham (see Udāna VI. 2).

² Bm -suja-cāmar-.

³ SS vividho (but see C. 5. 11. 2. and the O C. at Pāc. 86. 2. 2).

⁵ Bm bahukam.

⁴ St Bm kājo, kājam.

⁷ Sd lajjī-; Bm lajjino.

⁶ St Bm asakkontā.

⁸ Bm parivajjanti.

kuhāpanattham gāma-sāmante vā nigama-sāmante vā aggi-sālam katvā sappi-tela-dadhi-madhu-tila-taṇḍulādihi c' eva nānā-dārūhi ca homa-karaṇa-vasena aggim paricaranto acchati.

Catudvāram āgāram karitvā ti catumukham dānāgāram karitvā.¹ Tassa dvāre maṇḍapam katvā, tattha pāniyam upaṭṭhapetvā āgatāgate pāniyena āpucchatī. Yam pi'ssa addhikā kilantā pāniyam pivitvā parituṭṭhā bhatta-puṭam vā taṇḍulādīni vā dentī, tam sabbam gahetvā ambila-yāgu-ādīni katvā bahutaram āmisa-gahaṇattham kesañ ci tāni deti, kesañ ci bhatta-pacana-bhājanādīni deti, tehi pi dinnam āmisam vā pubbaṇṇāparaṇṇāni² vā gaṇhāti. Tani vadḍhiyā payojeti. Evām vadḍhamāna-vibhavo go-mahisa-dāsi-dāsa-pariggahaṇ karoti, mahantam kuṭumbam saṇṭhapesi. Imām sandhāy³ etam vuttam *catudvāram āgāram karitvā acchatīti*.

Tam aham yaḥā sattin yathā balam paṭipūjessāmīti idam pan'assa paṭipatti - mukham, iminā hi mukhena so evam paṭipajjatīti.

Ettāvatā ca Bhagavatā sabbā pi tāpasa-pabbajjā niddiṭṭhā hōnti. Katham? Atṭhavidhā hi tāpasā: saputtabhariyā uñchā-cariyā⁴ anaggapakkhikā⁵ asāmapākā asamamuṭṭhikā⁶ dantavakkalikā pavatta-phala-bhojino⁷, paṇḍupalāsika ti. Tattha ye Keniya-jatilo viya kuṭumbam saṇṭhapesi vasantī, te saputta-bhariyā nāma. Ye pana 'Sakalattabhbāvo'⁸ nāma pabbajitassa ayutto' ti lāyana-maddanaṭṭhānesu vīhi-muggā māsa-tilādīni samkaḍḍhitvā pacitvā paribhuñjanti, te unchā-cariyā⁹ nāma. Ye 'Khalena khalam vicariṭvā vīhim āharitvā koṭṭetva pāribhuñjanan nāma ayuttan' ti gāma-nigamesu taṇḍula-bhikkham gahetva pacitvā paribhuñjanti, te anaggapakkhika¹⁰ nāma. Ye pana 'Kim pabbajitassa sāmapākenāti?' gāmam pavisitvā pakka-bhikkham eva

¹ Bm pānāgaram katvū. ² Sc pubbaṇhapaṇhaṇāni; Bm pubbaṇṇādīni.

³ Sedt ucchā- (below Sdh lañjā-)

⁴ Bm pakkikā; MSS. anaggi (but SS alj have a at p. 270, n. 9, and 271, n. 7

⁵ Bm ayamutṭhikā (SS below asammuṭṭhakā).

⁶ Bm bhojanā (but below p. 271 note 9 -bhojī).

⁷ Bm saputtadāra-bhbāvo. ⁸ So ujjā; St ucchā; Sdh lañjā.

⁹ Bm anaggipakkikā (see note 4).

gaṇhanti, te asāmapākā nāma. Ye 'Divase divase bhikkhā-pariyetṭhi nāma dukkhā pabbajitassāti' muṭṭhi - pāsāñena ambāṭakādīnam rukkhānaṁ tacām koṭṭetvā khādanti, te asamamuṭṭhikā¹ nāma. Ye pana 'pāsāñena tacām koṭṭetvā vicaraṇān nāma dūkkhan' ti danteh' eva uppātētvā khādanti, te dantavakkalikā nāma. Ye 'Dantchi tacām uppātētvā khādanām nāma dukkham pabbajitassāti' ledḍu-dāṇḍādīhi paharitvā patitāni phalāni paribhuñjanti, te pavatta-phala-bhojino² nāma. Ye pana 'Ledḍhu - dāṇḍādīhi pātētvā paribhogo nāma asāruppo pabbajitassāti' sayam patitān' eva puppha-phala-palāsāni³ khādantā yāpenti, te paṇḍupalāsikā nāma. Te tividhā ukkaṭṭha - majjhima - muduka - vasena. Tattha ye nisinnatthānato anuṭṭhāya hatthena pāpuṇatthāne⁴ yeva pāṭitam gahetvā khādanti te ukkaṭṭhā. Ye eka-rukkhato aññām rukkham na gacchanti te majjhimā. Ye tam tam rukkha-mūlam gantvā pariyesitvā khādanti te mudukā.

Imā pana aṭṭha pi tāpasa-pabbajjā imāhi catuhi yeva saṃgahaṁ gacchanti. Katham? Etāsu hi saputtabhariyā ca uñchā-cariyā⁵ ca dānāgāram⁶ bhajanti, anaggapakkhika⁷ ca. asāmapākikū ca agyāgāram bhajanti, asammuṭṭhikā⁸ ca danta-vakkalikū ca kanda-mūla-phala-bhojanām bhajanti, paṇḍu - palāso⁹ payatta - phala - bhojanām bhajati. Tena vuttam¹⁰ 'Ettāvatā ca Bhagavatā sabbū pi tāpasa-pabbajjā niddiṭṭhā hontīti.'

4. Idāni Bhagavā sācariyakassa Ambatthassa vijjā-caraṇa-sampadāya apāya-mukham pi apatta-bhāvam dassetum tam kiṁ maññasi Ambatthāti ādim āha. Tam uttānatthanī eva.

5. Attanā ḥpāyiko pi aparipūramāno ti¹¹ attanā vijjā-caraṇa-sampadāya ḥpāyikenāpi aparipūriyamānena.¹²

6. Dattikan¹³ dinnakan. Sammukhībhāram pi na dadātti. Kasmā pana na dadāti? So kira sammukhā-āvajjanin¹⁴ nāma

¹ Bm ayamutṭhikā.

² Bm bhojanā.

³ Bm puppha-phala-paṇḍu-palāsādīni.

⁴ Sch. paguṇana-tthāne.

⁵ Sd ucchā.

⁶ Bm agāram.

⁷ Bm anaggipakkikā.

⁸ Bm ayamutṭhikā.

⁹ St adda ca; Bm pavatta-phala bhojī ca paṇḍu-palasiko ca . . . bhajanti.

¹¹ SS pi.

¹⁰ Above p. 270.

¹² Bm aparipūramānena; SS -māno.

¹³ Sc. yattinadan; Saht nadan.

¹¹ Bm āvattanīm; Sd āvajjanī ('nim below, comp. p. 265).

vijjam jānāti. Yadā rājā mahārahena alaṅkārena alaṅkato hoti, tadā rañño samipe ṭhatvā tassa alaṅkārassa nāmam gaṇhāti. Rājā nāme gahite ‘Na demītī’ vattum na sakkoti. Datvā puna chaṇa-divase ‘Alaṅkāram āharathāti’ vatvā, ‘N’ atthi deva, tumhehi brāhmaṇassa dinno” ti vutte, ‘Kasmā me dinno?’ ti pucchi. Te amaccā ‘So Brāhmaṇo sammukkhā āvajjanim¹ māyam² jānāti, tāya tumhe āvatṭetvā gahetvā gacchatīti āhamṣu. Apare raññā saha tassa atisahāya-bhāvam asahantā āhamṣu: ‘Deva etassa Brāhmaṇassa sarire saṅkha-palita-kuṭṭham nāma, tumhe etam disvā va ālingatha parāmasatha, idāñ ca kuṭṭham nāma kāya-samsūgga-vasena anugacchati, mā evam karothāti.’ Tato paṭṭhāya tassa rājā sammukhibhāvam na deti.

Yasmā pana so Brāhmaṇo paṇḍito khatta-vijjāya³ kusalo tena saha mantetvā kata-kammaṇi nāma na virujjhati, taśmā sāṇi-pākārassa anto ṭhatvā bahi ṭhitena tena saddhim manteti. Tam sandhāya vuttam tiro-dussan tena mantetīti.⁴ Tattha tiro dussam tenāti tiro-dussan tena. Ayam eva vā pāṭho.

Dhammadikan ti anavajjam. *Payatan*⁵ ti abhiharitvā dinnam. ‘*Kathan* tassa rājā ti. Yassa rañño Brāhmaṇo īdisam bhikkham patigaṇheyya kathan tassa Brāhmaṇassa sq. rājā sammukhī-bhāvam pi na dadeyya? Ayam pana adinntukam māyāya gaṇhati, ten’ assa sammukhibhāvam rājā na dadatīti niṭṭham eva gantabban ti ayam ettha adhīppāyo. “Idam pana kūraṇam ṭhapetvā rājānam c’ eva Brāhmaṇañ ca na añño koci jānāti, tad etam evam rahassam paticchannam pi jānāti, addhā sabbaññu samaṇo Gotamo” ti niṭṭham gamissatīti’ Bhagavā pakāsesi.

7. Idāni ayañ ca Ambattho ācariyo c’ assa mante nissāya atimānino, tena nesam manta-nissita-māna-nimmaddānattham uttarim desanam vaddhento, *Tam kim maññasi Ambattha.* *Idha rājā* ti ādim āha.

¹ Bm āvatṭanim.

² St māsam; Scdh mā; Bm āyam (see below, line 23).

³ Bm khetta-vijjāya (see above, p. 93).

⁴ SS tiro-dussanena mante tiṇīti.

⁵ Bm payātan.

Tattha *rathūpatthare* ti rathamhi rañño ṭhānattham̄ attha-
ritvā sajjita-padese.

*Uggahi cāti*¹ uggat-uggatehi vā amaccehi.

Rājaññehiti anabbisitta-kumārehi.

Kañcid era mantañan ti ‘Asukasmiṁ padese tañakam̄ vā
mātikam̄ vā kātum̄ vat̄ati, asukasmīm̄ gāmañ vā nigamam̄
vā nagaram̄ vā nivesetun’ ti evarūpa-pākāta-mantañam̄.

Tad era mantañan ti. Yam̄ idisam̄ raññā mantitam̄ tad
eva • tādiseh’ eva sīsukkhepa-bhamukukkhepādīhi ākārehi
manteyya.

Rāja-bhañitan ti. Yathā raññā bhañitam̄ tassa tassa atthassa
sādhana-samattham̄, api nu so pi tassa tassa atthassa sādhana-
mattham eva bhañitam̄ bhañatīti attho.

8. *Pūvattāro* ti pavattayitāro.

Yesan ti yesam̄ santakam̄.

Manta-padan ti veda²-sañkhātam̄ mantam eva.

Gītan ti Aṭhakādīhi dasahi porāṇaka-brāhmañehi sara-
sampatti-vasena sājjhāyitam̄.

Paruttan ti aññesam̄ vuttam̄, vācitan ti attho.

Samihitan ti samupabbiñham,³ rāsi-rāsi-katam̄⁴ piñdam̄
katvā thapitan ti attho.

Tad anugāyantī etarahi brahmañā tam̄ tehi pubbe gītam̄
anugāyanti anusājjhāyanti.

Tad anubhāsantī tam̄ anubhāsanti, idam̄ purimass’ eva
vācānam̄.

Bhāsitam anubhāsantī tehi bhāsitam̄ sajjhāyitam̄ anusa-
jjhāyanti. •

Vācitam anurācentī tehi aññesam̄ vācītam̄ anuvācenti.

Soyyathādan ti te katame ti attho.

Aṭṭhako ti adīni tesam̄ nāmāni. Te kira dibbena cakkhunā
oloketvā parūpaghātam̄ akatvā Kassapa-sammāsambuddhassa
Bhagavato pāvacanena saha samsandetvā mante ganthesum.⁵
Aparāparam pana Brāhmañā pāñātipātādīni pakkhipitvā tayo
vede bhinditvā Buddha-vacanena saddhim viruddhe⁶ akamsu.

¹ Bm uggehi vātī.

² Bm samupabyūñham̄.

³ Bm gandhim̄.

² Bm bedattaya.

⁴ Bm rāsiñtam̄.

⁶ Bm viruddham̄.

N' etam thānam rījjatiti yena tvam isi bhaveyyāsi etam kāraṇam na vijjati. Idha Bhagavā yasmā ‘Esa pucchiyamāno pi attano avatthāraṇa-bhāvam nātva paṭivacanam na dassatiti’ jānāti, tasmā patiññam agahetvā va isi-bhāvam paṭikkhipi.

9. Idāni yasmā te porāṇā dasa brāhmaṇā nirāmagandhā¹ anitthigandhā rajojalla-dharā brahma-cārino araññāyatane pabbata-pādesu vana-mūla phalābhārā vasimsu, yadā katthaci gantu-kāmā honti iddhiyā ākāsen’ eva gacchanti n’atthi tesam yānena kiccam, sabba-disāsu ca tesam mettādi-brāhma-vihāra-bhāvanā’va ārakkhā hoti n’atthi tesam pākāra-purisa-guttihī² attho, iminā ca Ambatthena suta-pubbā ca³ tesam paṭipatti, tasmā imassa sācariyakassa tesam patipattito āraka-bhāvam dassetum. *Tam kim maññasi Ambatthāti ādim āha.*

10. Tattha ricita-kālakan ti vicinītvā apanīta-kālakām.

Vēṭhakantapassāhīti⁴ dussa-paṭṭadussa-veṇi-ādīhi vēṭhakehi namita-phāsukāhi.⁵

Kuttavālehitī sobhā-karaṇattham kappetum yutta-tthānesu kappita-vālehi. Ettha ca valavānam yeva vūlā, kappitānam rathānam valava-yuttattā pana rathā pi kutta-vālā ti vuttā.

Ukkimma-parikhāsūti khāta-parikhāsu.⁶ Ukkhitta-palighā-sūti⁷ ṭhapita-palighāsu. Nagarūpakārikāsūti. Ettha upakārikā ti paresam ārohaṇa-nivāraṇattham samantā nagara-pākārassa adhobhāge kata-sudhākammam vuccati. Idha pana tāhi upakārikāhi yuttāni nagarān’ eva nagarūpakārikāyo ti adhippetā. Rakkhāpentīti, tādisesu nagaresu vasantā⁸ pi attānam rakkhāpenti.

Kaṅkhā ti ‘Sabbaññu na⁸ sabbaññūti’ evam samsayo. Vimatīti tass’ eva vevacanam. Virūpā mati, vinicchetum asamatthā ti attho. Idam Bhagavā: ‘Ambatthassa iminā attabhāvena magga-pātubhāvo n’atthi, kevalam divaso vīti-vattati, ayam kho pana lakkhaṇa-pariyesanattham āgato, tam

¹ Sodh nirāgamandhā.

² So Bm guttīti.

³ Scht omit ca.

⁴ Sd vēṭhakantipassāhīti; Bm vēṭhakanata.

⁵ Sdt -thāsukāhi; Bm pāsukāhi.

⁶ Bm khata-.

⁷ Bm okkhitta-.

⁸ Sd am.

pi kiccaṁ na sarati, hand' assa sati-janaṇattham nayaṁ demīti' āha.

11. Evam vatvā pāna yasmā Buddhānam nisinnānam vā nipannānam¹ vā koci lakkhaṇam pariyesitum na sakkoti, ṭhitānam pāna caṅkamantānam vā sakkoti, āciṇṇa-cetam Buddhānam lakkhaṇam pariyesanattham āgata-bhāvam īnatvā uṭṭhāyāsanā caṅkamādhiṭṭhānam nāma tena Bhagavā uṭṭhāyāsanā bahi nikkhanto, tasmā *Atha kho Bhagavā ti ādi-vuttam*.

Samannesiti gavesi, ekam dve ti vā gaṇayanto samānayi.

Yebhuyyena pāṭhena,² bahukāni addasa appāni na addasāti attho. Tato yāni na addasa tesam dīpanattham vuttam thapetvā dve ti.

Kaṅkhatti, 'aho vata passeyyan' ti patthanam appādeti. *Viekkicchātiti* tato tato tāui vicinanto kicchatī, na sakkoti datṭhum. *Nādhimuccatiti* tāya viekkicchāya sanniṭṭhānam na gacchatī. *Na sampasūdatiti* tato 'Paripuṇṇa-lakkhaṇo ayan' ti Bhagavati pasādam nāpajjati. *Kaṅkhāya* vā dubbalā vimati vuttā, viekkicchāya majjhimā, anadhimuccanatāya balavatī, asampasādena tehi tīhi dhammehi citassa kalusa-bhāvo.³

Kosohite ti vatthi-kesena paṭicchanne. *Vatthaguyhe* ti aṅgajāte. Bhagavato hi vāraṇass' eva kosohitam vatthaguyham suvaṇṇa-vanṇam paduma-gabbha-samānam. Tam so vattha-paṭicchannattī apassanto antomukha-gatāya ca jivhāya pahūta-bhāvam asallakkhento, tesu dvīsu lakkhaṇesu kaṅkhī ahosi viekkicchī.

12. *Tathārūpan* ti. Katham⁴ rūpam kim ettha aññena vattabbam? Vuttam⁵ etam Nāgasena-ttheren' eva Milinda-raññū puṭṭhena : ““Atidukkaram⁶ bhante Nāgasena Bhagavatā katan” ti. “Kim mahārājāti”? “Mahājanena hiri-karaṇ - okāsam Brahmāyu - brāhmaṇassa ca antevāśinam⁷ Uttarassa ca Bavāriyassa antevāśinam solasa brāhmaṇānan

¹ Sh Bm nippannānam.

² Bm pāyena.

³ Bm kālussiya-bhāvo (only one s at p. 95).

⁴ Bm Tam.

⁵ Not in the published text. But comp. pp. 168, 9.

⁷ Sh antevāsi.

⁶ Sd atidukkharām; Bm Āha ca dukkaram.

ca Selassa ca brāhmaṇassa antevāsinam ti - sata - māṇavānañ ca dassesi bhante' ti. "Na Mahārāja Bhagavā guyham dasseti, chāyam Bhagavā dasseti, iddhiyā abhisamkharitvā nivāsana-nivattham kāya-kandhana-baddham cīvara-pārūtam chāyā-rūpaka-mattam dasseti¹ Mahārājāti." "Chāyam² ditthe sati diṭṭha³ yeva nanu bhante" ti. "Tiṭṭhat" etam Mahārāja, hadaya-rūpam disvā bujjhanaka-satto bhaveyya hadaya-maṇsam nintetvā⁴ dasseyya sammā-sambuddho" ti. "Kusalo⁵ 'si bhante Nāgasenāti."

Ninnāmetrā ti niharitvā. *Anumasiti* kathina-sūcim⁶ viya katvā anumajji⁷. Tathā karaṇena c' ettha mudu-bhāvo, kaṇṇasotānumasanena dīgha-bhāvo, nāsika-sotānumasanena taṇu-bhāvo, nalāta-paṭicchādanena puthula-bhāvo pakāsito ti veditabbo.

13. *Patimānento*⁸ āgamento, āgamanam⁹ assa patthento udikkhanto ti attho.

14. *Kathā-sallāpo* ti kathā ca sallāpo ca, kathana-paṭikathanan ti attho.

15. *Aho vatāti* garaha-vacanam etam. *Re* ti hīlana-vasena āmantanam. *Pañḍitakā* ti tam eva jīgucchanto āha. Sesadvaye pi es' eva nayo.

Evarūpena kira bho puriso attha-carakrātī, idam 'Yādiso tvam edise attha-carake hita-kārake sati puriso nirayam y' eva gaccheyya, na aññatrāti' imam attham sandhāya vadati.

Āsajja āsajjāti ghaṭṭevā ghaṭṭetvā.

*Anhe pi*¹⁰ evam upaneyya upaneyyāti. 'Brāhmaṇo kho pana Ambattho Pokkhārāsātīti' ādīni vātvā evam upanetvā upanetvā paṭicchanna-kāraṇam āvikaritvā suddadāsādibhāvam¹¹ āropetvā avaca tay' amha¹² akkosūpītā ti adhippāyo.

Padasā yera pavattesīti pādena¹³ paharitvā bhūmiyam pātesi, yañ ca so pubbe ācariyena saddhim Ratham abhirūhitvā¹⁴

¹ Bm dassesi.

² St chāya.

³ Bm diṭṭham.

⁴ Bm niharitvā.

⁵ Bm kutto.

⁶ Bm kathina-sūcim.

⁷ Bm paṭimānento (see below p. 280, note 7).

⁸ Bm āgamanassa for a a.

⁹ Sd amhāpi.

¹⁰ Bm suttu-dās^o.

¹¹ Bm tayā amhe.

¹² Sd pāde.

¹³ Bm āruhitvā sūratthī hutvā.

agamāsi, tam pi'ssa tħānam acchinditvā rathassa purato padasā yeva¹ gamanam akāsi.

16. *Atirikālo* ti suṭṭhu vikālo, sammodanīya-kathāya pi kālo n' atthi.

17. Āgamā num idha² bho ti āgamā nu idha³ bho.

19. *Adhivāsetūti* sampaticchatu. *Ajjatanāyāti*, yam me tumhesu kāraṇ karoto ujja bhavissati puññañ ca pīti-pāmojjañ ca tadatthāya.

Adhivāsesi Bhagavā tuṇhī-bhāvenāti, Bhagavā kāyaingam vācaingam vā avopetvā⁴ abbhantare yeva khantiñ cārento⁵ tuṇhī-bhāvena adhivāsesi Brāhmaṇassa anuggahañtham,⁶ mañasā ca sampaticchīti vuttam hoti.

20. *Paniṭenāti* uttamena. *Sahatthā* ti sahatthena. *Santappetvā* ti suṭṭhu tappetvā, paripuṇñam suhitam yāvadattham katvā. *Samparāretrā* ti suṭṭhu pavāretvā, 'Alan alun' ti hattha-saññāya paṭikkhipāpetvā.

Bhuttārin ti bhuttavantam. *Onīta⁷-patta-pāñin* ti pattato onīta-pāñim, apanīta-hatthan ti vuttam hoti. Onītta-patta-pāñin ti pi pāṭho. Tass' attho onīttam nānā-bhūtam vinā-bhūtam pattam pāñito⁸ assāti onītta-patta-pāñi. Tam onīta-patta-pāñim hatthe ca pattañ ca dhovitvā ekamante pattam nikkipitvā nisinnam ti attho.

Ekamantam nisiditi Bhagavantam evam bhūtam ñatva ekasminm okūse nisiditi attho.

21. *Anupubbikathan* ti anupaṭipāṭi-katham. Anupubbikathan⁹ nāma dānānantaram sīlam sīlānantaro saggo saggānantaro maggo ti etesam atthānam dīpana-kathā. Ten' eva seyyathidam dāna-kathan ti ādim āha. *Okāran* ti avakāram lāmaka-bhāvam.

Sāmukkānsikā ti sāmam ukkañsikā, attanā yeva uddharitvā gahitā sayambhu-nāñena ditṭhāñ asādhārañā aññesan ti attho. Kā pana sā ti. Ariya-sacca-desanā. Ten' ev' āha dukkham samudayam nirodham maggan ti.

¹ Bm yevassa.

² Bm nukhyidha.

³ Bm nu khō idha.

⁴ Bm acopetvā.

⁵ Bm dhārente.

⁶ Bm anuggahanaththam.

⁷ Sdh n throughout.

⁸ Sh Bm pāñito.

⁹ H. anupubbikathan.

Dhamma-cakkhun ti idha sotāpatti-maggo adhippeto. Tassa uppatti-ākāra - dassanatham yam kiñci samudaya-dhammam sabban tam nirodha-dhamman ti āha. Tam hi nirodham ārammaṇam katvā kicca-vasena evam sabba-saṅkhataṁ paṭivijjhantam uppajjati.

22. Diṭṭho ariya-sacca-dhammo etenāti *diṭṭha-dhammo*. Es' eva nayo sesa-padesu pi. Tiṇṇā vi cikicchā-vanenāti *tiṇṇa-vicikiccho*. Vigatā kathamkathā assāti *vigata-kathamkatho*. *Vesārajjappatto* ti visārada-bhāvam patto. Kattha? Satthu sāsane. Nāssa paro paccayo, na parassa saddhāya etha vattatīti *aparapaccayo*.

Sesam sabbattha pubbe vutta-nayattā uttānatthattā ca pākaṭam evāti.

Iti¹ Sumaṅgala-Vilāsiniyā Dīgha-Nikāy-Atthakathāya
Ambattha-Sutta-Vāñanā
niṭṭhitā.²

¹ SS omit.

² Bm adds tatiyam.

IV.

SÖNADANDA-SUTTA-VANNANĀ.

Evam me sutam . . . pe . . . Añgesúti Soñadañda-suttam.
Tatrāyam apubba-pada-vanñanā.

Añgesúti. Añgā nāma añga-pāsādikatāya evam laddha-vohārā jānapadino rāja-kumārā. Tesam nivāso eko pi jana-pado rūlhi-saddena Añgātī vuccati. Tasmim Añgesu janapade.¹

Cārikan ti, idhāpi aturita-cārikā c' eva nibaddha²-cārikā ca adhippetā.

Tadā kira Bhagavato dasa-sahassī-lokadhātum oloken-taissa Soñadañda-Brāhmaṇo nāṇa-jālassa anto paññāyittha. Atha Bhagavā: ‘Ayam Brāhmaṇo mayham nāṇa-jāle paññā-yati, atthi nu kho assa upanissayo’³ ti vīmaṇsanto addasa⁴ ‘Mayi tattha gate etassa antevāsino dvādasah’ ākārehi Brāhmaṇassa vanñam bhāsitvā mama santike āgantum na dassanti, so pana tesap vādam bhinditvā ekūna-tiñsāya⁵ ākārehi mama vanñam bhāsitvā mam upasam̄kamitvā pañham pucchissati, so pañha-vissajjana⁶-pariyosāne sarañam gamissati, pañca-sata-bhikkhu-parivāro tam janapadam patipanno, Tena vuttam Añgesu cārikam caramāno . . . pe . . . yena Campā tad avasariti.

Gaggarāya pokkharaṇiyā tīre ti, tassa Campā-nagarassa avidūre Gaggarāya nāma rāja-mahesiyā⁷ khāṇitattā⁸ Gaggarā ti laddha-vohārā pokkharaṇī atthi. Tassa tīre samantato

¹ On this paragraph comp. above, p. 239.

² Bm nibandha. (See above, pp. 239-243.)

³ Bm khvassūpanissayo.

⁵ Bm -tiñsab’.

⁷ Bm rūjaggamahesiyā.

⁴ So all MSS. See above, p. 243.

⁶ Bm pañha-vissajjana-.

⁸ So khān°; Bm khān°.

nilādi-pañca-vanṇa-kusuma-patimanditam mahantam campaka-vanam. Tasmim Bhagavā kusuma-gandha-sugandhe campaka-vane viharati. Tam sandhāya *Gaggarāya pokkharaṇiyā tīre* ti vuttam.

Māgadhenā Seniyena Bimbisārenāti. Ettha so rājā Magadhanam issarattā Māgadho. Mahatiyā senāya samannāgatattā Seniyo. Bimbīti suvaṇṇam, tasmā sāra-suvaṇṇa-sadisa-vaṇṇatāya Bimbisāro ti vuccatīti veditabbo.¹

3. Bahū bahū hutvā² saṃhatā ti *saṃghā*, ekekissā disāya saṃgho³ etesam atthīti *saṃghī*, pubbe nagarassa anto agaṇā bahi nikhamitvā gaṇa-sampannā⁴ ti *gaṇī-bhūtā*.

Khattam āmantesīti, khattā vuccati pucchita⁵-pucchita-pañham⁶ vyākaraṇa-samattho mahāmatto, tam āmantesi.

Āgamentūti, muhuttam patimānentum⁷āgacchantūti vuttam hoti.

4. *Nānā-verajjakānan* ti nānā-vidhesu aññesu aññesu Kāsi-Kosalādisu rajjesu jātā, tāni vā tesam nivāso,⁸ tato vā āgatāti nānā-verajjakā. Tesam nānā-verajjakānam.

Kenacid era karaṇiyenāti. Tasmim kira nagare dvīhi kāraṇiyehi Brāhmaṇā sannipatanti yaññānubhavanatihām vā manta-sajjhāyanathām vā. Tadā ca tasmim nāgare yañño n' atthi, Soṇadaṇḍassa pana santike mante sajjhāyanatthām ete sannipatitā. Tam sandhāya vuttam *kenacid eva karaṇiyenāti*. Te tassa gamanam sūtvā cintesum: ‘Ayam Soṇadando uggata⁹-Brāhmaṇo, yebhuyyena ca aññe Brāhmaṇā Samāṇam Gotamam saraṇam gatā, ayam eva ca na gato. Śvāyam sace tattha gamissati addhā Samāṇassa Gotamassa āvatṭaniyā¹⁰ māyāya āvatṭito tam saraṇam gamissati. Tato etassāpi geha-dvāre Brāhmaṇānam asanipāto bhavissati.¹¹ Hand’ assa gamanantarāyam karomāti’ sammanta-ityvā tattha agamamāsu. Tam sandhāya *atha kho te Brāhmaṇā* ti ādi vuttam.

¹ Bm vuccati.

² Bm Bahū hutvā.

³ Bm saṃghū.

⁴ Bm gaṇatām pattā.

⁵ Sc Bm pucchita once only.

⁶ Bm pañhe.

⁷ Bm patimānentum (see above, p. 276, note 7).

⁸ Sc vāsā; Sdt vāso.

⁹ Bm uttama-.

¹⁰ Bm āvatṭaniya.

¹¹ Sh asanipāto bhavissati; Bm sannipāto na bhavissatīti.

5. Tattha iminā p' aṅgenāti iminā pi kāraṇena.

Evam ekam kāraṇam vatvā, puna 'Attano vanṇe bhañña-māne atussanaka-satto nāma n' athi. Hand' assa vanṇa-bhañnanena gamanam nivāremāti' cintetvā Bharam hi Sonadandyo ubhato sujāto ti ādīni kāraṇāni āhamsu.

Ubhato ti dvīhi pakkhehi, mātito ca pitito cāti. 'Bhoto mātā Brāhmaṇī mātu mātā Brāhmaṇī tassā pi mātā Brāhmaṇī, pitā Brāhmaṇo pitu pitā Brāhmaṇo tassa pi pitā Brāhmaṇo' ti evam bhavam ubhato sujāto mātito ca pitito ca.

Samsuddha-gahaṇiko ti samsuddha¹-mātu-gahaṇī, kucchīti attho. 'Samavepakiniyā gahaṇiyā' ti² ettha ca pana kammaja-tejo-dhātu gahaṇī ti vuccati.

Yāva sattamā pitāmaha-yugā tī, ettha pitu pitā pitāmaho, pitāmahāssa yugam pitāmaha-yugam. Yukan ti āyu-ppamūṇam vuccati, abhilāpa-mattam eva c' etam. Atthato pana pitāmaho yeva pitāmaha-yugam, tato uddham sabbe pi pubba-purisā pitāmaha-yuga³-gahaṇen' eva gahitā. Evam yāva sattamo puriso tūva samsuddha-gahaṇiko, atha kho akkhitto anupakkuttho⁴ jāti-rādenāti dassenti.

Akkhitto ti 'apanetha etam, kim iminā' ti evam akkhitto anavakkhitto. Anupakkuttho ti na upakkuttho, na akkosam vā nindam vā patta⁵-pubbo. Tena kāraṇenāti jāti-rādena. 'Iti pi hīna-jātiko eso' ti evarūpena vacanenāti attho.

Addho ti issaro. Mūladdhano ti mahatā dhanena saman-nāgato. Bhavato hi gehe paṭhaviyam pañsu-vālikā viya bahum dhanam. Samano pana Gotamo adhano bhikkhāya udaram pāretvā yāpetiti dassenti. Mahābhogo ti pañca-kāma-guṇa-vasena mahā-upabhoogo. Evam yam yan guṇam vadanti 'tassa tassa patipakkha-vasena Bhagavato aguṇam yeva dassemāti' maññamānā vadanti.

Abhirūpo ti aññehi manussehi adhikarūpo. Dassanīyo ti divasam pi passantānam atitti-karaṇato dassana-yoggo. Dassanen' eva citta-ppasāda-jananto pāsādiko.

¹ Sc Bm samsuddhā te (sec A. 3. 58). ² Mahā-sudassana Sutta, I. 52.

³ Bm omits yuga.

⁴ Bm anupakkuttho (always).

⁵ Sc putta; Sd panna; Bm laddha.

Pokkharatā vuccati sundara-bhāvo, vanṇassa pokkharatā vanṇa-pokkharatā, tāya vanṇa-pokkharatāya vanṇa-sampattiyyā yutto ti attho. Porāṇā pan' āhu: 'Pokkharan ti sarīram vadanti, vanṇam vanṇam evāti.' Tesam matena vanṇañ ca pokkharañ ca vanṇa-pokkhārāni, tesam bhāvo vanṇa-pokkharatā. Iti paramāya vanṇa-pokkharatāyātī uttama-parisuddhena vanṇena c' eva sarīra-saṅṭhāna-sampattiyyā cāti attho.

Brahmā-vanṇū ti setṭha-vanṇī, parisuddha-vanṇesu pi setṭhena suvanṇa-vanṇena va samannāgato ti attho. *Brahmaraccasīti*¹ Mahābrahmaṇo sarīra-sadisena sarīrena samannāgato. *Akkhuddāvakaśo dassanāyātī*, 'bhoto sarīre dassanassa² okāso na khuddako mahā, sabbān' eva te aṅga-paccaṅgāni dassanīyān' eva tāni cāpi mahantān' evāti' dīpentī.

Silam assa atthīti *silarā*. Vuddham vadḍhitam sīlam assāti *ruddha-sīlī*. *Vuddha-sīlenātī* vuddhena vadḍhitena sīlena. *Samannāgato* ti yutto. Idam vuddha-sīlī-padass' eva vevacanam. Sabbam etam pañca-sīla-mattam eva sandhāya vadanti.

Kalyāṇa-vāco ti ādisu kalyāṇā sundarā parimaṇḍala-pādavyāñjanā vācā assāti *kalyāṇa-rāco*. Kalyāṇam madhuram vākkaraṇam assāti *kalyāṇa-rākkarāno*. Vākkaraṇān ti *udāhāra*³-ghoso. Guṇa-paripuṇa-bhāvena pure-bhavā ti porī, pure vā bhavattā poriyā⁴ nāgarikithiyā sukumālattena⁵ sadisā ti porī. Tāya *poriyā*.

Vissatthāyātī apalibuddhāya, sandiddha⁶-vilambitādi-dosarahitāya.

Anelagalāyātī ela-galana-virahitāya. Yassa ḍassaci hi kathentassa elā galati lālā paggharati kheḷa-phusitāni vā nikhamanti tassa vācā elagalā nāma hoti, tabbiparitāyātī attho.⁷

Atthassa viññāpaniyātī, ādi-majjha-pariyosānam pākaṭam katvā bhāsitattassa viññāpana-samatthāya.

¹ Sc vuccasīti; Sd yaḍhasīti; Bm vacchasi.

² Bm dassanāya.

³ Bm udāharana-.

⁴ Bm porī (but see p. 76).

⁵ SS. sukumālattanena; Bm sukhumālattunena.

⁶ Sd sandūtha; Bm sanniddha (see B. on C. VII. 4. 6).

⁷ Bm elā throughout; SS vary; Bm galō; St galō; Sd vary throughout (comp. S. VIII. 6. 2; C. IV. 14. 5; M. V. 13. 9).

Jinno ti jarā-jinnatāya *jino*. *Vuddho* ti aṅga-paccangaṅgam vuddhi-bhāvam mariyādām patto. *Mahallako* ti jāti-mahallakatāya samannāgato, cira-kāla-ppasūto ti vuttam hoti. *Addhagato* ti addhānam gato. Dve tayo rāja-parivatte etito ti adhippāyo. *Vayo anuppatto* ti pacchima-vayam sampatto. Pacchima-vayo nāma vassa-satassa pacchimo tatiya-bhāgo.

Api ca *jinno* ti porāṇo, cira-kāla-ppavaita-kulanvayo¹ ti vuttam hoti. *Vuddho* ti sīlācārādi-guṇa-vuddhipatto.² *Mahallako* ti vibhava-mahantatāya samannāgato. *Addhagato* ti magga-paṭipanno, Brāhmaṇānam vata-cariyādi-mariyādām avitikkamma caraṇa-silo.³ *Vayo anuppatto* ti jāti-vuddha-bhāvam pi antima-vayam anuppatto.

¶. *Evaṁ vutte* ti evam tehi Brāhmaṇehi vutte. Soṇa-dāṇḍo, ‘Ime Brāhmaṇā jāti-ādīhi mama vanṇam vadanti, na kho pana me yuttam attano vanṇe rajjitum, handāham etesam vādam bhinditvā Samanassa Gotamassa mahanta-bhāvam paññāpetvā etesam tattha gamanam karomīti’ cintetva, *Tena hi bho mama pi sunathāti*⁴ ādim āha. Tattha yē pi ubhato sujāto ti ādayo attano guṇehi sadisā guṇā⁵ ti pi ‘Ko cāham ke⁶ ca Samanassa Gotamassa jāti-sampatti-ādayo guṇā’ ti attano guṇehi uttaritare yeva maññamāṇo, itare pana ekantena va Bhagavato mahanta-bhāva-dipanattam pakāseti.

• *Mayam eva arahāmāti*, evam niyamento v'ettha idam dīpeti : ‘Yadi guṇa-mahantatāya upasamkamitabbo nāma hoti, yathā Sinerum •upanidhāya sāsapo mahāsamuddam upanidhāya gopadakam⁷ sattasu mahā-saresu udakam upanidhāya ussāvabindu paritto lāmako, evam eva Samanassa Gotamassa jāti-sampatti-ādayo pi guṇe upanidhāya amhākam guṇā parittā lāmakā. Tasmā *mayam eva arahāma tam bharantam Gotamam dassanāya upasamkamitun'* ti.

Mahantam nāti-saṅgham ohāyāti māti-pakkhe asīti kula-

¹ Sed kulavainso.

³ Sc carasi; ⁵ Sdt carayi.

⁵ Sdt guṇo.

⁷ St gopadeladakam.

² Bm vuddhiyā yutto.

⁴ Sc sunāti; Bm sunāthāti.

⁶ SS. ko.

sahassāni piti-pakkhe asītin ti¹ evam saṭṭhi-kula-sata-sahassam ohāya pabbajito.

Bhūmigatañ ca rehāsatṭhañ cāti, ettha rājaṅgaṇe c'eva uyyāne ca sudhā-matṭa-pokkharanīyo sattta-ratana-pūrā² katvā bhūmiyam ṭhapita-dhanam bhūmi-gatam nāma, pāśādā-niyyūhādayo pi pūretvā ṭhapitam vehāsatṭham³ nāma. Etan tāva kula-pariyāyena āgatam. Tathāgatassa pana jātadivase yeva saikho elo uppalo puṇḍarīko ti cattāro nidhayo upagatā, yesu⁴ saṅkho gāvutiko elo addha-yojaniko uppalo tigāvutiko puṇḍarīko yojanīyo ti tesu pi gahita-gahitam pūrati yeva. Iti *Bhugarā pahūtam hiraññā-suraññam ohāya pabbajito* ti veditabbo.

Daharo ra samāno ti taruṇo va samāno. *Susu-kāla-keso*⁵ ti suṭṭhu-kāla-keso, aūjana-vanṇa-keso va hutvā⁶ ti attho. *Bhaddenāti latṭhakeṇa*,⁶ paṭhamena vayasāti tiṇṇam vayānam paṭhama-vayena.

Akāmakānan ti anicchamānānam, anādaratthe sāmī⁷-vacanām. Assūni mukhe etesan ti *assu-mukhā*, tesam assu mukhānam, assu-kilinna-mukhānan ti attho. *Rudantānan* ti kanditvā rodamānānam.

Akkhuddārukāso ti, ettha Bhagavato aparimāṇo yeva dūssā-nāvakāso⁸ ti veditabbo.

Tatr' idam vatthum. Rājagahe kira aññataro Brāhmaṇo, 'Samanassa Gotamassa pamāṇam gaḥetum na sakkā'⁹ ti sutvā, Bhagavato piṇḍāya pavisana-kāle saṭṭhi-hatṭhañ venūm gaḥetvā nagara-dvārassa bahi ṭhatvā, sampatte Bhagavati venūm gaḥetvā samīpe atṭhāsi. Veṇu Bhagavato jānuka-mattam pāpuṇi. Puna-divase dve veṇū ghaṭetvā samīpe atthāsi. Bhagavā pi dvīṇṇam veṇūnām upari dve veṇū-mattam¹⁰ eva paññāyamāno 'Brāhmaṇa kiṁ karosīti' āha. 'Tumhākam pamāṇam gaṇhāmīti.' 'Brāhmaṇa sace pi tvam sakala-cakkayāla-gabbham pūretvā ṭhita-veṇū

¹ Bm pitu-p. asīti k. sahassanīti.

² Bm satta-ratanānam pure.

⁴ Bm uggatā tesu.

⁶ Bm lakkhaṇena.

⁸ Bm dassanāya okāso.

¹⁰ Bm kati-mattam.

³ SS vehāsa-gatan.

⁵ Bm sukāla- ; Sd Dussu-kāla-

⁷ SS sāpi-.

⁹ St Bm sakko.

ghaṭetvā āgamissasi n' eva me pamāṇam gahetuṁ sakkhissasi.
Na hi mayā cattāri asaṅkheyyāni kappa-sata-sahassāñ ca
tathā pāramiyo pūritā yathā me paro pamāṇam gaṇheyya.
Atulo Brāhmaṇa Tathāgato appameyyo' ti vatvā Dhamma-
pade¹ gātham āha.

Te tādise pūjayato nibbute akutobhaye²
Na sakkā puññam saṅkhātum im' ettam³ api kenaci.

Gāthā-pariyosāne caturāśīti pāṇa-sahassāñi amatam pivim̄su.

Aparam pi vatthu. Rāhu kira Asurindo cattāri yojana-
sahassāñi atṭha ca yojana-satāni ucco, bāhantaram assa dvā-
dasa yojana-satāni, [bahalantarena cha-yojana-satāni,]⁴ ha-
tthatala-pādatalānam puthulattena tīni yojana-satāni, aṅguli-
paṭṭbāni paññāsa yojanāni, bhamuk-antaram paññāsa yojanam,
[mukham dvi-yojana-satam ti-yojana-satam gambhīram ti-
yojana-satam parimaṇḍalam, givā ti-yojana-satam]⁵ nalāṭam⁶
ti-yojana-satam, sīsam nava-yojana-satam. 'So 'ham ucco
'smi satthāram oṇamitvā oloketum na sakkhissāmīti' n' āga-
cchati.⁷ So ekadivasam Bhagavato vaññam sutvā, 'Yathā'
kathañci⁸ olokessamīti' āgato. Bhagavā tassa ajjhāsayam
viditvā: 'Catusu iriyāpathesu katareṇa dassessāmīti' cinte-
tva, 'thitako nām nīco pi ucco viya paññāyati, nipanno
v' assa attā⁹ dassessāmīti,' Ānanda gandha-kuti-parivenē
mañcakam paññāpehīti' vatvā, tattha sīha-seyyam kappesi.
Rāhu āgantvā¹⁰ nipannam Bhagavantam givam unnāmetvā
nabha-majjhe punṇa-candam viya ullokesi. 'Kim idam
Asurindām' ca vutte, 'Bhagavā oṇamitvā¹¹ oloketum na
sakkhissāmīti n' āgañchin¹² ti.' 'Na mayā Asurinda adho-
mukhena pāramiyo pūrita, uddhaggam eva katvā dānam
dinnan 'ti. Tam divasam Rāhu saranam agamāsi. Evam
Bhagavā akhuddāvakāso dassanāya.

¹ Bm omits.

² Bm akulobhaye.

³ Bm imettham (comp. Dhp. 196; SS omit the verses).

⁵ SS omit.

⁴ SS omit

⁷ Sd nāgacchāti; Bm cintetvā nāgacchi.

⁶ Bm nalāṭam.

⁹ St attānam.

⁸ Sc Bm kathañ ca.

¹¹ Bm onametvā.

¹⁰ Sc Bm nabha-.

¹² Sc Bm n'āgacchin (ech separately).

Catu-pārisuddhi-silena sīlārā. Tam pana sīlam ariyam uttamam parisuddham, tenāha ariya-sīli ti. Tad etam ana-vajjatthēna¹ kusalam, tenāha kusala-sīli ti. *Kusalena silenāti idam assa vevacanam.*

Bahunnam² ācariya-pācariyo ti. Bhagavato ekekāya dhamma-desanāya caturāsītim pi pāñā-sahassāni aparimāñā pi devamanussā maggaphalāmatam pivanti. Tasāmā bahunnam ācariyo. Sāvaka-veneyyānam pana pācariyo ti.

Khīna-kāma-rāge ti, cttha kāmam Bhagavato sabbe pi kilesā khīnā, Brāhmaṇo pana te na jānāti attano jānanaatthāne yeva gunam katheti.

* *Vigata-cāpallo ti* ‘Patta-maṇḍanā cīvara-maṇḍanā senāsa-na-maṇḍanā imassa vā pūti-kāyassa kelanā paṭikelanā’³ ti evam-vutta-cāpalya⁴-virahito.

Apāpa-purekkhāro ti, apāpe nava lok-uttara-dhamme purato katvā vicarati. Brahmanīya pajāyāti Sāriputta-Moggallāna-Mahākassapādi-bhedāya Brāhmaṇa-pajūya [etissāya ca pajāya]⁵ purekkhāro. Ayam hi pajā Samaṇam Gotamam ‘purakkhatvā⁶ caratiti attho. Api ca apāpa-purekkhāro ti na pāpam purekkhāro, na pāpam purato katvā carati pāpam na icchatiti attho. *Kassā.* Brahmanīya pajāya. Aṭtanā saddhim paṭiviruddhāya pi brāhmaṇa-pajīya aviruddho hitasukh-āththiko yevāti vuttam hoti.

Tiro-raṭṭhā ti pāra-raṭṭhato. *Tirojanapadā* ti para-jana-padato. *Sampucchitum⁷* āgacchantīti, khattiya-paṇḍitādayo c’ eva deva-brahma-nāga-gandhabbādayo ca ‘pañhe abhisam-kharityā pucchissāmāti’ āgacchanti. Tattha keci+pucchāya vā dosam vissajjana-sampaṭicchane⁸ vā asamatthatam sallakkhetvā apucchitvā va tuṇhī nisidanti, keci pucchanti, kesān ci Bhagavā va pucchāya ussāham janetvā vissajjeti. Evam sabbesam pi tesam vimatiyo, tīram patvā mahā-samuddassa ūmiyo viya, Bhagavantam patvā va bhijjanti.

¹ Sct -atthana; Sd -atthāna.

² Bm bahūnam (twice).

³ Bm . . . pa . . . kelāyanā paṭikelāyanā.

⁵ Not in SS.

⁴ Sdt cāpala-; Bm cāpallā.

⁶ Bm purakkhitvā.

⁷ Bm pañham pucchitum.

⁸ So sampavissajjane; Sd sampavijjane.

*Ehi-sāgata¹-vādīti deva-manussa-pabbajita-gahaṭṭhesu tam
tam attano santike² āgatam ‘ehi sāgatan’ ti evam-vādīti attho.*

*Sakhilo ti. Tattha katamam sākhalyam? ‘Yā sā vācā
nelā kaṇṭha-sukhā’ ti³ ādinā nayena vutta-sākhalyena saman-
nāgato mudu-vacano⁴ ti attho.*

*Sammodako ti paṭisanthūra-kusalo.⁵ Āgatānam catunnam
parisānam ‘kacci bhikkhu khamanīyam kacci yāpanīyan’ ti
ādinā nayena sabbam addhāna-daratham vūpasamento viya
paṭhamataram sammodanīya-katham kattā ti attho.*

*Abbhākuṭiko ti, yathā ekacce parisam katvā⁶ thaddha-
mukhā saṅkucita-mukhā honti na ediso. Parisa dassanena
pān⁷ assa bālātapa-dassanena⁸ viya padumam mukha-padu-
mam vikasati⁹ puṇṇa-canda-sassirikam hoti.*

*Uttāna-mukho ti, yathā ekacce nikkujjita-mukhā viya sam-
pattāya parisāya na kiñci kathenti atidullabha-kathā honti
na evarūpo. Samaṇo pana Gotamo sulabha-katho, na tassa
santikam āgatāgatānam ‘Kasmā mayam idh āgatā’ ti
vippatīsāro uppajjati, dhammam pana sutvā attamanā va
hontīti dasseti.*

*Pubba-bhāsīti bhāsanto va paṭhamataram bhāsatī. Tañ
ca kñō kāla-yuttam pamāṇa-yuttam attha-nissitam eva bhāsatī
na niratthaka-katham.*

*Na tasmin gāne rā ti, yattha kira Bhagavā paṭivasati, tattha
mahesakkhā devatā ārakkham gaṇhanti. Tā nissāya ma-
nassānam upaddavo na hoti. Pañsupisācakādayo eva hi
manusse vihethenti,⁹ te tāsamā ānubhāvena dūram apakka-
manti. Api ca Bhagavato mettā-balena pi na āmanussā
manusse vihethenti.*

*Samghī ti ādisu anusāsitabbo sayam vā uppādito samgho
assa atthīti samghī. Tādiso c'assa gaṇo atthīti qañ. Puri-
ma-padassa vā vevacanam etam. Ācāra-sikkhāpana-vasena
gaṇassa ācāriyo ti gaṇācariyo. Puthu-tiththa-karānan ti ba-
hunnam¹⁰ jīttha-karānam.*

¹ Bm svūgata (twice).

² D. I. 9.

³ Bm paṭisandhūra-.

⁷ Bm samphassen' eva ca.

⁹ Bm vihethenti (twice).

² Bm santikam.

⁴ Sdt mudā-vacano.

⁶ Se Bm patvā.

⁵ Se vikasiti; Bm vikasitam.

¹⁰ Sod bahunnam; Bm bahūnam.

Yathā rā tathā rā ti yena vā tena vā Acelakādi-matta-kenāpi kāraṇena. Samudāgacchatīti samantato udāgacchati, abhivaddhati.

Atithino te hontīti te amhākam āgantuka-navakā pāhuṇakā hontīti attho.

Pariyāpuṇāmīti jānāmi.

Aparimāna-vanṇo ti tathā-bhūten¹ eva sabbaññunā pi appameyya-vanṇo ‘Pag eva mādisenāti’ dasseti. Vuttam pi c’etam :

Buddho pi Buddhassa bhaṇeyya vanṇam

Kappam pi ce aññam abhāsamāno.

Khiyetha kappo cira-dīghamantare

Vanṇo na khiyetha Tathāgatassāti.

7. Imam pana Satthu² guṇa-katham sutva te Brāhmaṇā cintayimsu : ‘*Yathā Sonadandō Brāhmaṇo Samaṇassa Gotamassa vanṇe bhāsati anoma-guṇo so bhavam Gotamo, evam tassa guṇe jānamānenā kho pana ācariyena aticiram adhīvāsitam, handa nam anuvattāmāti*’ anuvattayimsu. Tasmā evām rutte te Brāhmaṇā ti-ādi vuttam.

Tattha alam evāti yuttam eva. *Api puṭaṇsenāti, puṭaṇse sam³ vuccati pātheyyam, pātheyyam⁴ gahetvā, pi upasamkamitum yuttam evāti attho.⁵ Puto aīse assāti puṭaṇiso. Tena puṭaṇsena. Aīsena pātheyya-puṭam vahantenāpīti vuttam hoti.*

8. *Tiro vanasāṇḍa-gatassāti anto vana-sāṇḍe gatassa, vihāra-abbhantaram pavīṭhassāti attho.*

9. *Añjaliṁ panāmetrā ti. Ye te ubhato-pakkhikā te evam cintayimsu : ‘Sace no micchā-dīṭṭhikā codessanti, ‘Kasmā tumhe Samaṇam Gotamam vanditthāti ?’ tesam ‘Kim añjali matta-karaṇena pi vandantam nāma hotīti ?’ vakkhāma. Sace no sammā-dīṭṭhikā codessanti, ‘Kasmā tumhe Bhagavantam vanditthāti ?’ tesam ‘Kim sisena bhūmim paharanten’ eva vanditam hoti, nanu añjali-kammam pi vandanā evāti ?’ vakkhāmāsi.’*

¹ Bm tathārūpen’.

² SS omit.

³ Bm putosenāti putosam.

⁴ Bm tam.

⁵ B adds Putaṇsenāti pi patho. Tassattho.

Nāma-gottan ti. ‘Bho Gotama aham asukassa putto Datto nāma, Mitto nāma, idha āgato’ ti vadantā nāmam sāventi nāma, ‘Bho Gotama aham Vāsetṭho nāma Kaccāyano nāma idh āgato’ ti vadantā gottam sāventi nāma. Ete kira daļiddā jīṇā kula-pūttū ‘parisa-majjhe nāma-gotta-vasena pākaṭā bhavissāmāti’ evam akāmsu.

Ye pana *tunhī-bhūtā nisidim̄su* te kerātikā c’ eva andha-bālā ca. Taṭṭha kerātikā ‘Ekam dve kathā-sallāpe pi karonto vissāsiko hoti, atha vissāse sati ekam dve bhikkhā adātum na yuttan’ ti tato attānam mocetvā tunhī nisidanti. Andha-bālā aññānatā yeva avakkhitta-mattikā-piṇḍo viya yaṭṭha kattha ci tunhī-bhūtā nisidanti.

11. *Cetasā ceto parivitakkan* ti. Bhagavā, ‘Ayam Brāhmaṇo āgata-kāl’to paṭṭhāya adho-mukho thaddha-gatto kiñci cintayamāno nisinno, kin nu kho cintetīti’ āvajjanto, attano cetasā tassa cittam aññāsi. Tena vuttam *cetasā ceto-parivitakkam* dññāyāti.

Kihaññatiti vighātam īpajjati.

13. *Anuriloketrā parisān* ti. Bhagavatā saka-samaye pañha-pucchanena uade miyyamāno ukkhipitvā thale ṭhapito viya samapassaddha¹-kāya-citto hutvā parisam samgañhanattham ‘Ditthi-sañcaren’² eva upadhbārentu me bhavanto³ vacanan’ ti vadanto viya anuviloketvā parisam Bhagavantam etad avoca.

Sujam paggañhantānan ti yañña-yajanatthāya sujam paggañhantesu Brāhmaṇesu paṭhamo vā dutiyo vā ti attho. Sujāya dīyamānam mahā-yāgam paṭigañhantānan ti Porāñā.

14. Iti Brāhmaṇo saka-samaya-vascna sammad eva pañham vissajjesi. Bhagavā pana visesato uttama-brāhmaṇassa dasanattham *Imesam panāti* ādim āha.

17. *Etad avocun* ti, ‘sace jāti-vāṇṇa-manī-sampanno Brāhmaṇo na hoti, atha ko carahi loke Brāhmaṇo bhavissati. Nāseti no ayam Soṇadaṇḍo, hand’ assa vādām paṭikkhipāmāti’⁴ cintetvā etad avocum.

¹ Sac̄t samassattha.

³ Sa bhagavanto; Bm bhonto.

² So sacaren'; Bm sañjānen'.

⁴ Bm paṭikkhipissāmāti.

Aparadatīti paṭikkhipati. *Anupakkhandatīti* anupavisati. Idam ‘sace tvām pasāda-vasena Samanām Gotamām saraṇām gantu-kāmo gaccha, mā Brāhmaṇa¹-samayām bhindīti’ adhippāyena āhamsu.

18. *Etad avocāti.* ‘Imesu Brāhmaṇesu evām ekappahārena va vicarantesu ayam kathā pariyośānam na gamissati. Handa te nissadde katvā² Soṇadaṇḍen’ eva saddhim kāthe-mīti’ cintetvā etam *Sace³ kho tumhākan* ti ādikām vacanam avoca.

19. *Saha dhammenāti* sakāraṇena.⁴

20. *Samāsamo* ti ṭhapetvā eka-desa-samatām⁵ sama-bhā-vena saino, sabbākārena samo ti attho.

Aham assa mātā-pitārā jānāmīti, bhaginiyā-puttassa mātā-pitārā kim na jānissati. Kula-koti-dīpanām sandhāya evām⁶ vadati.

Musā pi bhāseyyātī attha-bhañjakām musā-vādam kareyya.⁷

Kim vāṇī karissatīti abbhantare guṇo asati kim karissati: *Kim assa Brāhmaṇa-bhāvām* rakkhitum sakkhissatīti attho. *Athāpi ‘Siyā puna “pakati-sile ṭhitassa Brāhmaṇa-bhāvām sūdhetīti.”* Evam pi sīlam eva sādhessati. Tasmiñ hi ’ssa asati Brāhmaṇa-bhāvo nāhosīti’ sammoha-mattām vāṇādayo.

21. Idam pana sutvā te Brahmaṇā ‘Sabhāvām ācariyā āha, akāraṇā va mayām ujjhāyimhāti’ tunhī alesum. Tato Bhagavā ‘Kathito Brāhmaṇena pañho.⁸ Kim pan’ ettha pati-ṭṭhātum sakkhissati na sakkhissatīti?’ Tassa vīmaṇsan-atham *Imesām pana Brāhmaṇātī* ādim āha.

Sila-paridhotā ti sīla-parisuddhā.

Yattha sīlam tattha paññā ti, yasmiñ puggale sīlam tattī’ eva paññā. Kuto duṣsile paññā ti paññā-rahite vā jale eļamūge kuto⁹ sīlan ti. *Sila-paññāṇan* ti sīlañ ca paññāṇan ca.¹⁰ Paññāṇan ti paññā yeva.

22. *Evam etam Brāhmaṇātī* Bhagavā Brāhmaṇassa vaca-

¹ Bm brahmaṇassa.

² Sf nissadetvā; Sd nissandetyā.

³ Bm sacē nu.

⁴ Bm saha kāraṇena.

⁵ Bm samattām.

⁶ Bm -padīpanām sandhāy’ eva.

⁷ Sc kareyyām; Bm katheyya.

⁸ SS pañho ti; Bm kathite . . . pañhe.

⁹ SS omit.

¹⁰ SS add sīla; Bm adds sīla-paññāṇan.

nam anujānanto āha. Tattha *sīla-paridhotā paññā* ti catuparisuddhi-silena dhotā. Katham pana silena paññām dhotatī? Yassa puthujjana-silam satthi asiti vassāni akhaṇḍam hoti, so maraṇa-kāle pi sabba-kilese jhāpetvā¹ silena paññām dhovitvā arahattām gaṇhāti, Katthaka²-sāla-parivenē Mahā³. Satthivassa-tthero viyo. There kira maraṇa-maṇice nipajjitvā balava-vedanāya nitthanante,⁴ Vasabha-mahārājā⁵ ‘theram pāssissāmīti’ gantvā parivena-dvāre ṭhito tam saddam sutvā puochi: ‘Kissa saddo ayan’ ti? ‘Therassa niṭthanana⁶-saddo’ ti. ‘Pabbajjāya satthi-vassena vedanā pariggaha-mattam pi na kataṭa. Na dāni tam vandissāmīti’ nivattitvā Mahābhūmim vanditum gato. Tato upaṭṭhāka-daharo theram āha, ‘Kim no bhante lajjāpetha?’ Saddho rājā vippatisāri hutvā “na vandissāmīti” gato’ ti. ‘Kasmā āvuso’ ti?

‘Tumhākam nitthanana⁸-saddam sutva’ ti.

‘Tena hi me okāsam karothāti’ vatvā, vedanam vikkham-
uhetvā⁹ arahattam patvā daharassa saññām akāsi:¹⁰ ‘Gacch’
āvuso, idāni rājānam amhe vandāpehīti.’ Daharo gantvā,
‘Idāni kira theram vandathāti’ āha. Rājā sumsumāra¹¹
paṭitena theram vandanto: ‘Nāham ayyassa arahattam
vandomi, puthujjana-bhūmiyam pana ṭhatvā rakkhita-silam
eva vandāmīti’ āha. Evam silena paññām dhovati nāma.
Yassa pana abbhanṭare sīla-samvaro n’ atthi, ugghaṭitaññutāya
pana catuppadiya-gāthā-pariyosāne paññāya silam dhovitvā
saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇāti. Ayam paññāya
silān dhovati nāma, seyyathāpi Santati mahāmatto.¹²

Katamam pana tanī Brāhmaṇāti. Kasmā āha? Bhagavā
kira cintesi: ‘Brāhmaṇānam samaye pañca silāni silān ti
paññāpenti, veda-ṭtaya-uggahana-pañṣiam¹³ paññā ti, upari

¹ St ghātelvā; Sed omit.

² Bm Kandara.

³ So Sedt.

⁴ Bm therō . . . niṭṭhunanto (see J. I. 463; II. 382, 363; IV. 446).

⁵ King of Ceylon A.D. 66-110, but Bm has Tissa-mahārājā.

⁶ SS niṭṭhana; Bm niṭṭhuna.

⁷ Set lajjāpetha = Bm.

⁸ Bm niṭṭhuna.

⁹ Bm vikkhambhītvā.

¹⁰ Bm adāsi.

¹¹ Bm susumāra.

¹² See the story in the Dhp. Com. pp. 306-311.

¹³ SS omit paññām; Bm omits uggahana.

visesam na jānanti, yan nūnāham Brāhmaṇassa uttari-visesa-bhūtam magga-silam phala-silam magga-paññam phala-paññañ ca¹ dassetvā arahatta-nikūtena desanam niṭṭhapeyyan’ ti. Atha nam kathetu-kamyatāya pucchanto: *Katamam pana tam Brāhmaṇa silam katamā sā pañña ti āha.* Atha Brāhmaṇo, ‘Mayā saka-samaya-vasena pañho vissajjito. Samaṇo pana Gotamo mam puna nivattitvā pucchati. Idāni ’ssāham cittam paritosetvā vissajjītum sakkuṇeyyam vā, na vā? Sace sakkhissam paṭhamam uppannā pi me lajjā bhijjissati asakkontassa pana na-sakkomīti-vacane doso n’atthīti’ nivattitvā, Bhagavato yeva bhāram karonto: *Ettaka-paramā va mayan ti ādim āha.* Tattha ettaka-paramā ti ‘ettakay sila-paññānan ti vacanam eva paramam amhākam, te mayam ettaka-paramā. Ito param bhāsitassa etassa attham na jānāmāti’ attho.

23. Ath’ assa Bhagavā sila-paññāṇa²-mūla-bhūtassa Tathāgatassa uppādato pabhuti sila-paññānan dassetum Idha Brāhmaṇa Tathāgato ti ādim āha. Tass’ attho Sāmaṇī-pañale vutta-nayen’ eva veditabbo. Ayam pana viseso. Idha tividham pi silam ‘idam pi ’ssa hoti silasmin’ ti evam silam icc eva niyyatitam,³ paṭhamajjhānādīni cattāri jhānāni attathato⁴ paññā-sampadā. Evam paññā-vasena pana aniyātētvā vipassanādi-paññāya padaṭṭhāna-bhāva-mattena dassetvā vipassanā-paññato⁵ paṭṭhāya paññā niyyatitā ti.

24. *Sratanāyāti* padassa attho ajjatanāyāti ettha vutta-nayen’ eva veditabbo.

26. *Tena mām sā parisā paribhareyyāti*, tena turhe dūrato va disvā āsanā vuṭṭhitā-kāraṇena mām parisā, ‘Ayam Soṇa-dāṇḍo pacchima-vaye ṭhito mahallako, Gotamo pana daharo yuvā, nattā⁶ pi ’ssa nappahoti, so nāma attano nattu-bhāvam⁷ pi appattassa āsanā vuṭṭhāsiti’⁸ paribhaveyya.

Āsanā me tam vuṭṭhānan ti. Mama agāravena avutṭhānan

¹ Bm ca tesam.

² Bm niyyād^o (three times).

³ Bm paññāto:

⁴ Bm nattā-bhāvam.

² Bm paññāya.

⁴ Sc attathato; Sd attatō.

⁶ Bm puta-nattā.

⁸ Sc vutṭhatiti; St vutṭhāsiti.

nāma n' atthi, bhoga-nāsa¹-bhayena pana na utṭhahissāmi.² Tam tumhehi c' eva mayā ca nātum vaṭṭati. Tasmā Asanā me etam bhavam Gotamo paccutṭhānam dhāretūti. Iminā kira sadiso kuhako dullabho, Bhagavati³ pan' assa agāravam nāma n' atthi. Tasmā bhoga-nāsa-bhayā kuhaṇa-vasena evam vadati. Parapadesūpi es' eva nayo.

27. *Dhamṣiyā kathāyāti ādisu tamkhaṇānurūpāya dhamma-kathāya diṭṭha-dhammika-samparāyikam attham sandassetvā,⁴ kuśala-dhamme samādapetvā gaṇhāpetvā, tatth' eva ca nam⁵ samuttejetrā sa-usṣāham katvā, tāya ca sa-usṣāhatāya⁶ aññehi ca vijjamāna-guṇehi sampahaṇsetrā dhamma-ratana-vassam vassitvā, utṭhāyāsanā pakkāmi.*

Brāhmaṇo pana attano kuhakatāya evam pi Bhagavati dhamma-vassam vassante visesam nibbatetum⁷ nāsakkhi. Kevalam assa āyatim nibbānatthāya vāsanā-bhāgiyā va⁸ sabbā purima-paccima-kathā ahosīti.

*⁹ Sumanḍala-Vilāsiniyā Dīgha-Nikāy-Āṭṭhakaṭṭhāya
Soṇadaṇḍa-sutta-Vaṇṇanā
nitthitā.¹⁰

¹ Bm nāsana (twice).

² Bm vuthahissāmi.

³ Bm Bhagavato.

⁴ Bm sandassetvā.

⁵ Sed tattha vacanam; Sttattha ca nā; Bm tattha nam.

⁶ Sd c' assa uss°; Bm ca uss°.

⁷ Sdt niddhantetum.

⁸ Bm -bhāgiyāya (omits va).

⁹ Bm begins iti.

¹⁰ Bm adds catuttham.

V.

KŪTADANTA-SUTTA-VANNANĀ.¹

1. *Eam me sutam . . . pe . . . Magadhesúti Kūṭadanta-suttam. Tatrāyam apubba-pada-vanṇanā.*

Magadhesúti Magadhā nāma jānapadino rāja-kumārā. Tesan nivāso eko pi janapado rūḍhi-saddena Magadhā ti vuccati. Tasmin Magadhesu janapade. Ito param purima-sutta dvaye vutta-nayam eva.

Ambalaṭṭhikā Brahmajālē-vutta-sadisā va.²

Kūṭadanto ti tassa Brāhmaṇassa nāmam.

*Upakkhato*³ ti sajjito.

Vacchatara-satānti vaccha-satāni. *Urabbhā* ti taruṇa-menḍakā vuccanti. Ete tāva Pāliyam āgatā yeva, Pāliyam pana anāgatānam pi anekesam migā-pakkhīnām satta-satta-satāni sampiṇḍitān' evāti veditabbāni. Sabba⁴-satta-satika-yāgamī kir' esa yajitu-kāmo hoti.

*Thūṇupanītānti*⁵ bandhitvā ṭhapanatthāya yūpa-samkñātam thūṇam upanītāni.

5. *Pativasantīti yaññānubhavanatthāya parivasānti.*⁶

9. *Ti-vidhan* ti, ettha vidhā vuccati ṭhapanā, ti-ṭṭhapanān ti attho. *Solasa-parikkhāran* ti solasa-parivāram.

10. *Bhūta-pubban* ti, idam Bhagavā paṭhavi-gatam nidhim uddharitvā purato rāsim karonto viya bhava-paṭicchannam pubba-caritam dassento āha.

Mahā-vijito ti. So kira sāgara-pariyantam malā-paṭhavi-

¹ Bm Kuṭa- (throughout).

² Sed °to.

³ SS. °nītanīti (see J. 3. 45).

² See above, p. 41.

⁴ Bm satta.

⁶ Set Bm pativ-.

maṇḍalam vijini, iti mahantam vijitam assāti Mahā-vijito tveva saṅkham agamāsi.

Ādho ti ādisu, yo koci attano santakena vibhavena ādho hoti, ayam panā na kevalam ādho yeva, mahaddhano, mahatā aparimāṇa-saṅkhena dhanena samannāgato. Pañca-kāmaguṇa-vasena mahantā ulārā bhogā assāti mahā-bhogo. Piṇḍapiṇḍa-vasena c' eva suvanṇamāsaka - rajatamāsakādi - vasena ca jātarūpa - rajatassa pahūtatāya pahūta-jātarūpa-rajato,¹ anekā-koti-saṅkhena jātā-rūpa-rajatena samannāgato ti attho.

Vittīti tuṭṭhi, vittiā upakaraṇam vittūpakaraṇam, tuṭṭhikāraṇan ti attho. Pahūtam nānāvidhālānikāra-suvaṇṇa-rajata-bhājanādi-bhedam vittūpakaraṇam assāti pahūta-vittūpakaraṇo. Satta - ratana - saṅkhātassa nidhetvā² ṭhapita-dhanassa sabba-pubbaṇṇāparaṇṇa-samgahitassha dhaññassa ca pahūtatāya pahūta - dhana - dhañño. Idam assa devasika-paribbaya - dāna - gahaṇādi - vasena parivattanaka - dhana - dhañña-vasena vuttam. Paripuṇṇa-kosa-kotthāgaro ti. Koso vuccati bhaṇḍāgāram. Nidahitvā ṭhapita-dhanena paripuṇṇa-koso, dhaññena ca paripuṇṇa-kotthāgāro ti attho. Atha vā catubbidho koso hatthi assū rathā ratthan³ ti, tividham kotthāgāram dhana-kotthāgaram dhañña-kotthāgāram vattha-kotthāgāran ti, tam sabbam pi paripuṇṇam assāti paripuṇṇa-kosa-kotthāgāro.

Udapāditi uppajji.. Ayam kira rājā ekadivasam ratanā-valokana-cārikam nāma nikkhanto. So bhaṇḍāgārikam pucchi, ‘Tāta idam evam bahum dhanam kena samgharitan’⁴ ti? ‘Tuññākam pitāmahādīhi yāva sattamā kula-parivaṭṭā’ ti. ‘Idam pana dhanam samgharitvā te kuhiṁ gatā’ ti? ‘Sabbe va te deva maraṇa-vasam gatā’⁵ ti. “Attano dhanam agahetvā va gatā tūtāti”? ‘Deva kiṁ vadatha? Dhanam nām’ etam pahāya gamanīyam eva, no ādāya gamanīyan’ ti. Atha rājā nivattitvā siri-gabbhe nisinno *Adhigatā kho me ti* ādi cintesi, tena vuttam *Eram cetaso pariritatko udapāditi.*

¹ Bm pahuta (always).

² Bm nidahitvā.

³ Bm patti.

⁴ Bm saṅgharitan (saṅgharitvā below, p. 302).

⁵ Bm patta.

Brāhmaṇam āmantetrā ti. Kasmā āmantesi? Ayam kira evam cintesi, ‘Dānam dentena nāma ekena pañditena saddhim mantayitvā dātum vattati, anāmantetvā kata-kammam hi pacchānutāpam karotīti.’ Tasmā āmantesi. Atha Brāhmaṇo cintesi, ‘Ayam rājā mahā-dānam dātu-kāmo, janapade c’assa bahū corā, te avūpasametvā dānam dentassa khira-dadhi-taṇḍulādike dāna-sambhāre āharantānam nippurisāni gehāni corā vilumpissanti, janapado cora-bhayen’ eva īkulo¹ bhavissati, tato rañño dānam na ciram pavattissati, cittam pi ‘ssa ekaggam na bhavissati, handa nam etam attham nāpemiti.’² Tato tam attham nāpentō *Bhoto kho rañño ti ādim īha.*

11. Tattha sakāntako ti cora-kaṇṭakehi sakaṇṭako.

Pantha-duhanā ti pantha-dohā,³ pantha-ghātā ti attho.

Akicca-kārī assāti akattabbakārī adhamma-kārī bhaveyya.

Dassu-khilan ti cora-khīlam. *Vadhenāti* māraṇena vā kotṭanena vā. *Bandhenāti* andubandhanādinā. *Jantiyā* ti hāniyā. ‘Satam gaṇhatha sahassam gaṇhathāti’ eyam pavattita-dāṇdenāti attho. *Garahāyāti*, pañca-sikhā-muṇḍa-karaṇam gomayāsiñcanam givāya kuṇḍa-dāṇḍaka-bandhanāti evam ādini katvā garahapāpanena. *Pabbājanāyāti* ratthato niharaṇena. *Samūhanissāmīti* sammā hetunā nāyena kāraṇena ūhanissāmi.

Hatāvasesakā ti matāvasesakā.

Ussahantīti ussāham karonti.

Anuppādetūti, dinne appahonte puna aññam pi bijañ-ca bhattañ ca kasi-paribhaṇḍañ⁴ ca sabbam detūti attho. *Pābhatañ anuppādetūti*, sakkhim akatvā panne añāropetvā mūlachejjva-vasena baṇḍa-mūlam detūti attho. Baṇḍamūlassa hi pābhatan ti nāmam. Yathāha :

‘Appakena pi medhāvī pābhatenā vicakkhaṇo
Samuṭṭhāpeti attānam añum aggim va sandhaman’ ti.⁵

*Bhatta-vetanan*⁶ ti devasika-bhattañ c’eva māsikādi-parib-

¹ Bm kolahalo.

² Bm saññāp° (twice).

³ St dobhā; Bm duhā.

⁴ Bm kasi-upakarana-bh°.

⁵ Jātaka I. 122.

⁶ Bm vettanan.

bayañ ca. Tassa tassa kulassa kamma-sūra-bhāvānurūpena thānantara-gāma-nigamādi-dānena saddhim detūti attho.

Sakammia-pasutā ti kasi-vanijjādisu sakesu kammesu uyyuttā vyāvṛṭā. *Rāsiko* ti dhana-dhaññānam rāsiko. *Khemat̄hitā* ti khemena ṭhitā, abhayā. *Akanṭakā* ti cora-kanṭaka-rahitā. *Mudā madamānā* ti muda¹ - modamānā. Ayam eva vā pātho. Aññām aññām pamudita-cittā ti adhippāyo. *Apārutā²* gharā ti, corānam abhāvena dvārāni asāmvaritvā vivata-dvārā ti attho.

12. *Etad avocāti*, janapadassa sabbākāreṇa iddha-phīta-bhāvām niātvā etam avoca.

— *Tena hi bhavam rājā* ti. Brāhmaṇo kira cintesi: ‘Ayam rājā mahā-dānam dātum ativiya ussāha-jāto. Sace pana attano anuyutta-khattiyādayo³ anāmantetvā dassati, nāssa⁴ te attamanā bhavissanti. Yathā dāni⁵ te attamanā honti tathā karissāwīti.’ Tasmā *Tena hi bhavan* ti ādim āha.

Tattha negamā ti nigama-vāsino. *Jānapadā* ti janapada-vāsino. Āmantayatan ti āmantetu, jānāpetu.

Yam mama assāti, yam tumhākam anujānanam⁶ mama bhaveyya.

Amaccā ti piya-sahāyakā. *Pārisajjā* ti sesā āṇatti-karā.⁷

Yajatam bhavam rājā ti yajatu bhavam. Te kira ‘Ayam rājā “Aham issaro” ti pasayha dānam adatvā amhe āmantesi. Aho tena suṭṭhukatān⁸ ti attamanā evam āhamsu. Anā-nantite pan’ assa yañña-ṭhānam dassanāya pi na gaccheyyum.

Yañña-kālō mahā-rājāti, ‘deyya - dhammasmīm hi asati mahallalā-kāle ca evarūpam dānam dātum na sakka. Tvam pana mahādhano c’ eva taruno ca, etena te yañña-kālo’ ti dassento vadanti.

Anumati-pakkhā ti anumatiyā pakkhā, anumati-dāyakā ti attho. *Parikkhārā bhavantī* parivārā bhavanti.

‘Ratho sīla-parikkhāro⁹ jhānakkho cakka-vīriyo’ ti ettha pāna alaṅkāro parikkhāro ti wutto.

¹ Sd omits; Bm modā.

² Bm apāruta-.

³ Bm anuyanta-.

⁴ Bm nassa.

⁵ Bm dānam.

⁶ Sd anujātam.

⁷ Bm kārakā.

⁸ Sd suṭṭhukan.

⁹ Bm seta-parikkhāro.

13. *Aṭṭhahi aṅgehatti ubhato-sujātātādīhi*.¹ Tattha *yasasā* ti ānā-thapana-samatthatāya.

Saddho ti. ‘Dānassa phalam atthīti’ saddahati. *Dāyako* ti dāna-sūro. Na saddhāmattaken’ eva tiṭṭhati, pariccajatum pi sakkotīti attho.

Dānapatī ti yam dānam deti tassa pati hutvā deti, na dāso na sahāyo. Yo hi attanā madhuram bhuñjati paresam amadhuram deti, so dāna-saṃkhātassa deyya-dhammassa dāso hutvā deti. Yo yam attanā bhuñjati tad eva deti, so sahāyo hutvā deti. Yo pana attanā yena kenaci yāpeti paresam madhuram deti, so pati jetṭhako sāmi hutvā deti. Ayam tādiso ti attho.

*Samaṇa-Brāhmaṇa-kapaṇiddhika*² *vāṇibbaka-yācanakānān*³ ti. Ettha samita-pāpā Samaṇā, bāhita-pāpā Brāhmaṇā. *Kapaṇā* ti duggatā dalidda-manussa. *Addhikā* ti pathāvino.

Vāṇibbakā ti, yena iṭṭham dinnam kantam manāpam kälena anavajjam dinnam ‘Dadam cittam pasideyya, gacchatu bhavam Brahmalokan’ ti ādinā nayena dānassa vāṇīnam thomayamānā vicaranti.

Yācanakā ti, ye ‘Pasata-mattam detha, sarāva-mattam dethāti’ ādīni vatvā yācamānā vicaranti.

Opāna-bhūto ti udapāna-bhūto. Sabbeāīm sādhāraṇa-paribhogā cātummahāpathe khata⁴-pokkharanī viya hutvā ti attho.⁵

Suta-jātassāti, etthā sutam eva suta-jātam.

Atitānāgata-paccuppanne atthe cintetum ti. ‘Ettha ‘atīte puññassa’ katattā yeva me ayam sampattīti’ evam cintento atītam attham cintetum paṭibalo nāma hoti. ‘Idāni puññam katvā va anāgate sakkā sampattim pāpuṇitum’ ti cintento anāgatam attham cintetum patibalo nāma hoti. ‘Idam puñña-kammam nāma sappurisāciṇṇam, mayhañ ca bhogā pi samvijjanti dāyaka-cittam pi atthi, handāham puññāni

¹ Ss sujāto ādīhi. Tattha; Bm sujātādīhi aṭṭhahi (see below p. 8).

² Bm kapaṇaddhika.

³ All MSS vāṇī twice.

⁴ Bm catummahāpathe khanita.

⁵ So also the S.P. on M. VI. 31. 11, comp. Mil. 411.

karomīti' cintento paccuppannam attham cintetum paṭibalo nāma hotīti veditabbo.

Iti imāntti evam yathā vuttāni etāni. Etehi kira atṭhahi aṅgehi samannāgatassa dānam sabbha-disāhi mahājano upasamkamati. 'Āyam dujjāto kittakam kālam dassati, idān' eva vippatisārī hutvā uchindissatī'¹ evam ādīni cintetvā na koci² anupasamkamitabbam maññati. Tasmā etani atṭha aṅgani parikkhārā bhavantīti vuttāni.

14. *Sujāṇi paggaṇhantānan ti, mahā-yāga-patigaṇhana-tiṭhāne-dāna-katacchum pagganhantānam.*

Imehi cūtuhotī etehi sujātātādīhi.³ Etesu hi sati⁴ 'Evam dujjātassa samvidhānenā pavatta-dānam kittakam kālam pavattissatī' ādīni vatvā upasamkamantāro na honti, garahitaṭṭhabhāvato pana upasamkamanti yeva. Tasmā imāni pi parikkhārā bhavantīti vuttāni.

15. *Tisso vidhā desesīti tīṇi ṭhapanāni desesi. So kira cintesi 'Dānam dadamānā nāma tīṇnam ṭhānānam aññatara-smim calanti, handāham imam rājānam tesu ṭhānesu paṭhamataram yeva nicealam karomīti,' ten' assa tisso vidhā desesi.*

So bhotō rāñño ti, idam kāraṇatthe sāmi-vacanam, bhotā rāññā ti vā pāṭho.

Vippatisāro na karaṇīyo ti, 'Bhogānam vigama-hetuko pacchānutāpo na kattabbo. Pubba-cetanā pana acalā patiṭṭhāpetabbā. Evam hi dānam mahapphalam hotīti dasseti. Itaresu dvisu ṭhānesu es' eva nayo. Muñcana-cetanā pi hi pacchā samatussaranya-cetanā ca nicealā va kattabbā. Tathā akarontassa dānam na mahapphalam hoti nāpi uñāresu bhogesu cittam namati, Mahā-Roruvam uppānassa setṭhi-gahapatino viya.

16. *Dasaḥākārehīti dasahi kāraṇehi. Tassa kira evam ahosi, 'Sacāyam rājā dussile disvā, nassati vata me dānam, yassa me evarūpā dussilā bhuñjantīti silavantesu pi vippatisāram uppādessati, dānam na mahapphalam bhavissati, vippatisāro va nāma dāyakānam paṭigāhakato ca uppā-*

¹ Bm upacchandissatī.

² Bm na kenaci upa^o.

³ Bm'sujātātādīhi (as above, p. 298).

⁴ SS etehisū hi sati; Bm etesu pi asati.

jjissati, hand' assa paṭhamam eva tam vippaṭisāram vinodemī' attho. Tasmā tam dasahākārehi uppajjitu¹ yuttam paṭiggāhakesu vippaṭisāram paṭivinodesi.

Tesām yeva tenāti, tesam yeva tena pāpena anīttīho vipāko bhavissati na aññesan ti dasseti.

Yajatam bharan ti detu bhavam. Sajatam ti vissajjetu.

Antaran ti abbhantaram.

17. *Solasehi ākārehi cittaŋ sandassesiti.* Idhā Brāhmaṇo rañño mahādānamanumodanam nāma āraddho. Tattha sandassesiti, 'Idam dānam dātā evarūpam sampattim labhati' dassetvā dassetvā kathesi.

Samādapetesiti, tam attham sammā ādapetvā gāhāpetvā gāhāpetvā² kathesi.

Samuttejesiti, vippaṭisāra-vinodanena tassa³ cittam vomādāpesi.⁴

Sampahañsesiti, 'sundaran te kataṁ, mahā-rāja, dānam dadamānenāti' thutim katvā katvā kathesi.

Vattā dhammadato n'atthiti, dhammena samena kāraṇena vattā n'atthi.

18. *Na rukkhā chijjimsu yūpatthāya, na dabbhā luyimsu⁵ barihisatthayāti,⁶ ye yūpa-nāmake mahāthambhe ussāpetvā 'asuka-rājā⁷ asuka-Brāhmaṇo evarūpam nāma mahā-yāgam yajatīti' nāmam likhitvā ṭhapenti, yāni ṭa dabbha-tiṇāni⁸ lāyitvā⁹ vana-māla-saṅkhepena yañña-sālam parikkhipanti bhūmiyām vā santharanti,¹⁰ te pi 'na iukkhā chijjimsu, pa dabbhā luyimsu,¹¹ kim pana gāvo vā ajādayo va haññissantīti dasseti.*

Dāsā ti antojātādayo.¹² Pessā ti ye pubbam eva dhanam gahetvā kammam karonti.¹³ Kamma-karā ti ye bhattāvetanam¹⁴ gahetvā karonti.

¹ Bm upacchijjitu^m (as below, p. 13).

³ Sd satassa; Bm ssa.

² Bm tadattham samādapetvā samādapetvā.

⁹ So all MSS.

⁴ Bm vodāpesi; Sd cāmāpādesi.

¹¹ So all MSS.

⁵ Sd lāsimsu; Bm dabbā lāyimsu; Sc luyimsu. (Comp. Pug. IV. 24; S. 3. 1. 9.)

⁷ Bm adds asukāmacco.

⁶ St atthayātthayāti: Bm parihīnsutthayāti.

⁸ So all MSS.

⁷ Bm dabba.

¹⁰ Bm pattharanti.

¹² Bm gehadāsādayo (but see p. 168).

¹³ Bm pesā (thrice).

¹⁴ Bm vettanam.

Danda-tajjita nāma, *daṇḍa-yaṭhi-muggarādīni gahetvā* ‘*kammam* karotha karothāti’ evam tajjita. *Bhaya-tajjita* nāma, ‘*sace kammam* karosi kara.¹ No ce karosi chindissāma vā bandhissāma vā māressāma vā’ ti evam bhayena tajjita. Ete pāna na *daṇḍa-tajjita* na *bhaya-tajjita* *na assu-mukhā rudamānā parikammāni akāmsu*, atha kho piya-samudācāren’ eva sāmudācariyamānā akāmsu. Na hi tattha dāsam vā dāsāti pessam vā pessāti kamma-karam vā kamma-karāti ālapanti. Yathā nāma-vasen’ eva pana piya-samudācāren’ eva ālapitvā itthi-purisa-balava-dubbalānam anurūpam eva kammam *Uassetvā ‘Idañ c’ idañ ca karothāti’ vadanti*. Te pātattano ruci-vasen’ eva karonti. Tena vuttam *Ye icchīṃsu te akāmsu, ye na icchīṃsu na te akāmsu, yam icchīṃsu tam akāmsu, yam na icchīṃsu na tam akāmsutī*.

Sappi-tela-naranīta-dadhi-madhu-phāṇītena c’ era so yañño niṭṭhānam agamāsiti. Rājā kira bahi nagarassa catusu dvāresu anto nagarassa ca vemajjhe ti pañcasu ṭhānesu mahādāna-sālāyo kāretvā, ekekissā sālāya sata-sahassam katvā divase divase pañca sata-sahassāni vissajjetvā, suriyuggamānato patṭhāya tassa tassa kālassa anurūpehi sahatthēna suvanna-kaṭacchum gahetvā pañītehi *sappi-telādi-sammisseh’ eva yāgu-khajjakṣ-bhatta-vyañjana-pānakādīhi mahājanam santappesi*. Bhajanādīni pūretvā gaṇhitu-kāmānam tath’ eva dāpesi. Sāyañha-samaye pana vattha-gandha-mālādīhi sāmpūjesi. *Sappi-ādīnaḥ pana mahā-cātiyo pūrāpetvā, ‘Yo yam paribhuñjitu-kāmo so tam paribhuñjatūti,’ aneka-satesu ṭhānesu ḡapāpesi*. Tam sandhāya vuttaṇ *sappi-tela-naranīta-dadhi-madhu-phāṇītena c’ eva so yañño niṭṭhānam agamāsiti*.

. 19. *Pahūtam sāpateyyam ādāyāti bahum dhanam gahetvā*. Te kira cintesum. ‘Ayam rājā sappi-telādīni janapadato anāharāpetvā attano santakam eva nīharitvā mahā-dānam deti. Amhehi pana “Rājā na kiñci īharāpetīti” na yuttam tuṇhī-bhavitum. Na hi rañño ghare dhanam akkhaya-dhammām eva. Amhesu ca adentesu ²ko añño rañño dassati. Hand’ åssa dhanam upaharāmāti.’² Te gāma-bhaingenā³

¹ Sc. kare; St omits; Bm kusalo.

² Sc. upaharamāti; Bm upasamharāmāti.

³ Bm bhāgena (thrice).

nigama-bhaṅgena nagara-bhaṅgena va sāpateyyam̄ samgharitvā¹ sakatāni pūrāpetvā rañño upaharim̄su. Tam sandhāya pahūtam sāpateyyan ti ādim āha.

20. *Puratthimena yaññārvātassāti pūratthime*² nagara-dvāre dāna-sālāya puratthime bhāge. Yathā puratthima-disato āgacchantā khattiyānam̄ dāna-sālāya yāgum̄ pivitvā rañño dāna-sālāyam̄ bhuñjitvā nagaram̄ pavisanti, eyarūpe pana thāne thapesum̄.

Dakkhiṇena yaññārvātassāti dakkhiṇe nagara-dvāre dāna-sālāyam̄ vutta - nayen' eva dakkhiṇa - bhāge thapesum̄. Pacchimuttaresu pi es' eva nayo.

21. *Aho yañño aho yaññā-sampadā ti.* Brāhmaṇā sappi ādīhi niṭṭhāna-gamanam̄ sutvā, 'Yam̄ loke madhuram̄ tad eva Samaṇo Gotamo katheti, hand' assa yaññām̄ pasānsāmāti'³ tutṭha-cittā pasānsamānā evam̄ āham̄su.

Tuṇhi-bhūto va nisinno hotīti, upari vattabbam̄ attham̄ cintayamāno nissaddo va nisinno hoti.

Abhijānāti pana bhavam̄ Gotamo ti, idam̄ Brāhmaṇo parinārena pucchanto āha. Itarathā hi 'kīm̄ pana tvam̄ bho Gotama tada rājā ahosi udāhu purohito⁴ Brāhmaṇo' ti? evām ujukam eva pucchiyamāne agāravo viya hoti.

Atthi pana bho Gotamāti, idam̄ Brāhmaṇo 'Sakala-Jambudipa-vāśinam̄ utṭhāya samutthāya dālām̄ nāma dātum garu⁵ sakala-janapado ca attano kammāni akaronto nassisatā. Atthi nu kho amhākam̄ pi imāmhā yaññā añño yañño appasamārambhataro⁶ c' eva mahapphalataro, cāti' etam attham pucchanto āha.

Nicca-dānāntī dhuva-dānāni, nicca-bhattāni.

Anukula-yaññānīti, 'amhākam̄ piti-pitāmahādīhi pavattī-tānīti katvā, pacchā duggata⁷-purisehi vāmsa-paramparāya pavattetabbāni yāgūni. Evarūpāni kira silavante uddissa nibandha-dānāni tasmim̄ kulesu daliddā pi na uechindanti.⁸

¹ Bm sampharitvā (kh above, p. 295). ² Sc -mena; Bm purattimato.

³ Bm vattabba-mattam.

⁴ Sc porohito; Bm parohito.

⁵ Bm gurukam̄ (see p. 306).

⁶ Bm sambhārataro.

⁷ Sc pacchāgata; Bm pacchānugata.

⁸ St Bm upacchindanti (see above, p. 299).

Tatr' idam vatthu. Anāthapiṇḍikassa kira ghare pañca nicca-bhatta-satāni dīyimsu, dantamaya-salākānam pañca-satāni ahesum. Atha tam kulam anukkamena dāliddiyena abhibhūtam. Ekā tasmim kule dārikā eka-salākato uddham datum nāsakkhi. Sā pi pacchā Sātavāhana¹-rajjam gantvā, khalam sodhetvā laddha-dhaññena tam salākam adāsi. Eko thero rañño ārocesi. Rājā tam ānetvā aggamahesi-tīthāne thapesi. Sā tato paṭṭhāya puna pañca pi salāka-satāni pavattesi.

23. *Dāyappahārāti*, ‘paṭipātiyā tiṭṭhathā tiṭṭhathātī’ ‘ujukam gantvā gaṇhathātī’ ca ādini vatvā dīyamānā *dāyappahārā pi galaggāhā pi dissanti*.

Ayanī kho Brāhmaṇa hetu . . . pe . . . mahānisānsatarañ cāti. Ettha yasmā mahāyañño viya imasmim salāka-bhatteṇa bahūhi veyyāvacca-karehi vā upakaraṇehi vā attho atthi, tasmā etam appaṭṭhataram. Yasmā c' ettha na bahunnam kammacheda-vasena pīlā-saṅkhāto samārambho atthi tasmā appa-samārambhataram. Yasmā c' etam saṃghassa yiṭṭham pāriccattam tasmā yañño ti vuttam. Yasmā pana chaṭṭa-samannāgatāya dakkhiṇāya mahā-samudde udakass' eva na sukarām puññābhīsandassa pamāṇam kātum idam ca tathā-vidhām, tasmā *māhapphalatarañ ca mahānisānsatarañ cāti* veditabbam.

24. Idam sutvā Brāhmaṇo cintesi—‘Idam piṇḍa²-bhattam utṭhāya samuṭṭhāya dadeto divāse divase ekassa kāmmam nassati nava-pavo ussāho janetabbo va hoti. Atthi nu kho ito pi añño yañño appaṭṭhataro ca appasamārambhataro cāti.’ Tasmā *Atthi pana bho Gotamāti* ādīm āha. Tattha yasmā salāka-bhatte kicca-pariyosānam n' atthi, ekena utthaya samuṭṭhāya aññam kammam akatvā samvidhātabbam eva, vihāra-dāne pana kicca-pariyosānam atthi, pañña-sālam vā hi kāretūm koṭi-dhanam vissajjetvā mahāvihāram vā ekavāram³ dhana-pariccūgam katvā kāritam satt-aṭṭhavassāni pi vassa-satam vassa-sahassāpi gacchati yeva, kevalam chinna-patita⁴ -tīthāne paṭisāṅkharāṇa-mattām eva

¹ Bm Setavāhana-.

² Sd ekadvāram.

² Bm pi nicca-.

⁴ Sd chipna; Bm jinna-

kātabbam hoti, tasmā idam vihāra-dānam salāka-bhattato appatthatarām appa-samārambhatarāñ ca hoti. Yasmā pan' ettha Suttanta-pariyāyena 'yāvad' eva sītassa pāṭighātāyāti' ādayo nava ānisānsā vuttā, Khandaka-pariyāyena

Sitam uṇham paṭīhaṇti tato vālamigāni ca.

Sirimsape ca makase ca sisire cāpi vuṭṭhiyo

Tato vātātapo ghorō sañjāto paṭīhaññati

Leṇatthañ ca sukhaththan ca jhāyituñ ca vipassitum

Vihāra-dānam samghassa aggam Buddhena vanñitam.

Tasmā hi pañdito poso sampassam attham attano

Vihāre kāraye rāmme vāsay' ettha bahussute

Tesam annañ ca pānañ ca vattha-senāsanāni ca

Dadeyya uju-bhūtesu vippasannena cetasa.

Te tassa dhammam desenti sabba-dukkhāpanūdaṇam

Yam so dhammam idh' aññāya parinibbāti anāsavo¹

ti sattadasa ānisānsā vuttā, tasmā evam salāka-bhattato mahapphalatarañ ca mahānisānsatarañ cāti veditabbam. Sam-
ghassa pana pariccatiā va yañño ti vuccati.

25. Idam pi sutvā Brāhmaṇo cintesi, 'Dhana-pariccāgam
kaṭvā vihāra-dānam nāma dukkaram, attano santakā kākanikā
pi parassa duppericcajā. Handāham ito pi appatthatarām
yaññam pucchissāmīti.' Tato tam² pucchanto, *Atthi pana
bho ti ādim āba.*

Tattha yasmā sakim pariccatte pi vihāro punappuna
chādana-khaṇḍa-phulla-paṭisamkharaiādi-vasena kiccam
atthi yeva, saranam pana eka-bhikkhusa vā santike saṁ-
ghassa vā gaṇassa vā sakim gahitam gahitam eva hoti,
n' atthi tattha punappuna kattabbatā, tasmā tam vihāra-
dānato appatthatarāñ ca appa-samārambhatarāñ ca hoti.
Yasmā saraṇā-gamanan³ nāma tiṇṇam ratanānam jīvita-
pariccāga-mayam puññam sabba-sampattim deti, tasmat
mahapphalatarañ ca mahānisānsatarañ cāti veditabbam.
Tiṇṇam pana ratanānam jīvita-pariccāga-vasena yañño ti
vuccati.

¹ Cullavagga VI. 1. 5 = VI. 9. 2 = Jātaka I. 93.

² Em param.

³ Em saraṇa- (see p. 230).

26. Idam sutvā Brāhmaṇo cintesi ‘Attano jīvitam nāma parassa pariccajītum dukkaram, atthi nu kho ito pi appatthataro yañño ti?’ Tato tam pucchanto puna *Atthi pana bho Gotamāti ādim āha.*

Tattha pāṇatipātā veramaṇī ti ādisu *veramaṇī* nāma virati. Sā ti-vidhā hoti, sampatta-virati samādāna-virati setu-ghāta-viratī. Tattha yo sikkhāpadāni agahetvā pi kevalam attano jāti-gotta-kulā-padesadīni anussaritvā ‘Na me idam paṭirūpan’ ti pāṇatipātādīni na karoti, sampatta-vatthum pariharati, tato ārakā¹ viramatī, tassa sā virati sampatta-viratī veditabbā. ‘Ajjatagge jīvita-hetu pi pāṇam na hanāmīti’ vā ‘pāṇatipātā viramāmīti’ vā ‘veramaṇim samādiyāmīti’ vā evam sikkhāpadāni gaṇhantassa pana virati samādāna-viratī veditabbā. Ariya-sāvakānam pana magga-sampayuttā virati setu-ghāta-virati nāma. Tattha purimā dve viratiyo yam jīvitā² voropanādi-vasena vītikkamitabbam jīvitindriyādi-vatthum tam ārammaṇam katvā pavattanti, pacchimā nibbānārammaṇā va.

Ettha ca yo pañca sikkhāpadāni ekatō gaṇhāti, tassa ekasmim bhinne sabbāni pi bhinnāni honti. Yo ekekam gaṇhāti so yan vītikkamati tad eva bhijjati. Setu-ghāta-viratī pana bhedo nāma n' atthi. Bhavantare pi hi ariya-sāvako jīvita-hetu pi n' eva pāṇam hanti,³ na suram pivati. Sace pi'ssa surā ca khīrañ ca missetvā mukhe pakkhipanti, khīram eva pavisati nā suvā. Yathā kim? Yathā koñcasakuṇānam khīra-missa-udake khīram eva pavisati na udakam.⁴ Idām yoni-siddhan ti ce, idam pi dhāmmatā-siddhan ti veditabbam.

Yasmā pana saraṇā-gamane ditthi-ujukakaranān nāma bhāriyam, sikkhāpada-samādāne pana virati mattakam eva, tasmā etam⁵ yathā tathā gaṇhantassāpi sādhukam gaṇhantassāpi appattharam eva appa-samārambhatarañ ca. Pañcasīla-sadisassa pana dānassa nāma abhāvato ettha mahapphalatā mahānisānsatā ca veditabbā. Vuttañ h' etam:

¹ SS āramati.

⁴ See Ud. 8. 7.

² Bm omits.

⁵ Bm evam.

³ Bm hanati.

‘Pañc’imāni bhikkhave dānāni mahādānāni aggaññāni tattaññāni vānsaññāni porāññāni asamkiññāni asamkiññā-pubbāni na samkīyanti na samkīyissanti. appatikuṭṭhāni Samañehi Brāhmañehi viññūhi. Katamāni pañca? Idha bhikkave ariya-sāvako pāññatipātam pahāya pāññatipātā paññivirato hoti. Pāññatipātā paññivirato bhikkhave ariyasāvako aparimāññānam sattānam abhayam deti averam deti avyā-pajjhām deti, aparimāññānam sattānam abhayam datvā averam datvā avyāpajjhām datvā aparimāññāssa abhayassa averassa avyāpajjhassā bhāgī hoti. Idam pi bhikkhave paññamānam dānam mahādānam . . . pe . . . viññūhīti. Purā ca param bhikkhave ariya-sāvako adinnādānam pahāya . . . pe . . . kāmesu micchā-cāram pahāya . . . pe . . . musāvādām pahāya . . . pe . . . surā-meraya-majja-pamādatṭhānam pahāya . . . pe . . . Imāni kho bhikkhave pañca dānāni mahādānāni . . . pe . . . viññūhīti.’

Idaū ca pana sīla-pañcakam ‘atta-sinehaū ca jīvitaū ca pariccajītvā rakkhissāmīti’ samādinnaṭāya yañño ti vuocati. Tattha kiñcāpi pañca-silato saranāgamanam va jetṭhakam, idam pana saranā-gamane yeva patiṭṭhāya rakkhana-sila-vasena¹ mahapphalan ti vuttam.

27. Idam pi sutvā Brāhmaño cintesi, ‘Pañca-silam nāma rakkhitum garu,² atthi nu kho aññām kiñci idisam eva hutvā ito appaṭṭhatarañ ca mahapphalatarañ cāti?’ Tato tam pucchanto puna pi *Atthi pana bho Gotamāti ādim āha.*

Ath’ assa Bhagavā tividha-sīla-pāripūrijyam ṭhitassa paññam-jjhānādīnam yaññānam appaṭṭhatarañ ca mahapphalatarañ ca dassetu-kāmo Buddhuppādoto patiṭṭhāya desanam ārabhanto *Idha Brāhmañđti ādim āha.*

Tattha yasmā heṭṭhā-vuttehi gunehi samannāgato paññam-jhanānam paññamajjhānādīsu ṭhito dutiyādīni nibbattento na kilamati, tasmā tāni appaṭṭhāni appa-samārambhāni. Yasmā pan’ ettha paññamā jhānām eka-kappam brahma-loke āyum deti, dutiyam atṭhā-kappe āyum deti, tatiyam catusaṭṭhi kappe, catuttham pañca-kappa-satāni, tad eva ākāśānañcāya-

¹ Bm rakkita-.

² Bm garukam (as above p. 302).

tanādi-samāpatti-vasena bhāvitam vīsatī cattārisa saṭṭhi caturāśīti ca kappa-sahassāni āyūpi deti, tasmā mahapphalataram mahānisaisatarañ ca. Nivaraṇādīnam pana paccanīka-dhammānam pariccattattā tam yañño ti veditabbam. Vipassanā-ñāṇam pi, yasmā catutthajjhāna - pariyośānesu guṇesu patiṭṭhāya nibbattento na kilamati tasmā appattham appa-samārambham, vipassanā-sukha-sadisassa pana sukhassa abhāvā mahapphalam, paccanīka-kilesa-pariccaṅgā yañño. Manomayiddhi pi, yasmā vipassanā-ñāṇe patiṭṭhāya nibbattento na kilamati tasmā sā appatthā appa-samārambhā, attano sadisa - rūpam nimmāna - samaththatāya mahapphalā, nappaccanīka¹-kilesapariccaṅgato yañño. Iddhi-vidhañādīni pi, yasmā manomaya-ñānādisu patiṭṭhāya nibbattento na kilamati tasmā appatthāni appa-samārambhāni, attano attano paccanīka-kilesa-ppahānato yañño. Iddhi-vidham pan' ettha nānāvidha - vikubbana - dassana - samaththatāya, dibba-sotam deva-manussānam sadda-savana-samatthatāya, cetopariyañāṇaṇe paresam soļasavidha-citta-jānana-samatthatāya, pubbenivāsānussati - ñāṇam icchit - icchita-tṭhāna - samanussaranā-samatthatāya, dibba - cakkhu icchit - icchita-rūpa - dassana-samatthatāya, āsava - kkhaya - ñāṇam atipañīta - lokuttara-maggasukha-nippahādana-samatthatāya mahapphalan ti veditabbam.

Yasmā pana arahattato visiṭṭhataro añño yāgo² nāma n' atthi, tasmā arahañña-nikūten³ eva desanām samāpento⁴ *Ayam kho Brāhmaṇāti ādim āha.*

27. *Evaṁ vutte ti evam Bhagavatā vutte desanāya pasiditvā saranām gantukāmo Kūṭadanto Brāhmaṇo etam Abhikkantam bho Gotamāti ādikam vacanam avoca.*

Upavāyatān⁵ ti upagantvā sarīra-darathaṁ nibbāpento tanu sītalo vāto vāyatu. Idañ ca pana vatvā Brāhmaṇo purisam pesesi, 'Gaccha tāta, yaññāvāṭam pavisitvā sabbo te pāñayo bandhanā mocehīti.' So 'sādhūti' paṭisūnitvā tathā katvā āgantvā 'Muttā bho te pāñayo' ti ārocesi.

¹ Bm attano paccanīka-.

² Bm yañño.

³ S⁸ nikubban; S¹ nikuban; Bm nikuten (see pp. 48, 127, 227, 292).

⁴ Bm samādapento.

⁵ Bm upavāyatū.

28. Yāva Brāhmaṇo tam pavattim na sunī na tāva Bhagavā dhammam desesi. Kasmā? ‘Brāhmaṇassa citte ākula-bhāvo atthiti.’ Sutvā pan’ assa¹ ‘Bahu vata me pāñā mociṭā’ ti cittacāro vippasīdi.² Bhagavā tassa vippasanna-manatam ñatvā dhamma-desanam ārabhi. ‘Tam sandhāya Atha kho Bhagavā ti ādi vuttam. Puna kalla-cittan ti ādi ānupubbikathānubhāvena vikkhambhitā - nīvaraṇatam sandhāya vuttam. Sesam uttānattham evāti.

³ Iti Sumangala-vilāsiniyā Dighanikāy-atṭhakathāya³

Kūṭadanta-Sutta-Vāṇṇanā

nitthitā.⁴

¹ Bm sutva pi na.

²⁻³ SS omit.

² Bm cittacāro vippasīdati.

⁴ Bm adds pancamam (sic).

VI.

MAHĀLI-SUTTA-VANNANĀ.

1. *Ecan¹* me sutam . . . pe¹ . . . Vesāliyan ti Mahāli-
• Suttam. Tatrāyan apubba-pada-vanṇanā.

Vesāliyan ti. Punappuna visāla-bhāvūpagamanato Vesāliti-
laddha-nāmake nagare.

Mahāvane ti. Bahi nagare Himavantena saddhim ekābad-
dham² hutvā ṭhitam sayañ-jāta-vanam atthi, yam mahanta-
bhāven' eva Mahāvanan ti vuccati, tasmim Mahāvane.

Kūṭagāra-sālāyan ti. Tāsmim vana-saṇḍe saṃghārāmam
patiṭṭhāpesum. Tattha kaṇikam yojetvā thambhānam upari
kūṭagāra-sālā-samkhepena deva-vimāna-sadisam pāśādām
akāmīsu. Tām upādāya sakalo pi sāṃghārāmo Kūṭagāra-sālā
ti paññāyittha. Bhagavā tam Vesāliyam upanissāya tasmim
saṃghārāme viharati. Tena vuttam Vesāliyan viharati
Mahāvane Kūṭagāra-sālāyan ti.

Kosalakā ti Kosala-ratṭha-vāsino.

Māgadhakā³ ti Magadha-ratṭha-vāsino.

Karaṇīyānāti avassam kattabba-kammena. Yam hi akātum
pi vāttati, tam kiccan³ ti vuccāti; yam avassam kātabbam
eva, tam karaṇīyam nāma.

2. *Patisallino Bhagavā* ti. Nānārammaṇa-cīrato⁴ paṭik-
kamma-sallino nilino ekī-bhāvam upagamma ekattārammaṇe⁵
jhāna-ratīm anubhavatīti attho.

Tath' evāti tasmim yeva vihāre.

¹ Not in the MSS.; but SS have a fish-mark. ² Bm Ekam samayañ Bhagavā.

² Bm ekābandham.

³ Sc kiccañan.

⁴ Sc -manāc°; Sd -maṇāñ c°.

⁵ Sh -māyo.

Ekamantan ti usmā-tṭhānā¹ apakkamma tāsu tāsu rukkha-cchāyāsu nisidimṣu.

3. *Oṭṭhaddho ti, addh-oṭṭhatāya evam laddha-nāmo.*

Mahatiyā Licchari-parisāyāti. Pure bhattam Buddhapa-mukhassa bhikkhu-saṃghassa dānam datvā, Bhagavato sa-nike uposathaṅgāni adhiṭṭhahitvā, gandha-mālādīni gāhāpetvā, ugghosanāyā mahatīm Licchavi-rāja-parisam sannipātētvā tāya nila-pītādi-vanṇa-vatthābharaṇa-vilepana-patimāṇḍitāya Tāvatīnsa-parisa-paṭibhāgāya² mahatiyā Licchavi-rāja-parisāya saddhim upasamkami.

Akālo kho Mahālī. Tassa Oṭṭhaddhassa *Mahālī* mūla-nāmam. Tena nam therō ālapati.

Ekamantam nisiditi. Patirūpāsu rukkha-cchāyāsu tāya Licchavi-parisāya saddhim ratana-itayassa vanṇaṇ kathento nisidi.

4. *Sīho samanuddeso ti.* Āyasmato Nāgitassa bhāgineyyo satta-vassa-kāle pabbajitvā sūsane yutta-payutto Sīho ti evam-nāmako sāmañero. So kira tam mahā-parisam disvū : ‘A'yam parisā mahatī, sakala-vihāram pūretvā nisinnā, addhā Bhagavā ajja imissū parisāya mahantena ussāhenā dhammam desessati, yan nūnāham upajjhāyassa ācikkhitvā Bhagavato mahā-parisāya sannipatita-bhāvam ārocāpeyyan’ ti cintetvā, yen’ āyasmā Nāgito ten’ upasamkami.

Bhante Kassapāti, theram gottena ālapati.

Esā jananā ti esa jana-samūho. Tvam yeva Bhagavato ārocehīti. Sīho kira Bhagavato vissāsiko. A'yam hi therō thūla-sāriro. Ten' assa sariram garutāya uṭṭhāna-nisajjādisu alasiya-bhāvo īsakā³ appahīno viya hoti. Athāyam sāmañero Bhagavato kālena kālam vattam karoti. Tena nam therō ‘Tvam pi Dasabalassa vissāsiko’ ti vatvā, ‘Gacchā tvam yeva ārocehīti’ āha.

Vihāra-pacchāyāyan⁴ ti vihāra-cchāyāyam, kūṭāgāra-mahā-geha-cchāyāya pharit-okāse ti attho. Sā kira kūṭāgara-sālā

¹ Se umma-; St upasamā; Bm tasmā.

² Se patinābhāya; Sd patināgāya; Sh the same corrected to paṭibhāgāya; St paṭibhāgāya; Bm samppaṭibhāgāya (see M P.S. 2. 20).

³ Bm īsakam.

⁴ Sedh pacchāyāsan.

dakkhiṇ-uttarato dīghā pācīna¹-mukhā. Ten' assā purato mahatī echāyā patthaṭā hoti. Sihō tattha Bhagavato āsanam paññāpesi. Atha kho Bhagavā dvārantarehi c' eva vātāpān-antarehi ca nikhamitvā vidhāvantihī vipphurantihī chabbaṇñāhi Buddha-rasmīhi samsūcita²-nikkhamano³ valāha-kantarato puṇya-cando viya kūṭāgāra-sālato nikhamitvā paññatta-vara-Buddhāsane nisidi. Tena vuttam *Atha kho Bhagavā vihārā nikhamma rihāra-pacchāyāya paññatte āsane nisiditi.*

5. *Purimāni bhante divasāni purimatarānti.* Ettha hīyo divasam parimam nāma, tato param purimatarām, tato paṭṭhāya pana sabbāni purimāni c' evā purimatarāni ca honti.

Yad agge⁴ ti. 'Mūla-divasato paṭṭhāya yam divasam aggam param koṭīm patvā⁵ vihāramīti' attho. Yāva vihāsin⁶ ti vuttam hoti. Idāni tassa parimāṇam dassento na ciram tīṇi vassānīti āha. Atha vā *yad agge* ti 'yam divasam aggam katvā na ciram tīṇi vassāni vihāramīti' pi attho, 'yam divasam adīm katvā na ciram vihāsim tīṇi yeva vassānīti' vuttam hoti.

Ayam kira Bhagavato patta-civaram vahanto⁷ tīṇi somvaccharāni Bhagavantam upaṭṭhāsi. Tam sandhāya evam vadati.

Piya rūpānīti piya-jātikāni sāta-jātikāni.

Kāmūpasamṇītānīti kāmassāda-yuttāni.

Rajanīyānīti rūga-janakīni.

No ca kho dibbāni saddānīti. Kasmā Sunakkhatto tāni na sunāti? So kira Bhagavantam upasamkamitvā dibba-cakkuparikammam yāci. Tassa Bhagavā ācikkhi. So 'tha⁸ yathānusittham paṭipanno, dibba-cakkhum uppādetvā, devātānam rūpam disvā cintesi: 'Imasmim sarīra-saṅthāne saddena madhurena bhavitabbam kathan nu kho tam suṇeyyan' ti? Bhagavantam upasamkamitvā dibba-sota-parikammam pucchi. Ayañ ca ajīte ekam sīlavantam bhikkhum kaṇṇa-sakkhaliyam

¹ Bm pācīna.

² Sd samsūvita; Sh samsuvita; St sampumita.

³ Bm eṭmāno.

⁴ SS Yad aggesūti (but agge just below).

⁵ Bm para-kotīm katva.

⁶ Sd vibhāsin.

⁷ Bm gaṇhanto.

⁸ Set Bm omit.

paharitvā badhiram akāsi, tasmā parikammnam karonto pi abhabbo vā dibbasotādhigamassa. Ten' assa Bhagavā parikammnam na kathesi. So tāvatā¹ Bhagavatī āghātam bandhitvā cintesi: ‘Addhā Samañassa Gotamassa evam hoti: “Aham pi Khattiyo, ayam pi Khattiyo va, sāc' assa nānam vāddhissati ayam pi sabbaññū bhavissatī,” usūyāya mayham na kathetītī.’² So anukkamena gihi-bhāvam patvā, tam attham Mahāli³-Licchavino kathento evam āha.

6. *Ekañsa-bhāvito* ti ekañsa-yā eka-kotthāsāya bhāvito, dibbānam vā rupānam dassanatthāya dibbānām vā saddānam savannatthāya bhāvito ti attho.

7. *Tiriyān* ti anudisā.⁴

10. *Ubhayañsa-bhāvito* ti, ubhayañsa-yā ubhaya-kotthāsatthāya⁵ bhāvito ti attho.

11. *Ayām kho Mahāli hetūti*, ayām dibbānām yeva rūpānām dassanāya ekañsa-bhāvito samādhi-hetu. Imam attham sutvā so Licchavi cintesi: ‘Idam dibba-sotena sadda-suñnanam⁶ imasmim sāsanē uttamattla-bhūtam maññe, imassa nūna atthāya ete bhikkhū paññūsam pi saṭṭhim pi vassāni apanṇaka-brāhmaçariyam caranti, yau nūnāham Dasabalam etam attham puccheyyan’ ti.

12. Tato tam attham pucchanto *Etāsam nūna Bhante* ti ādim āha.

Samādhi-bhāvanānan ti. Ettha samādhi yevā samādhi-bhāvanā, ubhayañsa-bhāvitānam samādhi-nan ti attho.

- Atha yasmā sāsanato bāhirā etā samādhi-bhāvanā na ājjhattā,⁷ tasmā tā paṭikkhipitvā yad attham bhikkhū brahmaçariyam caranti te dassetum Bhagavū *Na kho Mahāliti* ādim āha.

13. *Tinñam samyojanānan* ti sakkāya-ditthi-ādinam tinñam bandhanānam. Tāni hi vaṭṭa-dukkha-maye rathe⁸ satte samyojenti. Tasmā samyojanānīti vuccanti.

¹ Bm ettāvāta.

² Bm ussuyāya na kathesitī.

³ St Mahāli.

⁴ Bm anudisāya.

⁵ Bm -kotthāsāya.

⁶ Bm saddam supāti.

⁷ Bm ajjhattikā.

⁸ Bm dukkha-vhaye satte.

*Sotāpanno hotṭhi magga-sotam āpanno hoti/
Avinipāta-dhammo ti catusu apāyesu apatana-dhammo.
Niyato ti dhamma-niyāmena niyato.*

*Sambodhi-parāyano ti, upari magga-ttaya-saṃkhātā sam-
bodhi param ayanam assa, sā tena¹ vā pattabbā ti sambodhi-
parāyano.²*

*Tanuttā ti, pariuyūthāna-mandatāya cā kadāci karahaci
uppattiya cā tanu-bhāvā.*

*Oram-bhāgīyānan ti hetthā-bhāgīyānam. Yehi baddho
upari-suddhāvāsa-bhūmiyam nibbattitum na sakkoti.*

Opapātiko ti, sesa-yoni-paṭikkhepa-vacanam etam.

*Tattha parinibbāyiti, tasmiṃ upari-bhave yeva parinibbāna-
dhammo.*

*Anāratti-dhammo ti, tato brahma-lokā puna paṭisandhi-
vaśena na āvattana-dhammo.*

*Ceto-rimuttin ti citta-vimuttim,³ sabba-kilesa-bandhana-
vimuttassa arahatta-phala-cittass' etam adhivacanam.*

*Paññā-rimuttin ti. Ettha pi sabba - kilesa - bandhana -
vimuttā arahatta-phala-paññā va paññā-vimuttīti veditabbā.*

Ditthe ra dhamme ti imasmiṃ yeva atta-bhāve.

Sayan ti sāmam.

*Abhiññā ti abhijānitvā. Sacchikatvā ti paccakkham katvā.
Atha va vā abhiññā sacchikatrā ti abhiññāya abhivisiṭṭhena
ñāñena sacchikāritvā ti pi attho.*

Upasampajjāti patvā paṭilabhitvā.

14. Idam sutvā Liechavi cintesi: ‘Ayam vara-dhamme,
na sakunena viya uppativtvā nāpi godhāya viya ureṇa gantvā
sakkā paṭivijjhīhitum, addhā imam paṭivijjhantassa pubbā-
bhāga-patiḍpadāya bhavitabbam, pucchāmi tāvā nan’ ti. Tato
Bhagavantam pucchanto. Atthi pana Bhante ti ādim āha.

*Atthaṅgiko ti, pañcaṅgika-turiyam viya aṭṭha - kuṭiko⁴
gāmo viya vā aṭṭhaṅga-matto yeva hutvā aṭṭhaṅgiko, na
aṅgigato⁵ aūñño maggo nāma atthi. Ten’ ev’ āhā : Seyyath-
idam sammā-ditthi . . . pe . . . sammā-samādhīti.*

¹ Bm assa anena.

² Sdt add maye.

³ Bm -visuddhi.

⁴ Sc aṅgate; Bm aṅgato.

⁵ Bm aṭṭhangiko.

Tattha sammā-dassana-lakkhaṇā sammā-ditṭhi. Sammā-abhiniropana-lakkhaṇo sammā-saṅkappo. Sammā-pariggaha¹-lakkhaṇā sammā-vācā. Sammā-samuṭṭhāpana-lakkhaṇo sammā-kammanto. Sammā-vodāpana-lakkhaṇo sammā-ājīro. Sammā-paggaha-lakkhaṇo sammā-vāyāmo. Sammā-upaṭṭhāna-lakkhaṇā samma-sati. Sammā-samādhāna - lakkhaṇo sammā-samādhī. Tesu ekekassa tīṇi kiccāni honti, seyyathidam sammā-ditṭhi tāva aññehi pi attano paccanīka-kilesehi saddhīn micchā-ditṭhim pajahati, nirodhān ca ārammaṇam karoti, sampayutta-dhamme ca passati, tappaṭicchādaka-moha-vidhamana-vasena apanīta-sammohato.² Sammā-saṅkappādayo pi 'tath' eva micchā-saṅkappādīni ca pajahanti, nirodhān ca ārammaṇam karonti. Visesato pan' ettha sammā-saṅkappo saha-jāta-dhamme abhiniropeti, sammā - vācā sammā parigaṇhati,³ sammā-kammanto sammā samuṭṭhapeti, sammā ājīvo sammā vodāpeti, sammā-vāyāmo sammā paggaṇhati,⁴ sammā-sati sammā upaṭṭhapeti,⁵ sammā-samādhī sammā samādahati. Api o' esā sammā-ditṭhi nāma pubba-bhāge⁶ nānā-khaṇā nānā-rammaṇā hoti, magga - kale ekakkhaṇā ekārammaṇā, kiccato pana dukkhe nāṇan ti ādīni catīri nāmāni labhati. Sammā-saṅkappādayo pi pubba-bhāge nānā-khaṇā nānārammaṇā honti, magga-kāle ekakkhaṇā ekārammaṇā. Tesu sammā-saṅkappo kiccato nekkhamma-saṅkappo ti ādīni tīṇi nāmāni labhati. Sammā-vācādayo tayo virātiyo pi honti, ētānāyo pi, magga-kkhaṇe pana virātiyo va. Sammā-vāyāmo sammā-satī idam pi dvayam kiccato samappadhāna-satipatṭhāna-vasena catīri nāmāni labhati. Sammā-samādhī pana pubba-bhāge pi magga-kkhaṇe pi sammā-samādhī yeva.

Iti imesu atṭhasu dhammesu Bhagavatā nibbānādhigamāya paṭipannassa yogino bahu-karattā⁷ paṭhamam sammā-ditṭhi desitā. Ayaṁ hi paññā-pajjoto paññā-satthan ti ca vuttā. Tasmā etāyā pubba-bhāge vipassanū-nāṇa-saṅkhātāya sammā-ditṭhiyā avijjandhakāram vidhamitvā kilesa-core ghātentō

¹ Sc patīggaha; Bm pariggahaṇa- (but see p. 63).

² Bm asammohato.

³ So Sedht Bm.

⁴ Bm paggaṇhati.

⁵ Bm upaṭṭhāti.

⁶ Sed omit.

⁷ Bm bahūpākār° (throughout).

khemena yögāvacaro nibbānam pāpuṇāti. Tena vuttam ‘Nibbānādhigamāya paṭipannassa yogino bahu-kārattā paṭhamam sammā-dīṭhi desitā’ ti.

Sammā-saṃkappo pana tassā bāhu-kāro, tasmā tad-anantaram vutto. Yathā hi heraññako hatthena parivattetvā¹ parivattetvā cakkhunā kahāpaṇam olokento, ‘Ayam kūṭo ayam cheko’ ti jānāti, evam yögāvacaro pi pubba-bhāge vitakkena vitakketvā vitakketvā vipassanā-paññāya olokayamāno, ‘Ime dhammā kāmāvacarā imē dhammā² rūpāvacarādāyo’ ti jānāti. Yathā vā pana purisena koṭiyam gahetvā parivattetvā parivattetvā dinnam mahā-rukkham tacchako vāsiyā tacchetvā kamme upaneti, evam vitakkena vitakketvā dinne dhamme yögāvacaro paññāya, ‘Ime kāmāvacarā imē rūpāvacarā’ tē ādinā nayena paricchinditvā kamme upaneti. Tena vuttam ‘sammā-saṃkappo pana tassā bahukāro, tasmā tad-anantaram vutto’ ti.

Svāyam yathā sammā-dīṭhiyā evam sammā-vācāya pi upakārako, yath’ āha: ‘Pubbe kho gahapati vitakketvā vicāretvā pacchā vācam³ bhindatīti,’ tasmā tad-ananataram sammā-vācā vuttā. Yasmā pana ‘Idañ c’ idañ ca kāris-sārāti’ paṭhamam vācāya samviditvā⁴ loke kammante payojenti, tasmā sammā-vācā kāya-kammassa upakārikā ti sammā-vācāya anantaram sammā-kammanto vutto. Catubbidham pana vacī-duccaritam tividhañ ca kāya-duccaritam pahāya, ubhaya-sucaritam pūrentass’ eva, yasmā ajīvaṭṭhamaka⁵ sīlam pūreti⁶ na itarassa, tasmā tad-ubhāyānantaram sammā-ajīvo vutto. Evam visuddhājīvena pana ‘Parisaddho me ajīvo’ ti ettāvatā paritosam katvā sutta-pamattena viharitum na yuttam. Atha kho ‘Sabba-iriyāpathesu idam viriyam ārabhitabban’ ti dassetum tad anantaram sammā-vāyāmo vutto. Tato ‘āraddha-viriyenāpi kāyādisu catusu vatthusu sati supatthitā’ kātabbā’ ti dassanattham tad-anantaram

¹ Se pavattetvā par°; Bm parīṭṭhetvā p° (and so in next sentence).

² Sed omit. ³ Sbh vyacam; St vyacam corrected to vācam.

⁴ St Bm samvidahitvā.

⁵ Se ajīvaṭṭhamaka; Sd -ṭṭhamaka; Bm -ṭhamakam.

⁶ Sht pūrati. ⁷ St sūp° here and below.

sammā-sati desitā. Yasmā pana evam supat̄hitā sati samā-dhissa upakārāpakārānam¹ dhammānam gatiyo samanenesitvā² pahoti ekattārammaṇo³ cittam samādhātum, tasmā sammā-satiyā anantaram sammā-samādhi desiṭo ti veditabbo.

Etesam dhammānam sacchikiriyāyāti, etesam sotāpatti-phalādīni paccakkha-kiriyatthāya.

15. *Ekam idāhan ti. Idam kasmā āraddham?* Ayam kira rājā ‘Rūpam attā’ ti evam-laddhiko, ten’ aśa desanāya cittam mādhātum⁴ nādhimuccati. Atha Bhagavatā tassa laddhiyā āvikaraṇattham ekam kāraṇam āharitum idam āraddham. Tatrāyam saṃkhepattho: ‘Aham ekam sama-yam Ghositārāme viharāmi, taṭra te dve pabbajitā magū evam pucchimṣu. Athāham tesam Buddh-uppādām dassetvā, tanti-dhaminam nāma kathento idam avocam:⁵ “Āvuso āraddhā-sampanno nāma kula-putto evarūpassa Sathu sāsane pabbajito, evam tividham silam pūretvā paṭhamajjhānādīni patvā ṭhito ‘Tām jīvan’ ti adīni vadeyya. Yuttan nu kho etam assāti”? Tato tehi “yuttan” ti vutte, “aham kho pan’ etam āvuso evam jānāmi evam passāmi, atha ca pānāham na vadāmfti” tam vādām paṭikkhipitvā, uttarim khīnāsavam dassetvā, “Imassa evam vattum na yuttan” ti avacām.⁶ Te mama vācanam sutvā attamanā ahesun’ ti.

19. Evam vutte so pi attamano ahosi. Ten’ āha *Idam avoca Bhagavā. Attamano Ottihaddho Licchavi Dīrugarato bhāsi-ṭum abhinanditī.*

⁷ Iti Sumāngala-Vilāsiniyā Dīghanikāyatthakathāya⁷

Mahāli-Sutta-Vāñjanā

niṭṭhitā.⁸

¹ Bm upakārānupakō.

² Sc samanenesitvā; Sd sammanenesitvā; Em samanvesitvā.

³ Sht Bm -maṇe.

⁴ So Sdht; Sc dhātum; Bm omits (see p. 214, line 29).

⁵ Sed Bm avoca.

⁷⁻⁷ Sd omit.

⁶ Bm avoca.

⁸ Bm adds chatṭham.

VII.

JĀLIYA-SUTTA-VANNANĀ.

*Etam me sutam . . . pe¹ . . . Kosambiyān ti Jāliya-Suttam.
Tatrāyam apubba-pada-vanṇanā.*

Ghositārāme ti Ghosita²-setṭinā kata-ārāme.

Pubbe kira Addila-ratṭham³ nāmā ahosi. Tato Kotūhalako⁴ nāma daļiddo chātaka-bhayena saputtadāro anantara-ratṭham gacchanto, puttam vahitum asakkonto,⁵ chaddetva⁶ agamāsi. Mātā nivattitvā tam gahetvā gatā. Te ekam gopālaka-gāmam pāvisim̄su, gopālakānañ ca tadā bahu-pāyāso patiyatto hoti. Te tato pāyāsam labhitvā bhuñjim̄su. Atha so puriso balava-pāyāsam bhutto, jirāpetum asakkonto, ratti-bhāge kālam katvā, tath' eva sunakhiyā kucchismim paṭisandhim gahetvā kukkuro jāto.

So gopālakassa piyo hoti. Gopālako ca Pacceka-Buddham upaṭṭhahati. Pacceka-Buddho pi bhatta-kicca-kāle kukku-rassa piñdam deti. So Pacceka-Buddhe sineham uppādetva gopālakena saddhim pañña-sālam pi gacchat. Gopālakē asannihite bhatta-velāyam sayam eva gantvā kālārōcanatham pañña-sāla-dvāre bhusati.⁸ Antarā magge pi ca cañḍa-mige dīsvā bhūsitvā palāpeti.⁹ So Pacceka-Buddhe mudukena cittena kālam katvā deva-loke nibbatti. Tatr' assa Ghosaka-devaputto tv' evam nāmam ahosi.

So deva-lokato cavitvā Kosambiyām ekasmiñ kula-ghare¹⁰

¹ Not in the MSS.. Sed h̄t have a fish-mark.

² Bm Ghositena.

³ Bm Addhila-.

⁴ Bm Kotuhaliko.

⁵ So Bm asakko.

⁶ Sed chaddhetvā.

⁷ Bm upaṭṭhāsi.

⁸ Bm bhussati.

⁹ Bm bhussitvā palāpesi.

¹⁰ Bm ekassa kulassa gharc.

nibbatti. Tam aputtako setṭhi tassa mātā-pūlunnam dhanam datvā puttām katvā gahesi. Atha attano putte jāte sattakkhattum ghātetum upakkami. So puññavantatāya sattasu pi thānesu maraṇam appatvā, avasāne ekāya setṭhi-dhitāya veyyatiyena laddha-jivito aparabhāge pitu acesayena setṭhi-tthānam patvā Ghosaka-setṭhi nāma jāto.

Aññe pi Kosambiyam Kukkuṭa-setṭhi Pāvāriya-setthīti dve setthino atthi, iminā saddhim tayo ahesunt. Tena ca samayena Himavantato pañca-satā tāpasā sarīra-santappaññatham antarantarā Kosambiyam āgacchanti. Tesam te tayo setṭhi attano uyyānesu pañña-kuṭīyo katvā upaṭṭhānam karonti. Ath' eka-divasam te tāpasā Himavantato āgacchāntā mahā-kantāre tasitā kilantā, ekan mahantām vata¹-rukkham patvā,² tattha adhivatthāya devatāya santikā sāṃgham paccāsīnsantā³ nisidimsu. Devatā sabbālaṅkāra-vibhūsitām hattham pasāretvā, tesam pāniya-pānakādīni datvā, kila-matham pativinodesi. Te devatāya ānubhāvena vimhitā pucchimsu: ‘Kin nu kho devate kammam katvā tayā ayam sampatti laddhā ti?’ Devatā āha, ‘Loke Buddho nāma Bhagavā uppanno. So etarahi Sāvatthiyam viharati. Anātha-piṇḍiko gahapati tam upaṭṭhahati. So uposatha-divasesu attano bhatakānam pakati-bhatta-vetanam⁴ eva datvā, uposatham kūrāpeti. Athāham eka-divasam mājjhantike pātarā-sāya āgato⁵ kañci bhattaka⁶-kammañ akārentam disvā, “Ajja manussā kasmā kamman na karontiti?” pucchim. Tessa me tam attham ārocesum. Athāham etad avocam, “Idāni upaṭṭdha-divaso gato, sakkā nu kho upaṭṭdha-uposatham kātun⁷ ti. Tato setṭhissa pativedetvā “Sakkā, karotūti” ahamsu.⁷ Svāham upaṭṭdha-divasam uposatham samādiyitvā tadah’ eva kālam katvā imam sampattim patilabhin’ ti.

Atha te tāpasā ‘Buddho kira uppanno’ ti sañjāta-pīti-pāmojjā tato ’va Sāvatthiyam gantukāmā hutvā pi: “Bahu-kārā no upaṭṭhāyaka-setṭhino, tesam pi imam attham ārocessā-

¹ Bm vatta-.

² Bm patta.

³ Bm paccāsīntā.

⁴ Bm vettanam (as at pp. 296, 300).

⁵ So Sedt Bm.

⁶ Bm bhati-.

⁷ Bm Sakkā kātun ti āha.

māti,’ Kosambīrā gantvā, setṭhīhi kata-sakkāra-bahumānā ‘Tadah’ eva mayam gacchāmāti’ āhamṣu. ‘Kim bhante turitattha? Nanu tumhe pubbe cattāro pañca māse vasitvā gacchathāti?’ ca vuitānam pavattim ārocesum. ‘Tena hi bhante sah’ eva gacchāmāti’ ca vutte, ‘Gacchāma mayam, tumhe sañikam āgacchathāti,’ Sāvatthim gantvā Bhagavato santike pabbajitvā arahattam pāpuṇīmsu. Te pi setṭhino pañcasata-pañcasata-sakaṭa-parivārā Sāvatthim gantvā, dānāni daṭvā Kosambīm āgamanatthāya Bhagavantam yācitvā, paccā-gamṇa tayo vihāre kāresum. Tesu Kukkuṭa-setthinā kato Kukkuṭārāmo nāma, Pāvāriya-setthinā kato Pāvārik-ambavanam nāma, Ghosika-setthinā kato Ghositārāmo nāma ahosi.

Tam sandhāya vuttam *Kosambiyam viharati Ghositārāme ti.*

**Mandisso*¹ ti. Idam tassa nāmam.

Jāliyo ti. Idam pi itarassā² nāmam eva. Yasmā pan’ assa upajjhāyo dārumayena pattena piṇḍāya carati, tasmat dāvupatti-k-antevāsi ti vuccati.

Etad avocun ti. Upārambhādhippāyena vādam āropetu-kāmā hutvā etam avocum. Iti kira nesam ahosi: ‘Sacc Samāṇo Gotamo “Tam jīvam tam sarīran” ti vakkhati, ath’ assa mayam etam vādam āropessāma: “Bho Gotama, tumhākam laddhiyā idh’ eva satto bhijjati, tena vo vādo uchedavādo hotīti.” Sace pana “Aññam jīvam aññam sarīran” ti vakkhati, ath’ assa evam vādam āropessāma: “Tumhākam vāde rūpam bhijjati, satto na bhijjati, tena vo vāde satt sassato āpajjatītī.”

Atha Bhagavā ‘Ime vādāropanathāya pañham pucchanti, mama sāsane ime dve ante anupagamma majjhimā nāma pātipadā atthiti na jānanti, handa nesam pañham avissajjetvā tassā eva pātipadāya āvibhāvattham dhammam desemīti’ cintetvā, Tena h’ āruso ti ādim āha.

2. *Tathā kallan nu kho tass’ etam vacanāyāti; tass’ evam saddhāya³ pabbajitassa tividha-silam paripūretvā paṭhama-*

¹ Bm Mundiko.

³ Sh saddhā; Bm etam saddhā.

² Sh itarassā; Bm tassa.

jjhānam pattassa yuttan nu kho etam vacanāya, etam vattum yuttañ ti attho. Tam sutvā paribbājikā ‘Puthujjano nāma yasmā nibbicikiccho¹ na hoti, tasmā kadāci evam vadeyyāti?’ maññamānā, kallam tass’ etam vacanāyāti āhamṣu.

Atha ca panāham na vadāmīti. ‘Aham etam evam jānāmi, no ca evam vadāmi. Atha kho “kasiṇa-parikammam katvā bhāventassa paññā-balena uppannam mahaggata-cittam etan” ti saññam thapesim.²

Na kallam tass’ etan ti. Idam te paribbājakā ‘Yasmā khīṇāsavo vigata-sammoho tiṇṇa-vicikiccho, tasmā na yuttam tass’ etam vattun’ ti maññamānā vadanti.

Sesam sabbattha uttānattham evāti.

³ Iti Sumāngala-Vilāsiniyā Dīghanikāyatthakathāyā³

Jāliya-Sutta-Vannanā

niṭṭhitā.⁴

¹ Sd̄h nibbimi^o; St nibbimi^o corrected to tiṇṇavicikiccho.

² Bm thapemi.

³⁻³ SS omit.

⁴ Bm adds Sattamañ.

INDICES.

I. INDEX OF GĀTHĀS.

Akkhāhi me, 177. Aññam uppajjate cittam, 193. Atthappakasānañattham, 1. Attānam sūcanato, 17, 18. Anattha-janano kodho, 52. Anattha-janano lobho, 54. Arakkajatisamsaram, 16. Antam evābhinandanti, 129. Apanetvāna tato 'ham, 1. Appakena pi medhāvī, 296. Appamatto ayam gandho, 56. Ahañ ca bhariyā ca manussa-loke, 177. Ādimhi sīlam dasseyya, 176. Icceva kato tasmā tam pi, 2. Iti pana sabbam yasma Vi-suddhimagge, 2. Iti me pasannamatino, 1. Idh' eva tiṭṭhamānassa, 172. Ekena bhoge bhuñjeyya, 232. Etam klio saranam khemam, 233. Evam jātena maccena, 26. Evam yass' ānubhāvena, 131.	Katāvakāsā pucchantu bhonto, 155. Karuṇasitalahadayam, 1. Kikī va aṇḍam, 56. Kin te vatam kiṁ pana brahma-cariyam, 177. Kuddho attham na jānāti, 52. Kena pāṇi-kāma-dado, 178. Koṇḍañña pañhāni viyāka-rohi, 155. Ko me vandati pādāni, 228. Gantvāna so satta padāni Gotamo, 61. Catuttiins' eva suttantā, 22. Catuddiso appatīgho va hoti, 207. Catudhā vibhaje bhoge, 232. Candanam tagaram vāpi, 56. Caranti h' eke parivāra-cchannā, 103. Cira-ppavāsim purisam, 130. Coditā devadūtehi, 36. Jaggha te aham akhissam, 156 Janā samgamma mantenti, 34.

- Thapetvā caturo p'ete, 23.
- Tato vātātapo ghoro, 304.
- Tathāpamāñdhammām ayam
Sumedha, 183.
- Tam me vatam tam pana
brahmacariyam, 178.
- Tam tam attham avekkhitvā,
33.
- Ticivarañ ca patto ca, 206.
- Te tādise pūjayato, 285.
- Tesam sampanna-silānam, 56.
- Dadeyya uju-bhūtesu, 304.
- Ditthe 'va dhamme yo attho,
32.
- Diyaddha-sata-suttantā, 23.
- Dīghassa dīghasuttaikitassa,
1.
- Dukkham dukkha-samuppā-
dam, 233.
- Duve puthujjanā vuttā, 59.
- Desanāsāsanakathābheden,
20.
- Dvāśitim Buddhato gañhim,
4, 24.
- Dhammasamgañi-Vibhaṅgañ
ca, 15.
- Na puppha-gandho, 56.
- Navā suttā-sahassāni, 23.
- Nahidhammoadhammoca, 99.
- Pariyattibhedam sampattim,
20, 21.
- Piṭakam piṭakaithavidū, 18.
- Puccha mam Sabhiya pañ-
ham, 155.
- Puccha Vāśava mam pañham,
155.
- Puthūnam jananādihi, 59.
- Bāvāri yassa tūñham vā, 155.
- Buddho pi buddhabhāvam, 1.
- Buddho pi Buddhassa bha-
neyya vaññam, 288.
- Brahmajālassa tassidha, 131.
- Bhagavā ti vacanām settham,
34.
- Bhaye kodhe pasāñsāyam,
228.
- Bhavañgāvajjanañ c'eva, 194.
- Bhāgyavā bhaggavā yutto,
34.
- Majjhe Visuddhimaggo, 2.
- Manorame āyatane, 125.
- Mayañ ca bhariyā na atikā-
māma, 178.
- Muhutta-jāto va gavampati
yathā, 61.
- Yattha ca dinna-mahappha-
lam āhu, 230.
- Yath' eva lokamhi Vipassi-
ādayo, 60.
- Yam ettha vuddhimanto, 18.
- Yam so dhammam idh'
aññāya; 304.
- Ye keci Buddham, sarāñam
gatāse, 233.
- Yo ca Buddhañ ca Dhammañ
ca, 233.
- Ratho sīla-parikkhārg, 297.

- Rāga-virāgam āne kam aso-
kam, 230.
- Rājā ca kho tam jānāti, 156.
- Luddho attham na jānāti, 54.
- Vināsayati assaddham, 31.
- Vividha-visesa-nayattā, 17.
- Vihāre kāraye rāmme, 304.
- Vihāra-dānam samghassa,
304.
- Saccāni paccayākāradesanā, 2.
- Satehi pañcahi katā, 25.
- Satta sutta-sahassāni, 23.
- Sabbā ca abhiññāyo, 1.
- Samayam avilomento, 1.
- Samavāye khaṇe kāle, 31.
- Samkhittena pi deseti, 172.
- Sādhu dhamma-ruci rājā, 171.
- Sīthila-dhanitañ ca dīgha-
rassam, 177.
- Sitam uñham patihanti, 304.
- Silakathā dhutadhammadā, 1.
- Sile patitthāya naro, 56.
- Sihāḍipam pana abhatātha,
1.
- Sugatassa orasānam, 1.
- Suddhassa ve sadā phaggu,
139.
- Subhāsitam sulapitam, 130.
- So aham vicarissāmi, 232.
- Hitvā punappunāgatam, 1.
- Hinena brahmacariyena, 179.

II. INDEX OF PROPER NAMES.

Añkura, 178.	Ukkaṭṭha, 245.
Āngas, the, 279.	Udaya, 153.
Āṅgaka, 36.	Upacara, 258.
Āngirasa, 266.	Upatissa, 41.
Ānguli-māla, 240.	Upavatta, 2.
Ajātasattu, 9, 133-9, 153.	Upāli, 11, 12, 13, 192.
Ajita Kesa-kambala, 144.	Uposatha, 258.
Ajjuṇa, 266.	Uruvela, 58.
Addila-ratṭha, 317.	Usīraddhaja, 173.
Anuruddha, 15, 153, 192.	Okkāka, 258, 261, 265
Anoma-nadī, 57, 77.	Okkāmukha, 258.
Ambaṭṭha, 36, 243, 251-254,
257, 258, 263, 264, 265,
266, 267, 268, 271, 272,
274, 276.	Oṭṭhaddha, 310, 316.
Ambalaṭṭhika-tthāna, 131.	Kakusan&ha, 60.
Ambalaṭṭhikā, 14, 41, 294.	Kaccāyana, 289.
Ambavana, 132, 133, 149,
150.	Kajaṅgala, 173.
Asurinda, 285.	Kattika, 241.
Ānanda, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9,
10, 11, 13, 15, 16, 26, 27,
31, 45, 50, 61, 129, 130,
139, 192, 240.	Katthaka, 291.
Ānandā, 258.	Kaṇhāyanas, the, 267.
Āsālhi, 8, 190.	Kapila, a Brahman, 259.
Ālavaka, 232, 239.	Kapila-vatthu, 260, 262.
Ālāra Kālāma, 220.	Kamboja, 124.
Iechānaṅgala, 243, 244.	Kalandaka, 12.
	Kalyāṇa, 258.
	Kalyāṇiya Vihāra, 131.
	Karakāṇḍu, 258.
	Kālāma, 27.
	Kassapa, 3, 60, 61, 134, 229,
310. See Mahā-Kassapa.
	Kālavalla-mandapa, 190, 191.

Kisa, 162.	Javanavasabha, 137.
Kisavaccha, 266.	Jālinī, 258.
Kukkuṭa, 318, 319.	Jāliya, 319.
Kūṭadanta, 294, 307.	Jivaka, 132, 133, 141, 145,
147-152.
Kusināra, 2.	Jetavana, 7, 138, 139.
Keniya, 270.	Jetṭhamūla, 6.
Koṇagamana, 60.	Tathāgata, 59-68.
Koṇḍañña, 155.	Tapodā, 35.
Kotūhalaka, 317.	Tissa, 240.
Kuṇārabhaṇḍa, 132, 133, 149.	Todeyya, 27.
Kola, 262.	Thūṇa, 173.
Kolita, 41.	Dakkhiṇāpatha, 125.
Koliyas, the, 262.	Dandaki, 266.
Kosambi, 317, 318, 319.	Datta, 289.
Kosalaka, 309.	Dipanikara, 173.
Kosala, 245.	Devadatta, 135, 138, 141, 154.
Kosalā, 239.	Dhataratṭha, 40.
Gaggarā, 279.	Dhaniya, 240.
Gaṅgā, 44, 265.	Dhamma-senāpati, 240.
Gadamba-tittha-vihāra, 190,
191.	Dhammāsoka, 89.
Gijha-kūṭa, 138, 150.	Nanda, 122, 162, 193, 194.
Gotama, 246.	Nāgadāsa, 153.
Ghosaka, 317, 318.	Nāgasena, 275, 276.
Ghositarāma, 316, 317, 319.	Nāgita, 310.
Campā, 279.	Nāṭha-putta, 144.
Cara, 258.	Nālanda, 14, 34, 35, 39.
Cittā, 258.	Nālikira, 266.
Cetaka, 7.	Nigrodha, 45.
Chaddanta, 40.	Pakudha Kaccāyana, 144.
Channa, 35, 54.	Pasenadi Kosala, 246.
Jantu, 258.	Pāṭali-gāma, 45.
Jambudipa, 54, 134, 155, 245,
259, 260, 302.	

- Pāvā, 3.
 Pāvārikambavana, 319.
 Pāvāriya, 318, 319.
 Piṇḍapātiya, 131.
 Piyā, 258.
 Pukkusādi, 240.
 Puṇṇa, 192.
 Pūraṇa-Kassapa, 142.
 Pokkharasāti, 243, 244, 246,
 276.
 Bavāriya, 275.
 Bārāṇasi, 260.
 Bāhiya Dārucīriya, 192.
 Bimbisāra, 136, 153, 280.
 Brahmadatta, 14, 36, 42, 55.
 Brahman, 174, 189, 254. See
 Mahā-Brahman.
 Brahmāyu, 232, 275.
 Bhagavā, 33.
 Bhattā, 258.
 Bhaddāli, 31, 32.
 Makkhali Gosāla, 143, 162.
 Makkhā-deva, 258.
 Magadhas, the, 294.
 Maggasirā, 241.
 Maṇḍissa, 319.
 Mantāni, 192.
 Mandikā, 32.
 Mandhātar, 89, 258.
 Mandhātu, 132.
 Malla, 2.
 Mallākā, 32.
 Mahā-Kappina, 240.
 Mahā-Kassapa, 2, 3, 4, 5, 10, 11,
 12, 13, 14, 15, 16, 25, 26, 192,
 232, 239. See Kassapa.
- Mahā-Govinḍa, 132.
 Mahā-Tissa, 189.
 Mahā-Nāga, 190, 191.
 Mahā-Nāma, 234.
 Mahā-Panāda, 239.
 Mahā-Phussadeva, 189.
 Mahā-Brahman, 264. See
 Brahman.
 Mahā-Mahiṇda, 1, 131.
 Mahā-Muṇḍa, 153.
 Mahā-Moggallāna, 192, 234.
 See Moggallāna.
 Mahā-Roruva, 299.
 Mahāli, 310, 312.
 Mahāvana, 309.
 Mahā-Vijita, 294.
 Mahā-Vihāra, 1.
 Mahā-Satṭhivassa, 291.
 Mahā-Sammata, 258.
 Mahā-Sīva, 202, 203.
 Māgadha, 280.
 Māgadhaka, 309.
 Māra, 56, 174.
 Māras, three, 66.
 Mitta, 289.
 Milinda, 275.
 Mūladeva, 89.
 Meghamāla, 89.
 Moggallāna, 134, 138.
 Rājagaha, 5, 6, 8, 14, 34,
 35, 39, 48, 132, 150,
 284.
 Rāma, 260, 261.
 Rāhu, 95, 285.
 Rāhula, 50, 192.
 Revata, 192.
 Roja, 258.

- Licchavi, 310, 312, 313, 316.
 Vāngīśa, 172.
 Vaccha, 162.
 Vajira-pāṇi, 264.
 Vara-kalyāṇā, 258.
 Vara-mandhātar, 258.
 Vara-roja, 258.
 Vasabha, 291.
 Vasali, 26.
 Vāsava, 154.
 Vāsettha, 289.
 Vijātā, 258.
 Vijitasenī, 258.
 Vidiṭa-Visesa, 238.
 Vipassin, 60, 61.
 Visākha, 176.
 Viśakha-puṇḍama, 2, 58.
 Visākhā, 258.
 Vissakamman, 9.
 Vodehi-putta, 139.
 Vebhāra, 9.
 Verañja, 12.
 Vesāli, 12, 309.
 Vessantara, 95, 106.
 Vessabhū, 60.
 Vessavāna, 137.
 Veluvana, 133.
 Vyaggha-pajja, 262.

 Sakka, 189, 234, 239, 264.
 Sakyas, the, 258-262.
 Sañjaya, 35, 41.
 Sañjaya Belatṭha-putta, 144.
 Sattapanni, 9:

 Santati, 291.
 Sandhāna, 45.
 Sabhiya, 155.
 Salalavati, 173.
 Samkicca, 162.
 Sākiyas, the, 262.
 Sātavāhana-rajja, 302.
 Sāriputta, 15, 134, 138, 192.
 Sāvatthi, 6, 7, 32, 318, 319.
 Sikhin, 60.
 Sinisūra, 258.
 Sineru, 37, 58, 105, 111, 122,
 152, 254, 283.
 Siri, 97.
 Sītā, 76.
 Siha, 310, 311.
 Sīhaladīpa, 1.
 Sucirata, 155.
 jātā, 58, 173.
 Sunakkhatta, 311.
 Suppiya, 14, 39, 42.
 Suppiyā, 258.
 Subha, 7, 27.
 Subhadda, 2, 6, 45.
 Setakannika, 173.
 Seniya, 280.
 Sela, 276.
 Sonadaṇḍa, 279, 280, 289,
 290, 292.

 Hatthinika, 258.
 Hārita-Mahābrahman, 40.
 Himavanta, 111, 259, 262,
 309, 318.

III. INDEX OF WORDS AND PHRASES.

[Nouns and adjectives are generally given in their crude form.]

- Akāntaka, 297.
- Akatham-kathin, 211.
- Akāmaka, 284.
- Akicca-kārin, 296.
- Akoteti, 252.
- Akkha, 86.
- Akkharikā, 86.
- Akkhāna, 84.
- Akkhitta, 281.
- Akkhuddāvakāsa, 282, 284.
- Agga-bija, 81.
- Aggala, 252.
- Aggi-homa, 93.
- Āṅga, 92, 281.
- Āpīgas, eight, 298.
- Āṅga-vijjā, 93.
- Acamana, 98.
- Accaya, 236.
- Accha, 221.
- Acchariya, 43.
- Acchādeti, 181.
- Aja-lakkhaṇa, 94.
- Ajina-ppaveni, 87.
- Ajjatagge, 235.
- Ajjhatta, 183.
- Ajjhāyaka, 247.
- Añjana, 98.
- Añña-datthū, 111.
- Atthaṅgika, 313.
- Attha-pada, 85.
- Addha, 281.
- Anīka-dassana, 85.
- Ataramāna, 252.
- Atithi, 288.
- Atimāpeti, 159.
- Ativikāla, 277.
- Ativela, 113.
- Atta-kāra, 160.
- Attha-jāla, 129.
- Attha-vādin, 76.
- Attha-samhita, 77.
- Atthikavant, 255.
- Athena, 72.
- Adinnādāna, 71.
- Adukkham-asukhin, 119.
- Addha-gata, 143, 283.
- Addhāna-magga, 35.
- Addhāna-magga-patipanna, 222.
- Addhika, 298.
- Adhicca-samuppanna, 118.
- Adhimuccati, 275.
- Adhivaseti, 277.
- Adhivutti-pada, 103.
- Adho-virecana, 98.
- Anagāriya, 112.
- Anattamana, 52, 255.
- Anattādhīna, 212.

- Ananta-saññin, 115.
 Anabhinandati, 160.
 Anabhibhūta, 111.
 Anabhirati, 111.
 Anabhiraddhi, 52.
 Anabhisambhunamāna, 268.
 Anavajja, 183.
 Anavaya, 248.
 Anāvatti-dhamma, 313.
 Āhāvila, 226.
 Anikkujjati, 160.
 Anicca, 121.
 Aniyyāna, 94.
 Ānukula-yañña, 302.
 Anugañhati, 160.
 Anugāyati, 273.
 Anuññāta-patiññāta, 248.
 Anuttaro samgāma - vijayo, 129.
 Anupakkuttha, 281.
 Anupakkhandati, 290.
 Anupavecchati, 218.
 Anupāda, 109.
 Anuppadātar, 74.
 Anuppanina, 267.
 Anuppādāna, 98.
 Anuppādeti, 296.
 Anupubbikathā, 277.
 Anupeti, 165.
 Anubhāsatī, 273.
 Anumata, 267.
 Anumati-pakkhā, 297.
 Anumatta, 181.
 Anumasati, 276.
 Anuyoga, 78, 104.
 Anusandhis, three, 122.
 Anussarati, 257.
 Aneka-vihita, 103.
 Aneñgalā, 282.
 Antara, 34.
 Antarā-kathā, 49.
 Antalikkha-cara, 110.
 Anta-saññin, 115.
 Antānantikā, four, 115.
 Antevāsin, 36.
 Antojalikata, 127.
 Andha-kāra, 228.
 Apacāyati, 256.
 Apayāna, 95.
 Aparanta-kappika, 118.
 Aparapaccaya, 278.
 Apārimāna-vanṇa, 288.
 Apavadati, 290.
 Apasādetabba, 160.
 Apāpa-purekkhāra, 286.
 Apāya-mukha, 268.
 Apārutā gharā, 297.
 Appa, 170.
 Appaccaya, 52.
 Appatikosati, 160.
 Appamattaka, 55.
 Appamāda, 104.
 Appamāna-saññin, 119.
 Abbhākuṭika, 287.
 Abbhugata, 146.
 Abbhujjalana, 97.
 Abbhuta, 43.
 Abbhokāsa, 180, 210.
 Abbhikkanta, 183, 227.
 Abhikkantatara, 171.
 Abhikkamati, 151.
 Abhijatis, six, 162.
 Abhijjha, 211.
 Abhiññā, 175, 313.
 Abhiññās, five, 222.
 Abhiññāta-kolañña, 252.

Abhinindriya, 222.	Ahi-vijjā, 93.
Abhiniharati, 220, 224.	Ahu, 150.
Abhibhū, 111.	Ākāsānañcāyatanañpaga, 120.
Abhirūpa, 141, 281.	Āgama, 160.
Abhisajjati, 257.	Āghāta, 52.
Abhisandeti, 217.	Ācariya-pācariya, 286.
Abhisamparāya, 108.	Ājīva, 235.
Amacca, 297.	Ātappa, 104.
Amata-nibbāna, 217.	Ādāsa-pañha, 97.
Amarā-vikkhepa, 115.	Ādi-kalyāṇa, 175-6.
Ambatṭha-vaiśa, 262.	Ādicecupaṭṭhāna, 97.
Ayya-putta, 257.	Āditta, 264.
Arañña, 209.	Ānanda, 53.
Arahatta, 180, 188, 191.	Ābādhika, 212.
Arahatta-Magga, 224.	Ābhujati, 210.
Arahant, 146.	Ābhoga, 122.
Ariya-Magga, 176, 177, 179,
183, 225, 229, 233.	Āmaka-dhañña-paṭiggahaṇa,
78.
Ariya-silin, 286.	Āmaka - mañsa - paṭiggahaṇa,
78.
Ārūpin, 119.	Āmantayatam, 297.
Aroga, 119.	Āmilāka, 87.
Alam, 288.	Āmisa-sannidhi, 83.
Alopa, 80.	Āyatim, 236.
Āyañña, 37.	Āya-mukha, 218..
Āvassita, 182.	Āyu-kkhaya, 110.
Āvēhana, 96.	Ārācarin, 72.
Avinipāta-dhamma, 313.	Ārohaṇiya, 147.
Āvipariññāma, 113.	Ālārika, 157.
Āvisamvādako lokassa, 73.	Ālinda, 252.
Āvusitavant, 255.	Āloka-saññin, 211.
Āvyāsekha, 183.	Ālokita, 193.
Asañña sattā, 118:	Āvaṭa, 267.
Asaññi-gabbliā, the, 163.	Āvuṭasutta, 221.
Asaññi-vāda, 119.	Āvudha, 94.
Asi, 222.	Āsajja, 276.
Assāroha, 156.	Āsandī, 86.
Assu-mukha, 284.	
Ahinindriya, 120.	

- Āsavas, the, 224.
 Āharati na harati, 186, 188.
 Ālāhana, 166.
 Āñjati, 167. •
 Itibhavābhava-kathā, 91.
 Itihāsas, the, 247.
 Itthatta, 112.
 Itthi-kathā, 90.
 Itthi-kumārika-paṭiggahaṇa,
 78. •
 Itthi-lakkhaṇa, 94.
 Iddhi-vidhā, 222.
 Indriyas, the, 182.
 Ibbha, 254.
 Isīka, 222.
 Issara, 111.
 •
 Ukkainsāvakaṇsa, 165.
 Ukkū, 148.
 Ukkā-pāta, 95.
 Ukkīṇha, 274.
 Ukkujjati, 228.
 Ukkhitta, 274.
 Uggamana, 95.
 Uccā-sayang, 78.
 Ucchādaṇa, 88.
 Uccheda, 120.
 Uju-vipacceanika-vāda, 38.
 Ujum kāyam panidhāya, 210.
 Uṇhisā, 89.
 Uttāna-mukha, 287.
 Udānam udānesi, 140.
 Udāyati, 266.
 Udda-lomin, 87.
 Uddhaggika, 158.
 Uddham-āghātanika, 119.
 Uddha-virecana, 98.
 Upakārikā, 274.
 Upakkhata, 294.
 Upacaya, 220.
 Upayāna, 94.
 Upasampajja, 313.
 Upāsaka, 234.
 Upāyāsa, 121.
 Uposatha, 139.
 Upajjati, 105, 111.
 Uppalini, 219.
 Ubbillāvitatta, 53, 122.
 Ubbhidodaka, 218.
 Ubbhijjati, 218.
 Ubhato-lohitakūpadhāna, 87.
 Ubhayaṇsa-bhāvita, 312.
 Ummujjati, 127.
 Uyyodhika, 85.
 Urabbha, 294.
 Ekaṇsa-bhāvita, 312.
 Ekacca-sassatikā, two, 109.
 Ekatta-saññin, 119.
 Ekanta-dukkhin, 119.
 Ekanta-lomin, 87.
 Ekanta-sukhin, 119.
 Eka-bhattika, 77.
 Ekam samayam, 31-33.
 Ekāgārika, 159.
 Ettaka-parama, 292.
 Evam me sutam, 26-31.
 Esikatthāyin, 105.
 Okāra, 277.
 Ogamana, 95.
 Odāta, 219.
 Onīta-patta-pāni, 277.
 Opapātikā, 165, 313.
 Opāna-bhūta, 298.

- Oramattaka, 55.
 Oram-bhāgiya, 313.
 Osadhi, 98.

 Kañkhati, 275.
 Kañkhā, 274.
 Kañsa-kūṭa, 79.
 Kañsa-thāla, 217.
 Kacchapa-lakkhaṇa, 94.
 Kaṭṭhissa, 87.
 Kaṇa, 93.
 Kaṇṇa-jappana, 97.
 Kaṇṇa-telana, 98.
 Kaṇṇa-sukha, 75.
 Kaṇṇika-lakkhaṇa, 94.
 Kaṇha, 263.
 Kata-para-pavāda, 117.
 Katam karaṇiyam, 226.
 Kattar, 111.
 Kaṭhā-sallāpa, 276.
 Kandara, 209.
 Kapaṇa, 298.
 Kappaka, 157.
 Kappāpeti, 147.
 Kabalinkāra-bhakkha, 120.
 Kammas, five, or three, 162.
 Kamma-kara, 168, 300.
 Karaṇḍa, 222.
 Kalyāṇa, 146.
 Kalyāṇa-vākkaraṇa, 263, 282.
 Kassaka, 170.
 Kāpotaka, 166.
 Kāma-guṇa, 121.
 Kāma-lāpin, 257.
 Kāmāvacara, 120.
 Kāmūpasam̄hita, 311.
 Kāya-parihārika, 207.
 Kārakāraka, 170.

 Kāla-vādin, 76.
 Kāveyya, 95. ~
 Kicca, purebhatta-, etc.,
 45–48.
 Kitti-sadda, 146.
 Kinha, 254.
 Kim-kāra-patissāvin, 168.
 Kuttaka, 87.
 Kutta-vāla, 274.
 Kuddāla-piṭaka, 269. ~
 Kupita, 52, 255,

 Kumāri-pañha, 97.
 Kumbhaṭṭhāna-kathā, 90.
 Kumbha-thūṇa, 84.
 Kulāvaka, 257.
 Kusala-sīlin, 286.
 Kuhaka, 91.
 Kuhana-lapana, 92.
 Kūṭa, 78.
 Kūṭaṭṭha, 105.
 Kevala-paripuṇṇa, 177.
 Koṭṭhāgāra, threefold, 295.
 Komudī, 139.
 Kosa, 295.
 Kosī, 222.
 Koseyya, 87.
 Kosohita, 275.

 Khattar, 280.
 Khatta-vijjā, 93.
 Khattiya-vaṇsa, 267.
 Khandha-bija, 81.
 Khala, 160.
 Khāra, 252.
 Khāri, 269.
 Khiddā-padosika, 113.
 Khīṇā jāti, 225.
 Khuṇseti, 256.

Khura-pariyanta , 160.	Cātumāsinī , 139.
Khetta , 78.	Cāturanta , 249.
Kho , 35.	Cārika , 279.
Ganaka , 157.	Cārikā , two, 239–243.
Ganānā , 95.	Cingulaka , 86.
Ganācariya , 143, 287.	Cittikā , 86.
Ganī , 143, 287.	Cirā-pabbajita , 143.
Ganī-bhūta , 280.	Cetiy-aṅgana , 191, 197
Gataṭta , 168.	Ceto-vimutti , 313.
Gati , 249.	Ceto-samādhi , 104.
Gatika , 108.	Celaka , 156.
Gandha , 77.	Culla-Sila , 69–80.
Gandha-sannidhi , 82.	Chatta , 89.
Garahā , 296.	Chanda , 116.
Garukaroti , 256.	Chambitatta , 150.
Gahapatika , 170.	Chādeti , 212.
Gahita , 107.	Chedana , 80.
Gāma-kathā , 90.	Jananā , 310.
Giri-gūha , 209.	Janapada , 297.
Gīga , 77, 273.	Janapada-tthāvariya-patta , 250.
Gutta-dvāra , 182.	Janti , 296.
Godhā-lakkhaṇa , 94.	Jātarūpa , 78.
Gonaka , 86.	Jātimant , 221.
Ghaṭikā , 85.	Jāti-vāda , 281.
Cakkavattin , 249.	Jiṇṇa , 283.
Cakkhu , 183.	Jivhā-nittaddana , 96.
Cakkhumant , 221.	Jiva , 161.
Caṇḍa , 256.	Jīvita-pariyādāna , 128.
Caṇḍāla , 84.	Jūta-ppamādaṭṭhāna , 85.
Catudyāram āgāram karitvā , 270.	Jhānas , the four, 217–219.
Catu-yāma , 167.	Ñāṇa , anāvaraṇa-, 100. ,, Pacceka-Buddha-, 100.
Canda-ggāha , 95.	,, Buddha-, 100.
Camma-yodhin , 157.	,, Sabbaññuta-, 99, 102.
Calaka , 156.	
Cavati , 105.	

Ñāna, Sāvaka-pāramī-, 100.	Dakkhiṇa-jāṇapada, 265.
Ñāna-dassana, 220.	Dāṇḍaka, 89.
Ñāti-kathā, 90.	Dattika, 271.
Thāna, 77.	Dama, 160.
Thitatta, 168.	Dayāpanna, 70.
Takkin, 106.	Dasa, 111.
Takki-vāda, 114, 115.	Dasa-pada, 85.
Taggha, 236.	Dassanīya, 141, 281.
Taṇhā, 125.	Dassāvin, 181.
Taṇḍulā, 93.	Dassu, 296.
Tato-nidāna, 212.	Dahati, 258.
Tatra, 36.	Dahara, 223, 284.
Tatra pi, 42.	Dānas, five, 306.
Tathāgata, 59–68.	Dānāpati, 298.
Tathārūpa, 104.	Dāyaka, 298.
Taddha, 298.	Dāraka-tikicchā, 98.
Tāpasas, the eight kinds of,
• 270.	Dārupatti, 319.
Tiṇṇa-vicikiccha, 211.	Dāsa, 168, 300.
Tittha-kara, 143.	Dāsaka-putta, 157.
Tiracchāna-kathā, 89.	Dāsavya, 213.
Tiviyam, 312.	Dāsi-dāsa-paṭiggahaṇa, 78.
Tiro-janapada, 286.	Dāsi-putta, 257.
Tire-ratṭha, 286.	Ditṭha-dhamma, 278.
Tivagga, 2.	Ditṭha-dhamma-nibbāna-
vāda, 121.
Tulā-kūta, 79.	Ditṭhi-jāla, 129.
Tūlikā, 87.	Ditṭhi-tṭhāna, 107.
Tela, 93.	Dinnādāyin, 72.
Thālipāka, 267.	Dinna-pāṭikaṅkhin, 72.
Thīna-middha, 211.	Dibba, 120.
Thūṇūpanīta, 294.	Disā-dāha, 95.
Theta, 73.	Dīgha-bhāṇakas, the, 15, 131.
Dakkha, 217.	Dukkha, 121.
Dakkhiṇa, 158.	Dukkha-nirodha, 225.
	Dukkha-nirodhā-gāminī paṭi-
padā, 225.
	Dukkha-samudaya, 225.
	Dukkhita, 212.

- Dubbuṭṭhika, 95.
 Dubbhaga-karaṇa, 96.
 Duḥhana, 296.
 Dūteyya, 78.
 Deva, 218.
 Deva-dundubhi, 95.
 Deva-pañha, 97.
 Domanassa, 121.
 Dosa, 116.
 Dosina, 141.
 Dvaṭṭh-anṭara-kappa, 162.
 Dvaṭṭhi, 162.
 Dhanuka, 86.
 Dhanu-ggaha, 156.
 Dhamma, anicca-, 220.
 Dhamma, ucchādana-, 220.
 Dhamma, gāma-, 72.
 Dhamma, parimaddana-, 220.
 Dhamma, bhedana- viddhaṇa-
 sana-, 220.
 Dhamma-cakkhu, 237, 278.
 Dhamma-jāla, 129.
 Dhamma-rājan, 236, 249.
 Dhamma-vādin, 76.
 Dhammā aṭṭakkāvacarā, 99.
 „ gambhīrā, 99.
 „ duddasā, 99.
 „ duranubodhā, 99.
 „ nipunā, 99.
 „ pañitā, 99.
 „ pañdita-vedanīyā,
 99.
 „ santā, 99.
 Dhammika, 236, 249, 272.
 Dhāra, 218.
 Dhāreti, 77.
 Dhuya, 112.
 Dhopana, 84.
 Nakkhatta-gāha, 95.
 Nacca, 77.
 Natthu-kamma, 98.
 Nahāpaka, 157.
 Nāgassa bhūmi, 151.
 Nānatta-kathā, 90.
 Nānatta-saññin, 119.
 Nānādhimuttikatā, 44.
 Nānā-verajjaka, 280.
 Nāparam itthattāya, 226.
 Nālan, 167.
 Nālika, 89.
 Nikati, 80.
 Nikkujjita, 228.
 Nikkhepas, the four Sutta-
 50.
 Nigaṇṭhas, 162.
 Niggaṇṭhi-gabbhā, the, 163..
 Nicca-dāna, 302.
 Nijiginsitar, 92.
 Nidhānavant, 76.
 Ninnameti, 276.
 Nipuṇa, 117.
 Nippesika, 91.
 Nibbāna, 108, 176, 224, 225,
 229, 230.
 Nibbuddha, 85.
 Nimanteti, 169.
 Nimitta, 92.
 Nimmātar, 111.
 Nimmānarati, 114.
 Niyati, 161.
 Niyyāna, 94.
 Nillopa, 159.
 Nihita-danḍa, 70.
 Nihita-sattha, 70.

- Nivaranas, five, 213.
 Negama, 297.
 Netta-tappana, 98.
 Nemittika, 91.
 Nela, 74.
 N' eva-saññī-nāsaññin, 119.
 N' eva harati n' āharati, 186,
 188.
 Pakamati, 264.
 Pakkha-jjhāna, 94.
 Pakkhandin, 157.
 Paggharaṇī, 218.
 Paṅgacīra, 86.
 Pacuṭa, 164.
 Paccājana, 98.
 Paccati, 159.
 Paccaya, 125.
 Paccayika, 73.
 Paccekkā itthiyo, 148.
 Pacchā-nipātin, 168.
 Pacchābhatta-kicca, 47.
 Pacchāyā, 310.
 Pacchima-yāma-kicca, 48.
 Pājā, 174.
 Pañca-mattā, 35.
 Paññatte ṫsane nisidi, 48.
 Paññāṇa, 290.
 Paññā-vimutti, 313.
 Paṭalikā, 87.
 Patikaroti, 236.
 Paṭikā, 86.
 Patikkanta, 183.
 Paṭigāhāti, 236.
 Paṭigha, 116.
 Paṭicarati, 264.
 Paṭicca-samuppāda, 125, 126.
 Paṭicchanna, 228.
 Paṭipanna, 26.
 Paṭibhāna, 106.
 Paṭimokkha, 98.
 Paṭivirāta, 70.
 Paṭhavi-kampa, 130.
 Pañidhi-kamma, 97.
 Pañissara, 84.
 Pañīta, 277.
 Pañitatara, 171.
 Pañdita, 117.
 Patimanteti, 263.
 Patisallīna, 309.
 Patumāneti, 276.
 Pattāḥaka, 86.
 Padaka, 247.
 Paduma, 219.
 Padosa, 211.
 Padhāna, 104.
 Pabbata, 209.
 Pabbata-samkhepa, 226.
 Pabbājana, 296.
 Pabbājeti, 258.
 Pamudita, 217.
 Payata, 272.
 Para, 51.
 Paranimmita, 114, 121.
 Parasena-ppamaddanā, 250.
 Parādhīna, 212.
 Parāmatṭha, 107.
 Parikkhāra, 294, 297, 299.
 Paricāraka, 269.
 Paricūreti, 121.
 Parijeguccha, 115.
 Paritassanā, 111.
 Paritta-saññin, 119.
 Parideva, 121.
 Paribbājaka, 35.
 Paripantha, 159.

Paripūreti, 217.	Pārisajja, 297.
Parippharati, 217.	Pāsādika, 141, 281.
Paripphosaka, 218.	Pāhuṇa, 267.
Parimaddana, 88.	Pi, 35.
Parimukham satim upatṭha-petvā, 210.	Piṇḍa-dāvika, 156.
Pariyantavant, 76.	Pitar, 112.
Pariyāpanna, 127.	Piya-rūpa, 311.
Pariyāya, 36.	Piya-vādin, 168.
Pariyāhata, 106.	Pīṇeti, 157.
Pariyāpūṇḍami, 288.	Piti-bhakkha, 110.
Pariyodāta, 219.	Puccha yad ākaṅkhasi, 155.
Pariyosāna-kalyāṇa, 175-6.	Pucchā, the five, 68.
Parisandeti, 217.	Puñña-kkhaya, 110.
Parisuddha, 177, 219.	Putānsa, 288.
Parisuddhājīva, 181.	Puthu, 287.
Parihāra-patha, 85.	Puthujana, 59.
Paśambheti, 151.	Puṇḍarīka, 219.
Palāla-puñja, 210.	Puṇṇa, 140.
Pallaṅka, 86, 210.	Punnamā, 140.
Palloma, 266.	Pubbanta-kappika, 103.
Pavatta-phala, 269.	Pubbantānudiṭṭhin, 103.
Pavattar, 273.	Pubba-peta-kathā, 90.
Pavatteti, 276.	Pubba-bhāsin, 287.
Pavāreti, 277.	Pubb-utṭhāyin, 168.
Paviveka, threefold, 169.	Purakkhata, 152.
Pavedeti, 175.	Purima-yāma-kicca, 47.
Pāsārita, 196.	Purisa-kāra, 161.
Pahāya, 70.	Purisa-bhūmiyo, eight, 162.
Pahiṇa-gamana, 78.	Purebhatta-kicca, 45.
Pāṇa, 161.	Pūjeti, 256.
Pāṇātipatā, 69.	Pekkha, 84.
Pāṇupeta, 236.	Pemaniya, 75.
Pāṇa-sannidhi, 82.	Pessa, 300.
Pāpika, 256.	Pokkharatā, 282.
Pābhata, 296.	Pora, 75.
Pāmujja, 217.	Poriya, 282.
Pāragū, 247.	Posin, 219.

Pharusa, 256.	Bhuttāvin, 277.
Phala, 224, 225, 229, 230.	Bhūta, 161.
Phassāyatanas, six, 124, 126.	Bhūta-gāma, 81.
Phaṭu-bija, 81.	Bhūta-vādin, 76.
Phusati, 104.	Bhūta-vijjā, 93.
Phussa phussa patisamve-	Bhūmi-gata, 284.
denti, 125.	Blaṭṭi-kamma, 97.
Bandha, 80, 296.	Bhūri-vijjā, 93.
Bandhupādāpacca, 254.	Bhogā-kkhandha, 170.
Balagga, 85.	Bhojana, 81.
Balamattā, 212.	Magga, 224, 225, 230. See
Ariya-Magga.
Bahiddhā, 107.	Maggas, the, 237.
Bahujana, 143.	Maggam ācikkhati, 228.
Bahujana-kanta, 76.	Majjhima-bhāṇakā, the, 11,
15.
Bahujana-manāpa, 76.	Majjhima-yāma-kiecca, 47.
Bahu-kicca, 237.	Majjhima-Sila, 81-92.
Bālha-gilāna, 212.	Maṇi, 221.
Bijā-gāma, 77, 81.	Maṇi-lakkhana, 94.
Bija-bija, 81.	Maṇḍanāka-jātika, 223.
Bodhi-aṅgana, 191.	Maṇḍala-māla, 43.
Brahmacariyā, 177, 225.	Maṇḍeti, 77.
Brahmacārin, 72.	Manasikaroti, 171, 255.
Brahma-jāla, 129.	Manāpa-cārin, 168.
Brahmaññā pajā, 286.	Manesikā, 86.
Brahma-deyya, 246.	Mano-padosika, 114.
Brahma-vaccasin, 282.	Manomaya, 110, 120, 222.
Brahma-vanṇin, 252.	Mantaṇa, 273.
Brahma-vimāna, 110, 111.	Manta-dhāra, 247.
Brahme mante, 265.	Manta-pada, 273.
Brāhmaṇa, 244.	Manda, 117.
Brūmeti, 265.	Mahacca, 148.
Bhagavā, 33.	Mahatā bhikkhu-samghena,
35.
Bhatta-vetana, 296.	Mahatupaṭṭhāna, 97.
Bhadda, 284.	Mahaddhana, 281, 295.
Bhāṇakas, the, 11, 15.	
Bhāva, 161.	
Bhujissa, 213.	

Mahant, 170.	Yasasā, 298.
Mahallaka, 283.	Yassasin, 143.
Mahā-kappa, 164.	Yassa dāni kālam maññasi, 148.
Mahāpurisa-lakkhaṇa, 248.	Yācanaka, 298.
Mahābhoga, 281, 295.	Yāna-sannidhi, 82.
Mahā-sayana, 78.	Yittha, 165.
Mahā-Sila, 92-98.	Yuvan, 223.
Mahesakkhatara, 112.	Yebhuyyena, 110.
Māṇava, 36.	Rajata, 78.
Mātāpettika-sambhava, 120.	Rajanīya, 311.
Māna-kūṭa, 79.	Rajāpatha, 180.
Mālā, 77, 88.	Rajāmaccaparivuta, 140.
Miga-cakkha, 94.	Rajo-dhātu, 163.
Miga-lakkhana, 94.	Ratanas; the, 250.
Mukha-cuṇṇaka, 88.	Rataññū, 143.
Mukha-homa, 93.	Rattūparata, 77.
Mukhālepana, 88.	Rathaka, 86.
Mūkhullokaka, 168.	Rathika, 156.
Muñja, 222.	Rathūpatthara, 273.
Muñḍaka, 254.	Rabbasa, 256.
Mudā madamānā, 297.	Ramañña, 141.
Muddā, 95.	Rāga, 116.
Muddika, 157.	Rāja-kathā, 89.
Musā-vādām pahāya, 72.	Rājañña, 273.
Musika-cchinna, 92.	Rāja-dāya, 246.
Mūla-bija, 81.	Rāja-bhogga, 245.
Mūlha, 298.	Rājāgāra, 42.
Methuna, 72.	Rāsi-vadḍhaka, 170.
Mokkha-cīka, 86.	Rukkha-mula, 209.
Momūha, 117.	Rudati, 284.
Yajatam, 297, 300.	Rūpī attā, 119.
Yajati, 160.	Re, 276.
Yañña, 267.	Lakkhañña, 141.
Yañña-kāla, 297.	Lakkhaṇas, the tatha-, 62-65.
Yatatta, 168.	Iajji, 70.
Yathāvajja, 86.	
Yad-agge, 311.	

Laṭukikā, 257.	Vāla-vedhi-rūpa, 117.
Lapaka, 91.	Vikatikā, 87.
Lahusa, 256.	Vikāla-bhojana, 77.
Lokakkhayikā, 90.	Vikiraṇa, 96.
Lokāyata, 96, 247.	Vigata-cāpalla, 286.
Loke uppajjati, 173.	Vigganika-kathā, 91.
Lomahaṅsa, 150.	Vicāriṭa, 122.
Lohita-homa, 93.	Vicikicchati, 275.
Vajja, 181.	Vicita-kālaka, 274.
Vaṅkaka, 86.	Vicchika-vijjā, 93.
Vaṅsa, 84.	Vijita, 160.
Vacchatara, 294.	Vijitāvin, 249.
Vaṅcana, 79.	Vijjā-caraṇa-sampanna, 267.
Vañjha, 105.	Viññāpaniya, 282.
Vanijjās, the five, 235.	Vitakkita, 121.
Vaṇibbaka, 298.	Vittūpakaraṇa, 295.
Vaṇṇa, 37.	Vidha, 269.
Vatthaguyha, 275.	Vidhā, 294, 299.
Vattha-sannidhi, 82.	Vinaya-vādin, 76.
Vatthu, 78.	Vināśa, 120.
Vatthu-kamma, 98.	Vipatti, 235.
Vatthu-parikiraṇa, 98.	Viparamosa, 80.
Vātthu-vijjā, 93.	Viparāvatta, 91.
Vadha, 80, 296.	Viparināmati, 167.
Vana-patṭha, 210.	Viparināma-dhamma, 121.
Vambheti, 256.	Vippakata, 49.
Vayo anuppatto, 143, 283.	Vippasanna, 221.
Vasa-vattin, 111, 114,
121.	Vibhava, 120.
Vasin, 112.	Vibhūseti, 77.
Vassa-kamma, 97.	Vimati, 274.
Vā, 51.	Viraja, 237.
Vācā, pisunā, 74.	Viruddha - gabbha - karaṇa,
96.
Vācā, pharusā, 74, 75.	Virati, threefold, 305.
Vādapamokkha, 91.	Vilepana, 77, 88.
Vādita, 77.	Vilokita, 193.
Vāyasa-vijjā, 93.	Vivatta-cchada, 250.
	Vivadana, 96.

Vivarati, 228.	Sakya-vansa, 262.
Vivāhana, 96.	Sakhila, 287.
Vivitta, 208.	Sagga-samvattanika, 158.
Vissaṭṭhā, 282.	Saṅkha-likkita, 181.
Visa-vijjā, 93.	Saṅkhāna, 95.
Visikhā-kathā, 90.	Saccas, the four, 226, 227,
233.
Visūka-dassana, 77.	Sacca-vajja, 160.
Vihāññati, 289.	Sacca-vādin, 73.
Viharati, 70, 132.	Sacca-sandha, 73.
Vita-mala, 237.	Sacchikatvā, 175, 313.
Vimañcānucarita, 106.	Sajatam, 300.
Vimañsin, 106.	Sajotibhūta, 264.
Vīraṅga-rūpa, 250.	Sañjitar, 111.
Vuddha, 283.	Saññi-gabbhā, seven, 163.
Vuddha-silin, 282.	Saññin, 119.
Vusita, 225.	Saññuppāda, 118.
Vetāla, 84.	Satiṇakaṭṭhodaka, 245.
Vedas, the four, 247.	Sati mussati, 113.
Vēdanā, 125.	Sati-sampajañña, 183–203.
Veyyākarana, 247.	Sati-sammosa, 113.
Veramañyo, the five, 235.	Sato sampajāno, 211.
Veramañī, 305.	Satta, 161.
Vesārajja, 278.	Satt-ussada, 245.
Vehāsatṭha, 284.	Sadevaka, 174.
Vodāna, 95.	Sadevamanussa, 174.
Voropeti, 236.	Saddha, 267.
Vossa-kamma, 97.	Saddhā-deyya, 81.
Vyanti-karoti, 212.	Saddhim, 35.
Vyāpāda, 211.	Sadhañña, 245.
Vyābādheti, 167.	Sanighaṇḍu-ketubha, 247.
Sa-uttaracchadana, 87.	Santappeti, 277.
Sakaṇṭaka, 296.	Santara-bāhira, 218.
Sakanika, 223.	Santika, 85.
Sakamma-pasuta, 297.	Sariṭi-kamma, 97.
Sakuṇa-vijjā, 93.	Santuṭṭha, 204.
*Sakkaroti, 256.	Santosa, twelvefold, 204–206.
Sakya-putta, 246.	Santhāgāra, 256.

- Sandhātar, 74.
 Sandhāvati, 105.
 Sandhi, 159.
 Sannidhi-kāra-paribhoga, 81.
 Sappi, 93.
 Sabbaññuta-ñāna, 99.
 Sabba-vāri-yuta, 168.
 Sabba-vāri-vārita, 168.
 Sabbakāra-sampanna, 221.
 Sabrahmaka, 174.
 Samagga-karana, 74.
 Samagga-nandin, 74.
 Samagga-rata, 74.
 Samaggārāma, 74.
 Samañgi-bhūta, 121.
 Samana, 246.
 Samanaka, 254.
 Samanugāheti, 117.
 Samanubhāsatī, 117.
 Samanuyuñjati, 117.
 Samannāgata, 282.
 Samanneti, 274.
 Samappita, 121.
 Samasama, 290.
 Skāmahita, 104.
 Samādāpeti, 300.
 Samādapetvā, 293.
 Samādāya pakkamati, 207.
 Samādhī paññām na pāpuññāti, 58.
 Samāraka, 174.
 Samārambha, 77.
 Samihita, 273.
 Samuttejeti, 300.
 Samudaya, 126.
 Samudāgacchati, 288.
 Samuddakkhāyika, 91.
 Samūhanati, 296.
 Sameti, 218.
 Sampajañña, asammoha-, 194-201.
 Sampajañña, gocara-, 194-200.
 Sampajañña, sati-, 203.
 Sampajañña, sappāya-, 197.
 Sampajañña, sāttthaka-, 193-200.
 Sampajāna-kārin, 184-193.
 Sampajjalita, 264.
 Sampatti, 235.
 Sampasīdati, 275.
 Sampahañsetvā, 293.
 Sampahañseti, 300.
 Sampāyeti, 117.
 Samphappalāpa, 74, 76.
 Sambahula, 42.
 Sambādhō gharāvāso, 180.
 Sambāhana, 88.
 Sambodhi-parāyana, 313.
 Samīna, 151.
 Sammati, 262.
 Sammā-ājīva, 314.
 Sammā-kammanta, 314.
 Sammā-dīṭṭhi, 314.
 Sammā-manasikāra, 104.
 Sammā-vācā, 314.
 Sammā-vāyāma, 314.
 Sammā-sati, 314.
 Sammā-samādhī, 314.
 Sammā-samkappa, 314.
 Sammiñjita, 196.
 Sammodaka, 287.
 Sayana-sannidhi; 82.
 Sayam-pabha, 110.
 Sayam, 175.
 Sarā, the great, 164.
 Saranāñg gacchāmi, 229.

Sara-parittāna, 94.	Sirivhāyana, 97.
Salāka-hattha, 85.	Siva-vijjā, 93.
Sallakattiya, 98.	Sila, 176.
Savyañjana, 176.	Silas, the three, 69–98.
Sassata, 112.	Sila-paridhota, 290.
Sassata-vādā, four, 104–109.	Silamattaka, 55.
Sassati-sama, 105.	Silavant, 286.
Sassamanā-brāhmaṇa, 174.	Sila-sampanna, 182.
Sahadhammika, 263.	Sila-samvara, 182.
Sahavyatan, 111.	Silam samādhīm na pāpuñāti, 57.
Sahasā-kāra, 80.	Sīsa-virecana; 98.
Sahita, 91.	Sukha-dukkhin, 119.
Samkilesa, 95.	Sukha-vipāka, 158.
Samkirāṇa, 96.	Sukheti, 157.
Samkīlati, 256.	Sukhumacchika, 127.
Samkhiyā, 43.	Suci-bhūta, 72.
Samgati, 161.	Suja, 299.
Samgha, 230, 280.	Suñña, 110.
Samghin, 143, 280, 287.	Suññatā-pakāsana, 99, 123.
Samjagghati, 256.	Suññatā-patisamyutta, 100–102.
Sāmyama, 160.	Suta, 28.
Sāmyojanas, three, 312.	Sudam, 36.
Samvat̄tati, 110.	Suparikamma-kata, 221.
Samvadañña, 96.	Supina, 92.
Samvuta, 181.	Subha, 221.
Samsarati, 105.	Subhaga-karaṇa, 96.
Samsuddha-gahaṇika, 281.	Subha-tṭhāyin, 110.
Sakkhara-pabheda, 247.	Suvut̄thika, 95.
Sāci-yoga, 80.	Sūda, 157.
Sāttha, 176.	Sūra, 157, 250.
Sādhu, 171.	Sūra-kathā, 90.
Sādhu-sammata, 143.	Senā-vyūha, 85.
Sāpadesa, 76.	Senāṣana, 208.
Sāmañña-phala, 158.	Soka, 121.
Sāmukkaṇsīka, 277.	Soceti, 159.
Sālakiya, 98.	Sotāpatti-magga, 237.
Sikha, 89.	
Sita, 127, 221.	

Sotāpanna, 313.	Hatthi-yāna, 147.
Sobhanagaraka, 84.	Hadayaṁ-gama, 75.
Somanassa, 53.	Hanu-samhanana, 97.
Sovaggika, 158.	Handa, 237.
Sneha-pareta, 218.	Harati ca paccāharati ca, 186, 191.
Snehānugata, 218.	Harati na paccāharati, 186, 187.
Hatāvasesaka, 296.	Hāyana-vaddhana, 165.
Hattha-bandha, 89.	Huta, 165.
Hathābhijappana, 97.	

INDEX IV.—QUOTATIONS, WORKS NAMED,
REFERENCES, &c.

Aṅguttara Nikāya, 15, 17,	Kakacopama Sutta, 123.
• 22, 23..	Kathāvatthu, 15, 17.
Aṅguttara, i. 5, 6, 226; i.	Kālakārāma Sutta, 139.
• 14, 4, 11; iii. 65, 7, 27;	Kosambaka Sutta, 123.
iii. 79, 56; iii. 135, 1,	
144.	
Atṭhakathā, 92, 105, 113,	Khandhaka, 13, 17, 23, 133,
• 167.	135, 139.
Apadāna, 15, 17.	Khuddaka Gantha, 15.
Apaṇṇaka Jātaka, 24.	Khuddaka Nikāya, 17, 22, 23,
Abbhuta-dhamma, 23, 24.	25..
Abhidhamma, 18, 24, 33.	Khuddaka Pāṭha, 17, 23.
Abhidhamma Piṭaka, 15, 16,	
17, 18, 20, 23, 25, 101.	Gāthā, 23, 24.
Ācīya-vānsa Sutta, 50.	Geyya, 23.
Assalāyana Sutta, 38.	Gotamaka Sutta, 130.
•	Cariyā Piṭaka, 15, 17.
Ākañkeyya Sutta, 50, 123.	Cittapariyādāna Sutta, 17, 23.
• Ākañkheyya Sutta, 3, 56.	Cullavagga, iv. 14, 5, 282;
Itivuttaka, 15, 17, 23.	v. 11, 2, 269; v. 18, in
•	S.B.E. xx. p. 116, 83; v.
Udāna, 15, 17, 23, 24.	29, 2, 103; vi. 1, 5, 304;
Udāna, vi. 2, 269.	vi. 2, 3, 222; vi. 2, 4, 87;
Ubhato-vibhaṅga, 13, 23.	vi. 2, 6, 87; vi. 6, 3, 178;
•	vi. 9, 2, 304; vii. 2-4, 135,
Oghataraṇa Sutta, 17, 23.	138; viii. 1, 4, 7; ix. 1, 1,

- 1, 2, 4, 5 ; xi. 1, 3, 5 ; xi. 1, 4, 5 ; xi. 1, 6, 10 ; ib. 7, 11, 12 ; xii. 1, 3, 141. Dhamma-pada,^{*} 54-57, 56 ; 153, 4, 16 ; 196, 285 ; 219, 130.
- Culla-Vedalla, 24. Dhamma-saṅgaṇi, 15.
- Cūla-Niddesa, 15. Dhamma-saṅgaha, 17.
- Cūla-Rāhul-Ovāda Sutta, 51. Dhātu-vibhaṅga Sutta, 51.

- Chattamāṇavaka-vimāna, 230. Nālaka Sutta, 23.
- Jātaka, 15, 17, 23, 24. Niddesa, 17, 23.
- Jātaka, i. 13, 173 ; i. 18, 58, 71, 210 ; i. 49, 173 ; i. 122, 296 ; i. 138, 151 ; i. 187, 102 ; i. 396, 398, 158 ; i. 439, 193 ; ii. 277, 193 ; iii. 308, 38 ; iii. 475, 84 ; iv. 390, 85. Nissaggiya, xi. 87.

- Tittira Jātaka, 178. Pañsukūladhovana Jātaka, 130.
- Tuvaṅaka Sutta, 23. Patisambhidā-magga, 15.

- Thera-gāthā, 15, 17, 24. Paṭṭhāna, 15, 17.
- Thera-gāthā, 1024, 4, 24 ; 1232, 172. Parivāra, 17, 23.
- Therī-gāthā, 15, 17, 24. Pācittiya, 18, 19, 78 ; 20, 78 ; 23 and 38, 82 ; 86, 2, 2, 269.
- Dasaratha, 23. Pāṭika-vagga, 2.
- Dīgh-Atthakathā, 87. Pāṭiya-vagga, 14.
- Dīgha Nikāya, 7, 15, 17, 22, 23, 25. Pātimokkha, 17.
- Dīgha-Saṅgīti, 14. Pāsādika Sutta, 179.
- Dīghāgama, 2. Pāli, 92, 113, 167.
- Devatāsaṃyutta Sutta, 51. Puggala, 15, 17.

- Dhamma, 11, 13, 16. Puṇḍaka Jātaka, 178.
- Dhamma-cakka-pavattana, 2, 51. Peta-vatthu, 15, 17.
- Dhamma-pada, 15, 17, 24. Porāṇā, 33, 34, 55, 175, 239 ; 282, 289.

- Buddha-vaiśa, 15, 17.
- Brahmajāla Sutta, 2, 14, 17, 22, 26, 123, 130, 131, 182.
- Brahma-saṃyutta Sutta, 51.
- Bhārata, 76, 84, 89.
- Bhikkhuni-vibhaṅga, 13.

- Māngala Sutta**, 23.
Majjhima Nikāya, 15, 17, 22, 23.
Mandiyaputta Suttanta, 181.
Mahā-Āṭṭhakathā, 180, 182.
Mahā-Govinda Sutta, 178, 179.
Mahā-dhammapāla Jātaka, 178.
Mahā-Niddesa, 15.
Mahā-Parinibbāna Suttanta, i. 11, 213; i. 27, 45; iii. 13-20, 130; v. 35, 10; v. 38, 24; v. 58, 45; vi. 1, 3; vi. 10, 16; xvii. 5, 103.
Mahā - Rāhul - Ovāda Sutta, 51.
Mahāvagga, 2, 14.
Mahāvagga, i. 1, 3, 16; i. 6, 17, 176; i. 6, 2, 220; i. 6, 29, 183, 230; ii. 5, 139; v. 2, 3, 87; v. 13, 9, 282; v. 13, 12, 173; viii. 1, 4, 133; viii. 1, 34, 133; viii. 1, 36, 87; viii. 3, 1, 87.
Mahāvānsa, p. 101, 131.
Mahāvānsa, i. 137, 258; ii. 2-3, 258; iv. 1-5, 153.
Mahā-Vibhaṅga, 13.
Mahā-Vedalla, 24.
Mahā-Satipatṭhāna Sutta, 50,
Mahā-Salāyatana Sutta, 50.
Mahā-Sudassana Sutta, i. 52, 281.
Mārasamyutta Sutta, 51.
Milinda-Pañha, p. 168 9, 275; p. 411, 298.
Mūla-pariyāya Sutta, 17, 22.
Yamaka, 15, 17.
Ratana Sutta, 23, 250.
Rāma, 89.
Rāmāyana, 84.
Lomahaṁsana Sutta, 179.
Vattha Sutta, 50, 123.
Vinaya, 11, 24, 33, 87. See
Vinaya Piṭaka.
Vinaya-pariyāya, 42.
Vinaya Piṭaka, 2, 13, 16, 17, 19, 23, 25.
Vibhaṅga, 15, 17, 35, 203, 208, 210.
Vibhaṅgas, 17.
Vimāna-vatthu, 15, 17, 172.
Vimāna-vatthu, 52, 1, 130; 60, 64 and 80, 21, 178.
Visuddhi-Magga, 2, 34, 92, 105, 110, 120, 121, 125, 170, 173, 181, 183, 201, 209, 210, 212, 219, 220, 222, 227.
Visuddhi Magga, Āhāra-patiikkūla-saññā-niddesa, 201; Buddhānussati-niddesa, 146; Sila-niddesa, 92.
Vedalla, 23, 24.
Veyyākarana, 23, 24.
Velāma Sutta, 234.
Vessantara Jātaka, 130.
apañha Sutta, 51.
Samanta-Pāśādikā, 2, 7, 11, 84, 133.

Samanta Pāśādikā, p. 29, 25.	vii. 1, 10, 210; viii. 6, 2,
Samanta Pāśādikā, <i>Vin Piṭ.</i>	282; viii. 6, 6, 172; ix.
iii. p. 283, 2; <i>ib.</i> p. 286, 7;	14, 38; x. 12, 9, 51; xi. 1,
<i>ib.</i> p. 288, 11; <i>ib.</i> p. 290,	9, 2, 125.
14; on C. V. 11, 3, 137;	Sāmañña-phala Sutta, 14.
on M. vi. 31, 11, 298.	Sikkhāpada, paṭhama-, 72.
Sambhava Jātaka, 155.	Silakkhandha-vagga, 2, 14.
Sammā-diṭṭhi, 24.	Sutta, 18, 23. See Sutta
Sallekha Sutta, 178.	Piṭaka.
Samkhāra-bhājanīya, 24.	Sutta-nipāta, 15, 23, 24.
Samyutta Nikāya, 15, 17, 22,	Suttanta-pariyāya, 43.
23.	Suttanta Piṭaka, 14, 16, 17.
Samyutta, i. 3, 3=vii. 1, 6,	Sutta-pada, 33
56; i. 4, 7, 233; iii. 2, 7,	Sutta Piṭaka, 18, 20, 25, 26
6, 32; iv. i. 10, 12, 232;	Subha Sutta, 7, 27.

END OF PART I.

